Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Полтавський юридичний інститут

Національна академія правових наук України

Науково-дослідний інститут
державного будівництва і місцевого самоврядування

Асоціація випускників Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
II Міжнародної науково-практичної конференції

6 грудня 2013 року
м. Полтава

Харків
«Право»
2013

УДК 342.7
ББК 67.9(4УКР)300.3
П 68

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Ю. Г. Барабаш – проректор з навчальної роботи Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

С. Г. Серьогіна – директор НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент;

О. П. Бущан – директор Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент;

О. Р. Дашковська – завідувач кафедри теорії права та конституційного права Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор;

І. К. Полховська – доцент кафедри теорії права та конституційного права Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук;

А. О. Гаркуша – асистент кафедри теорії права та конституційного права Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук;

О. О. Любченко – асистент кафедри теорії права та конституційного права Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

П 68 **Правові** засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доповідей і повідомл. II Міжнар. наук.-практ. конф. 6 грудня 2013 р., м. Полтава / редкол.: А. П. Гетьман, Ю. Г. Барабаш, О. П. Бущан та ін. – Х. : Право, 2013. – 616 с.

ISBN 978-966-458-575-7

До збірника увійшли тези наукових доповідей і повідомлень правознавців, викладачів, співробітників, студентів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, інших провідних вищих навчальних закладів і наукових установ з України, Росії, Білорусії, Литви, Грузії, Азербайджану, а також праці представників громадських організацій, які розглядають актуальні питання становлення та розвитку міжнародних та національних механізмів гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних, соціально-економічних та інших гуманітарних навчальних закладів.

УДК 342.7
ББК 67.9(4УКР)300.3

© Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2013
© НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2013

ISBN 978-966-458-575-7

ВСТУПНЕ СЛОВО

Основний Закон України закріпив найважливіше положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності демократичної держави, яка несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини – це головний конституційний обов'язок демократичної, соціальної, правової держави.

Загалом, в Україні створена належна нормативно-правова база щодо регулювання правового статусу особи, яка відповідає загальновизнаним світовим стандартам. Це є особливо символічним на шляху євроінтеграційних процесів України. Однак, як свідчить практика, правового чинника замало, необхідно створити відповідні умови для можливої реалізації правових приписів. Держава та її інституції зобов'язані враховувати вимоги Конституції України та прагнути до виконання поставленого завдання щодо забезпечення прав і свобод людини. Водночас це потребує вкрай виваженої, послідовної державної політики, вироблення та реалізація якої має базуватися на врахуванні балансу інтересів суспільства та держави. Визначення політичного курсу, розробка та прийняття соціально-орієнтованої державної політики, її реалізація органами державного управління є наразі найголовнішим завданням політичної системи.

Стан забезпечення прав людини в Україні значною мірою визначається наявністю ефективних механізмів і процедур реалізації і захисту прав людини, вмінням і бажанням державних структур взаємодіяти між собою у цій сфері відносин в інтересах людини. До механізму забезпечення прав людини і громадянина входять парламент, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи суду і прокуратури. Забезпечення прав людини значною мірою визначається рівнем правосвідомості і правової культури юридичних кадрів. Варто пам'ятати, що законодавча, правозастосовна та правоохоронна діяльність важливі не самі по собі, а для забезпечення прав і свобод особи. Адже права людини, їх реалізація виступають своєрідним критерієм цивілізованості суспільства і демократичності держави.

Саме на спільних науково-практичних заходах відбувається координація теоретичної та практичної складових юридичної галузі. Такий формат сприяє вирішенню важливих завдань вітчизняного державотворення, зокрема в царині гарантування прав і свобод особи.

Редакційна колегія

Секція 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Абухін Руслан Дмитрович
суддя Приморського районного суду міста Одеси

ДО ПИТАННЯ ПРО УЧАСТЬ ВИДАТНОГО ЦИВІЛІСТА С. В. ПАХМАНА У ЗАКОНОПРОЕКТУВАННІ

Історія розвитку науки вітчизняного цивільного права вказує на те, що в її основубуло покладено не тільки вітчизняну доктрину та судову практику, а також досягненнязахідноєвропейської цивілістики. Важливим моментом у розвитку вітчизняної цивілістики було прийняття рішення про розробку нового Цивільного уложення Російської імперії, яка продовжувалась з 1882 по 1905 рік.

Наприкінці XIX ст. створення Цивільного уложення було зумовлено декількома обставинами, зокрема, ґрунтовною роботою над поліпшенням цивільного законодавства та правозастосовчої практики, поступовим поширенням якісних знань про цивільне право, хоча, з іншої сторони, очевидним є те, що російська цивілістика на тоймомент часу ще не мала настільки ґрунтовних напрацювань у сфері кодифікації цивільного права, щоби новий систематизований акт міг спиратися виключно на них. Однак у зв'язку із ускладненням суспільних відносин, виникланеобхідність у їх регулюванні, відповідно, не можна було відкладати питання про розробку Цивільного уложення в Російській імперії. На думку деяких авторів, з якою ми повністю погоджуємося, за відсутності серйозної підтримки суспільства і держави проект нового Цивільного уложення Російській імперії народжувався тільки завдяки зусиллям ентузіастів.

З метою розробки Цивільного уложення Російській імперії було створено Редакційну комісію, перед якою стояли завдання: по-перше, створення цілісної системи правил, яка мала опиратися на дані новітньої науки і забезпечувати справедливе регулювання суспільних відносин у цій галузі; по-друге, визначення напрямупроведення необхідних реформ. Безумовно, що при виконанні обох зазначених завдань проект нового Цивільного уложення став відображенням тодішнього стану вітчизняної цивілістичної науки і практики, хоча не солід виключати також впливу особливостей політичної обстановки в державі.

З 1882 по 1902 р. до складу сформованої Редакційної комісії входило багато провідних теоретиків та практиків, зокрема, С. І. Лук'янов, С. В. Пахман, І. Я. Голубєв, А. О. Сабуров, В. І. Голевинський, О. К. Ріхтер, К. І. Малишев, Е. Е. Пірвіц, В. С. Садовський, О. І. Ликошин та ін. Значний внесок у створення проектуЦивільного уложення Російській Імперії вніс Семен Вікентійович Пахман (1825-1910). З ім'ям цього видатного вітчизняного правознавця, доктора цивільного права пов'язано фундаментальні праці у галузі цивілістики, що зберігають свою актуальність до сьогодні. Історія формування особистості ученого, його наукові пошуки та здобутки являють собою цінність і мають великий виховний потенціал для сучасних учених, що зумовлює інтерес істориків права та юридичної думки до його творчої спадщини та життєвого шляху.

Окрім наукової діяльності С. В. Пахман активно займався юридичною практикою, зокрема, брав участь у правовому нормопроектуванні. 1882 році його було призначено членом Урядового Сенату, того ж року він став членом комісії з розробки проекту Цивільного уложення Російській імперії. Для Семена Вікентійовича це було більше, ніж просто законотворча діяльність, для нього це було – «справою честі».

Працюючи у Редакційній комісіїзі створення Цивільного уложення, учений виступив із доповіддю про предмет і систему нового кодифікованого актана засіданні Петербурзького юридичного товариства, яке відбулося 30 жовтня 1882 року. Під час своєї доповіді С. В. Пахман критикував запозичення з західних кодексів, натомість, автор був переконаний, що «питання про предмет і систему Цивільного уложення Росії можуть бути позитивно вирішені на підставі вказівок, які містяться у вітчизняному законодавстві та в історії нашої кодифікації».

Окрім цього С. В. Пахман мав особисту думку щодо співвідношення цивільного та торговогогалузей права. Він уважав, що на той момент часу існувала нагальна потреба в об'єднанні цих двох галузей приватного права. Однак головне питання, на яке він звертав увагу присутніх, стосувалося змісту майбутньої кодифікації цивільного права. Відносно цього учений стояв на позиції, що до складу нового Цивільного уложення Російської імперії мають включатися не тільки майнові, але також й особисті немайнові права.

Отже, можна зробити висновок, що С. В. Пахман відстоював позицію розмежування публічного та приватного права і вважав, що цивільне право являє собою систему норм права, що регулює особисті немайнові та майнові відносини, які виникають між суб'єктами. Важливо, що цей момент відображено і в чинному цивільному законодавстві України, а саме такий предмет цивільно-правового регулювання закріплений ст. 1 Цивільного кодексу України.

Також варто нагадати, що на наступному засіданні Петербурзького юридичного товариства, яке знову було присвячене питанню про предмет і систему нового Цивільного уложення Російської Імперії, опонентом С. В. Пахмана став К. Д. Кавелін (1818-1885), який, до речі, у студентські роки читав своєму майбутньому опоненту курс лекцій про російські державні та губернські установи та закони про стани.Між учителем та колишнім учнем виникла полеміка з приводу предмету майбутнього Цивільного уложення. Так, К. Д. Кавелін протистояв позиції С. В. Пахмана і вважав, що не можна поєднувати в одній галузі правознавства майнові та особисті немайнові права. Якщо Пахман стояв на позиції розмежування приватного і публічного права та спростовував теоретичну і практичну можливість їх поєднання, то Кавелін наполягав на детальному обґрунтуванні цього розмежування.

У відповідь на зауваження К. Д. Кавеліна, С. В. Пахман посилив свої аргументи на користь відмінностей між приватним правом та публічним за характером інтересу, а також, як наслідок, навів докази на користь внесення особистих немайнових прав у систему Цивільного уложення Російської імперії.С. В. Пахман уважав,що походження приватного права не є явищем випадковим і виникло вперше не у римлян, а є історичною необхідністю.

Також, виходячи із приватного інтересу, С. В. Пахман відстоював позицію щодо місця в системі цивільного права особистих немайнових прав, не зводячи їх тільки до особистих прав, що випливають із сімейних відносин. Учений вважав, що до особистих немайнових прав, які також належать індивіду, і регулюються цивільними нормами, мають бути віднесені права, що визначають свободу особи у відносинах з іншими особами. У подальшому у своїй науковій статті «Про значення особистості в галузі цивільного права» С. В. Пахман наводить проект семи статей про особисті права осіб, які пропонує включити до проекту Цивільного уложення Російської Імперії.

Проект Цивільного уложення Російської Імперії перебував у розробці з 1882 по 1905 рік. Результатом роботи Редакційної комісії, членом якої був С. В. Пахман, стала одна із самих прогресивних кодифікацій цивільного права рубежу XIX-XX ст. Його остання редакція була внесена на розгляд Державної Думи у 1913 році, однак в силу історичних подійпроект так і не став законом.

Проект Цивільного уложення Російської імперії являє собою змістовний кодифікаційний нормативно-правовий акт, який завершує процес перенесення у вітчизняне цивільне право досягнень римської та західноєвропейської цивілістики. У ньому відображено ідеї, думки багатьох учених-цивілістів того часу. Знайшли у Цивільному уложенні місце і наукові позиції Семена Вікентійовича Пахмана, який був не просто талановитим ученим, але й відданим громадянином, який вболівав за долю формування вітчизняного цивільного законодавства та брав у цьому активну участь.

Науковий керівник: д. ю. н., професор *Н. М. Крестовська*

Байрачная Лариса Кимовна
НУ «ЮАУ имени Ярослава Мудрого»,
к. ф. н., доцент кафедри конституционного права Украины

КОНСТИТУЦИОННАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ В ТРАДИЦИИ ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ НАУКИ

Лозунг «стабилизации» является, бесспорно, одним из наиболее популярных в политической (в т.ч. официальной) риторике Укрианы последних лет. Однако рациональное использование понятия «конституционной стабильности» в научном анализе современного политического процесса не представляется возможным без предварительного ознакомления с распространенными в науке трактовками данного термина. Перечислим некоторые из них: а). Прежде всего стабильность понимается как отсутствие в обществе реальной угрозы нелегитимного насилия или наличие у государства возможностей, позволяющих – в кризисной ситуации – справиться с ним. Конкретизируя данную трактовку, ученые определяют конституционную стабильность как способность политического организма к самосохранению в условиях, угрожающих «идентичности» общественной системы или самому ее существованию б). Конституционная стабильность интерпретируется и как функционирование одного правительства в течение некоторого продолжительного периода времени, предполагающее, соответственно, его умение успешно адаптироваться к меняющимся реалиям. При этом правительственную стабильность определяют именно как способность политических администраторов управлять все более эффективно по мере увеличения их срока нахождения у власти. Выделяют несколько закономерностей, связанных с достижением стабильности такого рода:

– срок нахождения у власти правительства обратно пропорционален числу партий в парламенте и прямо пропорционален количеству мест, занятых проправительственными партиями ;

– однопартийное правительство имеет больше шансов задержаться у власти, чем коалиционное;

– наличие фракций в составе правительства понижает его шансы на сохранение у власти;

– чем сильнее раздробленность сил в парламенте (включая оппозицию), тем вероятнее неприкосновенность состава правительства;

– чем больше мест в парламенте имеют оппозиционные антисистемные силы, тем меньше вероятность длительного существования правительства.

в). Конституционная стабильность как отсутствие структурных изменений в политической системе или как наличие способности управлять ими. Иными словами, в конституционно стабильной системе либо политический процесс не приводит к радикальным переменам, либо – если таковые перемены все-таки наблюдаются – они подчинены стратегии, заранее разработанной правящей элитой.

г). Рассмотренный выше подход близок интерпретации стабильности как баланса (равновесия) политических сил. Сама идея баланса сил проистекала из восходящей еще к началу Нового времени концепции общества как гигантского механизма, состоящего из нескольких автономных единиц. Впоследствии эта идея наложилась уже на консервативное понимание общества, согласно которому оно пребывает в состоянии «естественной гармонии».

е). Стабильность интерпретируется также как модель поведения и общественный атрибут. В этом случае она приравнивается к тому положению в обществе, при котором его члены ограничивают себя социально приемлемым поведением, понимая, что любые отклонения от этих норм чреваты дестабилизацией.

ж). Конституционная стабильность как следствие легитимности власти. Различные группы ученых трактуют легитимность по-разному, видят неодинаковые источники легитимности власти. Сегодня многие исследователи предпочитают говорить уже не о легитимности, а о поддержке населением данной политической системы и её фундаментальных ценностей. Но даже отвлекаясь от трудностей интерпретации самой легитимности, трудно спорить с тем, что власть, ею обладающая, может стабилизировать систему, только если она при этом еще и эффективно управляет страной .

Даже краткий обзор подходов к пониманию конституционной стабильности позволяет утверждать что это многомерное явление, вбирающее в себя такие характеристики, как сохранение системы правления, гражданского порядка, легитимности и надежности управления. Категория устойчивости (стабильности) выступает одновременно в качестве характеристики, цели и гарантии основ конституционного строя.

Проблема конституционной стабильности значительно усложняется в том случае, если речь идет не просто о поддержании в общественно-политической сфере баланса сил и интересов, но и о сохранении всех основ демократической системы. Если бы целью была просто стабильная власть, то ее можно было бы достигнуть, предоставив возможность одному элементу системы подавить все остальные. Демократия же исключает такую ситуацию, когда какой-либо политический институт (партия, группа и т.д.) обретает абсолютное преимущество над оппонентами. Участники политического процесса при демократии должны располагать силой, достаточной для защиты своих интересов, но недостаточной для монополизации власти.

Таким образом, конституционная стабильность (порядок) является принципиальным условием не только безопасного существования личности и государства, но и их прогрессивного развития. Отсутствие порядка увеличивает в сфере политики возможность проявления чисто случайных факторов и мотивов поведения, снижает уровень защищенности личности, девальвирует авторитет государства, крайне отрицательно влияет на его стабильность и политическую лояльность граждан.

Возгрін Святослав Юрійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
аспірант кафедри конституційного права України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ТРИСКЛАДОВОГО ТЕСТУ НА НЕПОРУШНІСТЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Конституція України визначає людину в якості найвищої соціальної цінності, а її права невідчужуваними та непорушними. Із цих норм логічно випливає,

що під захистом Конституції знаходяться й інші цінності, зокрема свобода. Але свобода індивіда не є абсолютною, вона регулюється законом, який по суті створює певні правові рамки для неї. Гарантування Президентом Конституції має опосередковану мету: гарантування саме прав і свобод особистості. У кінцевому підсумку, і суверенітет, і цілісність держави призначені саме для забезпечення у повному обсязі прав і свобод.

Конституція України у II розділі закріпила презумпцію непорушності прав і свобод людини, встановивши, втім, деякі винятки. Логічною виявляється ситуація, коли обмежуються певні громадянські права і свободи з метою реалізації інших конституційних прав. Проте, на наш погляд, такий підхід повинен бути більш конкретизованим. Це пов'язане з тим, що на практиці ми маємо достатню кількість випадків, коли рішення Конституційного Суду України, рішення органів державної влади, дії правоохоронних органів порушують «баланс прав і свобод».

Основним чинником розвитку системи захисту фундаментальних прав і свобод людини в Україні виступає адаптація українського законодавства до європейських стандартів та утвердження нового розуміння права у широкому розумінні.

Загальна декларація прав людини виправдовує обмеження прав і свобод людини в демократичному суспільстві лише такими цілями: 1) визнання й повага прав і свобод інших осіб, оскільки особу та її права неможливо розглядати ізольовано від інших, і кожна людина має усвідомлювати, що права інших людей заслуговують такого самого захисту, як і її власні; 2)задоволення справедливих вимог моралі, оскільки людина живе у суспільстві і має рахуватися з загальновизнаними нормами моралі; 3) забезпечення громадського порядку, що має на увазі дотримання сукупності правил, що забезпечують безпеку суспільства, безпеку життя, здоров'я, власності громадян; 4) забезпечення загального добробуту, що передбачає створення умов, які забезпечують економічний і соціальний добробут суспільства,

Важливу роль у дотриманні прав і свобод людини та громадянина при вирішенні складних завдань державного і суспільного характеру покладається на трискладовий тест. В аспекті неможливості обмеження прав і свобод людини трискладовий тест має застосовуватися з метою дотримання балансу при обмеженні прав і свобод в демократичному суспільстві. Трискладовий тест у вказаному аспекті включає такі три елементи: обмеження прав і свобод людини має слугувати легітимній меті; не обмеження прав і свобод людини може призвести до завдання істотної шкоди цій меті; шкода, що може бути завдана не обмеженням прав і свобод людини вагоміша, за шкоду завдану таким обмеженням. Наявність тільки усіх трьох елементів має слугувати підставою обмеження прав і свобод людини.

Деякі елементи трискладового тесту враховані у конкретних статтях Конституції України, присвячених правам і свободам. Проте для його ефективного застосування, на наш погляд, варто всі його елементи закріпити на нормативно-

му рівні. Це повинно призвести до зменшення суперечок в законодавстві, демократизації рішень судової системи України і укріплення позицій прав і свобод людини та громадянина в Україні.

На жаль, сьогодні ми маємо чимало проблем з дотриманням прав і свобод, про що свідчать Рішення Європейського Суду з прав людини, в яких Україна визнана винуватою в порушенні прав і свобод, невдоволеність населення порушеннями прав і свобод людини з боку державних органів тощо.

На наш погляд закріплення трискладового тесту можливо і не вирішить у повному обсязі проблеми реалі

зації прав і свобод людини, проте може стати фундаментом для подальшого вдосконалення як законодавства, так і практики застосування принципів невідчужуваності та непорушності, дотримання і неможливості обмеження прав і свобод людини в нашій державі. Виступаючи умовою для законного обмеження, трискладовий тест покликаний захищати права і свободи людини від можливих їх порушень.

Вусатий Дмитро Юрійович
ФПМК ХНУВС, аспірант кафедри цивільного права та процесу

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ УКЛАДЕНОГО В МЕРЕЖІ INTERNET

Як відомо, погодження істотних умов цивільно-правового договору має важливе юридичне значення. Від погодженості істотних умов залежить, чи буде цивільно-правовий договір вважатися укладеним, чи виникнуть права та обов'язки його сторін (учасників), чи досягнуть вони бажаного правового результату (або мети) на який розраховували під час його укладання тощо. Отже процес погодження істотних умов, має важливе юридичне значення для набуття чинності будь-якого цивільно-правового договору. Його проходять будь-які учасники цивільно-правових відносин, що укладають договір.

За загальним правилом, істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (абз. 1, ч. 1, ст. 638 ЦК). Аналіз даної норми дозволяє стверджувати, що в ній залишились збереженими традиційні теоретичні погляди на істотні умови цивільно-правового договору, із диференціацією їх на три види: необхідні, звичайні та випадкові. Приймаючи ці погляди до уваги, та керуючись змістом вище зазначеної норми, розглянемо далі істотні умови

договору роздрібної купівлі-продажу товарів, що укладається за допомогою мережі Internet. Такий спосіб укладення цього договору, останнім часом, все більше зустрічається на практиці.

Насамперед варто відмітити, що будь-який договір роздрібної купівлі-продажу товарів укладений за допомогою комп'ютерної мережі Internet, від звичайного договору роздрібної купівлі-продажу (ст. 698 ЦК) відрізняється, переважно, способом його укладання та виконання. У всьому іншому, до подібних договорів мають застосовуватись спеціальні нормативні положення про роздрібну купівлю-продаж (§ 2, глави 55 ЦК), а також, загальні положення про купівлю-продаж (§ 1, глави 55 ЦК) і договори (глава 52 ЦК).

Як відомо, необхідною істотною умовою, без погодження якої цивільно-правовий договір не може вважатися укладеним, є умова про предмет договору. Виходячи з аналізу сучасної договірної практики, предмет договору можуть становити права та обов'язки його сторін або майно, що відчужується в договорі [1]. За договором роздрібної купівлі-продажу відчужується у власність майно – товар, тому його предметом, традиційно, прийнято вважати цей товар, у якості якого виступають індивідуально-визначені речі. Така назва предмету договору роздрібної купівлі-продажу співпадає з легальною назвою предмету договору купівлі-продажу (ст. 656 ЦК), як родового договору групи договорів, метою яких є перенесення права власності на майно.

У законодавстві визначаються певні вимоги, яким має відповідати предмет договору роздрібної купівлі-продажу. Так, це можуть бути індивідуально-визначені речі (товари), що призначаються для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. Якість проданих речей повинна відповідати умовам договору, а за відсутності вказівок у договорі – вимогам, які звичайно ставляться. Під вимогами, які звичайно ставляться, потрібно розуміти такі, за дотримання яких придбана річ повинна виконувати своє функціональне призначення. Річ, яку продає торговельна організація, повинна відповідати стандарту, технічним умовам або зразкам, встановленим для речей цього роду, якщо інше не випливає з характеру даного виду купівлі-продажу. Таким чином, предметом даного договору є товари, що призначаються для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного зі здійсненням підприємницької діяльності.

Наступною (звичайною) істотною умовою цього договору є умова про ціну товару. Зазвичай, ціна в договорі купівлі-продажу встановлюється за домовленістю сторін. Однак, договору роздрібної купівлі-продажу це може не стосуватися, оскільки він є публічним договором (ч. 2, ст. 698 ЦК), в якому мають міститися всі істотні умови договору, у тому числі й ціна товару. Покупцю залишається погодитися із запропонованою ціною, чи відмовитися від укладання договору. Такий договір носить ознаки договору приєднання (ст. 634 ЦК). Тому ціна в ньому, хоча і розглядається як істотна умова, змінена покупцем бути не може. Принцип свободи договору (ст. 627 ЦК), в даному випадку зводиться до

свободи укладення договору, а не до можливості формулювання його змісту, в процесі взаємних переговорів між контрагентами.

Особливістю договору роздрібної купівлі-продажу, який укладається через мережу Internet є те, що дуже часто до оплати обраного товару цей договір ще не виникає. Покупець має право, а не обов'язок, оплатити товар за ціною, оголошеною продавцем. Якщо він згоден з ціною товару, то він може її оплатити у момент укладання договору, а також вчинити за свій рахунок інші дії, які відповідно до договору, актів цивільного законодавства або вимог, що звичайно ставляться, необхідні для здійснення платежу, якщо інше не встановлено законом або не випливає із суті зобов'язання.

Якщо договором встановлено попередню оплату товару (ст. 693 ЦК), прострочення покупцем оплати товару є відмовою покупця від договору, коли інше не встановлено договором. Також покупець має право повністю оплатити товар у будь-який час у межах встановленого договором періоду розстрочення його оплати. Зміна ціни після укладення договору допускається лише у випадках і на умовах, встановлених договором або законом. Зміна ціни в договорі після його виконання не допускається.

Іноді оплата товару може бути здійснена в момент передачі товару покупцю, за місцем його доставки. У такому разі слід визнати, що цей договір роздрібної купівлі-продажу виникає з моменту досягнення згоди між сторонами. Така згода може підтверджуватися додатковими переговорами сторін, під час яких уточнюються умови договору, ідентифікуються сторони договору, з'ясовуються інші істотні умови договору тощо.

Серед таких умов, крім предмету та ціни, досить часто зустрічається і ще одна (випадкова) істотна умова про порядок його виконання, а саме, передачу товару покупцю. Зазвичай товар, що купується в інтернет-магазині, може бути переданий покупцю за місцем зберігання товару шляхом самовивозу, наприклад, зі складу продавця або відвантажений транспортній організації, для доставки і вручення його покупцю. Якщо договір роздрібної купівлі-продажу укладено з умовою про доставку товару покупцеві, продавець зобов'язаний у встановлений договором строк доставити товар у місце, вказане покупцем, а якщо місце доставки товару покупцем не вказане, – в місце проживання фізичної особи або місцезнаходження юридичної особи. Таким чином, сторони договору роздрібної купівлі-продажу завжди погоджують між собою умови доставки товару покупцю.

У договорі роздрібної купівлі-продажу, що укладається через мережу Internet можуть бути й інші істотні умови, на включенні яких в договір наполягає одна з його сторін. Це умови: про строки доставки товару, форми оплати, порядок розрахунків, додаткові транспортні послуги тощо. Ми не стали їх тут згадувати і детально розглядати, оскільки вони є випадковими й у більшості подібних договорів не зустрічаються.

Науковий керівник: *Терлецький*

Георгієва Ірина Павлівна
Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, аспірант кафедри регіональної політики та публічного адміністрування

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Юридична теорія визначає право на захист як первинне та невітчуджуване право людини та громадянина.

Права людини – це специфічна система, яка складається із розмаїття окремих елементів, частин і вимагає системного погляду на їх сприйняття в цілісності. Це дає можливість вийти на нові методологічні підходи в процесі її дослідження.

Таким чином, дослідження прав людини загалом та захисту права інтелектуальної власності – зокрема, потребує комплексного та наддисциплінарного підходу, який варто розглядати окремо, як проблему прав людини і як міждисциплінарний феномен, що досліджується філософією прав людини, теорією держави і права, конституційним, цивільним, кримінальним, міжнародним правом, соціологією, філософією тощо.

Права людини виступають складним об'єктом, беручи до уваги їх структуру організації та прояви. Це факт спричинює системно-логічне вивчення прав людини.

Вони мають певні специфічні ознаки: по-перше, становлять юридичну базу для всієї системи прав людини; по-друге, мають всезагальний і невідчужуваний характер; по-третє, мають безпосередню дію і, нарешті, потребують підвищений захист й гарантованість державою. У цьому випадку права людини постають, як комплексне утворення, що спричинює комплексний підхід до їх пізнання та визначення.

У філософській термінології природні права людини – це іманентна властивість людської природи, відображення певних вимог, що випливають з умов існування людини, які породжені натуральними законами без участі людини як їх автора. «Природність» цих прав має своє коріння швидше у їхній природженості – притаманності індивідові в тому, що він народився людиною як суспільною істотою, а отже, автоматично набуває правового статусу, котрий визначається сутнісними характеристиками самого суспільства» .

Юридична енциклопедія під редакцією Ю. С. Шемчушенко визначає захист прав власника як забезпечення чи відтворення порушеного права власності компетентними органами або самим власником .

Український дослідник, к. е. н. Живко З. Б., досліджуючи економіко-правові аспекти захисту інтелектуальної власності, наводить поняття захисту інтелектуальної власності, як «передбачену законодавством діяльність уповноважених державою органів виконавчої та судової влади щодо визнання, поновлення та усунення перешкод, які заважають суб'єктам права інтелектуальної власності реалізації їх прав та законних інтересів».

В Україні інститут захисту права інтелектуальної власності є відносно новим правовим явищем активний розвиток якого розпочато із становленням приватної власності та безпосередньо прийняттям у 1991 році Закону України «Про власність».

За цей час було практично сформовано законодавчу базу, що регулює захист прав інтелектуальної власності, створено та розвинуто механізми захисту права інтелектуальної власності, більшість з яких відповідає міжнародним стандартам.

Нині в Україні захист порушених прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку здійснює Апеляційна палата Державної служби інтелектуальної власності в Україні, в судовому порядку – господарські, адміністративні та суди загальної юрисдикції.

При цьому, законодавцю, поки що, не вдалося досягти цілковитої взаємоузгодженості правових норм та ефективного функціонування всієї системи захисту прав інтелектуальної власності.

Право на судовий захист суб'єктивних прав інтелектуальної власності є конституційним правом кожної особи (ст. 55 Конституції України). Проте судовому захисту підлягають лише ті права суб'єктів інтелектуальної власності, що охороняються законом (ст. 423 і 424 ЦК України), – особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності .

Так, за даними річних звітів Державної служби інтелектуальної власності в Україні за 2011–2012 р. р. щодо захисту прав інтелектуальної власності у адміністративному порядку було подано 114 (2011 р.) та 152 заперечення (2012 р.); у судовому порядку у 2011 році було відкрито 196 справ, з них: в адміністративних судах – 33 справи; у господарських судах – 104 справи; у судах загальної юрисдикції – 59 справ; у 2012 році – 135 справ, з них: в адміністративних судах – 16 судових справ; у господарських судах – 70; у судах загальної юрисдикції – 49.

Отже, практика, як адміністративного, так і судового захисту права інтелектуальної власності є дуже незначною. Причиною цього є, на нашу думку, декілька причин, серед яких: низький рівень правової культури захисту прав інтелектуальної власності власників порушених прав, відсутність спеціалізованих суддів із захисту інтелектуальної власності, незначна судова практика, відсутність вузькопрофільних фахівців здатних представляти інтереси власників в судах та ін.

Міжнародна практика захисту прав інтелектуальної власності свідчить, що значну допомогу при розв'язанні вище окреслених завдань, які стоять на порядку денному органів публічної влади в царині захисту права інтелектуальної

власності спроможні надати недержавні громадські об'єднання, метою діяльності яких є підвищення поінформованості, як серед власників порушених прав, так і серед населення – в галузі використання, розповсюдження та захисту об'єктів інтелектуальної власності.

При цьому недержавні громадські об'єднання здійснюють контроль і за діяльністю самих органів публічної влади та судової системи, що має позитивний ефект та корегує діяльність системи в цілому.

Варто зазначити, що в Україні сформовано цілу низку НГО, зокрема Всеукраїнська громадська організація «Антипіратський союз України», Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Всеукраїнська асоціація власників товарних знаків, громадська організація «Агентство охорони прав виконавців», професійні громадські об'єднань юристів та ін.

Таким чином, завданням органів публічної влади є посилення співпраці держави та суб'єктів громадянського суспільства у сфері захисту права інтелектуальної власності, здійснення заходів щодо підвищення правової культури населення країни в частині захисту прав інтелектуальної власності, створення спеціалізованих патентних судів та активізація роботи, а також щодо адміністративного захисту інтелектуальної власності. Це в довгостроковій перспективі надасть можливість забезпечити захист прав громадян в галузі інтелектуальної власності.

Гетьман Анатолій Павлович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
д. ю. н., професор, завідувач кафедри екологічного права проректор з наукової роботи

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

В Доповіді про людський розвиток 2013 «Піднесення Півдня: людський прогрес у різноманітному світі» (опубліковано для Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН)) одним із центральних питань, яким присвячено увагу, стала проблема екологічної безпеки людства. Зокрема, відзначається, екологічні загрози, такі як зміна клімату, втрата лісів, забруднення повітря і водних ресурсів, природні катастрофи, впливають на всіх. Зміна клімату вже сьогодні посилює хронічні екологічні загрози, а шкода для екосистем обмежує можливості для отримання засобів до існування, особливо для бідних верств населення. Щоб забезпечити стійкість економік і суспільств, необхідними ресурсами є нові політичні заходи і структурні зміни, що перебувають у

взаємозв'язку з цілями в галузі людського розвитку та зміни клімату. Зростаюча екологічна напруженість стає квінтесенцією сучасного розвитку світу. Вона не тільки має гострі соціальні прояви (перманентне забруднення навколишнього середовища, брак екологічно чистих продуктів харчування, виникнення локальних екологічних конфліктів), але й веде до підриву природних умов існування форм життя і сформованої динамічної рівноваги біосфери в цілому

Історія розвитку людського суспільства – це історія розширення масштабу і розмаїття впливу людини на природу, посилення її експлуатації. За результатами людської діяльності щодо природи можна судити про моральність людства, рівень його цивілізованості, а також про його соціальну відповідальність перед майбутніми поколіннями. Нинішня стадія взаємодії між суспільством і природою здобула назву екологічної кризи.

Як вбачається, осмислення сутності глобальних екологічних проблем має відбуватися в тому числі в площині правової науки, оскільки саме право виступає тим інституційним середовищем, яке опосередковує весь цикл природоохоронної діяльності держави і міжнародного співтовариства в цілому. Виокремимо основні напрямки впливу права на розвиток відносин, пов'язаних із механізмом вирішення глобальних екологічних проблем людства.

1. *Важливе значення має підвищення рівня екологічної правосвідомості учасників суспільних відносин*. Для цього необхідно залучати громадян, а також їх об'єднання до механізму охорони навколишнього природного середовища. Встановлення певної плати за природокористування, притягнення до відповідальності порушників та інші заходи в умовах низького рівня екологічної правосвідомості виявилися вкрай неефективними. Тому наприкінці 80-х – початку 1990-х рр. на конституційному рівні почалося закріплення екологічних прав людини в різних країнах світу. Це важливо з точки зору залучення громадян до механізму охорони навколишнього природного середовища та підвищення їх екологічної правосвідомості.

Так, питанням охорони навколишнього середовища в конституціях багатьох держав надається першорядне значення. У Конституції Іспанії, наприклад, зазначається: «Усі мають право користуватися навколишнім середовищем, сприятливим для розвитку особистості, і зобов'язані зберігати його». Конституція Бразилії (ст. 225) передбачає, що «всі люди мають право на довкілля, яке знаходиться в екологічній рівновазі і представляє собою надбання, яке перебуває у загальному користуванні народу і має істотне значення для якості життя з точки зору здоров'я, при цьому на державу і суспільство покладається обов'язок охороняти його і зберігати для нинішнього і майбутнього поколінь».

Відповідні положення знайшли закріплення і в Конституції України. Так, стаття 50 Основного Закону нашої держави гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

2. *Подальший розвиток правового інституту прав і основних свобод людини* – як найбільш значущий результат розвитку людства, важливе досягнення міжнародного і національного права, обов'язковий атрибут сучасної демократичної держави – *має бути спрямовано на забезпечення права на безпечне довкілля*.

У різних державах правове регулювання в галузі охорони навколишнього середовища, в тому числі інституту екологічних прав громадян, здійснюється не однаково. У так званих «лідируючих», або «активних» державах (Федеральна Республіка Німеччина, Королівство Нідерландів, Австрійська Республіка, Королівство Данія, Фінляндська Республіка) здійснюється ініціативна екологічна політика, в тому числі за активної участі громадськості. Постійно розвивається і вдосконалюється екологічне законодавство, здійснюється фінансування заходів з охорони навколишнього середовища, висуваються конструктивні пропозиції з питань навколишнього середовища на міжнародному рівні і т.д.

У той же час в державах, які називають «екологічно ледачими» країнами (Грецька Республіка, Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Португальська Республіка), питання навколишнього середовища не стоять на першому місці, як для держави, так і для населення.

Тим не менше, якщо вести мову про держави, що є членами Європейського Союзу, то вони, незалежно від свого активного чи пасивного статусу в реалізації екологічної політики, зобов'язані виконувати вимоги директив та інших обов'язкових загальноєвропейських документів, у тому числі, у сфері охорони навколишнього середовища.

3. *Саме право на безпечне довкілля потребує більшої визначеності для цілей правового регулювання, що зумовлює необхідність розкриття його юридичного змісту*.

У правовій науці пропонуються різні формулювання цього права: право на сприятливе навколишнє середовище (Васильєва М. М., Шемшученко Ю. С.); право на здорове навколишнє середовище; право на чисте, здорове навколишнє середовище (Петров В. В.); право на чисте, здорове і сприятливе для життя людини навколишнє природне середовище (Замфір П. А.); право на здорове, природне оточуюче середовище (Колбасов О. С) тощо.

Право на безпечне довкілля, або на сприятливе навколишнє середовище, не є усталеним і загальновизнаним у сучасному міжнародному праві. Вживається, зокерма, така термінологія: навколишнє середовище, яка сприяє здоров'ю та добробуту людей (an environment adequate for the health and well-being of individuals); здорове, сприятливе для здоров'я навколишнє середовище (healthy environment); сприятливе навколишнє середовище (enabling environment); здорове, безпечне, сприятливе навколишнє середовище (sound, satisfactory and healthy environment).

Втім, як вбачається, визначення такого основного (фундаментального) екологічного права як право на безпечне довкілля, має базуватися на його сприй-

нятті як права кожного на такий стан навколишнього природного середовища, який задовольняє інтереси людини в екологічній, економічній та естетичній сферах, не здійснює негативного впливу на її життя, здоров'я, а також майнові інтереси.

Важливого значення також набуває питання класифікації екологічних прав людини. Так, зокрема, крім фундаментального екологічного права – права на безпечне довкілля – пропонується виділяти інші екологічні права людини, які одночасно виступають гарантіями реалізації та захисту права на безпечне довкілля. Серед таких прав:

а) екологічні права – гарантії реалізації екологічних прав громадян:

– право на інформацію про стан довкілля;

– право на участь у прийнятті екологічно важливих рішень;

б) екологічні права – гарантії захисту екологічних прав громадян:

– право на відшкодування екологічної шкоди;

– право вимагати припинення екологічно шкідливої діяльності.

4. *Актуальним завданням виступає вироблення системи правових гарантій екологічних прав людини*, що має засновуватись, зокрема, на таких основних принципах:

визначення сутності, змісту і напряму розвитку екологічної політики держави екологічними правами людини;

екологічні права людини мають виступати основою, з якої повинен виходити законодавець під час формулювання екологічно-правових норм;

необхідність планування й нормування в галузі навколишнього середовища. Система нормативно-технічного забезпечення включає нормативи гранично допустимих концентрацій викидів (скидів) забруднюючих речовин, шкідливих фізичних впливів і рівня радіаційної безпеки;

встановлення державою механізму нормативів впливу на природне середовище у вигляді екологічних обмежень або лімітів для природокористувачів на певний період часу, на граничний обсяг вилучення природних ресурсів з природного середовища, розміщення відходів тощо;

державний і громадський контроль за станом навколишнього середовища та дотриманням екологічного законодавства.

5. *Потребує уваги подальший розвиток міжнародних і регіональних стандартів забезпечення і захисту права людини на безпечне довкілля*. Так, наприклад, 30 вересня 2009 р. Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) прийняла Рекомендацію 1885 (2009), запропонувавши Комітету міністрів Ради Європи приступити до розробки додаткового, 15-го Протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. Протокол спрямований на розширення каталогу прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією та діючими Протоколами до неї, за рахунок права на здорове і життєздатне довкілля (the right to a healthy and viable environment). На сьогодні такий Протокол не прийнято, а тому, право на сприятливе навколишнє середовище забезпечується Європейським судом з прав людини, який, спираючись на норми «м'якого» міжнародного екологічного права, а також використовуючи право тлумачити норми Конвенції щодо обставин конкретної справи, розглядає відповідне право в контексті скарг на порушення права на життя (ст. 2), заборони тортур (ст. 3), права на справедливий судовий розгляд (ст. 6), права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8), свободи вираження думки (ст. 10), права на ефективні засоби правового захисту (ст. 13), а також права власності (ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції). Таким чином, порушення права на сприятливе навколишнє середовище, не будучи самостійною підставою для звернення до Євросуду, фактично гарантується Конвенцією через його прецедентне право.

Гетьман Ірина Володимирівна
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, к. ю. н., старший науковий співробітник, завідувачка лабораторії європейського права та порівняльного правознавства

ДЕТЕРМІНІЗМ КАТЕГОРІЙ «НЕВІДДІЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ» І «КОМУНІКАТИВНЕ ПРАВО»

На сторінках цієї доповіді автор ставить за мету обґрунтувати тезу про взаємообумовлений характер чи детермінізм категорій «невіддільні права людини» і «комунікативне право». Іншими словами довести, що зміст, який вкладається у суть категорії «невіддільні права людини», знаходиться у причинно-наслідковому зв'язку з феноменом розуміння права, проникнутого елементами комунікації чи правового спілкування рівних та вільних у своїх правах і свободах людей. Для реалізації поставленого наукового завдання слід надати відповіді на питання стосовно змісту, що вкладається у сутність поняття «невіддільні права людини» та тенденцій, притаманних доктрині про права людини у нинішній час, співвідносячи отримані знання зі змістом поняття «права» також у сьогочасних умовах.

Застосування термінології «невіддільні права людини» на рівні законодавства України означає по-перше, історичний вибір України після отримання незалежності, який полягає у розбудові громадянського, орієнтованого на людину суспільства, де буде панувати право з примирювальними й погоджувальними, а не примусовими важелями. По-друге, на термінологічному рівні «невіддільні права людини» означає закріплення примату природних прав людини, як квінтесенції цієї категорії. У такий спосіб невіддільні права людини виступають

точним й конкретизованим уособленням суті природного права у сучасному його розумінні як свободи окремої, автономної особистості. Розвиток ідеї прав людини у теперішній час знаходиться під впливом двох тенденцій: позитивної (деякі характеристики останньої, пов'язані з набуттям незалежності, наведені вже вище) й негативної, охарактеризованої демагогією та зловживаннями у сфері гарантування прав людини. Становлення позитивної тенденції, яку наслідує Україна, пов'язане у світовій історії з часами буржуазних революцій в Європі, зокрема з Французькою буржуазною революцією та добою Просвітництва. Ідея прав людини під впливом цих масштабних процесів набуває наступних ознак, які повинні впроваджуватися у життя кожною країною, що обирає її власним гуманістичним курсом. (1) невіддільні права людини повинні набувати функцій і значення діючої правової реальності; (2) права людини повинні становитися базисом, юридичною основою національних правових систем, а тому набувати безпосереднє юридичне значення; (3) змістом прав людини виступають природні, фундаментальні людські права, що визнаються світовою спільнотою незалежно від закріплення останніх у вітчизняному законодавстві; (4) онтологічний зміст прав людини згідно з позитивною тенденцією їх розвитку повинен формувати сутність розуміння права в цілому, як права для людини, сповненого гуманістичного звучання та елементів комунікації. Аналіз ознак панування позитивної тенденції в сфері прав людини надає можливість стверджувати, що держава і права, зазнаючи її вплив, проходять у своєму розвитку наступні стадії: від права сильного крізь права влади та держави до права громадянського суспільства (комунікативного права, головним діючим механізмом якого виступає правове спілкування). Ілюстрація зазначених вище щаблів розвитку права є актуальною нині, оскільки України знаходиться поки що на початку власного шляху у розбудові права громадянського суспільства. Право сильного – це суворий, але разом з тим природній і доцільний спосіб організації первісного (родового) суспільства, що характеризується пануванням наказів сильного, навіть у жорсткому, зоологічному значенні (наприклад, «ватажка», «старшини»), нарощуванням агресії, роздробленням суспільства на атомарні частини. Родовий лад – це первісна і найбільш примітивна форма будування суспільного ладу. Людина не уявляла себе відокремленою істотою, вона ототожнювала себе зі складовою частиною суспільства. Норми поведінки були спрямовані на те, щоб забезпечити панування «суспільного» над особистісним, не надаючи можливість особі вбачати в собі автономного індивіда. Це багато в чому пояснює те, що первісні норми зароджуються як заборони, табу й обґрунтовує відсутність прав особи у нинішньому сенсі. Проте, незважаючи на негативну оцінку цієї стадії, право відображало властиві суспільству ієрархічні засади і виступало у вигляді фактора, який впорядковував суспільні відносини, мав стабілізуючий характер і протистояв хаосу.

Право влади – це право більш розвинутих ступенів цивілізації, коли в суспільстві все більш стверджується світська влада (феодальне суспільство з провітньою владою, капіталістичне, буржуазне суспільство в умовах нерозвинутих державних форм). За цих умов усі члени біологічного роду (люди) перетворюються на суб'єктів права. Набуття такого статусу дозволяло активним індивідам, які знаходилися на більш низьких щаблинах станової драбини, просуватися до більш високих щаблин, відповідно, набуваючи більшого обсягу прав, свободу вибору і діяльності. На підставі цього можна зробити висновок про наявність прав у незначних верств населення, тому останні мають вибірковий характер, замість невіддільного. За цих умов право часто стає заходом для легалізації свавілля і примусу, які виступають прерогативою правителів, перетворюючись поступово на правовий примус. Право у цей час ще не має свого власного буття, суверенності, воно виходить від держави, а не від усього суспільства. Отже, право за своїми параметрами залишається інструментом влади, її продовженням та втіленням.

Наступною стадією розвитку права виступає «право держави». З цієї позиції воно вже не може бути охарактеризоване як право влади: залишаючись, як і раніше, «силовим» регулятором, воно тепер, завдяки втіленим у ньому механізмам (конституції, інститутам народовладдя, прав людини, парламентаризму, поділу влади) має своїм завданням зробити владу в державі більш помірною, приборкувати її потенціал до диктатури. У такому праві поступово втрачають своє значення ті елементи, котрі можуть зробити його залежним від держави. Тільки стосовно країн з авторитарними та тоталітарними режимами ототожнення «держави» з «правом» припускається з огляду на прагнення держави цілковито контролювати всі сфери суспільного життя, застосовуючи виключно імперативні методи регуляції. Історична практика показує, що країни, в яких право стає заручником держави, неминуче зазнають катастрофи.

Право громадянського суспільства (чи комунікативне право) – це найвища на сучасній стадії розвитку цивілізації ступінь права. За умов існування громадянського суспільства держава відокремлена від права, знаходиться не над суспільством, а покликана служити йому, за допомогою визначення на законодавчому рівні компетенції держави, способів її впливу на суспільство та закріплення як основи вирішення усіх конфліктів засад партнерства та паритету. При чому, основні права та свободи осіб не тільки декларуються, а реально виконуються та гарантуються нормами права. Сьогодні, коли Україна розбудовує громадянське суспільство відповідно до європейських принципів, необхідним стає вихід за межі розуміння права як одностороннього державно-владного припису. Право за цих умов, спираючись на притаманні йому ознаки – загальнообов'язковість, формальну визначеність, системність, забезпечення державним примусом, покликане реалізувати своє дійсне соціальне призначення. Тепер воно повинно являти собою втілення світової згоди і гармонії, здебільше, починаючи реалізовуватися у спілкуванні, тобто взаємодії активних суб'єктів, проявляючи себе як діалогічне (поліфонічне) явище. Отже, наявність в основі феномену права ідеї правового спілкування, що слугує досягненню згоди й приборкуванню конфлік-

тів між індивідами, поруч з цим забезпечує гарантованість невіддільних прав особи.

Окремим рядком хочеться відмітити, що розбудова громадянського суспільства, а разом з цим й впровадження у правову реальність нового бачення права (як вказано раніше завдяки правовому спілкуванню індивідів), завдання актуальне не тільки для України, але й для країн Європи й інших країн пострадянського простору. Певні європейські країни багато в чому наблизилися у реалізації зазначених цілей. Про що, наприклад, свідчить позитивний досвід Германії: у рішенні Конституційного Суду Германії стосовно визнання юридично виправданою ситуацію з притягненням до кримінальної відповідальності керівництва неіснуючої держави ГДР за причетність до вбивства перебіжчиків на кордоні, оскільки така ситуація порушувала гарантії фундаментальних прав людини, зокрема, мова йдеться про право на життя; чи рішення Палати Лордів у Великобританії стосовно правомірності затримання на території країни та притягнення до відповідальності чилійського диктатора Піночета за порушення прав людини. Винесені рішення по праву можуть вважатися важливими правовими подіями, що офіційно надають наднаціональну, планетарну значущість фундаментальним правам людини та їх гарантіям.

Греков Євгеній Анатолійович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., старший викладач кафедри приватного права
Грекова Марина Миколаївна,
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» к. ю. н., доцент кафедри приватного права

ПРАВО ОСОБИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В АСПЕКТІ ДОСТУПНОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Згідно трактування Всесвітньої організації охорони здоров'я поняття «доступність лікарських засобів» розглядається в аспектах фізичної та економічної доступності. При цьому фізична доступність передбачає забезпечення споживачів якісними ефективними та безпечними лікарськими засобами. Що стосується аспекту економічної доступності, то вона включає в себе систему державного регулювання цін і систему формування попиту на лікарські засоби.

Регулюючий вплив держави на сферу охорони здоров'я в аспекті забезпечення населення доступними та якісними лікарськими засобами та реалізації

права осіб на медичну допомогу здійснюється одночасно у декількох напрямах, як-то економічному (створення умов для функціонування ринку лікарських препаратів та медичних послуг, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, зростання доходів населення та зниження рівня його витрат на медичну допомогу), нормотворчому (прийняття законодавчих актів щодо регулювання діяльності на ринку медичних послуг, забезпечення доступу до медичної допомоги соціально незахищених верств населення, захисту прав осіб у цій сфері), адміністративному (впровадження механізмів нагляду і контролю у сфері охорони здоров'я) тощо.

При цьому, одним з важливих аспектів діяльності органів державної влади досягнення поставлених задач у вказаній сфері є чітке та послідовне проведення державної політики щодо сприяння інноваційному розвитку у фармацевтичній галузі. Сутністю інноваційної моделі розвитку економіки, яка стала панівною доктриною економічного зростання в економічно і технологічно розвинутих країнах світу, а також країнах із позитивною динамікою техно-економічних змін, є широкомасштабне введення в господарський обіг через інноваційні процеси таких продуктів інтелектуальної праці, як передові технології, науково-технічні розробки та інші об'єкти прав інтелектуальної власності науково-технічної сфери, а також запровадження ефективних організаційно-управлінських рішень з метою їх комерціалізації або отримання соціально-економічного ефекту. Саме через ефективне регулювання процесів, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю, можливо досягти позитивних зрушень і здійснити поступовий розвиток такої науково місткої галузі виробництва як фармацевтична.

Оскільки розвиток рівня технологій, кооперація між виробниками, обсяги фінансування наукових розробок у більшості випадків залежать від можливості отримання економічних вигод з такої діяльності, в першу чергу, отримання значного прибутку. Тобто держава для стимулювання інноваційного розвитку будь-якої галузі промисловості має створити ефективний механізм захисту інвестицій та результатів творчості, зокрема, через механізм патентування інтелектуальних досягнень.

Монополія власника патенту, яка забезпечується державою, є результатом своєрідного компромісу між інтересами суспільства, що зацікавлене у результатах, захищених патентом, і винахідників, які без такої монополії втрачають стимули до своєї діяльності. Проте, враховуючи той факт, що у сфері охорони здоров'я суспільний інтерес до отримання нових результатів винахідницької діяльності поєднаний з інтересом безперешкодного доступу до них, у даній сфері люди більше зацікавлені у створенні доступних можливостей щодо використання нових ліків, методів та способів лікування тощо. Враховуючи це, умови компромісу порушуються умовами самого життя. Адже патентування лікарських засобів з наданням власнику патенту комплексу можливостей управляти доступом, ціною і якістю фармацевтичних препаратів не повною мірою відповідає інтересам суспільства. Наслідком цього є постійно триваюча дискусія,

яка іноді перетворюється у локальний конфлікт, щодо ослаблення патентної монополії стосовно сфери охорони здоров'я.

Результати такої дискусії є у обох її сторін. Так, починаючи з середини минулого сторіччя у переважній більшості країн світу було виключено можливість патентування або обмежено обсяг прав власників патенту на способи лікування людей або тварин за допомогою хірургії або терапії та методи діагностики, що застосовуються для людей або тварин. Натомість у той же період більшість країн включили до числа патентоздатних об'єктів лікарські засоби та інші вироби хімічної та фармацевтичної промисловості, пов'язані з лікуванням людини. Крім того, в результаті глобалізаційних процесів в світовій економіці значна кількість держав через механізми торговельних угод (зокрема, угоди ГАТТ, ТРІПС та інші) була змушена впровадити патентну охорону таких об'єктів, незважаючи на протести своїх громадян.

Прикладом цьому може слугувати Індія. За висновками комітетів Tek Chand та Ayyangar, представленими в Індії у 1948 і 1957 роках відповідно, біномні компанії експлуатували індійський патентний захист для монополізації різних ринків, у тому числі фармацевтичного ринку. Під час обох досліджень надавався висновок, що Індія була залежною від іноземних джерел поставки сипучих хімікатів і готових ліків для виробництва фармацевтичних препаратів. Переважна більшість, близько 90%, індійського фармацевтичного ринку перебувала під контролем іноземних компаній, індійські ціни на ліки в той час були одними з найвищих у світі. Спочатку, Індія прагнула вирішити цю проблему шляхом введення високих тарифів і регулюванням цін на лікарські засоби. Проте, зважаючи на неефективність таких заходів, Патентним законом Індії у 1970 році було заборонено патентування фармацевтичних препаратів. Це дозволило країні відновити свою фармацевтичну промисловість та на 80% повернути її під контроль внутрішніх індійських компаній.

Проте, у 2005 році Індія була змушена знову переглянути своє законодавство з метою приведення його у відповідність з мінімальними вимогами охорони об'єктів прав інтелектуальної власності за угодою ТРІПС. Відображення настроїв суспільства з цього приводу може слугувати висловлювання Доктора Хаміда, керуючого індійським виробником ліків Cipla: «Глобальна патентна фармацевтична системи, до якої в даний час приєднується Індія позбавляє бідних доступу до охорони здоров'я і обмежує їх право на життя. … Ми більше не будемо мати можливості виробляти і експортувати дешеві непатентовані копії патентованих лікарських препаратів».

В контексті вищевикладеного слід нагадати цілком справедливу тезу з приводу взаємозв'язку патентів та НДДКР у контексті країн, що розвиваються, викладену у доповіді Всесвітньої організації з охорони: «Права інтелектуальної власності повинні відігравати важливу роль у стимулюванні інновацій у галузі медичних продуктів, якщо існують фінансові та технологічні можливості, і у зв'язку з продуктами, для яких є прибуткові ринки. У країнах, що розвиваються

можливість отримання патенту не буде сприяти інноваціям або сприятиме їм несуттєво, якщо ринок є занадто маленьким або якщо науково-технічний потенціал є неадекватним. У відсутності диференційованих або дисконтних цін патенти можуть сприяти підвищенню ціни на лікарські засоби, необхідні бідним людям в цих країнах. Хоча баланс між витратами і вигодами патентів буде змінюватись між країнами залежно від їх рівня розвитку та науково-технічної інфраструктури, гнучкість, закладена до Угоди ТРІПС, дає можливість країнам знайти баланс, більш відповідний до обставин кожної країни».

Отже, вирішення проблем реалізації прав особи на медичну допомогу в аспекті забезпечення доступності лікарських засобів вимагає комплексного врахування інтересів суспільства у медичній сфері та економічних інтересів держави в цілому і фармацевтичної промисловості зокрема. Проте, у зв'язку з підвищенням захисту прав власників патентів за існуючими міжнародними зобов'язаннями держави у сфері інтелектуальної власності, задоволення інтересів суспільства і пошук компромісу у колізії прав пацієнтів та патентовласників стає усе більш складним завданням.

Гринько Павло Олександрович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», асистент кафедри приватного права

ДО ПИТАННЯ ПРО СЕКУНДАРНІ ПРАВА В СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Спадкове право, норми якого складаються з вікових національних звичаїв і традицій, враховують менталітет нації, є однією з найстабільніших та консервативних підгалузей цивільного права. Сучасна ідеологія спадкового права базується на ідеології якісно нової історичної формації, на новому розумінні економічних, культурних та духовних цінностей, співвідношенні обов'язків держави і суспільства та приватної особи як суб'єкта спадкових правовідносин, що зумовлює принципові зміни доктринального ставлення до окремих, традиційних положень спадкового права.

Хоча теорія секундарних прав і має доволі не тривалу історію свого існування (з 1903 р.), у порівнянні з більш усталеними інститутами цивільного права, у тому числі і спадкового права, вона знайшла як багатьох прихильників, так і її противників. Вслід за думкою прихильників теорії секундарних прав зазначимо, що ця теорія не лише має право на існування, а й потребує більш ґрунтовного дослідження, оскільки за більш ніж сто років свого існування вона піддавалась монографічному дослідженню лише один раз.

Учені, які не заперечують можливості існування секундарних прав також не можуть прийти до єдиного висновку стосовно їх правової природи. Так, одні з них вважають, що це – суб'єктивне цивільне право; інші – що це недорозвинене суб'єктивне право; треті відносять секундарні права до правомочностей особи; четверті – до юридичної можливості одностороннім волевиявленням викликати виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків і т. ін. Не вдаючись до дослідження тонкощів правової природи розглядуваного поняття, зазначимо, що *секундарне право* – різновид суб'єктивної правової можливості втручання в чужу правову сферу з метою досягнення правового результату шляхом одностороннього волевиявлення. Тобто елементом правоздатності є можливість особи своєю дією змінювати лише власну правову сферу, зміст секундарного права становить можливість в односторонньому порядку змінювати чужу правову сферу.

Доволі часто у дослідників виникає питання: якщо секундарне право – різновид суб'єктивної правової можливості, то у чому його відмінність від суб'єктивного права? Головне, що відрізняє секундарні права від прав суб'єктивних, на наш погляд, є те, що у структурі суб'єктивного права виділяють три правомочності: правомочність на власні дії, правомочність вимоги та правомочність захисту від зобов'язаної особи вчинення певних дій або утриматися від їх вчинення. У свою чергу, правомочність вимоги чужої поведінки залежить від обов'язку, який їй кореспондує, і тим самим, саме наявність такого обов'язку, свідчить про можливість кваліфікації поведінкової можливості як суб'єктивного права. Таким чином, якщо секундарне право не забезпечується обов'язком третіх осіб, то логічно припустити, що його зміст складається лише з правомочності на власні дії та правомочності захисту. Вважаємо, невипадковим вибір, В. А. Бєлова та А. Б. Бабаєва, при обґрунтуванні можливості існування таких юридичних можливостей, що виникають при спадкуванні. Вся справа у тому, що автори розглядають право на прийняття спадщини як право суб'єктивне. Якщо ж його розглядати, що і зроблено ними в інших роботах, як право секундарне, все встає на свої місця. Секундарне право спадкування складається з правомочності на власні дії та правомочності на захист, а саме правомочності на прийняття спадщини і правомочності відмовитися від прийняття спадщини, а також у випадку порушення означених можливостей захистити їх у встановленому законом порядку.

Отже, право спадкування складається з двох правомочностей: правомочності на прийняття спадщини/правомочності на відмову від прийняття спадщини та правомочності захисту. З реалізацією першої з них правопорядок пов'язує реалізацію механізму універсального спадкоємства. У свою чергу , відмова від прийняття спадщини, хоча і не тягне тих правових наслідків, на які розрахована сама конструкція спадкового спадкоємства, також не є байдужим для права. Сам механізм спадкового спадкоємства не тільки вимагає відкриття спадщини, момент якого обумовлений смертю спадкодавця, але також обумовлений діями

спадкоємця, спрямованими на придбання спадщини або на вчинення дій, що явно свідчать про відсутність наміру особи наслідувати.

Таким чином, ми показали можливість існування секундарних прав у спадкових правовідносинах та необхідність розгляду механізмів спадкування з позицій секундарних прав. Усе це свідчить про необхідність не лише введення категорії секундарних прав у цивільний обіг, а й про подальше більш ґрунтовне їх дослідження.

Гриценко Галина Григоріївна
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», асистент кафедри приватного права

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ПАСИВНОЮ СОЛІДАРНІСТЮ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що саме при виконанні зобов'язань з пасивною солідарністю вирішуються питання, завдяки яким реалізується призначення інституту множинності осіб у зобов'язанні: визначається обсяг прав (обов'язків) співкредиторів (співборжників), порядок виконання зобов'язання, а також забезпечується відносна самостійність тих осіб, які утворюють множинність, у відносинах з протилежною стороною. Даному питанню присвячені роботи деяких радянськьих та зарубіжних дослідників цивільного права (О. А. Пушкін, В. А. Лапач, С. В. Сарбаш, М. І. Брагінський, Ю. В. Журавльова, О. А. Павлов). Проте праці вказаних вчених не містять комплексного дослідження питання виконання зобов'язань з пасивною солідарністю, що призводить до невирішеності окремих питань на практиці.

Почнемо з того, що солідарність не обов'язково передбачає неподільність, кредитор може вимагати виконання обов'язку *в повному обсязі або частково* як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо (ч.1 ст.543 ЦК України). Тобто розмір вимоги, яку заявляє кредитор до кожного з солідарних боржників, визначається ним на власний розсуд. Тому солідарні боржники не можуть заявляти кредитору заперечення, посилаючись на те, що він вимагає виконання в частці, що перевищує частку кожного з боржників у їх внутрішніх відносинах. Так само вони не можуть заперечувати проти вимог кредитора, якщо він вимагає виконання не в повному обсязі предмету зобов'язання. Підставами для таких заперечень можуть бути лише властивості предмету зобов'язання – його неподільність. Зважаючи на формулювання ст.543 ЦК України «як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо», постає питання, *чи може кредитор звернути вимогу тільки до кількох із боржників (а не до всіх)*. На думку В. А. Ла-

пача, ні. Його позицію вважаємо за необхідне викласти повністю: «закон взагалі не передбачає можливості адресувати вимогу кільком, але не всім боржникам спільно… Буквальне прочитання закону[1] створює дуже важливу з практичної точки зору альтернативу: або вимога пред'являється до всіх боржників спільно, або до «будь-якого з них окремо» (виділено мною – Г. Г.). Наслідки вибору способу вимоги боргу абсолютно нерівноцінні. Вимога боргу від всіх боржників спільно виключає можливість наступної вимоги до будь-якого з боржників. Якщо ж вимога спочатку була пред'явлена до одного з боржників, до того ж у повному розмірі, а не в частині боргу, то в силу прямої вказівки п.2 ст.323 ЦК РФ[2] кредитор, не отримавши повного виконання від одного з солідарних боржників, може вимагати недоотримане від решти солідарних боржників. Звідси слідують два важливі висновки: а) солідарність боржників зберігається, лише якщо перша вимога до окремого боржника була адресована у повній сумі боргу; б) недоотримане можна вимагати тільки від решти солідарних боржників, тобто перший боржник, якому була пред'явлена вимога, виключається із солідаритету». Щось на зразок цього твердження можна побачити і в більш ранньому коментарі М. І. Брагінського: «коментована стаття [ст.323 ЦК РФ] надає кредитору виключне право на вибір між двома варіантами: заявити вимогу одночасно до всіх боржників (1) або до будь-кого з них, до того ж як у повній сумі, так і в будь-якого іншому розмірі, визначеному самим кредитором (2). Відповідне право належить йому і у випадку, коли спочатку він заявив вимогу одному співборжнику, проте не було задоволено в повному розмірі». Думається, що автори зробили такі висновки, коментуючи закон дуже буквально, бо мета встановлення солідарності за всі часи її існування не змінилась – гарантія та зручність здійснення прав, як кредиторів, так і боржників. Твердження, що вимога може пред'являтися до чітко визначеного кола осіб, відразу в повному розмірі та ще й під страхом втрати права вимоги до інших боржників, навряд чи відповідає меті гарантії та зручності. Врешті є положення закону, що солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі (ч.2 ст.543 ЦК України). І воно повинне розумітися, що кожен із боржників не може вибути із зобов'язання до повного його виконання. Щоб у подальшому це питання не виникло знову, можна чітко врегулювати в його в законі – викласти ч.1 ст.543 ЦК України у такій редакції: «*У разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх або частини боржників разом, так і від будь-кого з них окремо, самостійно визначати послідовність звернень до боржників та її період*».

Ще одне практичне питання: чи може кредитор повторно звернутись до того боржника, від якого він уже отримав частину предмету зобов'язання. В. А. Лапач твердить, що ні. «Закон… не передбачає можливості пред'являти вимогу послідовно до одних і тих самих боржників». Очевидно автор дійшов такого висновку з тієї ж причини – відсутність прямої вказівки в законі. Проте слід сказати, що і в радянській літературі (О. А. Пушкін), і в сучасних дослідженнях (Ю. В. Журавльова, О. А. Павлов) вчені дають однозначну відповідь, – звертатися до того ж солідарного боржника можливо. В іноземному законодавстві іноді робиться пряма вказівка на таку можливість (див. ст.1683 ЦК Латвії). В українській судовій практиці теж не виникає проблем щодо цього питання. Так, Севастопольський апеляційний суд у справі №5020–2/129 зазначає, що «жодний солідарний боржник, навіть той, який частково виконав зобов'язання, не вибуває із зобов'язального правовідношення до моменту повного погашення вимог кредитора». Втім, щоб у подальшому не виникало подібних питань, слід врегулювати це окремо в законі. А саме викласти перше речення ч.2 ст.543 ЦК України у такій редакції: «*Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право звернутися до нього повторно з вимогою про виконання решти обов'язку та / або вимагати недоодержане від усіх або частини інших солідарних боржників*».

Таким чином, закріплення українським законодавцем ч.1 та ч.2 ст.543 ЦК України у запропонованих редакціях дозволить вирішити практичні питання щодо можливості звернення солідарним кредитором до частини (а не до всіх солідарних боржників), а також щодо права солідарного кредитора звернутися з вимогою до одного й того ж солідарного боржника повторно.

[1] п.1 ст.323 ЦК РФ – текст, аналогічний ч.3 ст.543 ЦК України

[2] текст аналогічний ч.2 ст.543 ЦК України

Данильян Олег Геннадійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри філософії

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Становлення й розвиток інститутів громадянського суспільства, будівництво демократичної, правової держави безпосередньо пов'язані з реальним забезпеченням прав і свобод людини. Саме тому права людини в сучасній державі неможливо уявити без належним чином урегульованої й ефективно діючої системи їх захисту. Не випадково, що ідея визнання непорушної єдності правової держави, прав людини і їх захисту знайшла відображення в підсумковому документі «Конференції по людському виміру НБСЄ» (Копенгаген, 1990), у якому записано: «Правова держава означає не просто формальну законність, яка забезпечує регулярність і послідовність у досягненні й підтримці демократичного порядку, а й справедливість, засновану на визнанні й повному прийнятті вищою

цінністю людську особистість й гарантування цього установами, що утворюють структури, які забезпечують її найбільш повного прояву». Конкретизуючи цю ідею, один із провідних спеціалістів у сфері теорії прав людини О. А. Лукашева відзначає, що «права людини не реалізуються автоматично навіть за сприятливих умов. Тому необхідні зусилля й навіть боротьба людини за свої права і свободи, які повинні органічно включатися в систему заходів, що складають у єдності механізм захисту прав людини».

Таким чином, можна зробити висновок, що зміст співвідношення між правовою державою й особистістю в сучасному суспільстві визначається не тільки обсягом прав і свобод, а й рівнем їх забезпечення й захисту. Звідси й випливає загальновизнана теза про важливість і першочергову практичну необхідність наукового дослідження проблем правозахисного аспекту прав людини, який у відособленому й гранично узагальненому виді являє собою механізм захисту прав людини.

Незважаючи на свою безумовну актуальність, категорія «механізм захисту прав людини» у юридичній літературі до останнього часу не одержувала належного осмислення, а ті дослідження, які проводилися, не мали системного характеру. Досить часто проблема механізму забезпечення прав і свобод людини й громадянина зводилася до аналізу функцій, принципів і діяльності не взаємопов'язаних між собою держави й суспільства. Тобто економічні, політичні, ідеологічні й правові компоненти виділялися й розглядалися самостійно, не у взаємозв'язку, що негативно впливає на всю систему заходів щодо забезпечення прав і свобод людини в суспільстві.

Багато вчених, які досліджують механізм захисту прав і свобод людини, розкривають лише його структуру, тобто внутрішнє обладнання системи, не аналізуючи процес здійснення такої діяльності, сама дія в такому випадку лише мається на увазі.

Наприклад, російський дослідник О. Снежко вважає, що конституційний механізм захисту прав і свобод являє собою певну систему органів, засобів, закріплених у конституції держави, що забезпечують найбільш повний і ефективний захист прав і свобод людини й громадянина.

На думку В. Гоймана, механізм забезпечення прав людини являє собою комплекс взаємопогоджуваних заходів матеріально-технічного, організаційно-управлінського, ідеологічного (соціально-політичного) і спеціально-юридичного характеру, здійснюваних державою, його органами й посадовими особами, що й мають своїм призначенням забезпечити: реальну чинність закону, тобто створити умови, при яких громадяни, їх об'єднання й організації погоджують свої дії з вимогами закону, а також безперешкодно й ефективно використовують надавані їм можливості задоволення різноманітних інтересів і потреб.

Один з найбільш вдалих підходів до розкриття сутності й змісту механізму захисту прав людини представлений російською дослідницею О. Еремеєвой. На її думку, поняття механізму захисту прав і свобод людини й громадянина необхідно розглядати в широкім і вузькім розумінні. У широкому сенсі зазначений

механізм повинен складатися із правових норм, що встановили права й свободи людини й громадянина; юридичних фактів, що є підставою виникнення, зміни або припинення правовідносин; правових відносин; діяльності суб'єктів правозахисної діяльності, у тому числі органів державної влади й ін.

Механізм захисту прав і свобод людини й громадянина у вузькому сенсі, на думку О. Еремеєвой, являє собою сукупність застосовуваних гарантій захисту порушених прав і свобод людини й громадянина.

Категорія гарантій прав і свобод людини й громадянина, вважає дослідниця, це складне поняття, що полягає із суб'єктів правозахисної діяльності, а також форм і методів захисту, де форми – надані законом умови для захисту порушених прав, а методи – засоби й способи впливу, за допомогою яких будь-який суб'єкт правозахисної діяльності може захистити основні права й свободи. Причому кожній формі захисту повинен відповідати певний спосіб або засіб захисту, тобто метод захисту порушеного права. Виходить, суб'єкти правозахисної діяльності й форми захисту займають основне положення, що очолює, а методи захисту – другорядне, підлегле.

Безпосередня дія механізму захисту прав і свобод, на думку дослідниці, така: суб'єкт правозахисної діяльності, перебуваючи в певних правових умовах (форма захисту), застосовує те або інший установлений засіб або спосіб захисту (метод захисту).

Важливим компонентом концепції О. Еремеєвой є виділення чотирьох рівнів захисту прав і свобод людини, а, отже, і чотирьох видів гарантій, де критерієм класифікації служить сфера їх застосування. Серед них: міжнародні гарантії; внутрішньодержавні (національні) гарантії; регіональні гарантії прав і свобод людини й громадянина, що забезпечують реалізацію прав і свобод на території окремо взятого регіону; місцеві гарантії, застосовувані на рівні муніципалітету. Кожному виду гарантій відповідає певний механізм захисту прав і свобод, а саме: міжнародний, національний, регіональний і місцевий.

Погоджуючись у цілому з таким підходом до розгляду сутності й змісту механізму захисту прав людини в сучаснім суспільстві, необхідно звернути увагу на ряд моментів. По-перше, правові норми, що визначають права і свободи людини й громадянина в конкретному суспільстві, самі по собі не встановлюються. Для їхнього закріплення в правовій системі потрібна політична воля правлячої еліти, наполегливість політичних партій, громадських організацій, що саме по собі має на увазі присутність у цьому процесі суб'єктивного фактора. По-друге, провідну роль у функціонуванні механізму захисту прав людини в сучасному суспільстві відіграють різні соціальні інститути. По-третє, однієї з найважливіших проблем захисту прав людини в суспільствах перехідного типу є недостатня ефективність зазначених механізмів. Ефективність же функціонування соціальної системи, у тому числі й сфері захисту прав людини, визначається наявністю в ній каналів зворотного зв'язку. Одним з основних каналів зворотного зв'язку, який дозволяє оцінити ефективність діяльності механізму

захисту прав людини в певному суспільстві й визначити напрямки його удосконалення, повинен бути соціальний контроль з боку громадських організацій.

Отже, трансформація правомочностей особистості, які містяться в чинному законодавстві, у конкретні правовідносини вимагає створення надійного механізму реалізації й контролю над дотриманням, забезпеченням і захистом прав і свобод людини й громадянина, під якими розуміється система міжнародних і національно-державних засобів, правил і процедур, що гарантують повагу, визнання й умови гідного існування особистості, дотримання, охорону й захист усіх її прав та свобод. Він містить у собі відповідне нормативно-правове врегулювання діяльності різноманітних соціальних інститутів громадянського суспільства, включаючи державу і її інститути, ліквідацію пробілів правового регулювання суспільних відносин, створення міжнародних і внутрішньодержавних механізмів контролю над забезпеченням прав людини.

Таким чином, кожний громадянин правової держави повинен мати весь комплекс прав, які відносяться до загальновизнаних прав людини плюс усіма правами громадянина, що визнаються в цій державі. Конституційними правами й свободами є найбільш важливі права й свободи людини й громадянина, що розкривають природній стан свобод, що й одержують вищий юридичний захист.

Як правило, механізм захисту прав людини в правовій державі містить у собі: конституційно-судовий механізм (конституційний суд); судовий захист (суди загальної юрисдикції); омбудсмен (уповноважений з прав людини), адміністративні дії органів виконавчої влади; діяльність неурядових правозахисних організацій; законний самозахист людиною своїх прав, міжнародно-правовий механізм захисту прав людини тощо.

Таким чином, під механізмом захисту прав і свобод людини в сучасному суспільстві слід розуміти систему певних соціальних інститутів, правових норм, засобів захисту (судових, адміністративних, цивільно-правових, кримінально-правових та інших), що забезпечують найбільш повний і ефективний захист прав і свобод людини й громадянина.

Дашковська Олена Ростиславівна
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії права та конституційного права

ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА І ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ

Одним з першочергових напрямків розбудови демократичної держави в Україні є утвердження прав та свобод людини, що полягає у повсякденному та

багаторівневому удосконаленні нормативних та правозастосовних механізмів захисту прав людини як найвищої соціальної цінності. Процес утвердження пріоритету прав людини, перетворення їх гарантій на реально існуючі, а не декларативні, є важливою інституційною гарантією становлення демократії в Україні.

За визначенням О.В. Петришина, права людини – це правові можливості (надбання), необхідні для існування і розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів.

Втілюючи принципи справедливості, свободи, рівності і гуманізму права людини окреслюють простір, що забезпечує кожній людині умови її самореалізації, що за визначенням І. Канта означає можливість орієнтувати свою поведінку не за чужими, ззовні заданими правилами, а за своїми власними принципами. Ідея індивідуальної автономії протистоїть ідеям примусового «ощасливлювання» підданих. Як зазначає Е.Ю. Соловйов, замість примусовості завдяки автономії індивіда забезпечується необмеженість розвитку особистості, тобто свобода як безумовна цінність і одне-єдине природжене право.

З давніх часів права людини визнавалися природженими, священними, невідчужуваними. І в цьому виражалося уявлення про самоцінність і безумовну значущість прав людини. Термін «природжені» визначав розуміння прав людини як індивідуальних можливостей, що існують до і незалежно від будь-яких людських установлень; вислів «священні» характеризує права людини як безумовні, незаперечні; поняття «невідчужувані» означає, що ніхто і ніколи не може у людини їх відібрати, в тому числі і сама людина не може від них відмовитися.

Ліберальна традиція права визначає права людини як можливості, які захищають людину від зазіхань на її свободу з боку державної влади, що надає їм, по суті, негативний смисл, як вираження «свободи від» і вимагає забезпечення і гарантування.

Права людини, як і право в цілому, набувають позитивного смислу, коли виступають як сила, що наповнює правами і обов'язками суспільний простір. Завдяки правам людини право є умовою рівних можливостей людського існування і спілкування, як у внутрішньодержавних , так і у міждержавних відносинах.

Необхідність легітимації обумовлена природою влади. З одного боку, влада є необхідною умовою досягнення людьми своїх інтересів, як шляхом організаційних дій, так і шляхом їх спільного обмеження, а з іншого боку, реалізується через визнання необхідності підкорятися загальним приписам.

Буржуазні держави знаходили форму своєї легітимації через різноманітні конструкції суспільного договору. Сучасні правопорядки мають іншу структуру і спосіб легітимації, оскільки ґрунтуються на суб'єктивних правах. Ці права надають особі визначений законом простір для досягнення своїх потреб та інтересів. Діючи у межах дозволеного правом, людина звільняється від необхідності нести моральну відповідальність за свої дії і не зобов'язана звітував перед іншими.

Сучасне право надає суб'єктам свободу реалізації норм права: або через фактичне обмеження сфери своїх дій і можливість обирати модель власної поведінки з урахуванням можливих наслідків за їх порушення, або через слідування приписам норм права, виходячи із «поваги до закону». Основними легітимаційними принципами сучасних держав є суверенітет народу і права людини, що діють у нерозривній єдності.

Права людини як принцип легітимації виражаються в основоположних правах людини, що гарантують громадянам право на життя і свободу, забезпечують їх особисту автономію, суверенітет народу – в праві на комунікацію й участь у громадському житті, що забезпечують публічну автономію членів демократичної правової держави. Разом вони обґрунтовують легітимне панування законів. Отже, право виявляється легітимним як засіб рівної гарантії особистої та громадської автономії індивіда.

Сучасне визначення легітимації обґрунтовує поєднання дії народного суверенітету з системою прав людини, що полягає в інституалізації комунікативних умов для формування політичної волі. Це означає, що легітимними визнаються лише ті норми, які б могли бути визнані всіма зацікавленими особами. У цілому, особиста і публічна автономії взаємно доповнюють одна одну, проте нормативний пріоритет залишається на боці особистих прав.

Таким чином, в демократичній правовій державі громадяни можуть, з одного боку, повністю використовувати свою публічну автономію, за умов достатньої незалежності у фактично гарантованій особистій автономії, а з іншого боку, можуть в однаковій мірі одержати задоволення від особистої автономії, коли як громадяни держави здобудуть необхідне застосування своєї публічної автономії.

Ковалко Наталія Миколаївна
Київський національний університет імені Т. Шевченка, юридичний факультет, к. ю. н., доцент кафедри конституційного права, заступник начальника управління державної виконавчої служби Головного управління юстиції у м. Києві

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В ДОКТРИНІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Правовий статус особи – одне з центральних понять правової науки. Будучи узагальнюючим, воно охоплює по суті всю сферу юридичних зв'язків і відносин між особистістю та суспільством, включає в себе всю сукупність правових засобів, за допомогою яких держава визначає і закріплює положення людини в

даній системі суспільного устрою. У науковій літературі, на жаль, не сформувалося єдиного розуміння щодо сутності правового статусу особи. Різні науковці по-різному визначають його структуру. На перший погляд, дискусія щодо віднесення тих чи інших елементів до правового статусу носить суто формальний характер. Однак це не зовсім так, оскільки в кінцевому рахунку мова йтиме про адекватність або неадекватність відображення даним поняттям реальної правової дійсності. Тому, для правильного розуміння поняття правового статусу надзвичайно важливим вбачається звернення до доктрини конституційного права. Цим обумовлена актуальність теми.

Метою є дослідження позицій вчених-конституціоналістів щодо розуміння сутності та основних елементів такої категорії як правовий статус особи.

У цілому суперечки щодо розуміння поняття правового статусу ведуться навколо виділення елементів, які входять до нього. Питання про структуру правового статусу вирішується у науковій літературі по-різному.

Деякі автори звужено підходять до розуміння елементів правового статусу. Так, Мальцев Г. В. розглядаючи правовий статус громадян зазначає, що самостійними елементами правового статусу особи є лише права та обов'язки. Громадянство, правоздатність, принципи і гарантії прав він розглядає як інститути, які мають значення для правового статусу, оскільки впливають на його зміст , збагачуючи права та обов'язки і підвищуючи ступінь їх реальності.

Інші ж навпаки, до його структури включають значну кількість елементів. На думку Лукашевої О. А. до поняття загального правового статусу особи входять такі основні елементи, які складають його зміст і структуру: 1) відповідні правові норми, 2) правосуб'єктність; 3) загальні для всіх суб'єктивні права, свобода та обов'язки; 4) законні інтереси; 5) громадянство; 6) юридична відповідальність; 7) правові принципи; 8) правовідносини загального (статусного) характеру. Водночас, вона зазначає, що такі феномени як правовий обов'язок, правосвідомість, правова активність, правова культура, законність, гарантії (які виділяються деякими авторами як окремі елементи) – це або принципи, або риси, або передумови правового статусу, які безумовно характеризують положення особи у суспільстві, пронизують дане поняття, але не виступають в якості його самостійних елементів .

Вітрук М. В. вважає позитивними спроби при характеристиці правового становища (статусу) особи вийти за рамки системи юридичних прав та обов'язків. У зв'язку з цим, він пропонує розрізняти правове становище (статус) особистості у широкому та вузькому розумінні, що відображають явища, реальний зв'язок між якими можна визначити як відношення цілого і частини. Умовно (чисто термінологічно), незважаючи на етимологічну тотожність термінів «становище» і «статус», перше поняття він позначає як «правове становище» , а друге – як «правовий статус».

Стрижневим елементом правого статусу він розглядає систему юридичних прав, свобод і обов'язків. Крім того, у якості самостійного елементу виділяє законні інтереси, які не знайшли свого прямого вираження і закріплення в юридичних правах і обов'язках, але підлягають правовому захисту з боку держави.

Принципи правового статусу, закріплені в праві, на думку Вітрука М. В. є особливим видом законних інтересів особистості. Тому у зміст правового статусу входять не самі по собі принципи законодавства про правовий статус, а ті законні інтереси, які випливають з них для особи.

Не достатньо обґрунтованою він вважає пропозицію включати у зміст правового статусу не тільки права і обов'язки, а й ті загальні (статутні) правові відносини, в рамках яких вони виступають, оскільки вони існують не в одному ряду з правами, обов'язками і законними інтересами особи, а як форма їх існування (прояву).

Отже, юридичні права, обов'язки і законні інтереси в їх єдності складають правовий статус особистості як основу, ядро її правового становища. Необхідними передумовами правового статусу науковець розглядає громадянство і правосуб'єктність. А юридичні гарантії – як елементи, що безпосередньо забезпечують реалізацію і захист прав, обов'язків і законних інтересів особи.

Таким чином, на думку Вітрука М. В., поряд з правовим статусом, тобто системою прав, обов'язків і законних інтересів, у правове становище особи в якості його структурних елементів входять громадянство і правосуб'єктність як необхідні передумови правового, а також юридичні гарантії прав , обов'язків і законних інтересів.

Комаров С. О., досліджуючи питання взаємовідносин держави та особи, звертає увагу на доцільність введення в наукову термінологію категорії «політико – правовий стан особи». При цьому він зазначає, що дана категорія може виступати як найширша, узагальнююча, до складу якої входять такі основні компоненти: 1) принципи взаємовідносин особи і держави; 2) громадянський стан особи; 3) правове положення особи, ядром якого є правовий статус (права, свободи, обов'язки), правосуб'єктність та юридичні гарантії; 4) загальні гарантії, що виступають як розгорнута система економічних, політичних, ідеологічних, соціальних і культурних.

Таким чином, науковець також розрізняє поняття «правове положення» та «правовий статус». Основним елементом останнього він виділяє лише права, свободи та обов'язки, а правосуб'єктність та юридичні гарантії на рівні з правовим статусом розглядає як складові правового положення особи.

Матузов М. І. дотримується протилежної позиції. Він вважає, що немає необхідності вводити два поняття правового статусу – у вузькому і широкому значенні, оскільки з одного боку в цьому немає ні теоретичної, ні практичної необхідності, а з іншого – це невиправдано ускладнює і без того складну конструкцію.

Він зазначає, що подвоєння термінології найчастіше буває недоцільним, ускладнює розробку, аналіз, сприйняття проблеми. Статус, на думку науковця, – це і є положення, стан , позиція кого-небудь або чого-небудь. Але справа не в етимології і не в термінології (хоча і це саме по собі важливо), а в суті питання. Він вважає нелогічним розглядати правовий статус «основою» правового становища, оскільки в такому співвідношенні зазначені поняття не знаходяться, та стверджувати, що «правове становище – це фактично реалізована або та частина правового статусу, що реалізовується».

Розглядаючи структурні елементи, Матузов М. І. вказує, що серцевиною, основою, каркасом правового положення (або статусу) особи є юридичні права, обов'язки та законні інтереси в їх єдності. Але це, на його думку, в рівній мірі відноситься як до «становища» , так і до «статусу» громадянина , бо мова йде про одне й те ж .

З цього приводу власні міркування висловлює і Бутусова Н. В. Вона вважає невиправданим ні в теоретичному, ні в практичному відношенні розглядати громадянство, принципи, гарантії прав і свобод громадянина і його відповідальність перед суспільством і державою як «передстатусні і після статусні» стани, які охоплюються поняттям «правове становище особи», тобто розмежовувати поняття «правовий статус» і « правове положення (становище)» таким чином, що перше фактично виявляється лише частиною другого.

Бутусова Н. В. вважає, що така теоретична конструкція зменшує значення елементів, які поряд з правами та обов'язками охоплюють всі різноманітні юридичні зв'язки між державою і особистістю у суспільстві. Адже всі названі елементи закріплені правом, однаково важливі для визначення правового становища особи, регулювання її різноманітних відносин з державою. Тому правовий статус громадянина, на її думку, власне і означає юридично закріплене (правове) становище особи в суспільстві.

На нашу думку, правовий статус особи не може бути чимось раз і назавжди даним, незмінним. Він розвивається і зміцнюється, наповнюється новим, більш глибоким і широким змістом, збагачується додатковими рисами та ознаками .

Включення в правовий статус нових елементів збагачує його не кількісно, а, насамперед, якісно, зачіпає його зміст. Природно, що з розвитком суспільства ускладнюється і структура правового статусу, з'являються раніше невідомі взаємозв'язки між окремими його елементами. У цьому сенсі зростання числа елементів у правовому статусі вбачається закономірним. Однак, включення або не включення тих чи інших елементів у поняття правового статусу не має бути штучним, довільним, вони повинно диктуватися об'єктивною необхідністю.

Колісник Віктор Павлович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
д. ю. н., професор кафедри конституційного права України

СПОТВОРЕННЯ ТА МІФОЛОГІЗАЦІЯ СВІДОМОСТІ НА ШЛЯХУ ДО УТВЕДЖЕННЯ ІДЕЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Демократична трансформація українського суспільства, результативність та успішність проголошених реформ значною мірою залежить від його консоліда-

ції навколо головних соціальних цінностей, які воно сприймає, поділяє, обстоює та прагне реалізувати. Досить часто консолідація нації пов'язується зі здатністю її інтелектуальної еліти розробити та запропонувати суспільству привабливу, лаконічну та разом з тим логічно довершену національну ідею. Такою ідеєю могла б стати ідея європейської інтеграції, в основі якої лежить прагнення українців повноцінно долучитися до європейських стандартів прав людини, до європейських механізмів захисту прав людини та основоположних свобод, європейського рівня взаємовідносин між громадянином і державою. Проте непослідовна політика урядовців щодо європейської інтеграції призвела до загострення протистояння в українському суспільстві, до численних публічних проявів масового протесту.

Процес консолідації суспільства є досить складним, оскільки на нього суттєво впливають різноманітні чинники. Одним з таких соціально-психологічних чинників є спотворене уявлення про визначальні історичні події, що суттєво впливає на формування і загального світогляду, і правової культури, а також на сприйняття конституційних цінностей та на консолідацію українського народу. Усвідомлення, переосмислення та сприйняття українським суспільством головних ідей сучасного конституціоналізму та ліберальної демократії наштовхується перш за все на спотворений виклад історичних подій, на численні усталені уявлення, засновані на історичних міфологемах, ідеологічних штампах та стереотипах, що закладалися у свідомість та навіть підсвідомість українців протягом кількох десятиліть. Формуванню сучасного конституційного світогляду, позитивних ціннісних орієнтацій демократичного спрямування та глибоких демократичних переконань істотно перешкоджають різноманітні політичні та історичні міфологеми й ідеологічні стереотипи, котрі негативно впливають на рівень довіри в суспільстві, гальмують процес формування так званого «соціального капіталу», відволікають та навіть спотворюють свідомість і світогляд громадян.

Тягар уявлень про історичну минувшину для українського суспільства є одним з визначальних чинників, що істотно гальмує його консолідацію, сприйняття та переосмислення ідей конституціоналізму, формування демократичного світогляду та демократичних переконань широкого загалу. Частина українського суспільства та його еліта не лише не хочуть звільнитися від історичних міфів, забобон, стереотипів і штампів, але й об'єктивно все ще не можуть цього зробити в умовах напівзакритих архівів, відсутності відкритої, толерантної та відвертої дискусії з найбільш складних та гострих питань історії, а також надто емоційної, а іноді навіть істеричної реакції окремих політичних сил та прошарків населення на будь-яке уточнення відомих історичних фактів та подій. Натомість суспільству нав'язуються неіснуючі або штучні «проблеми». Показовим у цьому контексті стало нагнітання політичної істерії навколо «відродження неофашизму», «очорнення історії», кульмінацією якого стали так звані «антифашистські мітинги». Однак жоден з учасників та організаторів таких заходів

так і не зміг пояснити ні сутність власних вимог, ні навести переконливі приклади «поширення нацистської ідеології» чи «проявів фашизму». Фальш та нещирість так званих «антифашистських заходів» стає очевидною й зрозумілою відразу після перших реплік їх учасників.

Різноманітна інтерпретація української історії містить чимало подій, фактів та постатей, що отримували в різні періоди та й по сьогодні отримують неоднозначні, а іноді – прямо протилежні, оцінки з боку науковців, освітян, політиків, митців, пересічних громадян. Вони по-різному сприймаються різними частинами українського суспільства. Наочним прикладом протилежних оцінок є виклад подій, пов'язаних з другою світовою війною. Протягом кількох десятиліть радянські, а згодом і українські та російські історики стверджували, що нацистська Німеччина та її сателіти на момент вторгнення на територію СРСР мали істотні переваги і в кількості військовослужбовців, і в кількості та якості військової техніки. Проте згодом на основі архівних документів з'ясувалося, що радянські війська і на день вторгнення, і протягом усієї війни мали значну перевагу не лише в кількості та якості техніки, але і в особовому складі військовослужбовців. Для України однією з найбільш складних, суперечливих та болючих сторінок історії є історія Української повстанської армії, учасників якої одні відносять до зрадників та колабораціоністів, а інші – до борців за українську незалежність.

Досить поширеною є думка про те, що західні демократії без військової могутності СРСР були занадто слабкими для того, щоб подолати збройні сили нацистів та їх сателітів. Поширення схожих історичних міфів формує сприятливий ґрунт для сумнівів у результатах функціонування різних моделей західної демократії, у можливостях конституційної держави та демократичної організації публічної влади, у можливостях запровадження демократичних правових механізмів захисту прав людини. Лещата спотворених уявлень про історичну минувшину продовжують міцно утримувати свідомість переважної більшості громадян у давно визначеній ніші, що має мало спільного з реальним перебігом історичних подій. Багато хто із сучасних авторів не переймаються проблемами достовірності своїх сюжетів і подають власну версію окремих історичних подій. Тобто й надалі все ще продовжується інтенсивне спотворення історії, накопичення нових історичних міфологем і стереотипів. Досить часто історичні знання та уявлення громадян формуються через бачення, акценти та інтерпретацію історичних подій політиками сусідніх держав. Саме тому українському суспільству в переважній більшості доволі важко зорієнтуватися серед масиву різноманітної та суперечливої інформації щодо історичних подій, відокремити достовірні факти від домислів, здогадок, безпідставних тверджень, необґрунтованих висновків, гіпотез та версій.

Відсутність повних та об'єктивних знань, чіткого й достовірного уявлення про власну історію та визначальні історичні події штучно звужує можливості для консолідації українського суспільства, а подеколи все ще залишається впливовим роз'єднуючим чинником. Подолати прогалини в знаннях про історію та

спотворені уявлення про історичні події можуть допомогти перш за все повсякденна кропітка й ретельна робота істориків, а також проведення комплексних заходів, головними серед яких мають стати: інтенсифікаця історичних досліджень, систематизація та залучення до наукового обігу нових архівних джерел, документів, кінохроніки, проведення дискусій та публічних лекцій з історичної тематики як серед фахівців, так і широкої громадськості, видання збірників документів, запровадження циклу історично-політичних та історико-культурних радіопередач та телепередач. А інтелектуальна еліта має розбудити та постійно підтримувати серед широкої громадськості інтерес до власної історії, прагнення знати і вивчати її на основі достеменних фактів і документів, сприяти розумінню того, що не варто нехтувати уроками історії чи намагатися помститися їй.

Сутність теорії конституціоналізму полягає у визнанні невід'ємних прав і свобод особи, обмеженні влади держави з метою забезпечення свободи особи та її вільного розвитку, здійсненні взаємного контролю гілок влади, забезпеченні політичної конкуренції та реальних можливостей громадян не лише формувати державну владу, але й впливати на неї та здійснювати постійний контроль за нею демократичними засобами. Людиноцентристський підхід, коли на перше місце серед усіх головних соціальних цінностей висувається людина, її вільний розвиток, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека може бути втілений в повсякденне життя та повсякденну практичну діяльність лише за умови, що відповідне конституційне положення буде усвідомлене й переосмислене в контексті нашої складної історії та перетвориться в справжнє переконання переважної більшості громадян чи хоча б значної частини суспільства (і в тому числі посадовців та правознавців). Проте в українському суспільстві досить поширеною залишається звичка багатьох сприймати державу перш за все як засіб пригнічення, примусу та приниження людини, а не як організацію, покликану забезпечити й гарантувати права людини. Для підтримання саме такого негативного уявлення про державу посадовці все ще створюють достатньо підстав, що формує певний психологічний бар'єр на шляху до позитивного сприйняття, переосмислення та утвердження зазначеного постулату про пріоритет прав людини в суспільній свідомості. Таке ставлення до людини обумовлене передусім чванством, цинізмом, пихатістю, зарозумілістю та свавіллям окремих чиновників, їх зневажливим ставленням до громадян, а з другого боку – небажанням громадян боротися за свої права, невмінням вимагати поваги до своїх прав та шанобливого ставлення до себе. З одного боку, в багатьох установах штучно створюються умови для корупції, а з другого – відбувається постійна та широка підтримка корупції самими громадянами. Причому, як показують соціологічні опитування, значна частина українських громадян переконані, що корупція у деяких випадках є доволі «зручним» та навіть достатньо «ефективним» (хоча й позаправовим) засобом вирішення багатьох проблем сьогодення. За умови продовження домінування таких уявлень і «переконань» у суспільній свідомості найближчим часом навряд чи стане можливим подолання поширеного скептичного ставлення до тези про пріоритет прав людини та інших вихідних ідей конституціоналізму. За такого низького рівня

правової культури та значного поширення правового нігілізму українське суспільство ще довго не зможе набути рис сучасного громадянського суспільства, здатного правовими засобами обстоювати права і свободи громадян, формувати відповідальну владу шляхом вільних виборів та контролювати владу за допомогою демократичних правових засобів.

Крисань Тетяна Євгенівна
Одеська національна морська академія,
к. ю. н., доцент кафедри цивільного і трудового права

ОСОБЛИВІСТЬ ГАРАНТІЙ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Проголошення приватних прав та свобод фізичної особи безумовним соціальним пріоритетом є засадничою умовою для закріплення гарантій, напрацювання ефективної законодавчої бази та механізмів їх реалізації у цивілістичній практиці.

Посилення гарантованість немайнових прав викликана особливістю їх змісту, як сукупністю правомочностей, перш всього, по володінню і користуванню, а у деяких випадках і розпорядженню нематеріальним (немайновим) благом.

Особисті немайнові права забезпечують природне існування та соціальне буття фізичної особи, а відносини, які виникають у сфері їх реалізації, відносяться до предмету регулювання цивільного права.

Особисте немайнове право у цивільному праві розглядається як суб'єктивне цивільне право фізичної особи, яке за своїм змістом є тісно та нерозривно пов'язаним із особою-носієм, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу) і об'єктом якого є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках й інше нематеріальне благо.

Сучасне законодавство значно змінило уявлення про особисті немайнові права, які існували у праві минулого століття. Так, сучасні норми гарантують право вибору прізвища подружжя, дозволяється особі змінити ім'я або прізвище, особі. Фізичні особі гарантовано право на належне навколишнє середовище та право на свободу й особисту недоторканність.

На сьогодні склалася позиція, відповідно до якої юридичну гарантію суб'єктивних цивільних прав розглядають через категорію захист. Можливо це пов'язано з тим, що визначити гарантії особистих немайнових прав вкрай важко у силу специфіки немайнового права та відсутністю в законодавстві механізму реалізації такої гарантії.

Варто зазначити, що такий підхід є надто вузьким та не відображає сутності гарантії, яка поряд з захисною функцією містить охоронну, забезпечувальну, компенсаційну та здатна виконувати й регулюючу функцію у разі коли застосовується саморегулювання договірних відносин. Крім того, безперешкодне здійснення особистого немайнового права фізичної особи залежить від забезпечення такої реалізаціями юридичними гарантіями. Тим більше, юридичні гарантії є умовами, за допомогою яких здійснення суб'єктивних прав є реальним, при цьому не завжди через інститут захисту таких прав.

Особливість гарантій особистих немайнових прав фізичних осіб варто проаналізувати виходячи з особливостей об'єкту, що гарантується. Характерними ознаками особистих немайнових прав до яких відносять: відсутність економічного змісту, тісний зв'язок з фізичною особою, неможливість відчуження цих прав, спрямованість на розвиток особистості, специфіка об'єкту цих прав, умови їх виникнення та припинення, неможливість звернення стягнення, впливає на зміст та видову диференціацію юридичних гарантій.

Специфіка гарантій у першу чергу пов'язано з невід'ємністю таких прав (їх невідчужуваністю), фізична особа не може бути позбавлена цих прав та не може сама відмовитися від них. Так, держава гарантує, що свобода фізичної особи не може бути обмежена (ст. 288 ЦК України) і навіть у тому разі, якщо фізична особа добровільно відмовилася від невідчужуваного права. По друге, враховуючи, що фізична особа володіє своїм особистим немайновим правом довічно, слід мову вести про безстроковість законних гарантій, які є основними у системі гарантій суб'єктивних прав. Поряд з цим відсутність у ЦК України положення, що особисті немайнові права припиняються у момент смерті людини, дає підстави стверджувати що певні суб'єктивні права існують після смерті, а значить продовжують діяти і їх гарантії (наприклад неприпустимість поширення інформації про померлу особу (ст.. 277 ЦК України)). Попри це, у зарубіжній доктрині активно розвивається точка зору, що фізична особа може мати певні права і до моменту народження. Крім того й законодавство деяких країн визнає за життєздатним ембріоном, наприклад право на спадок, на аліменти.

У зв'язку з тим, що особисті немайнові права є переважно є відносними, а не абсолютними правами у тому сенсі, що їх обмеження чи порушення за певних умов може бути визнано правомірним. Більшість норм ЦК України, які встановлюють певні обмеження, є банкетними та ч. 2 статті 274 ЦК України дає змогу передбачати обмеження особистих немайнових прав іншими законодавчими актами. Отже, обмеження особистих немайнових повинно встановлюватися виключно Конституцією та ЦК України. При цьому слід встановити конкретні умови, за яких порушення особистого немайнового права може бути визнано правомірним. Такий підхід надасть значні гарантії у безперешкодному здійснені особистих немайнових прав, адже основними напрямами законодавчого забезпечення суб'єктивних прав є розвиток, конкретизація, доповнення цивільно-правових норм, що визначають основні права, обов'язки суб'єкта права, встановлення обмежень і т.д.

Особливістю гарантій особистих немайнових прав фізичних осіб є те, що їх забезпечення повинно надходити з боку держави. Поряд з цим, у залежності

від груп, на які у літературі запропоновано поділити особисті немайнові права, буде змінюватися змістовне навантаження відповідних гарантій та й видова диференціація. Так, О. І. Гуменюк запропоновував особисті немайнові права за критерієм цільової спрямованості поділити їх на: особисті немайнові права, що забезпечують існування учасників цивільних правовідносин (наприклад право на життя, право на фізичну недоторканість); особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію учасників цивільних правовідносин (наприклад на найменування, право на репутацію, право на індивідуальність); особисті немайнові права, що забезпечують автономію учасників цивільних правовідносин (наприклад право на таємницю кореспонденції, право на комерційну таємницю). Ця класифікація співзвучна з поділом немайнових прав на групи за ЦК України.

М. М. Малеїна та В. А. Жакенова поділяють особисті майнові права на групи:

– права, які забезпечують фізичне благополуччя особистості – право на життя, здоров'я, навколишнє середовище;

– права, які формують індивідуальність особистості – право на ім'я, індивідуальний вигляд, честь і гідність;

– права, які забезпечують автономію особистості – право на адвокатську таємницю, таємницю нотаріальних дій, лікарську таємницю, недоторканність документів особистого характеру;

– права, спрямовані на охорону наслідків інтелектуальної та іншої діяльності, немайнові права авторів науки, літератури, мистецтва, винаходів, право на товарний знак.

Враховуючи особливість правомочностей особистих немайнових прав, що забезпечують індивідуалізацію фізичних осіб та їх природне існування – перевага слушно повинна віддаватися законним гарантії, та надходити від самої держави, яка повинна забезпечити належний правопорядок для повноцінного і безперешкодного здійснення особистих немайнових прав.

Отже, серед загальних конституційних гарантій, які знайшли свої відображення у положеннях галузевих актів, які характерні для суб'єктивних прав, є гарантія безперешкодного здійснення своїх прав. Сутність даної гарантії розкривається через право фізичної особи вимагати від посадових і службових осіб вчинення відповідних дій, спрямованих на забезпечення здійснення нею (ними) особистих немайнових прав. Це може бути виражено у реєстраційних процедурах, спрощеннях процедур, пов'язаних з реалізацією немайнових прав фізичних осіб, що є важливим аспектом їх забезпечення.

Варто, погодитися з думкую, що наявність гарантій для реального здійснення особистих немайнових прав, покладає на інших учасників відносин низку обов'язків (наприклад заборонити діяти відповідним чином, утриматися від певних дій, виконувати повноваження у певному порядку, певній процедурі.

Попри складності встановлення гарантій, що пов'язані з об'єктом гарантування не всі види гарантії, які містяться в цивільному законодавстві можуть бути

вживані при здійснення особисто немайнових прав. Наприклад, які гарантії слід визначити з боку держави для здійснення особою свого права на охорону здоров'я, адже дане право поряд з тим що нерозривно зв'язано з його носієм, містить благо, відповідно до якого не застосуєш гарантії майнового характеру, та з гарантіями немайнового характеру важко визначитися. Так, ст. 282 ЦК України містить право-гарантію відповідно до якої особа має можливість вимагати усунення небезпеки, створеної внаслідок підприємницької діяльності або іншої небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю. Слід констатувати, що такий виклад є декларативним, гарантії слід викладати конкретніше та так, щоб при їх наявності звернення за захистом до відповідних органів особі було не потрібно.

Курцев О. Ю.
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
здобувач кафедри конституційного права України

ПРИНЦИПИ УНІТАРИЗМУ ТА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Розвиток сучасного суспільства вимагає нового розуміння ролі та значення місцевої публічної влади. Слід наголосити, що необхідність реформування місцевого самоврядування викликана існуючими диспропорціями між залишками минулої тоталітарної та сучасної демократичної управлінських систем, неузгодженістю їх з новим соціально-політичним курсом національного державотворення та переходом до ринкової економіки.

Реалізація стратегічного євроінтеграційного курсу України, подальша розбудова демократичної правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою вимагає створення в Україні ефективної, дієздатної системи місцевого самоврядування, яка відповідала б цінностям демократичного суспільства й забезпечувала б реалізацію прав і свобод людини і громадянина на місцевому рівні.

З огляду на загальноєвропейський вибір України' концептуальні основи місцевої публічної влади мають ґрунтуватися на принципах субсидіарності' децентралізації' повсюдності, унітаризму, стратегічного планування' партнерства, апробованих у країнах Євросоюзу. Безумовно, застосовувати їх потрібно на українському національному ґрунті, одночасно адаптуючи законодавство і практику до апробованих моделей європейських країн.

Визначення місцевого самоврядування як принципу організації публічної влади на місцях знайшло своє втілення, як того вимагає стаття 2 Хартії, в Конституції України (ст. 5), відповідно до якої «народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Тож,

приєднавшись до Європейської хартії місцевого самоврядування, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися встановлених у цьому документі принципів, які гарантують правову, адміністративну і фінансову автономність територіальних співтовариств та їх органів. Така необхідність обумовлена потребою не тільки закріпити досягнуті здобутки у справі становлення України як суверенної, демократичної, унітарної держави, але й продовжити розбудову її як соціальної держави, де особа є дійсно вищою цінністю.

Як свідчить досвід країн західної демократії, тільки за умов оптимальної децентралізації й деконцентрації влади, дотримання принципів субсидіарності й самостійності місцевого самоврядування є можливим поліпшення добробуту населення, створення дієвих гарантій реалізації прав і свобод людини і громадянина, покращення соціально-економічного розвитку територіальних громад, районів та регіонів. Адже держава може бути міцною тільки за наявності сильних регіонів.

Однією з першочергових реформ у сфері організації місцевого самоврядування має стати упорядкування нормативної бази його функціонування. Недоліки інституційно-функціональної організації влади на місцевому рівні поєднуються з дефектами правового регулювання. На сьогодні питання муніципально-правових відносин в Україні регулюються кількома сотнями нормативно-правових актів різної юридичної сили. За даних умов вкрай важко, з одного боку, забезпечити системність і внутрішню несуперечливість правового регулювання на всій території країни, а з іншого – врахувати місцеві особливостей та інтереси, підтримати місцеву ініціативу і прагнення до самоорганізації. Відсутність чіткої концепції розвитку місцевого самоврядування в Україні негативно впливає на процес формування законодавчої основи і, як наслідок, – на стан правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Намагання вбудувати самоврядні інституції в адміністративну державну вертикаль призвело до фактичної підпорядкованості й несамостійності органів місцевого самоврядування. Дублювання повноважень та конкуренція компетенцій місцевих державних адміністрацій і місцевих рад, позбавлених значної частини важелів управління, серйозної матеріально-фінансової основи й дієвого механізму правового захисту вносить конфліктність, гальмує розвиток сіл, селищ, міст.

Однак для ефективного виконання зазначених вище завдань, в першу чергу, необхідно забезпечити матеріальну та фінансову базу місцевого самоврядування, його реальну здатність вирішувати питання місцевого значення. Проте в Україні, найближчим часом, досягти цього практично неможливо, тому що тут під бюджетами муніципальних утворень, як правило, розуміється опис їх доходів і витрат. Відповідно і бюджетні права органів місцевого самоврядування ближчі не до самостійного розпорядження бюджетом, а до роботи в рамках кошторису витрат.

Тому, якщо Україна прагне не на словах, а на ділі до демократизації суспільства, треба визнати, що поява власних предметів відання вимагає власної господарської діяльності, в тому числі й фінансової. Тільки в цьому випадку бюджет муніципалітетів виступає не тільки як опис доходів і витрат, а й як найважливіший інструмент здійснення певної політики.

На основі вище викладеного можна зробити висновок, що для ефективного функціонування демократичного інституту – місцевого самоврядування – необхідно здійснити комплексне конституційно-правове забезпечення та розвиток державної місцевої та регіональної політики, державної програми підтримки місцевого самоврядування, місцевого та регіонального розвитку на основі принципів унітаризму. Розвиток місцевої та регіональної демократії в Україні має розглядатися у контексті її європейського вибору, активізації зусиль на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції.

При цьому вирішення означених проблем є можливим тільки за умов поєднання інституційних змін в системі публічної влади з проведенням системних реформ зокрема адміністративної та муніципальної, здійснення нової регіональної політики, трансформації адміністративно-територіального устрою на основі реалізації принципів Конституції України та Європейської хартії місцевого самоврядування з урахуванням реалій та традицій українського унітаризму.

Таким чином, ці реформи, не ставлячи під сумнів унітарного характеру Української держави, повинні упорядкувати наявну систему місцевого самоврядування та адміністративно-територіальних одиниць, раціоналізувати їхні межі, забезпечити формування самодостатніх територіальних громад.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. П. Колісник.*

Кутько Виктория Васильевна
ФГАОУ ВПО «Белгородский государственный национальный исследовательский университет», магистр юриспруденции, ст. преподаватель кафедры теории и истории государства и права
Бузун Елена Владимировна
ФГАОУ ВПО «Белгородский государственный национальный исследовательский университет», студентка, Юридический институт, 5 курс, группа 01000906

КОНСТИТУЦИОННО-ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ: ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ

Для современного демократического правового государства все большее значение приобретают вопросы гарантирования эффективно действующего

механизма процессуальной защиты интересов личности и общества. Учитывая, что институт процессуально-правовой ответственности является одной из наиболее значимых гарантий прав и свобод человека и гражданина, значение конституционно-процессуальной ответственности неизменно возрастает.

Рассматривая вопрос о конституционно-процессуальной ответственности, необходимо отметить, что некоторые ученые отрицают возможность выделения конституционного процесса в качестве самостоятельной отрасли. В частности, Н. А. Богданова считает, что такое обособление может привести к разрушению системы конституционного права и как отрасли права, и как отрасли знаний. В. Т. Кабышев также признает спорной идею выделения из конституционного права новых отраслей права, полагая, что это сегодня преждевременно и необоснованно с научной точки зрения, так как это приведет к распылению предмета отрасли конституционного права.

Выделить конституционный процесс в качестве подотрасли конституционного права предлагает Т. Д. Зражевская, приводя следующие аргументы: во-первых, это определяется родственной связью с материально-правовой отраслью регулирования, поскольку объективно каждая отрасль материального права должна иметь соответствующую ей отрасль процессуального права, если учесть, что процесс – это одна из форм жизни материального права. Конституционно-процессуальное право обслуживает материальное конституционное право и является производным от него. Оно регулирует деятельность, связанную с применением Конституции и защиты ее, а материальное конституционное право предопределяет границы правового регулирования, осуществленного конституционно-процессуальным правом; во-вторых, конституционно-процессуальное право имеет свою обособленную нормативную базу (источники). Кроме того, основание для выделения конституционно-процессуального права в самостоятельную отрасль права дает и организационный параметр, а именно нормы конституционно-процессуального права регламентируют деятельность Конституционных судов, т.е. особых видов специализированных органов.

На наш взгляд, оптимальная реализация конституционных норм может быть достигнута только при наличии должной процессуальной регламентации, основные начала которой закладываются Конституцией и требуют дальнейшего развития в текущем законодательстве.

Появление в российском законодательстве совокупности норм, регламентирующих порядок применения мер ответственности к участникам процессуальных правоотношений, явилось следствием объективной необходимости. Однако, несмотря на 20-летний период действия Конституции Российской Федерации, конституционно-процессуальная ответственность по-прежнему находится лишь в стадии формирования.

Г. А. Борисов справедливо отмечает, что проблемы оптимизации правового статуса органов государства и должностных лиц, эффективность юридических ограничений любых субъектов и участников процессуальных действий обуслов-

ливают возрастание значения невыгодных последствий для тех органов и лиц, деятельность которых противоречит требованиям норм процессуального права, либо имеет место невыполнение возложенных на них юридических обязанностей. Процессуально-правовая ответственность имеет значение вида и меры неблагоприятных последствий при создании препятствий на пути реализации прав (властных полномочий и других прав заинтересованных лиц) и исполнения обязанностей участников процесса, но самое важное – препятствий в реализации основных прав и свобод человека и гражданина. Субъектами процессуальной ответственности являются лица, наделенные процессуальными правами, обязанностями либо полномочиями с целью реализации правоотношений процессуальной ответственности. К ним можно отнести как лиц, обладающих полномочиями привлечения к процессуальной ответственности, так и лиц, обязанных претерпевать соответствующие лишения за нарушения процессуальных норм. Применительно к конституционно-процессуальной ответственности такими субъектами являются Конституционный Суд Российской Федерации, судьи Конституционного Суда, заявители.

От иных видов процессуально-правовой ответственности конституционно-процессуальную ответственность отличают следующие особенности: 1) Сферой ее реализации является конституционный процесс; 2) Субъектный состав представлен участниками конституционного процесса; 3) Основанием ее наступления выступает совершение правонарушения, предусмотренного нормами конституционно-процессуального права.

Можно констатировать, что конституционный процесс фактически не является защищенным. Ст. 54 Федерального конституционного закона от 21 июля 1994 года №1-ФКЗ «О Конституционном Суде Российской Федерации» закрепляет следующий перечень нарушений конституционного процесса: неуважительное отношение к Конституционному Суду Российской Федерации и принятым в нем правилам и процедурам, неподчинение распоряжениям председательствующего о соблюдении распорядка заседания. В данной статье предусмотрены и меры ответственности за указанные правонарушения – предупреждение; удаление публики в случае, если ею допущено нарушение порядка, мешающее нормальному ходу заседания; штраф в размере до одной тысячи рублей.

Федеральным конституционным законом «О Конституционном Суде Российской Федерации» предусматриваются последствия неисполнения решений Конституционного Суда Российской Федерации. Ст.81 гласит: «Неисполнение, ненадлежащее исполнение либо воспрепятствование исполнению решения Конституционного Суда Российской Федерации влечет ответственность, установленную федеральным законом». Тем не менее, механизма, предусматривающего привлечения виновных лиц к ответственности, до настоящего момента так и не создано.

В настоящее время обосновывается необходимость установления ответственности депутатского корпуса за нарушения процедуры принятия законов, допускаемую волокиту в рассмотрении законопроектов, неисполнение Постановлений Конституционного Суда Российской Федерации о приведении в соответствие с Конституцией Российской Федерации нормативных правовых актов.

Таким образом, конституционно-процессуальная ответственность выступает как основа развития других видов процессуально-правовой ответственности, зачастую являясь предпосылкой для их реализации. Представляется, что дальнейшее развитие института конституционно-процессуальной ответственности будет оказывать позитивное воздействие на формирование правовой государственности.

Кушніренко Олександр Георгійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України

ЛЮДИНА ЯК НАЙВИЩА СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ДІЄВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ

Проголосивши в ст.3 Конституції України людину найвищою соціальною цінністю, законодавець на конституційному рівні по суті визначив основний соціальний вектор у взаємовідносинах між людиною і державою. Цей вектор можна відобразити формулою «від людини – до держави», а не навпаки, як це було властиво за часів до незалежності України. Це важливе положення Основного Закону України слід вважати гуманістичною засадою діяльності держави. І це означає, що держава в цій діяльності має бути обмежена правами та свободами людини. При цьому, саме стан справ у захисті прав і свобод людини, їх реалізації і є тим критерієм, за яким слід оцінювати рівень розвитку будь-якої держави й суспільства зокрема.

Ми вважаємо, що не тільки закріплення, а в першу чергу стан здійснення, охорони й захисту основних прав і свобод громадянина є визначальним показником цивілізованості, культури будь-якої держави та суспільства. І в цьому сенсі надзвичайно важливого значення набуває забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційних прав і свобод людини. Ці умови можуть бути матеріальними, організаційними, духовними, правовими та іншими. І всі вони роблять реальністю здійснення основних прав і свобод, виконання обов'язків людини та громадянина і забезпечують їх охорону від незаконних обмежень та посягань. Тобто в даному випадку мова йде про гарантії, які в теорії права прийнято класифікувати на загальні (політичні, економічні, духовні тощо) та спеціальні (організаційні та правові). Серед останніх надзвичайно важливе значення займають конституційні гарантії, тобто ті, що знайшли своє закріплення безпосередньо в Конституції України, другому її розділі.

В широкому розуміння конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина – це різновид правових гарантій, що містяться в нормах галузі конституційного права. Як вид правових гарантій вони мають такі загальні для всіх юридичних гарантій ознаки: а) закріплені в нормативних актах; б) забезпечуються нормативною і правозастосовною діяльністю державних органів; в) мають регламентований в праві спосіб використання. Особливістю конституційних гарантій, що виділяє їх з інших видів правових гарантій, є те, що найбільш істотні з них закріплені в Конституції України. Ці гарантії в основному мають загальний характер і спираються в більшій частині на спеціальні норми, що містяться в законодавчих актах інших галузей права.

Слід зазначити, що у Конституції України права і свободи закріплюються в різних формулюваннях. Деякі права закріплені декларативно (ст. 47 «кожен має право на житло»), інші – як гарантія (ст.30 «гарантується недоторканість житла»), треті – як об'єкт охорони або захисту з боку держави або закону (ст.51 «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою»). Відмінність формулювань не зменшує визнання тих або інших прав громадян, оскільки Конституція має пряму дію, і само по собі закріплення того або іншого права є своєрідна його гарантія, в усякому разі неможливість його заперечення. Проте формулювання «гарантуються» звучить більш вагомо, воно частіше зустрічається в тих випадках, коли держава володіє системою, здатною забезпечити права всіх громадян. Формулювання «охороняються державою» і «знаходяться під захистом закону» по суті означають, що відповідні права забезпечені спеціальним законом. Існують також права, які закріплюються разом з гарантією їх забезпечення, наприклад, право на свободу і особисту недоторканість супроводиться гарантією від незаконного арешту.

Проте, поряд з таким «попутним» вирішенням проблеми гарантій прав Конституція містить спеціальні статті, що встановлюють гарантії реалізації прав і свобод громадян. Норми цих статей є універсальними і охоплюють своєю дією всі сфери реалізації прав і свобод людини та громадянина. Тому вбачається можливим всі конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина класифікувати на наступні види: гарантії-принципи; забезпечувальні гарантії; стимулюючі гарантії; охоронні гарантії; гарантії захисту.

Конституційні гарантії-принципи, наприклад принцип рівності всіх суб'єктів права власності (ст.13 КУ), принцип політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ст.15 КУ) та інші, звернені перш за все до законодавця, а потім до суб'єктів правозастосування, оскільки для діяльності останнього потрібний конкретний механізм, де містилися б умови, порядок здійснення, види юридично значимих дій. У законотворчій діяльності, що стосується прав і свобод людини та громадянина такі конституційні гарантії – принципи дозволяють як на концептуальному, так і на детальному, «технологічному» рівнях створити якісно однорідний закон, що відповідає всім необхідним в демократичному суспільстві потребам і інтересам людини.

Забезпечувальні конституційні гарантії в ряду випадків мають на увазі обов'язок держави матеріально забезпечити необхідний мінімум безкоштовних для громадян соціальних благ (наприклад, безоплатне надання медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я (ст.49 КУ). Інколи під забезпечувальною гарантією слід розуміти обов'язок держави не встановлювати не обумовлені природою і призначенням прав і свобод перешкоди і заборони в їх реалізації (ст.54 «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості»). Таке розуміння конституційних забезпечувальних гарантій засноване на вузькому, спеціальному їх призначення, з яким кореспондується відповідна юридична норма. У своєму більш широкому значенні під забезпечувальною розуміється будь-яка гарантія.

Стимулююча функція конституційних гарантій виявляється в заохоченні будь-якої діяльності людей, здійснюваної в загальних з державою інтересах. Наприклад, оскільки держава перестала бути монопольними власником на засоби виробництва і розподілу всіх суспільних благ, Конституцією України передбачені механізми стимулювання корисної активності громадян, направлені на їх власне благополуччя (наприклад, ст.49 КУ «Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності»). Зрозуміло, у відповідних галузевих законодавчих актах таке державне схвалення повинне знайти конкретне втілення у вигляді певних пільг, дотацій, іншої матеріальної і організаційної підтримки.

Всі охоронні конституційні гарантії по своєму функціональному призначенню мають попереджуючу дію і містять державні заходи, направлені на запобігання порушень прав і свобод громадян. Такі заходи інколи мають багатоцільову, комплексну дію, і охорона прав і свобод громадян в системі цих заходів виступає як один з об'єктів правової дії поряд з іншими об'єктами. Так, заборона зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція (ст. 42 КУ), поряд з економічними цілями переслідує охорону прав кожного конкретного споживача, у тому числі громадянина, оскільки, як відомо, економічний монополізм веде до ліквідації нормальної ринкової конкуренції, а значить, і підвищенню вартості, і зниженню якості продукції, що виробляється монополістом. Існують і більш наочні охоронні гарантії прав і свобод людини та громадянина, які виражаються в недопущенні посадовими особами таких дій, як спричинили б порушення або інший утиск прав, свобод і інтересів громадян (наприклад, встановлення в ст.60 КУ юридичної відповідальності за віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу).

Необхідність в конституційних гарантіях захисту виникає тоді, коли факт порушення (утиску) прав людини вже має місце або існує загроза такого порушення. У свою чергу, всі гарантії захисту можна умовно розділити на компенсаційні, припиняючі і відновлювальні. Деяка схожість убачається між компенсаційними і відновлювальними гарантіями, оскільки і в тому, і в іншому випадках мають місце втрата благ, що належить людині і повернення його еквівален-

ту. Проте, якщо в першому випадку йдеться про правомірне, вимушене вилучення державою блага, що належить людині (так, за п.5 ст.41 КУ примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості), то в другому випадку причиною втрати блага, що належить людині, є неправомірні дії посадових та інших осіб (згідно ст.56 КУ «кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їхніми незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю при здійсненні своїх повноважень»). Реалізація відновлювальних гарантій прав, як правило, не обходиться без судової процедури і може включати в себе відновлення не лише прямих матеріальних втрат постраждалим громадянам, але і втрат нематеріального характеру (захист честі, гідності, ділової репутації, відшкодування морального збитку). Виділення припиняючих гарантій обумовлене чинником тривалості дії, направленої на порушення прав і свобод громадян. Необхідність і цінність такого роду гарантій пов'язана з можливістю як зупинити неправомірне діяння, так і не допустити спричинення шкоди людині, чиї права і свободи порушуються. Як припиняючу гарантію можна, зокрема, розцінювати право самої людини захищати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом.

Конституційними гарантіями у вузькому розумінні є гарантії щодо самої Конституції України як нормативно-правового акту, зокрема її положення про сутність і місце Конституції в системі права та внесення до неї змін. Так, за ст.8 Основного Закону України Конституція має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні їй відповідати. Законопроект про внесення змін до Конституції може бути поданий до Верховної Ради України лише в порядку, який передбачений XIII Розділом Конституції України.

Втім, нажаль, конституційні гарантії не завжди є ефективними і, мабуть, людина дійсно зможе стати в державі найвищою соціальною цінністю, коли сама держава стане правовою, соціальною та демократичною.

Матвєєва Тетяна Олексіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», доцент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В АСПЕКТІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІАНАЛІЗМУ

Прийняття 111 Універсалу Центральної Ради започаткувало новий етап в розбудові української державності – створення самостійної української держави.

Цього вимагали історичні обставини. Настав «грізний момент», – казав голова Центральної Ради М. Грушевський, оголошуючи текст 111 Універсалу, – «необхідно врятувати Україну від анархії і громадянської війни». « Тяжка і трудна година», «смертельна небезпека» – ці слова не раз лунали також із «вуст» депутатів Верховної Ради України, а саме в документах 1990 і 1991 років, в яких проголошувалася незалежність нашої держави.

111 Універсал проголошував утворення Української Народної Республіки і повний список громадянських свобод: « В УНР мають бути забезпечені свобода слова, друку, віри, зібрань, союзів, політичних і економічних страйків, недоторканність особи і її мешкання, право й можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма державними установами і громадянами. Ці права і свободи громадянина УНР утворювали базу для перебудови України на нових засадах, за новими законами.

Свідченням того, що Центральна Рада дійсно працювала над оновленням старих законів і створенням нового законодавства, є Циркуляр Председателям Судових Палат від 20 листопада 1917 року. В ньому зазначалося, що Генеральний Секретаріат як виконавчий орган Центральної ради робить усе можливе для мирного переходу України до нових форм державності. На Генерального секретаря у справах судових покладалася одна з найважливіших частин цієї роботи – пристосування правових норм, що базуються на принципі рівності всіх громадян, до нового суспільного устрою і до вимог народних мас, які прагнули і очікували нового права, що відповідало б народним соціальним ідеалам.. Суперечності між деякими виразно застарілими, але ще не скасованими і не зміненими нормами і загальнонародною правосвідомістю породжували у менш стійкої морально і малоосвіченої частини суспільства сумніви щодо понять, що дозволено і що недозволено. А кволість апарату державних репресій і пов'язана з цим безкарність сприяли в деяких містах анархічним вибухам або масовому порушенню громадського поряду.

У зв'язку з цим Генеральному Секретарству у судових справах було доручено провести реконструкцію правових норм і судових установ, залучивши до співпраці усі прогресивні юридичні сили краю. Водночас судові діячі у тлумаченні і пристосуванні до чинних кодексів повинні були погоджувати їх зі встановленими волею народу загальними принципами.

Загальні демократичні принципи безпосередньо пропагувалися Третім Універсалом. Так, він ліквідував приватну власність, націоналізував поміщицьке, «монастирське, казенне та церковне майно», встановив 8-годинний робочий день, скасовував смертну кару, проголошувалася повна амністія всім ув'язненим та засудженим за політичні виступи.

Наступним кроком на шляху національного державотворення було призначення всенародних виборів (без майнового, статевого та цензу осілості) до представницької влади держави – Українських Установчих Зборів. Таким чином, 111 Універсал продовжував розбудову національної української державності

після Гетьманщини, яка була створена в наслідок національно-визвольної війни українського народу у 1648–1654 рр. « Тепер ми мали всі засоби для того. Всі державні апарати переходили до рук Генерального Секретаріату, всі фінансові засоби були до його розпорядимості, вся військова сила підлягала його наказам.»

Саме тому в прийнятій 29 квітня 1918 року Конституції УНР (стаття 1) було зазначено: « Відновивши своє державне право, як Українська Народна Республіка, – Україна для кращої оборони свого краю, для повнішого забезпечення права і охорони вольностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині є державою суверенною, самостійною і не від кого незалежною».

Суверенне право, на думку законодавця, належало громадянам УНР і мало здійснюватися через парламент – Всенародні збори України. Територія УНР, яка проголошувалася неподільною і її державно-правовий статус можна було змінити лише за згодою 2\3 членів Зборів. Принцип децентралізації відображався у наданні всім землям, волостям і громадянам прав широкого самоврядування. Всі національності України могли об'єднуватися у свої національні союзи і впорядковувати свої культурні права.

Подвійне громадянство не допускалося. Позбавити людину українського громадянства можна були лише у примусовому порядку відповідною постановою суду. Повна правоздатність і дієздатність особи починалася з 20 років. Незалежно від статі, віри, освіти, національності, майнового і податкового становища всі громадяни УНР за Конституцією 1918 року проголошувалися рівними. До прав і обов'язків громадян додавалася запозичена з 111 Універсалу недоторканність особи, житла і листування.

Громадяни УНР та іноземці не могли бути затримані на території УНР без відповідного рішення суду. Якщо, затримання відбувалося безпосередньо на місці злочину – то ця особа повинна бути звільнена з під арешту не пізніше, як за 24 години, якщо суд не вирішить її подальшу долю.

Смертна кара та катування під час слідства, що принижують людську гідність – скасовувалися. Обшук у житлових приміщеннях та розпечатування приватних листів не дозволялося без відповідного рішення суду на такі дії, яке мало бути доводитися до відома громадянина не пізніше, як протягом 48 годин.

Конституція УНР 1918 року надавала громадянам свободу слова, друку, право на об'єднання в організації, на страйки, на зміну місця перебування, на участь у державному і місцевому управлінні через активне і пасивне виборче право, починаючи з 20 років. Позбавити громадянина виборчого права можна було тільки за рішенням парламенту – всенародних Зборів.

Право законодавчої ініціативи і внесення проектів законів у верховний публічний орган влади – Всенародні Збори, надавалося президії за погодженням з Радою Старшин Зборів, поодиноким фракціям, групам депутатів не менше 30 чоловік, органам самоврядування, що об'єднують 100 тисяч виборців і більше, і таким же за кількістю групам громадян, підписи яких підтверджені судами.

Громадянські свободи, згідно з главою 9 Конституції, могли бути частково обмежені або припинені під час внутрішнього неспокою та війни (наприклад,

трудова мобілізація). Це повинен був містити окремо виданий спеціальний закон. Якщо Всенародні Збори самі не могли зібратися для введення надзвичайного стану в УНР, питання про тимчасове припинення (не більше від 3 місяців) громадянських свобод вирішувалося Радою Народних Міністрів під власну відповідальність, але з обов'язковим винесенням цього рішення на найближчу сесію Всенародних Зборів.

За Конституцією 1918 року формою державного устрою УНР передбачалася президентська республіка, розподіл державних органів на три гілки влади. Основний закон передбачав, що вся влада в УНР походить від народу; законодавчим органом влади вважаються Всенародні Збори, які обиралися загальним, рівним, безпосереднім, таємним і пропорційним голосуванням на 3 роки з розрахунку 1 депутат від 100 тисяч людності. Депутатом Всенародних Зборів міг стати громадянин, який досяг повної правоздатності і дієздатності – з 20 років, не обмежений постановою суду у своїх правах.

Парламент працював на професійних засадах – праця депутата оплачувалася. Особа депутата була недоторканною. Арешт та право визнання мандата депутата недійсним належало тільки Всенародним зборам. Перевірка результатів виборів до парламенту надавалася Генеральному Суду.

Вищою виконавчою владою УНР проголошувалася Рада Народних Міністрів, що мала порядкувати всіма справами, які залишалися поза межами діяльності установ місцевого самоврядування або стосувалися всієї України; координувати і контролювати діяльність місцевих установ, але не втручатися при цьому до їх компетенції, допомагати їм у випадках, коли вони це просять.

Таким чином, в основу 111 Універсалу 1917 року і Конституції УНР 1918 року було покладено загально демократичні права і свободи людини і громадянина. Ці документи орієнтована на забезпечення добробуту українського народу. Конституція України 1996 року відновлює у своєму тексті конституційні цінності, закладені в Конституції УНР 1918 року. Це наглядний приклад того, що у державному будівництві ми беремо те, що мало місце у нашій практиці державотворення власної національної державності.

Мороз Сергій Петрович
Академія митної служби України, доцент
кафедри теорії та історії держави і права

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ УСВІДОМЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ

Проблему підходів усвідомлення поняття держави пропонуємо розглянути у двох аспектах: 1) *державорозуміння (Чіркін В., Рабінович П., Смородинський В.) як особлива, невід'ємна складова вітчизняного правознавства*; 2) *образ*

держави (Мамут Л.) як основа формування напрямів, моделей вітчизняної політико-правової проблематики.

1. Дискусійним для вітчизняної політико-правової думки є питання, що саме у суспільстві позначається «державою», а, з огляду на її політичну складову, робить проблему держави основоположною і гостродискусійною. *По-перше*, держава є домінуючою, формою організації сучасних суспільств; *по-друге*, поліконцептуальність, як вітчизняних, так і зарубіжних суспільних наук, формує діаметрально-протилежні погляди на сутність, функції, зміст (форму) держави; *по-третє*, як наслідок, відсутність у загальній теорії держави достатньо розробленого, насамперед, адекватного поняття. Наукові здобутки у сфері вітчизняного державознавства (з огляду на монізм минулих підходів, проблема не була сферою глибоких досліджень) виявилися не готовими дати більш менш чітку відповідь наявним модернізаційним, а подекуди і трансформаційним, процесам сучасного суспільства, заодно організації і характеру взаємодії держави відповідно сучасним умовам.

Актуальність сучасних звернень до проблеми держави, як публічної, політико-владної організації суспільства, продиктована рядом факторів: *по-перше*, сприйняття держави як системоутворюючого потенціалу прав людини, з огляду на які, процес українського державотворення і права людини розглядаються як такі, що обумовлюють один одного; *по-друге*, творення самої держави, з якою пов'язується реалізація низки стратегічних цілей і завдань українського народу, супроводжується проявом негативних моментів (наприклад, конституційна інфляція), які у кількісному вимірі звертають увагу на факт розриву, що посилюється, між теоретичними уявленнями про державу (наявне) та практикою її реалізації (сутнісне); *по-третє*, домінування у суспільній і політико-правовій думці теоретичних висновків, зроблених з урахуванням західноєвропейської теорії і практики державної організації, але без належного врахування вітчизняної політико-правової думки, призводить переважно до конструювання ідеальних моделей, як державної організації, так і її складових. Як наслідок, формування у теорії держави теоретичних висновків направлених на те якою повинна бути держава без врахування того, що є власне держава.

Якщо охарактеризувати загалом стан вітчизняної моделі суспільного устрою, можна виявити наступні його ключові ознаки: 1) *в економічній сфері* – свобода підприємницької діяльності виявила напрями роздержавлення виробництва, на користь приватній власності (елементи ринкової економіки); 2) *в управлінській сфері* – домінування у системі державного управління модернізованих переважно соціалістичних форм і методів; 3) *у духовній сфері* – домінування звернень до західноєвропейської політико-правової теорії і практки. Таке суперечливе поєднання визначило і визначає специфіку оновлення, яке супроводжується певними розбіжностями: логіка теорії виявляє нелогічність практики (рішення – шляхом вдосконалення практики науковими розробками), або логіка практики не задоволена нелогічністю теорії (рішення – планування наукових розробок).

У будь-якому з наведених випадків, мова йде про розрив між теорією і практикою, наслідком якого є факт функціонування феноменів, не виявлених наукою.

Акцент на право, як основного регулятора суспільних відносин, визначив напрями розвитку переважно у руслі західноєвропейської, північно-американської моделі суспільного розвитку. Процес реалізації виявив специфічність (неоднозначність). Наприклад, реалізація демократії, не може обійтися без певного прийому контролю з боку державної влади, що створює неоднозначність в реалізації ряда політико-правових цінностей, як наслідок – «контрольована» демократія, стійкість якої спричиняє неоднозначність і теорії і практики в частині системи політико-правових цінностей.

Проблема держави характеризується неоднозначністю і у сучасній юридичній науці. Можна виявити наступні підходи: 1) позиція – розгляд держави як соціального явища, направленого на вирішення соціальних потреб суспільства через призму соціального законодавства (опікунська); 2) позиція – похідної ролі держави у співвідношені з правом, державі відводилася функція формалізації бажаних для суспільства правил поведінки (інструментальна); 3) позиція – вилученням державної проблематики з юриспруденції як явища переважно політичного, в межах якого юридична складова не може охопити всього багатоманіття (диференціація знання); 4) позиція – залишити без структурних змін за наявності певної невизначеності сутнісних основ як держави так і права у вітчизняній політико-правовій думці. У цьому підході, велике значення мали традиції, які обмежили, або скорегували, напрями оновлення змісту звгальнотеоретичної науки, сформованої на початку XX ст.

Державницька проблеаматика, попри різних підходів, потребує глибинного дослідження (*Смородинський В, Осветимська І.*) як в методології, так і в сфері фактів та їх інтерпретації. На наш погляд, важливим є момент розмежування держави і державної влади, як родових явищ, що не є тотожними. Державна влада є складовою держави, але держава не може бути зведена до державної влади. Наступним важливим моментом з огляду на владний аспект є її усвідомлення в якості політично-владної організації, на основі чого можна стверджувати, що політично-владна організація передує даржавній. Отже, всяка держава у своїй основі є політично-владна, але не всяка політично-владна організація може бути державною (*Кревельд М.).* Останнє може сприйматися як штучне ускладнення проблеми, а разом з тим, має за мету поглибити знання про державу, з огляду її вагомості у системі загальнолюдських цінностей. Будь-яка цінність виявляє своє знанчення не лише нормативно-визначеним фактом, а й правосвідомістю людей, їх менталітетом, практикою суспільного устрою. Уникнення нівеляції цінностей долається розширенням поверхні і глибини дослідження. У контексті зазначеного, виявляє необхідність розрізнення державної (загальної для всіх) і політичної (групової) влади. Будь-яка державна влада є політичною, але політична влада не може бути зведена автоматично до державної. Виявлення загального та особливого у співвідношенні політичної і державної влади, як

самостійних феноменів, допомагає зосередитися на ролі приватних і публічних інтересів, усвідомлення диференціації яких, формує стійке уявлення про завдання державної влади, компетенцію та повноваження державних службовців.

В умовах правової держави, неоднозначне місце займає феномен самоврядування (елемент громадянського суспільства), наявність якого підводить нас до можливого існування двох систем суспільного управління – державного і самоврядного, взаємовідносини між якими характеризуються альтернативністю. Вищезазначені інтенції, мають за мету розглядати державу, як таку організацію суспільства, що має чітко визначене соціальне призначення (на основі співвідношення фундаментальних і іманентних властивостей).

Методологічно значимим є питання, звернуте на з'ясування сутності держави. Чи є змінною сутність держави чи ні? Зміна сутності, як правило, веде до зміни явища. Змінними є зміст (форма) держави, але її функціональне призначення не може бути змінним. З огляду на історичні розвідки, можна зробити припущення, що основним фунціональним призначенням держави, попри різних підходів, втілюється у безпеці і розвитку суспільства. Останні формують відповідні завдання, цілі, які втілюють у собі дух, умови, потреби суспільства відповідної епохи. Держава, як політична організація, виявляла неоднозначність, з точки зору, виконуваних нею завдань. Тоді є сенс вести мову про наявність, або державної, або політичної організації. Останнє залежить від рівня держави (*Лобода Ю.*), яка на протязі історії схильна змінювати власний зміст (форма) під впливом різних чинників, але була незмінною з точки зору сутності.

На основі цього, держава сприймається: 1) як сукупність суспільних інститутів, сталість яких забезпечує наступність влади правителя (державної влади) з точки зору легальності і легітимності; 2) як правитель який своїм фактом впливає на ті чи інші суспільні інститути, сталість яких залежить від іншого правителя, як умова його легальності і легітимності.

2. Образ держави має значення як фактор, що визначає, *з одної сторони,* напрями правосвідомості громадян (вихідна), *з іншої сторони*, напрями формування політичної проблематики (похідна). Відомо, що правосвідомість характеризується традиціями і запозиченнями (*Оборотов Ю., Авраменко Л.*). Традиції, як правило, виступають межею запозиченням. В умовах модернізації суспільних систем, зміни не можуть такими, що виходятиь за межі правосвідомості. Тобто, сформований образ держави через призму правосвідомості, впливає на формування моделей суспільного розвитку, якими обстоюються політичні групи.

Сталими образами держави, виробленими історичною практикою, є: 1) держава як союз громадян (абстрактний власник); 2) держава як особа (чи група осіб). Діапазон між цими образами дає можливість моделювати різні варіанти. Особливості легалізації та легіттимації державної влади тісно пов'язані з політичною системою суспільства (політичні групи та їх інтереси). Напрями взаємодії (конкуренції) не можуть уникнути домінування того чи іншого сталого образу держави, сформованого у даному середовищі, завдяки чому стає можлива

реалізація інтересів як суспільства загалом так і окремих груп з приводу перерозподілу матеріальних благ (*Четвернін В.*).

У підсумку – гуманізація публічно-політичної організації суспільства втілилася у правах людини, реалізація яких неможлива саме без державної організації, феномен якої залишається мало з'ясованою сферою, або таким, який виявляє поліконцептуальність напрямів теоретизування. Сутнісна невизначеність прямо або опосередковано може спричиняти порушення у реалізації гарантованих прав людини. Дослідження соціальної сутності держави на противагу ідеологічній, як потенціалу прав людини, може розглядатися як основа сучасної концепції стійкого розвитку (*Лукашева О.*).

Пасічник Андрій Володимирович
ДВНЗ УАБС НБУ, к.ю.н., доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін

ХАРАКТЕР АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Адміністративне законодавство встановлює численні обмеження для фізичних осіб щодо реалізації їх прав у сферах заснування юридичних осіб приватного права і володіння їх корпоративними правами. Проте, ні наука адміністративного права, ні наука цивільного права не дають відповідей щодо природи таких обмежень.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про міліцію», ст. 6 Закону України «Про Службу безпеки України», ст. 5 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» співробітники Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Прокуратури України, військовослужбовці та судді не мають права засновувати будь-які політичні рухи, партії, об'єднання тощо. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя не може належати до професійних спілок .

Однак з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», вищевказана заборона була значно розширена і розповсюджена на всіх державних службовців, політичних діячів, депутатів, службовців органів місцевого самоврядування та інших осіб, покликаних виконувати функції держави. Зокрема, відповідно до п.2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не можуть входити до складу правління, інших

виконавчих чи контрольних органів, чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України

Також законодавством можуть встановлюватись вікові обмеження щодо заснування певних видів юридичних осіб. Зокрема, відповідно до ст. 5 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» їх засновниками можуть бути фізичні особи, які досягли 18 років. Цього ж віку необхідно досягти засновникам об'єднання громадян (ст. 11 Закону України «Про об'єднання громадян»). А закони України «Про споживчу кооперацію» та «Про фермерське господарство» дозволяють засновувати, відповідно, учнівські споживчі товариства та фермерські господарства з 14 років. Схожі норми містяться також у ст. 8 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки, ст. 14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Спробуємо дослідити характер взаємозв'язку між вказаними нормативними обмеженнями та правосуб'єктністю особи. Як відомо, обсяг дієздатності обумовлюється двома факторами: волею особи та законодавством. Ми навели приклади норм права, котрі для різних видів юридичних осіб встановлюють різний віковий ценз їх засновників – фізичних осіб. Така градація обумовлюється суспільною роллю та можливим обсягом впливу на правовідносини певним видом колективних суб'єктів права. Ті з них, що наділяються широким колом прав, звичайно, здатні здійснювати суттєвий вплив на інших суб'єктів права та правовідносини у цілому. Важливе значення має і сфера діяльності юридичної особи. Наприклад, політична партія здатна змінити форму правління держави, а от господарське товариство жодного впливу на державницькі інститути не має. Саме тому існує прямий зв'язок між суспільними функціями певної юридичної особи, здатністю впливати на правовідносини та процедурою її створення, у тому числі визначенням суб'єктів, які можуть бути засновниками такої організації. Чим більшим є значення юридичної особи для суспільства і держави, тим жорсткіші вимоги ставляться до засновників. Одним із різновидів таких вимог є віковий ценз. За допомогою вказаного критерію законодавець відбирає тих фізичних осіб, рівень свідомості і волі яких забезпечить ефективне та законне функціонування заснованих ними юридичних осіб. Тому у вищенаведених прикладах законодавець обмежив чи, навпаки, розширив обсяг дієздатності фізичних осіб. При цьому обсяг їх правоздатності залишається рівним. За умови досягнення певного віку фізична особа отримує необхідний рівень дієздатності. Паралельно здійснюється трансформація здатності мати адміністративне право звернутись до компетентного органу щодо реєстрації, наприклад, громадської організації (як складової обсягу адміністративної правоздатності) в однойменне суб'єктивне право (як складової вже адміністративно-правового статусу суб'єкта

права). Саме тому цивільно-правова норма, що визначає момент набуття права на підприємницьку діяльність, має таку редакцію: «Право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю» (ч. 1 ст. 50 Цивільного кодексу України).

Ми навели також і приклади існування нормативно встановлених обмежень професійного характеру. Відповідно до ст. 34 і 50 Цивільного кодексу України право на зайняття підприємницькою діяльністю особа набуває після досягнення 18-річного віку. До отримання статусу державного службовця, або після його припинення вказане право цілком може бути реалізовано. Виникає питання: чи залишається воно (право) складовою правового статусу людини на час виконання нею функцій держави? Чи, можливо, на цей період людина такого права позбавляється?

Вище зазначалось, що рівень дієздатності може визначатись не лише волею особи, а і прямою вказівкою законодавця. При цьому останній керується не рівнем розвитку свідомості суб'єкта права, а й іншими критеріями. Як правило, вони обумовлюються інтересами держави та суспільства. У згаданих нами прикладах обмеження встановлюються у зв'язку із виконанням фізичними особами функцій держави. Це пов'язано із володінням значними службовими повноваженнями, а отже здатністю чинити суттєвий вплив на різноманітні правовідносини; необхідністю несення відповідальності перед суспільством за свою професійну діяльність. А головне, вказані посадові особи фактично мають можливість масштабно зловживати своїм службовим чи політичним становищем у приватних інтересах, суттєво шкодити державній службі, суспільству та державі. Щоб мінімізувати можливість зловживання службовим становищем, законодавець встановлює певні обмеження матеріального, організаційного чи особистого характеру. Переважно, вони мають вигляд заборон на реалізацію певних прав. Причому таких прав, якими людина, що не займає пов'язаних із виконанням функцій держави посад, цілком може володіти. Таким чином, заборона службовим особам здійснювати підприємницьку діяльність за своїм функціональним призначенням ідентична нормативно встановленим обмеженням дієздатності окремих суб'єктів права у зв'язку із їх можливістю зашкодити певним правовідносинам.

Крім того, право на здійснення підприємницької діяльності є одним із основних прав людини, оскільки тісно пов'язане із правом власності. Особа зараховується на державну службу відповідно до індивідуально-правового акта, який приймається керівником органу. Відповідно, погодившись із тезою про позбавлення службовців певних прав на час їх служби, слід погодитись, що такий керівник за допомогою навіть не нормативного документа чинить вплив на правовий статус особи – ініціює позбавлення її певних прав. А це є неприйнятним у контексті вчення про права людини і громадянина.

Варто зазначити, що фізичні особи взагалі не можуть бути засновниками таких видів юридичних осіб, як: фондова біржа, банківська корпорація, відкри-

тий пенсійний фонд та корпоративний пенсійний фонд, торгово-промислова палати, тощо.

Однак законодавством і для юридичних осіб встановлено численні заборони щодо заснування інших суб'єктів права. Зокрема, юридична особа не може бути засновником споживчих товариств, кредитних спілок, політичних партій, релігійних організацій, тощо.

У вказаних випадках до обсягу адміністративної правоздатності фізичних та юридичних осіб не входить здатність мати право звернутись до державного реєстратора щодо заснування відповідних юридичних осіб. Отже, і права такого вони не можуть мати.

Таким чином, заборона на утворення юридичної особи може мати різне походження. Це може бути або обмеження адміністративної дієздатності, або відсутність відповідного елемента обсягу адміністративної правоздатності. У першому випадку вказане обмеження може бути знято, у тому числі і за рішенням самого засновника. У другому ж – без внесення змін до законодавства особа ніколи не отримає право заснувати інший суб'єкт права.

Пашков Віталій Михайлович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», д. ю. н, доцент, завідувач кафедри приватного права

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Необхідно відзначити, що на нормативно-правовому рівні, у вітчизняному законодавстві поняття «медична послуга» взагалі відсутнє.

Так, Основи законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи) оперуть таким поняттями (ст. 3) як «медична допомога», «медичне обслуговування», «домедична допомога».

Згідно з Основами «медична допомога» – діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами.

«Медичне обслуговування» – діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою.

«Домедична допомога» – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи.

Перед тим, як проводити подальший аналіз законодавства будемо виходити з такого припущення, що поняття «медична послуга» та «медична допомога» є ідентичними.

Необхідно також зауважити, що у всіх трьох дефініціях основоположними є терміни «дії» та «діяльність». При цьому за законодавством Республіки Польща, зокрема у ст. 3 Закону «Про заклади медичної допомоги», також міститься правове визначення поняття «медична послуга», а саме, це дії спрямовані на захист, рятування, відновлення і покращення здоров'я та інші медичні заходи, передбаченні процесом лікування або окремими нормативними актами, що регулюють засади їх застосування.

Тобто, надання медичних послуг, перш за все, пов'язано з здійсненням діяльності у сфері охорони здоров'я.

З точки зору фахівців медичного права, медична діяльність є сукупністю різної складності суспільних відносин, які, за допомогою урегульованості нормами права, носять характер правових відносин. В нашому випадку специфічною ознакою таких відносин є те, що вони існують та розвиваються переважно з приводу особистих немайнових благ людини – життя і здоров'я. А взаємовідносини лікаря і пацієнта є лише різновидом правових відносин, за яких обидва є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. В цьому контексті, вважають дослідники, надання медичної допомоги є комплексною системою, в якій знайшли своє віддзеркалення права громадян, що передбаченні законодавством. Це стосується як прав пацієнтів так й прав лікарів, що надають таку допомогу.

Відповідно до Основ, медична допомога (ст. 33) надається відповідно до медичних показань професійно підготовленими медичними працівниками, які перебувають у трудових відносинах із закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання медичної допомоги згідно з одержаною відповідно до закону ліцензією, та фізичними особами – підприємцями, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку і можуть перебувати з цими закладами у цивільно-правових відносинах. Медична допомога за видами поділяється на екстрену, первинну, вторинну (спеціалізовану), третинну (високоспеціалізовану), паліативну, медичну реабілітацію.

Крім того в Основах запроваджений такий термін як «екстрена медична допомога» – медична допомога, яка полягає у здійсненні медичними працівниками відповідно до закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я.

В свою чергу, Закон України «Про екстрену медичну допомогу» фактично з Основ дублюються дефініції «домедична допомога» та «екстрена медич-

на допомога». Проте, цікавим є перелік осіб, що зобов'язанні надавати домедичну допомогу. Це, згідно з ст. 12 цього Закону, є: рятувальники аварійно-рятувальних служб, працівники державної пожежної охорони, працівники органів та підрозділів міліції, фармацевтичні працівники, провідники пасажирських вагонів, бортпровідники та інші особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання домедичної допомоги. Однак, якщо за ст. 3 цього ж Закону, надання екстреної медичної допомоги людині у невідкладному стані на місці події, під час перевезення та у закладі охорони здоров'я здійснюється відповідно до медичних показань на основі клінічних протоколів і стандартів екстреної медичної допомоги, які затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я. То надання домедичної допомоги, здійснюється скоріше за всього вище переліченими особами на власний ризик без несення відповідальності.

Отже, враховуючи те, що домедична допомога може надаватися особами які не мають спеціальної професійної кваліфікації, фактично на громадських засадах, без дотримання клінічних протоколів і стандартів, що не дозволяє виокремити цінову визначеність таких дій, розглядати її як різновид медичних послуг недоцільно.

На підставі вищевикладеного виникає питання щодо співвідношення лише таких понять як «медична послуга», «медична допомога» та «медичне обслуговування».

Так, згідно з Угодою про надання медичної допомоги громадянам держав-учасниць Співдружності незалежних держав, ратифікованою із застереженнями Законом України від 01.06.2000 р. № 1764-III, визначено (ст. 1), що швидка та невідкладна медична допомога – це комплекс медичних послуг, що надається при гострих порушеннях фізичного або психічного здоров'я пацієнта, що загрожують його життю або здоров'ю присутніх. В продовження цього С. В. Агієвець зазначає, що об'єктом правовідносин з медичної допомоги та обслуговування виступають медичні послуги. В розвинутих країнах, зокрема в Німеччині, пацієнт який є членом державної лікарняної каси, що є носієм державного медичного страхування, до речі це 87% населення, мають право окресленого законодавством комплексу медичних послуг. Виказанні послуги поділяються на послуги домашньої та фахової медицини. Фактично мова йде про надання комплексу безоплатних медичних послуг, з подальшим відшкодуванням витрат, які в Україні асоціюються з терміном «медична допомога».

Спроба розмежування поняття «медична послуга» та «медична допомога» має, по-перше, окремі історичні коріння та, по-друге, є наслідком некоректного формулювання окремих понять в Конституції України, зокрема в ст. 49, і як наслідок, в інших нормативно-правових актах.

Таким чином, в подальшому будемо мати на увазі, що *медична допомога це, перш за все, комплекс медичних послуг або окрема медична послуга, яка включає в себе не лише діагностичні та лікувальні заходи на підставі медичних показань на основі клінічних протоколів та стандартів, а й розміщення пацієнтів у лікарняному закладі чи в його структурному підрозділі для надання лікувально-профілактичних послуг, з подальшим забезпеченням пацієнтів білизною, продуктами харчування, лікарськими засобами та виробами медичного призначення, засобами гігієни та діагностики тощо.*

Крім того, *необхідно пам'ятати, що навіть безоплатна медична допомога в межах ст. 904 ЦК передбачає обов'язкове відшкодування витрат, тобто має цінову визначеність та економічний зміст.*

Сидоренко Анна Сергіївна
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., асистент кафедри приватного права

ПРАВО НА ПРАЦЮ ТА МЕХАНІЗМ ЙОГО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

У статті 43 Конституції України сказано, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Забезпечення права на працю є особливо актуальним в умовах економічної кризи, зростання рівня безробіття, масового порушення трудових прав працівників. Досить важливого значення набуває саме роль держави, яка має здійснювати усі можливі заходи щодо захисту та реалізації права на працю.

Право на працю посідає одне з визначальних місць в системі загальнолюдських цінностей. Воно надає кожній особі можливість самостійно розпоряджатися своєю здатністю до праці, але водночас не гарантує реальне забезпечення її конкретною роботою.

Конституційне право на працю реалізується у різних формах. Так, наприклад, громадянин може вступити на державну службу, стати найманим працівником, а також може реалізувати своє право в рамках цивільно-правових договорів. Але, все ж таки, більшість населення бажає працювати в якості найманих працівників, вступаючи у правові відносини, що регулюються трудовим законодавством. Саме галузь трудового права регламентує порядок прийому на роботу, зміну умов праці, звільнення, захист у випадку порушення цього права.

Право на працю характеризується саме можливістю бути носієм трудових прав і обов'язків. Його зміст регламентується положеннями ст. 43 Конституції України. До елементів регламентації зазначеного права слід віднести:

1) свободу вибору праці, яка знаходить свій прояв перш за все у тому, що кожний громадянин має свободу виробу між зайнятістю її формою, трудовою функцією, місцем роботи тощо;

2) заборону примусової праці, що регулюється Конвенцією МОП № 29 «Про примусову працю й обов'язкову працю», де сказано, що всяка робота чи служба, що потребує від будь-якої особи під загрозою будь-якого покарання або для якої ця особа не запропонувала своїх послуг – забороняється;

3) право на належні, безпечні і здорові умови праці означає, що охорона здоров'я працівників є одним із головних завдань держави. Але як показує практика це положення досить часто порушується, оскільки в нашій державі велика кількість каліцтв отриманих під час виконання своїх трудових обов'язків. Це пов'язано зі зносом основних фондів підприємств, некомпетентністю персоналу з охорони праці, ігнорування вимог до охорони праці. Закріплення в законодавстві права на здорові і безпечні умови праці є одним з основних прав громадян. Право на здорові і безпечні умови праці повинно включати право на захист від шкідливих умов праці; право на проведення інструктажу з техніки безпеки; розслідування нещасних випадків; право на відшкодування збитків у разі ушкодження здоров'я;

4) захист від незаконного звільнення. В Конвенції МОП № 158 сказано, що при припиненні трудових відносин з ініціативи підприємця вони не припиняються з працівником, якщо не має законних підстав для такого припинення. В нашій державі незаконне звільнення розглядається як дуже серйозне порушення права на працю;

5) право на своєчасне одержання винагороди за працю, що означає гарантовану державою оплату виконуваної роботи відповідно до затраченої праці. Право на заробітну плату не нижче встановленого законом рівня забезпечується Законом України «Про оплату праці».

Отже, саме аналіз перерахованих положень, що містяться в ст. 43 Конституції України являє собою зміст права на працю як найважливіше соціально-економічне право людини.

Слід зазначити, що одним із ключових моментів дотримання права на працю повинен стати механізм заходів для забезпечення високої зайнятості населення, що в наш час досить часто порушується у вигляді: несвоєчасної оплати праці; порушенням режиму робочого часу і часу відпочинку, правил ведення трудових книжок, трудової дисципліни тощо.

Для ефективної реалізації права на працю передбаченого Конституцією України необхідно вжити низки заходів, а саме: зменшення рівня безробіття, передусім серед найбільш уразливих категорій населення; зменшити заборгованість по виплаті заробітної плати, що повинно стати першочерговим завданням органів державної влади та керівників підприємств, установ, організацій усіх форм власності.

Смородинський Віктор Семенович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК НАРІЖНА ВИМОГА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Сучасні доктрини прав людини і верховенства права є органічно взаємопов'язаними, увібрали в себе найважливіші досягнення тисячолітньої історії правничої думки і державної практики їх реалізації. Водночас ці доктрини постійно розвиваються й удосконалюються. Сучасними їх джерелами є, передусім, правнича наука і судова практика. Велику роль у розбудові сучасних концепцій верховенства права і прав людини, їх конкретизації і впровадженні в суспільну практику відіграють праці західних і вітчизняних теоретиків і філософів права (сучасна наукова доктрина верховенства права). Принципи, що складають концептуальні юридичні конструкції верховенства права і прав людини, сформульовані судами у своїх рішеннях, зокрема європейськими національними конституційними судами та Європейським Судом з прав людини (сучасна судова доктрина верховенства права).

Відповідно до цих доктрин концепт верховенства права означає додержання публічною владою низки засадничих вимог (принципів), серед яких наріжною є вимога пов'язаності публічної влади правами людини, тобто їх додержання і забезпечення. За одним із доктринальних підходів верховенство права у сучасному розумінні є саме верховенством прав людини. Адже ґрунтується воно на визнанні людини та його прав найвищими цінностями, що реально визначають зміст і спрямованість державної діяльності.

Під правами людини (human rights) розуміються основні правові можливості людини, що є необхідними для задоволення потреб її повноцінного існування в конкретних історичних умовах, об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку цивілізації і мають забезпечуватися державою на рівні міжнародних стандартів. Ці права є суспільними можливостями людини, тобто окреслюють певну сферу її автономного існування, баланс її можливостей і потреб у відносинах з іншими людьми, державою і суспільством, є невід'ємною складовою її життєдіяльності як члена суспільства.

Права людини є фундаментальними (основними) – під «правами людини» розуміються не всі права, які може мати людина, а лише ті, що стосуються фундаментальних, найістотніших її вимог і потреб. Це певний перелік загальновизнаних найважливіших стандартів, що склалися історично, є відбиттям рівня сучасної людської цивілізації і закріплені в низці міжнародних документів («каталог прав людини»).

У філософсько-правовому сенсі права людини є природними, оскільки виходять від самої природи людини, а не від свавільного розсуду держави чи інших організацій (див. ст. 1 Загальної декларації прав людини 1948 р.: «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах»). Вони є невід'ємними, тобто розглядаються як невід'ємна складова особистості, без якої вона не тільки є безправною в юридичному сенсі, але й не може існувати і розвиватися нормально у соціальному сенсі, не може бути особистістю, бо не має можливостей для задоволення своїх потреб та інтересів. Отже, без цих прав не можуть нормально розвиватися ані суспільство, ані держава. Оскільки держава не наділяє ними людину, то не може і відібрати. При цьому права людини є невідчужуваними – з причин, що зазначені вище, людина навіть за власним свідомим волевиявленням не може відмовитись від цих прав, обміняти їх на певні матеріальні блага, закласти, позичити тощо.

Права людини є універсальними, тобто поширюються на всіх людей незалежно від їх громадянства, національності, раси, статі. Втім, ця властивість заперечується або коригується низкою науковців з огляду на природні відмінності людей (національні, культурні, статеві тощо).

Права людини є егалітарними (рівними) – належать кожному рівною мірою й забезпечують право однакового ставлення до кожного незалежно від расових, статевих, вікових та інших відмінностей. Водночас ця властивість передбачає додаткову потужність механізмів забезпечення прав меншин.

Вони є категоричними (безумовними) – їх визнання, гарантування і забезпечення є категоричною вимогою до держави (згадаймо дві фундаментальні цілі створення держави – забезпечення безпеки людей та їхніх основних прав). Отже, та держава, що не забезпечує прав людини, а ріогі є нелегітимною, несправедливою, а її громадяни мають природне право на переустановлення такої держави будь-якими засобами.

Права людини є юридичними – чіткими юридичними нормами і водночас ефективно працюючими юридичними механізмами, визнаються і гарантуються державою як шляхом їх закріплення в конституції та інших законодавчих актах, так і приєднанням держави до відповідних міжнародних угод, що складають «міжнародне право прав людини» (international law of human rights). Утвердження, забезпечення і захист прав людини є головним юридичним обов'язком держави. Водночас ці права є моральними, тобто ґрунтуються на позаюридичних, внутрішніх потребах, переконаннях і ціннісних орієнтирах людей; обов'язок публічної влади визнавати, гарантувати і захищати їх є моральним, категоричним незалежно від їх юридичного закріплення і ставлення влади до них.

Правам людини відповідають зобов'язання держави щодо невтручання у сферу індивідуальної свободи, поваги до прав людини, їх забезпечення, захисту і сприяння реалізації (Статут ООН, ст. 1 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, ст. 3 Конституції України). Це зобов'язання є системою трьох основних типів зобов'язань держави: 1) зобов'язання поважати права людини,

що вимагає від представників держави утримуватись від їх порушень; 2) зобов'язання захищати права людини, що передбачає обов'язок держави захищати носіїв прав людини від протиправного втручання в процес їх реалізації і карати правопорушників; 3) зобов'язання забезпечувати здійснення прав людини, що вимагає від держави вживати активних дій (заходів) з метою сприяння реалізації прав людини.

Європейський Суд з прав людини при тлумаченні та застосуванні Конвенції про захист прав людини та основних свобод використовує доктрину негативних і позитивних зобов'язань держави. Негативні зобов'язання вимагають від держави утриматись від втручання в реалізацію прав людини. Отже, порушення прав людини відбувається внаслідок або активного перешкоджання державою їх реалізації, або непропорційного її втручання в таку реалізацію. Позитивні зобов'язання вимагають від держави активного втручання в реалізацію прав людини; порушення цих прав відбувається внаслідок відсутності необхідних активних дій з боку держави.

З наведеного, у свою чергу, випливає вимога до публічної влади використовувати всі прийнятні (розумні) та належні засоби для захисту прав людини. Такі засоби можуть бути юридичними (зокрема законодавче закріплення прав людини, встановлення певних юридичних процедур, вимог тощо) або практичними (наприклад, вжиття певних заходів з метою запобігання нанесенню засудженим особам тілесних ушкоджень).

Фундаментальною національною гарантією прав людини і водночас вимогою верховенства права є незалежне, неупереджене і некорумповане правосуддя, зокрема адміністративна юстиція. Крім цього, актуальним для України є вимога неухильного й оперативного виконання судових рішень як необхідна умова правової визначеності та верховенства права загалом (на це неодноразово вказував Україні Європейський Суд з прав людини).

Важливе місце в механізмі забезпечення прав людини посідають вимоги сумлінності (добросовісності) публічної влади і пропорційності при прийнятті нею юридично значущих рішень. Вимога сумлінності публічної влади передбачає сумлінну реалізацію органами публічної влади наданих їм повноважень. Основною перепоною на шляху до впровадження верховенства права у суспільне життя є корупція та інші зловживання публічною владою. З певними застереженнями можна погодитись з дослідниками, які вважають корупцію неформальним чинником цілісності та стійкості деяких, так званих, «сильних» держав, «держав природного права» із «закритими суспільствами» (до яких ці автори обґрунтовано відносять і Україну). Проте тотальна корупція як усталена вада функціонування публічної влади в цих державах, передусім органів охорони правового порядку і судів, унеможливлює впровадження верховенства права, вщент його розтрощує, оскільки є вочевидь несумісною з більшістю його вимог. При цьому держава втрачає надійні орієнтири і координати верховенства права, що послаблює її, відриває від сучасної цивілізації, неминуче рано чи пізно призводить до її політичного та економічного занепаду.

Отже, цілісність і «сила» таких держав насправді є тимчасовою, а економічні та політичні перспективи за відсутності суттєвих систематичних змін у напрямку повернення до координат верховенства права – вочевидь песимістичними. І підтверджень цього на політичній карті світу достатньо.

Пропорційність передбачає досягнення у правотворчості та правозастосуванні балансу інтересів людини і суспільства. Органи публічної влади не можуть накладати на громадян зобов'язання, що виходять за межі суспільної необхідності. Аналогом пропорційності є американська доктрина «зважування інтересів», що передбачає при вирішення справ зважування загального (національного, суспільного) та особистого інтересів, за наслідками чого взяття під судовий захист того з них, що має більшу «вагу», тобто суспільну цінність.

Чи потрібні Україні права людини і верховенство права? Чи спроможна наша держава усвідомити цивілізаційну значущість цих надбань людської, передусім європейської, цивілізації, досягти і впровадити їх на рівні реальної повсякденної практики існування, а не блискучої ширми для угодних владі рішень? Відповіді на ці питання є національним вибором і національною відповідальністю держави перед кожним громадянином і українським суспільством загалом. Правники, зокрема науковці, судді, правоохоронці, також мають усвідомити, що вибір між верховенством права і верховенством державної сваволі є важким, проте очевидним цивілізаційним вибором і водночас предметом їх політичної та моральної відповідальності як перед сучасним українським суспільством, так і перед майбутніми поколіннями.

Хажинський Руслан Михайлович
НУ «Одеська юридична академія», аспірант кафедри теорії держави і права

СОМАТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У системі цінностей демократичного суспільства на першому місті стоїть людина. В сучасних умовах на шляху до європейської інтеграції та приведенням у відповідність українського законодавства до законодавства Європейського союзу, Україна намагається здійснити кардинальні реформи в галузі прав людини. З утвердженням соціальної, правової держави, підняттям рівня правової культури та усвідомленням своїх прав, а також їх складової – соматичних прав, проблема реалізації та захисту цих прав особою набуває надзвичайно важливого значення.

В основі конституційного статусу особи лежать її фактичний соціальний статус, який визначається всією сукупністю економічних, політичних, духовних, моральних та інших умов життя людини. Права, свободи й обов'язки людини і громадянина є основоположною частиною чинної конституції України. В Конституції права і свободи людини розглядаються не як даровані державою своїм громадянам, а як, такі, що належать людині від народження, існують незалежно від діяльності держави та є невідчужуваними й непорушними.

Соматичні права людини є частиною прав людини і в своїй сукупності, на думку професора Семітко А. П., формують четверте покоління прав людини.

Виокремлення та формування четвертого покоління прав людини пов'язано з такою категорію як тіло, тому їх ще називають «соматичними правами», оскільки тіло від грецького – soma. Більшість вчених, які досліджують соматичні права людини виокремлюють: право на смерть (еутаназія та суїцид); право людини відносно її органів та тканин (трансплантація); сексуальні права людини (можливість шукати, отримувати та передавати інформацію, відносно сексуальності, сексуальна освіта, вибір партнера, можливість мати вибір, бути людині сексуально активною чи ні, самостійно вирішувати питання відносно добровільності сексуальних стосунків, вступ у шлюб тощо); репродуктивні права людини поділяють на: репродуктивні права позитивного характеру (штучне запліднення, сурогатне материнство) та репродуктивні права негативного характеру (аборт, стерилізація, контрацепція); право на зміну статі (підстава – фактична для цього права при наявності захворювання транссексуалізм, а юридичним – право на охорону здоров'я.

В другому розділі Конституції України присвяченого правам, свободам та обов'язкам людини містяться статті, в яких закріплені права та свободи, що відносяться до соматичних прав людини. Слід звернути увагу на ст. 21 Основного Закону, в якій зазначений основоположний принцип невідчужуваності та непорушності прав людини. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах.

Норма права викладена в статті 23 Конституції України є фундаментом для реалізації соматичних прав людини, особливо деяких, які залишаються в нашому суспільстві дуже суперечливими, наприклад право на гомосексуальні відносини, легалізація проституції, єутаназія та ін. Ця норма гарантує кожній людині право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей.

Візьмімо дуже суперечливе соматичне право, як гомосексуальні відносини, то якщо такі особистості не зачіпають права інших людей, не втягують у свої кола та не пропагандують різновид своїх особистісних тілесних сексуальних відносин іншій частині населення, якій такі відносини м'яко кажучи не сприймають, то ніхто на підставі ст.ст. 21, 23 Конституції України не має законного права порушувати їх право на вільний розвиток особистості.

В ст. 24 Конституції України мова йде про те, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Частина друга цієї статі в більшості своїй присвячена правам жінок та рівності з правами чоловіків. Зокрема, в цій статі зазначається про створення необхідних умов для праці жінок, охорони здоровця жінок, особливо вагітних та інше.

Якщо більш глибоко подивитися на права зазначеній в цій статі, то вони стосуються права жінки реалізувати чи не реалізувати свої соматичні права:

сексуальні та репродуктивні. Тільки жінок стосуються такі соматичні права, як право на аборт, сурогатне материнство, штучне запліднення, «child free» (чаилд фри) тощо. Зупинимось трошки детальніше на такому вже популярному світовому русі, як «child free». В перекладі з англійської, якщо не дослівно то «вільні від дітей». Зміст цієї течії полягає у тому, що дівчина або жіночка, щоб не псувати свою фігуру просто відмовляється або переносить плани завагітніти усвідомлено на дуже тривалий проміжок часу. У зв'язку з тим, що сьогодні з розвитком біомедицини є можливість заморожувати яйцеклітини у кріобанках, скористатися послугами сурогатної матері, то цей рух потроху переманює на свій бік однодумців та збільшує лави свої прихильників.

Стаття 27 Конституції України гарантую кожному право на життя. В цій статті вказано, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Виникає питання в аксеологічному сенсі про цінність життя, яке кореспондуються з таким соматичним правом, як еутаназія (припинення життя важко-невиліковної людини на даному етапі розвитку медицини). Чи кожне життя представляє цінність!? Людина, яка живе чи існує, під'єднана до апаратів, які штучно підтримують функціонування внутрішніх органів, чи можна назвати це життям!? На наш погляд, такий процес життям назвати не можна, необхідно щоб була створена необхідна комісія, яка б за письмовим проханням та згодою найближчих родичів за спорідненістю приймала рішення про еутаназію такого пацієнта. Обов'язок роз'яснення об'єктивної можливості виходу з такого важкого стану пацієнта родичам усно та у письмовій формі повинно бути покладено на голову цієї комісії.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам цей принцип міститься у ст.28 Конституції України. Ця стаття пов'язана з принципом, який покладений в основу соматичних прав людини, а саме кожна людина має право на свій розсуд розпоряджатися своїм тілом, якщо це не зачіпає права інших людей та не заборонено діючим законодавством. На людях завжди досліджували нові медичні препарати, робили новітні медичні операції, які потім називали проривом в світовій медицині, але безперечно до цього є певний відсоток втрачених життів людей. Ціль безумовно благородна спасти інших, але, на наш погляд, найголовніше, щоб люди (пацієнти, піддослідні), які погоджуються на такий крок отримували вичерпну інформацію про можливі наслідки від проведення таких медичних досліджень, операцій і як вказано в статті Конституції України усвідомлено робили свій вибір.

Висновки. Соматичні права людини закріплені та гарантовані Конституцією України є всеохоплюючими. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Конституції України Норми Конституції України є нормами прямої дії. Право на реалізацію соматичних прав залежить від кожної окремої людини. Ніхто не може, як обмежувати гарантовані конституційні права так і спонукати до активних дій щодо їх реалізації.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри теорії держави і права НУ «Одеська юридична академія» *Н. М. Крестовська.*

Цвірюк Денис Васильович
суддя Дзержинського районного суду м. Харкова здобувач кафедри загальноправових дисциплін ФПМК ХНУВС

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИДІВ БАЗ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Розвиток законодавства України у сфері захисту персональних даних, триває в доволі складних умовах. Насамперед мова йде про політичну нестабільність та невизначеність орієнтирів зовнішньої політики держави. Наразі існує ризик прийняття нормативних актів зі значними недоліками, що обумовлено тиском міжнародної спільноти, яка передбачає доволі стислі строки нормотворчості. Саме так відбулося й з Законом України «Про захист персональних даних», який має багато прогалин, головною з яких є брак чіткого визначення поняття та характеристики видів баз персональних даних. Відсутність належного наукового опрацювання даної проблеми обумовлює актуальність обраної тематики.

Спираючись на власні дослідження С. О. Биченко вважає, що з розвитком суспільства та інформаційних технологій «… збільшилися обсяги та напрями використання персональних даних, у різних сферах суспільного життя, їх передача новітніми комунікаційними засобами». У таких умовах, доволі логічно відзначити, що актуальною проблемою є забезпечення належної систематизації персональних даних в окремих базах.

Продовжуючи цю думку, слід навести твердження А. В. Туніка, яке доволі точно окреслює стан суспільних відносин на сучасному етапі – «стрімкий розвиток новітніх технологій та їх упровадження в життя зумовлюють появу нових видів злочинності і наштовхують на думку про постійну еволюцію законодавства щодо формування захисних механізмів з метою недопущення незаконних посягань не тільки на особу, її майно, життя та здоров'я, а також на інформативну базу про особу». Тому можна стверджувати, що підхід до створення та запровадження окремих видів баз персональних даних, впливає на порядок та ефективність їх подальшого функціонування.

У зв'язку з необхідністю дослідження правової природи та характеристики видів баз персональних даних доцільним є проведення такого аналізу в рамках окремої класифікації видів баз персональних даних. На нашу думку, подібна методика надасть можливість не тільки виокремити види баз персональних даних за відповідними ознаками, а й відстежити ґенезу їх розвитку. Вважаємо за необхідне класифікувати види баз персональних даних за наступними ознаками:

1. За суб'єктом, персональні дані якого знаходяться у базі даних:

– бази персональних даних співробітників (укладаються на підприємствах, установах та організаціях усіх форм власності). Такі бази даних створюються

для систематизації інформації про співробітників та працівників та згідно з законодавством не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Однак не слід забувати, що база персональних даних співробітників, згідно законодавства України, потребує особливих умов захисту;

– бази персональних даних фізичних осіб, які співпрацюють з підприємством, організацією чи установою (або надають їм окремі послуги). Йдеться про партнерів та контрагентів суб'єктів державного управління та господарювання.

– бази персональних даних фізичних осіб, які отримують від підприємства, установи чи організації відповідні послуги (що у подальшому пов'язано з виникненням взаємних прав та обов'язків сторін правовідносин). До таких баз даних пропонуємо віднести персональні дані клієнтів, абонентів і пацієнтів підприємств, установ та організацій усіх форм власності. При цьому ми вважаємо необхідним зосередити увагу на тому, що систематизація таких персональних даних є нагальною потребою, що обумовлено специфікою їх діяльності (наприклад, медичний заклад повинен мати персональні дані пацієнта для того, щоб у разі необхідності повідомити його особисто або його рідних про результати лабораторних досліджень, а в свою чергу інтернет-провайдери мають необхідність в таких даних з метою направлення користувачам квитанцій за отримані послуги тощо);

– бази персональних даних осіб, які перебувають на спеціальному обліку в виконавчих органах державної влади. Мова йде про наступні категорії осіб: суб'єктів підприємницької діяльності, які перебувають на обліку податкових органів України та органах місцевого самоврядування; осіб, які відбувають або відбули покарання у вигляді позбавлення чи обмеження волі; осіб, які стоять на обліку дозвільної системи, як власники зброї та інші;

– бази персональних даних фізичних осіб, які мають певний віковий ценз, тобто належать до певної вікової категорії. До цієї групи слід віднести дітей дошкільного віку, дітей та підлітків шкільного віку, які згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. «Про затвердження Інструкції з обліку дітей та підлітків шкільного віку», підлягають обліку з метою контролю за отриманням повної середньої освіти. Крім цього, до даної групи можна віднести бази персональних даних студентів у навчальних закладах, призовників на призовних дільницях, а також пенсіонерів та ветеранів, персональні дані яких знаходяться у відповідних соціальних службах (пенсійні фонди, спілки ветеранів тощо).

2. За способом зберігання та обробки персональних даних, що знаходяться у базах:

– бази персональних даних в електронній формі (інформація в таких базах обробляється за допомогою спеціального програмного забезпечення). Тому обробка персональних даних в електронній формі може здійснюватись у складі інформаційно-телекомунікаційної системи із застосуванням засобів мережевого захисту від несанкціонованого доступу під час обробки персональних даних. Не дивлячись на явні переваги (наприклад, швидкість обробки даних), електронні

бази персональних даних є доволі вразливими до зовнішніх атак, а їх відновлення займає багато часу та супроводжується втратою якості інформації;

– бази персональних даних у вигляді картотек (у даному випадку персональні дані зберігаються на паперових носіях інформації). У Словнику термінів інформаційного права поняття «картотека» розуміється як «упорядкована сукупність даних, що містяться на відповідних карточках». Ми вважаємо, що таке визначення здебільшого є узагальненим та у цілому характеризує зміст поняття «картотека», не охоплюючи сферу інформації про особу. Більш адаптоване до цієї сфери визначення містить Закон України «Про захист персональних даних», а саме: картотека – це «будь-які структуровані персональні дані, доступні за визначеними критеріями, незалежно від того, чи такі дані централізовані, децентралізовані або розділені за функціональними чи географічними принципами». Варто зазначити, що у другому визначенні термін «картотека» розкрито більш детально, а саме присутні посилання на особливий режим доступу до персональних даних, що містяться у картотеках, а також окреслені принципи структуризації та розподілу інформації про особу в середині картотеки. Не дивлячись на певну простоту зберігання інформації в картотеках, а саме відсутність у цьому процесі інформаційних технологій, володілець та розпорядник такої картотеки повинен створити умови для зручного та швидкого доступу до персональних даних особи, ідентифікація якої є необхідною.

Як підсумок зазначимо, що законодавство в цій сфері потребує значного доопрацювання. Зокрема, потребують нормативного закріплення окремі види баз персональних даних, що надасть можливість у подальшому оперувати цими поняттями для обґрунтування необхідності запровадження заходів захисту інформації, що міститься в базі персональних даних. Крім цього, на законодавчому рівні не достатньо визначено характеристику окремих видів баз персональних даних, що не дає можливості усвідомити їх правову природу та закономірності створення. У разі виправлення цих недоліків суб'єкти створення баз персональних даних, а також спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері захисту персональних даних, а саме Державна служба України з питань захисту персональних даних, матимуть досконале законодавство, що мінімізує спори та непорозуміння щодо умов захисту персональних даних.

Абраменя Євгенія Іванівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 7 група

ПРАВА ЛЮДИНИ В ОСНОВНОМУ ЗАКОНІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ

Основний закон Федеративної Республіки Німеччини (ФРН), прийнятий 8 травня 1949 р., став основоположним документом, що закріпив права та свободи громадян цієї держави. Основний закон приймався як тимчасовий документ, але став постійно діючою конституцією ФРН. За Основним законом, ФРН – демократична правова і соціальна держава. Основний закон ФРН розпочинається преамбулою та розділом про основні права громадян, що свідчить про перевагу питання прав людини над іншими положеннями цієї конституції. Основний закон проголосив непорушні права, про які безперечно знає кожен громадянин Німеччини.

Відповідний розділ Основного закону ФРН базується на ідеї природної приналежності людині таких прав, які не створюються конституцією, а визнаються нею. Тому права людини є безпосередньо діючими. Конституція закріплює «невідчужуваність та недоторканність прав людини», «непорушність людської гідності» (ст. 1). Саме це положення дозволяє людям вільно і безперешкодно користуватися своїми правами, захищати свої інтереси, відстоювати свою честь та гідність. Але правами і свободами володіють рівною мірою всі, тому їх використання обмежується сферою прав і свобод інших осіб. Тобто, конституція гарантує кожному вільний розвиток особистості, якщо вона не порушує прав інших осіб і не суперечить конституційному порядку і моральним принципам.

Основний закон ФРН закріплює право на свободу думок та інформації (свобода преси). Таким чином здійснюється формування громадської, суспільної думки. Забороняється цензура. Конституція забезпечує свободу віросповідання та совісті (ст. 4). Ніхто не може бути примушений сповідувати, ту чи іншу релігію проти власної волі. Кожен громадянин захищений від примусової роботи. Примусова праця допускається лише при позбавленні волі за вироком суду. Громадянин має право самостійно обирати свою професію та роботу за фахом (ст. 12). Гарантується свобода творчості, таємниця листування (ст. 10).

Громадянам забезпечується право брати участь у виборах. Існує активне та пасивне виборче право. Усі громадяни, котрі досягли 18 років, можуть голосувати. Надається право утворення коаліцій, заснування спілок та товариства (ст. 9). Стаття 9 Конституції ФРН забезпечує охорону та поліпшення умов праці.

Основний закон гарантує недоторканність житла кожній особі. Громадяни ФРН мають право відмовитися від військової служби з міркувань власної совісті. Визначається рівність усіх громадян перед законом. Ніхто не може зазнавати обмежень чи утисків, одержувати перевагу завдяки статі, походженню, вірі, або політичному світогляду. Важливо відмітити, що Основним законом ФРН закріплюється рівність прав як громадян Німеччини, так і іноземців. Захищаються права національних меншин. Люди мають право вільно пересуватися територією ФРН, включаючи право на в'їзд. Іноземці, котрі зазнали переслідування, мають право політичного та правового притулку.

Люди, права яких було порушено, можуть їх захистити, звернувшись до суду. Кожен, хто пройде нижчі судові інстанції, має право звернутися до Конституційного суду ФРН. Конституційний суд приймає рішення, які не підлягають оскарженню.

Сучасне німецьке конституційне право містить норми, направлені на захист суспільства антидемократичних тенденцій. До них відноситься закріплена в ст. 79 Основного закону норма про неприпустимість зміни головних принципів конституції та обмежень в реалізації прав і свобод.

Науковий керівник: д. і. н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. В. Стрілець.*

Алісова Евеліна Євгеніївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів юстиції, 4 курс, 6 група

ЕВТАНАЗІЯ: НЕОБХІДНІСТЬ ВРАХУВАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Евтаназія – складний термін, що поєднав в собі начебто несумісні поняття: танатос грецькою означає смерть, ев – гарний, благий. Це слово означає безболісну, спокійну, тиху, «блаженну» смерть особливо приреченої людини. Сам термін «евтаназія» був запропонований у XVII сторіччі англійським філософом Ф. Беконом. на початку XX сторіччя юрист К. Біндінг та психіатр А. Готхе вирішили називати евтаназією знищення так званих «неповноцінних» життів, яке мало місце у фашистській Німеччині. Міжнародний військовий трибунал кваліфікував ці дії як злочини проти людства. Підвищений інтерес до евтаназії в

останні десятиліття пов'язаний із прогресом медицини, особливо реаніматології, яка дозволяє боротися зі смертю тривалий час, а також із зростанням кількості онкологічних захворювань, які як правило, супроводжуються болем і стражданнями.

В результаті евтаназія стає все більш частішим вирішенням «проблеми болю», впоратися із яким не в змозі а ні самі хворі, а ні їх родичі, а ні лікарі.

Існує декілька видів евтаназії, але всіх їх об'єднує головне – право на смерть, як елемент реалізації людиною її права на життя.

Слід зазначити, що законодавство України раніше містило норму про звільнення від кримінальної відповідальності за активну евтаназію. Так, Кримінальний кодекс Української РСР 1922 року у примітці до ст. 143 містив положення, що вбивство, вчинене за наполяганням вбитого з почуття жалю, не карається. Однак чинною ця норма була лише до 3 січня 1923 р.

Сьогодні у законодавстві України, зокрема у ст. 281 ч. 4 Цивільного кодексу України зазначено, що забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя. Це означає, що Україна чітко визначила своє негативне ставлення до будь-якого виду евтаназії. За чинним Кримінальним кодексом України наявність прохання або згоди потерпілого на позбавлення його життя не звільняє того, хто це вчинив, від кримінальної відповідальності. Згідно з ч. 3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я. медичним працівникам «забороняється здійснення евтаназії – умисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань».

Якщо право людини на життя визнане на міжнародно-правовому рівні, то право людини на смерть, необхідність якого у вигляді евтаназії обстоюють ряд вчених і практиків.

При вирішенні проблеми можливості застосування евтаназії в Україні варто враховувати досвід країн, які легалізували інститут евтаназії, і використати цей досвід з метою недопущення можливих зловживань.

Перша у світі спроба легалізації евтаназії була здійснена в 1906 р. у штаті Огайо (США), яка так і не отримала логічного завершення.

У 1967 р. адвокат Л. Катнер разом з Американським товариством евтаназії вперше у світі розробив форму документа (living will), в якому особа офіційно заявляє, що не хоче, щоб у випадку невиліковної хвороби штучно підтримували її життя.

У штаті Каліфорнія в 1977 році, після багаторазових референдумів, був прийнятий перший у світі закон «Про право людини на смерть». Згідно із ним невиліковно хворі люди можуть оформити документ, у якому висловлюють своє бажання на вимкнення реанімаційної апаратури. І хоча його формулювання далеке від досконалості, оскільки покладає виконання процесу умертвіння фактично на третю особу (що може суперечити її моральним принципам та професійній етиці), приклади свідчать, що громадськість у зарубіжних країнах

поступово приймає ідею пасивної евтаназії. А в штаті Індіана законом передбачений заповіт, у якому пацієнт може відмовитися від штучного продовження його життя в екстремальних умовах.

Що стосується сучасного стану евтаназії у світі, то до 30х років XX сторіччя проблема евтаназії не викликала широкого суспільного резонансу, поки не з'явились перші організації її прихильників, що почали об'єднуватися в різноманітні товариства й фонди.

1935 року в Лондоні було створене перше у світі «Товариство добровільної евтваназії». Воно було засноване для пропаганди ідей про те, що дорослій людині, яка тяжко страждає від смертельної хвороби, від якої ще не відомі засоби лікування, закон має надати право на милосердя безболісної смерті за умови, що таким є бажання хворого. У 1980 році це товариство перейменували в «EXIT» – «Товариство за право померти з гідністю».

У 1938 році подібна організація з'явилася в США (у 1967 році її було перейменовано в «Турботу про сконання»). 1973 року товариства на підтримку евтаназії виникли в Нідерландах і Швеції. Вже наприкінці року товариство в Нідерландах об'єднувало понад 1200 членів. Одним із головних прихильників евтаназії там був П. Адмірал, онколог і анестезіолог із католицької церкви в Дельфе. Він був переконаний – за деякий час Нідерланди доведуть світові, що евтаназія може бути «заключним актом у процесі лікування», що має місце бути. У 1976 році в Японії також було створено товариство легкої смерті.

У 1989 році лікар Джек Кеворкян започаткував практику активної евтаназії в Америці. Декілька разів справи, що стосувалися його практики, передавалися на розгляд суду, проте кожного разу його виправдовували. У 1999 році «доктор смерть» особисто здійснив процедуру евтаназії на очах мільйонів телеглядачів, демонструючи всі моменти з мінливими планами, фіксувався навіть момент смерті. Цого разу суд звинуватив його у навмисному вбивстві й засудив до 25 років позбавлення волі.

З 1998 р. у штаті Орегон (США) діє Закон, який дозволяє активну евтаназію, однак здійснення евтаназії ускладнено деякими юридичними формальностями.

Першою країною, яка легалізувала активну і пасивну евтаназію в Європі, є Нідерланди. 10 квітня 2001 р. парламент Нідерландів затвердив закон, який звільняє від кримінальної відповідальності лікарів, які допомагають хворим позбутися життя. Однак, за неофіційними даними, евтаназія в Нідерландах здійснюється з 1984 р.

У 2002 р. евтаназія була легалізована в Бельгії. Відповідно до цього закону лікар, який здійснює евтаназію, не буде звинувачений у вбивстві, якщо пацієнт невиліковно хворий, і якщо він сам прийняв таке рішення. Прийнявши закон, уряд Бельгії створив постійний комітет для контролю над евтаназією.

Серед криїн, які прийняли закон про легалізацію евтаназії є Люксембург (2009р.). Для прийняття цього закону парламенту довелось вносити поправки

до Конституції, згідно з якими звужуються повноваження монарха Великого Герцога Люксембурзького Анрі, який категорично відмовився підписувати цей закон.

У 2003 р. нижня палата парламенту Швейцарії більшістю голосів відхилила пропозицію щодо легалізації евтаназії. Проти цього законопроекту висловились 120 депутатів, тоді як «за» нього – лише 56. Цей закон передбачав легалізацію евтаназії для невиліковно хворих пацієнтів, щоб дозволити їм припинити нестерпні страждання і допомогти померти. Автором законопроекту є лікар Ф. Кавальї. Хоча, незважаючи на це, у Швейцарії фактично дозволено надавати допомогу при здійсненні самогубства шляхом застосування евтаназії, якщо повнолітні пацієнти відчувають сильні страждання і це є їхнім добровільним та свідомо висловленим бажанням. Формально евтаназія в Швейцарії заборонена, але фактично дозволена, бо законодавство передбачає, що допомога при здійсненні самогубства не суперечить закону. Згідно зі ст. 115 КК Швейцарської Конфедерації, надання допомоги в акті самогубства, якщо це не переслідує особистих корисних цілей, не заборонено.

Необхідно вказати, що поки ще евтаназія не увійшла в повсякденну практику як суспільна (медична) система дій з ряду причин – психологічних, медичних, соціальних, законодавчих, етичних. Це зумовлено тим, що небажання жити не можна автоматично тлумачити як бажання померти, а страх перед чітко встановленою датою смерті здатен перетворити останні години помираючої людини, на суцільний жах. Крім того, не вирішене питання, хто саме повинен здійснювати евтаназію, й не існує медичної технології. Залишаються й інші питання – як позначиться на духовному розвитку суспільства широке використання евтаназії та як уникнути зловживань евтаназією. Отже, суперечки між супротивниками та прибічниками евтаназії тривають.

Право на смерть у контексті сучасної біоетики постає як захист і збереження гідності і вільного виявлення волі автономної особистості, які з етичного погляду не менш важливі за психофізіологічний аналіз причин смерті. Біоетика визнає за кожною людиною право (й особисту відповідальність) на унікальність як свого життя, так і своєї смерті. Водночас головною світоглядною передумовою біоетики, що збігається з християнським світосприйняттям, досі залишається повага до життя будь-якої живої істоти, співчуття та милосердне ставлення до людини. Єдиного, універсального рішення з цього питання бути не може, тому що пошук сенсу життя та смерті – довгий і суто особистий для кожної людини шлях. Людина – це не лише тіло або психофізична цілісність, а й особлива духовно-тілесна реальність, особистість. Не тільки життя, а й смерть для неї – це постійне утвердження свободи свого духу і виявлення особливого, неповторного духотілесного світу.

У медичній юриспруденції більшості країн є поодинокі випадки, коли закон дозволяє лікарям припиняти чиєсь життя. Наприклад, коли вагітність або пологи загрожують життю і породіллі, і плоду, допускається жертвування життям ненародженої дитини або навіть такої, що вже народжується, щоб зберегти життя матері, якщо іншого шляху для її порятунку немає. Це гуманний акт, хоча за своєю суттю є вимушеним вбивством життєздатної дитини. Так само можна і провести аналогію у випадках необхідності застосування активної евтаназія. Можна сказати, що убивство і дарування милосердної смерті у вигляді евтаназії – це цілком різні речі, хоча виконуються фактично однаково. Отже, питання про право людини на смерть продовжує залишатися дискусійним.

Однак існують певні загальні правила, за яких у випадку легалізація евтаназії є допустимою. Вимога про позбавлення життя потерпілого при евтанатичному вбивстві є виразом волі потерпілого. Таку вимогу не слід розуміти як заповіт, що складається в письмовій формі та посвідчується нотаріально. Її може пред'явити особа, стан якої дозволяє розуміти значення своїх дій. Тому не може бути вимогою прохання особи, що страждає на психічну чи інший розлад психічної діяльності, що позбавляє її можливості усвідомлювати значення своїх дій чи керувати ними.

У цьому ж випадку вимога має бути добровільним виразом волі, позбавленим примусу, що виник не під впливом емоцій, а внаслідок довготривалих та серйозних роздумів. Хворий повинен вимагати позбавлення життя тривалий час, щоб виключити можливість прийняття рішення під впливом емоцій, переживань, алкоголю, наркотичних або психотропних засобів чи переконань з боку інших осіб.

Так, хворий повинен вимагати заподіяння йому смерті без будь-яких умов. Не можна вважати такою вимогу, коли особа просить позбавити її життя за наявності певних умов (наприклад, потерпілий просить позбавити його життя, якщо він втратить зір).

Тож, слід ще раз зазначити, що евтаназія – це акт гуманізму. На нашу думку активну евтаназію можна застосовувати у випадках коли існує сукупність певних факторів таких як: по-перше: стан здоров'я хворого відповідає певним спеціальним вимогам, по-друге: це є добровільною вимогою самого хворого, яку він неодноразово висував.

Підводячи підсумок, ми хочемо зазначити, що у нашій країні саме у Кримінальному кодексі України необхідно внести таку норму, згідно якої активна евтаназія не є кримінально караним діянням, перейняти досвід європейських країн з легалізації евтаназії. Отже, врегулювання права на гідну смерть як одного з природних прав людини має наблизити національну правову систему до найкращих світових зразків без втрати суто вітчизняних здобутків.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри міжнародного права
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Я. Трагнюк.*

Бутко Валерія Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 1 група

ПРАВО ДИТИНИ НА ЗАХИСТ ВІД УСІХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА

У демократичній системі цінностей суспільства перше місце займає людина. Варто зазначити, що однією з найгостріших проблем сьогодення є визначення місця і ролі дитини в дорослому світі, забезпечення її захисту та всебічного розвитку. Від розв'язання цього питання залежить, передусім, авторитет нації в сучасному світі. Діти є специфічною соціально-демографічною групою суспільства і, перш за все, потребують першочергових заходів щодо формування і розвитку особистості та забезпечення їх прав і свобод та захисту від насильства.

Нажаль насильство до дітей, тобто умисне завдання фізичної або психологічної шкоди, поширеніше за насильство до дорослих. Це залежить від тієї обстановки, в якій діти отримуючи найбільший захист і турботу, перетворюється на місце, де вони найімовірніше можуть постраждати від зловживань і залишитися без належної уваги і підтримки. Злочини, в яких діти є потерпілими: викрадення, дітовбивства, каліцтва, психічні, фізичні чи сексуальні зловживання стаються частіше в сім ї, ніж поз нею. Ще до середини XVIII ст. діти були позбавлені будь-яких прав, а їх суспільний статус не був визнаний. Американський історик Дж. Л. Десперт зазначав, що в середньовічних суспільствах діти вважалися власністю, над якою їх батько мав повний контроль. У багатьох сучасних країнах, як і раніше, дозволяється використовувати пом'якшені форми фізичних покарань, щоб дисциплінувати дітей. З огляду на це, кожна цивілізована держава повинна вжити усіх необхідних засобів для забезпечення захисту прав дитини від будь-якого насильства і дискримінації, незалежно від статі, кольору шкіри, релігійних вподобань, національного, етнічного, соціального походження, стану здоров я або від інших обставин.

Саме тому Організація Об'єднаних Націй працює над тим, щоб створити дітям якнайкращі умови для всебічної підтримки їх прав і свобод. Наслідком цієї праці став документ надзвичайної ваги – Конвенція про права дитини. Як проголошує Конвенція ООН про права дитини, дитиною вважається будь-яка людська істота, яка не досягла 18 років. Діти мають право дізнатися,що таке їх права. Держава зобов'язана забезпечити їм дотримання прав і захищати їх довгострокові інтереси. Стаття 34 Конвенції закликає держави захищати дітей від сексуальної практики й використання з метою експлуатації у проституції та порнографії. Стаття 35 Конвенції вказує, що уряди повинні вживати відповідних заходів для запобіганню викраденню дітей, їх торгівлі чи контрабанди з будь-

яким цілями та в будь-якій формі. Конвенція є орієнтиром для змін нашого ставлення до дітей, оскільки вона стверджує, що діти, як і дорослі, володіють правами людини. У цій перспективі чіткіше виявляються суперечності в тому, як ми ставимося до дітей. Якщо побиття дружини неприйнятне, чому допускається побиття дітей, інколи зване в національних законах «раціональним застосуванням сили»? Конвенція визнає, що будь-які форми насильства шкідливі й можуть вплинути на всі сторони життя дитини. Діти, які стають жертвами насильства частіше страждають від недостатнього харчування та хвороб, гірше вчаться у школі, у них знижена самоповага. Крім того насильство породжує насильство. Дитина, що росте в обстановці, де утверджується насильство, схильна вирішувати конфлікти з іншими дітьми, дорослими або самою собою насильницьким шляхом. Згідно зі статтею 39 Конвенції, держава зобов'язана забезпечити дітям, які постраждали від збройних конфліктів, катувань, поганого поводження, сексуального насильства, зловживань або експлуатації, фізичне та психологічне відновлення. Зміст універсальних міжнародних стандартів прав дитини, закріплених у ст. 23 і ст. 24 Пакту про громадянські і політичні права 1966 року і ст. 10 Пакту про соціальні, економічні і культурі права. На основі Конвенції Україна в 1991 році прийняла закон України про охорону дитинства. За ст. 27 і ст. 46 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, країни, що її ратифікували мають захищати не саме дитинство, а права та інтереси дитини. В Україні постраждалі діти можуть звернутися до переліку наступних організацій: Державна комісія України з питань сім ї та молоді, Служба у справах неповнолітніх, територіальні центри зайнятості, органи опіки та піклування, Відділ внутрішніх справ, юридичні консультації, центри соціальних служб для молоді, органи у справах освіти, громадські правоохоронні організації. Українське законодавство сьогодні вже маж певну нормативну базу, котра дозволяє боротися з проявами насильства до дітей:

– Кримінальний Кодекс України (ст. 149, ст. 147, ст. 28, ст. 52)
– Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми затверджена постановою КМ № 1768 від 25 вересня 1999 р.
– Указ президента України № 20 від 18 січня 2001 р. «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку»
– Основи законодавства про охорону здоров'я від 26 липня 1992 р. (ст. 46, 47)
– Закон України «Про трансплантацію органів людини» від 16 липня 1991 р.
– Закон України «Про охорону дитинства» від 26 липня 2001 р.
– Порядок передачі дітей, які є громадянами України та іноземних громадян і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновлювачів, затверджений постановою КМ № 775 від 20 липня 1996 р.

Головними проблемами реалізації забезпечення прав дитини, зокрема в Україні, є те, що законодавство щодо цих прав залишається декларативним. Не всі права дитини визначені Конвенцією і забезпечені відповідними законами. В

державі відсутній системний підхід до врахування думки дитини на всіх рівнях суспільного життя. Принцип якнайкращих інтересів дитини покладено в основу державної політики лише у сферах охорони дитинства та регулювання сімейних відносин. Політика держави не спрямована на активну протидію дискримінації уразливих та маргінальних груп. В Україні так і не створено інституту омбудсмена з прав дитини, жодна з державних інституцій не здійснює комплексного системного моніторингу дотримання прав дитини, не публікує інформації про його результати. Діти в Україні продовжують зазнавати насильства в загальноосвітніх школах, у сімейних відносинах, при контакті з представниками правоохоронних органів, у закладах опіки, в дитбудинках сімейного типу не рідко трапляються випадки приниження гідності дітей. При цьому не існує дієвих механізмів ефективного виявлення та реагування на випадки насильства, а також механізмів забезпечення існуючих законодавчих норм, що забороняють фізичні покарання. Діти ніколи не зможуть отримати визнання та увагу, на яку заслуговують, якщо до них не ставатимуться, як до пріоритету.

Структура, методи діяльності, інформаційні матеріали, необхідні для створення ефективного діалогу з дітьми, значною мірою відрізняється від тих, які використовуються для захисту прав дорослих. Сьогодні в Україні відповідальність за дітей розділяється між різними міністерствами і департаментами. Задля забезпечення захисту прав дітей від злочинів, з боку правоохоронних органів ставиться питання про виведення кримінальної міліції з прав дітей з підпорядкування кримінального блоку до блоку громадської безпеки та припинення ними оперативно-розшувокої діяльності, що значно підвищило рівень заходів із захисту дітей, дозволило б завчасно виявити та ставити на профілактичний облік сім'ї, у яких виявлено насильство над дітьми. Важливим є пункт, згідно з яким Комітет у справах неповнолітніх КМ України (Міністерство у справах сім'ї та молоді), Міністерство освіти та ВСУ зобов'язані розробити процедуру і механізм розгляду скарг дітей на жорстоке поводження, насильство і знущання над ними в сім'ї і поза нею. У 2009 р. створена робоча група по підготовці до ратифікації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та розбещення. Ратифікація цієї конвенції є надзвичайно актуальна в аспекті створення дієвої системи захисту дітей.

Отже, вдосконалюючи закони, змінюючи на краще захист прав дитини на практиці, також необхідно не забувати про роботу з населенням. Сьогодні суспільство демонструє занадто неналежне ставлення до порушення прав дитини. Необхідно навчити людей проявляти нульову толерантність до мінімальних порушень прав дитини. І тоді ми зможемо досягти дотримання прав дитини та запобігти порушенням цих прав.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Гахович Денис Олександрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 2 група

ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Відповідно до статті 49 Конституції України, кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Норми Конституції України деталізовані в Законі України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», зокрема в статті 18 зазначено, що держава забезпечує створення і функціонування системи медичного страхування населення. Страхування громадян здійснюється за рахунок Державного бюджету України, коштів підприємств, установ і організацій та власних внесків громадян. Питання організації медичного страхування населення і використання страхових коштів визначаються відповідним законодавством.

Проте поза увагою законодавця залишається питання законодавчого регулювання медичного страхування.

1) Медичне страхування – форма соціального захисту інтересів населення в галузі охорони здоров'я, який виражається в гарантії оплати медичної допомоги при виникненні страхового випаду за рахунок накопичених страховиком коштів.

2) Медичне страхування поділяється за формами на обов'язкове медичне страхування і добровільне медичне страхування.

Конституційний Суд України у рішенні N 1–13/2002 (справа про безоплатну медичну допомогу) розтлумачив, що частина перша статті 49 Конституції України закріплює право кожного на медичне страхування, тобто не обов'язкове, а добровільне медичне страхування громадян. Стосовно державного медичного страхування, то його запровадження не суперечитиме конституційному припису «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» лише у тому разі, коли платниками обов'язкових страхових платежів (внесків) будуть організації, установи, підприємства, інші господарюючі суб'єкти, які займаються підприємницькою діяльністю, державні фонди тощо.

На шляху євроінтеграції Україні важливо проаналізувати практику європейських країн. Система медичного страхування Німеччини тривалий час вважалася однією з найкращих в ЄС. її перевагами є: гарантований державою високий рівень медичного обслуговування громадян; максимальне охоплення обов'язковим медичним страхуванням населення; високі витрати на фінансування галузі охорони здоров'я; масштабна пропаганда профілактичних оглядів

і лікування; значне державне фінансування наукових досліджень у сфері медицини. Але сьогодні зміна економічних та демографічних факторів виявила цілу низку її суттєвих недоліків, на які слід звернути увагу, розробляючи модель медичного страхування для України. Серед головних – постійне збільшення розмірів відрахувань на медичне страхування та зменшення переліку гарантованих медичних послуг.

Страхова справа у Німеччині розділена між системою державного соціального забезпечення і приватним сектором. Соціальне страхування є обов'язковим для всіх найманих працівників, якщо вони не застраховані у приватному секторі. Приватний страховий сектор у Німеччині представлений такими видами страхових компаній: акціонерні страхові товариства, товариства взаємного страхування, публічно-правові (державні) страхові компанії.

Найбільшого розвитку у Німеччині набуло індивідуальне (особисте) страхування, яке займає більше 80% страхового ринку. Незважаючи на це, порівняно з іншими промислово розвиненими країнами Європи щільність страхування на одного жителя та ступінь страхового проникнення в країні досить низькі.

Таким чином, для досягнення реальної цілісності української системи охорони здоров'я необхідний час та значні інвестиції. Оскільки система державного медичного соціального страхування є важливою для громадян і держави, то необхідно погодитись, що до її впровадження потрібно підійти зважено і конструктивно, прийняти закон, у якому чітко передбачити механізм запровадження медичного страхування в Україні.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська*

Герман Денис Олександрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ

Конституційне право на достатній життєвий рівень за змістом належить до соціально-економічних прав людини. Особливість саме цієї категорії прав в системі основних прав людини зумовлена тим, що усі інші права та свободи (особисті, політичні, культурні, економічні та екологічні) набувають для особи сенсу та ціннісного значення лише за умови, коли вона має достатні засоби та ресурси для свого фізичного існування. При неможливості особою забезпечити елементарні умови свого існування, коли якість її харчування не забезпечує простого відтворення фізичних сил, коли вона не має будь-якого житла та одягу, тоді усі інші права просто втрачають своє соціальне значення.

Актуальність цього питання зумовлена зовнішньополітичними інтеграційними процесами України, а також необхідністю реалізації потенціалу ст. 1 Основного Закону, яка проголосила Україну як соціальну державу, а у другому розділі Конституції було закріплено соціальні права.

Згідно з Рішенням КСУ № 3-рп/12 від 25.01.2012 р., основними завданнями соціальної держави є створення умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї. Однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави. Таким чином, економічна ситуація у державі детермінує ступінь реалізації соціально-економічних прав.

Можна сказати, що конституційне право на достатній життєвий рівень є інтегруючим соціальним правом. Вперше в практиці вітчизняного законодавства ст.48 Конституції України закріпила право на достатній життєвий рівень для особи і її сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Вказана норма Конституції має універсальний характер, який полягає в тому, що вказане право поширюється не лише на громадян України, а також і для іноземних громадян та осіб без громадянства. Саме в розповсюдженні дії норми ст.48 Конституції України, без будь-яких винятків, на кожну людину полягає цінність вказаної норми.

Стаття 48 Конституції України є яскравим прикладом впровадження у національну правову систему міжнародних правових стандартів щодо прав особи, оскільки ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права встановлює, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визначають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло та неухильне поліпшення умов життя.

Закріплення права на достатній життєвий рівень не означає, що Українська держава бере на себе зобов'язання забезпечити кожному громадянину і його сім'ї достатнє харчування, одяг і житло. Завдання держави, яка проголосила себе соціальною, полягає в тому, щоб створити належні умови для людини, надати їй можливість забезпечити гідну матеріальну базу життєдіяльності для себе і своєї сім'ї своєю працею.

Право громадян на достатній життєвий рівень забезпечується низкою соціальних гарантій, до яких належать: 1) мінімальний розмір заробітної плати; 2) мінімальний розмір пенсії за віком; 3) неоподатковуваний мінімум доходів громадян; 4) розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Очевидно, що основні державні соціальні гарантії не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Закон України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» встановлює соціальні гарантії забезпечення достатнього життєвого рівня в Україні через законодавче закріплення розміру мінімальної заробітної платні та прожиткового мінімуму. Слід зазначити, що лише починаючи з 2009 законодавець встановив ці величини на однаковому рівні, в усіх попередніх роках заробітна платня була значно меншою за прожитковий мінімум. У ототожненні цих величин вбачається певний прояв реалізації права на достатній життєвий рівень, однак навряд чи можна стверджувати, що розмір цих показників (1147 грн. станом на 2013 рік) дійсно відповідає сучасним реаліям.

У соціальних правах, в тому числі і в праві кожного на достатній життєвий рівень, розкривається важливий аспект соціальної, правової держави. Вона не може і не повинна роздавати всім громадянам матеріальні блага, але держава зобов'язана забезпечувати можливість реалізувати право людини на гідне життя. Якщо держава не зробить цього, то суспільство функціонуватиме в умовах гострих соціальних конфліктів.

Реалізація права кожного на достатній життєвий рівень повинна відбуватися в контексті положень ст. 3 Конституції України про те, що людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Науковий керівник : к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Глушко Владислав Володимирович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 25 група

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЦІННІСТЬ СВІТОВОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Принцип верховенства права виступає однією з основоположних засад світового конституціоналізму. Належний рівень його імплементації в національне законодавство, організаційне забезпечення й практична реалізація дають змогу визнати певну державу демократичною та правовою. Саме тому відповідність наявного стану впровадження верховенства права в Україні загальновизнаному ідеалу є вкрай важливим чинником для визначення перспектив євроінтеграції.

Зв'язок верховенства права з міжнародним і національним правом досліджували такі вчені й науковці, як Дж. Волдрон, Р. Дворкін, Р. МакКоркодейл,

М. Розенфельд, Л. Фуллер, Е. Фрітьйоф; С. Головатий, М. Козюбра, О. Скрипнюк, С. Шевчук та інші.

У звіті колишнього Генерального секретаря ООН К. Аннана принцип верховенства права визначено як принцип управління, за якого всі суб'єкти приватного й публічного права, в тому числі й держава, підзвітні законам, які прийняті відкрито, однаково застосовуються та незалежно використовуються в судовій практиці, і які відповідають міжнародним нормам і стандартам прав людини. Це також вимагає здійснення заходів для забезпечення додержання принципів верховенства права, рівності всіх перед законом, справедливого застосування законів, поділу влади, участі народу в прийнятті рішень, правової визначеності, уникнення свавілля, забезпечення процедурної та юридичної транспарентності.

Важливим джерелом міжнародного права з питання верховенства права стала Делійська декларація від 10 січня 1959 р., прийнята на Другому Міжнародному конґресі юристів у Нью-Делі. У ній науковці та юристи-практики визначили, як саме розглядуваний принцип проявляється в роботі органів публічної влади. Вони сформулювали його як «динамічну концепцію, в розширенні й здійсненні якої представники юридичної професії несуть основну відповідальність, і яка має використовуватися не лише для гарантування й розвитку громадянських і політичних прав особи у вільному суспільстві, а й для встановлення соціальних, економічних, освітніх і культурних умов, за якими законні прагнення й гідність індивіда можуть бути реалізовані».

В одному з головних положень Декларації було закріплено вимоги до законодавчих органів, що діють на основі принципу верховенства права. Ця гілка влади повинна створювати й підтримувати режим, за умови якого буде стверджуватися й захищатися людська особистість. Крім того, мають бути визнані громадянські й політичні права, запроваджено соціальні, економічні, освітні й культурні умови, що вважаються необхідними для всебічного розвитку кожного індивіда.

Для належного виконання цих стандартів принцип верховенства права передбачає накладення деяких обмежень на законодавчу владу. Ці вимоги мають бути закріплені в конституції та нагляд за ними повинен забезпечуватися незалежним судочинством і органом конституційної юрисдикції. Зокрема, ними є: утримання від прийняття кримінального законодавства з нормами зі зворотною силою; відсутність у законах дискримінаційних положень щодо осіб; заборона обмеження свободи слова, зібрань чи об'єднань; невтручання у свободу віросповідання; заборона скасування, обмеження чи звуження змісту основоположних прав і свобод особи; обов'язок забезпечувати процесуальні механізми для належного захисту вищезазначених стандартів.

Висловлюючись стосовно порушеного питання, Дж. Волдрон зауважує, що незважаючи на багатоаспектність принципу верховенства права, в більшості підходів до його вивчення центральне місце належить вимозі до суб'єктів владних повноважень, яка передбачає реалізацію їхньої компетенції на основі й у

рамках обмежень, накладених суспільними, зокрема правовими нормами. У рамках спеціально-дозволеного типу правового регулювання, відповідні представники публічної влади не можуть оперувати своїми преференціями, ідеологією чи власними уявленнями про правильність або неправильність, обґрунтовуючи доцільність прийнятих ними рішень. У зв'язку з цим Л. Наливайко стверджує, що в суспільстві мають існувати правові норми, яких дотримуються всі суб'єкти, у тому числі держава.

Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, В. Темченко наголошує, що в аспекті дотримання державами принципу верховенства права відбувається порушення представниками публічної влади деяких керівних установок. Зокрема, як роз'яснюється в справі «Олссон проти Швеції» від 24 березня 1988 р., тлумачення юридичної формули «згідно із законом» не може обмежуватися національним позитивним правом, воно також має включати «якість закону», тобто його відповідність ідеалам верховенства права. Це вимагає встановлення певних гарантії захисту осіб від втручання держави в реалізацію ними своїх прав і свобод.

У справі «Щокін проти України» від 14 жовтня 2010 р. Європейським судом з прав людини було визначено, що «відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, які передбачали можливість різного тлумачення порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією, та не забезпечує адекватний захист від свавільного втручання публічних органів державної влади у майнові права заявника». У рішенні також було закріплено, що національні органи були зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для платника податків… проте органи державної влади віддали перевагу найменш сприятливому тлумаченню національного законодавства, що призвело до накладення на заявника додаткових зобов'язань. Отже, важливою умовою забезпечення реалізації принципу верховенства права в Україні є своєчасне виконання рішень Європейського суду з прав людини та їх використання для гармонізації національного законодавства з міжнародним.

В аспекті досліджуваного питання значну роль відіграє Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 р. (справа про призначення судом більш м'якого покарання), в якому було витлумачено принцип верховенства права як панування права в суспільстві, що вимагає від держави його втілення в правотворчу й правозастосовну діяльність. Зокрема, законодавство має базуватися на ідеях свободи, рівності й соціальної справедливості, а право повинно розумітися поза вузькими рамками позитивної концепції та включати в себе й такі легітимовані суспільством соціальні норми, як мораль, традиції й звичаї. Це тлумачення в подальшому було неодноразово використано Конституційним Судом України для обґрунтування своїх позицій при вирішенні справ, що стосувалися розглядуваного принципу.

На думку Л. Фулера, закріплення принципу верховенства права потребує від органів публічної влади уникнення поспішних рішень і натомість здійснення заздалегідь спланованих суспільно значущих дій; своєчасного оприлюднення основних правових актів, зокрема тих, що стосуються прав і свобод людини й громадянина; неухильного дотримання владними суб'єктами нормативних приписів і недопущення самочинного відхилення від їх положень, навіть за умов політичної необхідності. Ці вимоги, сформовані у вигляді правової передбачуваності, гласності й законності, виступають важливими структурними елементами розглядуваного принципу.

Необхідно сказати, що більшість із вищевказаних складових принципу верховенства права знайшли своє відображення у вітчизняному законодавстві. Однак міжнародні спостерігачі та експерти неодноразово заявляли про часткову невідповідність формально закріплених правил поведінки реальному стану речей в Україні. Як стверджує Дж. Волдрон, принцип верховенства права порушується, коли норми, які застосовують посадові особи, за своїм змістом не відповідають відкрито оприлюдненим; або коли представники публічної влади діють на основі не правових приписів, а власної дискреції.

З огляду на вищевикладене можна зробити висновок, що вивчення міжнародного досвіду дасть можливість визначити основні проблеми реалізації принципу верховенства права в Україні, сформувати стратегію їх вирішення задля покращення сучасного правового становища. При цьому необхідно зрозуміти, що наявність закріпленого на нормативному рівні основних правових ідеалів не може стовідсотково гарантувати їх належне практичне застосування. Тому органи публічної влади в Україні мають чітко дотримуватися визначених стандартів і виконувати покладені на них функції для забезпечення панування права в суспільстві.

Науковий керівник: к. ю. н, доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Дзюбенко Вікторія Олегівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 21 група

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ

Становлення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави пов'язане із забезпеченням прав і свобод. Одним з таких є конституційне право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Досліджуваному питанню присвячені науково-теоретичні розробки, авторами яких є Н. Р. Кобецька, Г. В. Задорожня, П. М. Рабінович, В. В. Костицький, Н. В. Ільченко, В. Т. Гурська, Т. Л. Чумакова, Н. В. Романюк, В. В. Іванюшенко та інші. Попри це дана група конституційних прав у сучасній українській юридичній літературі залишається недостатньо дослідженою.

Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля – одне з фундаментальних і всеохоплюючих прав людини і громадянина будь-якої країни. У міжнародних документах та в законодавстві ряду зарубіжних країн право на безпечне для життя і здоров'я довкілля було закріплено вже в 70-х рр., однак для громадян України дане право – це новітній різновид екологічних прав.

Наразі попри різні підходи сформувалося майже єдине розуміння права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Так, Н. Р. Кобецька пропонує таке визначення: право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це закріплена Конституцією України і забезпечена державою можливість суб'єкта проживати в середовищі, яке не спричиняє шкоду здоров'ю, користуватися для задоволення своїх життєво необхідних потреб безпечними природними благами, вимагати від держави, а також інших фізичних і юридичних осіб виконання екологічної безпеки, а в деяких випадках їх порушення звертатися за захистом порушеного права до компетентних органів.

В інтересах нинішнього й майбутнього поколінь Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану, перш за все на захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням довкілля. Зокрема, конституційним обов'язком нашої держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу (ст. 16 Конституції).

Також у ст. 50 Конституції України визначено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Конституційне закріплення цього підтверджує його важливість, невід'ємність, невідчужуваність і значущість.

Окрім Конституції України це право деталізовано в кодексах України: Лісовому, Водному, Земельному, Про надра, а також законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про охорону атмосферного повітря», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про екологічну експертизу», «Про відходи», а також інших нормативних актах, розроблених на підставі вимог Основного Закону.

Також Україна ратифікувала понад 70 міжнародних природоохоронних угод і конвенцій глобального та регіонального значення. Ці міжнародні документи

покладають на Україну додаткові зобов'язання щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення екологічних прав громадян. Так наприклад, у лютому 2004 р. Україна ратифікувала Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, згідно з яким на неї покладається обов'язок скоротити або стабілізувати викиди парникових газів.

До особливостей права людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля може бути віднесена його залежність від зовнішніх факторів. У цьому сенсі зазначене право має наднаціональний характер, успішність його реалізації в межах юрисдикції однієї країни в певній мірі залежить від стану міжнародно-правового регулювання сфери навколишнього середовища.

За роки незалежності Україна сформувала головні засади державної екологічної політики. У своїй політиці в галузі екології та природних ресурсів вона виходить із необхідності забезпечення загальної екологічної безпеки й розвитку міжнародного природоохоронного співробітництва в інтересах нинішнього та майбутнього поколінь. Разом із тим постійно здійснювався пошук дієвих економічних механізмів управління природокористуванням, що закономірно приводив до запозичення нових форм, зокрема у країн із розвиненою ринковою економікою.

Таким чином, заходи, спрямовані на запровадження ефективних механізмів охорони довкілля, визначаються курсом приєднання держави до ЄС, а відтак – необхідністю додержання всіх його стандартів і норм, зокрема щодо атмосферного повітря, міських і промислових стічних вод, небезпечних відходів виробництва.

Головним документом, який визначає основи співпраці України з Європейським Союзом у сфері навколишнього середовища, є Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, підписана в 1994 р. В Угоді, зокрема, говориться, що сторони «розвивають та зміцнюють співробітництво між ними в галузі охорони навколишнього середовища та охорони здоров'я».

Більш того, оскільки від стану довкілля все більшою мірою залежить здоров'я людини, тривалість життя, то успішна реалізація цього права створить необхідні умови для здійснення усіх інших прав людини та громадянина. Без права на безпечне для життя і здоров'я довкілля неможливо наповнити реальним змістом такі закріплені права як: 1) право кожного на життя; 2) право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; 3) право на належні, безпечні і здорові умови праці; 4) право користуватися природними об'єктами права власності народу України тощо.

Отже, право на безпечне навколишнє середовище належить до нового покоління прав людини, які знаходяться ще в стадії формування. Це природне невід'ємне право, що утворює своєрідне ядро всієї системи екологічних прав громадян. А тому передумовою сталого розвитку всього суспільства є перш за все успішна реалізація права на безпечне довкілля і створення сприятливих умов

для здійснення усіх інших соціальних та екологічних прав, задоволення потреб та інтересів громадян.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Драгой Екатерина
Белгородский государственный национальный исследовательский университет, студентка, Юридический институт, 3 курс, 01001106 группа

ИДЕЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА КАК ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЦЕННОСТИ

Правовое государство – это демократическое государство, где обеспечивается господство права, верховенство закона, равенство всех перед законом и независимым судом, где признаются и гарантируются права и свободы человека и где в основу организации государственной власти положен принцип разделения законодательной, исполнительной и судебной властей.

Верховенство закона подразумевает не только приоритет закона, но и широкий аспект прав и свобод, закрепленных за членами общества действующим законодательством. В правовом государстве любое ущемление прав человека недопустимо. Более того, оно обязано последовательно и неукоснительно обеспечить реализацию этих прав и защищать их. В этой связи принципиальное значение приобретает проблема правового равенства в различных сферах жизни общества и государства. Ее решение предполагает создание государством надежных гарантий, обеспечивающих такое равенство.

Перечень прав и свобод человека и гражданина, свойственный правовому государству, содержится в международных актах. Это, прежде всего Всеобщая декларация прав человека, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948г., Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах, Международный пакт о гражданских и политических правах, принятых на XXI сессии Генеральной Ассамблеи ООН 16 декабря 1966г.

Всеобщая декларация прав и свобод человека, принятая ООН в 1948 году состоит из 30 статей. В ней провозглашается, что «все люди рождаются свободными и равными по своему достоинству и правам. Они наделены разумом и совестью и должны поступать в отношении друг друга в духе братства».

К сожалению, в реальной жизни повсеместно нарушаются права и свободы граждан, и не только в нашей стране, но и во всем мире. Это выражается в пре-

ступлениях геноцида, различных способах расовой дискриминации, военных преступлениях.

Таким образом, в настоящее время правовое государство выступает больше конституционным принципом, лозунгом и не получает пока своего полного воплощения в какой – либо стране. Ближе других к реализации данной идеи на практике подошли, например, такие государства, как Германия, Франция, Швейцария, США и другие.

Нынешнему же украинскому обществу еще далеко до достижения идеалов правового государства, но двигаться в этом направлении необходимо. Преодолевая различные трудности и препятствия, Украина найдёт именно свой образ правового государства, который будет соответствовать ее истории, традициям и культуре, что и позволит ей стать подлинно свободным демократическим обществом.

В настоящее время в Украине заложены и развиваются основы формирования правового государства. Но при практической реализации продекламированной идеи возникает множество объективных и субъективных причин, тормозящих формирование правового государства в Украине. Объективные причины, прежде всего, обусловлены исторически сложившейся правовой культурой, чертами национального характера. Субъективные причины определяются политическим безволием и коррумпированностью руководства страны всех уровней.

Однако, построение правового государства в Украине возможно. Этот процесс займет много лет, но только при консолидации всех созидательных сил общества и при ответственной гражданской позиции каждого человека.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующий кафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет» *Г. А. Борисов.*

Епифанова Юлия
Белгородский государственный национальный исследовательский университет, студентка, Юридический институт, 2 курс, 01001205 группа

ПРАВОВАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ

Важной частью правового государства является обеспечение границ, охрана и защита прав и свобод человека в обществе, не допускать нарушения пространства свобод. Все это является главной целью, по отношению к которой все его свойства, качества, характеристики должны иметь подчиненный характер.

Объедение усилий всего общества необходимо при демократической трансформации всех сфер жизнедеятельности украинского общества. Берется во внимание преобразование политических, а также государственно-властных отношений, которые были унаследованы от бывшего СССР. Но все это не дает оснований отождествлять процесс преобразования государственной власти с процессом преобразования правовой системы Украины, и в частности ее системы права и законодательства.

В обществе Украины до сих пор отсутствует научно разработанная правовая идеология, которая необходима для преобразования унаследованной системы государственной власти, а также для демократической трансформации общества в целом. Ответственность за это несет правящая верхушка, которая была обязана в ответ на общественную потребность организовать научный поиск и стимулировать необходимые творческие достижения в этой сфере. Также необходимо было привлекать к поиску лучшие интеллектуальные силы общества, вместо того чтобы имитировать «теоретические» исследования, состоявшие на деле в том, что некоторые, одни и те же, группы специалистов просто списывали рекомендации иностранных советчиков и подбрасывали их то Президенту, то правительству, то парламенту.

В области народного хозяйства на сегодняшний момент возникает потребность в концентрации и координации усилий украинских ученых и специалистов. Усилия, которые должны быть направлены на исследования проблем, которые связаны экономико-правовыми процессами. Необходима комплексная научная разработка в области отечественного обществоведения общегосударственной доктрины демократических социально-экономических и правовых преобразований в стране, практических рекомендаций, которые касаются обоснования политики развития частного сектора экономики Украины. Теория и практика демократической трансформации экономической системы Украины, ее правового обеспечения обусловливают необходимость в новых методологических подходах, в новой парадигме изучения экономических и правовых проблем, исследований проблемы взаимосвязи государства и экономики, права, государства и законодательства.

Концептуальное ядро правовой парадигмы демократической трансформации украинского общества должно включать в себя следующее: определение приоритетного места и роли, законных прав, свобод и интересов человека в частноправовых и публично-правовых отношениях; понимание государства с политической функции права и гражданского общества, а также, как субъекта частного права (если, конечно, государство в процессе своего функционирования включается в систему рыночных отношений); подход к закону как к политической функции государства и права и т. д. Отсюда вытекает потребность в качественно новом право понимании, осознании сложной природы диалектической взаимосвязи права и закона, соответствии последнего моральным требованиям.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующий кафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет» *Г.А. Борисов.*

Жаботинський Арсен Олександрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 11 група

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

П. М. Рабінович визначає права людини як певні можливості, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей.

Характерною ознакою сучасного суспільства, диференційованого на соціальні групи з власними інтерсами, є все більше ускладнення соціальних взаємин, що обумовлює актуалізацію проблематики упорядкування соціальних відносин за посередництвом права як найбільш універсального регулятора і відповідно правових засад організації соціального спілкування, які набувають рис специфічної правової реальності. Саме з позиції акцентування на особливій ролі права в життєдіяльності сучасного супільства, яке не може бути заміненим ніякими іншими нормативними регуляторами – мораллю, звичаями або ще чимось, можна найбільш адекватно та повно розглянути питання про права і свободи людини і громадянина.

Права і свободи людини і громадянина можуть залишатися декларативними, значною мірою знецінюватися при відсутності певних засобів гарантування їх реалізації в повсякденному житті людини і суспільства. Отже, питання про права людини – це не тільки питання про те, що повинно бути з позицій абстрактних намірів та зобов'язань, але й про те, що реально може бути здійснено індивідом сьогодні в конкретних умовах.

Практична реалізація прав і свобод людини і громадянина потребує певних гарантій – достатнього рівня економічного, соціального й культурного розвитку суспільства, надійного юридичного захисту, в тому числі – можливості звернутися за захистом до міжнародних правових організацій. Особливим видом гарантій реалізації прав і свобод людини є правова активність суб'єктів.

Права і свободи людини і громадянина закріплені в Конституції України. Істотне громадянське право – це право кожного на повагу до його гідності. Гідність людини є її невід'ємним внутрішнім ставленням до себе як до унікальної, цілісної особистості, повноцінного члена суспільства. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Конституція гарантувала, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим та іншим дослідам. Участь у таких дослідах може

ґрунтуватися виключно на добровільних основах і за умови наукового характеру таких досліджень.

Наступним громадянським правом, яке закріплене у Конституції України, є право кожної людини на свободу та особисту недоторканість. Це право передбачає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законами. Тобто кожна особа з моменту її затримання чи арешту має право на правовий захист та оскарження в суді свого затримання або арешту, про які мають бути негайно повідомлені родичі затриманого чи заарештованого.

Водночас слід наголосити на тому, що в умовах формування засад правової демократичної державності на перший план серед гарантій прав і свобод людини і громадянина виступає правова активність суб'єктів права, їх намагання практично реалізувати свої правові можливості – права і свободи, захистити їх у випадку порушення. Побудоване на правових засадах суспільство – це суспільство, що складається з активних громадян, де закони та інші нормативно-правові акти приймаються в інтересах людей, які спираються у своїй практичній діяльності на приписи правових норм, прагнуть використовувати і захищати свої права та свободи.

Правова активність ґрунтується на безпосередній зацікавленості індивідів та організацій у здійсненні норм права, вона є антиподом правової відчуженості та пасивності, зневіри в силу та ефективність права. Зокрема, з метою підвищення рівня правової активності Конституція України надає кожному право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55).

Отже, конституційні права та свободи людини і громадянина стосуються реалізації прав та свобод суб'єктів у освітній і культурній сферах. Розвиток освіти і культури особи та народу загалом значною мірою залежить саме від наданих державою можливостей розвивати, задовольняти та втілювати в життя свої потреби. Регламентація конституційних прав та свобод людини і громадянина в сучасній Україні здійснюється на трьох взаємодоповнюючих нормативних рівнях: конституційному, законодавчому та міжнародному. Але, не зважаючи на регламентацію конституційних прав, ми повинні визнати, що рівень юридичної свідомості громадян не пройшов відповідного відрізку соціалізації через систему суспільних відносин. Адже саме так формується активна суб'єктивна позиція громадянства, яка розуміє під усвідомлення кожним громадянином його прав та обов'язків якими він наділений в незалежній, суверенній державі. Знання та уміння користуватися в потрібний час і за певних обставин своїми правами та виконувати обов'язки буде запорукою дотримання іншими суб'єктами своїх прав і обов'язків, що і буде вимірником рівня прав людини і громадянина в державі.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права
та конституційного права
ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Зубрицька Кристина Олексіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 8 група

ПІДХОДИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА РОМАНОГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Головною особливістю англо-американської правової системи є те, що у ній не існує єдиного основного джерела права, а судові рішення базуються на прецедентах, статутах, доктринах та звичаях. Для неї притаманні два важливих моменти – це обов'язковий і беззаперечний характер прецеденту та присутність загальної частини в аналізі складного судового рішення. Саме у цій системі закон часто стає свого роду уточнюючим джерелом права, що не характерно для континентального, де саме закон є вершиною судочинства, верховним суддею в державі.

У цих двох правових системах досить по-різному розглядається і трактується сама сутність права. В континентальній Європі поняття права тлумачиться як сукупність встановлених правил, а для англійця право – це безпосередньо те, до чого дійде судовий розгляд. Англійські юристи перш за все переймаються, в якому порядку будь-яка ситуація повинна бути розглянута, задля того, щоб прийняти обґрунтоване та справедливе судове рішення. Тобто, в англо-американській правовій системі основним джерелом правових відносин є прецедент як результат суддівської діяльності. Те, що ця система є надзвичайно ефективною, свідчать багато історичних фактів. Зокрема, її перейняли чимало країн, які були колоніями Великої Британії.

Саме домінування прецеденту як головного джерела правосуддя дає повноваження суду фактично творити закон. В сучасності він існує нарівні із законодавством і розглядається як правова норма, створена судом. Виходячи з цього, сформувалося правило прецеденту – судити так, як це було здійснено за схожої чи аналогічної ситуації. Все це кардинально протилежно континентальній свідомості, де існує незмінний принцип – «суддя підкоряється, спирається та посилається лише на закон». Прихильники ж англо-американської правової системи проголошують суд більш досконалим «виразником» права. В цій системі юристи не хочуть пов'язувати себе нерухомими нормами. Обов'язкові прецеденти створюються лише вищими судовими інстанціями: Палатою лордів, Судовим комітетом Таємної Ради, Апеляційним судом і Високим судом.

В сучасній англо-американській правовій системі закон все тісніше переплітається з прецедентом. Судова практика визначає реальну дію закону, де

шляхом тлумачення суддя може в рамках своєї компетентності вносити в право зміни, оминаючи широке обговорення та складну законодавчу процедуру. Можна стверджувати, що законодавство і прецеденти є первинними та постійно конкуруючими джерелами права в англо-американській системі. Кожен з них не виводиться з іншого, хоча прецедент підпорядкований законодавству в тому розумінні, що закон завжди його може анулювати. Але все-таки знову через деталізовані особливості англо-американської системи всі прийняті законодавчі акти неминуче обростають величезною кількістю судових прецедентів. Отже, тут відбувається своєрідна боротьба за верховенство між судовим прецедентом і законом.

Одним із законодавчих актів, що зберіг своє значення й сьогодні – це «Хабеас корпус акт», який був прийнятий 26 травня 1679 р. англійським парламентом. Повна його назва – «Акт про краще забезпечення свободи підданого і про попередження ув'язнень за морями». Цей документ гарантує процесуальні права громадян, встановлює особисту недоторканість та свободу, чітко визначає правила арешту та притягнення обвинуваченого до суду. Тільки з приписом Хабеас корпус вільна людина могла бути ув'язнена. В цьому документі суддя негайно вимагав доставити йому обвинувачену особу, не пізніше чим 3–20 днів, для розгляду справи по суті. Цей акт зобов'язував суддів видавати Хабеас корпус у всіх випадках, окрім підозри в державній зраді або у тяжкому кримінальному злочині.

Романо-германська правова система характеризується чітко визначеними законами, якими суддя зобов'язаний керуватися при винесенні вироку. Тобто верховний суддя в країні – це закон на який спираються. Фундаментальним документом романо-германської правової системи стала французька «Декларація прав людини і громадянина» від 26 серпня 1789 р. Згідно з цим документом жодну людину не можна було притягнута до відповідальності за відсутності закону, що визначав певні дії злочином. В цьому плані доречно згадати таку інтерпретацію основного принципу цієї правової системи: немає злочину – немає покарання. Разом з цим склалася визначена знову ж таки законом певна процедура притягнення до відповідальності. Також «Декларація прав людини і громадянина» урочисто проголосила рівність людей перед законом, право народу на участь у створенні законів, презумпцію невинуватості.

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок про те, що романо-германська та англо-американська правові системи – своєрідні, неповторні та індивідуальні. Попри суттєві відмінності та особливості вони забезпечують і в сучасну епоху, кожна по-своєму, дотримання прав людини.

Науковий керівник: д. і. н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. В. Стрілець.*

Казанцева Альона Олександрівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, студентка, юридичний факультет, 2 рік навчання за ОКР «Магістр», 13 група

СУБ'ЄКТИВНІ ПРАВА ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

Конституція України визнає людину найвищою соціальною цінністю, права і свободи якої визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Права і свободи, їх широта, реальність, гарантованість визначають не лише фактичне і юридичне положення особи у суспільстві, а й сутність діючої в ньому демократії, способу життя, ті соціальні можливості, які закладені у самому суспільному ладі.

Інститут прав і свобод розглядається як один із найважливіших компонентів будь-якої правової системи. Тому, дослідження суб'єктивних прав на сучасному етапі розвитку нашої держави, зокрема, звернення до доктринальних положень науки конституційного права, набуває неабиякого значення. У цьому полягає актуальність обраної тематики.

Метою роботи є дослідження категорії суб'єктивних прав як основного елементу правового статусу особи.

Незважаючи на те, що серед науковців до сих пір точаться дискусії щодо елементного складу правового статусу особи, сумнівів щодо визначення прав, свобод та обов'язків як його основної складової, ні у кого не виникає.

Комаров С. О., характеризуючи правовий статус особи, виділяє його ознаки, які безпосередньо пов'язані саме з таким його елементом як права, свободи та обов'язки. Це, зокрема, те, що:

– права, свободи і обов'язки, що становлять правовий статус, є рівними;

– права, свободи та обов'язки, зафіксовані в правових нормах, охороняються державою, їх реалізація забезпечується як державою, так і самими громадянами;

– всі права, свободи та обов'язки гарантовані в інтересах суспільства і держави, кожної особи окремо;

– права, свободи та обов'язки особистості виступають як єдина система, яка постійно розширює поглиблює свій багатий внутрішній зміст по мірі виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку;

– ця система на всіх етапах існування держави є необхідною умовою і передумовою всебічного і гармонійного розвитку особистості;

– права, свободи і обов'язки, що входять до правового статусу особистості, характеризуються єдністю, яке проявляється в їх соціально-економічному призначенні.

Отже, з наведених ознак стає зрозумілим, що у науці при характеристиці правового статусу особи увага акцентується саме на інституті прав, свобод та обов'язків як елементу, який складає основу правового статусу особи.

Розглянемо докладніше категорію суб'єктивних прав, які входять до складу правового статусу особи.

Предметом наукової дискусії протягом тривалого часу залишалося питання щодо визнання прав, які є елементом правового статусу, суб'єктивними.

Матузов М. І. з цього приводу зазначає, що основні прав, що входять до правового статусу, як і всі інші права громадян – це суб'єктивні права. Той факт, що вони випливають безпосередньо із закону і визначають загальне правове становище громадянина в державі, ще не є підставою для позбавлення їх якості суб'єктивних, тобто таких властивостей як конкретність, індивідуалізованість, приналежність і певна залежність їх від суб'єктів, що надають їм цілком реальні правомочності на певні дії, користування соціальним благом, задоволення інтересу.

Отже, та обставина, що вони визначають і закріплюють загальне правове становище особи свідчить скоріш на користь їх суб'єктивного характеру, ніж проти нього.

Науковці, які дотримуються протилежної позиції пропонують наступні конструкції. По-перше, розглядати конституційні права як елементи правоздатності, а по-друге – як елементи правого статусу, позбавляючи їх при цьому статусу суб'єктивних. У останній запропонованій конструкції права розглядають виключно як «елементи», а правовий статус – сумарне вираження таких «елементів». На думку Матузова М. І.,правовий статус у такому випадку зводиться, в кінцевому рахунку, до правоздатності, що розуміється як певний «набір» прав, що випливають із закону і які не є суб'єктивними.

Прихильники традиційної точки зору вважають, що конституційні права виникають у суб'єкта спочатку в якості «елементів» його правоздатності, а потім через юридичний факт і конкретні правовідносини трансформуються в суб'єктивні. Те ж саме виходить і у другій конструкції: спочатку зазначені права виступають «як елементи правового статусу» (тобто не суб'єктивні), а потім з тих же причин перетворюються на «забезпечені законом суб'єктивні права».

На нашу думку, дані конструкції сприяють «збідненню» як значення основних прав, так і змісту правового статусу. Крім того, погоджуючись з позицією Матузова М. І., вважаємо, що всі права особи, в тому числі конституційні, є суб'єктивними. Основні суб'єктивні права громадян, як і будь-які інші, ніяк не можуть бути правоздатністю або її «елементами». Вони є елементами правового статусу, та й то лише в тому сенсі, що визначають цей статус. При цьому, той факт, що конституційні права визначають загальне правове становище громадянина, не змінює їх юридичної природи і не позбавляє якості суб'єктивних.

Вітрук М. В. досліджуючи проблематику, пов'язану із визначенням суб'єктивних прав, зазначає, що останні можуть вживатися в широкому та вузькому розумінні. Під суб'єктивним правом в широкому сенсі, на думку науковця, мається на увазі все те, що випливає з правових норм (об'єктивного права) для особи і характеризує її як суб'єкта права. Під суб'єктивним правом у вузькому (власному) значенні він розуміє право особи, передбачене правовою нормою.

Термін «суб'єктивне право» в юридичній науці має ще одне значення. Під суб'єктивними правами розуміють також і більш вузьке коло прав, а саме: придбані і реалізовані особою права за наявності юридичних фактів, з якими пов'язане виникнення конкретних правовідносин. М. В. Вітрук та М. І. Матузов, висловлюють з цього приводу ряд зауважень, які на нашу думку є надзвичайно важливими та принциповими при вирішенні цього питання. Науковці зазначають, що більш вірним буде говорити про наявність суб'єктивних прав у будь-якому випадку, незалежно від стадії прояву їх для особистості, адже спосіб виникнення, форма прояву і реалізації тих чи інших прав не мають принципового значення для кваліфікації їх як суб'єктивних.

Лукашева О. А. зазначає, що права особистості, чи суб'єктивні права – це не лише потенційні, а реальні соціальні можливості індивіда, що випливають безпосередньо із закону. Крім того, вона звертає увагу на те, що держава закріплює права особи не довільно – їх обсяг завжди обумовлений рівнем розвитку суспільства. Адже перевищення меж реальних можливостей особистості, зафіксоване в законодавстві, зробить права людини фікцією, порожнім побажанням. Штучне обмеження прав законодавцем, в свою чергу, призведе, в кінцевому рахунку, до зниження стабільності соціальної системи, її дисфункції. Держава не лише закріплює права осіб, але й гарантує їх здійснення не тільки правовими, а й економічними, політичними, ідеологічними, культурними засобами.

Таким чином, підводячи підсумок, вважаємо за доцільне виділити наступні ознаки, які визначають сутність та правову природу суб'єктивних прав як елементу правового статусу особи:

– вони є реальними соціальними можливостями індивіда щодо здійснення певних дій, користування соціальним благом, задоволення інтересу;

– характерними рисами таких прав є рівність, конкретність, індивідуалізованість, приналежність і певна залежність їх від суб'єктів;

– вони випливають безпосередньо із закону і визначають загальне правове становище особи;

– суб'єктивні права гарантуються та забезпечуються державою тощо.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права
юридичного факультету Київського національного університету
імені Т. Г. Шевченка *Н. М. Ковалко.*

Карташова Валерия Александровна
Белгородский государственный национальный исследовательский университет, студентка, Юридический институт, 5 курс, группа 01000906

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВА НА ДВОЙНОЕ ГРАЖДАНСТВО

Понятие «двойное гражданство» означает правовое состояние, характеризующееся наличием у лица одновременно гражданства двух государств. С одной стороны, данный институт обеспечивает верховенство прав и свобод человека и гражданина, гарантирует реализацию права на получение гражданства, приобретение каких-либо преимуществ и льгот в сферах общественной жизни, которые недоступны иностранным лицам, а с другой, является основой возникновения различных межгосударственных противоречий правового и иного свойства. Поэтому на сегодняшний день рассмотрение спорных вопросов двойного гражданства является крайне актуальным.

Признание, запрет или же допущение двойного гражданства – разные страны относятся к этому институту по-своему, ориентируясь на государственные интересы.

В одних – право на получение двойного гражданства признается и гарантируется. Конституцией Российской Федерации ее граждане наделяются правом на приобретение иностранного гражданства (двойного гражданства), при этом невозможно умаление прав и свобод, а также освобождение от обязанностей, вытекающих из российского гражданства. В других – запрещается (большинство стран придерживается такой позиции), в третьих – допускается или же не предусматривается прямых ограничений и запретов, препятствующих его возникновению.

К правовым основам двойного гражданства относится национальное законодательство, которое, как было указано, или безусловно признает, или прямо запрещает, или «молчаливо» допускает существование данного института, а также международные соглашения и договоры. Что касается последних, то в Конституции Российской Федерации определено, что гражданин может иметь двойное гражданство в соответствии с федеральным законом и международным договором. При этом такой международный договор должен предусматривать соответствующее право. При отсутствии договоров лицо вправе иметь гражданство двух государств (так как это право предусмотрено и гарантировано в российской Конституции), но такое состояние зачастую именуется как «множественное гражданство» и, как правило, порождает целый ряд неопределенностей и спорных ситуаций.

Названным международным соглашениям предопределено урегулирование значительной части вопросов, связанных с гражданством: несения военной службы, привлечения к ответственности, содержания прав и обязанностей, фактического и юридического положения обладателей двойного гражданства (бипатридов) договаривающихся стран.

Однако ввиду того, что на настоящий момент взаимных соглашений России и иных государств о двойном гражданстве было заключено всего два (с Республикой Таджикистан об урегулировании вопросов двойного гражданства в 1995 году и с Туркменистаном в 1993 году, при этом последнее было признано прекратившим действие), нерешенные проблемы в данной сфере сохраняются. Это связано с тем, что каждое из государств считает лицо своим гражданином, а, следовательно, предоставляя ему определенные права, требует в полном объеме и выполнения возложенных на него обязанностей. Так, согласно Федеральному закону от 31 мая 2002 года N 62-ФЗ «О гражданстве Российской Федерации» гражданин Российской Федерации, имеющий также гражданство другого государства, (если с последним нет соответствующих международных договоров) рассматривается только как гражданин Российской Федерации. А, следовательно, лицо, обладающее гражданством двух государств, должно подчиняться законодательству обоих и не может, ссылаясь на обязанности по отношению к одному, отказаться от выполнения обязанностей по отношению ко второму. Все это может привести к применению в отношении него ряда ограничений (например, в отдельных странах устанавливается запрет для бипатридов на занятие некоторых государственных должностей, в частности, это характерно и для Российской Федерации), появлению противоречивых обязанностей перед разными странами, проблем в налоговой сфере, связанных с обязательством уплаты налогов; а также возникновению иных сложностей, как для обладателя самого двойного гражданства, так и для государств.

В международной практике государства исходят из тенденции минимизации негативных последствий, связанных с бипатризмом, поэтому стараются сократить случаи возникновения такого состояния путем:

– установления прямого запрета в национальных законодательных актах;

– предоставления бипатридам права отказаться от гражданства одного из государств (согласно Европейской конвенции о сокращении случаев множественности гражданства 1963 года, лицо обязано нести воинскую обязанность лишь в том государстве, гражданином которого оно является и предоставляет тому право выбора такого государства при отказе от гражданства другого);

– определения порядка возникновения гражданства и принципов, в соответствии с которыми в некоторых спорных ситуациях производится его определение (к примеру, предписание о том, что у детей смешанных браков гражданство определяется по «праву крови» одного из родителей, как правило, отца);

– предупреждения в необходимых случаях неограниченного приобретения гражданства эмигрантами, установления возможных «критериев», «цензов» и т.д.

Таким образом, на законодательном уровне (в Конституции Российской Федерации) закрепляется право на приобретение двойного гражданства в соответствии с федеральным законом или международным договором. И если такой международный договор не был заключен, возникают спорные моменты, осложняющие положение обладателя двойного гражданства. Путем расширения международно-правовой базы и заключения подобных договоров заинтересованными государствами данные моменты могут быть урегулированы и устранены.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор Белгородского государственного национального исследовательского университета *М. В. Мархгейм.*

Каунова Таміла Віталіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» студентка, Полтавський юридичний інститут 2 курс, 24 групи

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

28 червня 1996 року Верховною Радою України було прийнято Конституцію України. Ця подія стала знаковою для розбудови незалежної Української держави, а також для формування національної правової системи. На сучасному етапі розвитку України актуальними є питання конституційно-правового реформування України. У зв'язку з цим потребує дослідження процедура щодо проведення конституційно-правового реформування в Україні, зокрема, шляхом ухвалення нової Конституції. Слід зазначити, що Конституція України не дає чіткої відповіді, яким чином може бути прийнято цілковито новий текст Основного Закону. Адже у переліку повноважень Верховної Ради України у п. 1 ст. 85 мова йде лише про повноваження парламенту стосовно внесення змін до чинної Конституції. Як відомо, порядок прийняття нової Конституції законодавчо не визначений.

Водночас Конституційний Суд України в своїх правових позиціях розтлумачив окремі питання прийняття нової Конституції. Так, у рішенні Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 5 жовтня 2005 року (справа щодо здійснення влади народом) зазначено, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може визначати своє право змінювати конституційний лад шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі. Така думка була підтверджена у рішенні органу конституційного контролю від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) Конституційний Суд України вказав на те, що процес

прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути започаткований лише після з'ясування волі українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України.

Організація і порядок проведення референдумів згідно з п. 20 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначаються виключно законами України. На сьогодні зазначені питання регулюються Законом України (далі – Закон) «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року № 5475, який визначає його правові засади, організацію та порядок проведення. Шляхом всеукраїнського референдуму за народною ініціативою Український народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення, може в порядку, який визначений Законом, схвалювати нову редакцію Конституції України, вносити зміни до Конституції України, скасовувати, визнавати таким, що втрачає чинність, чи визнавати нечинним закон про внесення змін до Конституції України.

Президент України проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою, якщо його ініційовано з додержанням встановлених Конституцією та законами України вимог щодо організації і порядку проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

І хоч в Основному Законі України не визначено предмет всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, в Законі зазначено, що такий референдум може бути проведений з порушених у згаданих вище поданнях питань у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України.

Як зазначив Конституційний Суд України у рішенні від 27 березня 2000 року №3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, установлених Конституцією України. Зокрема, Верховна Рада України призначає всеукраїнський референдум з питань про зміну території України; Президент України – щодо змін Конституції України. Питання, викладені в п. 6 ст. 2 Указу Президента України (далі – Указу) «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» («Чи згодні Ви з тим, що Конституція України має прийматися всеукраїнським референдумом?») від 15 січня 2000 року N 65/2000 суперечать Конституції України, оскільки: закріплюючи право визначати і змінювати конституційний лад в Україні виключно за народом, Основний Закон України встановив чіткий порядок внесення змін до Конституції України. Викладене в п. 6 ст. 2 Указу питання виноситься на всеукраїнський референдум без з'ясування волі народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України і, отже, ставить під сумнів чинність Основного Закону України, що може призвести до послаблення встановлених ним основ конституційного ладу в Україні, прав і свобод людини і громадянина. Виходячи з наведеного Конституційний Суд України вважає, що

питання, сформульовані в п. 6 ст. 2 Указу, мають бути визнані такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними).

Визначення щодо механізму прийняття нової Конституції України ускладнюється неякісним конституційно-правовим регулюванням цього питання, суттєвими розбіжностями в науковій думці.

Аналізуючи різні точки зору, можна зробити висновок, що на сьогодні точна процедура конституційно – правової реформи шляхом прийняття нової Конституції не є визначено та потребує чіткого законодавчого закріплення.

Таким чином, вести мову щодо проведення конституційно – правової реформи в Україні шляхом ухвалення нової Конституції доцільно лише після внесення відповідних змін щодо можливості прийняття нової Конституції в чинний Основний Закон України.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. О. Любченко.*

Кобзарева Д. А.
Белгородский государственный национальный исследовательский университет, студентка, Юридический институт, 4 курс, 01001009 группа

ПРАВОВАЯ СИСТЕМА УКРАИНЫ: ВЫБОР ОРИЕНТАЦИИ РАЗВИТИЯ

Вопрос об отнесении национальной правовой системы Украины к существующим правовым семьям достаточно сложен и является частью более широкой проблемы – определения места постсоциалистических правовых систем (в частности, бывших республик Союза ССР) в современной юридической географии мира. От объективного ответа на этот вопрос во многом зависит дальнейший вектор политического, экономического и социального пути развития этих государств.

Анализируя существующие в научной юридической литературе дискуссии, посвященные типологизации украинской правовой системы, можно выделить несколько концептуальных подходов к этой проблеме. Так, американский ученый К. Осакве утверждает, что украинская правовая система, как и российская удаляется от семьи социалистического права и «ищет свое место в созвездии мировых правовых семей», т.е. относится к категории переходных, и, соответственно, она открыта для обмена идеями, опытом и взаимодействия с другими правовыми системами.

Сторонники возвращения постсоциалистических стран, в том числе и Украины, в лоно романо-германской правовой семьи, обосновывают свои взгляды

классификационными признаками украинского права: кодификационный характер основных отраслей, структура правовой нормы, принципы верховенства закона, иерархия источников права и т.д.

Другой подход предполагает отнесение украинской правовой системы к обособленной, самостоятельной славянской правовой семье, инициатива выделения которой предложена российским ученым В. Н Синюковым. В состав этой семьи входят славянские страны бывшего СССР (России, Украины, Белоруссия, Молдова), которые обладают «особой правовой общностью, базирующейся на значительной культурной специфике правовых ценностей славянских стран». Аргументами в пользу существования евразийской семьи являются: сходная правовая культура, ментальность народа, соотношение власти, права и личности и многое другое. Но не все исследователи поддерживают данную точку зрения. Так, например, включение Украины в славянскую правовую семью, по мнению К. А. Шелестова, не учитывает разницы в этнической и духовной ментальности русских и украинцев. Такое утверждение, на наш взгляд, носит скорее политический, чем научно обоснованный характер. Не отрицая воздействия европейских правовых традиций и влияния романо-германской права на формирование современной национальной правовой системы Украины, нельзя не учитывать общие с Россией исторические, социальные, культурные, духовные и государственные начала жизни наших народов.

Ориентация направления дальнейшего развития украинской правовой системы имеет важное значение не только в теоретическом, но и в практическом плане, т.к. заимствуя зарубежный правовой опыт, важно воспринять не только передовые юридические стандарты, но и сохранить самобытность национальной правовой системы, не допустить ее одностороннего поглощения, усилить и развить потенциальные возможности.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры теории и истории государства и права Белгородского государственного национального исследовательского университета *Л. И. Никонова.*

Лизун Анжеліка Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 6 група

ГРОМАДЯНСТВО ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК

Інститут громадянства посідає важливе місце у дослідженнях науки конституційного права. Його вивчення сприяє більш глибокому пізнанню феномену держави, її зв'язку з особою. Проголошення Акту незалежності України

24.08.1991 р., а згодом і Конституції України 28.06.1996 р. дало поштовх для більш широкого вивчення всіх аспектів цього явища. Активну діяльність у розробці питань громадянства України здійснили такі вітчизняні вчені: О. Ф. Скакун, В. М. Горшеньов, О. А. Коваль, Н. М. Оніщенко та ін.. Питання громадянства є актуальним не лише в Україні, а й за її межами. Свої наукові дослідження присвятили цій проблематиці і зарубіжні вчені: А. А. Акмалова, В. М. Капіцин, Д. Е. Зайков, І. С. Куксін, А. Є. Шипєлов і ін..

Наявність розвиненого інституту громадянства є однією з головних ознак демократичної, соціальної, правової держави. У національному законодавстві йому приділена значна увага. Існує також багато законодавчих актів, розроблених міжнародними організаціями, які регулюють інститут громадянства: Європейська конвенція про громадянство; Конвенція, що регулює деякі питання, пов'язані з колізією законів про громадянство.

У ст. 1 Європейської конвенції про громадянство, зазначено, що громадянство – це правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи. Основний Закон України – Конституція не надає визначення громадянства. Воно конкретизується у Законі України «Про громадянство України», а саме у ст. 1: громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Розділ ІІ Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини та громадянина» визначає дві категорії носіїв прав та обов'язків – людина та громадянин. Хоча у ст. 21 зазначено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, аналізуючи статті 22–68 Конституції України можна зробити висновок, що особам, які мають правовий зв'язок з Україною надається більш широкий спектр прав. Це стосується політичних прав, які закріплені в ч. 1 ст. 36: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації; ч. 1 ст. 38: право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Тобто, іноземці та особи без громадянства не володіють політичними правами на території України, але відповідно до ч. 1 ст. 26 Конституції України, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами. Наприклад, у ч. 1 ст. 27 зазначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя, у ст. 28 – кожен має право на повагу до його гідності, ст. 29 – кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність, ст. 31 – кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, ст. 34 – кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, ст. 35 – кожен має право на свободу світогляду і віросповідання та ін. Права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними (ст. 22 Конституції України).

Громадянство, як політико-правовий зв'язок проявляється в поширенні на особу суверенних прав держави і в захисті прав і законних інтересів громадян

як всередині країни, так і за її межами. Тобто, держава розраховує на законну поведінку, добросовісне виконання обов'язків громадянами, тоді як вони, в свою чергу, покладаються на захист та заступництво держави у випадку виникнення проблем за кордоном. Можна з впевненістю стверджувати, що між державою та її громадянами існує двохсторонній зв'язок. Такої думки дотримується М. І. Суржинський: громадянство – правовий зв'язок між особою і державою, де обидва суб'єкти мають взаємні права та обов'язки, які становлять зміст громадянства будь-якої держави. Даний зв'язок виражається в ст. 3 Основного Закону України: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У свою чергу людина має певні обов'язки, які закріплені у ст.ст. 65–68 Конституції України: кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки, сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, неухильно додержуватися Конституції України та законів України.

Таким чином, за загальноприйнятою концепцією в сучасних державах є розуміння громадянства як двохстороннього зв'язку особи і держави, який породжує взаємні права, обов'язки та відповідальність.

Науковий керівник : к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Малюта Ярослав Вікторович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, факультет підготовки кадрів для органів Пенітенціарної служби, 5 курс, 5 група

КОНТИТУЦІЙНИЙ КОНФЛІКТ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Курс на європейську інтеграцію традиційно визнається основним зовнішньополітичним пріоритетом України. У Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі віднесено до фундаментальних засад зовнішньої політики України. Таким чином, розбудова України як демократичної, правової держави нерозривно

пов'язана з реалізацією курсу на європейську інтеграцію, що передбачає удосконалення конституційної моделі організації і здійснення публічної влади відповідно до загальноєвропейських правових стандартів і норм.

Оскільки членство в Європейському Союзі пов'язане з певним обмеженням національної публічної влади в питанні реалізації ключових суверенних прав, у тому числі в сфері гарантування і забезпечення прав та свобод людини та громадянина, то перед державами – членами, а також країнами – кандидатами, зокрема й Україною, що в рамках заходів з підготовки до вступу в ЄС бере на себе зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, постає проблема конституційного визначення підстав прийняття і реалізації подібного роду зобов'язань, а також співвідношення в аспекті відповідності положень Конституції України та конституційних норм держав – членів європейської співдружності, що і являє собою конституційний конфлікт у даному конкретному прояві.

Вивченню явища конституційно – правового конфлікту присвячений доволі широкий пласт фундаментальних досліджень вітчизняних науковців Ю. Тодики, В. Кудрявцева, Т. Пряхіної, Л. Герасіної, Ю. Барабаша. Останній визначає конфлікти у сфері конституційного права через категорію «конфронтація», що має місце між декількома владними інститутами, владним інститутом (інститутами) та інститутами суспільства, соціальними спільнотами. Саме визначення конституційного конфлікту через протистояння (конфронтацію) суб'єктів конституційних правовідносин вказує на те, що це не одномоментний факт, а певний процес. Цей підхід зумовлює розгляд конституційного конфлікту у динаміці, виявляючи причини та основні фактори – детермінанти його виникнення, досліджуючи етапи його прояву, формуючи основні підходи та шляхи до його вирішення.

Розгляд питання конституційного конфлікту в вітчизняному інтеграційному процесі виявляється особливо актуальним в перспективі підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на найближчому саміті країн «Східного партнерства» у Вільнюсі, що запланований на 28–29 листопада 2013 року, і як окремого можливого правового прояву такого підписання – зміни компетенції та структури ролі органів публічної влади у механізмі реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні. Незважаючи на те, що правова природа асоційованого співробітництва далека від повноправно членства у ЄС, вона все одно вимагає високого рівня інтеграції України в європейську правову систему, зокрема і її конституційну складову.

Чи не найбільш ілюстративним вираженням конституційного конфлікту, з яким свого часу зіткнулася значна кількість держав – членів ЄС, становить проблема вирішення питання щодо видачі особи закордонним органам правосуддя. Згідно з Рамковим рішенням «Про європейський ордер на арешт та процедури видачі між державами – членами», обов'язковим для виконання усіма державами – членами ЄС і прийнятим Європейською Радою в 2002 році, будь – який суд на території Союзу уповноважений видавати ордер на арешт та видачу підозрюваного чи обвинуваченого. Дане рішення одночасно вступило в конфлікт з нормами про заборону екстрадиції, передбаченими, зокрема, конституціями Кіпру, Польщі, Португалії, Словенії та Франції.

Вказаний приклад відображає конкретне вираження конституційного конфлікту у окремому питанні, і те, яким чином він впливає на обсяг прав та свобод людини і громадянина.

Більш широко в даному аспекті слід наголосити увагу на фундаментальному принципі вітчизняного конституційного права – принципі суверенітету державної влади, який проявляється у властивості державної влади самостійно видавати загальнообов'язкові для всіх членів суспільства правила поведінки, визначаючи і забезпечуючи єдиний правопорядок, права і обов'язки громадян, посадових осіб, державних, партійних, громадських організацій і органів. Водночас, безсумнівними виявляються основні прояви інтеграційних процесів, що в тій чи іншій мірі зводяться до передання певної частини державного суверенітету наднаціональним органам. Таким чином, членство або будь – якого роду співробітництво держави з Європейським Союзом, який створений як наднаціональна організація, закономірно призводить до певної трансформації змісту принципу поділу влади на рівні держав – членів, а отже й, зокрема, суттєвій зміні детермінації обсягу функціональності органів публічної влади у механізмі реалізації прав та свобод людини і громадянина.

Європейська конституційно – правова практика по – різному підходить до вирішення цієї проблеми. Так, ч. 1 ст. 24 Основного Закону ФРН передбачає можливість передачі законодавчим шляхом Федерацією своїх суверенних прав міждержавним установам, а ч. 2 тієї ж статті зазначає, що ФРН готова погодитися на такі обмеження суверенних прав, які забезпечать мир і сталий порядок в Європі. Передачу Федерацією окремих суверенних прав міждержавним установам допускає також Конституція Австрії (ст. 9). Відповідно до ст. 88 Конституції, Франція бере участь в ЄС і Європейських Співтовариствах з метою спільної реалізації деяких своїх повноважень, а згідно зі ст. 88 вона погоджується на передачу окремих повноважень інститутам Європейського економічного і валютного союзів. Передачу Європейським Співтовариствам права приймати рішення допускає і Конституція Швеції (§ 5, глави 10), а ст. 92 Конституції Нідерландів говорить про передачу міжнародній організації законодавчих, виконавчих і судових функцій згідно з міжнародним договором.

Показовою в аспекті вирішення проблеми конституційного конфлікту являється практика Польщі, адже саме у цій державі вперше було перейнято досвід західноєвропейських країн стосовно конституційного регулювання членства в ЄС. В 1997 р. до Конституції цієї країни було внесено положення (ст. 90), згідно з яким держава може передати міжнародній організації (органу) на підставі міжнародного договору компетенцію органів державної влади в окремих справах.

Проголошення курсу на вступ України до Європейського Союзу також потребує його оформлення в належну конституційно – правову оболонку. Для

поступової інтеграції в структури ЄС необхідно внести доповнення до Конституції, які б допускали членство у наднаціональних організаціях і чітко регламентували питання делегуванням їм суверенних прав і повноважень. Під час розробки конституційних змін цінним, на нашу думку, є врахування досвіду Франції стосовно конституційного регулювання участі у наднаціональних об'єднаннях в тій частині, яка передбачає виділення окремого розділу конституції, присвяченого правовому регулюванню цієї проблеми.

Ми погоджуємось з думкою Чернопишук Я. В., що при нормативному формулюванні конституційного положення про участь у міждержавному союзі принциповою є вказівка на принципи добровільності його утворення і субсидіарності в процесі функціонування, а також на принцип взаємності при делегуванні наднаціональним інститутам не суверенних прав і повноважень, а лише права їх реалізації.

Враховуючи те, що забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний та правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі віднесено до фундаментальних засад зовнішньої політики держави, і на підставі проведеного аналізу європейських підходів до конституційного регулювання питань стосовно співробітництва та членства в наднаціональній організації й виходу з неї, ратифікації установчих договорів і ролі парламенту в цьому процесі можна дійти висновку, що в Україні виникла термінова правова необхідність розробки конституційних положень, що створять необхідні нормативні передумови для її співпраці та подальшої інтеграції з Європейським Союзом як наднаціональним міждержавним утворенням.

Науковий керівник: к. ю. н, асистент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Г. В. Берченко.*

Матат Андрій Володимирович
Київський університет права НАН України, студент, Юридичний факультет, 3 курс, 34 група

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНО-ПОНЯТЬ

Сучасний процес становлення та розвитку держави, права і суспільства перебуває на чітко визначених пріоритетних позиціях. Переглядаючи останні дослідження вчених юридичної науки, враховуючи міжнародно-правові стандарти та досвід державотворення самої України, слід наголосити на тому, що

основою побудови сучасної держави є права людини, їх законодавче визначення та реальне забезпечення.

Статтею 3 Конституції України визначено ключову формулу, згідно з якою людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини – головним обов'язком держави. Така конкретність з боку держави, на нашу думку, свідчить про те, що права людини в Україні мають не просто формально відображатись у змісті закону, а слугувати фундаментом розбудови правової держави.

Комплексне закріплення основних прав, свобод людини і громадянина в Конституції України, їх подальше втілення в інших нормативно-правових актах сприяло, на думку вчених Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющика та Н. М. Пархоменко, вкоріненню ідеї прав людини у національній правосвідомості громадян. У свою чергу, така тенденція потягла за собою низку як негативних, так і позитивних наслідків. Це можна пояснити, по-перше, проблемою реалізації прав і свобод людини і громадянина, по-друге, неоднозначним розумінням таких прав громадянами, а по-третє, зловживанням правами людини.

На думку академіка Ю. С. Шемшученко, права людини є історично мінливою категорією, яка еволюціонує разом із суспільством і державою. Як загальна суспільна цінність права людини є об'єктом регулювання не тільки національного, а й міжнародного права.

З історії відомо, що в нашій країні права людини як такі тривалий час взагалі не розглядали. Це загальмувало процес формування правової держави та її демократичний розвиток.

Стосовно світових досягнень в галузі захисту прав людини варто назвати один з основних документів – Загальну декларацію прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.. Чимало сучасних держав стандартизували своє законодавство до відповідності її нормам.

Теорія права та юридична практика розрізняють поняття «права людини» і «права громадянина», що у свою чергу є предметом великої кількості досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних правознавців. Професор О. Ф. Скакун зазначає: «Права людини і права громадянина є взаємозалежними, однак не тотожними поняттями. Громадянин – людина, яка законом визначається юридично належною конкретній державі. Якщо права людини закріплені в міжнародно-правових актах, то права громадянина регламентуються конституцією».

Іноземні вчені під правами людини розуміють особисті права і свободи, а під правами громадянина – політичні права і свободи. Категорія «права людини» має інтеграційний характер, вважають українські правознавці О. В. Зайчук та В. С. Журавський, бо вимоги особи зумовлені рівнем розвитку суспільних відносин і спрямовані на користування певними благами, необхідними для забезпечення природно-соціальних особливостей людини.

Поширеним є одночасне використання понять «права людини» та «права громадянина». Частина вчених вважає їх тотожними за конкретними ознаками,

інші – вважають взаємозалежними, однак різними. З приводу цього, вважаємо, слід погодитися з думкою, що кожний громадянин є людиною та наділений усією сукупністю прав людини.

Професор В. В. Копєйчиков переконливо та змістовно характеризує свободи людини, які вчений називає вихідним поняттям проблеми прав людини і громадянина. Зрозуміло, що за відсутності у людини свободи вона не може володіти та реально користуватися своїми правами. Саме свобода, стверджує правознавець, утворює умови для набуття прав та їх реалізації. З іншого боку, права людини закріплюють і конкретизують можливість діяти у межах, встановлених її правовим статусом. У демократичному суспільстві саме держава є головним гарантом свободи людини.

«Права людини і громадянина, якими б великими вони не були, усе ж не є необмеженими, абсолютними, оскільки їхнє використання не повинно завдавати шкоди іншим людям, суспільству в цілому», – вважає професор О. Ф. Скакун. Наведене застереження закріплено у Загальній декларації прав людини: «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна піддаватися лише таким обмеженням, які встановлені законом».

У теорії держави і права та конституційному праві вченими-правознавцями ця проблематика широко досліджена. Запропоновано низку класифікацій прав і обов'язків людини, також досліджують ознаки свобод. В цілому, права, свободи й обов'язки людини і громадянина постають як цілісні орієнтири, на яких ґрунтується побудова правової держави. Це також визначає верховенство закону та демократичних цінностей у становленні держави, права і суспільства.

На наш погляд, права, свободи й обов'язки людини та громадянина слід розглядати на одному рівні, адже взаємозалежність цих категорій випливає з великої кількості науково-практичних досліджень та при аналізі українського законодавства. Також є доцільним вести мову про їх взаємообумовленість, що пояснюється важливістю кожної категорії одночасно як для науки, так і для нормативного визначення.

Отже, права та свободи людини тісно пов'язані між собою, адже реалізація прав без належної свободи бути не може. При цьому права й обов'язки людини потребують одночасного дотримання: для належного рівня дотримання прав людини сама людина повинна усвідомлювати низку своїх визначених законодавством обов'язків. Використання людиною тільки прав, як наслідок, може призвести до суцільного зловживання такими правами, а відтак породить безправ'я та хаос, а це унеможливить розвиток побудови незалежної, суверенної, демократичної, соціальної, правової держави до чого, згідно із статтею 1 Основного Закону, прагне Україна.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач відділу Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАПрН України *Н. М. Оніщенко.*

Міщенко Оксана Анатоліївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 44 група

ПРАВО НА ДОНОРСТВО ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ (ПРИНЦИП БЕЗОПЛАТНОСТІ)

Досягнення сучасної медицини дозволяють у багатьох випадках зберегти життя або поліпшити його якість.

Згідно із Загальною Декларацією прав людини, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, а також Європейською соціальною хартією (переглянутою) (Рада Європи, 1996 р.) та численними Конвенціями і Рекомендаціями Міжнародної організації праці обов'язком держави є піклування про здоров'я людини і забезпечення його охорони. Одним зі складових елементів, що входить до регулятивної ланки права на здоров'я, є право на донорство.

Трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органа або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини чи у тварини. Необхідно зазначити, що порядок здійснення трансплантації в будь-якій країні регулюється національним законодавством та міжнародними нормативно-правовими актами.

До міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють сферу трансплантації, належать: Резолюція про приведення у відповідність законодавства держав-учасників з питань взяття, пересадки і трансплантації матеріалів організму людини від 11.05.1978 р., Единбурзька заява з донорства та трансплантації людських органів, прийнята в 2000 р. Всесвітньою медичною асамблеєю, Декларація стосовно трансплантації людських органів, прийнята на Всесвітній медичній асамблеї у жовтні 1987р, Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (Конвенція про права людини та біомедицину) від 04.04.1997 р., Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів та тканин людини від 24.01.2002 р.

Більшість з перелічених міжнародних нормативно-правових актів носять рекомендаційний характер, але при цьому закріплюють основні принципи, які повинні застосовуватись у всьому світі при здійсненні трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині.

Основним принципом, який діє на міжнародному та національному рівні, є прижиттєве безоплатне донорство, при цьому, як зазначає ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), допускається компенсація донорові розумних витрат понесених у зв'язку з операцією.

Найчастіше саме цей принцип і порушується. Людські органи стають товаром, а в умовах загального дефіциту донорських органів – дефіцитним і дуже дорогим товаром. Торгівля органами та іншими анатомічними матеріалами здійснюється через неможливість отримати вчасно необхідний орган законним шляхом, брак коштів, здійснення впливу на донорів, які в результаті на добровільній основі погоджуються на операцію, та ряд інших причин, що сприяють розвитку «чорного» ринку органів та тканин.

За рік у світі відкривається більше п'ятдесяти кримінальних справ про незаконний продаж людських органів і лише двадцять відсотків піддається розкриттю і покаранню.

Так, наприклад, в 2010 р. в Білорусі було вперше порушено кримінальну справу за статтею 181 Кримінального кодексу «Торгівля людьми з метою вилучення органів і тканин для трансплантації». Донори добровільно виїжджали за кордон, проте відносно них застосовувалися різні методи психологічного і фізичного впливу. Міжнародна злочинна група діяла протягом двох років і була затримана на території Украйни, де відносно них також було відкрито кримінальну справу.

Гучною справою стали події 2010 р. в Косово. Прем'єр-міністру були пред'явлені звинувачення в організації незаконної торгівлі людськими органами. Органи вилучали у солдатів, які потрапили у полон під час ведення бойових дій в Косово в 1999 р. За цю справу взялася спеціальна медична організація, яка займається розслідуванням випадків незаконної торгівлі людськими органами у всьому світі. В її групу включені лікарі – експерти, поліцейські чиновники з багатьох Європейських держав, залучаються співробітники Інтерполу та відділи з розслідування незаконного обігу наркотиків та діяльності організованої злочинності.

Трансплантація вийшла із стадії медичного експерименту і саме тому Європейська комісія до переліку основних своїх завдань внесла такі пункти як: боротьба із торгівлею органами та тканинами людини, збільшення кількості доступних органів та покращення системи трансплантації в цілому. Ці ж завдання ставлять перед собою субрегіональні організації, такі як «Євротрансплант» (організаційне об'єднання трансплантаційних служб Австрії, Бельгії, Німеччини, Люксембургу, Нідерландів, Словенії та Хорватії), «Скандіятрансплант» (членами є трансплантаційні організації Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії, Швеції), «Балттрансплант» (членами є організації Латвії, Литви та Естонії). На рівні окремих держав прикладом може слугувати договір між Аргентиною і Уругваєм в цій сфері.

Вирішення питання про збільшення кількості доступних органів і пригнітити розвиток розквіту «чорного» ринку органів та інших анатомічних матеріалів, як зазначає більшість вчених, можливо шляхом зміни у деяких країнах юридичної моделі вилучення органів від померлих донорів і введення певних заохочень.

Відомо, що зараз таких моделей дві – «презумпція згоди» (вилучення і використання органів здійснюється, якщо померлий, його родичі або законні представники не висловлювали заперечень проти цього), «презумпція незгоди» (вилучення і використання органів здійснюється, якщо померлий, його родичі або законні представники написали заяву або явно виражали погодження на здійснення цих дій). Саме процедура отримання згоди за «презумпцією незгоди» призводить до втрати великої кількості органів для трансплантації.

Щодо заходів заохочення, то в різних країнах по різному здійснюють підхід до цього питання. Наприклад, в Сінгапурі люди, які згодні стати донорами отримують соціальні пільги, а для членів їх сім'ї надаються 50% знижки на лікування на 5 років після самої операції з трансплантації. В деяких країнах здійснюються компенсаційні виплати сім'ям донорів, існують навіть пропозиції зниження таким особам податків.

Таким чином, правове регулювання трансплантації до теперішнього часу удосконалюється, а завдання норм міжнародного права – сприяти у цьому. Вони повинні контролювати, але не унеможливлювати, прогрес даної медичної галузі.

Обов'язково повинна здійснюватися боротьба проти торгівлі органами та іншими анатомічними матеріалами, а також приділятися особлива увага запобіжній діяльності в цій сфері. Потрібно не тільки розробити діючий механізм відповідальності за порушення міжнародних норм і принципів донорства, але й розробити план усунення або нейтралізації причин і умов, які обумовлюють здійснення цих порушень.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Мохончук Богдан Сергійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Інститут підготовки кадрів для органів юстиції, 5 курс, 16 група

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

В наш час, визнання народу єдиним джерелом влади є загальноприйнятим принципом кожної демократичної держави. Однак, ще від початку зародження ідеї демократії постало питання реалізації такої влади. На даний момент, найрозповсюдженішим способом вирішення цієї проблеми є застосування інститутів представницької демократії – виборів та референдуму.

Поняття виборів досить тісно переплітається з поняттям виборчої системи. В науці відсутній єдиний підхід до визначення категорії виборча система. Це

породжує неправильне розуміння згаданих термінів, що, в свою чергу, ускладнює подальше їх дослідження.

Безпосередньо чи опосередковано цю проблему досліджували так вчені, як Ю. Б. Ключковський, О. М. Мостіпан, А. Лійпгарт, І. І. Бодрова, М. В. Афанасьєва, О. В. Марцеляк, В. П. Гончарук, А. Руппель, М. Ставнійчук

Найбільш поширеною градацією категорії «виборча система» є вживання її у широкому та вузькому розумінні.

У першому випадку, виборчу систему визначають як сукупність суспільних відносин, які виникають у зв'язку і в процесі формування владних структур держави і виявлення волі виборців з приводу докорінних питань громадського життя, що ґрунтується на певних правових і демократичних принципах (А. Руппель). М. Ставнійчук під виборчою системою, в широкому сенсі, розуміє систему суспільних відносин, що охоплюють порядок організації і проведення виборів представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Широке розуміння категорії «виборча система» закладено й в основу «Юридичної енциклопедії», де вона визначається як порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав.

Окрема класифікація широкого підходу до розуміння виборчої системи була проведена М. Афанасьєвою. Вона поділила існуючі погляди в залежності від того, які елементи виокремлюються авторами в якості складових частин, у наступні групи:

1. виборча система як сукупність принципів;
2. виборча система як сукупність правових норм;
3. виборча система як сукупність суспільних відносин;
4. виборча система як сукупність всіх видів вибрів;
5. виборча система як сукупність суб'єктів, що приймають участь у виборах та правовідносинах, що між ними виникають.

Не відкидаючи теоретичного значення такого розподілу, варто підкреслити, що ми, практично, ведемо мову про одне й те ж саме явище. Адже правові норми (2) регулюють суспільні відносини (3), які виникають між окремими суб'єктами (5), що діють на основі певних принципів (1). Тому, у випадку, якщо норми виборчого права регулюють виборчі відносини між суб'єктами виборчого процесу, що діють на основі відповідних принципів, ми говоримо про одне й те саме явище – інститут виборів.

Існує й значна кількість інших визначень виборчої системи в широкому розумінні. Спільним для яких є те, що вони інтегрують в собі процес виборів зі всіма його стадіями (від початку виборчої кампанії та фінансування виборів до підрахунку голосів та встановлення результатів виборів). Ми не вважаємо доцільним широке тлумачення виборчої системи з наступних міркувань.

Термін «виборча система» в законодавчій практиці вперше був використаний Конституцією СРСР 1936 р., в якій так називалася глава XI, присвячена виборам

в Радянському Союзі. До цього часу в радянських нормативних актах, в тому числі і правових актах УРСР, застосовувався термін «виборче право». Широке тлумачення категорії «виборча система» отожнює її з поняттям «вибори» та «виборче право» (не суб'єктивне, а в якості конституційно-правового інституту). Тому варто погодитись з Ю. Б. Ключковським, який підкреслює, що таке ототожнення є неконструктивним, посилаючись на давній філософський принцип «бритви Окама» (недоцільно запровадження зайвих термінів, які позначають уже позначені поняття). Крім того, використовуючи схожу термінологію, нам прийдеться відійти від загальновживаної характеристики типів виборчих систем, таких як мажоритарна, пропорційна та змішана. А це, в свою чергу, вимагатиме пошуку нової термінології, в чому не має жодної потреби.

На противагу цій позиції висловлюють іншу, відповідно до якої виборчу систему варто розглядати у вузькому розумінні. Однак й тут наявна полеміка, яка стосується як самого поняття, так і питання складових виборчої системи.

Так, А. О. Мишин до складових виборчої системи відносить сукупність установлених законом правил, принципів, критеріїв, за допомогою яких встановлюються результати голосування. В. Шаповал під виборчою системою розуміє спосіб визначення результатів виборів. О. Постніков визначає розглядувану категорію як спосіб розподілу мандатів між народними обранцями. Внаслідок цього, А. В. Зиновьєв та І. С. Поляшова взагалі висловлюють пропозицію замінити термін «виборча система», у вузькому значенні, на – «спосіб визначення результатів голосування».

Перш ніш дискутувати на тему визначення категорії «виборча система», на нашу думку, варто спершу виділити її складові. Такий підхід підтримує й В. П. Гончарук, наголошуючи: «Доцільним є аналіз виборчої системи саме як системи, тобто комплексу взаємодії та функціонування різних елементів». У вказаних визначеннях, єдиною складовою виборчої системи виділяється порядок (спосіб) визначення результатів голосування (встановлення результатів виборів, визначення переможців, встановлення волевиявлення електорату тощо). Однак, окремі вчені відходять від традиційного розуміння виборчої системи в широкому та вузькому розуміннях, та надають їй визначення через власні складові.

Так, О. М. Мостіпан проаналізувавши окремі зарубіжні джерела, виділив роботи «Electoral systems: a comparative and theoretical introduction» та «Seats and Votes: Effects and determinants of electoral systems». У першій визначені три елементи виборчої системи: структура бюлетеня; структура виборчих округів; правила, що використовуються при трансформації голосів у місця. У другій, структура виборчої системи визначається як та, що включає загальну кількість голосів виборців, виборчі округи і розподіл між ними місць, а також кількість політичних партій. Однак сам вчений до поняття «виборча система» включає спосіб голосування, визначення його результатів і розподілу мандатів у виборних округах.

В свою чергу, Ю. Б. Ключковський спирається на розуміння елементів виборчої системи, надане А. Лійпгартом, який визначає три основні складові по-

няття виборчої системи: виборча формула (яку звичайно розуміють як виборчу систему у вузькому сенсі), магнітуда виборчого округу (у сенсі кількості мандатів, які розподіляються в окрузі) та виборчий бар'єр (мінімальна підтримка виборців, необхідна для участі у розподілі мандатів). Проте, Ю. Б. Ключковський доповнює його ще одним аспектом – структурою виборчого бюлетеня, яка визначає спосіб подання голосу виборцем (спосіб заповнення бюлетеня) і залежить від суб'єкта, за якого має віддати голос виборець (партія чи/та кандидат), та пов'язаних з цим обсягу інформації, що міститься у бюлетені, й обсягу дій, які має виконати виборець при його заповненні.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що виборча система є комплексною категорією. На нашу думку, елементами виборчої системи (взявши за основу характеристику Ю. Б. Ключковського) є:

– магнітуда виборчого округу;
– кількість виборчих округів;
– структуру виборчого бюлетеня (зміст та спосіб заповнення);
– особливості суб'єктів, які беруть участь у виборах (кандидати, партії, блоки тощо) та загальні вимоги до їх висування;
– виборчу формулу (спосіб трансформації голосів у місця);
– прохідний бар'єр;
– вимоги легальності виборів (мінімальна явки виборців чи вимога дійсності результатів виборів в певній кількості округів, тощо).

В свою чергу, сама категорія «виборча система» може бути визначена як сукупність вищевказаних елементів у їх нерозривному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Ю. Г. Барабаш.*

Мухіна Крістіна Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс,25 група

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

Проблема народовладдя поставала ще в часи античності, надалі створювалися державно-правові ідеї, в основі яких закладався принцип народовладдя. Ідейною основою цього принципу є концепція народного суверенітету, тобто

верховенства влади народу. Найбільш повно ця ідея була обґрунтована в працях Ж.-Ж. Руссо, Е. Сійєса, Т. Пейна та ін. прогресивних мислителів.

Народовладдя є основоположним принципом конституційного ладу України. Згідно ст.5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування. В Рішенні Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року (справа про здійснення влади народом) зазначається, що, влада Українського народу є первинною, єдиною і невідчужуваною, тобто органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють владу в Україні, що походить від народу. Тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII.

Народовладдя в Україні здійснюється у двох формах: прямої та представницької демократії.

Пряма демократія – це форма безпосереднього волевиявлення всього народу або будь-яких груп населення. У III розділі Конституції України закріплені такі основоположні форми прямого народовладдя, як вибори і референдум. Згідно ч. 3 ст. 156 Конституції України він змінюється в ускладненому порядку. Так, законопроект про внесення змін до цього розділу подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як 2/3 від конституційного складу парламенту і, за умови його прийняття не менш як 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

До форм народовладдя також можна віднести: збори трудових колективів, збори громадян за місцем проживання, громадянські та всенародні обговорення актуальних питань місцевого і загальнодержавного рівня та ін. Зазначені інститути безпосередньої демократії не вичерпують арсеналу її форм. У багатьох країнах світу застосовуються й інші інститути прямої демократії: плебісцит, народна законодавча ініціатива, народний розпуск представницького органу, які близькі за своєю суттю до референдумів, але ніколи не застосовувалися в Україні.

Представницька демократія – це форма народовладдя, за якої право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників, які повинні відстоювати інтереси тих, хто їх обрав. Представницька демократія стає абсолютно необхідною для великих громад, оскільки, починаючи з певного розміру, просто неможливо забезпечити регулярне зібрання усіх громадян, що є обов'язковим елементом для цього виду демократії. Як опосередкована, представницька демократія є власне менш демократичною ніж пряма.

Представництво як правовий інститут може бути засновано на різних засадах. Це і системи представництва, що ґрунтуються на визначених законом принципах виборності, спадкоємства або призначення. Можна виділити такі

представницькі органи, як виборні, дорадчі, змішану форму представництва у конституційних монархіях.

Слід також розрізняти органи первинного і вторинного представництва. Перші утворюються безпосередньо шляхом народного голосування. Вони і формують органи вторинного представництва, до яких можна віднести уряд держави.

Таким чином, ідея народовладдя – одна із загальнолюдських цінностей. Вона є вихідною точкою до розуміння того, що є демократія. Саме ідея народного суверенітету відіграла важливу роль у формуванні демократичних цінностей політичного життя різних країн.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська*.

Островерхій Юрій Олександрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 4 група

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВА І СВОБОДИ ДИТИНИ ТА ЇХ ГАРАНТІЇ

Захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших завдань української держави, адже ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їхньої людської гідності якнайточніше відображають рівень гуманності й цивілізованості суспільства.

Відповідно, до ч. 2 ст. 3 Конституції України: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Отже, Україна дбає про утвердження та забезпечення прав дитини. Конституцією України гарантовано такі права дітей: рівність прав дітей (статті 24, 52), охорона дитинства (ст. 51), заборона насильства над дитиною та її експлуатації (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист і допомога держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53).

Слід також, на нашу думку, взяти до уваги п 3.2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2009 від 3 лютого 2009 року (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною): «…Обов'язок держави забезпечити дитині захист і піклування, необхідні для її благополуччя, узгоджується з позиціями, викладеними у визнаних в Україні міжнародно-правових актах, зокрема у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні

права 1966 року (пункт 3 статті 10), Конвенції про права дитини 1989 року (стаття 3)». Виходячи з цього, важливого значення набувають також норми українського законодавства щодо додержання Україною зобов'язань стосовно Конвенції про права дитини.

Світові стандарти у галузі дотримання прав дитини, що формувалися протягом багатьох десятиліть, закріплені у кількох важливих міжнародних документах. Ще у 1924 р. Лігою Націй було розроблено та прийнято Женевську декларацію прав дитини. Зі створенням ООН у 1945 р. увага до прав дитини у світі посилилась, міжнародна спільнота прийняла кілька правових документів, що визначають статус жителів планети до 18 років та зобов'язання держави і суспільства перед ними. Питання захисту прав дитини знайшли відображення у Загальній декларації прав людини, прийнятій ООН у 1948 р., у Міжнародних пактах 1966 р., у Декларації прав дитини 1959 р., у Конвенції про права дитини 1989 р., що неабияк вплинули на розвиток українського законодавства. Україна ратифікувала всі вищезазначені документи, чим запровадила сучасні універсальні стандарти, які слугують орієнтирами щодо забезпечення прав дітей. Таким чином, наша держава визнала, що діти є особливо уразливою групою з огляду на їх вік, психічний і фізичний розвиток , що вони потребують спеціального постійного догляду та захисту, а також узяла на себе низку зобов'язань у рамках Конвенції, зокрема здійснити реформування законодавства відповідно до міжнародних стандартів.

Незважаючи на вищесказане, в нашій державі продовжує існувати проблема захисту прав дитини. Така ситуація зумовлена декларативністю норм національного законодавства, ігноруванням прогресивних міжнародних норм, неефективною роботою державних установ, відсутністю ґрунтовних наукових розробок.

На думку Шульц О. А., вітчизняна наука конституційного права фактично не приділяє уваги вивченню проблем прав дитини, що сприяє безсистемному нормативно-правовому регулюванню правового статусу дитини в Україні, виникненню правових колізій та прогалин у вітчизняній правовій системі.

Частковому дослідженню особливостей правового становища дітей в умовах сучасності приділяли такі вчені В. І. Абрамов, Н. Е. Борисова, А. М Нечаєва., Є. М. Микитова., С. П. Коталейчук та інші, але нажаль, теоретична розробка проблем захисту прав та законних інтересів залишається недостатньо вивченою.

Повертаючись, до проблематики нашої роботи, слід надати правову оцінку положенням Конституції України, що закріплюють правовий статусу дитини, зокрема статтям 51 та 52.

Так стаття 51 Конституції України визначає, що в Україні «дитинство» охороняється державою. Як зазначає Гончаренко О. М., «право на дитинство – це можливості забезпечення комплексу потреб у певний період розвитку людини до досягнення повноліття відповідно до Конституції та Законів України». На думку Шульц О. А., під правами дитини – варто розуміти систему соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, які зумовлені особливостями

фізичного, психологічного та розумового розвитку дитини, що визначаються та здійснюються у певний період життя – дитинства, виходять з принципів природного права, загальнолюдських цінностей, визнаних у міжнародному праві та національному законодавстві, гарантуються державою, суспільством, суспільством, сім'єю та іншими суб'єктами права й мають особливий режим та механізм реалізації та захисту. Ми погоджуємося з вищенаведеними поняттями, але, на нашу думку, в першу чергу права дитини повинні закріплюватися в праві на сім'я, батьківське піклування, бути поруч з батьками тощо. Так, згідно з п. 47 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудня 2008 року (справа Савіни проти України): «… право батьків і дітей бути поряд один з одним становить основоположну складову сімейного життя і … заходи національних органів, спрямовані перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950… Таке втручання є порушенням зазначеного положення, якщо воно здійснюється не «згідно із законом», не відповідає законним цілям, переліченим у пункті 2 статті 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 , і не може вважатися «необхідним у демократичному суспільстві» ….

Крім того, стаття 51 закріплює також відносини між батьками і дітьми, при чому забезпечує рівне дотримання прав батьків і дітей. Зокрема, стаття 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року не надає батькам права вживати заходів, які можуть зашкодити здоров'ю чи розвитку дитини. Відповідно до п. 54 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини від 7 грудня 2006 року (справа Хант проти України): «Суд нагадує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага …, і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків.

Стаття 52 Конституції України закріплює важливий принцип рівності прав дітей: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним», проголошений у ст. 2 Конвенції про права дитини. Разом з нормою ст. 24 Конституції про рівність конституційних прав і свобод громадян і їх рівність перед законом незалежно від будь-яких ознак наведені положення відповідають міжнародному стандартові, передбаченому Конвенцією. Незважаючи на це, у Конституції не передбачено засобів та інструментів щодо забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації, а також від покарання на підставі діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї, як це передбачено в п. 2 ст. 2 Конвенції. На нашу думку, такі засоби необхідно закріпити на конституційному рівні.

У Конституції України закріплено заборону насильства над дитиною. Статтею 52 передбачено, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом». Ця норма частково враховує зауваження Комітету з прав дитини на державну доповідь України. Але вона відрізняється від міжнародного стандарту, сформульованого в ст. 19 Конвенції і не враховує особливостей статусу дитини, визнаних у світі. В міжнародному стандарті передбачається вжиття всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка піклується про дитину. Причому, заходи із захисту передбачають розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині і особам, які піклуються про неї, , а також інші форми запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інші заходи у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною. Виходячи з цього, на нашу думку, для України дуже важливо чітко визначити в законодавстві, в чому саме полягає насильство, що воно може мати фізичну та психічну форму і здійснюватися у вигляді образи чи зловживань, відсутності піклування, брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання.

Ст. 52 Конституції України закріплює важливий міжнародний стандарт про те, що дитина, яка постійно позбавлена сімейного оточення або яка, з огляду на її інтереси, не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу держави. Цей стандарт, проголошений у п. 1 ст. 20 Конвенції про права дитини, має велике значення для України, де набуло поширення соціальне сирітство. З майже 80 тис. дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків, лише у 7 відсотків немає живих батька та матері. Решта – це діти, покинуті батьками, діти, батьки яких за рішенням суду позбавлені батьківських прав, перебувають на лікуванні або в установах виконання покарання. Конституційне закріплення міжнародного стандарту надає можливість не тільки розробити відповідне законодавство, але і втілити в життя комплекс соціально-економічних заходів щодо забезпечення прав дітей-сиріт і дітей, які залишилися без нагляду, попри всі економічні труднощі і негаразди в Україні.

Слід також зазначити, про міжнародний стандарт про право дитини на освіту, закріплений у статтях 28,29 Конвенції про права дитини, а також проголошений у Загальній декларації прав дитини, Міжнародному пакті про економічні та соціальні права і в інших конвенціях, набув закріплення в ст. 53 Конституції України та інших законодавчих актах. Але навіть щодо такого важливого права, яке а Україні здійснюється протягом багатьох років і щодо якого саме наша держава виступила в ООН ще в 1947 р. з пропозицією про початок всесвітньої кампанії з боротьби з неписьменністю, в українському законодавстві є відхилення від міжнародного стандарту. Конституційні положення закріплюють тільки чотири аспекти цього права:

1. обов'язковість повної загальної середньої освіти;

2. безоплатність вищої освіти і здобування її на конкурсній основі в державних і комунальних навчальних закладах;

3. забезпечення державою доступності і безоплатності всіх ступенів і видів освіти;

4. гарантування представникам національних меншин права на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови.

Отже, дослідивши відповідні норми Конституції України, положення міжнародних актів щодо даної проблеми слід зазначити наступне. Питання прав дитини на сучасному етапі становлення України, як соціальної, правової та демократичної держави не є професійно вивченими та ґрунтовно дослідженими як науковцями, так і громадськістю в цілому. Адже питання прав дитини, їх похідних та взаємозалежних категорій, соціального зазначення цього питання має не аби який вплив на розбудову української держави. Діти – майбутнє держави, її належного і перспективного становлення та розвитку.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. І. Ковтун.*

Пахомова Маргарита Вікторівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 3курс, 34група

ВІДПУСТКИ ПО ВАГІТНОСТІ І ПОЛОГАХ: УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВТВО ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Відповідно до ст. 3 Конвенції про охорону материнства, яка прийнята 28 червня 1952 року на генеральній конференції Міжнародної організації праці у Женеві, мінімальний строк відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами складає не менше 12 тижнів: 6 тижнів до пологів та 6 після. Це загальний міжнародний стандарт, але тривалість декретної відпустки в конкретній країні залежить від економіки та культурних особливостей цієї країни.

Українське законодавство цілком відповідає вимогам зазначеної Конвенції в частині тривалості цього виду відпусток. Хоча поняття декретної відпустки вживається досить часто, але юридично воно не закріплене. Фактично під декретною відпусткою розуміється юридично передбачена відпустка по вагітності та пологах, а також і відпустка по догляду за дитиною (ст. 17 та ст. 18 Закону України «Про відпустки»).

Вагітній жінці, яка працює офіційно, надається оплачувана відпустка по вагітності та пологах, що компенсує втрату зарплати за цей період. Підставою

для відпустки є лист тимчасової непрацездатності із жіночої консультації. Відповідно до ст.17 Закону України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року жінці надається відпустка по вагітності та пологах тривалістю 126 календарних днів (70 до пологів і 56 – після). У разі народження двох і більше дітей, або будь-яких ускладнень при пологах відпустку збільшується до 140 днів (70 – до і 70 після пологів). Додатковий лист непрацездатності на чотирнадцять календарних днів у такому випадку видається за місцем спостереження вагітної жінки, на підставі запису в історії пологів та в обмінної карти вагітної, засвідченої підписом головного лікаря та печаткою лікувально-профілактичного закладу, де відбулися пологи. Весь цей час проводиться виплата допомоги у повному обсязі за рахунок коштів Фонду страхування в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від страхового стажу.

Відпустка по вагітності та пологах надається в повному обсязі незалежно від того, коли саме народилася дитина. Тобто, якщо до пологів майбутня мама не витратила 70 належних днів, їх залишок переноситься на післяпологовий період.

Цікавим є досвід інших країн щодо надання відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами, зокрема, відповідно до ст. 255 Трудового кодексу РФ жінкам, за їх заявою і відповідно до медичного висновку, надаються відпустки по вагітності і пологам тривалістю 70 (в разі багатоплідної вагітності – 84) календарних днів до пологів і 70 (в разі ускладнених пологів – 86, при народженні два або більш за дітей – 110) календарних днів після пологів з виплатою допомоги з державного соціального страхування у встановленому законом розмірі. При цьому відпустка по вагітності і пологам обчислюється сумарно і надається жінці повністю незалежно від числа днів, фактично використаних нею до пологів.

Разом з тим, 22 березня 2007 року Конституційний Суд РФ визнав верхнє обмеження відповідної допомоги незаконним і таким, що порушує права тих громадян РФ, середній заробіток яких значно перевищує максимальний розмір допомоги. Перед відпусткою по вагітності і пологам або безпосередньо після неї, або після закінчення відпустки по догляду за дитиною жінці, за її бажанням, надається щорічна оплачувана відпустка незалежно від стажу роботи у даного працедавця. Під час декретної відпустки працедавець не має права на звільнення жінки, за винятком випадку ліквідації підприємства. Після закінчення відпустки по вагітності і пологах жінка має право на відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

У Великобританії тривалість відпустки для працюючої жінки складає один рік. Перше півріччя відпустки починається за 11 тижнів до ПДП (попередньої дати пологів) або пізніше, за бажанням жінки. Під час такої відпустки за жінкою зберігаються всі права і привілеї, які у неї були під час роботи (наприклад, службова машина). Друге півріччя відпустки настає, відповідно, після народження дитини. Якщо жінка не готова вийти на робо-

ту після закінчення передбаченої законом декретної відпустки, то вона має право на додатковий час (до 4-х тижнів) батьківської відпустки за свій рахунок з гарантією збереження за нею робочого місця. Разом з тим, до обов'язку працедавця входить відпускати працюючу вагітну жінку на прийоми до лікаря в робочий час без вирахування заробітної плати або необхідності для жінки відпрацьовувати цей час.

Жінкам, що працювали на одному й тому ж робочому місці до вагітності і при цьому заробляли не менше f. 90 на тиждень (до вирахування податків), гарантуються декретні виплати від працедавця, які виплачуються протягом 39 тижнів і складають: протягом 6 тижнів – 90% від зарплати, а протягом наступних 33 тижнів – f. 117.18 на тиждень або 90% зарплати жінки, якщо вона нижче вказаної суми. Крім цього, всім вагітним жінкам (з початку вагітності і до закінчення року після ПДП) згідно із законом гарантовані безкоштовні ліки за рецептом і безкоштовне обслуговування у дантистів.

У США до 1993 року не існувало відпустки по вагітності і пологам як законного права жінки. Все залежало від адміністрації фірми. Багаті компанії могли надати два-три тижні відпустки, підприємства дрібного бізнесу не робили і цього. Під величезним натиском суспільного тиску був підписаний закон, що дає молодій жінці право не працювати аж… чотири тижні після пологів. І лише за свій рахунок. Щоправда, якщо жінка працює не менше п'яти років в одній приватній компанії, вона може розраховувати на відпустку до 12 тижнів. У деяких штатах замість декретної відпустки надаються оплачувані медичною страховкою 6–8 тижнів як компенсація «short term disability» (короткострокова втрата працездатності). Все інше можливе лише на неформальній основі і залежать від особистих взаємин з керівництвом і прийнятих у компанії традицій.

У Канаді жінки можуть виходити в декрет вже за 15 тижнів до майбутньої радісної події і залишатися удома ще 35 тижнів після. При цьому відпустку по догляду за дитиною можна поділити між матір'ю та батьком. Проте, щоб отримати декрет, потрібно на момент пологів відпрацювати 600 годин.

Протягом року виплати складають 55% зарплати до вирахування податків, але не більше 413 канадських доларів на тиждень. Додатково до грошей, що виплачуються державою, компанія при відповідному соцпакеті також може додати деяку суму – і навіть до 100% зарплати.

Таким чином, враховуючи викладене, можна зробити висновок, що право жінки на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами регулюється законодавчо і є важливим питанням у всіх країнах, а його гарантування і дотримання є питанням суто економічного і культурного рівня розвитку тієї чи іншої держави.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри приватного права
ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. С. Сидоренко.*

Петренко Аліна Олександрівна
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Навчально-наукового інституту права, студентка, 2 курс,

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Протягом останніх 20-ти років Українська держава намагається побудувати демократичне суспільство. Проблеми розбудови в Україні правової держави зумовлюються потребами наукового аналізу окремих категорій та явищ. У такій ситуації одним з важливих компонентів виступає демократичний принцип, який є основою створення та цивілізованого функціонування держави.

Актуальність проблеми полягає в тому, що демократія є основою державного устрою України. Саме завдяки демократичним принципам реально побудувати правову державу в Україні.

Окремі аспекти демократії та її значення для державного будівництва досліджували в своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні наковці, як: О. Бірюков, С. Бондарук, А. Колодій, В. Коростей, Т. Масарик, Г. Мурашин, О. Скрипнюк, Ю. Шемшученко та інші. Головні ідеї цих авторів послужили науково-теоретичною основою проведеного аналізу.

Узагальнення основних наукових підходів щодо поняття демократії та визначення її ролі в процесі становлення, розвитку й функціонування сучасної правової держави є основною метою доктринальних досліджень.

Сучасна юридична енциклопедія визначає демократію як особливу форму організації суспільства та його державно-політичного устрою, де народ – єдине джерело влади, політика держави спрямована на послідовне здійснення принципу рівності і свободи людей, а також їх реальної участі в управлінні державними та суспільними справами. У такій інтерпретації, як справедливо зазначає Г. Мурашин, демократія виступає «об'єктивною умовою формування і функціонування громадянського суспільства і правової держави, вона сприяє процесам національного визволення, забезпечення суверенітету нації, утворенню і розвитку національної державності».

Конституція України 1996 року в статті 1 визначила Україну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Демократичні основи Української держави закладені в розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», а також у конституційних формах державного правління, державного устрою та політичного режиму.

В чинній редакції Конституції України закладені загальні основи розвитку прямої демократії в нашій державі. В ст. 1 та ст. 5 Конституції закріплено, що народ України здійснює первісну та верховну владу в країні, є носієм суверені-

тету і єдиним джерелом влади в державі. Це визначає право народу на здійснення влади як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування.

Дійсно, з точки зору теорії демократії визнання народу єдиним джерелом влади є умовою реалізації такої форми правління, коли влада здійснюється народом і в інтересах народу. Разом з тим закріплення цього принципу має важливі наслідки для формування правової держави, оскільки саме через встановлення народного суверенітету відбувається суттєве обмеження державної влади, а у відносинах «держава – людина (суспільство)» встановлюється паритет на користь останньої.

Основними ознаками правової держави в системі демократії є «зв'язаність правом, верховенство закону, поділ влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина та держави». Сама по собі правова держава, доктрина якої становить складне, детально розроблене вчення, витоки якого сягають до таких же давніх часів, як й витоки теорії демократії, являє собою такий же ідеал, як й сама демократія. Як й демократія, правова держава еволюціонує, переоцінюється її значення і роль.

До необхідних факторів становлення, функціонування і розвитку правової національної демократії В. Коростей відносить: досконалий рівень законодавства, прогресивну виборчу систему, професійний парламент, багатопартійність і конструктивну опозицію, компетентний апарат управління, соціально-економічну забезпеченість населення та правопорядок у будь-якій сфері діяльності. Завданням влади має бути створення належних умов їх забезпечення та реалізації.

Варто також наголосити про глибинний зв'язок між принципом народного суверенітету та розвитком правової держави. До цього питання звертався ще Ж. Мере. Він зауважує, що лише визнання народу єдиним джерелом державної влади робить можливим властиве правовій державі обмеження сваволі державної адміністрації. При цьому Ж. Мере посилається на тезу, яка була чітко сформульована ще Ж. Ж. Руссо, що будь-яка держава, де не проголошено принцип народного суверенітету, рано чи пізно поширить свій вплив на все суспільство, поставить право у залежність від міркувань ефективності та прагнутиме до вивільнення себе з-під дії закону. Через те правова держава і демократія виявляються двома елементами, які взаємодоповнюють один одного, або, як зауважує Ж. Мере, «правова держава становить мінімальну ознаку будь-якої демократії, здатної існувати в режимі суверенітету».

Отже, демократія – основний чинник правової держави, адже, як зазначали Т. Карл і Ф. Шміттер, демократизація не обов'язково принесе з собою економічне зростання, соціальний світ, ефективне управління, політичну гармонію, вільний ринок або «кінець ідеології». В той же час досі залишаються актуальним висловлення У. Черчеля про те, що «насправді демократія найгірша форма правління, якщо не ураховувати того факту, що інші форми, якими користуються

люди, ще гірше». Велика перевага демократії, зазначають Т. Карл і Ф. Шміттер, полягає в тому, що такий режим, одного разу встановившись, не лише здібний до самовідтворювання в рамках початкових умов, але й в перспективі переростає ці умови.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ *Л. Р. Наливайко*.

Погорєлкіна Анастасія Сергіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 13–06 група

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЇ США

У минулі часи та в сучасну епоху важливе значення надавалося правам людини. Права людини і громадянина визначають основу людської цивілізації, вони є головними принципами, що на протязі тривалого часу зберігають в собі гуманістичні цінності у взаєминах між людьми, окремими групами людей, суспільством і державою. У сучасному житті права необхідні кожній людині, незалежно від її статусу та матеріальної забезпеченості. Кожна людина заслуговує на життя і особисту недоторканність, рівність її перед законом, повагу до її гідності, свободу віри й совісті. Загалом права людини і громадянина мають бути загальними і рівними для кожного.

Ідея прав людини і громадянина має тривалу історію. У різні часи держава по-різному ставилася до цього питання. Хотілося б привести в приклад такий значущий документ як Білль про права 1791 р. в Сполучених Штатах Америки. Білль про права – це неофіційна назва перших десяти поправок, які знайшли своє місце в Конституції США. Відсутність в тексті конституції статей, що гарантують громадянські права, в перші роки існування американської держави стало головною темою політичного обговорення, в ході якого виникли певні розбіжності. Наслідком обговорення стало внесення поправок до Конституції США. Ініціатором розробки перших десяти поправок був Джеймс Медісон. У підготовці та прийнятті поправок важливу роль відіграв також відомий політичний діяч Томас Джефферсон, який підтримав цей проект та висловив свою власну думку стосовно нього. Томас Джефферсон вважав, що закріплення прав і свобод громадян мало стати однією з гарантій демократичної форми правління в США.

Білль про права був запропонований 25 вересня 1789 р. на засіданні Конгресу США першого скликання, а вступив в силу вже 15 грудня 1791 р.. Текст Білля про права поділяється на дві частини. Перша частина закріплює класичні

демократичні права і свободи громадян, а друга – описує гарантії їх реалізації, які були висвітлені в П'ятій поправці, за якої людина чи група людей мають право на належний судовий розгляд, право не примушувати свідчити проти себе, а також мають гарантію на приватну власність.

Загалом Білль про права зайняв важливе місце в конституційному праві США. Після затвердження 10 поправок Конституцію США можна було вважати остаточно сформованою. Конституція США зайняла гідне місце серед подібних політико-правових документів своєї доби, а також відіграє значну роль і в сучасний період. Вона стала найпершою з писаних конституцій, діючих в наш час.

Конституція США відрізняється від сучасних законів інших держав насамперед своєю лаконічністю і практичністю. Політична система США, що сформувалася на основі Конституції, відзначається стійкістю і стабільністю. Конституція відіграє важливу роль в забезпеченні прав і свобод громадянина США. Білль про права став істотним додатком цього забезпечення. Конституція і Білль про права гарантують захист людини від тиску й свавілля влади, унеможлививши метод деспотичного правління. Вони сприяли розвитку і становленню демократичних інститутів, таких як народний суверенітет, парламентаризм.

Сьогодні Конституція США має вигляд помірно демократичного документу. За багатьма параметрами демократії вона все ж поступається основним законам держав Західної Європи та інших регіонів.

Аналіз Конституції США підтверджує висновок про необхідність подальшого пошуку шляхів розв'язання питання прав та свобод людини через з'ясування всієї сукупності визначальних чинників – права та моралі, соціальних та інших умов, які можуть бути стимулюючими чи гальмівними чинниками для їх реалізації в суспільстві.

Науковий керівник: д. і. н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. В. Стрілець.*

Подать Антон В'ячеславович
Київський університет права НАН України, студент, Юридичний факультет, 3 курс, 34 група

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕДОТОРКАНІСТЬ ТВОРУ»

Однією з найбільш важливих і характерних якостей людини як частини живого світу є її здатність до осмисленої, планомірної творчості. Творчість визначається як цілеспрямована інтелектуальна діяльність, результатом якої є щось якісно

нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно – історичною унікальністю. Чинне законодавство України про авторське право і суміжні права передбачає ряд прав авторів на створені ними результати творчої діяльності. Це як майнові так і особисті не майнові права. Стаття 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року в редакції Закону України від 11 липня 2001 року одним з майнових прав автора передбачає виключне право на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами.

Під час реалізації свого права на дозвіл використання твору іншими особами автор може зустрітися з небезпекою, яка полягає в тому, що особи, яким він дозволив використовувати свій твір, можуть внести до цього твору будь-які зміни, не маючи на це згоди автора. Це право закріплене у статті 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», якою передбачено зокрема право автора вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому інакшому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора.

Таким чином, можна зробити висновок, що відповідно до законодавства України про авторське право та суміжні права для встановлення факту порушення права автора на недоторканість твору немає значення, яку саме зміну було внесено до твору.

Право автора на недоторканість твору автора може бути порушене під час використання різними способами твору. Доволі часто порушення даного права трапляється при опублікуванні літературних творів . Також таке порушення може відбуватися під час використання інших творів.

Професор В. Л. Мусіяка, розшифровуючи зміст такого права автора як право на недоторканість твору зазначає також, що супроводження твору без згоди автора ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями також являється порушенням права автора на недоторканість твору. Важливим є і той факт, що за типовими видавничими договорами малюнок і колір обкладинки потрібно узгоджувати з автором.

Неможливо не згадати і той факт, що законодавство України про охорону авторських і суміжних прав передбачає захист права автора на недоторканість твору і після його смерті, а саме у разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. У разі відсутності такої особи недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами. Такими особами є, зокрема, особи, які мають права на використання твору за договорами з авторами. Це ще раз підтверджує значимість вище згаданого права автора.

Крім національного законодавства право на цілісність твору охороняється і міжнародними конвенціями, зокрема множна виділити статтю 6 Бернської конвенції «Про охорону літературних і художніх творів», яка встановлює наступне: «Незалежно від майнових прав автора і навіть після уступки цих прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншим змінам цього твору, а також будь-якому ін-

шому посяганню на твір, яке здатне завдати шкоди честі і репутації автора».

Насправді, право на недоторканість твору забезпечується правом на захист репутації автора. Вони вважаються близькими правами, але в той же час це зовсім різні права. Право на недоторканість твору означає, що ніхто не має права змінити або переробити твір без згоди автора. В той же час автор має право дозволити переробку свого твору. Тобто, ніхто не має права переробляти твір без згоди автора. Право на захист честі та репутації автора є особистим немайновим правом та його зміст полягає у тому, щоб протидіяти спотворенню, перекрученню змісту твору, переробку якого автор дозволив або не дозволив.

Право на захист честі та репутації автора, так само як й інші особисті немайнові права автора твору, викладені в статті 438 Цивільного кодексу України не пов'язуються з строком життя автора. Після смерті автора впродовж 70 років це право охороняється спадкоємцями твору або іншою особою, уповноваженою автором згідно із заповітом. При цьому право на недоторканість твору припиняє свою дію після закінчення строку дії авторського права але прямої вказівки закону на це немає. При цьому ми можемо зробити висновок, що право на недоторканість твору припиняється одночасно із закінченням строку дії авторського права на твір, тобто коли твір переходить в суспільне надбання.

Одночасно з правом на недоторканість твору існує й право на переробку твору але це право належить виключно автору. Навіть після оприлюднення твору автор зберігає за собою право переробляти свій твір. Це право випливає з права на створення твору: перед його новим виданням або довиданням автор може забажати з метою покращення твору переглянути або уточнити деякі аспекти, покращити стиль, додати або вилучити ті чи інші елементи твору. При цьому право на переробку, яким може користуватися лише автор цього твору, розповсюджується лише на недоторканні твори в їх оригінальній формі.

Не можна не наголосити і на тому, що у видавничій практиці нерідко трапляються випадки порушення права автора на недоторканість твору шляхом скорочення його тексту. Наприклад, за радянських часів це доволі часто вчинялося із цензурних міркувань і автора нерідко навіть не повідомляли про таку дію.

На наш погляд, порушення права автора на недоторканість твору може виражатися не тільки у вище згаданих формах, а й у випадку коли створений автором витвір мистецтва містить у собі декілька елементів, які утворюють одне ціле, а особа, котрій автор надає права на використання такого твору, демонструє такі складові елементи окремо. Безсумнівно така демонстрація спотворює твір, адже при такій демонстрації може втрачатися суть сюжету і образів, котрі автор твору сподівається передати.

Отже, беручи до уваги все вище сказане можна зробити висновок, що недоторканість твору, як право автора – це особисте не майнове право, котре полягає у забороні на перекручення, спотворення або на іншу зміну твору (окрема демонстрація складових елементів твору, що призводить до втрати суті сюжету і образів, котрі автор намагався передати, скорочення твору тощо), що може зашкодити честі та репутації автора. Крім цього варто пам'ятати, що згода автора потрібна і на супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо.

Оскільки твір призначеній для сприйняття іншими особами, то будь-яка зміна, навіть незначна на перший погляд може спотворити враження від всього твору.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного та трудового права Київського університету права НАН України *Г. З. Огнев'юк.*

Поліщук Андрій Юрійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 22 група

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Конституція України гарантує право народу здійснювати владу безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Зокрема, у ст. 5 Конституції України зазначається, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові, й не може бути узурповане державою, її органами чи посадовими особами. Відповідно, народ має право контролю, нагляду, спостереження у сфері влади. Проте найбільше визнання і поширення серед форм здійснення народовладдя дістали вибори та референдуми.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про всеукраїнський референдум» референдум визначається як одна з форм безпосередньої демократії в Україні, яка є способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому цим Законом. Референдум є порівняно новим інститутом безпосередньої демократії. До 1991 р. референдуми на теренах України не практикувалися, хоча можливість їх проведення передбачалася Конституціями УРСР 1937 і 1978 рр. У більшості зарубіжних країн історія референдуму нараховує століття. З'явившись в 1449 р. у швейцарському місті Берн, референдуми спочатку на місцевому, а надалі і на загальнодержавному рівні почали запроваджуватися і в інших країнах. За допомогою цього інституту безпосередньої демократії вдалося вирішити багато проблем суспільного та державного життя, хоча в ряді випадків референдуми ставали демократичним інструментом для легалізації антинародних рішень.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) визначено що, народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, при-

йняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України, Рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою.

Предметом референдуму є питання, що виноситься на референдум, або сукупність запропонованих варіантів кількох питань. Конституція України визначає межі використання всеукраїнського референдуму, зокрема його предмет не можуть становити питання податків, бюджету та амністії (ст. 74).Відповідно до ст. 22 Закону України «Про всеукраїнський референдум» організація і проведення всеукраїнського референдуму здійснюються відкрито і гласно. Органи державної влади і органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані сприяти проведенню зборів і мітингів з обговорення питань, які виносяться на всеукраїнський референдум, завчасно сповіщати громадян України про час і місце їх проведення, надавати у необхідних випадках приміщення та здійснювати інші заходи для забезпечення вільного та свідомого волевиявлення громадян. Рішення комісій референдуму, а також рішення органів публічної влади, що стосуються всеукраїнського референдуму, доводяться ними до відома громадян через друковані засоби масової інформації або, у разі неможливості, оприлюднюються в інший спосіб. Президент України, Центральна виборча комісія зобов'язані здійснювати перевірку щодо відповідності Конституції України, законам України, питань, які пропонується винести на всеукраїнський референдум, зокрема, за народною ініціативою.

Таким чином, наразі продовжується утвердження України як демократичної, правової держави. У такій державі влада зобов'язана дослухатися до волі народу, зокрема і через проведення всеукраїнського референдуму.

Науковий керівник: к. ю. н. доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Придатко Е. А.,
Белгородский государственный национальный исследовательский университет, студентка, Юридический институт, 2 курс, 01001201 группа

НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

В настоящее время правовая система Украины находится в переходном состоянии, связанном с распадом СССР, и это определяет многообразие путей ее развития. В связи с этим, существует несколько вариантов политико-правового развития Украины. Один вариант предполагает развитие Украины путем всесторонней интеграции в рамках Содружества Независимых Государств и формирования единого правового пространства. Другой вариант основан на включении в общеевропейские интеграционные процессы, но уже в рамках Европейского Содружества.

Некоторые правоведы считают, что внедрение западных идей уже повлекло ряд проблем в правовой системе Украины. К примеру, такая форма осуществления права, как прямое действие закона, привела к непрекращающемуся процессу законотворчества. Возникает актуальная проблема сохранения национальной правовой культуры, основанной на действии правовой системы.

Выбор какого-либо направления развития правовой системы обусловливает политический, социальный, а также экономический путь развития общества и государства. Многие правоведы справедливо относят украинскую правовую систему к евразийскому праву, которое отражает соотношение власти, личности и права, ментальность народа, исторические реалии. При этом нельзя исключить и не учитывать мировые тенденции унификации права на основе региональных объединений, что связывают с нарушением самостоятельного развития национальной правовой культуры. Однако сохранение последней не входит в противоречие со стремлениями включения Украины в европейские интеграционные процессы. К примеру, по мнению европейцев, существование единого правового пространства в Европе во многом даже способствует сохранению ценностей правовых культур отдельных стран.

Таким образом, можно сделать вывод, что развитие правовой системы Украины – процесс не односторонний, зачастую противоречивый. Однако, нельзя не отметить, что правовая система, тем не менее, развивается, формируется, сохраняя весь массив украинского права, выбирает целенаправленный путь внедрения международных стандартов прав человека.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующий кафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет» *Г. А. Борисов.*

Прудіус Олександра Русланівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 3 група

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ: ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

В сучасному суспільстві ми постійно спостерігаємо тенденцію систематичного порушення прав жінки, тому базовою категорією, що підлягає розкриттю в аспекті цієї статті є поняття дискримінації.

Під дискримінацією щодо жінок розуміється будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі. Так як в сучасній міжнародній юриспруденції принцип поваги прав і свобод людини є незаперечним, а права жінок є невід'ємною частиною прав людини, то вони повинні розвиватися та ефективно забезпечуватися державою, тому ще це є дуже важливим для її розвитку і становлення. У наш час проблема гендерної нерівності набуває особливої значущості не лише у зв'язку зі зростанням ролі жінок у різноманітних сферах суспільного життя, а й у зв'язку з постійними випадками порушення їх прав. Наприклад: недотримання права жінок на участь у здійсненні міжнародної та внутрішньодержавної політики, недостатній захист жінок від насильства, міжнародна торгівля жінками, недостатнє виконання міжнародних стандартів, які стосуються охорони здоров'я жінок, внаслідок чого зберігається високий рівень материнської смертності, нерівність між чоловіками і жінками у сфері праці тощо.

Як зазначає К. Левченко, принцип гендерної рівності розглядається сьогодні світовим співтовариством насамперед як політичне питання, що вимагає значного розширення сфери застосування – не тільки в інтересах жінок, а й в інтересах чоловіків і всього населення в цілому. Суспільство, законодавець і суди дійшли висновку про те, що в багатьох випадках найкраще захищаються права індивіда, коли його розглядають як представника певного прошарку населення відповідно до міжнародних стандартів про права людини. Егалітарні права людини, які мають колективний характер, повинні мати й особливі способи їх захисту. З огляду на це, протягом XX століття було прийнято низку документів, в яких наголошується на необхідності ліквідації будь-якої нерівності між чоловіками і жінками. До міжнародних документів, що регулюють права жінки в суспільстві традиційно відносять Конвенцію про політичні права жінок 1953 року (передбачає право жінок голосувати на виборах нарівні з чоловіками, обирати і бути обраним, обіймати посади на державній службі), Конвенцію про згоду на вступ у шлюб, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу 1962 року (згідно з нею не допускається укладення шлюбу без повної згоди обох сторін; встановлюється обов'язкова офіційна реєстрація шлюбу; шлюб повинен укладатися особисто, у присутності свідків і представника влади, що має право на оформлення шлюбу; держави зобов'язалися прийняти законодавчі акти, що встановлюють мінімальний шлюбний вік), Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок, що була прийнята 7 листопада 1967 року, Конвенцію про громадянство заміжньої жінки 1957 року, Декларацію про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1957 року, але найголовнішим міжнародним актом з питань захисту прав жінок нині є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята 18 грудня 1979 року. Однак більшість прав жінок, що стосуються їх соціального захисту, усунення

дискримінації з боку державних органів влади, самореалізації у професійному та кар'єрному сенсах та питання гендерного руйнування залишаються лише на папері. Україна на законодавчому рівні сприяє гендерному рівноправ'ю, але жінки продовжують стикатися з прихованою або відкритою дискримінацією і маргіналізацією та значно меншою мірою, порівняно з чоловіками, користуються плодами розвитку суспільства, складаючи 70% бідного населення світу. Процес інтегрування гендерних питань у законодавство мусить супроводжуватися стратегією забезпечення того, щоб умови управлінської діяльності гарантували рівні права і можливості та однакове ставлення як до чоловіків, так і до жінок.

В Україні створено правові механізми та прийнято ряд важливих рішень, спрямованих на впровадження гендерної рівності:

– Конституція України (Ст. 3, 21, 24, 25 закріплюють рівність чоловіків і жінок у всіх сферах життя та торкаються питань гендерної нерівності).

– Закон України «Про обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

– Закон України «Про попередження насильства в сім'ї».

– Закони України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків».

– Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

– Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та інші.

Доцільно наголосити на законі України «Про забезпечення рівних прав там можливостей жінок і чоловіків». Згідно до нього, всі проекти нормативно-правових актів підлягають обов'язковій гендерно-правовій експертизі; на підприємствах, в органах виконавчої влади, в установах, організаціях має бути присутній спеціальний координатор з питань гендеру; Кабінет Міністрів України приймає і забезпечує виконання Національного плану дій щодо впровадження гендерної рівності; скарги та випадки дискримінації за ознакою статі можна надсилати на розгляд до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. На жаль в українському суспільстві непоодинокі оголошення про прийом на роботу, з вимогами до статі, віку та працівника. Тепер ці вимоги заборонені, за винятком тієї роботи, яку справді можуть виконувати лише особи певної статі. Закон забороняє вимагати інформацію про особисте життя потенційного працівника, або його плани на майбутнє, пов'язані з народженням дитини. Але цей закон потребує в подальшому детальної розробки механізмів впровадження.

Отже, Україна в своїй діяльності щодо усунення гендерної дискримінації керується законами, створеними власне нею та міжнародно-правовими актами, що вона підписала. Але не дивлячись на все це, в нашій державі все рівно спостерігається тенденція систематичного порушення прав жінок. По-перше, у структурі населення нашої держави 80% безробітних – жінки. По-друге, серед державних службовців жінки становлять 70%. Непогана чисельність, проте на керівних посадах, на рівні прийняття важливих рішень їх буквально одиниці!

По-третє, в обласних господарських судах жінки-судді становлять 60%, в той час як у Вищому господарському суді України їх приблизно 40%. Можна також зазначити, що у Верховній Раді України серед 450 народних депутатів лише 36 жінок, у Кабінеті Міністрів України 1 жінка та 4 жінки займають посади заступників. Отже, політична влада фактично виконує лише чоловічу волю та є одностатевою. І лише у приватному бізнесі гендерний баланс зберігається більш-менш постійно, а саме 50,4% жінок – 49,6% чоловіків.

Проте проблема гендерної нерівності, як і кожна проблема, має і свої шляхи вирішення. Це насамперед активна позиція неурядових організації та профспілок, бо досягнення позитивних результатів можливе лише за умови консолідації дій якомога більшої кількості суб'єктів; зміцнення існуючих та створення нових механізмів недопущення гендерної дискримінації; проведення інформаційної компанії (засоби масової інформації мають зламати той стереотип українського народу, за я ким жінка є тільки «берегинею домашнього вогнища».); подолання поділу професій на чоловічі та жіночі; активне використання досвіду іноземних країн (наприклад, прийняття гендерно-нейтрального бюджету на місцевому рівні); створення умов для отримання жінками належної правової освіти та обізнаності їх в сфері своїх прав і можливостей оскарження випадків дискримінації за ознакою статі; належна професійна підготовка службовців, що причетні до розробки державної політики, яка пов'язана с гендерними питаннями; інтегрування гендерної рівності у всіх напрямках діяльності органів влади; створення умов для більш широкої участі жінок у прийнятті суспільно важливих рішень.

Отже, проблема гендерної нерівності, яка існує в України має безліч шляхів вирішення, але для успішного розв'язання цих питань українські жінки мають зрозуміти, що знати свої права та намагатись досягнути умов для реалізації вільних можливостей – це не феміністична пропаганда, а позиція свідомого громадянина.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права і конституційного права ПІОІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Санченко Дмитро Євгенович
Київський університет права НАН України, студент, Юридичний факультет, 3 курс, 4 група

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В ОБ'ЄКТИВІ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ

Якщо розглядати права людини з позиції антропоцентризму, то неабияке значення у даному контексті слід приділити саме екологічній безпеці. Досліджували питання екологічної безпеки, зокрема: В. І. Андрейцев, О. П. Білоус, А. П. Гетьман, А. Б. Качинський та інші.

Конституція України в ст. 16 закріплює, що обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу. Відтак ст. 66 Основного закону України зобов'язує кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки. Якщо вести мову про нормативне закріплення основних положень, які стосуються екологічної безпеки зокрама, а також життя та здоров'я лидини в цілому, – то такі норми завжди перебувають у тісному взаємозв'язку.

Пригадаючи загальноприйняте визначення поняття «здоров'я», під яким розуміють стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб та фізичних вад (ВООЗ). В Основах законодавства України про охорону здоров'я передбачається право кожного громадянина на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; соціально-епідемічне благополуччя території і населеного пункту у місцях проживання; достовірну інформацію про стан здоров'я населення з урахуванням можливих ризиків та їх рівнів. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає у ст. 50 екологічну безпеку, як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Деякі науковці під поняттям «безпека» розуміють стан об'єкта діяльності коли для нього немає небезпеки (О. В. Артеменко). В свою чергу, як юридичну категорію екологічну безпеку В. І. Андрейцев розглядає, «як стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм суспільних зв'язків, за якого системою правових норм… гарантується захищеність прав громадян на безпечне для їх життя та здоров'я навколишнє природне середовище, забезпечується регулювання екологічно небезпечної діяльності та запобігання погіршенню стану довкілля й настанню інших наслідків небезпечних для життя та здоров'я особи, суспільства, держави».

Відповідно до Конституції України (п. 3 ст. 116), Кабінет Міністрів України вирішує питання державного управління на основі Конституції, законів України, актів Президента України. На нього, зокрема, покладено обов'язки забезпечення проведення політики у сфері охорони природи, екологічної безпеки і природокористування.

Важливе значення має Закон України «Про основи національної безпеки», який визначає загрози національним інтересам і національній безпеці України, а саме в екологічній сфері:

– значне антропогенне порушення і техногенна перевантаженість території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характерів;

– погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості води;

– небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму;

– посилення впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, зокрема генетично змінених організмів, та біотехнологій;

– застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів.

Кримінальний кодекс України у розділі VIII передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля.

Також, слід згадати про інші нормативно-правові акти (або конкретні норми), зокрема:

– норми Закону України «Про відходи» (будь-які речовини, матеріали, що не мають подальшого використання підлягають видаленню чи утилізації; якщо ж такі речовини мають фізичні, біологічні, хімічні та ін. небезпечні властивості то закон визначає форми та методи, порядок поводження з небезпечними відходами, спеціальні заходи відвернення їх всебічного впливу на довкілля, життя та здоров'я людини);

– норми Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» (визначає об'єкт підвищеної небезпеки, небезпечні речовини, та ін. терміни, особливості державного нагляду та контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки);

– норми Закону України «Про пестициди та агрохімікати» (визначають екологічно безпечні, технічні методи захисту рослин);

– норми Закону України «Про охорону атмосферного повітря» (ст. 7 – встановлює нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря – гранично допустимі концентрації забруднюючих речовин, гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного та іншого шкідливого фізичного та біологічного впливу на повітря, а отже на людей, природне середовище. При цьому для лікувально-оздоровчих, рекреаційних територій встановлюються більш суворі норми);

– норми Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», де визначено поняття «питної води». Вона повинна відповідати державним стандартам та санітарному законодавству, а отже санітарно-гігієнічним нормам на питну воду, що відображені у санітарних Правилах і нормах.

– інші нормативні акти (в тому числі згадані в дослідженні).

Так чи інакше, екологічна безпека має безпосереднє вираження на практичному рівні. В Законі України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» визначається право громадян на безпечні для здоров'я і життя харчові продукти, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище. Державне регулювання щодо забезпечення вказаного середовища відбувається шляхом здійснення гігієнічної регламентації і державної реєстрації небезпечних факторів, проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи, ліцензування вимог щодо безпеки для охорони здоров'я і життя.

Отже, виходячи з вищевикладеного, на наш погляд, беручи до уваги сучасну концепцію глобалізаційних процесів, суттєвим показником порушення екологічної безпеки, слід вважати:

– по-перше (споживчий аспект): вільний обіг харчової продукції з небезпечними для життя та здоров'я компонентами, генетично модифікованих організмів; порушення правил торгівлі в супермаркетах, магазинах тощо;

– по-друге (адміністративно-правовий аспект): неефективність заходів санітарно-епідеміологічних служб (через проблему корупції, хабарництва), застарілість технологій очисних споруд, повільне впровадження в промисловий обіг України сучасних технологій утилізації та переробки відходів;

– по-третє (медичний аспект): співвідношення проблем пов'язаних з охороною здоров'я та умови оплатної медицини, що впливають на якість медицини в цілому.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного та адміністративного права КУП НАН України *Д. О. Беззубов*.

Сейфалпаша Алиев
Азейбаржанская дипломатическая академия

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА – НЕОТЬЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ КАЖДОГО ИЗ НАС

Права человека – это неотъемлемые права каждого человека, в независимости от его национальности, местожительства, пола, этнической принадлежности, цвета кожи, религии, языка или любых других признаков. Все люди в равной степени располагают правами человека, исключая всякого рода дискриминацию. Эти права взаимосвязаны, взаимозависимы и неделимы.

Всеобщие права человека зачастую зафиксированы и гарантированы законом в форме договоров, обычного международного права, общих принципов права и других источников международного права. Международное право в области прав человека возлагает на государства обязательства по осуществлению деятельности с целью поощрения и защиты прав и основных свобод человека.

Все права человека представляют собой единое целое, они взаимосвязаны и взаимозависимы: будь то гражданские и политические права, как, например, право на жизнь, равенство перед законом или свобода выражения мнений; экономические, социальные и культурные права, как, например, право на труд,

общественную безопасность и образование, или коллективные права, как, например, право на развитие и самоопределение. Прогресс в соблюдении одного права способствует прогрессу в соблюдении других прав. Таким же образом несоблюдение какого-либо одного права отрицательно влияет на осуществление других прав.

Хотя некоторые словари определяют это слово как «привилегия», говоря о правах человека, мы считаем это чем-то более важным и необходимым. Каждый человек наделён определёнными основными правами просто потому, что он является человеком. Они называются «правами человека». Это не просто какая-то привилегия, которую можно отнять по чьей-то прихоти. Каждый человек наделён определёнными правами просто потому, что он является человеком.

После злодеяний и многочисленных человеческих жертв Второй мировой войны, в 1948 году была подписана Всеобщая декларация о правах человека ООН, чтобы обеспечить общее понимание того, что же такое права человека. Она является фундаментом для построения мира на основе свободы, справедливости и мира.

До Первой мировой войны отдельные вопросы прав человека (главным образом – прав религиозных меньшинств) включались в двусторонние и многосторонние договоры.

Всеобщая декларация прав человека 1948 года, хотя и закрепляет основные права и свободы личности, не является обязательным к исполнению международно-правовым документом. Вместе с тем, некоторые юристы рассматривают положения Всеобщей декларации прав человека как источник обычных норм международного права. Всеобщая декларация прав человека была принята на третьей сессии Генеральной Ассамблеи ООН резолюцией 217 А (III) (Международный пакт о правах человека) от 10 декабря 1948 года. Декларация определяет базовые права человека.

Декларация имеет только статус рекомендации, но на её основании были приняты два обязательных для участников договора: Международный пакт о гражданских и политических правах и Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Отдельные положения декларации, такие как запрет пыток и рабства, являются обязательными как императивная норма; в отдельных странах Декларация признается частично

В июне 1945 года был подписан Устав ООН, первая статья которого объявила осуществление международного сотрудничества «в поощрении и развитии уважения к правам человека» одной из целей организации. В апреле 1948 г. Организация американских государств приняла Американскую декларацию прав и обязанностей человека.

В последнее десятилетие в азербайджанском общественном сознании прочно утвердилась идея прав человека, что закономерно связано с общими процессами демократизации страны в эти годы. О правах человека много говорят и пишут, они постоянно у всех на слуху, активно обсуждаются на всех уровнях – от президента до рядовых граждан.

Новый Азербайджан, следуя курсом реформ, воспринял основные требования, принципы и стандарты мирового сообщества в гуманитарной сфере, взяла на себя определенные обязательства по соблюдению прав человека, согласилась с тем, что эти права являются естественными и неотчуждаемыми, даны человеку от природы, обязательны для всех, и, прежде всего для самой власти, призванной гарантировать их беспрепятственное осуществление. Наша страна безоговорочно признала соответствующие международно-правовые акты в данной области, приняла собственную Декларацию прав человека и гражданина. В Конституции Азербайджанской Республики закреплено положение о том, что права человека являются высшей социальной ценностью, что их соблюдение – первейшая обязанность государства. Впервые в отечественной истории введен специальный пост Уполномоченного по правам человека, т.е. появился новый правозащитный институт.

Конституционный Суд АР, являясь частью судебной системы, вместе с тем занимает в ней особое положение. Целями Конституционного Суда как специализированного органа конституционного контроля, являются защита основ конституционного строя, основных прав и свобод человека и гражданина, обеспечение верховенства и прямого действия Конституции Азербайджанской Республики на всей территории страны. Конституционный Суд Азербайджанской Республики по жалобам на нарушение конституционных прав и свобод граждан и по запросам судов проверяет конституционность закона, примененного или подлежащего применению в конкретном деле.

18 июня 2007 года Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым был подписан Указ о ежегодном праздновании в Республике Дня прав человека. Предпосылкой стало утверждение 18 июня 1998 года общенациональным лидером Азербайджана Гейдаром Алиевым «Государственной программы по защите прав человека». Можно считать, что с этого времени обеспечение прав человека в Республике было определено одним из основных направлений государственной политики страны. 18 июня 2008 года в Азербайджане впервые отмечался Всемирный день прав человека. Были проведены тематические мероприятия международного уровня, на которых озвучивались неоспоримые аргументы о приверженности Азербайджана международной политике по защите прав человека. Достижениями правовой системы Азербайджана называют амнистию десятков тысяч граждан, сокращение числа заключенных до 13 тысяч человек. Кроме того, в Республике утверждена Концепция государственной поддержки развития средств массовой информации, предоставлена единовременная финансовая помощь редакциям ведущих газет и информационным агентствам, усиливается общественный контроль за деятельностью правительства. С 2004 года Азербайджан сотрудничает с Советом Европы по вопросам усовершенствования судебно-правовой системы. В феврале и декабре 2008 года Совет Европы в целом позитивно оценил шаги по защите прав человека в Азербайджане. Защита прав человека и демократия неразрывно связаны: «Мы выбирали

демократический путь не под чьим-либо давлением. Мы понимаем, что без демократизации общества предусмотренные нами крупные экономические проекты не могут быть успешными. Этот путь – наш стратегический выбор» – заявил президент Азербайджана Ильхам Алиев.

Сидоренко Марина Олегівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 7 група

ПРАВО НА ЖИТТЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНЕ І НЕВІД'ЄМНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Право на життя визнається найважливішим особистим немайновим благом людини в усіх демократичних державах світу, воно є природним та невідчужуваним правом будь-якої людини, оскільки кожний отримує зазначене право з народження, його ніхто не має права позбавити та в силу своїх можливостей не може передати. Право на життя є найголовнішим і найціннішим правом людини, забезпеченню реалізації якого держава має приділяти особливу увагу. Володіння ним – це передумова здійснення всіх прав людини і громадянина. Таким чином, без життя, тобто біологічного існування людини, інші права не мають ніякого значення.

Право на життя, його зміст та правове регулювання ставало предметом дослідження таких науковців як: П. Рабінович, Р. Стефанчук, М. Ардашев, О. Рогова, Н. Болотін, О. Пунда, О. Єрмолаєва, Г. Миронова, Д. Бойчук, Л. Остапенко, В. Чернат .

Будучи фактом об'єктивної реальності, людське життя є первинним щодо будь-якого позитивного правового регулювання і як таке не потребує юридичного дозволу. По-перше, право на життя забезпечено фундаментальними законами Всесвіту. Саме завдяки унікальному поєднанню і збалансованості явищ, законів і процесів навколишнього фізичного світу, а також біологічної організації людини уможливлюється феномен життя людської істоти у всьому розмаїтті його граней. По-друге, право на життя забезпечено фундаментальним моральним законом людської істоти – совістю, що є природним регулятором міжлюдських взаємовідносин. Правове забезпечення життя існує тільки тому, що існує природне (яке фіксується у моральній свідомості) право на життя.

Це право безперечно є самим природним і невід'ємним. Без забезпечення права на життя не можна говорити про будь-які інші права та свободи. Це право гарантується Конституцією України (ст. 27), Цивільним Кодексом України (ст. 281), міжнародними актами, зокрема Загальною декларацією прав людини (ст. 3), Міжнародним актом про громадянські та політичні права (ст. 6), Європейською конвенцією про права людини і основні свободи (ст. 2) та іншими нормативно-правовими актами.

Закріпивши дане положення у Конституції держава взяла на себе обов'язок захищати та гарантувати людині можливість в його здійсненні. Але Конституція не встановлює момент його виникнення. У юридичній науці існує декілька позицій щодо виникнення права на життя: 1) момент визнання плоду життєздатним; 2) момент запліднення; 3) момент початку фізіологічних пологів. Хоча зародок людини й не є суб'єктом права на життя, для суспільства такий організм становить таку ж цінність, як і жива людина. Існують міжнародні акти, спрямовані на встановлення зобов'язань щодо правового захисту ембріона , зокрема абзац 10 преамбули Конвенції про права дитини, де зазначено, що «дитина…потребує спеціальної охорони і піклування як до так і після народження».

Українське законодавство не містить чіткого визначення початку права на життя, як це зазначається в нормативно-правових актах інших країн, зокрема, ст. 17 Конституції Російської Федерації, яка передбачає, що «основні права і свободи людини невідчужувані і належать кожному від народження». Тому права (а значить і право на життя) в Росії людина має з моменту народження. Конституція Ірландії в ст. 40 Основного Закону проголошує: «Держава визнає право на життя ненародженого і, маючи на увазі рівне право на життя матері, гарантує у своїх законах повагу і, наскільки це можливо, захищає і підтримує своїми законами це право». Конституція Словацької Республіки у ст. 15 закріплює: «Кожний має право на життя. Людське життя гідне охорони ще до народження». У ст. 6 Хартії основних прав та свобод, яка являється частиною конституційної системи Чеської Республіки, зазначено аналогічне формулювання.

Щодо України, так у ст. 50 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» зазначається: «Операція штучного переривання вагітності може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів». Оскільки Конституція забезпечує захист права на життя людини, тоді момент виникнення такого права настає саме на 12 тижні вагітності. Тоді як у Цивільному кодексі України ст. 25 ч. 2 зазначено: «Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини». У п. 2 ст. 281 Цивільного кодексу України: «Фізична особа не може бути позбавлена життя». Отже, за цивільним законодавством України невід'ємне право на життя має фізична особа. Оскільки фізична особа – це «людина як учасник цивільних відносин» (ст. 24), право на життя прямо пов'язано з набуттям цивільної правоздатності фізичної особи, яка відповідно «виникає у момент її народження» (п. 2 ст. 25 ЦКУ) і «припиняється у момент її смерті» (п. 4 ст. 25). Отже, право на життя набувається від народження.

У порівнянні з законодавством інших країн, де чітко встановлено момент виникнення права на життя, закріплення права на життя в Україні недосконале

та розбіжності, які виникають між нормативними актами, перш за все, пов'язані з відсутністю чіткого легального визначення моменту початку життя.

Право на життя, будучи найважливішим серед особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини, сформульовано як абсолютне у ЦКУ. Юридичні норми щодо забезпечення цього права в Україні розписані через такі складові, як: заборона на позбавлення життя, в тому числі заборона задоволенні прохання фізичної особи про припинення її життя (пп. 1–4 ст. 281); обмеження щодо стерилізації та штучного переривання вагітності (пп. 5,6 ст. 281). Одним з обмежень права на життя є право, яке визначене у міжнародних договорах – це право на приватне життя, в зміст якого входить право на переривання вагітності. З погляду теорії права легальне проведення абортів є узаконеним запереченням права на життя – першого й засадничого з усіх основних і невідчужуваних прав людини, звуженням гарантованого Конституцією «права кожної людини на життя». Тому аборт слід прирівняти до злочину людиновбивства.

Виходячи з вище сказаного можна зробити висновок, що право на життя є основоположним, ключовим, найголовнішим правом, яке надається людині і без якого не можливо надати особі всі інші права. Повне чи часткове використання всіх інших прав без володіння правом на життя неможливе, адже саме право на життя визначає «тілесне», біологічне існування людини. Це право активно регулюється та захищається як на державному рівні, так і на міжнародному. Але потрібно всебічно дослідити та вивчити правові прогалини навколо правового регулювання, щодо моменту виникнення права на життя.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Д. А. Селіхов.*

Сисенко Аліна Юріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 3 курс, 1 група

ГАРАНТІЇ ЩОДО ВІДПУСТОК ЖІНОК У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ, ПОЛОГАМИ І ДОГЛЯДОМ ЗА ДИТИНОЮ

Відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами і для догляду за дитиною є соціальними відпустками. До них відносять:1) відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. На підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами: тривалістю до пологів – 70 календарних днів, після пологів – 56 календарних днів (70 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнених пологів), починаючи з дня пологів. 2) Відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Ця відпустка може бути використана повністю або частинами також батьком дитини, бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною, або особою, яка усиновила чи взяла під опіку дитину. 3) Додаткову відпустку працівникам, які мають дітей. Жінці, яка працює і має двох і більше дітей віком до 15-ти років або дитину-інваліда, за її бажанням щорічно надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 5-ти календарних днів без урахування вихідних.

У статті здійснено дослідження трудових взаємовідносин особи, яка перебуває у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку із роботодавцем, проаналізовано норми чинного українського законодавства щодо зазначеного питання. Крім того, у статті передбачено, що на даний час у чинному законодавстві України не визначено поняття збереження місця роботи (посади). Тому питання стосовно зобов'язання роботодавця зберегти жінці після відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку, місце роботи чи посади залишається відкритим та актуальним.

Трудове законодавство України надає гарантії у зв'язку з виконанням сімейних обов'язів переважно жінкам. Я вважаю, що це обумовлено тим, ща саме жінка виконує найважливішу соціальну функцію – материнство. І першочерговим завданням держави є створення оптимальних умов для виховання дітей й одночасно самореалізація в інших сферах суспільного життя.

Взагалі праця жінок, у тому числі вагітних та таких, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною, регламентується главою XII Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України). Зокрема, у ст. 176 КЗпП України зазначено, що не допускається залучення до робіт у нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років, а згідно з ст. 178 КЗпП України вагітним жінкам відповідно до медичного висновку знижуються норми виробітку, норми обслуговування або вони переводяться на іншу роботу, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів, із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою.

У ст. 179 КЗпП України та ст. 18 Закону передбачено, що після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, що відноситься до соціальних відпусток. Ця відпустка може бути використана повністю або частинами також батьком дитини, бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною, або особою, яка усиновила чи взяла під опіку дитину та одним із прийомних батьків. За бажанням жінки або вказаних осіб, у період перебування їх у відпустці для догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома.

Якщо особа, яка перебуває у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, виявила бажання працювати на умовах неповного робочого

часу, не перериваючи відпустки, а посада її буде зайнята іншим працівником, з яким укладено строковий трудовий договір на період цієї відпустки, адміністрація підприємства не вправі звільняти цього працівника. Водночас за згодою адміністрації підприємства особа, яка доглядає за дитиною віком до трьох років, може виконувати роботу за іншою вільною посадою з урахуванням кваліфікаційних вимог за цією посадою. У разі відсутності на цей час на підприємстві вакантних посад адміністрація підприємства має право відмовити цій особі. Після закінчення відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку особа, яка доглядала за дитиною, може повернутися на своє попереднє місце роботи (посаду), яке за нею зберігалося. Відповідно до ст. 184 КЗпП України звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. На період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більш як три місяці з дня закінчення строкового трудового договору.

Ліквідація підприємства з правонаступником не дає роботодавцеві права звільняти зазначених вище жінок за власною ініціативою. У разі повної ліквідації підприємства жінок, які доглядають за дитиною віком до трьох років, може бути звільнено лише за умови їхнього обов'язкового працевлаштування на інше підприємство. Тобто звільнення може бути проведене відповідно до пункту 5 ст. 36 КЗпП України – у зв'язку з переведенням працівника, за його згодою, на інше підприємство. Обов'язок щодо працевлаштування покладається на керівника підприємства, з яким така жінка перебуває в трудових відносинах.

Слід акцентувати увагу на тому, що відповідно до пункту 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 року № 9 звільнення за пунктом 2 ст. 36 (закінчення строку) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (або понад три роки, але не більше, ніж до шести років, якщо дитина за медичним висновком в цей період потребує домашнього догляду), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда провадиться з обов'язковим працевлаштуванням (ч. 3 ст. 184 КЗпП). Не може бути визнано, що власник або уповноважений ним орган виконав цей обов'язок по працевлаштуванню, якщо жінці не була надана на тому ж або на іншому підприємстві (в установі, організації) інша робота або запропонована робота, від якої вона відмовилась з поважних причин (наприклад, за станом здоров'я).

Часто трапляються випадки, коли у період відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на підприємстві, де працює жінка, відбуваються зміна в організації виробництва та праці, у тому числі скорочення чисельності та штату працівників. У такому разі виникає питання, що повинен роботодавець зберегти жінці після відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку, місце роботи чи посаду. Жінка, яка знаходилась у відпустці для догляду за дитиною, часто сприймається роботодавцем як небажаний тягар. Оскільки жінка у цей період особливо соціально вразлива, законом установлено

певні гарантії. Це означає, що після виходу жінки із відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку їй повинно бути надано попереднє місце роботи (посаду). Вважається, що однозначна норма, але на практиці саме із її застосуванням виникають найбільші труднощі. По суті зазначеної норми встановлюється заборона для роботодавця скорочувати посаду, якщо жінка, яка її займає, знаходиться у декретній відпустці. Проте у зв'язку з тим, що процедура та підстави скорочення або зміни штату працівників ніде у законодавстві не прописані, роботодавці, як правило, вважають себе вільними у вирішенні питань чисельності та штату працівників, а на практиці це призводить до того, що нерідко посаду, що обіймає жінка, яка перебуває у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, скорочується навіть без її відома. Законодавство не містить вимог повідомляти таку жінку або отримувати від неї згоду.

Взагалі жінці, яка не має бажання відстоювати свої права усіма передбаченимидля цього способами, у тому числі у суді, необхідно підходити до вирішення таких питань найбільш гнучкіше та усіма силами намагатися найти з роботодавцем компромісне рішення. Жінці, яка перебуває у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, повинна намагатися залишатися на зв'язку із роботодавцем щоб своєчасно дізнатись про заходи, що готуються на підприємстві стосовно скорочення штату. У такому випадку у жінки буде більше шансів зберегти саме свою посаду, своєчасно утрутившись у дії роботодавця та попередив його про незаконність такого скорочення. Таким чином, враховуючи викладене, а також відсутність визначення поняття збереження місця роботи (посади) у чинному законодавстві, питання стосовно зобов'язання роботодавця зберегти жінці після відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку, місце роботи чи посади залишається відкритим.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри приватного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. С. Сидоренко.*

Стеценко Аліна Миколаївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 1 група

ГРОМАДЯНСТВО ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

Громадянство – це структурний елемент правового статусу особи, який розкриває головний зміст людини і держави, взаємовідносин з державою та суспільства.

Право на громадянство є невід'ємним правом людини. Адже громадянство означає постійний правовий зв'язок особи з державою, і тільки завдяки громадянству особа може вимагати від держави гарантій дотримання її прав та свобод (проте, і держава завдяки громадянству має право вимагати виконання від громадянина певних обов'язків).

Громадянином України, як і іншої держави, є не будь-яка людина, а тільки та, котра проживає чи проживала на її території, підкоряється державній владі, користується правами та виконує обов'язки, тобто це особа, яка перебуває в особливих зв'язках з Україною.

Спеціальним законодавчим актом з питань громадянства є Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року. Цей Закон відповідно до Конституції України визначає правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, порядок оскарження рішень з питань громадянства. Закон визначає принципи, на яких ґрунтується законодавство України про громадянство: принцип єдиного громадянства; принцип рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України; принцип збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України; принцип неможливості автоматичного набуття або припинення громадянства України у зв'язку з укладанням або припиненням шлюбу чи припиненням громадянства України другим з подружжя та інші.

Громадяни України незалежно від підстав і порядку набуття громадянства України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Це прямо зазначено у преамбулі до зазначеного Закону.

Громадянство України має такі суттєві ознаки:

1) право на громадянство є невід'ємним правом людини – громадянин України не може бути позбавлений громадянства, права змінити громадянство, не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі;

2) за ст. 4 Конституції в Україні існує єдине громадянство, що є однією з основних засад розбудови суверенної і незалежної демократичної держави. Україна сприйняла поширену в цивілізованому світі позицію, що громадянство – це не просто правовий взаємозв'язок людини і держави, а невід'ємне право людини, яке держава зобов'язана визнавати і поважати;

3) усі громадяни України незалежно від підстав і порядку набуття ними громадянства України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом;

4) Україна гарантує піклування і захист своїм громадянам, які перебувають поза її межами;

5) проживання або тимчасове перебування громадянина України за межами держави не припиняє його громадянства України;

6) громадяни України не можуть бути видані іноземній державі.

Для запобігання набуттю громадянином України статусу особи без громадянства законом чітко встановлено, що вихід із громадянства України допускається, якщо особа набула громадянство іншої держави або отримала документ, виданий уповноваженими органами іншої держави, про те, що громадянин України набуде її громадянство, якщо вийде з громадянства України.

У Законі закріплено також, що вихід із громадянства України не допускається, якщо особу, яка клопоче про вихід із громадянства України, в Україні притягнуто як обвинувачену у кримінальній справі або стосовно якої в Україні є обвинувальний вирок суду, що набрав чинності і підлягає виконанню.

Отже, на відміну від підданства громадянство передбачає паритетний, взаємний характер стосунків фізичної особи як з державою, так і іншими членами політичної спільноти, відкидає будь-яку можливість запровадження спадкових титулів і звань. Усі громадяни за визначенням є рівними у своїй гідності та правах, у тому числі й у можливості брати участь в управлінні державними та суспільними правами.

Відносини громадянства передбачають поширення на особу юрисдикції держави і державного захисту незалежно від її місця перебування. Навіть постійне проживання за кордоном не позбавляє громадянина права брати участь у політичному житті своєї країни і водночас не знімає з нього відповідальності за додержання її конституції та законів. Громадянство передбачає відданість і вірність своїй державі, почуття патріотизму, суспільно-політичну активність, зацікавленість у зміцненні державності, готовність у будь-який момент стати на захист своєї Батьківщини.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Тарєлко Станіслав Вікторович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, факультет підготовки кадрів для МЗС України, 5 курс, група

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПОНЯТТЯ «РЕПРОДУКТИВНЕ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ» КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Україна, як частина світового співтовариста не залишається осторонь від вирішення нагальних питань, які турбують світову спільноту. В кін. XX століття спостерігається стрімкий розвиток медицини та генної інженерії. Через їх розвиток постає питання про права четвертого покоління – соматичні (тілесні)

права людини – право на гомогенні шлюби, зміну статі, аборти, клонування тощо.

14 грудня 2004 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини в Україні». Отже, Україна визначила свою позицію з цього питання, погоджуючись з Додатковим протоколом до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв*язку із застосуванням досягнень біології та медицини, що стосуються заборони клонування людських істот від 12.01.1998 року.

Втім, в деяких державах заборона репродуктивного клонування була встановлена раніше, ніж це було зроблено Україною, тому доцільним буде розпочати дослідження з розгляду норм, що містяться в нормативно-правових актах цих держав.

Однією із перших країн, що дали легальне визначення репродуктивному клонуванню людини була Німеччина. Федеральний закон ФРН про захист ембріонів 1990 р. називає злочином створення ембріона генетично ідентичного іншому ембріону, що походить від живої чи мертвої особи. Тобто, можливо охарактеризувати репродуктивне клонування як штучне відтворення у лабораторних умовах генетично точної копії будь-якої живої людини. В цьому аспекті слід звернути увагу на те, що ключовим елементом цієї норми є дефініція «ембріон», що дає можливість виокремити це діяння в часових межах – діяння буде визнаватися репродуктивним клонуванням саме з моменту виникнення (створення) ембріону.

В Кримінальному кодексі Франції ст. 214–2 з 2004р. був закріплений склад злочину, який сформовано наступним чином: «Проведення будь якої процедури спрямованої на спричинення народження дитини, генетично ідентичній іншій людині, неважливо живій чи мертвій». Порівнюючи положення КК Франції з положеннями німецького законодавства варто відзначити радикально інший підхід до визначення дефініції «репродуктивне клонування людини». По-перше, слід відмітити конструкцію «проведення будь-якої процедури». Застосування такої конструкції надає нормі характер невизначеності, що дає змогу невиправдано широкого її застосування. Але, ця конструкція уточнюється визначенням мети такої процедури – «спричинення народження дитини». По-друге, хотілося б відмітити попереднє положення – «народження дитини». Визначення саме народження дитини, як моменту визнання діяння репродуктивним клонуванням носить ускладнюючий характер, так як визначити, що процедура спрямована на народження дитини можна далеко не на кожному етапі її проведення. Тому, норми КК Франції видаються неоднозначними і сумнівними для їх застосування.

В ч. 2 ст. 161 Кримінального Кодексу Іспанії репродуктивне клонування визначається як створення ідентичних людських істот шляхом клонування або інших дій, спрямованих на селекцію раси. В порівнянні із попередньо розгляне ними нормами, дефініція, яка міститься в КК Іспанії носить ще більш абстрактний характер, так як єдине, що дає змогу визначити репродуктивне клонування людини, це результат – створення ідентичних людських істот. При цьому варто

зробити одне зауваження: в разі, якщо ідентична людська істота не буде створена, то діяння не буде визнаватися репродуктивним клонуванням, навіть якщо здійснення всіх біотехнічних процедур відповідає меті створення ідентичної людської істоти.

В статті 2 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини в Україні» зазначається, що клонування людини – це створення людини, яка генетично ідентична іншій живій або померлій людині, шляхом перенесення у залишену без ядра жіночу статеву клітину ядра соматичної клітини людини. Отже, фактично законодавець дає опис процедури клонування, забороняючи саме цю процедуру. Дана процедура клонування людини відповідає «методу «перенесення ядра»», який на сьогодні є найбільш розробленим методом клонування взагалі. Проте, існують і інші методи (наприклад, партеногенезу), яким законодавець не приділив уваги. Таке положення справ дає нам змогу вести мову про недосконалість мови законодавчої техніки, яке фактично може створити ситуацію, коли репродуктивне клонування людини не буде порушенням українського законодавства, так як воно не буде відповідати формулюванню, вказаному в законі.

Підсумовуючи викладене вище слід зазначити, що в українському та європейському законодавстві є очевидними концептуальні відмінності у підходах до визначення поняття «репродуктивне клонування людини». Норми, що містяться в нормативно-правових актах європейських країн, носять, як правило абстрактний характер, на відміну від дефініції, закріпленої в Законі України «Про заборону репродуктивного клонування людини в Україні», яка має казуальний характер. Тому, видається необхідним змінити формулювання, що міститься в українському законодавстві на таке, що носить абстрактний характер, для того, щоб виключити невиправдану можливість звуження застосування відповідної норми.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. О. Любченко.*

Терела Максим Анатолійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 2 група

ПОГЛЯД НА ЕВТАНАЗІЮ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Відповідно до Конституції України кожній людині належить невід'ємне право на життя, один із аспектів якого припускає можливість самостійно розпоряджатися ним, у тому числі вирішувати питання про припинення життя. До-

пустити можливість реалізації цього права можна, зокрема, шляхом евтаназії. Проблема евтаназії з'явилася і практично одразу набула актуальності у XX столітті, що зумовлювалось, з одного боку, першим досвідом її легалізації, та з іншого, – практикою застосування всупереч діючому законодавству цілого ряду країн. Усі суспільні новації повинні отримати належне правове регулювання, тому як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці останнім часом дедалі більше зростає інтерес до евтаназії, яка є водночас однією із найактуальніших та невирішених медико-деонтологічних, етико-філософських та юридичних проблем.

Уперше термін «евтаназія» був застосований Ф. Бейконом у XVII столітті для трактування так званої «легкої смерті», а з XVII століття це поняття почало означати «вбити кого-небудь із жалю». Розмежовують активну і пасивну евтаназію. Пасивна евтаназія виражається у тому, що призупиняється надання медичної допомоги, спрямованої на продовження життя, що в свою чергу прискорює настання смерті. Активна евтаназія передбачає надання помираючому таких лікарських засобів або застосування інших медичних дії, що спричиняють швидке і безболісне настання смерті.

При вирішені проблеми евтаназії в Україні необхідним вбачається врахування досвіду тих країн, які легалізували інститут евтаназії, і застосування цього досвіду з метою недопущення можливих зловживань.

Принагідно варто зазначити, що перша у світі спроба легалізації евтаназії буда здійснена в 1906 році у штаті Огайо (США). При цьому законодавчі збори штату проголосували проти такого законопроекту. Наступний крок у даному напрямку був здійснений у США через понад півстоліття, коли у 1967 році адвокат Л. Катнер за сприяння Американського товариства евтаназії розробив форму документа *(living will),* у якому особа мала змогу офіційно заявити про те, що не бажає штучного підтримання її життя у випадку невиліковної хвороби. Тільки наприкінці XX століття у 1998 році в штаті Орегон (США) був прийнятий Закон, який дозволив активну евтаназію, при цьому її здійснення ускладнено цілим рядом юридичних формальностей із запобіжною метою уникнення зловживань.

Першою європейською країною, яка легалізувала як активну, так і пасивну евтаназію, стали Нідерланди. 10 квітня 2001 року Верхня палата парламенту затвердила закон, який звільняв від кримінальної відповідальності лікарів, що допомагали невиліковним хворим померти. Однак варто констатувати, що прийняття вказаного закону стало наслідком разючої невідповідності між законодавством і реальною негласною практикою, оскільки за неофіційними даними евтаназія у цій країні здійснювалася уже із 1984 року.

У 2002 році Нижня палата парламенту Бельгії також затвердила законопроект про легалізацію евтаназії. Відповідно до нього лікар, який застосував евтаназію, не міг бути звинувачений у примусовому позбавленні особи життя (вбивстві), якщо пацієнт, по-перше, був невиліковно хворий і по-друге, сам прийняв відповідне рішення. При цьому уряд Бельгії створив постійний комітет для контролю над евтаназією з метою уникнення можливих зловживань.

Ще однією країною, яка у 2009 році прийняла закон щодо легалізації евтаназії, став Люксембург. Для прийняття законопроекту парламенту навіть довелося піти на безпрецедентні заходи, – внести поправки до Конституції, відповідно до яких звужувалися повноваження монарха Великого Герцога Люксембурзького Анрі, що категорично відмовлявся підписувати цей закон.

Із 2011 року активна евтаназія дозволена також у швейцарському кантоні Цюріх.

Відтак, можна констатувати, що наразі лише декілька країн Європи визнають евтаназію на законодавчому рівні. У більшості держав вона заборонена, у тому числі в Україні. Проте справедливим буде відмітити той факт, що далеко непоодинокою є негласна практика її застосування. Наприклад, британські прецеденти, коли суд приймав рішення про відключення від апарату підтримки життя смертельно хворих дітей навіть всупереч бажанню батьків.

Не можна не визнати, що частина людей відстоює право на гідну і безболісну смерть як складову права на життя. Дискусії з цього приводу як у наукових колах, так і в інститутах громадянського суспільства продовжуються. Непересічне значення для з'ясування суті питання мають акти міжнародної та європейської спільноти. Так, Рекомендації №14/8 (1999 р.) Парламентської асамблеї Ради Європи від 25 червня 1999 р. «Про захист прав людини і гідності термінальних хворих і вмираючих» наголошують на підтримці абсолютної заборони навмисного позбавлення життя термінальних хворих і вмираючих і підкреслюють, що позбавлення їх життя є неприпустимим, як і смертної кари.

На 39-й Всесвітній Медичній Асамблеї, що проходила в Мадриді (Іспанія) у жовтні 1987 року, було прийнято «Декларацію про евтаназію», згідно з якою евтаназію як акт навмисного позбавлення пацієнта життя, навіть на його власне прохання, було визнано неетичною. Водночас це не виключало обов'язку лікаря шанобливо ставитися до бажання хворого і не заважати природному перебігу процесу вмирання в термінальній фазі захворювання. Таким чином, згідно з цією Декларацією, неетичним визнавалося лише здійснення активних дій, спрямованих на позбавлення хворого життя. Відмова ж від надання медичної допомоги (пасивна евтаназія) з певного моменту перебігу захворювання розцінювалась як така, що не порушує вимог лікарської етики.

Згідно із Заявою про сприяння лікарів при самогубствах, прийнятою у вересні 1992 року 44-ю Всесвітньою Медичною Асамблеєю в Іспанії, неетичною визнавалася допомога лікаря пацієнту у справі скоєння самогубства. Водночас етичною розцінювалася повага лікаря до бажання пацієнта відмовитись від лікування, навіть якщо наслідком такої відмови могла бути його смерть.

У світлі непоодиноких випадків негласної практики застосування евтаназії неабиякий інтерес викликають рішення Європейського суду з прав людини. Кількість справ, розглянутих ЄСПЛ з цього питання, порівняно невелика. Це, зокрема, такі справи, як «Претті проти Сполученого Королівства», «Мануела Санлес проти Іспанії», «Кох проти Німеччини», «Хаас проти Швейцарії». Так, у справі «Претті

проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ пішов шляхом відмови у задоволенні позову Претті. Заявниця страждала невиліковним захворюванням, яке призвело до паралічу, страждань і становища, що швидко прогресувало та побажала вчинити самогубство і заручилася згодою свого чоловіка допомогти їй у цьому. Проте за законами Сполученого королівства такі дії є кримінально караними, що на думку заявниці, яка бажала отримати судовий імунітет від переслідувань для чоловіка, порушувало її права, передбачені статтями 2, 3, 8, 9 і 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ відмовив заявниці у позові, базуючи своє рішення на англійському законодавстві, намагаючись не втручатись у настільки тонкі аспекти державної політики.

У справі «Хаос проти Швейцарії», де тяжко хворий упродовж двадцяти років заявник, який двічі здійснював спроби покінчити із життям, безуспішно звертався до лікарів з проханням отримати необхідну смертельну речовину. У цьому випадку ЄСПЛ, на відміну від справи «Претті проти Сполученого Королівства», не заперечував права заявника померти гідно і наявність обов'язку зі сторони держави допомогти йому у цьому. Водночас рішення ЄСПЛ теж в основному ґрунтувалося на національному законодавстві, де допомога в самогубстві не визнається кримінально караною, якщо здійснювалась без корисливої мети.Таким чином, ЄСПЛ у питанні евтаназії зберігає нейтральну позицію, тим самим надаючи державам-учасницям право самостійно вирішувати цю доволі складну проблему.

Проаналізуємо, чи відповідають Конституції України положення про заборону активної і пасивної евтаназії у нашій країні. Насамперед, варто зауважити, що в законодавстві України відсутнє їх чітке визначення. Якщо пасивна евтаназія в деяких випадках не суперечить українському законодавству, то активна – заборонена. Зрозуміло, що для здійснення останньої необхідні певні вольові дії не лише самого хворого, але й інших сприяючих цьому осіб. Так, пацієнт, навіть за фізичної спроможності вимкнути спеціальний прилад, який прискорить його смерть, спочатку має отримати цей прилад, а його, в свою чергу, повинні надати інші особи (або медичні працівники), а такі дії відповідно до п. 3 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України та ч. 4 ст. 281 ЦК України будуть вважатися активною евтаназією.

Очевидно, що питання евтаназії, як і будь-яке інше етичне питання, повинні насамперед вирішити самі громадяни, а потім уже законодавець. Саме така практика є прийнятною у більшості цивілізованих країн світу. На нашу думку, активну евтаназію не можна легалізувати передусім тому, що це буде суперечити загальноправовому принципу гуманізму. Цінність людського життя спонукає до боротьби за нього навіть всупереч об'єктивним медичним законам і у найбільш безнадійних ситуаціях, оскільки медична наука і практика багаті на випадки зцілення безнадійно хворих.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Тертична Анна Анатоліївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 5 група

ДО ПИТАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Насильство в сім'ї є одним із проявів порушення фундаментальних прав людини. Насамперед це є порушенням норм Основного Закону України, де йдеться про невідчужуваність та непорушність прав людини (ст. 21); невід'ємність права на життя (ст. 27) ; право на повагу до його гідності (ст. 28) та право на свободу та особисту недоторканність людини (ст. 29) та ін.

Актуальність даної проблеми в Україні підтверджує статистика даних обліку Міністерства внутрішніх справ України щодо вчинення насильства в сім'ї. Так, за 2012 рік було подано понад 160 тис. заяв про насильство в сім'ї. За результатами дослідження, кожна четверта українкавипробовувала насильство у своєму житті ,1000 жінок щомісяця гинуть від насильства рідних людей. На Національну гарячу лінію щодня надходить близько 50 дзвінків з приводу насилля дітей в сім'ї, за 2012 рік їх підсумок досягнув 9 тис. і це тільки відомі дані, адже більшість латентних випадків.

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року, визначено, що насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

На думку Т. В. Гончарової, серед причин насильства в сім'ї можна виділити 2 підходи: соціологічний і психологічний. Перший підхід розглядає жорстокість як прийнятий спосіб вирішення конфлікту в сім'ї, причинами якого постають стереотипи відносин, низьке соціальне й матеріальне становище сім'ї, постійні сварки й проблеми, які, у свою чергу, призводять до стресів, а останні – до жорстокої поведінки з ін. членами родини. Психологічний підхід пояснюється наявністю психологічних захворювань у членів родини, характерами, поведінкою дитини або батьків, негативним особистісним досвідом батьків, який вони пережили в дитинстві, а також зловживання алкоголем і наркотиками.

Здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, протидія та запобігання будь-яким його проявам, надання правової допомоги особам, які потерпають від насильства в сім'ї тощо мають законну підтримку на рівні держави. Уповноваженим органом державної влади, який координує роботу державних структур з попередження та протидії насильству в сім'ї є Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту. Діє Державна соціальна служба для дітей, сім'ї та молоді, яка веде банк кризових сімей – це урядовий орган державного управління, що діє у складі Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. 31 січня 2007 р. була затверджена постановою Кабінету Міністрів України Державна цільова програма підтримки

сім'ї. З 2000 р. діє Акція «16 днів проти насильства» за активної участі громадських організацій, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод. До прикладу можна навести діяльність правозахисної організації «Ла Страда – Україна» (що розвиває роботу в напрямку запобігання насильству в сім'ї, одним з яких стало функціонування Національної «гарячої лінії»); Українську асоціацію «Міжнародна Амністія»;Всеукраїнську благодійну організацію «Всеукраїнський правозахисний рух «Гідність»; Українську Гельсінську спілку з прав людини. Основними напрямками діяльності таких організацій є надання безкоштовної юридичної допомоги уразливим верствам населення України, захист прав людини та основоположних свобод у судах, проведення досліджень і моніторингів щодо прав і свобод людини, проведення освітніх заходів і кампаній, семінарів, тренінгів, конференцій, шкіл тощо, розвиток і підтримка мережі правозахисних організацій тощо.

Кабінетом Міністрів України від 01.12.2010р. № 2154-р затверджено План заходів з проведення Національної Кампанії «Стоп насильству» на період до 2015 року, відповідно до якого необхідно проводити інформаційно-просвітницькі заходи, спрямовані на протидію усім формам насильства та інформувати широкі верстви населення про правові основи запобігання і протидії насильства в сім'ї та про види допомоги особам, які потерпають від таких посягань.

Для запобігання даної проблеми можна запропонувати проводити профілактично-виховні заходи для сімей, що стикаються з такою проблемою, посилити виховну функцію в освітніх заходах тощо.

Отже, можемо зробити висновок, що насильство в сім'ї є досить поширеною та загрозливою тенденцією в Україні. Багато українських сімей на сьогоднішній день страждає від посягання на їх права та свободу з боку рідних людей, що погіршує, в першу чергу, психічне становище . Зменшити кількість таких випадків можна завдяки сумісним зусиллям державних органів, інститутів громадського суспільства та активній життєвій позиції громадян.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Турченко Катерина Олександрівна
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, студентка, Навчально-науковий інститут права, 4 курс, група

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Однією з найбільш усталених та конструктивних форм локальної демократії є місцеві референдуми, саме за допомогою яких територіальна громада та її

члени мають можливість легітимізувати свою публічну волю в рішення, яке матиме відповідну юридичну силу.

Актуальність вивчення інституту місцевого референдуму зумовлюється низкою чинників: недосконалість теоретико-методологічного забезпечення інституту місцевого референдуму, відсутність чинного законодавства про місцеві референдуми, недостатня взаємодія органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, відсутність належним чином унормованих і, головне, дієвих форм контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку територіальних громад і їх окремих членів, необізнаність членів територіальних громад з шляхами вирішення місцевих справ.

На сьогодні в юридичній літературі можна виокремити багато визначень місцевого референдуму. Під ним визначають: «форму місцевої (локальної) демократії», і «спосіб безпосереднього прийняття найбільш важливих рішень місцевого значення», й «інститут конституційного права» чи «інститут місцевого самоврядування» тощо. Але все ж таки, вищезазначений список не заважає зрозуміти, що це не загальнодержавний референдум «в мініатюрі». Аналіз сучасної наукової літератури з конституційного права свідчить про одну цікаву закономірність, яка полягає в тому, що місцевий референдум, будучи визначальною формою безпосередньої локальної демократії, є одночасно важливим складовим елементом багатоаспектної системи конституційного права. Як відомо, під системою конституційного права України нині прийнято розуміти об'єктивно обумовлену систему інститутів і норм конституційного права, які існують і діють у складі різнопорядкових зрізів цієї системи. Отже, можна сказати, що одним з предметних інститутів конституційного права є інститут місцевого референдуму, який, попри певну схожість у назві, суттєво відрізняється від інституту всеукраїнського референдуму. Та більш влучним буде таке визначення, місцевий референдум – це форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, а також питання, що представляють спільні інтереси територіальних громад, шляхом прямого і таємного голосування.

В Україні інститут місцевого референдуму був унормований в системі нормативно-правових актів відповідної юридичної сили. Але на сьогодні базового законодавчого акту, що регулює суспільні відносини у сфері референдумів, не існує. Адже Закон України «Про всеукраїнський та місцеві всеукраїнський референдуми» втратив чинність на підставі прийняття нового закону «Про всеукраїнський референдум» Проте питання місцевого референдуму в новому законі не розглядається.

На сьогодні в Україні питання місцевих референдумів закріплене тільки згідно конституційних положень, але на нашу думку це є неприпустимим, адже потрібний законодавчий акт, що більш ширше регулював це питання та має закріплювати такі питання: чітке унормування термінів «місцевий референдум», «члени територіальних громад», «питання місцевого значення» та інших; законодавче закріплення принципів місцевого референдуму, які є основним підґрунтям для утвердження та дієвості локальної референдної демократії; встановлен-

ня предмету місцевого референдуму та унормування питань, які виражають його зміст, тобто питань місцевого значення; унормування чітких обмежень щодо ініціювання та проведення місцевих референдумів; утворення територіальних комісій, які відповідали б за організацію та проведення місцевих референдумів; встановлення особливого порядку проведення місцевого референдуму стосовно дострокового припинення повноважень сільських, селищних, міських, районних у місті рад сільських, селищних, міських голів; закріплення права присутності офіційних спостерігачів від місцевих осередків об'єднань громадян, міжнародних організацій на засіданнях територіальної чи дільничної комісії з місцевого референдуму, у тому числі при підрахунку голосів та встановленні результатів голосування, на дільниці в день проведення місцевого референдуму у приміщенні, де проводиться голосування; встановлення терміну, впродовж якого повинні бути виділені з місцевого бюджету кошти на підготовку і проведення місцевого референдуму; застосувати в Україні «імплементаційне» законодавство, яке б вплинуло на характер підготовки і проведення місцевого референдуму, результати такого референдуму та їх практичну реалізацію.

Отже, існує ряд важливих питань, які не закріплюються і законодавстві. Тому необхідно прийняти спеціальний нормативно-правовий акт у формі закону, який би базувався на положеннях Конституції України. Інакше інститут місцевого референдуму стане інструментом для вирішення поточних політичних завдань і забезпечення інтересів тих чи інших політичних сил, представлених на загальнонаціональному рівні.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ *Л. Р. Наливайко.*

Харченко Ярослава Євгеніївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 24 група

МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ

Право людини на життя є природнім фундаментальним правом, найважливішою цінністю людської цивілізації, яка закріплена у конституціях багатьох країн світу та найважливіших міжнародних актах: Загальній Декларації прав людини, Міжнародному Пакті про політичні і громадянські права, Декларації прав, свобод людини і громадянина та ін.. В Україні це право декларoване статтею 27 Основного Закону: «Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Ця конституційна засада створює відповідний правовий режим реалізації різноманітних елементів права на життя у тій чи іншій правовій галузі. У системі гарантій права людини на життя чільне місце займає його кримінально-правова охорона, що є найважливішим завданням кримінального права України. Кримінально-правова охорона має певні правові межі, оскільки вона починається з моменту виникнення у людини права на життя і припиняється зі смертю. Однак в національному законодавстві досі не визначено, з якого моменту слід починати цей захист. Актуальність цього питання полягає в тому, що право людини на життя як цілісний об'єкт кримінально-правової охорони вимагає поглибленого аналізу в контексті державотворчих процесів сучасної України, зокрема, у необхідності на законодавчому рівні визначення меж кримінально-правової охорони життя людини.

Дослідженням загальних проблем та окремих напрямків охорони та захисту права людини на життя у кримінальному праві займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: М.К. Аніянц, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.Г. Бєляєв, В.І. Борисов, С.В. Бородін, Н.Г. Вольдимарова, В.О. Глушков, К.О. Гориславський, О.В. Гороховська, В.К. Грищук, Н.І. Загородникова, О.В. Заруцький, В.І. Зубкова, О.С. Капинус, М.Й. Коржанський, А.М. Красіков, Н.Є. Крилова, Н.Ф. Кузнєцова, В.М. Куц, С.Я. Лихова, В.О. Навроцький, А.В. Наумов, В.А. Никонов, Т.М. Нуркаєва, О.В. Онуфрієнко, Т.А. Павленко, П.П. Пилипчук, О.М. Попов, С.Д. Порошук, Г.Б. Романовський, Б.С. Сариєв, В.В. Сташис, В.М. Трубникова, М.І. Хавронюк, М.Д. Шаргородський, Н.М. Ярмиш та ін.

Охорона права людини на життя у кримінальному праві переважно здійснюється шляхом встановлення Кримінальним кодексом України кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи (Розділ II КК України 2001 р.). Право людини на життя людини як об'єкт злочинного посягання також охороняється іншими кримінально-правовими нормами (статті 112, 134, 348, 379, 442 КК України тощо) та забезпечується шляхом регламентації права людини на самозахист. У ряді конституційних норм (стаття 27, частина 5 статті 55 Конституції України) встановлено право кожної людини на захист власного життя і життя інших осіб. Зазначені норми закріплені у ст. 36 КК України (необхідна оборона) та ст. 39 КК України (крайня необхідність). Окрім цього, до змісту права людини на життя у контексті кримінального права входить юридичне визначення початкового та кінцевого моментів життя людини (що зумовлює виникнення і самого права людини на життя); право людини вільно розпоряджатися своїм життям, тобто питання евтаназії у кримінальному праві («право на смерть»); проблема смертної кари.

Визначення початкового моменту життя належить до одного з найбільш дискусійних питань в теорії кримінального права. Проголошуючи захист права на життя, міжнародне законодавство, не визначає його початковий та кінцевий мо-

менти. Лише Європейська комісія з прав людини в рішенні по справі Н. проти Норвегії від 19 травня 1992 р. визначила, що «обмеження, передбачені як другим реченням п. 1, так і п. 2 ст. 2 за своєю природою належать лише до особи, яка вже народилася і не можуть застосовуватися щодо дитини, яка повинна народитися».

В Україні на законодавчому рівні також не регламентовано момент настання початку життя. І лише в п. 1.2 Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я № 179 від 29 березня 2006 року, встановлено, що живонародженість – це «вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів».

Немає одностайності у визначенні моменту, з якого починається кримінально-правова охорона життя людини і серед науковців. У кримінально-правовій літературі останніх років є декілька підходів щодо визначення початкового моменту людського життя: з моменту запліднення (С.Д. Порошук, О.В. Онуфрієнко); з моменту визначення плоду життєздатним (В.М. Трубникова, Т.А. Павленко); з моменту фізіологічних пологів (В.В. Сташис, М.І. Бажанов); з моменту народження (відокремлення від організму матері). Так, А. М. Красіков початком життя людини вважає момент констатування повного вигнання або вилучення продукту зачаття з організму вагітної, тобто коли плід відокремився від утроби матері. При цьому науковці виділяють такі ознаки початку життя дитини: дихання, серцебиття, пульсація пуповини або довільний рух мускулатури. Такий підхід узгоджується з положеннями вітчизняної медичної науки, в якій тривалий час початком життя людини визнавався момент, коли новонароджений починав дихати. Теорія, яка початком життя людини визначає її народження, має найбільше вмотивованих підстав для використання її для визначення моменту початку життя людини. Саме вона обґрунтовує життя людини як окремої істоти (фактичне існування людини), тоді як в інших теоріях вона є частиною матері (внутрішньоутробне існування/розвиток) і говорити про захист прав та законних інтересів людини в даному разі не коректно, так як у цьому випадку слід розглядати питання про захист прав плоду, який розвивається, а не людини, яка живе. Хоча плід може існувати окремо від організму матері на 22 тижні розвитку (положення закріплене Наказом Міністерства Охорони здоров'я України №179 від 29 березня 2006 року «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живо народжених і мертвонароджених» (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 квітня 2006 року за № 427/12301)), цей момент не слід вважати початком життя, адже передчасні пологи – це скоріше виключення. Тому головний акцент необхідно робити на тому, що плід «може існувати окремо», а не «існує». Таким чином початком життя людини слід вважати момент народження, тобто факт відокремлення від організму матері з характерними ознаками життя, такими як дихання, серцебиття, тощо.

Для кримінального права важливим є також визначення моменту закінчення життя. До недавнього часу у медичній науці і судовій практиці настання смерті пов'язувалось із діяльністю серця. Але розвиток медичної науки і техніки надав можливість поновлювати дихання і роботу серця навіть через тривалий час після настання клінічної смерті. Наразі у медичній практиці настання смерті пов'язується не з роботою серця, а з незворотними процесами у головному мозку і центральній нервовій системі, що отримало законодавче закріплення у ст. 15 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 року.

В Основах законодавства України про охорону здоров'я (стаття 52) передбачено, що медичні працівники зобов'язані надавати медичну допомогу у повному обсязі хворому, який перебуває в критичному для життя стані. Активні заходи щодо підтримання життя хворого припиняються в тому разі, коли стан людини визначається як незворотна смерть. Медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії (навмисного позбавлення життя невидужно хворої людини з метою припинення її страждань).

Отже, однією з гарантій права людини на життя є його кримінально-правова охорона, яка починається з моменту виникнення у людини права на життя і припиняється з його втратою. Виходячи із вищевикладеного, початок життя людини і його кримінально-правової охорони в національному законодавстві України доцільно визначати з моменту народження дитини, тобто фактичного відокремлення від організму матері та початку самостійного функціонування з подальшим поза утробним існуванням без посилання на періоди розвитку її організму, а лише спираючись на факт живонародження. Настання смерті слід пов'язувати з незворотними процесами у головному мозку і центральній нервовій системі. Визначення меж кримінально – правової охорони життя людини необхідно закріпити на законодавчому рівні.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри публічного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. М. Лемешко*.

Шишко Ігор Миколайович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент,Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 5 група

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЯК ІНСТИТУТ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні важливе значення має належний рівень правової культури народу. Адже саме

народ відповідно до статті 5 Конституції України є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Передусім це право реалізується через такі інститути демократії, як вибори та референдум. Інститути демократії – це легітимні і легальні елементи політичної системи суспільства, які безпосередньо створюють демократичний режим у державі через втілення в них принципів демократії.

Особливим інститутом безпосередньої демократії і одним із засобів демократичного впливу населення на управління державними справами є референдум. Термін «референдум» у перекладі з латині означає «те, що має бути повідомлене». На відміну від виборів референдум не є універсальним інститутом. У деяких країнах розвинутої демократії він ніколи не застосовувався (Нідерланди) або застосовувався в одиничних випадках (Велика Британія, Бельгія). У законодавстві і філософській доктрині права термін «референдум» тлумачиться по-різному. В нормативних актах застосовуються терміни «референдум» (Україна, Росія, Білорусь, Молдова, Італія, Іспанія, Словаччина) і «плебісцит» (Чилі, Еквадор, Коста-Ріка).

В Україні питання референдуму регламентуються: 1) Конституцією України (розділ III «Вибори. Референдум», а також статтями 5, 85, 106, 138, 143, 156); 2) Законом України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012року; 3) рішеннями Конституційного Суду України. Так, відповідно до закону всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування.

Згідно з Законом України «Про всеукраїнський референдум», можна навести відповідну класифікацію:

1. За часом проведення всеукраїнський референдум може бути:

1) дозаконодавчими – референдуми, як правило, мають консультативний характер і проводяться для визначення ставлення громадян до рішення, яке має бути прийняте відповідним державним органом; 2) післязаконодавчими –референдуми, спрямовані на надання відповідної юридичної сили рішенням парламенту. Прикладом такого референдуму був всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р., на якому було підтверджено законність і надано найвищої юридичної сили Акту проголошення незалежності України, прийнятому 24 серпня 1991 р. Верховною Радою Української РСР. До речі, це був перший всеукраїнський референдум.

2. За предметом всеукраїнські референдуми поділяють на: 1) конституційні. На конституційному референдумі обговорюються проекти нового Основного Закону або пропозиції щодо змін чинної Конституції. Тексти нової редакції Конституції України та законопроектів, що виносяться на конституційний та законодавчий референдум, не повинні скасовувати чи обмежувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод людини і громадянина або бути спрямованими на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2008 р. № 23-рп/2008 народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України.

2) Ратифікаційні (про зміну території України). Всеукраїнський референдум про зміну території України – це форма прийняття громадянами України рішення щодо затвердження закону про ратифікацію міжнародного договору щодо зміни території України.

3) Законодавчі.Законодавчий референдум – це форма прийняття громадянами України рішеннящодо затвердження чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2008 р. № 23-рп/2008 рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою України.

4) Загальні. Загальні референдуми – це референдуми, на які виносяться будь-які питання за винятком тих, щодо яких референдум не може бути проведений згідно з Конституцією України. Стаття 74 Конституції України передбачає , що на референдум не можуть виноситися питання з приводу податків, бюджету та амністії. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 27.03.2000р. №3-рп/2000 у разі схвалення всеукраїнським референдумом за народною ініціативою певних питань такі питання є обов'язковими для розгляду і прийняття рішень відповідними органами державної влади в порядку, визначеному Конституцією та законами України.

Суб'єктами, що мають право вимагати проведення всеукраїнського референдуму, є: а) громадяни України, які наділені правом голосу, в кількості не менш як три мільйони; б) народні депутати України в кількості не менше половини конституційного складу Верховної Ради України. Громадяни беруть участь у всеукраїнських референдумах на рівних засадах. Кожний громадянин має один голос. Референдум є прямим волевиявленням: громадяни беруть у ньому участь безпосередньо. Голосування під час референдуму є таємним: контроль за волевиявленням громадян не допускається.

Громадянам, політичним партіям, громадським організаціям, масовим рухам, трудовим колективам надається право проводити агітацію за пропозицію про оголошення референдуму, а також проти пропозиції про оголошення референдуму, прийняття закону чи рішення.Агітація референдуму – це здійснення будь-якої діяльності, яка спонукає учасників всеукраїнського референдуму голосувати на підтримку чи проти питання референдуму, у тому числі будь-які не заборонені законами України друковані, усні, звукові та аудіовізуальні види і форми ідейного впливу на людей, що прямо або опосередковано привертають увагу до питання референдуму.

В Україні референдуми є порівняно новою формою безпосередньої демократії. Всеукраїнський референдум передбачає голосування всіх громадян України з найважливіших питань загальнодержавного значення. Його результати мають імперативний характер на всій території України. Призначення (проголошення) всеукраїнського референдуму передбачає прийняття відповідного нормативно-правового акта, в якому визначаються дата проведення всеукраїнського референдуму, назва закону чи рішення та зміст питання, що виноситься на референдум. Верховна Рада України призначає референдум шляхом прийняття постанови, а Президент України – шляхом прийняття указу. У практиці вітчизняного державотворення вдруге проведення референдуму відбулося 16 квітня 2000 року. На референдумі розглядалося питання щодо реформації системи державного управління.

Виходячи з наведених принципових положень, референдум є пріоритетною формою безпосередньої демократії, зміст якої полягає в прийнятті або затвердженні громадянами України нормативних положень Конституції, законів та інших найважливіших рішень загальнодержавного та місцевого значення шляхом голосування. Але слід розуміти, що ефективність застосування такої форми безпосередньої демократії залежить від правової культури громадян. Належний рівень якої унеможливлює політичні маніпулювання.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» І. К. Полховська.

Эмин Аширов

Каждый человек с момента своего рождения имеет естественные права. Все они закреплены в Декларации прав человека, принятой международным сообществом. Удивительно, но люди не были знакомы со своими правами с начала времен. Нам потребовались целые столетия, чтобы понять свои права и утвердить их. А ведь это так просто определить и понять их, ведь они не такие тяжелые и довольно ясные. Я верю, что если все люди будут уважать свои и права людей окружающих их, Земля станет намного лучшим местом для жизни, где люди не перестанут страдать от несправедливости и каждый человек наконец почувствует себя человеком в полном смысле этого слова.

Первым и главным правом человека является его право на жизнь. Оно является неотъемлемым правом каждого из нас. Хотя не всегда достаточно иметь право на жизнь, также очень важно иметь право на достойную жизнь. Что это означает? Никто другой не должен унижать личность, ни морально, ни физически. Не унижать, не бить, не шантажировать, принуждая к потере чувства собственного достоинства. Ведь каждый человек имеет право на личное достоинство и свободу. И поэтому он имеет право свободы выбора: выбора принадлежности к национальности, религии, выбора места проживания, выбора профессионального обучения и занятия.

Получив право на достойную жизнь, человек поднимается на следующую ступень, начиная думать и о том, чем он хочет обладать, а обладая этим, как это

защитить и закрепить за собой. Для этого ему дается право на частную собственность. Такова наша человеческая природа. Мы всегда хотим иметь что-то свое. Что-то, что мы можем назвать своей крепостью, что-то, что будет для нас личным железным конем и так далее. Если это что-то – мое, то никто не имеет права нанести этому вред или отнять это у меня. Это мое и точка.

И так, мы обсудили два основных права человека: на жизнь и на частную собственность. Каждый человек должен жить достойно, без обид со стороны окружающих и без боязни потерять что-то свое. Но как можно дать гарантию людям, что все есть и будет именно так? Гарантом прав человека должно быть государство. Государство должно защищать эти права и не позволять никому нарушать их. Ну а нарушивших эти права государство естественно должно наказывать, ведь нарушители прав человека не просто идут против прав, но и против человечности в целом.

Ну а что делать, когда основные права не защищаются государством? Кто должен защищать их в этом случае? Людям в таких ситуациях нужно бороться за свои права. Для этого каждый человек должен знать свои права и, что не менее значимо, понимать их важность. В таком случае борьба за защиту своих прав примет куда более эффективную форму, и у государства не останется другого выбора, как обеспечить достойную человеческую жизнь для своих граждан.

В итоге хотелось бы сказать, что права – это тот неотъемлемый фундамент жизни, который каждый «дом» должен иметь. Ведь, как известно, без фундамента ничего построить не возможно. Возведением и защитой этого фундамента должно заниматься государство. Только тогда мы сможем называть наши государства правовыми. Ну а даже без этого ни в коем случае нельзя забывать про то, что мы обладаем своими правами, как и все окружающие, и уважение к ним должно быть частью всех нас.

Юрченко Юлія Вікторіна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс,1 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ

Конституція України 1996 року визначила якісно новий, сучасний статус людини і громадянина в Україні. Вона увібрала в себе всі основні положення міжнародно-правових актів з прав людини і насамперед Загальної декларації прав людини.

Людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані в Конституції (ст. 3) найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини є змістом і спрямованістю діяльності держави. Остання, згідно з Конституцією, відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Виходячи з цієї концепції, в чинній Конституції України правам, свободам і обов'язкам людини і громадянина присвячено спеціальний другий розділ. Він є одним із найважливіших в Конституції і містить близько третини її статей.

Соціальне призначення основних прав і свобод громадян виявляється в тому, що вони втілюють ідеали демократії, гуманізму і справедливості, сприяють всебічному розвиткові особи, надають громадянам широкі можливості для активної участі в управлінні суспільством і державою, функціонуванні державного й політико-правового механізму, а також сприяють підвищенню рівня загальної та правової культури особи, удосконаленню демократичного способу життя.

Конституційні права і свободи громадянина мають певні юридичні особливості: виникають не на основі загальних правовідносин, а безпосередньо з правовідносин, передбачених конституцією, виражають насамперед і безпосередньо відносини громадянина й держави, не припиняються й не виникають раз у раз, а діють постійно. Їх зміст і обсяг для всіх громадян однакові, їх реальність забезпечується не так індивідуальними зусиллями окремого громадянина, як державним і суспільним ладом.

Закріплені в Конституції України права, свободи й обов'язки людини та громадянина, їх широта, реальність, гарантованість відтворюють не тільки фактичний і юридичний статус особи в суспільстві, а й суть демократії, що існує у країні, соціальні можливості, закладені безпосередньо в суспільному ладі.

Громадянські (особисті) права і свободи людини та громадянина становлять основу правового статусу, вони закріплені в найбільшій кількості статей Конституції України. До них належать право на життя, свободу і особисту недоторканність; недоторканність житла; охорону приватного життя; таємність листування й телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень; захист приватного життя особи; користування рідною мовою, а також свобода пересування й вибору місця проживання, свобода совісті (статті 27,30,32,31,33.35).

Перелічені громадянські права і свободи мають певні особливості: по суті вони є невіддільними, природними правами людини, тобто правами кожного і не пов'язані безпосередньо з належністю до громадянства країни; вони включають право на охорону гідності особи, що покладає відповідні обов'язки на державу та інших громадян і передбачає певну етику й законність поведінки державних службовців, їх уважне, чуйне ставлення до людей, що відповідає правовим приписам, а також вимоги до членів суспільства не порушувати права і свободи інших; особливо значущими і найвразливішими є права щодо недоторканності

особи, її житла, приватного життя, таємності листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень.

До політичних прав, які знайшли відображення в Конституції належить право брати участь в управлінні справами держави (як безпосередньо, так і через представників). Формами безпосереднього здійснення громадянами політичної державної влади є референдуми, всенародні голосування з питань державного й місцевого життя, усі види участі у виборах до органів державної влади і місцевого самоврядування. Формами впливу громадян на політичну державну владу всіх рівнів є вплив виборців на своїх депутатів, виражання суспільної думки з усіх питань внутрішньої та зовнішньої політики.

До політичних прав належать також право на об'єднання в політичні партії та громадські організації для здійснення й захисту своїх прав та свобод і задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення, захисту прав і свобод інших людей; право збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, якщо про них завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування, тощо.

Соціально-економічні права і свободи є основою всіх інших прав і свобод. Вони стосуються таких важливих сфер життя, як власність, трудові відносини, здоров'я, відпочинок, і сприяють забезпеченню матеріальних, духовних, фізичних та інших соціально значущих потреб й інтересів особи. У статтях 13, 14, 41, 42 Конституції України розглядаються економічні права і свободи, у статтях 43—49 – соціальні. Їх реальність робить державу соціальною, що забезпечує належний рівень життя людини, її вільний розвиток.

До самостійних конституційних прав і свобод людини й громадянина, які знайшли відображення в Конституції, належать культурно-духовні. За змістом це суб'єктивні права людини в культурній (духовній, ідеологічній) сфері, певні можливості доступу до духовних здобутків свого народу й людства загалом, їх засвоєння, використання, а також до участі в їх подальшому розвитку.

До культурних прав і свобод належать права на освіту, свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, на результати своєї інтелектуальної і творчої діяльності (статті 53, 54 Конституції України).

Конституція України закріплює гарантованість реалізації прав і свобод особи. Обов'язок гарантувати забезпечення реалізації прав і свобод покладається насамперед на державу (статті 3, 15, 30, 34, 46 та ін. Конституції України). Таке гарантування здійснюється всією системою органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права
і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Якушкін Владислав Георгійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 2 група

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ В УКРАЇНІ

Права і свободи людини, їх гарантованість визначають гуманістичний вимір розвитку Української держави і громадянського суспільства, їхні реальні та потенційні перспективи щодо подальшого розвитку для утвердження демократії та верховенства права.

Згідно ст.9 Конституції України, чинні міжнародні договори, є частиною національного законодавства України, одним з таких є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., якій у цьому році виповнилося 63 років. Загальновідомо, що права та свободи, що містяться у Конвенції,– це мінімальні європейські норми прав людини, які повинні бути в основі діяльності держав-учасниць в галузі дотримання прав людини. Держави – учасниці Ради Європи повинні застосовувати ці норми у своєму законодавстві та правозастосовчій практиці, однак за ними залишається свобода вибору засобів застосування цих норм.

Ратифікація Конвенції позитивно вплинула на демократизацію діяльності українських судових установ, правоохоронних органів, усіх структур органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. У прийнятій 1996 р. Верховною Радою України Конституції України основні положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. було відтворено у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина».

Зокрема, у Конституції України закріплено: право на життя (ст. 27); право на повагу гідності (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); недоторканність житла (ст. 30); таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32); свободу пересування, вільний вибір місця проживання для тих, хто на законних підставах перебуває на території України, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ст. 33); право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35); право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації (ст. 36).

Сьогодні основними шляхами вдосконалення юридичних гарантій прав і свобод людини можуть бути: розширення змісту політичних прав громадян України, які сприятимуть їх участі в управлінні державними справами та участі в місцевому самоврядуванні; переосмислення та оптимізація широкого спектру соціальних прав і свобод людини з метою їх наближення до реальних можливостей держави забезпечувати і гарантувати ці права; створення законодавчих механізмів реалізації так званих новітніх конституційних прав людини – права на мир, екологічну та ядерну

безпеку тощо; унормування в законах України дієвих механізмів реалізації конституційних прав і свобод людини, які можуть бути реалізовані колективно (права на вибори, референдуми, мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, страйки тощо); доктринальне та нормативне визначення сутності, змісту та обсягу конституційних прав Українського народу, територіальних громад, національних меншин та інших колективних учасників конституційних правовідносин; посилення юридичної відповідальності, у тому числі й держави перед особою, за порушення прав і свобод людини; удосконалення юридичних механізмів судового та позасудового, національного та міжнародного захисту прав людини в Україні тощо.

А. Олійник та В. Заяць вважають, що забезпечення прав громадян включає в себе: а) створення умов, що сприяють реалізації прав; б) охорону прав від порушень зі сторони кого б то не було; в) процес реалізації і захист цих прав від вже здійсненого реального їх порушення; г) відновлення порушених прав на всіх стадіях правореалізуючого процесу. Цю точку зору підтримує Е.Б. Червякова, яка зазначає: «Під забезпеченням основних прав розуміють, з одного боку, систему їх гарантій, а з другого – діяльність органів держави з створення умов для реалізації прав громадян, їх охорони, захисту і відновлення порушеного права».

Організаційне забезпечення прав і свобод людини та громадянина можливо окреслити як певні механізми та процеси соціального управління направлені на забезпечення прав і свобод. Конституційні права та свободи людини, які ще прийнято називати «основними» чи «фундаментальними», як декларується в ч. 2 ст. 3 Конституції України, «визначають зміст і спрямованість діяльності держави».

Отже, конституційні права і свободи людини – це не лише важливий елемент конституційно-правового статусу людини і громадянина, самостійний інститут конституційного права, дороговказ соціальної спрямованості Української держави, а й основна сентенція національного конституціоналізму.

Науковийкерівник:

Melnichuk Anna Yuriivna
The National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine» Poltava Law Institute 2d-year student, group 24

DOUBLE CITIZENSHIP INSTITUTION: ADVANAGES AND DISADVANTAGES OF INTRODUCTION IN UKRAINE

An issue of the double citizenship institution is urgent for research as the constitutional legal institute of citizenship is an important part of national law, a significant element of the policy in every country. In the case of consolidating double

citizenship in the law of both countries or occurrence of cases of double citizenship, its owners find themselves faced the requirements of two political legal systems that are often contrary one to another. Particularly, there are some inconsistencies related to taxation, military service, etc.

A lot of works of both local (Bedriy R., Kartunova O., Kolodiy O., Kolomietc O., etc.) and foreign (Berbera F., Veisa P., Makarova A., etc.) scientists are devoted to study of this issue.

Double citizenship is belonging of a person to citizenship of two or more states simultaneously. A term «multiple citizenship» is also applied to such persons.

The Constitution of Ukraine (Art. 4) and the Law of Ukraine «On Citizenship of Ukraine» (Art. 2) consolidate the principle of single citizenship, which means that the state excludes possibility of existence of citizenship of administrative territorial units and does not accept acquired citizenship of another country in legal relationships (if a citizen has acquired allegiance or citizenship of another country, in relations with Ukraine s/he is recognized only as a citizen of Ukraine). Citizenship of Ukraine is determined as a permanent legal relation between a person and the state of Ukraine that is reflected in their mutualrights and duties (Art. 1 of the Law of Ukraine «On Citizenship of Ukraine»).

Ukraine has ratified European Convention on Nationality from 06.11.1997 which provides two cases when the state is obliged to recognize multiple citizenship: 1) as for children born in mixed marriages who automatically acquire both parents` citizenship; 2) as for persons who automatically acquire multiple citizenship by marriage. In other cases, recognition of double citizenship is a sovereign right of states which are parties of the Convention.

To O.A. Kolomiets' mind, theissues of double citizenship mostly arise as a result of: 1) birth of a child in a country where the principle of «right of soil» is in force or by parents who have citizenship of a country where the principle of «right of soil» is in force; 2) naturalization if legislation of a state whose citizenship a person acquires does not demand rejection from previous one; 3) as a result of marriage a woman to a foreigner if legislation of a wife`s state saves her citizenship and a husband state`s legislation gives her its citizenship.

A lot of countries have negative attitude to double citizenship, and therefore they try to make it impossible to occur such cases at the legislative level. At the same time, it is known that states with the double citizenship include Canada, Australia, Poland, Greece, Turkey, etc. Usually, in order to avoid additional difficulties with double citizenship, states draw up bilateral agreements between each other establishing rights and duties of persons having double citizenship.

Advantages of double citizenship for a person include possibility to enjoy corresponding rights and freedoms guaranteed by both states. So, the most important advantages include a simplified procedure of crossing a state border. Besides this, it is necessary to note economic benefits which sometimes allow a person to avoid paying high taxes changing a place of residence.

At the same time, we need to focus our attention on duties of persons having dual citizenship as certain difficulties can occur at the moment of their realization.

According to the Hague Convention of 5 April 1930, a person having a double citizenship, staying at the territory of one of the states, cannot refuse to perform his/her civil duties recalling his/her duties to another state. A state A may also consider to be its citizen a person who is a citizen of a state B but if this person stays at the territory of the state B s/he does not have any diplomatic protection by the state A (Art. 3-4 of the Convention). Thus, double citizenship broadens not only volume of rights and freedoms, but also increases a range of duties entrusted to such a person.

In Ukraine, the principle of single citizenship is consolidated in legislation and valid. However, under certain circumstances provided by the European Convention on Nationality, cases of double citizenship existence can arise. When a citizen acquires citizenship or nationality of another state, in relations with Ukraine such a citizen is considered to be only a citizen of Ukraine.

However, to our mind, double citizenship can cause negative results. Especially, it refers to possibility to avoid paying taxes, problem connected with military service, etc. Besides, double citizenship slows down the process of formation of social values, priorities of the nation and accordingly its unity. The double citizenship institute undermines the strength of a stable legal relation existing between a citizen and a state weakening the institution of citizenship.

Scientific supervisors: assistant of Theory of Law and Constitutional Law Departmentof Poltava Law Institute O. O. Lybchenko, lecturer of Humanities, Social and Economic Subjects Department of Poltava Law Institute Y. V. Perebyinis

Məmmədyarova Dilnavaz
Bakı Dövlət Universiteti Amerikaşünaslıq fakultəsi bakalavr (2009-2013) Bakı Dövlət Universiteti Beynəkxalq münasibətlər və diplomatiya magistr I kurs

THE FORMS OF DIRECT DEMOCRACY IN TERRITORIAL COMMUNITIES

Local public authorities are an important foundation of any democratic state. So, it impossible to build independent, legal, democratic country without consolidation of the institutional framework of democracy. Citizens` right to participate in public affairs` management can be directly implemented at local level within communities. We need some scientific support for democratization and reform of public authorities in society. So, it's one of the important and urgent problems nowadays.

Democracy in the modern sense is a set form of government in which major decisions of society and state approved directly by all citizens by referendums. Modern forms of direct democracy based on the ancient Greek traditions. These forms can be

divided into three groups: constitutional (enshrined in the Constitution), operational (leading role in state-management decisions play public authorities) and the protests (the dominant role belongs to the people).

These forms include: elections, referendums, plebiscites, petitions, meetings, demonstrations, protests and others.

The main positive aspects of direct democracy is democratization of social and political processes. Also, ensure fair and adequately reflect of people`s interests and their role in making managerial decisions, increasing the level of political culture and so on.

However, there are faults. For example, making irresponsible decisions because of their popular acceptance.

The most common form of direct democracy is elections. Elections are civilized and legal form of conquest and renewal authority. They are democratically formation and changes in the composition of state and local authorities in accordance with statutory regulations and procedures. Regular election is a sign of democratic societies nowadays.

However, elections are the only public mechanism for converting direct democracy to representative. The essence of the national referendum is a nation-wide strategic and system understanding the decisions. Local referendum is provided to decide the important issues of community`s self-governance.

Referendum decisions is mandatory for public authorities. Forms of direct democracy are the general meeting of the citizens in the community, local initiatives, public hearings, opinion polls and more.

Protest forms are petitions, appeals to the President, other central and local public authorities with the requirements of economic, social and political demonstrations and more.

Recently, a dynamic form of direct democracy such as «e-democracy», which implies the involvement of citizens in decision-making on important public issues through modern information and communication technologies.

The formation of sovereign democratic state requires extension of forms of direct democracy, the real will of the people on strategic issues of state and society. This involves the simultaneous strengthening public control over the activities of public authorities.

Секція 2
ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Гончаренко Володимир Дмитрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА ЗАКОНОДАВЧИМИ АКТАМИ XX СТ.

1. На території дев'яти українських губерній, які входили до складу Російської імперії, діяло законодавство Росії, у тому числі й те, що регулювало правове становище населення. Це становище визначалося перш за все законом про стани, котрий містився у IX томі Зводу законів Російської імперії редакції 1899 р. Закон закріплював станову структуру суспільства, яка на початку XX ст. вже не відповідало новим умовам розвитку капіталізму в країні.

Революційні події 1905 – 1907 рр. в Росії обумовили розробку і прийняття законодавчих актів, якими були внесені деякі зміни у правове становище підданих Російської імперії, у тому числі мешканців українських губерній. Одним з перших правових актів в галузі суспільного ладу був прийнятий царем Миколою II «Маніфест про удосконалення державного порядку» від 17 жовтня 1905 р. Він проголошував «дарування» населенню непорушних основ «цивільної свободи на засадах справжньої недоторканності особи, свободи совісті, слова, зборів, спілок». Це вже були обіцянки явно конституційного характеру. Засади цивільної свободи подальше законодавче закріплення дістали в «Основних державних законах Російської імперії» в редакції 23 квітня 1906 р., де в главі VIII «Про права та обов'язки російських підданих» зміст цих прав було сформульовано так:

«72. Ніхто не може підлягати переслідуванню за злочинне діяння інакше як у порядку, визначеному законом.

73. Ніхто не може бути затриманий під вартою інакше, як у випадках, визначених законом.

74. Ніхто не може бути засудженим і підданим покаранню інакше як за злочинне діяння, передбачене чинними на час вчинення цих діянь кримінальними законами, якщо при тому нововидані закони не виключають вчинення винними діянь з числа злочинних.

75. Житло кожного є недоторканним. Провадження в житлі без згоди його господаря обшуку або виїмки допускається не інакше як у випадках і в порядку, визначених законом.

76. Кожний російський підданий має право вільно обирати місце проживання і заняття, набувати і відчужувати майно і без перешкод виїздити за межі держави. Обмеження в цих правах установлені особливими законами.

77. Власність недоторкана. Примусове відчуження нерухомості, коли це необхідно для якої-небудь державної чи суспільної користі, допускається не інакше як за справедливу і пристойну винагороду.

78. Російські піддані мають право проводити збори з питань, що не суперечать законам, мирно і без зброї. Законом визначаються умови, за яких можуть відбуватися збори, порядок їх закриття, а також обмеження місць для зборів.

79. Кожний може в межах, встановлених законом, висловлювати усно і письмово свої думки, а також поширювати їх шляхом друку або іншим способом.

80. Російські піддані мають право засновувати товариства і спілки з метою, що не суперечить законам. Умови заснування товариств і спілок, порядок їхньої діяльності, умови і порядок надання їм прав юридичної особи, так само як і порядок закриття товариств і союзів, визначаються законом.

81. Російські піддані користувалися свободою віри. Умови користування цією свободою визначаються законом».

Як видно зі змісту наведених статей, для реалізації проголошених прав потрібно було прийняти відповідні закони. Серед таких прийнятих нормативних актів слід назвати Тимчасові правила про періодичні видання від 24 листопада 1905 р., Тимчасові правила для неперіодичних видань від 26 квітня 1906 р., Тимчасові правила про товариства і спілки від 4 березня 1906 р., Тимчасові правила про збори від 4 березня 1906 р. В той же час слід зазначити, що стосовно проголошених в Основних державних законах недоторканість особи і житла з цього привод взагалі не було прийнято навіть тимчасових правил, не говорячи вже про закони. Проголошені Основними державними законами Російської імперії права і свободи підданих багато в чому залишалися деклараціями, далекими від реального життя.

Поряд з наданням прав Основні державні закони Російської імперії в редакції 23 квітня 1906 р. покладали на підданих імперії й обов'язки. Так, згідно зі ст. 71 Основних державних законів, вони були зобов'язані» сплачувати встановлені законом податки і мита, а також відбувати повинності». Однією з таких повинностей була військова. Стаття 70 проголошувала: «Захист Престолу і Вітчизни є священним обов'язком кожного російського підданого. Чоловіче населення, незалежно від стану, підлягає військовій повинності згідно з постановами закону». Військова повинність, будучи загальнообов'язковою і рівною для всіх, була особистою.

Що стосується прийнятих на початку XX ст. правових актів щодо окремих конкретних станів, то їх суть зводилася до такого. Насамперед, відбувалося зміцнення дворянського стану. Так, ще 25 травня 1899 р. дворянам надавалося право засновувати тимчасово заповідні маєтки, які не могли відчужуватися, дробитися і мали успадковуватися одним з дітей.

Низка правових актів стосовно правового становища селян була прийнята в межах так званої столипінської аграрної реформи.

Населення Російської реформи чоловічої статі, у тому числі й мешканці українських губерній, наділялися виборчими правами по виборах до Державної думи Росії.

2. Після наділення царського самодержавства унаслідок лютневої (1917 р.) буржуазно-демократичної в Україні розпочався процес визвольних змагань (1917 – 1921 рр.) за утворення незалежної української держави. В цей період приймаються й правові акти, що мали на меті регулювання правового статусу громадян країн. Так, Конституція Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 р. містила розділ II «Права громадян України». Розділ «Права і обов'язки українських козаків і громадян» містився у прийнятому у квітні 1918 р. гетьманом П.П. Скоропадським «Законі про тимчасовий державний устрій України».

3. Впродовж багатьох десятиліть правовий статус населення України визначався Конституціями УСРР 1919 і 1929 рр., Конституціями УРСР 1937 і 1978 рр. Проголошені у цих Конституціях права і свободи громадян республіки багато у чому були декларативними. Так, наприклад, задекларовані в Конституції УРСР 1937 р. (як і в Конституції СРСР 1936 р.) свобода слова, свобода друку, свобода зборів і мітингів, свобода вуличних походів і демократизацій в умовах сталінського тоталітарного режиму були нічим іншим, як функцією. Багато статей Конституції УРСР 1978 р. також являлися декларативними. Так, Конституція УРСР 1978 р., прийняти Верховною Радою Української РСР у повній відповідності до Конституції СРСР 1977 р., проголошували широке коло прав і свобод громадян, присвятивши цьому питанню окрему главу. Однак механізм реалізації прав громадян був ненадійний, а то взагалі відсутній. Навіть для реалізації найбільш суттєвих соціально-економічних прав, зокрема права на житло або на охорону здоров'я, явно бракувало коштів, так як у фінансуванні соціальної сфери діяв залишковий принцип.

4. В умовах незалежної України багато зроблено для проголошення прав і свобод людини і громадянина на конституційному рівні. На черзі наповнення цих прав і свобод реальним змістом.

Киян Марина Шарифівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., доцент кафедри історії держави
та права України і зарубіжних країн,
Окладна Марина Георгіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., доцент кафедри теорії держави та
права

ПОГЛЯДИ НА ПРАВА ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИКО – ПРАВОВОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ XIX СТОЛІТТЯ

Після завершення Другої Світової Війни 19 вересня 1946 року була заснована Міжнародна організація Рада Європи. Лондонською Угодою Ради Європи

5 травня 1949 року десятьма країнами – засновницями було затверджено її Статут. Для вступу інших країн до Ради Європи визначальною статутною угодою (РЄ) встановлювалось: визнання країною – кандидатом принципу верховенства права, правової визначеності, її зобов'язання забезпечити права та основні свободи людини всім особам, які перебувають під її юрисдикцією, та ефективно співпрацювати з іншими державами з метою досягнення цілей Ради Європи. 9 листопада 1992 року 37-м членом Ради Європи стала Україна.

Однією з фундаментальних цілей Ради Європи є підтримка і подальше здійснення прав людини і основних свобод (ст. 1 Статуту). Тому проблема підвищення ефективності міжнародно-європейських гарантій прав людини в українському суспільстві лишається досить актуальною. Для її вирішення використання історичного досвіту щодо забезпечення прав людини і громадянина в Україні є досить корисним.

Ще у XIX ст. захист національних прав українців розглядався як закономірний вияв загальноєвропейських тенденцій і процесів. Визначний внесок до розвитку теорії прав людини й громадянина належить Кирило– Мефодіївському товариству, члени якого уперше зробили спробу з'єднати українську національну ідею із загальнолюдськими християнськими цінностями в єдину ідею загальнослов'янської єдності. Організатори та учасники братства: професор Київського університету М.Костомаров; студент (пізніше учитель Полтавського кадетського корпусу) В.Білозерський; юрист М.Гулак; викладач гімназії, письменник П.Куліш; поет Т.Шевченко за мету діяльності товариства ставили насамперед затвердження національної української державності з демократичним ладом у конфедеративному союзі слов'янських держав. Посилаючись на попередню багатовікову історію українського народу, братчики обґрунтували необхідність взаємодії всіх слов'янських народів не лише в протидії соціальному та національному гнобленню, а й в культурному розвитку. М.Костомаров наполягав на необхідності сумісних дій для того, щоб «кожному з слов'янських народів забезпечити власний розвиток при допомозі інших споріднених національностей, щоб всім разом братською сім'єю прийняти живу участь у рухомій сфері освіти людства».

Програмні засади Кирило – Мефодіївського братства визначали: знищення кріпосного права, національне звільнення українського народу; об'єднання вільних слов'янських держав в конфедерацію зі столицею в Києві за демократичними принципами (на кшталт США); для всіх слов'янських народів однакові політичні права; повалення монархії та встановлення республіканської форми правління; скасування станів, утвердження в суспільстві демократичних прав і свобод громадян. Саме українському народу члени товариства відводили місію визволителя росіян, поляків від їхнього деспотизму та аристократизму, роль спасителя та об'єднувача всіх слов'янських народів.

Кирило – Мефодіївці пропагували поступовий реформізм у досягненні зазначених прагнень, християнську покору, повільну популяризацію ідей товариства. Вони вважали доцільним впливати на російського царя, його можновладців, поміщиків літературними творами, листами, зверненнями. Вони пропонували за допомогою сумісних дій української та прогресивно налаштованої російської інтелігенції підвести царській уряд до необхідності ліквідації кріпосного права, забезпечення всім народам вільного розвитку їх національних культур, введення загальної освіти. Сподівання на реформи, перспективу добробуту для слов'янських народів за допомогою революції «зверху» визначились у змісті програмних документів Кирило –Мефодіївського братства. Так «Статут Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія» ставив за обов'язок членам братства «поєднувати свої дії з євангельськими правилами любові, лагідності та терпіння». Таким чином, щоб досягти визначних політичних і соціальних змін: відмінити кріпосне право, створити республіку, скасувати розподіл суспільства на стани, ввести вільний національний розвиток, братчики вважали за необхідно пройняти уряд ідеями загальнолюдських цінностей – справедливості, свободи, рівності й братерства.

У червні 1891 р. під час відвідання групою студентів з Харкова й Києва могили Т.Шевченка в Каневі з'явився задум створити нову організацію – товариство, яке б виражало інтереси та бажання українського народу. Новозасноване політичне товариство отримало назву «Братство Тарасівців». Керівне ядро у складі І.Липи, М.Байздренка, М.Базькевича й В.Боровика знаходилося у Харкові. На одному з вечорів пам'яті Т.Шевченка у Харкові в лютому 1893 р. студент медичного факультету університету І.Липа (1865 – 1923 рр.) виголосив «Декларацію віри молодих українців» – програмний документ «Тарасівців», який у 1893 р. був передрукований львівським часописом «Правда».

В українському суспільстві знов прозвучало ствердження самостійності української нації й необхідності її визволення. Автори «Декларації» вважали, що доля будь-якої людини залежить від долі її нації, яка має можливість вільного розвитку виключно в власній державі. Тому кожен український патріот повинен «віддати усі свої сили на те, щоб визволити свою націю з того гніту, в якому вона зараз перебуває, і дати задля користі людськості ще одну вільну духом одиницю». Саме з виборенням національної свободи «Декларація віри молодих українців» пов'язувала розв'язання всіх соціальних проблем, що мало привести до побудови майбутньої української держави на засадах демократичного соціального устрою. Своїм основним завданням Тарасівці ставили боротьбу за захист національних прав українського народу, звинувачували самодержавний уряд у знищенні української мови, підтримуванні російської культури за рахунок українців, жорстоких репресіях щодо українства, порушенні природних прав людини: недоторканності особи, свободи совісті та інших.

Таким чином, вже «Тарасівцями» у 1893 р. чітко була проголошена перспектива самостійного розвитку України, в основі якого передбачались масштабні соціально-економічні перетворення, головними засадами яких ставав насамперед захист прав окремої особи.

З початку XX століття ідеї пріоритету прав людини і громадянина, національної самовизначеності розвивались політичними діячами, вченими істориками, правознавцями Д.Антоновичем, М.Русовим, Б.Мартосом, В.Винниченко, М.Грушевським , С.Петлюрою, А.Ніковським, Д.Дорошенко та іншими. Вони, на жаль, певний час залишалися недооціненими і недослідженими. Досвід захисту національних прав українців тільки в наш час ввійшов до скарбниці політичної культури українського народу, став впливовим чинником побудови політичної культури на рівні політичної культури розвинених європейських народів. Він допомагає чіткіше уявити політико – правові ідеї, на яких розробляється та втілюється законодавство з питань захисту прав особи.

Історичний досвід України у вирішенні національних прав захисту людини є запорукою досягнення демократичних засад сучасного конституційного ладу: пріоритету загальновизнаних прав і свобод людини, відповідальності держави перед людиною і суспільством, верховенства права і розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, децентралізації влади і сприяння державою місцевого самоврядування, політичний, економічний та ідеологічний плюралізм. Ці принципи є надійними орієнтирами державної політики для втілення в життя ідеї захисту прав особи через певні правові постулати в рамках регульованого правом державного устрою.

Використання історичного досвіду за умови подальшої самоідентифікації українського суспільства буде сприяти збігові інтересів, традицій, світоглядних орієнтацій населення різних регіонів України, забезпечити Україні гідне місце в європейському правовому просторі.

Козаченко Анатолій Іванович
Полтавський юридичний інститут, НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛТАВСЬКОГО ЗЕМСТВА НА ПОЧАТКУ XX СТ. З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ НАСЕЛЕННЯ ГУБЕРНІЇ

Однією із функцій місцевого самоврядування є забезпечення прав і свобод громадян. У наш час може бути корисним історичний досвід діяльності щодо забезпечення культурних прав місцевої громади земствами – органами місцевого самоврядування, що діяли на території України у другій половині XIX – на початку XX ст.

«Положення про губернські та повітові земські установи» 1890 р. до повноважень земств відносило забезпечення розвитку народної освіти і утримання

земських навчальних закладів. Земські збори ухвалювали рішення про відкриття шкіл та училищ, розробляли і затверджували їхні статути та навчальні програми, вирішували питання фінансування та матеріального забезпечення навчальних закладів, встановлювали штати викладачів і обслуговуючого персоналу. Безпосередньо опікувалися діяльністю земських освітніх закладів постійні комісії по народній освіті та училищні ради, які формувалися при губернських і повітових земських зборах. При необхідності земські збори формували тимчасові шкільні комісії. Нерідко такі комісії складалися із голів повітових земських управ, що забезпечувало високий рівень ефективності їх роботи. З ініціативи повітових земств скликалися з'їзди земських вчителів, які сприяли поширенню передового педагогічного досвіду. Забезпечували виконання освітніх програм земські управи. «Табель посад з розподілом їх на класи Полтавського земства» 1893 р. містив низку посад – управляючих, вчителів, бухгалтерів та інших, котрі забезпечували діяльність навчальних закладів.

За даними на 1910 р. Полтавське земство займало друге місце серед 34 губернських земств Російської імперії по фінансуванню освітянської галузі. На той час у Полтавській губернії земствами було споруджено близько 140 шкіл, навчання у яких здійснювалося за кошти земств. У 1908 р. на території губернії діяло 1030 училищ, де навчалося майже 86 тисяч учнів. Земства виділяли у середньому щорічно по 832 крб. на кожне училище, що у вісім разів перевищувало державне фінансування. Під час святкування 50-річчя земства у 1914 р. Полтавські губернські збори відзначали, що 1865 р. земство витрачало на освіту з розрахунку на одну особу 0,2 коп., 1901 р. – 7 коп., 1914 р. – 14 коп. Таким чином, за 50 років діяльності Полтавського земства фінансування освіти зросло у 70 разів.

Полтавське земство дбало, наскільки це було можливо за умов самодержавства, про розвиток української мови та національної культури. Переконаним прихильником збереження та розвитку національної мови і традицій був голова Полтавської губернської земської управи Ф.А. Лизогуб (1901-1916 рр.), який у 1918 р. очолив уряд П.П. Скоропадського. Ф.А. Лизогуб був одним із ініціаторів відкриття пам'ятника І.П. Котляревському у Полтаві та видання його творів. Його зусиллями у Полтаві було створено міський краєзнавчий музей.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності Полтавського губернського земства було домагання запровадження навчання українською мовою у земських школах та училищах. Губернське земство ставило це питання перед царським урядом у 1900, 1904, 1905 та 1915 рр. Так, зокрема, за даними Статистичного щорічника Полтавського губернського земства на 1905 р. своєю рідною мовою 92% населення губернії вважали українську, а російську – лише 1,6% (при цьому графу про українську мову у щорічнику було виділено жирним шрифтом). Спираючись на такі дані, на початку 1905 р. земство звернулося до російського уряду із клопотанням про надання дозволу здійснювати навчальний процес у земських школах рідною мовою. Уряд відповів відмовою та звинуваченням

земських гласних у націоналізмі. Такі звинувачення на адресу земства лунали з боку Полтавських губернаторів, антиукраїнськи налаштованих політиків і журналістів.

Земства неодноразово порушували питання про видання та використання у земських школах таких підручників, які були б «зрозумілі та близькі за змістом дітям малоросійського населення» – україномовних підручників. Вперше це питання перед урядом порушило Золотоніське повітове земство у 1883 р., а у 1900 р. до нього звернулося Лохвицьке земство. Царський уряд і губернатор відповіли на клопотання земств відмовою. Але незважаючи на позицію уряду, у 1908 р. губернське земство ухвалило рішення про підготовку україномовного підручника, оголосило конкурс на кращий підручник і встановило премію переможцю в сумі 2-х тис. крб. У кінцевому результаті земство так і не змогло налагодити видання підручників українською мовою, адже це суперечило принципам національної політики царського самодержавства. Проте спроби налагодити видання україномовних підручників свідчать про намагання земства захищати національні права українського населення, сприяти розвитку української мови та культури.

У період Першої світової війни, не зважаючи на умови воєнного часу та бюджетну кризу, Полтавське земство працювало над планом розвитку позашкільної освіти. У січні 1916 р. губернські земські збори розглянули доповідь управи про план розвитку земської позашкільної освіти в губернії розрахований на 10 років. Управа пропонувала надання освітніх послуг сільському населенню за допомогою так званих народних будинків – основних об'єктів позашкільної освіти і бібліотек-читалень. Народні будинки планувалося відкрити у кожній волості, а бібліотеки-читальні у всіх населених пунктах з кількістю мешканців не менше 500 осіб. Згідно плану земство повинне було відкривати щороку 2 народні будинки і 10 бібліотек-читалень. Управа розрахувала фінансові затрати на виконання цього плану до 1928 р. так, у 1916 р. губернська управа планувала асигнувати у цей проект майже 240 тис. крб., у 1917 р. – майже 284 тис. крб., у 1918 р. – 328 тис. крб., у 1919 р. – 383 тис. крб., у 1920 р. – 466 тис. крб. У кінцевому результаті для вирішення проблеми позашкільної освіти земство розраховувало відкрити 286 народних будинків та 1142 бібліотеки-читальні. Розглядаючи поточні проблеми земської освіти управа пропонувала підвищити заробітну плату земським учителям до 480 крб. та встановити 15 стипендій для учнів полтавського музичного училища у розмірі 200 крб. кожному.

Діяльність земських установ також була тісно пов'язана з поширенням знань про історичне минуле України, збереженням і популяризацією національної культури, вшануванням пам'яті українських письменників та поетів, організацією бібліотечної та музейної справи. Яскравим прикладом цьому, зокрема, може слугувати будинок Полтавського губернського земства, споруджений за підтримки Ф.А. Лизогуба у стилі українського бароко та оздоблений з використанням національних мотивів.

Таким чином, Полтавське земство на початку XX ст. проводило активну громадсько-політичну, установчу, організаційно-управлінську та фінансову діяльність з метою розвитку освіти, національної мови та культури, а отже забезпечення культурних прав населення губернії. Але за умов антидемократичного політичного режиму Російської імперії у повній мірі реалізувати функцію забезпечення культурних прав місцевої громади земство не могло.

Селіхов Дмитро Анатолійович
Полтавський юридичний інститут, НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ КЛІЄНТІВ ПОЛТАВСЬКОГО АКЦІОНЕРНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ В ПРОЦЕСІ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ УКРАЇНИ (1872 – 1918 рр.)

Ринкова трансформація економіки України, яка ще далека від свого логічного завершення, ставить на порядок денний питання щодо створення ще однієї інституції системи вільного підприємництва – функціонування земельних банків, включаючи і ті, що можуть формуватися на основі приватного капіталу. Такі банки, як і ті, що вже працюють у нашій державі як комерційні кредитні установи, найчастіше мають форму акціонерного товариства. Вивчення вітчизняного досвіду акціонерних земельних банків з точки зору гарантування певних економічних прав їх клієнтів вважаємо актуальним в сучасних українських реаліях суспільного розвитку. Не зайвим буде і згадати у цьому зв'язку перспективи членства України у Європейському Союзі, спільний ринок якого передбачає і таку форму іпотечного кредитування як акціонерні земельні банки.

На території Полтавщини акціонерний земельний банк було утворено невдовзі після скасування у 1861 році кріпосного права та здійснення низки інших реформ 60-х років XIX ст. Його статут було затверджено особисто реформатором Олександром II 8 квітня 1872 року. Серед семи акціонерів, у числі яких був і відомий на той час Торговий дім «Р. Рубинштейн і сини», звертала на себе увагу фігура економіста Івана Васильовича Вернадського – батька всесвітньо відомого академіка В.І.Вернадського. Позики у цьому банку видавалися будь-якій особі при умові наявності у неї певної ділянки землі «вільної від будь-яких боргів», або міського нерухомого майна. Маючи необхідне для застави майно

клієнт банку міг одержати довгострокову позичку у розмірі 60 % вартості відповідного майна. Для одержання кредиту потрібно було надати банку: 1) належне свідоцтво щодо права власності із підтвердженням відсутності щодо нього будь-яких претензій сторонніх осіб (стягнення, спори, позови тощо); 2) план земельної ділянки чи міського нерухомого майна, якщо він є у наявності; 3) детальний оціночний опис майна.

Економічні права клієнтів були детально виписані у статтях № 19-27. У них, зокрема, мова йде про те, що при несплаті у встановлені терміни відповідних внесків, клієнту надавалося шість місяців пільги із платежем на невнесену суму протягом перших трьох місяців по 0,5%, а в останні чотири місяці – по 1% щомісяця із наявної суми боргу (ст.19). Певні пільги мали місце і при так званих форс-мажорних обставинах. Так, наприклад, якщо внаслідок природних катаклізмів (посуха, буревій, град, ранні морози тощо) землевласник не зміг отримати очікуваний прибуток, а також у випадку смерті власника, правлінню банку статут дозволяв надавати позичальникам пільги по внесенню термінових платежів. Цими пільгами могло бути надання у вигляді розстрочки платежів терміном на три роки. Із загальної суми відстрочених платежів, говориться у тій же ст. № 19, позичальник повинен був сплачувати по 6% замість встановленої статутом пені. Досить широкий спектр економічних прав клієнтів мав місце і при умові непогашення боргу перед банком після закінчення пільгового періоду. Ухваливши рішення щодо продажу заставленого майна правління зобов'язане було повідомити про нього боржнику не пізніше двох місяців із дня завершення пільгового періоду. Одночасно із цим рішенням правління давало відповідне оголошення із зазначенням місця і часу проведення торгів, та повідомляло про нього клієнта рекомендованим листом із розпискою про його отримання. У повідомленні вказувалось сума, за невнесення якої майно, власне, і призначене для продажу. Після того, як мине не менше шести тижнів від дня відправлення повідомлення про публічні торги, здійснювалась відповідна публікація в «Урядовому віснику», «Віснику фінансів, промисловості і торгівлі» та в губернських відомостях того регіону, де знаходилося відповідне майно. Разом з тим ст.22 статуту банку давала боржнику право на будь-якій стадії публічних торгів внести відповідні кошти, зберігши, таким чином, свої права на заставлену землю.

Стаття 37 статуту банку давала право позичальнику перезаставити своє майно при умові погашення п'ятої частини наявного боргу. При цьому на користь банку клієнт мав сплатити 3/4% премії від усієї суми, додатково виданої йому у вигляді заставних листів.

Слід зазначити, що згідно статуту Полтавського земельного банку, який зазнавав постійних змін і уточнень, напередодні Першої світової війни його відділення функціонували у 5 губерніях України, двох регіонах Закавказзя та чотирьох областях Середньої Азії (Самаркандська, Сир-Дар'їнська, Ферганська і Семипалатинська). Максимальний термін земельного іпотечного кредиту у 1911 році складав 66 років і 2 місяці при 5 ¼% річних, до складу яких (чого немає

у сучасних вітчизняних іпотечних банках) відсоток зростання (2 ¼%), погашення тіла кредиту (1/8 %) та комісійні на користь банку (1/4 %). Слід сказати і про мінімальний термін такого кредиту – не менше 10 років при 13% річних.

Загалом же є усі підстави для твердження про рівнодоступність усіх мешканців того чи іншого регіону, не виключаючи й іноземців, до кредитів Полтавського, як, між іншим, й інших акціонерних земельних банків до короткострокового і довгострокового кредитів. Умови іпотечного кредиту у подібних банках слід вважати для клієнтів досить сприятливими, про які сучасні сільськогосподарські товаровиробники нашої держави можуть лише мріяти.

СтрілецьВасиль Васильович
Полтавський юридичний інститут,
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
д. і. н., професор кафедри теорії права
та конституційного права

ІДЕЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ

Українська радикально-демократична партія (УРДП) – одна з найвпливовіших українських буржуазно-демократичних партій, що діяла в Україні та в еміграції впродовж перших десятиліть ХХ століття. УРДП виникла 1905 р. в результаті об'єднання Української демократичної партії (УДП) та Української радикальної партії (УРП). 1908 р. УДРП трансформувалася в Товариство українських поступовців (ТУП), яке зберегло практично всі ознаки своєї попередниці. Протягом березня – червня 1917 р. ТУП перетворився в Українську партію соціалістів-федералістів (УПСФ). У 1923 р. остання перейменувалася в Українську радикально-демократичну партію (УРДП). Під цією назвою партія діяла в еміграції до 1939 р. В історіографії утвердився підхід, згідно з яким для позначення всього періоду існування партії вживається саме остання її назва – УРДП. Об'єднуючи в своїх рядах багатьох інтелектуалів, партія істотним чином впливала на ідеологію українського національного руху.

Своїм ідейним попередником радикал-демократи вважали видатного українського мислителя та громадсько-політичного діяча М. Драгоманова. На погляд одного з ідеологів УРДП С. Єфремова, вчення М. Драгоманова базувалося на двох основних постулатах: політичної свободи особистості та децентралізації Росії шляхом федералізму як необхідної умови забезпечення політичних свобод. На основі поєднанні цих двох фундаментальних принципів і розвивали свою політичну доктрину українські радикал-демократи в дореволюційний період своєї діяльності.

Програма УДП вимагала на рівні всієї російської держави утвердження загальних, прямих, рівних та таємних виборів (без різниці статі, віросповідання та національності), свободи особи, свободи слова, совісті (на основі принципу відділення церкви від держави), свободи зборів, спілок, організацій, страйків та ліквідації станів. Програма УДП визнавала в задекларованій автономній Україні рівне з українцями право національних меншин на задоволення їх національних, культурних, політичних та економічних потреб.

Підходи платформи УРП до прав людини відзначалися значно більшим обсягом за рахунок конкретизації відповідних положень. Разом з тим платформа УРП, як і програма УДП встановлювала органічний зв'язок між зазначеними громадянськими правами людини та правами «одиниці колективної» – нації чи народності. Партія вимагала забезпечення таких прав шляхом створення в оновленій російській державі рівноправних національно-територіальних автономій з правотворчими повноваженнями.

Задекларована програмами УДП, УРП та УДРП ідея національних прав (прав «одиниці колективної») була конкретизована в ряді статей провідних ідеологів радикал-демократів М. Славинськогою та П. Славинського. 1906 р. М. Славинський у легальному виданні «Украинский вестник» виступав за державний переустрій Росії на основі принципів справжнього демократизму, з політичною та правовою рівністю всіх громадян незалежно від віросповідання, національності та статі. Водночас М. Славинський сподівався, що російська держава, розкріпачивши людину, має розкріпачити й нації шляхом надання їм права на самовизначення і «природнє доповнення цього права – автономію». М. Славинський був переконаний, що всі національні права і свободи логічно входять в поняття політичної свободи взагалі. Ідеолог радикал-демократів зазначав, що в теоретичному плані в конституційній державі право кожної людини і всіх разом громадян говорити, писати, друкувати, навчатися і спілкуватися з владою на рідній мові є правом абсолютно безспірним, а замах на обмеження цього права є державним злочином, хоча й підкреслював, що в дійсності навіть в найдемократичніших країнах це право повною мірою не забезпечується на практиці. П. Стебницький теж стверджував, що новий лад реформованої Росії мав би забезпечити права не лише особи, не лише громади, але й нації на основі принципу краєвої автономії (тобто права націй на культурне та в певних межах політичне самовизначення), затвердженого основним державним законом. Цим же законом мали бути забезпечені права національних меншин автономних утворень.

Зв'язок особистих та національних прав простежується і в легально проголошеній платформі діяльності ТУП на виборах до IV Державної Думи (1912 р.). Відповідні вимоги платформи, поділялися, умовно кажучи, на загальноросійські й українські. Для всієї Росії платформа вимагала розширення та зрівняння виборчих прав, забезпечення недоторканності особи, забезпечення свободи професійним спілкам та культурно-просвітницьким організаціям; знищення станових відмінностей, особистих і майнових обмежень, відміни утисків та обмежень за релігійною і національною ознакою та знищення межі осілості для євреїв; скасування всіх обмежень при вступі до всіх навчальних закладів; видання законів, що забезпечували б інтереси робітництва. Для України платформа вимагала введення загального навчання українською мовою і викладання нею у початкових школах у місцевостях з українським населенням, обов'язкового навчання в цих місцевостях української мови, літератури, історії і українознавства в усіх середніх і вищих навчальних закладах; допуску української мови в усі громадські заклади та державні установи.

Ідея єдності прав окремої людини та прав «одиниці колективної» – нації – визначала ідеологію радикал-демократів часів Української революції 1917 – 1920 рр., коли вони під впливом тогочасного полівіння суспільних настроїв взяли нову для себе назву – соціалісти-федералісти. «Як права людини, одиниці-громадянина становлять наріжний камінь громадського життя, так другим наріжним каменем, підвалиною всякого справедливого ладу суть права нації – одиниці колективної. На цих двох підвалинах – правах людини і нації – засновується все життя вільної держави», – йшлося в програмі УПСФ 1917 р.

Схвалена у вересні 1917 р. на партійній конференції програма УПСФ повторювала з незначними змінами вищезазначені положення платформи УРП та програми УДРП (відмінності полягали зокрема у вимозі 6-тигодинного робочого дня для підлітків з 16 – 18 років при забороні праці дітям віком до 16 років). Разом з тим програма УПСФ задекларувала досить широкі права національних меншин автономної України, що включали: право на пропорційне представництво в законодавчому органі України – сеймі; право вживання рідної мови у всіх приватних товариствах і школах; право об'єднуватися в національно-культурні спілки та товариства; право національних меншин тих районів, де її представники складають не менше п'ятої частини населення, на використання рідної мови у взаєминах з посадовими особами місцевих органів державної влади; створення національних шкіл та підтримка національно-культурних заходів.

І за буремних революційних часів партія докладала достатньо уваги обґрунтуванню та відстоюванню основоположних прав і свобод людини. Прикладом може слугувати підхід партії до питання забезпечення свободи слова та друку в кризових умовах існування держави. Так, в 1919 р. соціалісти-федералісти зауважували, що свобода слова і друку є однією з конституційних підвалин, що забезпечує в державі зростання політичної і національної свідомості народних мас, що без зазначених свобод становлення правової держави неможливе, оскільки громадянство тільки тоді здобуває творчих висот, коли не зустрічає зовнішніх перепон у вільному виявленні думок, тому вони як демократична партія в своїх програмі завжди проголошували свободу слова і друку як істотні гарантії справді демократичного державного ладу. Але партія визнала, що за певних обставин, що загрожують існуванню самої держави, з метою забезпечення основ державного ладу, або під час війни для забезпечення «військового ладу і дисциплінарного порядку» повна свободі слова і друку може бути обмежена

хоча б попередньою цензурою. Однак введення цезури, її форма, організація і обсяг цензурних прав повинні базуватися на відповідній правовій основі, а здійснення цензури повинно доручатися «особі або колегії, що вище всього цінять істину, з громадським вихованням та високою освітою».

У 1923 р. вже в еміграції партія прийняла новий програмний документ – платформу, що стала планом дій УДРП при сподіваному відновленні на території Наддніпрянської України Української Народної Республіки. Майбутня українська держава уявлялася партією демократичною парламентською республікою, із загальним виборчим правом, з рівними правами громадян, з децентралізацією державних установ з метою наближення їх до населення. Держава мала гарантувати права кожної людини на життя, на честь, на освіту, на працю та її продукти, на родинне життя, на державне забезпечення у випадку інвалідності, на забезпечену старість, на активну участь у громадсько-політичному житті, що забезпечувалося б свободою пересування, свободою слова та друку, свободою зборів та асоціацій, особистою недоторканністю, недоторканністю кореспонденції та житла.

Платформа декларувала повну громадську та політичну рівноправність тим національним меншинам, які здавна живуть на території України. Їх національно-культурні права держава мала б забезпечувати згідно принципів тогочасного міжнародного права.

Таким чином, ідеологія українських радикал-демократів впродовж всього часу існування їх як політичної партії відзначалася послідовним демократизмом, відстоюванням основоположних прав людини. Разом з тим партія сповідувала принцип паритету та взаємозв'язку прав людини та прав нації. Аргументуючи право українського народу на самовизначення, на всебічну самореалізацію, партія пов'язувала його з правами національних меншин України, декларуючи відповідні умови для їх розвитку. Навіть в умовах поширення в Європі в 30-тих роках тоталітаризму та зростання симпатій в українському суспільстві до «власного» тоталітаризму – націоналістичного руху – УРДП залишалася вірною своїм фундаментальним демократичним принципам.

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Андрієнко Олена Сергіївна
НУ «ЮАУ імені ЯрославаМудрого, Полтавський юридичний інститут, студентка,1 курс, 2 група

ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН УРСР ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УРСР 1978 РОКУ

Інститут громадянських прав і свобод у Конституції УРСР 1978 р. залишається недостатньо вивченим, незважаючи на те, що більша частина проголошених у ній прав і свобод громадян не втратила своєї актуальності.

В розділі 2 Конституції УРСР 1978 р. закріплювалося правове становище держави та особи, а глава 6 була присвячена правам, свободам та обов'язкам громадян, однак розміщення її після глав з основ суспільного ладу свідчить пропріоритет держави і суспільства над особою і громадянином. З назви глави «Основні права, свободи і обов'язки громадян Української РСР» видно, що у главі наведено лише основні права і свободи, а, отже, можуть бути й інші права.

Конституція встановлювала і гарантувала основні права та свободи громадянреспубліки,зокрема право на відпочинок (ст. 39), на охорону здоров'я (ст. 40), на матеріальне забезпечення в старості, у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, а також втрати годувальника (ст. 41), на житло (ст. 42), освіту (ст. 43), участь в управлінні державними і громадськими справами, у обговоренні і прийнятті законів та рішень загальнодержавного й місцевого значення, право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, висловлювати релігійні або атеїстичні погляди . Ст. 51 передбачала державний захист сім'ї та недоторканність особи.

Проголошувалася рівність громадян УРСР незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, а також рівність прав чоловіка та жінки. Так, ст. 52 Конституції 1978 р. гарантувала громадянам Української РСР недоторканність особи і зазначала, «що ніхто не може бути заарештований інакше як за вироком суду або з санкції прокурора».

Конституція УРСР 1978 р. серед основних прав громадян визначила право на працю (ст. 38). Під ним малося на увазі право на одержання гарантованої роботи з оплатою праці відповідно до її кількості та якості і не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вибір професії, роду занять і роботи відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти,

а також із урахуванням суспільних потреб. Зазначалося, що сумлінна праця є обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина.

Але на практиці у авторитарній країні з однопартійною політичною системою фактично не забезпечувались права громадян, а саме участі в управлінні державними і громадськими справами. Серед політичних прав декларувалось право об'єднуватись у політичні партії, що за умов монопартійного режиму сприймалось як фікція. Громадяни практично були виключені із процесу обговорення і прийняття законів та рішень загальнодержавного й місцевого значення. Дані повноваження фактично виконували структурні органи КПРС, що не унеможливлювало вираження у повному обсязі громадянами своїх виборчих прав. За умов авторитарної держави, коли сувереном була фактично комуністична партія СРСР, людина у відносинах з державою займала другорядне становище і не могла реалізувати своїх гарантованих Конституцією прав, зокрема, захистити у суді своє конституційне право на основі Конституції.

Отже, незважаючи на антидемократичний політичний режим в СРСР та в УССР, Конституція Української РСР 1978 р. була прогресивним законодавчим документом свого часу. Неможливість скористатися на практиці більшою частиною передбачених Конституцією УРСР 1978 р. прав і свобод, свідчить про її декларативний, псевдодемократичний характер. Аналіз особистих прав і свобод громадян проголошених у Конституції Радянської України 1978 р., дає змогу простежити основні тенденції розвитку конституційного права в Україні, зрозуміти реальний стан становлення конституціоналізму в нашій державі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Білоусов Микола Сергійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студент,1 курс, група 1

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ УРСР 1937 ТА 1978 РОКІВ

На відміну від конституцій УСРР 1919 і 1929 рр. конституції УРСР 1937 та 1978 рр. передбачали статті про права і свободи людини та громадянина. В умовах антидемократичного режиму Радянського Союзу це було необхідним для того, щоб переконати світову спільноту в зворотному.

Права і свободи – зобов'язання всієї держави по відношенню до кожної людини. Перш за все, треба наголосити про місце прав людини в обох конституціях: у Конституції УРСР 1937 р. розділ «Основні права й обов'язки громадян» – десятий, а в Основному Законі 1978 року глава «Основні права, свободи, і обов'язки громадян УРСР» – шоста. Багатоманітність прояву прав і свобод зумовлює їх різний характер та можливість класифікації за певними критеріями, яка вперше була наведена у ст. 37 Конституції УРСР 1978 р. : «громадяни мають усю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод…». У ст. 122 та 123 Конституції УРСР 1937 р. забезпечувалася національна й расова рівноправність та рівноправність жінки й чоловіка (хоч у Конституції УРСР 1978 р. у ст. 51 і зазначалося про рівноправ'я жінки й чоловіка у сімейних відносинах, але окремої статті немає).

На перше місце Конституція УРСР 1937 р. ставила соціально-економічні права. Право на працю та гарантовану оплату за неї (ст. 118 Конституції УРСР 1937 р. та ст. 38 Конституції УРСР 1978 р.); відпочинок: встановлення для робітників робочого дня, надання щорічних відпусток із збереженням заробітної плати, надання санаторно-курортного лікування (ст. 118 Конституції УРСР 1937 р.) та встановлення робочого тижня, надання вихідних, розширення мережі культурно-освітніх та спортивних закладів для сприятливих умов проведення вільного часу (ст. 39 Конституції УРСР 1978 р.); матеріальне забезпечення у старості (у разі хвороби, втрати працездатності або годувальника) через соціальне страхування, безоплатну медичну допомогу, санаторно-курортне лікування (ст. 118-119 Конституції УРСР 1937 р.) та через виплату пенсій, піклування про громадян похилого віку та інвалідів (ст. 41 Конституції УРСР 1978 р.). Але у Конституції 1937 р. відсутня стаття про право на охорону здоров'я, тоді як ст. 40 Конституції УРСР 1978 р. передбачала таке право.

Конституції УРСР 1937 та 1978 рр. не відділяли групу культурних прав, але все ж таки вони були передбачені. Право на загальнообов'язкову безоплатну початкову освіту з рідною мовою навчання, включаючи вищу з державними стипендіями, організацією в різних закладах безоплатного навчання трудящих (ст. 120 Конституції УРСР 1937 р.) та загальнообов'язкову безоплатну середню освіту з рідною мовою навчання, широкий спектр професійно-технічної та вищої освіти з державними стипендіями та пільгами учням і студентам, створення умов для самоосвіти, право на користування досягненнями культури (ст. 43-44 Конституції УРСР 1978 р.).

В обох радянських конституціях наявні політичні права. Громадянам гарантувалися: свобода слова, друку, зборів і мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 124 Конституції УРСР 1937 р.). Також люди мали право на об'єднання в громадські організації, які сприяли розвитку політичної активності (ст. 125 Конституції УРСР 1937 р. та ст. 49 Конституції УРСР 1978 р.). Конституція УРСР 1978 р. також розширила політичні права такими: право на участь в управлінні державними справами, правом вносити в державні органи і громадські органі-

зації пропозиції щодо їхньої діяльності, критикувати їх недоліки та оскаржувати дії (ст. 46, 47, 56).

Не менш важливими є статті про особисті права громадян: недоторканість особи (ст. 126 Конституції УРСР 1937 р. та ст. 52 Конституції УРСР 1978 р.), недоторканість житла і тайна листування (ст. 127 Конституції УРСР 1937 р.) та таємниця життя, телефонних розмов і телеграфних повідомлень (ст. 53-54 Конституції УРСР 1978 р.). Також за людиною забезпечувалися свобода совісті, тобто відправлення релігійних культів і свобода релігійної або антирелігійної (атеїстичної) пропаганди (ст. 123 Конституції УРСР 1937 р. та ст. 50 Конституції УРСР 1978 р.). Конституція УРСР 1978 р. групу особистих прав доповнила ст. 42 про право на житло та ст. 45 про свободу наукової, технічної і художньої творчості.

Отже, Конституції УРСР 1937 р. та 1978 р. не суттєво відрізняються за змістом закріплених прав. Конституція УРСР 1978 р. розширила і доповнила групу соціально-економічних, культурних та особистих прав. Без змін залишалися політичні права. Звичайно, не всі вони реалізовувалися, обидві конституції носили декларативних характер, але Конституція УРСР 1978 року все ж засвідчила перехід від тоталітарного до авторитарного антидемократичного характеру.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Гавриш Богдан Вадимович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Полтавський юридичний інститут студент, 1 курс, 4 група

СПАДКОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ XVI ст.

У період раннього середньовіччя спадкове право було суперечливим та неоднозначним правовим інститутом. У литовсько-польський період питання, пов′язані з успадкуванням, дістали достатньо повну та детальну правову регламентацію. В результаті цього спадкове право виділилося в окремий правовий інститут. Одним з класичних прикладів спадкового права є Литовські статути XVI ст.

Статути передбачали спадкування за законом, за заповітом і на основі звичаю. Якщо розглядати спадкування за законом, то в першу чергу на право спадкування претендували діти, потім онуки і правнуки. Закріплювалося загальне положення, згідно з яким діти ставали спадкоємцями майна своїх батьків. Але

у деяких випадках вони позбавлялися права на спадщину. Так, виключалися з числа спадкоємців за законом: дівчина, яка вийшла заміж без згоди батьків або опікуна; вдова-шляхтянка, що без згоди родичів вийшла заміж за простолюдина; діти, визнані незаконнонародженими; діти державних злочинців і деякі інші особи. За відсутності близьких родичів спадкове майно переходило до бокових родичів – братів та сестер (арт. 8, 13 розділу п′ятого I Статуту, арт. 11 розділу першого II Статуту).

В артикулі 5 восьмого розділу I Статуту зазначалося, що міщани міст, які не мали права на самоврядування, могли передавати за заповітом тільки одну третину майна, дві третини переходили до дітей, а при відсутності дітей – у власність власника міста.

За відсутності синів, дочок, інших нащадків і родичів родове майно, набуті маєтки переходили до близьких по чоловічій лінії. Материнське майно мало перейти до тих спадкоємців, які були ближчими до материнської маєтності. Якщо не було спадкоємців за законом і за заповітом, майно визнавалося виморочним і переходило до державної скарбниці, великого князя. Ця норма була закріплена 14 артикулом розділу третього II Литовського статуту 1566 р., у якому було зазначено, що «котрі без нащадків і спадкоємців своїх вмирають, ні на кого права свого природженого, вислужного і набутого не записавши; тим звичаєм маєтки спадком на нас, Господаря Великого, князя Литовського... переходять і переходити будуть».

Майно, яке успадковувалося, поділялося на рухоме та нерухоме. В положеннях про спадкування майна простежувалися основи гендерної нерівності. Цей недолік можна побачити в III Литовському статуті 1558 р., у якому зазначалося, що «спадщина, нерухоме майно, коштовність та майно рухоме тільки синам і близьким по зброї буде переходити.» Так, у Польщі жінки мали право на наслідування тільки рухомого майна. Нерухоме майно, передусім земля, переходило тільки до синів. Кожен мав право на рівну частину майна. Ця нерівність було частково виправлено тільки в XVI ст. – шляхетські маєтки успадковувалися дочками, якщо не було синів (арт. 14 розділу третього II Статуту).

Литовські статути передбачали поділ успадкованого майна на батьківське і материнське. Батьківське майно передавалося у «вотчину» лише синам, а дочкам надавалася тільки придане з четвертої частини. (арт. 14 II Статуту)

Материнське майно включало в себе нерухоме (маєтки), та рухоме – одяг, коней, возів, килимів, у тому числі й особливо цінне майно, таке як золото, срібло, готівка, прикраси тощо. Майно матері розподілялося рівно поміж синами та дочками (арт. 14 п′ятого розділу I Статуту).

Важливу роль у спадковому праві відігравало спадкування за заповітом. За його допомогою заповідач мав право призначувати власника свого майна після смерті. Свобода заповіту поширювалася на рухоме майно і куплену нерухомість, яка не входила у родову власність – вотчину або материнське майно. Кожен мав право «записати свої речі, рухоме майно і особисто ним придбані маєтки, однак

не батьківські і не материнські маєтки, зі своєї доброї волі, коли побажає, як духовним особам, так і світським». Заповіт поширювався на рухоме майно і куплену нерухомість, яка не входила у родову власність – вотчину або материнське майно. Кожен мав право «записати свої речі, рухоме майно і особисто ним придбані маєтки, однак не батьківські і не материнські маєтки, зі своєї доброї волі, коли побажає, як духовним особам, так і світським». При цьому не мали права заповідати майно неповнолітні, ченці, сини, які не були відокремлені від батьків, залежні люди та ін.

Отже, спадкове право за Литовськими статутами було засноване на звичаєвому праві, це був окремий інститут в силу регламентованості та деталізації питань, пов'язаних з цим інститутом. Спадкове право, передбачене Литовськими статутами мало фундаментальний прогресивний характер, але в цих положеннях не було ліквідовано нерівноправність чоловіків та жінок, що є значним недоліком цього правового джерела.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Долга Юлія Іванівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студентка, 1 курс, 4 група

ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН ЗА ВЕЙМАРСЬКОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ 1919 РОКУ

Аналіз правових документів, що були чинними на різних історичних етапах, дає можливість переймати досвід інших країн світу, які мають спільну правову систему та корегувати власні закони і нормативно-правові акти. Однією з найдемократичніших конституцій минулого століття слід вважати Конституцію Німецької імперії 1919 року, яка відіграла значну роль у становленні конституційного права не тільки Німеччини, а й мала значний вплив на країни Західної Європи.

Веймарська конституція складалася з двох частин. Перша частина «Структура і завдання імперії» закріпила основи організації влади. Друга – «Основні права та обов'язки німців» повністю присвячувалася правам і свободам громадян Німеччини. У конституції широко регламентовані особисті, соціальні та політичні права людини і громадянина тогочасної Німецької імперії. Так, у розділі першому другої частини зазначалися такі демократичні положення як рівність перед законом, рівність громадянських прав і обов'язків чоловіків і жінок. Відмінялися привілеї та обмеження, дворянські титули скасовувалися та могли бути використані лише як частина прізвища. Титули надавалися лише для позначення певної професії (ст. 109).

Новаторством конституції стало надання громадянам права на еміграцію за кордон (ст. 112). Зазначена стаття закріпила право користуватися свободою пересування на території Німецької імперії, право самостійно обирати місце проживання та займатися будь-якою професійною діяльністю. Конституція проголошувала недоторканість свободи особи та житла (ст. 114-115).

Широкий обсяггромадянських прав закріплено у ст. 117-118, які встановлювали таємницю листування та свободу вираження своєї думки в письмовій чи усній формах, цензура не допускалася. Будь-які виключення та обмеження прав і свобод мали місце тільки на підставі закону (ст. 111, 114, 115, 117).

Другий розділ «Основних прав і обов'язків німців» – «Суспільне життя» включав у себе, насамперед, виборчі права. Так, чиновники обиралися пожиттєво, а права, набуті ними, були непорушними. Ст. 130 Веймарської конституції проголошувала чиновників «слугами всього суспільства, а не окремих політичних партій». Статею 125 гарантувалася свобода і таємниця виборів. Конституція дозволяла вільну дію політичних партій.

Основний закон Німеччини 1919 р. закріплював також ряд важливих прав для трудящих: право об'єднуватись у спілки, право на колективний договір та на соціальне страхування. У плані гарантії соціальних прав населення профспілки згідно конституції отримали право укладати колективні договори та проводити страйки на підприємствах.

Розділ четвертий наголошував на низці соціально-економічних прав. Зокрема, тут йдеться про право власності, нерухомість, робочу силу, страхування та ряд інших суспільних категорій. Наприклад, у ст. 153 говориться, що власність забезпечується конституцією, а її утримання та межі витікають із законів. Примусове відчуження може бути вчинене тільки для суспільного блага і лише на законній підставі.

Надра землі та корисні копалини знаходилися у власності держави (ст. 155). Приділялася увага праву на успадкування майна. У зазначеній статті згадуються й фідеїкоміси, які віднині підлягали скасуванню. Сучасні правознавці тлумачать «фідеїкоміс» (від латинського fideicommissum, від fides – віра, довіра, впевненість і committere – скріплювати, з'єднувати, доручати, надавати), як заповідальне розпорядження, згідно з яким, як правило, нерухоме майно залишалося власністю родини, було невідчужуваним і могло переходити у спадок.

Згідно з Веймарською конституцією 1919 р. робоча сила Німеччини знаходилась під особливим «патронатом» держави (ст. 157), великою повагою та захистом імперії користувалися художники, винахідники, люди, котрі займалися розумовою діяльністю (ст. 158). Отже, можна стверджувати, що конституція Німецької імперії мала на меті заохотити інтелектуальну працю, підтримувала всебічний розвиток громадян і надавала захист праву власності.

Таким чином, Веймарська конституція, яка закріпила широкі політичні, соціально-економічні та особисті права, донині залишається однією з найдемократичніших конституцій країн Західної Європи у XX ст.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Єремчук Денис Сергійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
Полтавський юридичний інститут, студент,
1 курс, 5 група

ЗНАЧЕННЯ HABEAS CORPUS ACT ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Habeas corpus act 1679 р. є актом, який продовжував судовий розвиток Англії, який гарантував процесуальні права людини, що стосувалися правил арешту та притягнення обвинувачуваного до суду, що складався із 21 статті та став однією з важливих складових неписаної конституції Великобританії (нарівні з Великою хартією вольностей 1215 р. і Петицією про права 1628 р.). Повна його назва – Акт про краще забезпечення свободи підданого та про запобігання ув'язнень за морями. Його основним завданням було визначення процедури і строків перевірки судом законності та обґрунтованості арешту (затримання) і подальшого перебування особи під вартою.Акт зобов'язував суддів видавати Habeas corpus у всіх випадках, за винятком тих, коли підставою арешту було обвинувачення особи в державній зраді або тяжкому кримінальному злочині. З отриманням судового припису Habeas corpus, шериф зобов'язаний був протягом 3 – 20 днів (в залежності від відстані) доставити арештованого в суд. У разі затримки судового розслідування закон передбачав звільнення заарештованого під заставу (чим не могли скористатися незаможні). Ця норма не поширювалося на неспроможних боржників. Уряду надавалося право припиняти дію акту в надзвичайних випадках, але лише за згодою обох палат парламенту і не більше, ніж на один рік . Він встановив правила, які є актуальними й у сучасній Великобританії, а саме:

– право затриманого з'ясувати причини його затримання та вимагати від судді їх перевірки протягом 24 годин;

– право вважатися невинним, доки провина не буде доведена судом (презумпція невинуватості);

– заборону на отримання доказів вини шляхом психічного та фізичного тиску;

– право на звичайний, а не надзвичайний суд або суд з особливими повноваженнями;

– відповідальність посадових осіб за недотримання закону.

Цей закон встановлював чіткі положення щодо відповідальності тюремних чи судових службовців перед обвинуваченим, тобто цей закон унеможливлював сваволю чиновників. Ці положення є зараз надзвичайно актуальні і прописані в основних законах багатьох держав. Крім того, в акті була прописана норма, що забороняла переводити заарештованих з однієї в'язниці до іншої без волі обвинуваченого чи тримати їх без суду і слідства у в'язницях заморських володінь Англії. Вона також захищає права людини і унеможливлює чиновницьку сваволю. У цьому акті, раніше, ніж в інших державах, сформований принцип відшкодування моральної шкоди, яка виражається не тільки в нанесенні шкоди здоров'ю людини, не тільки в позбавленні певних прав, а й у незаконному позбавленні свободи. Цим актом було введено заборону притягати двічі до відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, що фактично означало, що ніхто не може бути двічі покараний за один і той самий злочин.Дослівно цю норму можна перекласти так: «Для запобігання несправедливим утискам повторними арештами за той самий злочин узаконюється зазначеною вище владою, що жодна особа або особи, звільнені або відпущені згідно з будь-яким Habeas corpus, надалі не можуть бути поміщені або арештовані за той самий злочин, якою б то не було особою або особами інакше, як за законним розпорядженням або за наказом того суду, до якого він або вони будуть зобов'язані з'явитися згідно з підпискою, або іншого суду, що володіє юрисдикцією в цій справі; і якщо інша особа або особи свідомо, всупереч цьому акту, знову заарештують або спонукають так чи інакше знов заарештувати або помістити за той самий злочин або за підозрою в його здійсненні особу або осіб, звільнених або випущених, як вище сказано, або свідомо допомагатимуть або сприятимуть цьому, то він або вони зобов'язані сплатити заарештованій або потерпілій особі штраф в сумі 500 фунтів, які мають бути стягнуті, як вище сказано, незважаючи ні на слушні доводи або зміни в розпорядженні або розпорядженнях про арешт» . Ця норма наразі є надзвичайно актуальною в сучасному законодавстві переважної більшості держав, вона є абсолютно демократичною і відповідає вимогам сучасного розвитку права. Зокрема, у статті 29 Конституції України прописана наступна норма: «Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом». Це свідчить про високий на той час рівень юридичної захищеності підданих Англії. Також до цього можна додати, що в багатьох іспаномовних країнах існує так звана процедура «ампаро», яка в основному є ідентичною процедурі визначення законності арешту в суді за Habeas corpus act і яка є конституційною нормою в сучасних латиноамериканських країнах.

Habeas corpus act від 26 травня 1679 р. став важливим документом періоду становлення конституційної монархії в Англії. Він сприяв законодавчому об-

меженню виконавчої влади в особі монарха і чиновників. Карно-процесуальні норми, сформульовані в Акті, є основою карного судочинства у багатьох сучасних державах, включаючи західноєвропейські держави, США та Україну.

Науковий керівник: д.і.н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В В. Стрілець*

Колос Людмила Віталіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студентка, 1 курс, 4 група

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО РЕФОРМУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ РОСІЇ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Політичні переконання М. Грушевського розвивалися згідно традиції українського національного руху XIX ст., що поєднували національне пробудження з відродженням української державності, федералізмом і демократією.

Як активний учасник дискусії щодо моделей конституційно-правових трансформацій Російської імперії початку XX ст., М. Грушевський у травні 1905 р. заклав подальший фундамент своїх теоретичних розробок щодо проекту майбутнього конституційного ладу Росії у статті «Конституційне питання і українство в Росії».

Конституційний проект М. Грушевського ґрунтувався на двох основних принципах – парламентаризмові та національно-територіальній децентралізації Росії. Така позиція викликала критику з боку діячів радикальної частини українського суспільно-політичного руху, зокрема самостійників − прихильників незалежності України.

У своєму проекті М. Грушевський наголошував на необхідності послідовної децентралізації влади, шляхом розвитку парламентаризму. Саме парламент мав забезпечити народне представництво на основні загального рівного безпосереднього таємного голосування, яке б мало не дорадчий, а вирішальний голос. Структурну модель законодавчого органу М. Грушевський вбачав у вигляді однопалатного парламенту. Він відкидав інститут бікамералізму через застарілість, неефективність і нераціональність з огляду на кризові явища, пов'язані з його впровадженням в країнах Європи. М. Грушевський вважав що друга палата парламенту призведе до ускладнення і без того непростих державно-правових процесів. Запровадження двопалатного парламенту в Російській імперії тільки посилило б бюрократизм, ускладнило його формування, гальмувало винесення рішень, через неузгодженість позицій представників різних політичних сил. Важливим принципом майбутнього парламенту М. Грушевський визначав конституційну рівність народу, насамперед надання виборчих прав жінкам. Надалі він розширив ці вимоги через уведення так званої «репрезентації меншості» (представників різних політичних сил) у представницьких органах влади, а також представників інтелігенції, людей «з вищим культурним та науковим цензом», що стоять поза класовими інтересами і можуть бути корисними у парламентському житті, тобто «стати нейтральним, об`єктивним елементом у боротьбі матеріальних і класових інтересів, котра сама по собі не може гарантувати справедливого і розумного розв`язання справ». Утім, їх кількість не мала б перевищувати 25% від загального числа парламентарів. Такий підхід, на його думку, мав би виключити можливість встановлення «диктатури більшості». Для оптимізації роботи законодавчого органу, він пропонував обмежити кількість депутатів 600 особами, які б обиралися в округах з населенням 250-300 тисяч.

Демократія, на думку М. Грушевського, могла бути забезпечена лише у разі рівного представництва від усіх регіонів Російської імперії. В обранні достатньої кількості парламентарів з центру історик не сумнівався, натомість він закликав до нормативного забезпечення виборчих прав представників віддалених районів держави. Децентралізація регіонів шляхом надання їм національно-територіальної автономії, Україні зокрема, сприяла б демократизації законотворчої діяльності парламенту.

Отже, конституційний проект Михайла Грушевського 1905 року ґрунтувався на двох основних принципах: парламентаризмові й розширенні доступу до представницьких органів та федеративному устрої Росії і визнанні за Україною статусу автономії у складі демократичної Росії. Однак пропозиції М. Грушевського були практично нездійсненні в тогочасній Російській імперії.

Науковий керівник:к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Курлєєва Юлія Сергіївна
Київський університет права НАН України, студентка, 6 курс, група ПМЦ-61

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА НОВОГО ЧАСУ

Права людини відносяться до «вічних тем», якими займались мислителі різних епох: від древнього миру до теперішнього часу. В сучасній юридичній науці права і свободи людини частіше за все розглядаються як гарантовані де-

мократичним суспільством можливості для кожної особи на гідній рівень життя, ефективну соціальну систему охорони від свавілля держави у відповідності з встановленими міжнародними та національними стандартами і процедурами.

Виникнення прав і свобод людини можна досліджувати з стародавніх часів. Структурно різні історичні етапи закріплення і забезпечення прав і свобод людини можна поділити на: період міфологічних уявлень про людину та її права; античний період розвитку суспільства; розвиток в умовах середньовіччя; в Новий час; в XX столітті.

Розглянемо більш детально період Середньовіччя та Нового часу.

На думку таких видатних вчених як А.М. Колодія та А.Ю. Олійника природно-правові доктрини періоду Середньовіччя представлені двома течіями: феодально-клерикальне природне право та буржуазно – раціональна концепція природного права. Невизнання гідності всіх членів суспільства, нерівність прав людини характерні для державно-правової думки цього періоду як рабовласницького, так і феодального типу держав. Залежність пригнічених мас від феодалів, боротьбу між різними групами всередині пануючого класу можна охарактеризувати трьома основними етапами розвитку феодалізму: ранньофеодальний період; період розвитку феодалізму,що характерно для централізованої станово – представницької монархії; занепад феодалізму і зародження капіталістичних суспільних відносин.

В умовах ранньофеодального періоду розвитку феодальних відносин існуючі класові протиріччя, як правило, не переростали у відкриті революційні виступи селян проти феодалів. Важливе місце щодо утримання в покорі селянських мас належало церкві. Вже в епоху станово– представницької виникають масові рухи протесту, що розглядаються правлячими колами та на цьому етапі різні верства населення по-різному відносилися до питання про свободи та права людини. Багаті групи населення, які можна охарактеризувати як перших представників буржуазії, яка тільки народжувалась, ставили питання про зрівняння їх з феодалами і заможною знаттю, надання їм таких самих прав і свобод, як і представникам станово – представницької монархії. Бідні групи населення теж ставили багато таких вимог, але в них були і власні інтереси, що не перетинались з інтересами буржуазії.

Характеристика уявлень про права і свободи людини в умовах Нового часу представлена різними течіями та школами, але головне, що їх об'єднає, – це вплив буржуазних революцій. Представниками цього періоду були: Г. Гроцій, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо та ін. У праці «Про право війни і миру» Г. Гроцій зазначав, що держава є ідеальним союзом вільних людей, укладеним заради дотримання норм права та загальної користі.

Під природним правом Б. Спіноза розумів необхідність, відповідно до якої існує та діє вся природа і кожна її частина. Природне право він ототожнював зі здатністю будь-якої частини природи (у т. ч. людини) до самозбереження. На думку Спінози, вільний лише той, хто живе, керуючись розумом і пізнавальною потребою.

Джон Локк повністю поділяв ідею природного права, суспільного договору, народного суверенітету, не відчуження прав і свобод людини, права на повстання проти тирана, збалансованості законодавчої, виконавчої та судової влад. Свободу і недоторканність людей у цілому і кожної людини окремо він визначав як можливість за власним бажанням робити все, що не заборонено нормативно – правовими актами, а також не залежати від невизначеної волі інших людей. Гарантії такої свободи прав людини він бачив у рівному для всіх та загальнообов'язковому для всіх законі.

В сформульованій концепції прав людини Дж. Локк виділив права, які мають бути незалежними від волі держави, право на власність, рівність та свободу. Цю концепцію проробляли в подальшому і інші дослідники та вона має дуже вагоме значення в історії. Прикладом цього є те, що вона увійшла як складова частина до французької Декларації прав людини і громадянина 1789 року.

Мислителя Ш.-Л. Монтеск'є вважають засновником теорії про поділ влади на три гілки – виконавчу, законодавчу і судову, які повинні бути незалежними одна від одної та в повному обсязі гарантувати права людини. Він розробив поняття «права людини» та «свободи людини», вважав, що свобода – це розумна організація державної влади і дотримання режиму законності. За такої організації людина має право робити все, що дозволено законом. Повної свободи людини не існує в тій державі, де немає поділу влади.

Подальший розвиток ідеї прав людини було систематизовано у вченні німецького мислителя і теоретика І. Канта, який вважав, що людина сама собі володар і сама визначає свою поведінку, але для обмеження можливого свавілля повинне існувати право.

Значний внесок у розвиток теоретичної думки про свободу і недоторканність людини зробили погляди видатного французького філософа Ж.-Ж. Руссо. У своїх працях Руссо обґрунтовує принцип народного суверенітету,вважаючи, що він невідчужуваний і неподільний. Тільки народ, як суверен, може здійснювати і фактично здійснює законодавчу владу. Сутність свободи громадян полягає в тому, щоб перебувати під захистом законів, які вони самі приймають у конкретній державі.

У становленні та розвитку прав і свобод людини важливу роль відіграли українські мислителі, філософи, історики і правники. Першим політико – правовим документом була «Руська Правда» Ярослава Мудрого, де викладено норми, що регулювали ранньофеодальні відносини, зміцнювали князівську владу, вирішували питання власності, встановлювали відповідальність за злочини. Проблеми держави і права також порушувались у «Слові про Закон та Благодать», «Повісті минулих літ», «Повчанні», « Слові про Ігорів похід», «Молінні» та ін. У « Повчанні» Володимир Мономах розмірковував над тим, як забезпечити розумне і взаємовигідне співвідношення прав підданих і держави, визначав інтереси держави основними, але наголошував на необхідності піклуватися про бідних і слабких, поважати старших і менших.

У «Молінні» порушено проблему соціальної нерівності й несправедливості в суспільстві. Данил Заточник радив князеві стати запорукою справедливості та забезпечення прав бідних, що сприятиме зміцненню влади.

Починаючи з XVI ст., більша частина українських земель перебувала у складі Великого князівства Литовського та в цей період Литовські статути закріпили нові підходи до розуміння статусу особи. Вже у період козацько – гетьманської доби зусиллями Б. Хмельницького було створено козацьку державу і відновлено національні, релігійні та економічні права українського народу. Основним документом, який закріпив права і свободи в цей час була Конституція Пилипа Орлика 1710 року.

Загалом, вагомий внесок у розвиток ідей прав і свобод людини в Україні періоду XVI – XVIII ст. зробили такі діячі як: Йосип Конопович – Горбацький, Лазар Баранович, Іоанікій Галятовський, Інокентій Гізель, Стефан Яворський, Теофан Прокопович, Григорій Сковорода та інші.

Отже,правове розуміння прав і свобод людини в історії світової цивілізації почалося з найдавніших часів людської історії, з витоків людської цивілізації. На кожному з етапів розвитку суспільства відбувалася еволюція розуміння основних прав і свобод. Видатні мислителі кожної з епох зробили неоціненний внесок в досягнення сучасного розуміння та закріплення прав і свобод людини.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри *К. Г. Волинка.*

Лебединська Марина Андріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студентка, курс 1, група 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ КОНСТИТУЦІЇ УРСР 1937 РОКУ І КОНСТИТУЦІЇ УРСР 1978 РОКУ

Дослідження даної теми є актуальним, адже дає можливість з'ясувати спільні та відмінні риси виборчих систем Конституцій Радянської України 1937 та 1978 рр. Радянські Конституції були документами політичними і розроблялися спершу в ідеологічних відділах ЦК КПРС. Враховуючи це та статус України в складі СРСР, дані конституційні акти з великим застереженням можна віднести до групи основних законів держави. В Конституціях УРСР 1937 та 1978 рр. містилися спеціальні розділи 11 та 10 про виборчу систему, де закріплювалися принципи загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Відповідно до Конституції УРСР 1937 р. депутати Верховної Ради УРСР і місцевих рад обиралися безпосередньо громадянами республіки терміном на чотири роки. Вибори до рад народних депутатів трудящих УРСР проводились по виборчих округах. Вибори були всезагальними: всі громадяни Української РСР, які досягли 18 років мали право обирати та бути обраними, за винятком осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними. За статтею 135 кожний виборець мав один голос, виборці брали участь у виборах на рівних засадах. Відповідно до статті 136 жінкам надавалося право обирати і бути обраними нарівні з чоловіками. За Конституцією УРСР 1937 р., багатоступеневі вибори замінювалися прямими: народні депутати обиралися громадянами безпосередньо. Голосування під час виборів було таємним, контроль за волевиявленням голосуючих не допускався. Право висування кандидатів надавалося громадським організаціям й товариствам трудящих, осередкам комуністичної партії, професійним спілкам, кооперативам, організаціям молоді, культурним товариствам.

За Конституцією УРСР 1978 р. Верховна Рада та місцеві ради народних депутатів обиралися громадянами на п'ять років. До Конституції УРСР 1978 р. вперше було внесено статті, за якими компартія СРСР визначалась «керівною і спрямовуючою силою суспільства, ядром її політичної системи». Право висування кандидатів у народні депутати належало організаціям комуністичної партії, професійним спілкам, комсомолу, кооперативним та іншим громадським організаціям, трудовим колективам, а також зборам військовослужбовців у військових частинах. Громадянам Української РСР і громадським організаціям гарантувалося вільне і всебічне обговорення політичних, ділових і особистих якостей кандидатів у депутати, а також право агітації на зборах, у пресі, по телебаченню, радіо. Витрати, пов'язані з проведенням виборів до рад народних депутатів, проводилися за рахунок держави. Зазначені норми стали новелами Конституції УРСР 1978 р. Решта статей Конституції УРСР 1978 р. були ідентичними до Конституції УРСР 1937 р.

Фактично ж з прийняттям Конституції УРСР 1978 р. виборча система не зазнала змін. Як і у попередній період вибори залишалися безальтернативними та псевдодемократичними.

Отже, порівнявши Конституції УРСР 1937 р. і 1978 р., можна дійти висновку, що вони є майже ідентичними, адже створені в період однієї епохи. Радянські Конституції та виборча система відображають соціально-економічну і політичну природу соціалістичної держави і волю комуністичної партії. Розділи 11 та 10 про виборчу систему мали декларативний характер, адже фактично не діяли.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Любенна Тетяна Костянтинівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студентка, 1 курс, 5 група

ВПЛИВ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 1789 Р. НА РОЗБУДОВУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ФРАНЦІЇ

Франції стала однією з перших європейських країн, де виникла республіка, були визнані права людини і громадянина, склалася багатопартійна система, сформувалася правова держава.

Ідея правової держави народжується в епоху Великої французької буржуазної революції XVIII ст. На початку XX століття було визначено головні риси правової держави, а саме: визнання верховенства права; обмеження державної влади шляхом конституційного визнання недоторканості і невід'ємності прав і свобод людини і громадянина; суверенітет народу як джерело державної влади; розподіл державної влади між трьома гілками, кожна з яких має свій власний спосіб формування, обсяг повноважень і знаходиться під контролем інших гілок влади; участь парламенту як представника народу в здійсненні державної влади; загальне, рівне, пряме, таємне виборче право; розвинута народна правосвідомість.

Серед цих рис правової держави найважливішим є конституційне визнання прав і свобод людини. Ця риса дозволяє визначити вид державного режиму правової держави як повною мірою демократичний.

Загалом Декларація прав людини і громадянина, прийнята 26 серпня 1789 р. проголосила рівність людей перед законом, суверенітет нації, виключне право народу на створення законів, відповідальність і підзвітність посадових осіб, принцип поділу влади, рівномірне (відповідно до майнового становища громадян) обкладання податками, священність і недоторканність приватної власності. Декларація прав людини і громадянина стала документом великого революційного значення. Знаменна триєдина формула – «свобода, рівність, братерство»– громовим відлунням прокотилося світом. Задекларовані ідеї значною мірою були закріплені в першій Конституції Франції 1791 р., яка розпочиналася саме цією Декларацією.

Наступні конституції Франції (крім Конституції 1799 р.) незмінно розпочиналися Декларацією, що унеможливлює переоцінку значення Декларації 1789 р. для політичного розвитку Франції.

Післявоєнна відбудова Франції була ознаменована прийняттям Конституції IV республіки, що також включала Декларацію 1789 р., але важливими виявилися також доповнення до Декларації, що осучаснили її правами і свободами людини і громадянина, які відповідали потребам тогочасного суспільства. Такими поправками були:

– рівні права жінок та чоловіків;
– право на працю;
– право на створення спілок;
– право на страйки;
– право на відпочинок;
– право на соціальну забезпеченість;
– право на допомогу в літньому віці;
– право на безкоштовне навчання.

З вищезазначеного випливає, що післявоєнна Франція позиціонувала себе не лише як правову державу, а й як соціальну державу.

В чинній Конституції П'ятої республіки у Франції (1958 р.), відповідно до її преамбули, принципи, викладені в Декларації прав людини і громадянина, мають конституційну силу. Багато законів та інших нормативних актів були відмінені, оскільки на думку Конституційної ради або Державної радиФранції, вони не узгоджувалися із принципами Декларації.

Ряд принципів Декларації 1789 р. є вкрай актуальними і сьогодні. Зокрема, згідно з ними, визнаються неконституційними нормативно-правові акти, що встановлюють різницю в оподаткуванні.

Декларація здійснила величезний вплив на утвердження ліберальної демократії у світі. У 2003 р. Декларація прав і свобод людини і громадянина 1789 р. була внесена до міжнародного реєстру ЮНЕСКО «Пам'ять світу», що є свідченням значущості цього документу.

Можна зробити висновок, що права і свободи людини і громадянина, проголошені у французькій Декларації 1789 року, набули загальносвітового звучання і стали імперативами оновлення і гуманізації суспільного і державного ладу в багатьох країнах світу. Ця Декларація, зазнавши впливу попереднього досвіду у сфері прав і свобод людини, зокрема, англо-американської традиції (Великої хартії вольностей 1215 р., Петиції про права 1628 р., Декларації незалежності США 1776 р., Конституції США 1787 р.), в подальшому, в свою чергу, сама здійснила величезний вплив на процес боротьби проти «старого режиму» у всьому світі, на визнання і захист прав людини і громадянина, на практичну реалізацію ідеї правової держави. Весь подальший розвиток теорії й практики в сфері прав людини і громадянина, правової державності, верховенства права так чи інакше відчуває і продовжує відчувати на собі благотворний вплив цього історичного документа.

Науковий керівник: д.і.н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В.В. Стрілець*

Мамедова Лейла Яшарівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
Полтавський юридичний інститут, студентка, 1 курс, 4 група

ВИБОРЧІ ПРАВА ГРОМАДЯН ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1929 ТА 1937 РОКІВ

Дана тема є актуальною, адже одним із завдань законодавства є визначення змісту та обсягу прав громадян, основ та принципів виборчого права. Виборче право – це правові норми, які регламентують передбачений законодавством порядок формування представницьких органів держави – виборчу систему.

Конституція УСРР 1929 р., встановлювала не загальне, не рівне, ступеневе виборне право при відкритому голосуванні. Так, у ст. 67 Конституції УСРР 1929 р. зазначалось: «Не обирають і не можуть бути обраними, хоч би вони й належали до однієї з наведених категорій: а) особи, що використовують найману працю з метою одержання прибутку; б) особи, що живуть з нетрудового прибутку, а саме: відсотків з капіталу, прибутку з підприємств, надходжень з майна; в) приватні крамарі, торгівельні і комерційні посередники; г) духівництво, служителі релігійних культів всіх вірувань і сект, якщо це заняття є їхньою професією та ченці; ґ) службовці і агенти колишньої поліції, окремого корпусу жандармів і охоронних відділів; д) особи, яких визнано встановленим порядком за душевнохворих; е) особи, позбавлені виборчих прав рішенням суду». Проте і цей перелік не повний. Згідно зі ст. 68 Конституції УСРР 1929 р. детальний перелік категорій яких було позбавлено виборчих прав встановлював Всеукраїнський ЦВК.

Таким чином, виборча система УСРР, яка формувалася на початку 30-х років XX ст. на законодавчому рівні була позбавлена елементів демократії. Однією з характерних ознак радянської виборчої системи до середини 30-х років було запровадження виборів на принципах нерівного непрямого права при відкритому голосуванні, а також не загальність виборів, тобто принцип рівноправності громадян був відсутній. Конституція УСРР 1929 р. встановлювала політичні, соціальні, економічні цензи, які робили виборче право УРСР не загальним. Позбавлення громадян виборчих прав випливало із сталінської концепції загострення класової боротьби в СРСР по мірі просування до соціалізму. У результаті відбувалося штучне обмеження низки соціальних груп населення у виборчих правах.

Конституція УРСР 1937 р., містила розділ XI «Виборча система» у якому визначалися основні засади радянського виборчого права. У ст. 133 говорилося про те, що вибори до всіх рад депутатів трудящих: Верховної Ради УРСР, Верховної Ради Молдавської АРСР, обласних рад депутатів трудящих, рад депутатів

трудящих адміністративних округів, районних, міських, селищних, станичних і сільських рад депутатів трудящих – проводяться виборцями на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

На першому місці серед засад виборчого права Конституція УРСР 1937 р. визначила загальність виборчого права, що закріпили статті 134, 136 та 137. Так, у ст. 134 наголошувалося: «Вибори депутатів є загальними: всі громадяни УРСР, які досягли 18 років, незалежно від расової і національної приналежності, віросповідання, освітнього цензу, осілості, соціального походження, майнового стану та минулої діяльності, мають право брати участь у виборах депутатів і бути обраними, за винятком божевільних і осіб, засуджених судом з позбавленням виборчих прав». У статті 136 Конституції УРСР 1937 р. зазначалося: «Жінки користуються правом обирати і бути обраними нарівні з чоловіками», а ст. 137 надавала виборчі права на рівні з іншими громадянами УРСР військовослужбовцям Червоної Армії. Конституція УРСР 1937 р., зафіксувала загальне, рівне, пряме виборче право при таємному голосуванні у зв'язку з побудовою основ соціалістичного ладу в СРСР. Фактично ж за умов сталінського тоталітарного політичного режиму вибори носили безальтернативний, антидемократичний характер.

Таким чином, Конституція УСРР 1929 р. законодавчим чином закріпила антидемократичну систему виборів, яка мала обмежити доступ до органів радянської влади противників соціалістичного ладу. Конституція УРСР 1937 р. лише задекларувала демократичну систему виборів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Павліченко Владислав Олександрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студент, 1 курс, 4 група

ЩОДО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА ОСОБИСТОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ В НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ АНГЛІЇ XVII ст.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що розвиток людини та безпечність її існування в сучасному світі висувають необхідність вирішення проблеми особистої недоторканості, її правового закріплення та забезпечення, в число найважливіших потреб юридичної теорії та практики.

Деякі питання закріплення права особистої недоторканності в нормативних документах Англії XVII ст. розглядались у публікаціях вітчизняних учених:

М.М. Антонович, С.А. Альперта, В.Г. Гончаренка, В.О.Гринюка, Ю.М.Грошевого, В.Т.Маляренка, В.І.Маринiва, О.Р.Михайленка, М.М. Михеєнка, В.В. Молдована, М.О. Ноздріної, В.Т.Нора, В.В. Орленка З.Д.Смітієнка, В.П. Шибіка, М.Є. Шумила та інших.

Згідно з думкою В.В. Орленка, концепція прав і свобод людини XVII ст. відзначалася певною обмеженістю. Базуючись на індивідуалістичному розумінні свободи, політична філософія того часу наголошувала, що суспільство вільних людей не потребує організуючого впливу з боку держави, не вимагає створення яких-небудь соціальних інститутів, оскільки саме на основі індивідуально-вільної діяльності своїх членів суспільство здатне забезпечити для всіх прогрес і умови для гідного життя. Таку концепцію торі та віги взяли за основу формування законодавства Англії щодо особистої недоторканості особи.

Після закінчення англійської буржуазної революції у 70-ті роки XVII ст. перемогу на парламентських виборах отримали віги. Бажаючи обмежити владу короля, вони 26 травня 1679 року приймають «Habeas corpus act» – нормативний документ, який закріпив право на особисту недоторканність. Згідно з цим актом, будь-яка особа, затримана або ув'язнена до в'язниці, мала право особисто або через своїх представників звернутися до королівського суду з проханням видати наказ «Хабеас корпус», в якому наказувалося посадовим особам під страхом сплати великого штрафу на користь потерпілого, а у випадку повторної непокори – звільнення з посади, на протязі трьох днів по пред'явленню такого наказу, доставити затриманого до суду для перевірки підстав для його арешту (ст. 2). Суд виносив рішення або про звільнення заарештованого під заставу, котрий буде розглядати справу по суті або про залишення під вартою або про повне звільнення. Особа звільнена на підставі наказу «Хабеас корпус», не могла бути заарештована повторно з того ж приводу. Це забезпечувалось штрафом, що міг бути накладений на винуватця повторного арешту.

Таким чином, можна погодитись з В.В. Маляренком у тому, що цей документ утілював у собі вимоги про презумпцію невинуватості, дотримання законності під час затримання, швидкого суду та такого, що здійснюється за належною процедурою та за місцем скоєння злочину. Крім того в ньому було завершено розвиток інституту судової перевірки правильності арештів. Цей закон, прийнятий для захисту від свавільних арештів або затримань, до сьогоднішнього часу розглядається англійськими юристами, як один з основоположних законів свободи особистості в Англії.

У 1689 році в Англії з ініціативи торі і вігів був прийнятий ще один документ щодо забезпечення особистої свободи і недоторканності людини – «Біль про права». Він мав закріпити попередження протизаконних дій проти віри англійського народу. «Біль про права» вимагав: 1) припинити незаконні затримання та переслідування, визнати свободу вибору парламенту, свободу слова, вільного формування суду присяжних, заборону великих застав; 2) припинити дії короля, його радників, чиновників та суддів, що посягають на відміну законів, збори без

санкції парламенту; 3) при відмові від престолу короля Якова II, інші особи, що коронуються повинні дотримуватися законів королівства Англії; 4) всі вимоги повинні бути узгоджені, оприлюднені та дотримані в майбутньому.

Таким чином, закріплення права особистої недоторканності в нормативних документах буржуазної Англії було завершено прийняттям «Білля про права», який доповнив вищезгадані положення англійського судочинства нормами про те, що будь-який закон може надходити тільки від парламенту та ніхто, крім парламенту, не може звільняти від дії закону, скасовувати закон чи призупиняти його дію. Зазначені гарантії, справили значний вплив на світову судову практику. Заборона необґрунтованого, безпідставного арешту і судовий контроль за недоторканістю особи отримали широке розповсюдження, стали невід'ємним атрибутом правової держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Панченко Маргарита Віталіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студентка, 1 курс, 1 група

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ 1529 ТА 1566 РОКІВ

Перший Литовський статут (1529 р.) містив 13 розділів. VI був присвячений організації суду і судового процесу. Юрисдикційний процес характеризувався суворим формалізмом, носив позовний (змагальний) характер. Судочинство здійснювалося усно й відкрито з дотриманням певних процедур. Сторонам юрисдикційного процесу надавалися достатньо широкі процесуальні права. Артикул 10 розділу VI статуту 1529 р. зафіксовав судове представництво. У цивільних справах у державних судах ведення справи могло доручатися довіреній особі – прокуратору, речнику, адвокату. Сторони мали широкі процесуальні права. Реальний обсяг прав учасників процесу залежав від їх станового та майнового положення. Найбільш широкою процесуальною правоздатністю володіли магнати та шляхта, обмеженою – напіввільні люди. Зовсім не володіли процесуальною правоздатністю невільні люди: холопи, челядь, полонені. Зокрема, шляхті було гарантовано: її не можна карати без судового публічного процесу, шляхта також дістала право апеляції на рішення суду (р. VI, арт. 2).

Загальна територіальна підсудність справ визначалась у відповідності із звичаєвим правом: за місцем проживання відповідача в цивільних справах і місцем, де вчинився злочин, – у кримінальних. Суд, який отримував скаргу, посилав повістку звинувачуваному з зазначенням часу явки в суд. За І Статутом, якщо викликаний в суд не з'являвся, судове рішення могло статись без його участі (р. VI, арт. 14). У перебігу судового процесу позивач та відповідач доводили свою правоту за допомогою доказів. Серед найважливіших із них варто відзначити власне визнання, дане добровільно, документальні свідчення. Показання свідків, а також речові докази, найважливішим доказом була присяга. Позивач повинен був самостійно зібрати усі докази, подати їх суду і підтримувати обвинувачення.

Окрім судів державних та статутових, за І Статутом визнавалась діяльність народного (громадського) суду, відомого під назвою «копи». Компетенція копного суду була широка: до неї належали майже карні й цивільні справи, які могли виникнути серед населення. До копного суду могли звертатися всі стани суспільства (р. VII)

Соціально-економічні зміни, що відбувалися в середині XVI ст., викликали необхідність унесення змін до законодавства, тому з березня 1566 р. було уведено в дію ІІ Литовський Статут, який складався вже з 14 розділів і 366 артикулів. Система й розподіл лишилися ті самі, але значно розширено розділ про шляхетські права й карні злочини. Особливу увагу привертає судовий розділ.

За ІІ Статутом заочне рішення могло бути винесене тільки після трикратної неявки звинувачуваного (р. VI, арт. 17). За неявку без поважних причин сплачувався штраф -»вина за нестаннє» (р. VI, арт. 14). У ІІ Статуті проявилися елементи слідчого (інквізиційного) процесу. Наприклад, у деяких випадках Статут рекомендує владі не чекати скарги потерпілого, а самій розпочинати слідство та притягати до відповідальності. Серед судових доказів на першому місці стояло власне зізнання, яке у більшості випадках отримувалося шляхом тортур. Застосування тортур відоме як засіб покарання, залякування і отримання визнань, заподіяння людині муки і біль, незалежно від обставин і цілей, незалежно від того, винна людина чи ні. Якщо підданий тортурам не признавався, звинувачувач сплачував штраф («навязку на муки»), а якщо помирав під тортурами – то годовщину (штраф родичам).

Важливе місце займали речові докази. Суди також спирались на свідчення «добрих людей», письмові докази і присягу. «Добрі люди» були свідками доброї чи лихої слави звинувачуваного, подібно послухам у Руській правді, або свідками фактів, подібно до видоків. Велике значення мала характеристика звинувачуваного з боку «добрих людей». Негативна характеристика вела до винесення смертного вироку. За ІІ Статутом свідками могли бути тільки християни. Свідки опитувались під присягою.

Отже, Литосвькі статути 1529 р. та 1566 р. суттєво відрізняються за змістом досудового та судового процесів. Другий Литовський статут розширив і доповнив статут 1529 р. доповнюючи його більш жорстоким досудовим слідством,

розширенням прав шляхти, пригнобленням прав та свобод громадян. Без змін залишилося право захисту у судовому процесі та право підсудного подати апеляційну скаргу щодо рішення суду першої інстанції. За Литовськими статутами відбулося поступове відокремлення судової влади від адміністративної, спроба розмежувати компетенції суду за колом справ, часткове розмежування цивільних та кримінальних справ, обоз'язковість слідства у кримінальних справах та встановлення письмового порядку виклику відповідача до суду і ведення судових книг, до яких заносилися вимоги позивача та судові рішення, що стало важливим кроком у встановленні порядку судочинства і позитивно впливало на подальший розвиток процесуального права.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Плющова Аліна Ігорівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
Полтавський юридичний інститут, студентка, 1 курс, 8 група

ПРИРОДНЄ ПРАВО В АНТИЧНОМУ СВІТІ

Питання сутності права здавна цікавило науковців, особливо правознавців, політологів, філософів та істориків. Існує багато підходів до розуміння цього суспільного явища.

Розвиток уявлень про право сильно пов'язаний із розбудовою стародавніх держав. Особлива увага в давні часи приділялася самому поняттю права, зміст якого розвивався під впливом міфології. Це позначилося на тому, що люди у своїх діях керувались не лише власними переконаннями, а спиралися на загальноприйняті в суспільстві правила поведінки, звичаї, традиції, підґрунтям яких, як вважалося, стали закони Божі. Із появою перших норм права, обов'язок здійснення правосуддя покладався на суддю, який, за тогочасними уявленнями, отримавши владу від Бога, наділявся правом застосовувати його закони, заповіді, настанови. Особа, яка здійснювала правосуддя, повинна була володіти природно-правовими рисами: небагатослівністю, благородністю, вмінням здійснювати правосуддя та примирювати людей. Вплив природного права вбачався також у тому, що суддя повинен був прислухатися до власного серця, яке не могло наштовхнути людину на гріх.

Науковці, що вивчали право стародавньої Греції виявили, що за тогочасними уявленнями, природнє право створене самою природою, це універсальне, вище право, що не залежить від розуміння чи сприйняття людини. А писане право є людським витвором, встановлюється в суспільстві штучно, як результат боротьби сильних та слабких.

Грецький філософ Антифонт, будучи прихильником природної рівності, вважав, що писані закони є основою суспільної нерівності. Він стверджував, що багато приписів, які видаються справедливими, суперечать людській природі.

Сократ стверджував, що в основі буття людини, соціального життя та порядку є Божі закони – неписані розпорядження і заборони. На його думку закони держави і вимоги моралі повинні відповідати вищій справедливості.

Природнє право за Платоном має два значення. З одного боку, це природнє право, яке є ідеальним правом, а з іншого – живе право, що існує в суспільстві та вказує на їх взаємозв'язок.

Римські філософи, розглядаючи цю проблему, зазначали, що у світі існує тільки один вічний і незмінний закон, дійсний у всі часи – закон Бога. Великий внесок у розвиток концепції природнього права здійснив давньоримський політик Марк Туллій Цицерон. Філософ стверджував, що у світі існує єдиний універсальний закон природи – закон індивідуального розуму. Тим, кому природа дарувала розум, вона дарувала і здоровий глузд. Природа дарувала людям також закон, який є проявом здорового глузду як у велiннях, так і в заборонах.

У вченні Луція Аннея Сенеки прослідковується думка, що всесвіт – це природна держава зі своїм природним правом, визнання якого є необхідною та розумною справою. Членами цієї держави за законом природи є всі люди, незалежно від того, визнають вони це, чи ні.

Отже, незважаючи на різноманітність поглядів мислителів стародавнього світу, склалося уявлення про те, що божественні та природні закони є основою для позитивних законів.

Від того як люди розуміють, що є право, залежить їхнє суспільне життя. Як показує історичний досвід, ігнорування ідеї природного права або неправильне її розуміння, сприяє поширення в суспільстві феноменів правового свавілля і правових ілюзій. Так буває, наприклад, за авторитарних та тоталітарних режимів. Вказані феномени проявляються у зловживаннях законодавством як при його створенні, так і при його застосуванні, зокрема у вигляді корупції. В Україні ці зловживання до цього часу даються взнаки. Подолати їх можна лише шляхом відродження ідей природнього права.

Кожна людина має право на життя, свободу, розвиток, рівні можливості в суспільстві, гідне існування. Все це належить до загальнолюдських цінностей. Гідне існування – це той мінімум необхідних матеріальних та духовних благ, які держава повинна забезпечувати всім своїм громадянам вже на тій підставі, що вони є її громадянами. І воно не повинно залежати від статі, раси чи національності, від соціального становища. Насамперед держава повинна забезпечувати соціальну справедливість, що полягає у стані загального компромісу, непорушення громадянами прав, свобод і законних інтересів один одного.

Науковий керівник: д.і.н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПІОІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В В. Стрілець.*

Савенко Яна Сергіївна
Полтавський юридичний інститут, НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, 1 курс, 3 група

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА СВОБОДУ ЗБОРІВ І СПІЛОК ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1919 ТА 1929 РОКІВ

Актуальність цієї теми обумовлена тим, що питання демократичних свобод на сьогодні є дуже важливим. Таке дослідження дає краще зрозуміти проблеми і перспективи сучасного етапу розвитку інституту конституційних прав і свобод.

Деякі аспекти розглядуваного питання досліджували Ю.М. Бисага,Д.М. Бєлов, Ю.Є. Вовк, Н.Ф. Гнатюк, В.Д. Гончаренко, Н.І. Паламарчук, В.М. Северинюк, М.О. Фролов та інші.

Перша Конституція УСРР була прийнята 10 березня 1919 р. III Всеукраїнським з'їздом Рад. Як зазначав В. Д. Гончаренко, усі розділи і статті Конституції базувались на програмних положеннях марксистсько-ленінського вчення про соціалістичну революцію і диктатуру пролетаріату. Відповідно до ст. 3 УСРР «утворює для працюючих мас можливість користуватися правами (свободою живого і друкованого слова, зборів і спілок), позбавляючи цих прав пануючі класи і спільні з ними по своїй політичній позиції громадські групи». Отже, представники заможних верств населення (поміщики, дворяни, власники підприємств, представники вільних професій, таких, як лікар, юрист, викладач) були позбавленні низки прав, у тому числі права на свободу зборів і спілок, а трудящі країни наділялись такими правами і свободами. Це пояснюється тим, що партійне керівництво УСРР, сповідуючи класову теорію побудови соціалістичного суспільства, відкидало принцип рівності громадян держави у період будівництва соціалістичного суспільства. У Розділі III Конституції УСРР 1919 р. зазначалося: «в цілях забезпечення свободи зборів – УСРР, визнаючи право за працюючими Радянської Республіки вільного влаштування зборів, союзів і т.п., віддає в розпорядження робітничого класу та селянської бідноти всі відповідні для влаштування народних зборів помешкання з світлом і опаленням» (ст. 25), «з метою забезпечення свободи спілок УСРР, зламавши економічну та політичну владу заможних класів і усунувши цим всі перепони, які до цієї пори перешкоджали робітникам і селянам користуватись свободою організацій та акцій – давала робітникам і селянам всяку допомогу, матеріальну та іншу для їх об'єднань і організацій» (ст. 26). Таким чином Конституція УСРР 1919 року не тільки надавала право на організацію зборів і спілок, а й гарантувала забезпечення селян та робітників відповідними умовами. Такі норми конституції передбачали законодавче закріплення режиму більшовицької диктатури.

У травні 1929 р. XI Всеукраїнський з'їзд Рад затвердив нову Конституцію УСРР, яка залишила права і свободи трудящих, передбачених Конституцією УСРР 1919 р. У Конституції УСРР 1929 р. містились ті ж положення щодо права на влаштування зборів та об'єднання у спілки. Це підтверджує ст. 10: «Щоб забезпечити трудящим дійсну волю зібрань, УСРР, визнаючи право громадян вільно влаштовувати зібрання, мітинги, походи і т. ін., дає до розпорядження робітничої класи та селянства всі придатні для влаштування народних зборів помешкання»; та ст. 11: «Щоб забезпечити трудящим дійсну свободу спілок, УСРР, зламавши економічну і політичну владу заможних класів і тим усунувши всі перешкоди, що до цього часу заважали в буржуазному суспільстві робітникам та селянам користуватися свободою організації і діяння, сприяє робітникам і селянам в справі їх об'єднування та організації». Знову проголошені права й свободи стосувалися лише трудящого люду. Так, особи, що застосовували найману працю, жили з нетрудового прибутку, відсотків з капіталу, прибутків з підприємств, надходжень з майна, приватні крамарі, служителі культу та ін. позбавлялися усіх політичних прав.

Особливістю обох конституцій є те, що статті носили здебільшого декларативний характер і не були нормами прямої дії. Тому, незважаючи на наявність зазначених в Основному Законі прав і свобод, вони не завжди виконувалось державою. Це було найбільшим недоліком Конституцій УСРР 1919 та 1929 років.

Таким чином, конституції УСРР 1919 і 1929 рр. формально закріпили низку важливих прав, зокрема право на свободу зборів і спілок. Задекларована у конституціях диктатура пролетаріату, фактично означала встановлення диктатури більшовицької партії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. І. Козаченко.*

Сіврюк Дарія Валеріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», Полтавський юридичний інститут, студентка, 1 курс, 7 група

ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ «НОВОГО КУРСУ» ПРЕЗИДЕНТА США Ф. РУЗВЕЛЬТА

Актуальність зазначеного питання полягає в тому, що реформи адміністрації Ф. Рузвельта сформували сучасну соціально-економічну і політичну структуру суспільства США. Їхній аналіз є дуже важливим в плані дослідження соціального страхування найманих працівників.

Це питання досліджувалось в працях вітчизняних науковців (М. Бутко, О. Білорус, М. Мурашко, Ю. Пахомов, А. Чухно та ін.), вчених близького (С. Губанов, І. Осадча, С. Перегудов, І. Семененко та ін.) і дальнього зарубіжжя (Дж. Гелбрейт, П. Самуельсон, Дж. Стігліц)

Як зазначає І. Боровська, сучасна історіографія виділяє в еволюції «Нового курсу» три етапи. На першому етапі (1933 – 1934 рр.) уряд Ф. Рузвельта приступив до проведення серії надзвичайних заходів. Конгрес прийняв закони, що охопили всі сторони економічного і соціально-політичного життя США. Впродовж перших ста днів діяльності президента були закладені основи політики, що стала конкретною реальністю «Нового курсу». Уряд здійснив ряд важливих заходів у фінансово-банківській сфері, промисловості, сільському господарстві.

Особливістю політики другого етапу реформ було посилення соціального аспекту: прийняття Національного акту про трудові відносини (Закону Вагнера) та прийняття першого в історії США федерального закону про соціальне страхування. Було покладено початок створенню розгалуженої системи соціального захисту населення.

Найскладнішим і неоднозначним в оцінках виявився третій етап, що охоплював період з 1937 р. по 1940 р., коли були прийняті новий сільськогосподарський закон, закон про справедливі умови праці, який забороняв використання праці дітей до 14-ти років і встановлював федеральні стандарти мінімуму заробітної плати, максимум тривалості робочого тижня, виділення крупних асигнувань на проведення громадських робіт.

Серед соціальних досягнень Нового курсу на перше місце В. Согрін поставив створення першої в американській історії національної системи соціального страхування. Два його основних компоненти – страхування на випадок безробіття та пенсійне – стали фундаментом американської соціальної держави, і не були піддані критиці жодною політичною силою. До найважливіших досягнень у соціальній сфері також можна віднести прийняття низки законів, що дозволили найменш забезпеченим соціальним класам і групам розширити участь у розподілі національного багатства. Робітниче законодавство дозволило робітникам оскаржувати монопольне право підприємницького класу на розподіл доданої вартості. Внаслідок цього умови робочого класу значно покращилися, значна його частина стала наближатися до середнього класу, а пізніше поповнювати його.

В. Сафонов підкреслив, що до періоду «Нового курсу» в США фактично не існувало робітничого і соціального законодавства у такому вигляді, як це було у країнах Західної Європи. Процес становлення ефективної системи соціального забезпечення уповільнювалося відсутністю відповідних федеральних законів. До початку 20-х років XX століття соціальне забезпечення було представлене лише двома окремими програмами: одна – з пенсій для цивільних федеральних службовців, друга – з соціального забезпечення ветеранів Першої світової війни. Соціальні закони 1920 -х років у більшості своїй мали ознаки державної благо-

дійності. Страхування на випадок безробіття здійснювалося в основному шляхом розробки планів приватного страхування, що мали дуже обмежений характер. Дослідник акцентував увагу на тому, що особливістю законодавчого процесу 1933 – 1935 рр. була його певна ізольованість від політичного життя. Це дало можливість прийняти виважений і політично нейтральний закон, який не давав переваги тій чи іншій політичній силі. Таким чином, основою соціального законодавства США стало використання двох способів фінансування та організації програм: соціального страхування і соціальної допомоги.

Програма пенсійного обслуговування базується на принципі соціального страхування, програми допомоги бідним – на принципі допомоги, а в основі програми допомоги по безробіттю – обидва принципи. Головним недоліком Закону (як і донині існуючої системи соціального забезпечення) був і залишається принцип допомоги, згідно якого допомоги престарілим біднякам, які не мали права на пенсію, виплачувалися лише після перевірки на нужденність, що залежала від суб'єктивних позицій перевіряючих органів. Крім того, допомоги повинні були виплачуватися в залежності від економічних ресурсів і тільки тим особам, що знаходилися у крайній нужденності.

Автор зазначив, що у відповідності до положення Закону про соціальне забезпечення 1935 р. було створено розгалужену систему соціальної підтримки. Суттєвою особливістю була неоднорідна структура соціального захисту і невирішеність проблем соціально-економічних прав.

Отже, соціальне страхування стало загальнонаціональною системою, що не залежала від політичної ситуації в окремому штаті. Було створено ефективну федеральну програму соціального страхування. Утвердження страхового принципу плати внесків і фінансування пенсій із довірчого фонду під контролем держави, фонду соціального страхування виявилось досить ефективним і застосовується і в сучасних умовах.

Науковий керівник: д. і. н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В.В. Стрілець.*

Секція 3
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

ГарасимівОксана Юріївна
ЛНУ імені Івана Франка, аспірант кафедри теорії та філософії права

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИВ УДОСКОНАЛЕННІ ЗАКОНОДАВЧИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ

1. На кафедрі теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка запроектовано дисертаційне дослідження впливу практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) на правове регулювання в Україні. Виконані донині у вітчизняному правознавстві дослідження такого ґатунку були зазвичай спрямовані насамперед на правозастосовну (зокрема, судову діяльність). Що ж торкається означеного впливу на правотворчу діяльність, то він майже не привертав уваги дослідників.

Саме тому першим етапом згаданого дисертаційного дослідження передбачено вивчення тих змін у вітчизняному законодавстві (насамперед у законодавчих гарантіях забезпечуваних Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) прав), які, так чи інакше, спричинені певними рішеннями ЄСПЛ. Отже, на цьому етапі дослідження мають бути виконані два дослідницькі завдання. Перше полягає у виявленні, аналізі та узагальненні тих рішень ЄСПЛ щодо України, в яких він вказує на конкретні її недоліки чинного законодавства, котрі, на його думку, встали причиною певних порушень, забезпечуваних Конвенцією прав. А друге має на меті відслідкувати, чи зреагувала держава (і як саме) на ті рекомендації, «вказівки», які висловлював ЄСПЛ стосовно усунення недоліків законодавчого забезпечення конвенційних прав.

У цих тезах стисло схарактеризовано деякі результати виконаного нами першого із зазначених завдань.

2. Дослідження було насамперед розпочато із визначення основних критеріїв відбору та класифікації тих рішень ЄСПЛ, у яких вказано на основні недоліки законодавства України у сфері гарантування конвенційних прав. Першим із таких критеріїв було розрізнення двох видів означених недоліків: один із них торкається тих випадків, коли – з погляду ЄСПЛ – у вітчизняному законодавстві вказано на відсутність норми, спрямованої на забезпечення та захист конвенцій-

них прав; а інший – тих, коли існуючі законодавчі гарантії таких прав є – знову ж з погляду ЄСПЛ – неякісними, малоефективними.

Другим критерієм аналізу рішень ЄСПЛ, у яких висловлюються «претензії» до зазначених гарантій, є зміст (сутність) тих прав, які би мали бути забезпечені відповідними законодавчими нормами.

І, нарешті, третій критерій – вербальна форма виразу тих рекомендацій ЄСПЛ з усунення недоліків законодавчих гарантій конвенційних прав в Україні, які містяться у його рішеннях. За цим критерієм такі рекомендації розподіляються на два види: 1) прямі рекомендації – коли ЄСПЛ текстуально формулює положення про наявність потреби прийняти чи змінити певний закон, аби покращити юридичне гарантування права; і 2) непрямі (коли подібного положення в рішенні ЄСПЛ немає, але так чи інакше зауважено, зазначено, що чинне законодавство не дозволяє повноцінно гарантувати, захистити в Україні певне, забезпечене Конвенцією право).

3. Отож – відповідно до зазначених критеріїв – стисло схарактеризуємо основні результати нашого дослідження. При цьому зауважимо, що його предметом були обрані, ясна річ, лише ті рішення ЄСПЛ (ухвалені ним протягом останніх п'яти років (2008 – 2012 рр.)), у яких державою-відповідачем була Україна і при цьому її було визнано ним порушницею забезпечуваних Конвенцією прав.

Загальна кількість таких рішень склала 520. З них зауваження саме щодо законодавчих гарантій конвенційних прав містились у 106 рішеннях (що становить 20,4% від загальної кількості опрацьованих рішень). При цьому слід зазначити, що оскільки у багатьох з них ЄСПЛ визнавав порушеним не одне, а декілька конвенційних прав, то загальна кількість його законодавчих «претензій» до України може перебільшувати загальну кількість самих рішень по суті.

Наведені показники дозволяють зробити висновок про те, що основна причина порушень прав, передбачених Конвенцією, полягає все ж таки у недоліках правозастосовчої діяльності і лише 1/5 частина таких порушень була викликана, з погляду ЄСПЛ, правозахисними недоліками чинного законодавства.

4. Щодо характеру недоліків законодавчих гарантій правозахисту, то наше дослідження виявило наступне. Такий недолік як повна відсутність необхідного законодавчого регулювання конвенційних прав був зафіксований ЄСПЛ у 82 рішеннях (77,4% від їх загальної кількості). А інший недолік – недостатня якість таких гарантій – був констатований у 30 рішеннях ЄСПЛ (28,33% від їх загальної кількості). Отож відсутність необхідних законодавчих засобів правозахисту є найбільш поширеним дефектом законодавчого гарантування конвенційних прав.

Наведене мало б орієнтувати вітчизняного законодавця насамперед на заповнення виявлених ЄСПЛ прогалин у нормативно-правовому забезпеченні конвенційних прав.

5. За другим критерієм (змістом порушеного права, передбаченого відповідною статтею Конвенції) зазначені ЄСПЛ недоліки зазначених правозахисних гарантій торкаються таких прав:

а) право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції) – 29 рішень (27,4% від загальної кількості);

б) захист власності (ст. 1 Першого протоколу до Конвенції) – 23 (21,7% від загальної кількості);

в) право на справедливий суд (ст. 6 Конвенції) – 12 (11,3% від загальної кількості);

г) заборона катування (ст. 3 Конвенції) – 10 (9,4% від загальної кількості);

ґ) право на повагу до особистого та сімейного життя (ст. 8 Конвенції) – 5 (4,7% від загальної кількості);

д) свобода вираження поглядів (ст. 10 Конвенції) – 2 (1,9% від загальної кількості);

е) свобода зібрань та об'єднань (ст. 11 Конвенції) – 1 (0,9% від загальної кількості);

є) право на подання індивідуальної заяви (ст. 34 Конвенції) – 1 (0,9% від загальної кількості);

ж) право на вільні вибори (ст. 3 Першого протоколу до Конвенції) – 1 (0,9% від загальної кількості);

з) право на оскарження у кримінальних справах (стаття 1 Протоколу №7 до Конвенції) – 1 рішення (0,9% від загальної кількості).

Виходячи з наведених показників напрошується висновок, що , здавалось би, найгірше забезпечуються законодавчими гарантіями права, передбачені ст.ст. 5, 6 Конвенції, ст. 1 Першого протоколу до неї. Однак такий висновок був би неточним, оскільки він не враховує кількісне співвідношення тих прав, на порушення яких скаржились заявники і які (порушення) були зафіксовані у проаналізованих рішеннях ЄСПЛ (такі показники будуть виявлені нами у подальшому).

Окремо слід звернути увагу на те, що найбільша кількість порушених конвенційних прав була зафіксована ЄСПЛ щодо права на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13 Конвенції): у 37 рішеннях (34,9% від їх загальної кількості). У зв'язку з цим нагадаємо, що порушення означеного права зазвичай «прив'язуються» ЄСПЛ до порушення державою-відповідачем якогось іншого конвенційного права, для захисту якого – з погляду ЄСПЛ – забракло ефективних юридичних засобів.

6. Третій критерій, як зазначалось, стосується форми словесного викладу у рішеннях ЄСПЛ його рекомендацій стосовно покращення законодавчого гарантування прав, забезпечуваних Конвенцією. Виявилось, що абсолютна більшість таких рекомендацій ЄСПЛ висловлюється ним у непрямій формі. І це зрозуміло, оскільки він не уповноважений надавати категоричні «вказівки» законотворчого характеру на адресу держави-відповідача, шануючи її суверенітет.

7. Насамкінець відзначимо, що другий етап запланованої роботи (аналіз «реакцій» української держави на законодавчі рекомендації ЄСПЛ) становитиме предмет подальших наших досліджень.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри теорії та історії держави і права ЛНУ імені Івана Франка, академік НАПрН України *П.М. Рабінович.*

Гаркуша Андрій Олександрович
Полтавський юридичний інститут, НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРЗАХОДІВ У СИСТЕМІ СОТ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВА ПРИВАТНИХ СУБ'ЄКТІВ

Стадія виконання рішень Органу з вирішення спорів у Світовій організації торгівлі (далі СОТ) є одним з найбільш відповідальних етапів всієї процедури врегулювання суперечностей. Однією з гарантій, що дозволяє змусити «країну-відповідача» привести введені нею заходи у відповідність із взятими на себе в межах організації зобов'язаннями саме і є можливість застосування контрзаходів.

Проблема застосування контрзаходів у СОТ не вивчалася вітчизняною доктриною, натомість, іноземна наука міжнародного права нараховує велику кількість авторів, таких як Т. Зіммерман, У. Дейві, Ф. Бреус та ін, що присвятили власні наукові праці аналізу цього питання.

Можливість введення контрзаходів як гарантія виконання рішення Органу з вирішення спорів СОТ (далі ОРС) стосується саме держав–членів, а не безпосередньо Організацію. СОТ не має ніяких механізмів впливу на своїх членів, не може вводити ніяких санкцій та навіть виступати з ініціативою щодо застосування таких санкцій. Ця особливість є проявом природи, первинної сутності СОТ, саме відсутність в неї наднаціональних повноважень закладалася в якості основи її існування, саме на такі умови співпраці погоджувалися країни-члени ще за часів існування ГАТТ. В доктрині існує позиція, згідно якої ця особливість становить значний недолік системи (А.С. Смбатян, Г.М. Вєл'ямінов), однак більшість авторів погоджується, що це скоріше неминучість та одна з необхідних умов існування торгівельної організації світового масштабу (Т. Зіммерман, П. Ван ден Босхе).

Зі змісту статті 22.2 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів (далі ДРС) витікає, що поступки та інші зобов'язання може

припиняти лише держава, що вдалася до процедур врегулювання спорів. Однак ст. XXIII ГАТТ вказує на те що такі дії може вчиняти й будь яка інша країна–член СОТ. Посилання на ст. XXIII задля обґрунтування країнами-членами власного права призупиняти поступки неодноразово зустрічалися в практиці СОТ. Держави наполягали, що такі повноваження має кожен учасник Організації незалежно від його участі в процедурі врегулювання спорів, оскільки дії порушника призводять до дисбалансу переваг та поступок всієї системи СОТ. Однак хоча така концепція й відповідає, на думку деяких авторів, «духу» ГАТТ/СОТ, вона не отримала належної підтримки та розповсюдження. Отже, суб'єктом застосування контрзаходів в системі СОТ є лише та держава-член, що звернулася до Органу з вирішення спорів (далі ОРС) для ініціювання процедури.

Під час аналізу положень ДРС виокремлюються дві мети, що ставить перед собою механізм застосування контрзаходів: відновлення та підтримання балансу поступок; стимулювання держав-порушниць привести заходи у відповідність до власних зобов'язань у межах СОТ. Проблема досягнення першої мети полягає в тому, що дозвіл застосування контрзаходів певним чином шкодить тому загальному рівню лібералізації торгівлі, який було досягнуто в Організації. Тобто застосування контрзаходів однією державою щодо іншої має побічний вплив й на всіх інших членів СОТ. Більше того,можливі ситуації, коли буде спотворена безпосередня мета застосування контрзаходів – стимулювання держав-порушниць привести застосовані нею заходи у відповідність до власних зобов'язань у межах СОТ, оскільки таке становище негативно впливає на обидві сторони. Призупиняючи поступки чи інші зобов'язання, країна–позивач зазвичай шкодить власній економіці та окремим економічним гравцям в обох країнах, які не несуть відповідальності за відмову уряду країни-відповідача виконати рекомендації ОРС.

Проблемністьдосягнення другої мети стосується часу та розмірів відшкодувань. Спонукання, спрямовані на те, щоб привести заходи у відповідність до зобов'язань за СОТ, а отже й виконати рішення ОРС, є найбільш проблемним та довготривалим завданням механізму. Адже держава, дії якої є предметом розгляду в ОРС, не відчуває впливу механізмів, що можуть стимулювати її до виконання рекомендацій третейської групи чи Апеляційного органу. Така ситуація призвела до того, що деякі науковці взагалі ставлять під сумнів доцільність Апеляційної процедури, оскільки статистика свідчить, що її використання в багатьох випадках має на меті не з'ясування юридичних питань, а саме якомога довше затягнення процедури врегулювання спору та, як результат, якомога пізніше виконання рішення. І все це є в першу чергу наслідком відсутності в системі вирішення спорів СОТ механізмів відшкодування та штрафних санкцій за невиконання чи несвоєчасне виконання рішень ОРС.

Країна, дії якої визнано такими, що не відповідають зобов'язанням за СОТ, повинна самостійно повідомити ОРС про спосіб та час виконання відповідних рекомендацій. Згідно ст. 22 ДРС якщо протягом розумного періоду часу рішен-

ня ОРС спорів не виконується, сторони можуть узгодити взаємоприйнятний розмір компенсації. Практика застосування компенсацій свідчить, що під «компенсацією» мається на увазі надання відповідній державі певних поступок, вона має добровільний характер, тому за своєю сутністю не відрізняється від інших поступок між країнами-членами СОТ. Якщо задовільна компенсація не погоджена протягом двадцяти днів, потерпіла сторона може просити ОРС надати дозвіл на призупинення у відношенні відповідної держави поступок чи інших зобов'язань. Ст. 22.3 ДРС встановлює загальний принцип, згідно із яким призупинення поступок повинно відбуватися у межах того ж самого сектору торгівлі, в якому були виявлені порушення. Якщо це практично неможливо чи малоефективно – призупинення застосовуються в іншому секторі тієї ж угоди. І нарешті, у разі наявності серйозних обставин та неефективності призупинення поступок в межах відповідної угоди, ОРС вправі надати потерпілій стороні дозвіл призупинити поступки чи інші зобов'язання у відношенні відповідної держави за іншою угодою. На розвиток цих положень США багаторазово пропонували застосовувати призупинення поступок за принципом «каруселі», коли список товарів, відносно яких підвищуються тарифи, щорічно змінюється. Стимулом в такому випадку виступає не лише економічний ефект, а й ситуація невизначеності та непередбачуваності торгівельної політики для країни-порушниці.

Стаття 22.4 ДРС закріплює правило щодо відповідності масштабів призупинення поступок чи інших зобов'язань й розмірів збитків від анулювання чи скорочення переваг від наданих поступок. Рішення щодо призупинення приймається за принципом «зворотного консенсусу», тобто надається після надіслання відповідного звернення автоматично у всіх випадках, крім відхилення такого запиту шляхом консенсусу, або якщо відповідна угода прямо забороняє застосування призупинення поступок чи інших зобов'язань. Таким чином, у випадку несвоєчасного виконання рішення ДРС передбачає два можливі наслідки: компенсації та призупинення поступок чи інших зобов'язань. Однак обидва вони діють в якості тимчасових заходів до моменту остаточного виконання рішення.

Компенсації не набули широкого застосування в якості контрзаходів, тому в доктрині неодноразово виникали ідеї можливості застосування «примусових» компенсацій. Натомість призупинення поступок хоча й не має широкої практики застосування, тим не менш розглядається як головний наслідок невиконання рішення ОРС. Важливість моменту отримання дозволу на призупинення поступок полягає в тому, що контрзаходи в межах СОТ мають «проспективний» характер, обсяг призупинення поступок нараховується з моменту закінчення «розумного періоду часу» для виконання рішення. Тобто сторона, щодо якої подано скаргу, має на меті зафіксувати цей момент якомога пізніше і саме для цього змушує країну, що скаржиться, проходити процедуру розгляду справи третейською групою та Апеляційну процедуру. Більше того, якщо загроза застосування контрзаходів не матиме відповідного впливу, то факт застосування контрзаходів може розглядатися як статус-кво та довгострокове вирішення проблеми не дивлячись на те, що теоретично право СОТ вимагає узгодження.

Ще однією проблемою є те, що призупинення поступок може мати позитивний ефект у разі застосування них великою країною щодо меншої, чи у суперечці між двома великими країнами, але воно може мати навіть зворотний результат у випадку введення такого контрзаходу малою країною у відношенні великої. Певна неефективність призупинення поступок, та слабкість позиції у разі застосування цього контрзаходу країнами, що розвиваються, підіймають питання щодо введення певних змін до механізму застосування контрзаходів в межах СОТ. Запропоновані доктриною перспективні нововведення до системи контрзаходів можна згрупувати у декілька категорій.

1. *Введення системи штрафів та механізму відшкодування збитків.* Проблемним моментом в такому випадку постає визначення розміру штрафів для кожного конкретного члену СОТ, оскільки це може спричинити ситуацію, за якої могутня держава зможе обирати або виконувати рішення ОРС, або «купувати» собі право порушувати відповідну домовленість і надалі. Найбільш справедливим способів видається обчислення суми штрафу відповідно до обсягів економіки країни-члена, щоб мінімізувати дискримінацію найменш розвинених країн. Така система успішно діє в межах угод щодо вільної торгівлі, укладених США. Відшкодування збитків також повинно стосуватися і зворотної ситуації, коли одна держава застосовує відносно іншої призупинення поступок, які в подальшому будуть визнані такими, що не відповідають угодам СОТ. У такому випадку необхідно зобов'язати відповідну країну сплатити репарації.

2. *Введення у механізм застосування контрзаходів концепції певної «ретроспективності»* задля стимулювання досягнення згоди між сторонами протягом нормального терміну часу. «Проспективна» спрямованість процедури навпаки підштовхує країну, що порушила свої зобов'язання, затягувати виконання рішення всіма можливими засобами. З метою зведення до мінімуму цієї проблеми обчислення розмірів контрзаходу – грошових виплат чи компенсації – повинне проводитися не з дати, що встановлена в якості кінцевого терміну виконання рішення, а з дати затвердження доповіді третейської групи чи навіть із дати заснування групи експертів.

3. *Застосування поступового підвищення санкцій в залежності від терміну, протягом якого рішення Органу з вирішення спорів не виконується*. Подібна концепція була застосована ЄС у справі проти США щодо Корпорації зовнішньої торгівлі (Справа FSC), де розмір тарифів на велику кількість товарів з США при початковій ставці в 5% збільшувався на 1% щомісяця. За умови застосування поступового підвищення санкцій «плата за непідкорення» стає все більшою і це стимулює скоріше привести власні дії у відповідність до угод СОТ.

4. *Застосування колективного призупинення поступок.* Не викликає сумнівів факт, що у відношенні розвиненої держави країна, що розвивається, навряд чи може ефективно використовувати такий стимулюючий інструмент як призупинення поступок. Тому теоретики пропонують дозволити країнам-членам

СОТ колективно застосовувати призупинення поступок до розвиненої країни у випадку порушення нею зобов'язань перед країною, що розвивається. При цьому зазначається, що повинні чітко дотримуватися положення стосовно відповідності обсягів анулювання чи скорочення переваг та обсягів відповідного призупинення поступок (Ст. 22.4 ДРС).

На сучасному етапі система виконання рішень ОРС, що склалася в межах СОТ, в значній мірі залежить від «доброї волі» її країн-членів. І саме найбільш активні держави-учасниці, зацікавлені у тому, щоб ця система функціонувала ефективно. Тим не менше, в деяких ситуаціях, особливо тих, що ускладнені політичним елементом, сторонам спору важко зберегти цей дух «доброї волі». Тому вкрай необхідною є модернізація всього механізму виконання рішень ОРС. Застосування зазначених нововведень з одного боку призведе до збільшення стимулюючого тиску на державу–порушницю, з іншого – демонструватиме, що виконання відповідного рішення в межах прийнятного терміну часу позбавляє державу-відповідача від застосування до неї будь-яких контрзаходів, особливо зважаючи на те, що безпосередньої шкоди від вказаних заходів зазнають саме приватні суб'єкти, а відтак їх ефективність має слугувати меті дотримання прав та інтересів останніх.

Зінченко Олена Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
д.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПІКУНСТВА ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ АФРИКИ

У процесі деколонізації Африки спостерігались тенденції посилення елементів традиціоналізму і націоналізму, що обумовлювалось використанням норм звичаєвого права, ідеалізацією доколоніальних цінностей, ототожненням національного із традиційним. У зв'язку з цим були опубліковані кодекси звичаєвого права у Танзанії (1963 р), у Свазіленді (1965 р.), у Кенії (1968 р.) і в Камеруні (1969 р.). В них фіксувались норми про здійснення опікунства. Найбільш докладно сформульовано норми його врегулювання у кодексі Кенії. Призначений прижиттєвим розпорядженням померлого або обраний старійшинами управитель господарства (*мураматі*) діє як опікун власності неповнолітніх спадкоємців до досягнення ними повноліття, коли їм будуть виділені їхні частки. Як опікун власності неповнолітніх спадкоємців *мураматі* може продати, здати в оренду, закласти, інвестувати або інакше розпорядитися землею, худобою чи іншою рухомістю неповнолітніх. Кодекс складається із звичаєвого права чотирьох найчисельніших народів країни, а саме: кікуйю, камба, меру і лух'я. Відповідно до нього опіці підлягають вдови, діти та незаконнонароджені діти.

Вдови. Успадкування прав і обов'язків чоловіка стосовно своєї дружини залежить від вибору, який жінка зробить після його смерті із трьох можливостей. По-перше, вступити у домі покійного у левіратний шлюб, якщо вона ще здатна народжувати дітей. Левіром може бути лише молодший за померлого брат. За відсутності братів або небажаності вступити до шлюбу з братом левіром може бути родич покійного чоловіка або навіть сторонній, якщо такий вибір знайде схвалення старійшин роду (*мухіріга*). Діти від левіратного шлюбу отримують ім'я покійного чоловіка і в усіх випадках розглядаються як його діти. Вони успадковують його власність нарівні із синами від першого чоловіка. Коли вдова обирає таку можливість, її опікуном є *мураматі*. Левір не є законним опікуном вдови, за винятком випадку, коли він сам є *мураматі.Мураматі* як опікун несе відповідальність за представництво і захист її у правових позовах; здійснення правових актів від її імені; поради стосовно усіх її угод; надання їй допомоги за життєвих труднощів, коли залишена чоловіком власність виявляється недостатньою. По-друге, можливість стати успадкованою молодшим братом, коли у неї не було дітей від покійного чоловіка. Успадкування вдови відрізняється від левіратного шлюбу двома моментами. Вона полишає дім покійного чоловіка і переходить жити до його брата. На відміну від левіратного шлюбу їх відносини не зводяться лише до статевих стосунків з метою народження дітей. Будь-які народжені вдовою діти вважаються дітьми брата-спадкоємця, а не дітьми покійного чоловіка, як за левіратного шлюбу. Саме тому вони отримують ім'я цього спадкоємця і успадковують його власність. Інакше говорячи, у той час як левіратний шлюб складає собою продовження попереднього шлюбу, успадкування вдови розглядається як вступ до нового шлюбу. Опікуном за успадкування вдови виявляється брат-спадкоємець, тобто новий чоловік, оскільки він успадковує усі права та обов'язки чоловіка. *Мураматі*, коли він також не є спадкоємцем, не має прав стосовно вдови. По-третє, вдова може обрати повний розрив відношень із сім'єю її покійного чоловіка і повернутись у дім свого батька, що розглядається як розлучення із застосуванням правил повернення шлюбного викупу (*рураціо).* Якщо вдова мала дітей від покійного чоловіка і забирає їх із собою, вони не успадковують власності свого померлого батька. Однак коли діти залишаються із сім'єю їхнього батька, вони успадковують його власність звичайним шляхом. Опіка над вдовою у такому випадку переходить до її батька або, за його відсутності, – до її братів до її вступу до нового шлюбу, коли новий чоловік постане її законним опікуном.

Діти. Після смерті батька усі неповнолітні діти повинні мати наступних співопікунів: їхню матір, яка несе відповідальність за їхній добробут, тобто за їх годування та загальний нагляд за ними; опікуна чоловічої статі, на якого покладається відповідальність: за управління їхньою власністю до досягнення ними повноліття; за оплату шкільного навчання або за інші пов'язані із освітою

витрати; за інші пов'язані із здоров'ям та добробутом витрати; за загальний нагляд за ними та за поради. Особою, що діє як опікун, є: *мураматі* (не левір), якщо вдова залишається у домі покійного чоловіка із наміром вступити у левіратний шлюб; її батько або, за його відсутності, її старший брат, якщо вдова повертається у дім батька разом із дітьми. При цьому, якщо вона пізніш вийде заміж, опікуном стає її новий чоловік. У випадку успадкування вдови питання вибору опікуна не виникає, оскільки вдова може успадковуватись, якщо у неї не було дітей від покійного чоловіка.

Незаконнонароджені діти. Мати є одним із опікунів своїх незаконнонароджених дітей. Опікуном чоловічої статі є її батько або, за його відсутності, її брат. Батько незаконнонародженої дитини повинен сплатити компенсацію за вагітність жінки. Якщо мати пізніш вийде заміж, її чоловік стає другим опікуном і розглядається як батько дітей в усіх випадках, з наданням їм права успадкування його власності.

Кодекс Танзанії передбачає не три, як у Кенії, а чотири види опіки, що також значно відрізняються: опіка дітей, які рано втратили батька; опіка майна відсутнього спадкоємця; опіка фізично або розумово неповноцінної особи; опіка дружини та дітей особи, що зібралася у далеку подорож.

Опіка дітей. Опікуном малолітніх дітей, що втратили батька, сімейна рада призначає старшого сина померлого у разі досягнення ним повноліття. Якщо покійний батько мав кілька дружин, опікун обирається із числа старших повнолітніх синів. Коли вдова погодиться вступити до шлюбу з одним із родичів покійного і її бажання схвалюється сімейною радою, цей родич призначається останньою опікуном. Якщо жодна із полишених дружин не погоджується бути успадкованою, сімейна рада може призначити одного опікуна для усіх домів. У разі відсутності родичів із роду дітей, сімейна рада материнської сім'ї повинна призначити опікуна із роду матері. Коли у дітей взагалі немає родичів, суд може за вимогою будь-якої особи призначити опікуном дітей не родича. Опікун не має права щось продавати, здавати в оренду або привласнювати. Він несе відповідальність за усі справи громадського характеру, що стосуються цього господарства: представництво у суді, сплату рахунків та податків, оплату школи, відвідування аукціонів із продажу худоби тощо.

Опіка майна відсутнього спадкоємця. Якщо під час розподілу спадку один із спадкоємців є відсутнім, сімейна рада може призначити наглядача за його власністю на тих же умовах і з тими ж правами та обов'язками.

Опіка недієздатної особи. Над особою, яка не може захищати свої інтереси внаслідок фізичної неповноцінності або недоумства, сімейна рада на визначених вище умовах призначає опікуна із числа родичів, а за їх відсутності – не родичів.

Опіка сім'ї та власності відсутнього. Якщо чоловік збирається надовго від'їхати, він може призначити опікуна своєї дружини, дітей та власності з покладанням на нього визначених вище прав та обов'язків. Однак до них додається право опікуна заборонити дружині відсутнього чоловіка залишити його дім, звинуватити її у подружній зраді, збудити від імені чоловіка судову справу у цьому звинуваченні. На відміну від інших випадків, коли замінити опікуна може сімейна рада, зробити це може лише чоловік. Сімейна рада може лише попередити опікуна про наслідки невиконання ним обов'язків, а також збудити проти нього судову справу. Призначити нового опікуна сімейна рада може лише у випадку смерті першого опікуна.

Кодекс Свазіленду структурно є подібним до кенійського, також передбачаючи три види опікунства, лише останній із яких відрізняється: опіка «інших залежних осіб» замість «незаконнонароджених дітей». Умови опіки вдів та дітей викладено помітно вужче, хоча зміст не має суттєвих відмінностей. Кодекс Камеруну, як і Танзанії, складається із розділів та статей (179-ти). Умови опікунства викладаються лише в трьох статтях: 155-157. В них передбачається здійснення опіки дочок батьками, дружин чоловіками і визначаються особливості відповідальності опікунів за протиправні вчинки жінок. На відміну від Кенії, де опікун несе відповідальність за надання вдові захисту у правових позовах та за здійснення правових актів від її імені, камерунський правовий звичай передбачає лише моральні зобов'язання у вирішенні таких питань. Кодекс звичаєвого права Камеруну взагалі не передбачає обираної посади опікуна. З нього витікає, що до вступу жінки до шлюбу вона перебуває під опікою обох родичів, При цьому думка батька є вирішальною по відношенню до думки матері, коли погляди батьків не збігаються. З досягненням жінкою 15-річного віку вона перестає бути суб'єктом батьківської опіки. Однак після вступу до шлюбу вона є суб'єктом опіки свого чоловіка. Про неповнолітніх чоловіків, вдів, дітей та інших залежних осіб мова не йде. Кодекс передбачає, що: чоловік не представляє дружину у кримінальному чи цивільному судочинстві, якщо він не уповноважений нею на це і таке уповноваження затверджується апеляційним судом звичаєвого права; чоловік не бере на себе відповідальність за здійснені його дружиною злочини; дружина може збуджувати судову справу, нести відповідальність по суду і мати власний позов у цивільній справі і тоді, коли вона ведеться чоловіком як її законним представником; якщо дружина є відповідачкою у цивільному судочинстві і судове рішення винесено на користь позивача, таке судове рішення повинне виконуватись дружиною.

Таким чином,звичаєве право Камеруну, Кенії, Свазіленду й Танзанії приділяє серйозної уваги проблемам опікунства, суб'єктами якого є народжені у шлюбі і незаконнонароджені діти, неодружені жінки, вдови, фізично і розумово недієздатні особи, інші залежні особи, відсутні спадкоємці, діти та дружини відсутніх упродовж довгого часу чоловіків. У загальних принципах, змісті і спрямуванні норми звичаєвого права цих країн про опікунство збігаються. В той же час спостерігаються незначні відмінності структурного та детального характеру, в обсязі повноважень опікунів та у формулюванні норм щодо опікунства у різних груп етносів однієї країни.

Ігнатченко Ірина Георгіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОСВІТУ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ У МЕЖАХ СНД ТА УКРАЇНСЬКІ ЗАКОНОДАВЧІ РЕАЛІЇ

Специфічним й цікавим інститутом правового регулювання у рамках СНД є модельні правові акти.Вони є найбільш яскравим вираженням структурного зближення норм міжнародного і внутрішнього права, особливо коли це стосується актів по регулюванню гуманітарної, та, зокрема, культурної сфери. Їх поява і існування в Міжпарламентській Асамблеї (МПА) СНД свідчить про своєрідну роль міжнародного права в механізмі порівняльного правознавства, адже за їх допомогою, як зразкових актів, може відбуватися зіставлення національних правових систем і аналіз їх схожості і відмінностей. Рекомендаційні за своєю природою, вони містять правові стандарти, які повністю або частково сприймаються державами в процесі законотворчості, орієнтують їх на типові правові рішення і тим самим сприяють зближенню національних законодавств.

Модельні акти не є нормативними правовими актами, тому не можуть регулювати ні міжнародні відносини, ні стосунки, схильні до регуляції з боку національного права, але вони сприяють гармонізації національних систем права, оскільки ставлять своєю метою вироблення таких підходів до рішення різних проблем, які були б прийнятними для кожної держави. На відміну від уніфікації як процесу створення «спільного знаменника», гармонізація – це процес цілеспрямованого зближення правових систем в цілому або окремих галузей, затвердження загальних інститутів і норм, усунення протиріч.

Зокрема, в Модельному законі «Про культуру» прийнятому Постановою Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД від 4 грудня 2006 р. № 224-6 формулюються завдання законодавства про культуру, пропонуються визначення найбільш важливих з точки зору нормативного регулювання понять, закріплюються загальновизнані в Співдружності гарантії прав і свобод людини і громадянина в області культури.В якості останніх розглядаються право на культурну діяльність і участь в культурному житті, право на творчість і культурну самобутність, право на художню освіту тощо.

Одним з видів прав, закріплених в цьому Модельному законі є право на мистецьку освіту. Згідно ст. 9 цього Закону, держава створює громадянам умови для реалізації їх права на мистецьку освіту, вибір його форми і способів її отримання шляхом формування системи освітніх установ культури державної, муніципальної, приватної і інших форм власності, що включає освітні установи додаткової освіти: музичні, образотворчі, хореографічні і інші школи мистецтв для дорослих і дітей, освітні установи середнього професійного, вищого професійного і післявузівської професійної освіти в царині культури.

Вказане право забезпечується: (а) доступністю плати за навчання дітей в музичних, образотворчих, хореографічних і інших школах мистецтв і цільовим фінансуванням таких шкіл з коштів відповідних бюджетів в обсягах, що встановлюються органами державної влади; (б) безкоштовністю на конкурсній основі середнього професійного, вищого професійного і післявузівської професійної освіти в державних і муніципальних освітніх установах культури в межах державних освітніх стандартів для осіб, що здобувають освіту відповідного рівня уперше; (в) підтримкою ініціатив фізичних і юридичних осіб в створенні і організації діяльності освітніх установ культури усіх рівнів приватної форми власності, сприянням вказаним особам при вирішенні питань матеріально-технічного забезпечення створюваних установ.

Положення вказаного Модельного Закону враховані у відповідних нормах законодавства України у сфері освіти та культури, а також відповідають змісту ст. ст. 22, 53, 54 Конституції України, що закріплюють права людини і громадянина на вільний розвиток своєї особистості, право на освіту (включаючи доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання), а також гарантування свободи літературної, художньої творчості, право на результати своєї інтелектуальної творчої діяльності, що безпосередньо пов'язані з правом на мистецьку освіту

В базовому Законі України «Про культуру» серед видів діяльності у сфері культури (культурної діяльності) вказано на освітню діяльність, культурно-освітні послуги віднесено до культурних благ, а власне культурно-мистецька освіта визначена як спеціальна освіта у сфері культури і мистецтва. Аналіз положень ч. 2 ст. 2 Закону дозволяє виділити декілька різновидів останньої, оскільки серед напрямків, що регулюються законодавством України про культуру названа діяльність у сфері художньо-естетичної освіти, спеціальної культурно-мистецької освіти, позашкільної освіти сфери культури, педагогічної діяльності у закладах освіти сфери культури, до яких щільно примикає також діяльність з проведення наукових досліджень у відповідній царині.

Основними засадами державної політики у сфері культури є: (а) створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва; (б) забезпечення діяльності базової мережі закладів освіти сфери культури, які автоматично включаються до базової мережі закладів культури. Здобуття культурно-мистецької освіти належить до прав громадян у сфері куль-

тури, як це закріплено у ст. 6 аналізованого Закону. Воно є тісно пов'язаним з правом на доступ до культурних цінностей та культурних благ та забезпечується правомдітей дошкільного віку, учнів, студентів, пенсіонерів, інвалідів на відвідування державних та комунальних закладів культури, позашкільних закладів освіти галузі культури на пільгових умовах, передбачених законодавством, а також правом на утворення закладів культури різних форм власності з метою здійснення діяльності у сфері культурно-мистецької освіти, включаючи гарантування можливості утворення навчальних закладів культури і мистецтва, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) та студій.

Педагогічні працівники закладів освіти сфери культури за законом мають статус суб'єктів діяльності у сфері культури. Для неприбуткових закладів культури, закладів освіти сфери культури, а також фізичних та юридичних осіб, які надають благодійну допомогу неприбутковим закладам культури, створюється сприятливий режим оподаткування, передбачений податковим законодавством України. Ці заклади державної і комунальної форм власності не підлягають приватизації.

Міністерство культури України є центральним органом виконавчої влади, до основних завдань якого відноситься участь у формуванні та реалізації державної політики в галузі спеціальної освіти у сфері культури і мистецтв. Відповідно до цього це Міністерство: визначає перспективи і напрями розвитку, зміст спеціальної освіти у сфері культури і мистецтв; сприяє науковим дослідженням з питань, віднесених до його компетенції; здійснює організаційно-методологічне забезпечення у сфері культурно-мистецької освіти; утворює, ліквідовує, реорганізує відповідні освітні заклади, призначає на посади та звільняє з посад їх керівників. На виконання цих та інших функцій у структурі Міністерства діє Департамент формування державної політики у сфері культури, мистецтв та освіти з його відділами музичного, театрального, монументального, образотворчого та народного мистецтва, сектором циркового мистецтва, які займаються управлінням освітянською діяльністю у відповідних галузях.

Законодавство України у сфері освіти також закріплює положення щодо спеціальної культурно-мистецької освіти, зокрема визначаючи її серед напрямів освітньої діяльності (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»), а також визначаючи художньо-естетичний напрям позашкільної освіти (Закон України «Про позашкільну освіту»).

Слід зазначити, що деякі держави – учасниці СНД мають позитивний досвід власного регулювання культурно мистецької освіти, який доцільно використовувати і у вітчизняній законодавчій практиці. Зокрема у Законі Азербайджанської Республіки «Про театр і театральну діяльність» у межах державної підтримки театральної діяльності держава бере на себе зобов'язання готувати в освітніх установах середньої і вищої професійної освіти, а також в зарубіжних країнах акторів, режисерів, балетмейстерів, театральних критиків, інших фахівців театральних професій.

У ст. 18 Закону Республіки Казахстан від 27 липня 2007 р. № 319-Ш ЗРК «Про освіту» йдеться про вимоги до спеціалізованих програм, у тому числі по поглибленому вивченню культури і мистецтва, які розробляються на основі загальноосвітніх програм шкільного рівня. У ст. 26 Закону відбитий специфічний підхід до навчання творчим професіям. Так, прийом на навчання по творчих спеціальностях здійснюється з урахуванням результатів спеціальних або творчих екзаменів.

У Російській Федерації регламентація навчання дітей творчим професіям випробовує на собі значний вплив норм законодавства про освіту, оскільки складає предмет регулювання інституту додаткової освіти. Закон РФ від 10 липня 1992 р. № 3266-1 «Про освіту» до додаткової освіти відносить реалізацію освітніх програм в музичних і художніх школах, школах мистецтв, будинках дитячої творчості і в інших установах. По окремих видах мистецтва приймаються федеральні цільові програми.

З прийняттям спільних угод державами – учасницями СНД, розробкою власних нормативних актів у сфері культури на підставі модельних законів, з'явилася потреба в гармонізації національних нормативних баз, що регулюють правовідносини у сфері мистецтва, а також в уніфікації відповідного національного правового регулювання. У цих цілях не виключений розгляд питання про прийняття в майбутньому єдиного національного акту, присвяченого питанням мистецтва. У цьому документі має бути відбите особливе місце культурно-мистецькій освіті, а також врегульовані спірні колізійні моменти. Водночас, удосконалення вітчизняного національного правового регулювання відносин у царині мистецтва та культурно-мистецької освіти (особливо за умови сприйняття в нім принципів, встановлених в загальних рекомендаційних актах СНД), поза сумнівом, сприятиме рішенню завдань СНД в частині культурного діалогу між державами – учасницями СНД.

Іщук Сергій Іванович
Національний університет «Острозька академія», доцент кафедри теорії та історії держави і права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО МИРНІ ЗІБРАННЯ

Важливим аспектом міжнародних стандартів у сфері свободи мирних зібрань є питання підходу національного законодавства щодо повідомлення відповідних органів влади про проведення мирного зібрання, або так зване «процесуальне питання». Стосовно попереднього повідомлення існує значна практика Євро-

пейського суду з прав людини. Більше того, у нещодавньому Рішення Європейського суду по справі «Вєренцов проти України» від 11 квітня 2013 року (Скарга № 20372/11) було здійснено стислий виклад міжнародних стандартів із вказаного питання, суть яких можливо сформулювати у кількох тезах.

По-перше, Суд вказав на загальноприйнятність вимоги про попереднє повідомлення у національному законодавстві держав-учасниць Конвенції. Така вимога є виправданою виходячи з позитивного обов'язку держави щодо створення необхідних умов для сприяння реалізації свободи зібрань та охорони громадського порядку, громадської безпеки та захисту прав і свобод інших людей.

По-друге, правило про попереднє повідомлення не суперечить нормам Конвенції та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Так, Комітет ООН з прав людини встановив, що, хоча вимога про попереднє повідомлення де-факто і є обмеженням свободи зібрань, вона відповідає положенням про допустимі обмеження, передбаченим у статті 21 Пакту. Європейська комісія з прав людини у справі також дійшла висновку, що «така процедура відповідає вимогам статті 11(1) Конвенції лише в тому випадку, якщо вона сприяє тому, щоб влада могла забезпечити мирний характер зібрання, і, як така, не призводить до втручання в реалізацію цього права».

Відповідно до позиції Європейської комісії за демократію через право, викладеної у Висновку щодо настанов з підготовки законодавства про свободу зібрань, вимога про попереднє повідомлення про мирні зібрання не обов'язково означає порушення цього права. Необхідність попереднього повідомлення зазвичай виникає стосовно певних мітингів або зібрань – наприклад, коли планується проведення процесії на автотрасі або статичного зібрання на громадській площі, – що вимагає від поліції та інших органів влади забезпечити можливість їх проведення і не використовувати повноваження, які вони можуть мати на законних підставах (наприклад, регулювання дорожнього руху), для перешкоджання заходу.

Разом з тим, варто враховувати, що у положеннях закону, які стосуються попереднього повідомлення, потрібно передбачити лише повідомлення про намір провести зібрання, а не вимагати подання прохання про дозвіл на його проведення. Хоча в деяких країнах це передбачено законом, положення, що передбачають отримання дозволу, недостатньо враховують важливість як основного права на свободу зборів, так і відповідного принципу про те, що будь-які дії, які не є предметом законодавчого регулювання, потрібно вважати законними. Тим країнам, де для проведення зборів вимагається дозвіл, рекомендується змінити національне законодавство таким чином, щоб воно передбачало лише попереднє повідомлення. Важливо, що у низці країн дозвільний порядок було визнано неконституційним. Будь-яка процедура отримання дозволу повинна містити чітко визначені законом критерії видачі дозволу. Крім того, ці

критерії слід обмежити лише такими параметрами, як час, місце і порядок проведення зборів. У них не слід передбачати можливості для регулювання ідейного змісту зібрання.

Якщо державні органи не дають негайної відповіді на повідомлення, то організатори публічних зборів можуть продовжувати заплановану діяльність відповідно до умов, зазначених у повідомленні, без будь-якого обмеження. Навіть у тих країнах, де все ще передбачена дозвільна, а не повідомна процедура, дозвіл слід вважати одержаним, якщо протягом розумного періоду часу не надійшло ніякої відповіді.

По-третє, процес повідомлення не повинен бути обтяжливим або бюрократизованим, оскільки це відлякує тих, хто бажав би провести те чи інше зібрання і, отже, означає порушення права на свободу зібрань. Крім того, не варто вимагати, щоб демонстранти, які здійснюють акцію протесту в індивідуальному порядку, направляли владі попереднє повідомлення про намір провести демонстрацію. У разі якщо до особи, яка проводить індивідуальну акцію, приєднується інша особа або особи, то такий захід слід розцінювати як стихійне зібрання.

На таку особливість правила попереднього повідомлення звертала також увагу Венеціанська комісія при аналізі вітчизняних законопроектів стосовно свободи мирних зібрань. Так, при розгляді норми законопроекту про те, що у повідомленні також повинна зазначатися очікувана кількість учасників, Комісія звернула увагу, що така норма є занадто бюрократизованою, оскільки організатор може помилитися стосовно кількості учасників, незважаючи на надання найкращої оцінки. Саме тому, на думку Комісії, було б корисно, якби у законодавстві зазначалося, що у цьому випадку організатору зібрання надаватиметься можливість виправити будь-яку помилку чи упущення, що виявлені органами влади у поданій формі тобто встановити чітке положення до проекту закону, яке б передбачало, що організатори мають право на усунення недоліків у повідомленні в будь-який час аж до початку зібрання.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на випадки, у яких попереднє повідомлення може бути необов'язковим. Наприклад, справа «Букта та інші проти Угорщини», яка була розглянута Європейським судом з прав людини (Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Букта протии Угорщини» від 17 липня 2007 року (Скарга № 25691/04). Відповідно до обставин вказаної справи заявники провели демонстрацію без попереднього повідомлення, оскільки офіційна інформація про пікетований захід була оприлюднена лише за день до його проведення. У цій ситуації показовими є висновки Суду з цього питання: 1) процедура з вимогою попереднього повідомлення про публічні зібрання сама по собі не порушує суті цього права, однак, зважаючи на обставини цієї справи, відсутність завчасного повідомлення громадськості про офіційний захід поставило заявників перед вибором: або відмовитися від свого права на мирне зібрання, або ж реалізувати його всупереч адміністра-

тивним вимогам; 2) на думку Суду, за особливих умов, коли негайна відповідь у формі демонстрації на політичну подію може бути обґрунтована, рішення про розпуск мирного зібрання лише через відсутність повідомлення про нього без будь-якої протиправної поведінки його учасників, становить непропорційне обмеження права на мирне зібрання.

По-четверте, термін попередньої подачі повідомлення не повинен бути занадто великим (зазвичай не більше декількох днів), але при цьому слід передбачити достатньо часу до заявленої дати проведення зібрання з тим, щоб відповідні державні органи мали можливість провести планування і підготовку до заходу (виділити працівників поліції, обладнання тощо), орган регулювання міг дати термінову офіційну відповідь на повідомлення, а також подати строкову апеляцію в будь-який орган правосуддя або суду у разі оспорювання в суді законності будь-якого з накладених обмежень.

Необхідно вказати, що міжнародні стандарти стосовно загальних засад визначення термінів попереднього повідомлення про масові зібрання враховані Конституційним Судом України у Рішенні по справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання (Рішення від 19 квітня 2001 року № 4-РП/2001). Визначивши, що визначення конкретних строків сповіщення є предметом законодавчого регулювання, Конституційний Суд при цьому чітко сформулював значення завчасного сповіщення в механізмі мирних зібрань. З однієї сторони, строк завчасного сповіщення не повинен обмежувати передбаченого статтею 39 Конституції України права громадян на проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Такі строки повинні слугувати гарантією реалізації цього права, оскільки упродовж цього строку органи влади та місцевого самоврядування мають здійснити ряд заходів для забезпечення безперешкодного проведення мирних зборів, підтримання громадського порядку, охорони прав і свобод інших людей. З іншої сторони строк завчасного сповіщення має бути достатнім і для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначитись, наскільки проведення таких зібрань відповідає закону, та в разі потреби, згідно з частиною 2 статті 39 Конституції України, звернутись до суду для вирішення спірних питань.

По-п'яте, необхідно, щоб посадова особа, що одержала повідомлення, видала письмове підтвердження його отримання, у якому недвозначно підтверджується, що організатори зборів виконали відповідні вимоги до таких повідомлень. Повідомлення варто також негайно передати всім державним органам, які беруть участь у процесі регулювання, у тому числі у відповідні правоохоронні органи. У питанні формального визначення моменту отримання повідомлення Венеціанська комісія рекомендує зосередитися на дні подання повідомлення та/або дні надіслання повідомлення замість дня надходження повідомлення, оскільки можуть мати місце ненавмисні затримки у зв'язку з роботою поштової служби.

Лук'янов Дмитро Васильович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
к.ю.н., доцент кафедри теорії держави та права

ІСЛАМ І СТАНДАРТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини у XX ст. набули статусу однієї з найбільш актуальних проблем, що стоїть перед політично організованими суспільствами. Вони стали центральною темою обговорень державними, громадськими і науковими діячами, філософами, політологами, юристами, письменниками. Втім, початок XXI ст. доводить, що актуальність питання визнання і забезпечення реалізації прав людини не тільки не вичерпується, але й набуває ще більшої гостроти. Одна із проблем, яка постає перед сучасними суспільствами, є питання про можливість сприйняття прав людини як універсальної цінності, визнаної усіма правовими системами світу, «проблема співвідношення універсального і культурно-різноманітного в їхньому змісті та здійсненні».

Найбільш проблемними з позиції західних уявлень про права і свободи особистості є такі права і свободи як свобода слова, совісті, віросповідання, рівність статей, що традиційно визнаються фундаментальними правами, уявлення про яке розвивалися в межах ідеології прав людини і, відповідно, лежать в основі «міжнародного права прав людини».

Якщо звернутися до того, як інтерпретовано основні права людини в межах ісламського дискурсу, можна натрапити на суттєву невідповідність загальним сучасним уявленням щодо прав людини. Більше того, як стверджують окремі автори, класичне ісламське право у світлі сучасної доктрини прав людини, очевидно, є анахронізмом.

Втім, сьогодні дослідники ставлять питання про сумісність сучасного ісламського права із універсальними стандартами прав людини. Як вбачається, розгляд цього питання має бути розпочато із виявлення існуючих конфліктів, що дозволить у подальшому оцінити перспективи більш повного дотримання міжнародних стандартів щодо забезпечення і захисту прав людини ісламськими державами.

За точку відліку традиційно беруться міжнародні конвенції з прав людини, які були розроблені і реалізуються під егідою Організації Об'єднаних Націй. Окрім Загальної декларації прав людини 1948 року, це, зокрема, такі міжнародні документи як: Міжнародний пакт про громадські і політичні права 1966 р.; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р.; Конвенція проти тортур та *інших жорстоких*, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання 1984 р.; Конвенція про права дитини 1989 р.

Не секрет, що легітимність сучасного дискурсу щодо прав людини часто ставиться під сумнів мусульманами, які посилаються на те, що права людини

є суто західним винаходом і впровадження їх стандартів не враховує культурних особливостей мусульманського світу або незахідних культур в цілому. У той же час, більшість мусульманських держав на даний момент підписала міжнародні договори з прав людини, що є свідченням їх залученості до міжнародного дискурсу з прав людини. Цікаво, що такі держави переважно підписали відповідні конвенції, не роблячи застережень щодо статей, які розходяться із шаріатом.

Так, зокрема, хоча ісламське кримінальне право захищає численні фундаментальні права, у тому числі право на життя і право на недоторканість, шаріат, що застосовується сьогодні, вступає в конфлікт із стандартами прав людини у таких сферах:

(a) заборона на жорстоке, нелюдське або принижуюче гідність покарання;

(b) принцип *nullapoenasinelege*, який вимагає, щоб покарання може бути застосовано тільки на підставі чинного закону, який визначає правопорушення і покарання за нього;

(c) принцип рівності всіх осіб перед законом;

(d) свобода релігії і свобода висловлення думок;

(e) основоположне право дитини не бути підданою смертній карі, позбавленню волі або жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність покаранню.

Як відомо, жорстоке, нелюдське або принижуюче гідність покарання заборонено Міжнародним пактом про політичні і громадянські права (ст. 7), а також Конвенцією ООН проти катувань. Зокрема, передбачено, що жодна особа не може бути піддана катуванню або жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність покаранню. Держави мають приймати заходи із попередження з боку публічних службовців застосування катувань або таких покарань. В цій частині ми бачимо один із найпомітніших конфліктів між шаріатом і принципами прав людини. Дивним є те, що Лівія, Саудівська Аравія і Судан, незважаючи на те, що вони приєдналися до Конвенції ООН проти тортур без будь-яких застережень, в своїх правових системах допускають застосування суворих покарань, таких як ампутація і кара через побиття камінням. Правдоподібним поясненням такої ситуації є те, що Конвенція ООН проти катувань не дає чіткого визначення поняття жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, покарання. А це, в свою чергу, дає можливість стверджувати, що покарання, передбачені шаріатом, оскільки вони засновані на законі Божому, не можуть розглядатися як жорстокі, нелюдські або принижуючі гідність.

Тим не менше, визнаним є розуміння, за якого жорстоке, нелюдське або принижуюче гідність покарання включає в себе усі форми тілесних покарань. Міжнародні організації з прав людини, такі як Amnesty International та Human Rights Watch, виходять із того, що порка, ампутація кінцівок і покарання у вигляді тяжких тілесних ушкоджень (таких як осліплення або виривання зубів) дійсно є однією з форм жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, покарання. Те ж саме вірно щодо деяких способів застосування смертної кари, таких як побиття камінням або розп'яття (принаймні, якщо засуджений піддається такому покаранню за життя, як це має місце в Ірані), або вбивство в тій самій формі, як злочинець убив свою жертву (передбачено в Кримінальному кодексі Судану).

Один із базових принципів сучасного права полягає в тому, що особа може бути піддана покаранню тільки за умови, що сам злочин і застосоване за нього покарання передбачено національним або міжнародним правом. Ця вимога є настільки важливою, що її було підвищено до статусу принципу прав людини і включено до ст. 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Тим не менше, ця норма порушується в багатьох країнах, в яких діє шаріат. Класичний *fiqh*цього принципу не знає. Будь-яка дія може бути покарана, якщо суд кваліфікує її як гріховну або таку, що суперечить інтересам держави і суспільства. Це положення, зокрема, зберігається в Саудівській Аравії, де тільки невелика частина кримінального права кодифікована.

В країнах мусульманського права останнім часом було включено до національних правових систем акти законодавства, що свідчить про намір реалізувати принцип законності. У той же час в окремих країнах, таких, зокрема, як Іран, Судан, деякі північні штати Нігерії, в кримінальних кодексах можна знайти положення, що дозволяють судам застосовувати покарання за діяння, що є караними за шаріатом, навіть якщо вони не є кримінально караними відповідно до статутного права. В результаті трапляються випадки, коли людей засуджують до смертної кари за віровідступництво, хоча кримінальні кодекси такого складу злочину не передбачають.

Один з найбільш відомих принципів прав людини – принцип рівності всіх людей перед законом і рівність права на отримання правового захисту. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права передбачає, що «всі особи є рівними перед судами і трибуналами» (стаття 14) і що «всі люди рівні перед законом і мають право без усякої дискримінації на рівний захист з боку закону» (стаття 26). Однак, класичне ісламське право принцип правової рівності людей не визнає. Більше того, нові ісламські кримінальні кодекси слідують класичній доктрині і порушують принцип юридичної рівності положеннями, які є дискримінуючими за ознакою статі та релігії.

Проявом грубого порушення стандартів прав людини є мінімальний вік настання кримінальної відповідальності, який передбачено в країнах ісламського права. У класичній доктрині цей вік встановлено через вказівку на період статевого дозрівання або в п'ятнадцять років (дев'ять років для дівчаток), залежно від того, що настане раніше.

В цілому, у спеціальних юридичних дослідженнях, в яких приділяється увага питанню щодо співвідношення міжнародних стандартів прав людини і релігійною правовою традицією, констатується:

якщо норми, які вступають у конфлікт із сучасною концепцією прав людини, постулюються в першоджерелах ісламського права (Коран і Сунна), то зближення міжнародних стандартів та ісламських постулатів в галузі прав людини найближчим часом є малоймовірним;

– якщо такі норми продиктовано другорядними джерелами ісламського права або вони з'явилися в результаті діяльності ісламських правових шкіл (доктрини ісламського права), то такий компроміс цілком можливий.

Отже, поєднання міжнародних стандартів прав людини з ісламською правовою культурою залежить саме від того, в якій ланці знаходяться ті чи інші норми й цінності ісламського права, які вступають у конфлікт із сучасною концепцією прав людини.

Ляхова Наталія Олександрівна
ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»,
викладач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою та медичним правознавством
Бєлікова Інна Володимирівна
ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»,
доцент кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою та медичним правознавством
Голованова Ірина Анатоліївна
ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»,
завідувач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою та медичним правознавством

РОЛЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ В ФОРМУВАННІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СВІТЛІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Дотримання прав людини є ключовим питанням усіх демократичних країн світу. Незалежно від обраної формули національної ідеї, в її центрі повинна знаходитися людина, її інтереси, дотримання прав і свобод. Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, актуальними завданнями сьогодення

стають пізнання та дослідження особливостей міжнародного і регіонального права, регламентації у ньому права на здоров'я як одного з невід'ємних прав людини.

Розвиток міжнародного законодавства вніс суттєві зміни в правосуб'єктність людини, яка стає суб'єктом не тільки внутрішньодержавного, але й міжнародного права. Згідно з міжнародними нормами усі особи, які проживають в державах-учасницях пактів, або на яких поширюється юрисдикція цих держав, отримують можливість користуватися правами, що передбачені пактами. Це також зобов'язує держави, які приєдналися до пактів, привести своє національне законодавство у відповідність до вимог пактів. Після приєднання створюється правова ситуація, за якої міжнародно-правові акти отримують пріоритет над внутрішнім законодавством.

Стратегія ВООЗ «Здоров'я для всіх» понад два десятиліття широко використовується усіма країнами-членами Європейського регіону ВООЗ як модель національної політики охорони здоров'я, як інструмент для розробки цієї політики і як відправний пункт для визначення національних завдань у сфері охорони здоров'я. Ця політика є джерелом ідей та загальним орієнтиром у питаннях, що стосуються здоров'я, прав людини і етики. Вона заснована на цінностях справедливості, солідарності і участі, передбачає широку інтерпретацію поняття здоров'я і реалізується в межах національних систем охорони здоров'я. Основи політики досягнення «Здоров'я для всіх до 2000 р.» (1980) та «Здоров'я для всіх на XXI століття» (1998), передбачали постановку спільних завдань і досягнення єдиних чітко визначених критеріїв оцінки їх виконання. У 2005 р. відбулося третє оновлення регіональних основ політики «Здоров'я для всіх», яке затверджено 55 сесією Європейського регіонального комітету ВООЗ. Даний документ не започатковує нову політику в стратегії досягнення здоров'я для всіх, а є логічним продовженням попередньої стратегії «Здоров'я для всіх на XXI століття», підтверджує основні її положення та оновлює деякі підходи до її реалізації з урахуванням накопиченого досвіду. Оновлена стратегія є «рамковим» документом, який пропонує країнам можливу схему формування політики в охороні здоров'я. В основу політики повинні бути закладені загальні цінності і стандарти у сфері прав людини.

Європейська політика стає загальнорегіональним відкритим процесом, з етичним управлінням, який заснований на цінностях, що сприяє широкому обміну досвідом, аналізу конкретних ситуацій, виробленню прийнятних рекомендацій для збереження і зміцнення здоров'я населення.

Правовий підхід до проблем забезпечення прав людини у сфері охорони здоров'я включає міжнародні зобов'язання, взяті на себе країнами в процесі переговорів, і прийняття різних механізмів забезпечення прав людини.

Визнання на міжнародному рівні та закріплення у нормах міжнародного права посилює загальність та обов'язковість закладених у праві на охорону здоров'я людини вимог у межах усієї світової спільноти стосовно всіх народів

і держав світу. З моменту міжнародно-правового визнання права на охорону здоров'я людини як загальносоціальної категорії воно набуває нову, додаткову якість – стає міжнародно-правовим, набуває чітко вираженого нормативно-правового начала, але не внутрішньодержавного, а міжнародно-правового характеру. Значення норм міжнародного права у сфері охорони здоров'я людини полягає у тому, що, з одного боку, вони зобов'язують держави світового співтовариства забезпечувати особі закріплені у міжнародно-правових актах права людини у сфері охорони здоров'я, а з іншого – надають індивіду право вимагати від держави виконання її міжнародних зобов'язань.

Міжнародні угоди і пакти про права людини безпосередньо не надають відповідних прав індивідам, вони встановлюють лише взаємні зобов'язання держав стосовно надання своїм громадянам певних прав та свобод, вирішення ж конкретних питань про права й свободи людини належить до внутрішньої компетенції держави. Реалізувати процес повного входження України до світового співтовариства, європейських структур неможливо без забезпечення втілення міжнародно-правових стандартів у національне законодавство. Від того, наскільки якісною є юридична база щодо прав людини у сфері охорони здоров'я, наскільки кожна окремо взята людина може скористатися наданими їй правами, багато в чому залежить успішний розвиток держави в цілому.

Створення державою умов для реалізації права людини на здоров'я є запорукою поступального розвитку у різних сферах буття та зміцнення національної безпеки. На жаль, практика багатьох сучасних країн, в тому числі України, показує, що законодавство в галузі прав людини у сфері охорони здоров'я можна бути досить ґрунтовне і показове, але це ніяк не відображається на конкретному правовому статусі окремо взятої особи. Одна з ключових причин цього – невирішені проблеми забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності. Дійсно, найбільш якісні, але не підкріплені системою забезпечення, правові норми в сфері охорони здоров'я залишаються лише деклараціями, тобто нормами, що не супроводжуються створенням системи їхньої реалізації, охорони й захисту.

Втілити у життя процес повного входження України до світового співтовариства, європейських структур неможливо без забезпечення втілення міжнародно-правових стандартів у національне законодавство.Становлення та розвиток України як демократичної, правової держави повинно відбуватися з оновленням правової бази із захисту прав і свобод людини.

З метою реального здійснення прав людини, зокрема і права на охорону здоров'я, потрібно на національному рівні створити відповідну законодавчу базу, хоча прийняття одних лише законів не буде вирішенням усіх проблем. Для того щоб гарантувати в Україні право на охорону здоров'я кожній людині і громадянину, необхідно поряд із створенням належної нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я, вжити відповідних заходів в економічній, соціальній, освітній, адміністративній, політичній та інших сферах державного і суспільного життя.

Сіваш Олена Михайлівна
НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого», доцент кафедри міжнародного права

АФРИКАНСЬКА ХАРТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ПРАВ НАРОДІВ ТА ЇЇ КОНТРОЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ

Проголошення прав людини і прав народів невіддільно від їх практичної реалізації і втілення в життя. Також абсолютно очевидно, що із захистом прав людини і народів та їх забезпеченням іманентно пов'язане збереження міжнародного миру і безпеки. Там, де порушуються права людини, безсумнівно існує і загроза миру і безпеці. Події, починаючи від другої світової війни, коли фашистська Німеччина грубо порушувала основні права і свободи людини шляхом масових вбивств, тортур, і інших звірств, і, кінчаючи геноцидом в Югославії та Руанді свідчать про необхідність не тільки широкого закріплення прав людини, а й створення ефективних механізмів контролю за їх дотриманням.

На сьогодні такі контрольні механізми створені як на універсальному (Рада з прав людини, Комісія по правам жінок, Комітет по правам людини та ін.) так і на регіональному (Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд і Комісія з прав людини, Африканський суд і Комісія з прав людини та ін.) рівнях.

Як відомо, серед регіональних механізмів захисту прав людини, саме Європейський досвід (в Рамках Ради Європи) є доволі успішним. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод була першим міжнародним договором у галузі прав людини, що мав на меті не тільки захист широкого коло громадянських і політичних прав, а й встановлення системи міжнародного судового контролю за їх дотриманням у кожній із держав-учасниць.

Африканська ж система є наймолодшою серед відомих регіональних систем захисту прав людини. Питання захисту прав людини є надзвичайно актуальним для Африки. Щодня в Африці відбуваються численні порушення прав людини, які заподіюють величезну шкоду і страждання не лише окремим особам, але і цілим народам і меншинам Африки. Під час війн в африканських країнах (Ангола, Руанда, Конго та ін.) грубо порушуються права і свободи людини, такі як право на життя, особисту недоторканість, гідність та інші.

Хоча на Африканському континенті питання про прийняття хартії з прав людини і створення суду для контролю її виконання обговорювалася ще у 1961 р. на зустрічі африканських юристів у Нігерії, проте Хартія прав людини і народів була прийнята Асамблеєю глав держав Організації Африканської Єдності лише у 1981 р. Хартія передбачала створення не суду, а Комісії, завданням якої стало згідно зі ст. 30 розвиток і захист закріплених прав у Африці. При цьому, Комісія наділялася лише консультативними повноваженнями.

Згідно зі ст. 45 функції Комісії полягають у наступному:

1 . Сприяти розвитку прав людини і народів , і зокрема:

а) збирати документи, здійснювати вивчення і дослідження африканських проблем в галузі прав людини і народів, організовувати семінари, симпозіуми та конференції, поширювати інформацію, підтримувати національні та місцеві організації, що займаються правами людини і народів, і в разі необхідності висловлювати свою думку чи давати рекомендації урядам;

b) формулювати і встановлювати принципи і норми, спрямовані на вирішення правових проблем, пов'язаних з правами людини і народів та основними свободами, на основі яких африканські уряди можуть розробляти своє законодавство;

c) співпрацювати з іншими африканськими і міжнародними організаціями, що займаються розвитком та захистом прав людини і народів.

2. Забезпечувати захист прав людини і народів за умов, встановлених цією Хартією.

3. Давати тлумачення всіх положень цієї Хартії на прохання держави – учасниці Хартії, будь-якої організації ОАЄ або африканської організації, яка визнана ОАЄ .

4. Виконувати будь-які інші завдання, які їй може доручити Асамблея глав держав і урядів.

Захист прав людини здійснюється в основному за допомогою процедури розгляду скарг. Відповідно до статті 46 Хартії, Комісія може використовувати будь-який відповідний метод розслідування: вона може заслухати генерального секретаря Організації африканської єдності або іншу особа, здатну допомогти зрозуміти суть справи. Ст. 47-54 Хартії передбачають процедуру розгляду повідомлень від держав, а ст. 55-59 – процедуру розгляду індивідуальних скарг. Ст. 56, зокрема, передбачає які умови необхідно виконати заявнику для прийняття його скарги до розгляду. Повідомлення розглядаються, якщо вони :

1) вказують автора, навіть якщо він бажає залишитися анонімним;

2) сумісні зі Статутом Організації Африканської Єдності і з цією Хартією;

3) не написані в зверхній або образливій формі по відношенню до відповідної держави, її організаціям або до Організації африканської єдності;

4) не засновані виключно на повідомленнях, які розповсюджуються засобами масової інформації;

5) направлені після того, як вичерпані всі місцеві засоби правового захисту, якщо такі є, за винятком випадків, коли цілком очевидно, що процедура їх використання невиправдано затягується ;

6) представлені в розумний строк після того, як вичерпані всі місцеві засоби правового захисту, або після того, як Комісія почала займатися даним питанням;

7) не пов'язані зі справами, які вже врегульовані цією державою у відповідності з принципами Статуту Організації Об'єднаних націй, Статуту Організації Африканської Єдності або положенням Хартії.

Згідно зі ст. 58 Африканської хартії, звертається увага асамблеї глав держав і урядів, коли Комісія з'ясовує, що одне або кілька повідомлень з усією очевидністю розкривають наявність низки серйозних або масових порушень прав людини і прав народів. Всі заходи, прийняті в рамках положення Хартії, є конфіденційним доти, доки Асамблея глав держав і урядів не ухвалить іншого рішення (ст. 59). Але, тим не менш, згідно з другим параграфом цієї статті, за рішенням Асамблей глав держав і урядів, голова Комісії публікує доповідь.

Африканська комісія з прав людини і народів згідно зі ст. 62 Хартії розглядає також доповіді держав про законодавчі або інші заходи, вжиті з метою імплементації та застосування положень Хартії. Починаючи з 2001 р. Африканська комісія стала приймати заключні зауваження після розгляду доповідей держав. Ці заключні зауваження стосуються як позитивних, так і негативних аспектів, відмічених Комісією в результаті розгляду доповідей держав. Також у прикінцевих зауваженнях вказуються конкретні кроки, які держава повинна прийняти для усунення виявлених недоліків.

Африканська комісія має повноваження направляти спеціальні місії в країни – учасниці Хартії для моніторингу ситуації або місії з встановлення фактів. Таких місій було створено близько 30 .

Велика частина роботи Африканській Комісії здійснюється в рамках її спеціальних процедур – це загальна назва механізмів, затверджених Африканській комісією, для реагування на конкретні ситуації в окремих країнах або для вивчення окремих тематичних питань з прав людини в Африці. Особливість спеціальних процедур – їх здатність швидко реагувати на заяви про передбачуване порушення прав людини.

На основі ст. 66, яка говорить, що спеціальні протоколи або угоди можуть, при необхідності, доповнювати положення цієї Хартії, був заснований Африканський суд прав людини і прав народів, як судовий орган для втілення в життя положень Африканській хартії.

Протокол передбачає, що суд складається з 11 суддів, які є визнаними експертами у галузі цивільного, ісламського, африканського права і в області прав людини. До юрисдикції Суду передусім відноситься тлумачення Африканської Хартії та інших правозахисних документів, таких як Протокол з прав жінок в Африці і Африканська Хартія про права і благополуччя дитини. Також Суд може приймати і розглядати скарги від Африканській Комісії, держав – членів Африканського Союзу, його органів, африканських міжурядових організацій. Від неурядових організацій, що мають статус спостерігача при Суді, і від фізичних осіб. Суд може приймати до розгляду скарги лише в тому випадку, якщо держава, на адресу якої направлена скарга, визнала таку компетенцію Суду, прийнявши спеціальну декларацію. Це положення закріплене у ст. 34 (6) Протоколу. Тобто, на відміну від обмеженої компетенції комісії юрисдикція Африканського суду розширена за індивідуальними порушенням прав людини, якщо держава згідно протоколу прийняла цю компетенцію спеціальною декларацією.

Заснування Африканського суду усуває багато слабкостей процедури Комісії. Такі, наприклад, як відсутність гласності в роботі комісії, проведення закритих слухань і невиконання її рішень. Рішення ж Суду мають обов'язковий характер, і держави зобов'язані їх виконувати. Крім цього у суду є повноваження вказати на конкретні заходи в якості засобу правового захисту прав людини. Більше того, ухвалення скарги безпосередньо судом прискорює процедуру і економить кошти.

«Після заснування Африканського суду з прав людини і прав народів в Уагадугу виникла надія, що нарешті існує судовий орган, який, на відміну від Африканської комісії з прав людини, зможе прийняти конкретні і обов'язкові для держав-учасниць рішення» – пишеОвуор Морис Аджуанг, що досліджував питання захисту прав людини в Африці. І продовжує: «можна сподіватися, що зараз Африканський континент, як і інші регіони, готовий вступити в XXI століття, маючи таку основу для здійснення прав людини і прав народів як Хартія».

Суходубова І. В.
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, к.ю.н., молодший науковий співробітник

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИНАМІЧНОГО ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція). Ця подія відкрила новий етап розвитку українського права у сфері захисту прав і основоположних свобод людини та започаткувала втілення європейських правничих цінностей в українську правову систему. Конвенція, на відміну від інших міжнародних договорів, є комплексним та складним правовим механізмом захисту прав людини, який включає до себе власне конвенційні норми, рішення Європейської комісії з прав людини та Комітету міністрів Ради Європи, судову практику Європейського суду з прав людини, прецедентне право, загальновизнані принципи та норми міжнародного права, специфічні методи тлумачення Конвенції, а також наукову доктрину з питань її застосування тощо.

У зв'язку з цим постає закономірне питання про пряме застосування практики та прецедентного права Європейського суду з прав людини, а також про використання специфічних методів тлумачення норм Конвенції при винесенні рішень українськими судами стосовно прав людини. Особливо це стосується діяльності Конституційного Суду України щодо прийняття рішень про відповідність певних правових актів Конституції України, щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України і надання висновків, якщо в конституційному провадженні розглядаються питання про права та свободи людини і громадянина, аналогічні тим, що закріплені в Конвенції. Тут можна зробити однозначний висновок про те, що Конвенція повинна застосовуватися не тільки як певний нормативний акт, а й як комплексний правовий механізм без спеціальної на те згоди Верховної Ради України.

Оскільки Конвенція як комплексний механізм має пряму дію у межах юрисдикції української судової системи, методики тлумачення Конвенції, що застосовуються Європейським судом з прав людини, мають особливе значення та цінність для українських суддів. У теорії права з питанням визначення меж інтерпретаційної діяльності пов'язана проблема методик з'ясування сенсу тлумачення. Зокрема, у літературі виокремлюються *статична* та *динамічна* методики. Відмінність згаданих категорій слід шукати у відповіді на таке питання: тлумачити закони слід у тому сенсі, який вони мали в момент їх видання, чи в сенсі, який вони отримують у момент їх застосування?

Сутність першого (статичного) підходу полягає в тому, що суб'єкт тлумачення має неухильно дотримуватися букви закону, встановлювати лише той сенс нормативно-правового акта, що був закладений у нього правотворчим органом на момент його видання. У цьому випадку правові акти не можуть пристосовуватися до постійно змінюваних умов суспільного життя шляхом їх тлумачення. При використанні статичної (формально-догматичної) методики основною цінністю правової дійсності визнається стабільність права, при цьому інтерпретаторові не надається можливості змінювати сенс правової норми. Прихильники цієї методики зазначають, що не повинно існувати такого суб'єкта, який був би покликаний визначати час настання потреби у зміні сенсу правової норми, що був закладений до неї при її виданні. Якщо такий суб'єкт з'явиться, то це буде значною загрозою визначеності та стабільності всієї правової системи. До того ж будь-який правовий акт, навіть найбільш доцільний і своєчасний, може втратити своє первинне значення, якщо буде визнаватися необхідність іншого його тлумачення в будь-який момент часу.

Сутність другого підходу, тобто динамічної (коригуючої, еволюційної) методики полягає в тому, що суб'єкт інтерпретаційної діяльності адаптує правовий акт до тих змін, які відбуваються в суспільних відносинах, адже тлумачення норми права не може постійно і назавжди зберігати лише той зміст, який був їй наданий у момент її прийняття. Вважається, що потреба у цій методиці є очевидною в умовах існування застарілого законодавства. Так, Ж. Карбон'є відзначає, що динамічні тенденції в тлумаченні найчастіше використовуються в період соціальних криз і реформ, коли закони реформістського плану тлумачаться розширювально, а консервативного – обмежувально, й інтерпретатор має адаптувати закон до соціальних змін. Водночас, на нашу думку, це досить обмежений підхід до пояснення необхідності динамічного тлумачення. Сучасний світ сам по собі є надзвичайно дина-

мічним; у таких умовах динамічна методика тлумачення виступає не стільки як інструмент, який загрожує стабільності права (законодавства), скільки як інструмент, який дозволяє, навпаки, досягати такої стабільності.

Слід погодитися і з думкою, що актуальність динамічного тлумачення підтверджується також тим, що основа легітимності застосованого сьогодні права перебуває не в минулому, а в теперішньому. За словами Т. Гоббса, законодавцем є не той, на чиєму авторитеті був створений закон, а той, на чиєму авторитеті він продовжує бути законом. Отже, досить правильним можна визнати тлумачення закону ex nunc (відтепер), тобто вибір тих його значень, що якнайповніше відповідають сьогоднішньому розумінню його змісту. Це стає зрозумілим тоді, коли необхідно інтерпретувати невизначені правові поняття, наприклад – встановити зміст поняття «аморальність», сенс якого може бути різним у різні часи. При цьому чим більшим є проміжок часу між датою прийняття норми та моментом її застосування, тим більшою буде допустима свобода її корегування й тим сильнішою – необхідність урахування зміни соціально-етичних уявлень і зміни початкової мети, поставленої нормотворцем.

Слід наголосити на тому, що саме динамічне тлумачення доволі часто використовується Європейським судом з прав людини. Воно випливає з самого духу Конвенції і має за мету ефективне забезпечення та розвиток прав, закріплених у ній. Доцільність динамічної інтерпретації пояснюється й тим, що країни-учасниці цієї Конвенції однаковою мірою дотримуються мінімального європейського стандарту в питаннях, пов'язаних із забезпеченням захисту прав людини, і цей стандарт постійно розвивається, що зумовлюється прагненням досягти ідеалу, відображеного в преамбулі Конвенції. З моменту ухвалення рішення у справі Тайрер проти Об'єднаного Королівства від 25 квітня 1978 р. Європейський суд наголошує на тому, що Конвенція – це живий документ, який слід тлумачити відповідно до сучасних умов. Цей підхід твердо укорінився у практиці Суду. З огляду на це, статичне тлумачення Конвенції має бути відхиленим, оскільки підписана в 1950 р., вона, зрозуміло, не могла передбачити майбутні проблеми. Якби її тлумачення було статичним, а значення було б чітко визначене на момент підписання, Конвенція втратила б сенс свого існування.

Ілюстрацією «еволюції» поглядів Європейського суду є тлумачення ст. 6 Конвенції про право не свідчити проти самого себе, яке, утім, прямо в Конвенції не закріплене, однак, безсумнівно, знаходиться в основі поняття справедливого судочинства. Первинна інтерпретація цього права була такою: «це право зберігати мовчання, неприпустимість примушення до дачі показань проти самого себе». Подальше значення змінилося: «це неприпустимість примушувати особу надавати докази своєї винності або невинуватості, не сприяти викриттю себе у вчиненні злочину».

Слід погодитися з думкою, що звернення до духу права у процесі прийняття правозастосовних рішень може бути плідним лише за умови високої моральності, духовності самих правозастосувачів. В умовах занепаду моралі, цинізму, девальвації духовних цінностей оперування виключно «духом права» насправді часто закінчується свавіллям. Забезпечення правової безпеки як кінцевої й основної мети права може бути досягнуте завдяки чіткій словесній визначеності підстав, цілей і змісту нормативних приписів, особливо тих із них, які адресовані безпосередньо громадянам. Вони повинні мати можливість передбачати правові наслідки своєї поведінки. У зв'язку з цим було б неправильно у процесі правозастосування віддалятися від тексту нормативних приписів, а тим більш ігнорувати його. Саме на підставі аналізу текстів законів та інших нормативних документів має з'ясовуватися смисл норми, що підлягає застосуванню, повинні долатися неоднозначності й суперечності у формулюваннях. Водночас, недопустиме ігнорування духу нормативного тексту, коли словесні формулювання його окремих положень, які б мали застосовуватися для вирішення конкретної правової ситуації, спотворюють саму мету нормативно-правового акту або ж викладені нечітко, в результаті чого вони є недостатніми для прийняття рішення. Для того, щоб осягнути цей дух, часто недостатньо зрозуміти наміри творців нормативного тексту, необхідно дослідити ідеологію правового інституту, частиною якого є застосовуваний нормативний припис, ідеологію відповідної галузі, а якщо і цього виявиться недостатньо, то й ідеологію правової системи в цілому, що визначається особливою метою і завданнями, котрі у свою чергу залежать від вищих цілей суспільства, гарантувати досягнення яких покликане право і, передусім, Конституція.

До того ж право – це не щось застигле, закам'яніле, раз і назавжди сформульоване в законах. На відміну від законів, які, з огляду на низку обставин, мають схильність відставати від досить динамічного, особливо в наш час, життя. Воно (право), як зазначалося в одному з рішень Європейського суду з прав людини, має бути здатним іти в ногу з обставинами, що змінюються. Право – це безперервний процес, воно має еволюціонувати разом зі зміною соціального життя. Звідси випливає, що будь-який закон чи інший нормативно-правовий акт має тлумачитися у світлі умов сьогодення.

Христова Ганна Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., доцент кафедри теорії держави
і права

ТИПОЛОГІЯ ПОЗИТИВНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРАВ ЛЮДИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Актуальну проблему сучасної юриспруденції складають позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини, які виступають важливим критерієм юридичної оцінки правозахисної діяльності держави та ефективності заходів,

що вживаються нею з метою забезпечення та сприяння реалізації основоположних прав і свобод. Найбільш повно розкрити зміст позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини дозволяють різні типи позитивних обов'язків, які визнані Європейським судом з прав людини (*далі – Суд*) в результаті тлумачення та застосування ним Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї *(далі –Конвенція)*.

Практика Суду, а також доктринальні висновки відомих європейських дослідників проблематики позитивних зобов'язань держави дозволяють виокремити декілька широких груп позитивних обов'язків, які є «наскрізними», тобто стосуються низки прав, гарантованих Конвенцією. Один з найбільш поширених типів позитивних зобов'язань становлять *обов'язки держави вжити всіх розумних заходів для захисту індивідів від порушень їх прав людини іншими приватними особами* (йдеться про так званий «горизонтальний ефект» дії прав людини). На первинному рівні цей позитивний обов'язок може бути забезпечений відповідною державою у разі ухвалення нею достатніх положень національного законодавства, що криміналізують поведінку особи, яка зазіхає на основоположні права інших осіб.

Такі зобов'язання держави були сформульовані Судом у його «класичних» справах, що мають прецедентне значення. Так, у *справі «А проти Сполученого Королівства»* вітчим, який неодноразово вчиняв насильницькі дії над дитиною, посилався на розумну необхідність тілесного покарання і його було виправдано на національному рівні. Суд зазначив, що діти та інші уразливі категорії осіб, зокрема, мають право на захист з боку держави, здійснюваний у вигляді ефективного стримування від таких серйозних порушень особистої недоторканості. Однак англійське законодавство виявило неспроможність захистити дитину від суворого фізичного покарання, яке було застосовано вітчимом, що спричинило порушення державою статті 3 «Заборона катування» Конвенції.

У *справі «X та Y проти Нідерландів»* відсутність у голландській правовій системі належних положень кримінального законодавства, спрямованих на захист ментально неповносправної молодої дівчини від тяжкого сексуального насильства, вчиненого дорослою особою у наступний день після її 16-річного дня народження (кримінальне провадження у таких справах мало бути ініційовано за заявою потерпілої, яка не могла її подати через вади свого психічного здоров'я) було визнано порушенням статті 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя» Конвенції.

Більш обтяжлива для держави форма цього позитивного обов'язку вимагає, щоб держава в особі її представників вжила фізичних заходів безпеки по відношенню до потенційної жертви, щодо якої відомо про наявну загрозу насильства. Основу такого позитивного обов'язку держави щодо захисту права на життя було закладено у *справі «Осман проти Сполученого Королівства»,* в якій у шкільного вчителя, що страждав на психічні відхилення, розвинулася маніакальна одержимість стосовно одного з учнів, внаслідок чого він застрелив батька цього учня і поранив його самого.

Виходячи з означених обставин Суд вказав, що обов'язок держави у даному контексті є ширшим за її первісне зобов'язання забезпечувати право на життя через закріплення у кримінальному законодавстві положень, спрямованих на запобігання вчиненню злочинів проти особи, а також запровадження відповідних правоохоронних механізмів для протидії порушенню таких положень та покарання за їх вчинення. За певних, чітко визначених обставин право на життя може також означати позитивний обов'язок щодо вжиття оперативних заходів з метою захисту особи, чиє життя наражається на ризик кримінальних дій з боку іншої особи. Відповідно, держава порушуватиме свої зобов'язання щодо захисту права на життя якщо *органи влади не зробили всього, що розумно очікувалося від них для запобігання реальної та безпосередньої загрози життю, про яку вони знали чи повинні були знати*. В іншій відомій *справі «Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства»* заявники скаржились на порушення державою Конвенції стосовно охорони життя і розслідування смерті їх сина, який мав ментальні вади і був забитий на смерть під час перебування його під вартою іншим психічно хворим в'язнем. Суд дійшов висновку, що керівництво тюрми повинно було знати про надзвичайну небезпечність психічно хворого в'язня, отже мало місце порушення права на життя.

Згодом, виходячи з цього стандарту, Судом неодноразово було визнано порушення державою права на життя (стаття 2 Конвенції) чи заборони катування (стаття 3 Конвенції) у справах щодо жорстокого поводження з дітьми та іншими категоріями осіб, які перебувають в уразливому становищі, а також домашнього насильства у випадках її неспроможності вчасно запобігти завданню шкоди з боку порушників (зокрема, справи *«Z проти Сполученого Королівства», «Контрова проти Словаччини», «Бівакуа та С. проти Болгарії», «Опуз проти Туреччини» та ін.)*.

Невиконання позитивного обов'язку щодо попередження загрози з боку третіх осіб може призвести й до порушення державою свободи вираження поглядів, що гарантується статтею 10 Конвенції. Прикладом слугує відома *справа«Озгюр Гюндем проти Туреччини»,* в якій органи влади були обізнані, що газета «Озгюр Гюндем» та особи, які з нею пов'язані, стали об'єктами насильницьких дій, і що заявники побоювались, що вони були обрані для нападу навмисно з метою попередження публікації і розповсюдження цієї газети, однак не вжили заходів щодо ефективного розслідування та надання захисту від неправомірних посягань. У цій справі Суд нагадав про ключову важливість свободи вираження поглядів як передумови для функціонування демократії та вказав, що «реальне, «дієве» використання цієї свободи не просто залежить від обов'язку держави не втручатися, але й може потребувати вжиття позитивних заходів» (див. також *справу «Швейцарський союз проти ферм» проти Швейцарії (№ 2)»)*. У той же час Суд неодноразово зазначав, що при вирішенні питання, якою мірою держава зобов'язана запобігати небезпеці насильства з боку третіх осіб, які не є її представниками, не може йтися про обов'язок повного усунення будь-якого ризику для людини, що було б нереально і фактично неможливо.

Наступна широка група позитивних зобов'язань стосується *способу та характеру поводження держави з затриманими чи заарештованими особами*, які повністю перебувають під її контролем. Стаття 5 Конвенції, що закріплює право на свободу та особисту недоторканість, містить низку прямо викладених позитивних зобов'язань держави, що стосуються осіб, які перебувають під вартою (див. пункти 2-5 статті 5 Конвенції). У той же час пункт 1 цієї статті (за яким кожен має право на свободу та особисту недоторканність; нікого не може бути позбавлено свободи, крім визначених у цій статті випадків і відповідно до процедури, встановленої законом) не покладає на державу будь-яких позитивних зобов'язань, позаяк стосується лише заборони свавільного позбавлення волі державою, залишаючи поза сферою своєї дії інші випадки втручання у сферу фізичної недоторканості особи.

Суд також виходить з того, що заборона катувань чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, накладає на державу позитивні обов'язки забезпечити *ув'язненим умови, сумісні з повагою людської гідності (зокрема, справи «Калашников проти Росії», «Полторацький проти України»).* На державу також покладаються обов'язки щодо захисту здоров'я осіб, позбавлених свободи, медичного догляду за ними *(справи «Ільхан проти Туреччини», «РМ проти Угорщини», «Муйсель проти Франції» та ін.),* забезпечення належних умов тримання під вартою осіб з фізичними вадами (*справа «Прайс проти Сполученого Королівства»),* надання психіатричного лікування особам під вартою, які мають психічні захворювання (*справа «Кудла проти Польщі»)*. Неспроможність держави забезпечити адекватну медичну допомогу ув'язненим особам може також призвести до порушення їх права на життя (*справи «Томазі проти Франції, «Ангелова проти Болгарії», «Велікова проти Болгарії» тощо*).

У справі *«Кудла проти Польщі»* Суд підсумував позитивний обов'язок держави щодо ув'язнених, а саме: держава повинна подбати про те, щоб умови тримання особи під вартою відповідали принципові поваги до людської гідності, щоб характер і спосіб застосування цього заходу не завдавали їй страждань чи тягот, інтенсивність яких перевищує той рівень страждань чи приниження, який завжди є невід'ємним складником тримання під вартою. Держава також повинна, з урахуванням практичних вимог ув'язнення, належним чином дбати про охорону здоров'я і нормальне існування такої особи, зокрема, шляхом надання їй необхідної медичної допомоги.

Окрему важливу групу позитивних зобов'язань складають обов'язки держави здійснювати ефективне розслідування *«гідних довір'я» (тобто обґрунтованих) скарг щодо серйозних порушень прав, гарантованих Конвенцією.* У практиці Суду докладно визначається, коли таке розслідування має мати місце, а також вимоги до нього (*справи«Кая проти Туреччини», «Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства» та ін.).*

Позитивні обов'язки держави не обмежуються самим фактом проведення розслідування. Це розслідування має містити у собі такі ознаки, як *оперативність та невідкладність; ефективність не тільки за результатом, але й за своєю методикою; незалежність*. Причому не тільки особи, котрі проводять розслідування, мають бути незалежними, але й власне перебіг розслідування повинен бути незалежним. Цей аспект зобов'язань держави не вимагає безумовного отримання конкретного результату розслідування (тобто встановлення винних осіб, покарання їх за скоєне), але має на меті спонукати органи державної влади за власною ініціативою здійснювати розслідування і забезпечувати дотримання ними верховенства права. Відсутність ефективного розслідування може також становити порушення самостійного права на ефективний засіб юридичного захисту, гарантованого статтею 13 Конвенції, яке фактично само по собі породжує позитивне зобов'язання держави забезпечити ефективну національну систему захисту прав людини, хоча в літературі та практиці Суду зазвичай таким не називається.

Оскільки рішення Суду визнаються джерелом права України, обсяг та характер обов'язків української держави щодо утвердження і забезпечення прав людини не може бути вужчим за відповідні типи визнаних Судом позитивних зобов'язань. Це обумовлює актуальність та доцільність подальшого вивчення позитивних обов'язків у сфері прав людини, а також напрацювання відповідної практики судових інстанцій України.

Авраменко-Хомич Альона Вадимівна,
Київський університет права НАН України, студентка, юридичний факультет, 3 курс, 34 група

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини (далі – Суд) є міжнародним органом, який за умов, визначених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), може розглядати заяви, подані особами, які скаржаться на порушення своїх прав. Конвенція є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав зобов'язалися дотримуватися прав та основоположних свобод людини.Європейський суд є наднаціональною міжнародною судовою установою, яка розглядає скарги осіб щодо порушення їхніх прав.

Суд було створено для забезпечення реалізації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд став головним органом щодо вирішення питань про захист прав людини на міжнародному рівні. Україна є однією із держав, громадяни якої найчастіше звертаються за захистом своїх прав саме до Суду. За кількістю скарг, які надходять щорічно від громадян до цього Суду, Україна посідає одне з перших місць разом із Росією, Туреччиною, Польщею, та Румунією. Посилаючись на статистику тільки у 2012 році до Європейського суду звернулось 70% українців, але їхні скарги були визнані неприйнятими.

Хочу звернути увагу, що відповідно до ст. 55 Конституції України – кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. З цього положення випливає, що право звертатися зі скаргою до міжнародних організацій обумовлено наявністю відповідних міжнародних договорів України та воно може бути використане тільки після того, як буде використано всі національні засоби правового захисту.

Слід зазначити, що з боку позитивних зобов'язань держава повинна не тільки мати чинне законодавство, яке забезпечувало б дотримання прав і свобод людини і громадянина, але й застосовувати все необхідне для того щоб таке реально будо дотримане на практиці. Як проходить захист? Отримавши заяву держави-учасниці, Суд повинен розглянути її, дослідити всі надані факти, і в

тому випадку, якщо заяву буде прийнято – Суд може, у випадку необхідності провести розслідування (навіть з виїздом до держави, проти якої була надана скарга).

Відповідно до ст. 34 Конвенції «про захист прав людини і основоположних свобод» – Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації чи групи осіб, які вважають себе постраждалими від порушення однією з держав-членів Конвенції тих прав, які викладено в Конвенції чи в протоколах до неї. Конвенція не містить в собі обмеженястосовно дієздатності особи, яка звертається до Суду. Тому звертатися в порядку встановленому в Конвенції можуть неповнолітні, а також обмежено дієздатні і недієздатні особи (наприклад у практиці Суду було розглянуто чимало справ, пов'язаних самеіз захистом прав осіб, що знаходилися в психіатричних лікарнях).Суд негативно ставиться до будь-яких спроб держав обмежувати коло осіб, що мають право на подання скарги.

Об'єднанням української національної, та європейської системи захисту прав людини сприятиме ефективнішій практиці застосування норм Європейського суду з прав людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного та адміністративного права Київського університету права НАН України,PhD, *Д. О. Беззубов.*

Борута Ярослав Валерійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 3 група

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОСМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АСПЕКТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У 60-х рр. XX століття, після запуску першого супутника і першого в світі польоту людини в космос, почалася активна діяльність з дослідження і використання космічного простору. Ця діяльність зумовила виникнення правового масиву, що регулює нову сферу відносин – міжнародно-правовий режим космічної безпеки як закономірної еволюції від перших спроб врегулювати міжнародно-правовий режим космічного простору до сучасного активного процесу кодифікації вказаної галузі.

Дослідження у цій сфері проводили такі вчені як В. В. Алдошин, А. А. Рубанов, Е. Г. Василевська, Ю. М. Колосов, Г. П. Жуков та багато інших. Не дивлячись на достатню наукову увагу до даної проблематики, ці дослідження мають достатньо однобічний характер, розглядаючи більшою мірою основи безпеки у самому космосі, забуваючи про можливі наслідки на Землі.

Врегулювання на міжнародному рівні космічних відносин обумовлюється певною специфікою космічної діяльності, яка полягає у тому, що, по-перше, космічний простір є об'єктом, межі якого визначити неможливо, у зв'язку з чим неможливо визначити територіальну юрисдикцію певної держави у цьому просторі, а по-друге – космічна діяльність носила і продовжує носити транснаціональний характер.

Частина космічних об'єктів, що експлуатуються у космічному просторі, є інструментом забезпечення безпеки на Землі. В контексті екологічної складової (а отже – й забезпечення права на безпечне навколишнє природне середовище) їх заплановане функціонування і вчасне та безпечне виведення з орбіти після завершення експлуатації є запорукою збереження збалансованості космічного середовища та сталості його розвитку як складової екосистеми (біосфери), що напряму справляє вплив на вищезазначене право людини.

Феномен безпеки космічної діяльності у міжнародно-правовому сенсі є новітнім і за своєю сутністю досить складним і багатоплановим. Поняття «космічної безпеки» є серцевиною дослідження міжнародно-правового режиму безпеки космічної діяльності. На сучасному етапі розвитку політико-правової думки його прийнято визначати як безпечний і сталий доступ до космічного простору та його використання, а також свободу від загроз, що виникають або можуть виникати у космосі. З вказаного визначення очевидно не випливає, який характер повинні маги ці загрози, що є суттєвим недоліком сучасного правового регулювання цього питання.

Міжнародний правопорядок у космосі має ґрунтуватися на координації (англ. – law of coordination), що може забезпечити як розумне використання космічного простору, так і здійснення космічної діяльності на користь всього людства.

Головний наголос на сучасному міжнародно-правовому режимі космічної безпеки робиться саме щодо екологічно-правового аспекту. Проте, якщо аналізувати чинне міжнародне космічне право, то з формально-юридичної точки зору екологічні питання в ньому визначені досить опосередковано. Серед масиву відносин, що стали предметом регламентації відповідних міжнародно-правових документів двох останніх десятиріч, найбільш дотичними до екологічної проблематики є засміченість космічного простору та використання космічних об'єктів з ядерними джерелами енергії на борту. Свідченням особливої уваги до останнього питання світовою спільнотою була прийнята окрема Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 47/20 про «Принципи, що стосуються використання ядерних джерел енергії у космічному просторі» 1992 р. (Принципи про використання ядерних джерел)

Космічна безпека є видовим поняттям відносно родового поняття «міжнародної безпеки». Головною метою міжнародної безпеки якраз є дотримання міжнародних прав людини шляхом мирного та безпечного співіснування держав. На даний момент мета космічної безпеки вбачається дещо іншою: це збереження космічного простору від засмічення та врегулювання відносин держав та інших суб'єктів міжнародного права у цій сфері.

Вважаю, що відносна гранична межа проходитиме між тим, що є базовим (підтримка миру та безпеки, використання космічного простору виключно

у мирних цілях, непривласнення космічного простору, заборона виведення на орбіту навколо Землі об'єктів з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового знищення тощо – прямий вплив на міжнародні права людини) та бажаним (здійснення діяльності на благо та в інтересах всього людства, в інтересах розвитку міжнародного співробітництва, недопущення перешкод діяльності інших держав, уникнення шкідливого забруднення, у спеціально передбачених випадках проведення консультацій, інформування про характер, хід, місце та результати діяльності – опосередкований вплив на міжнародні права людини).

Звичайно, розуміння того вектору, в якому необхідно рухатися для забезпечення міжнародних прав людини прийде не відразу а після сплину певного часу, який є необхідним для набуття достатнього досвіду людством у сфері здійснення космічної діяльності, створення міжнародно-правових звичаїв, визначення специфічних заходів міжнародно-правової відповідальності.

Визначальним вектором становлення режиму міжнародної безпеки космічного простору повинне бути забезпечення вільного від загроз сталого космічного середовища, з особливим значенням інтересів безпеки всього людства та принципу мирних цілей дослідження та використання космічного простору. Гіпотетично інструментарієм досягнення заданої мети можуть виступати заходи, спрямовані на посилення потенціалу міжнародного співробітництва, розроблення єдиної цілісної ідеолого-правової концепції та ініціації централізованої системи глобальної колективної безпеки. Відтак, подальше еволюціонування міжнародно-правової космічної галузі має відбуватися відповідно до тенденцій розвитку міжнародного публічного права в цілому, тобто у бік визначення відповідного предмету правового врегулювання не лише в аспекті суто міждержавних відносин, а й враховуючи права та інтереси людства загалом та окремих приватних осіб зокрема, що в свою чергу має бути відображено у нормативно-правових результатах міжнародного співробітництва – відповідних галузевих договорах.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А.О. Гаркуша*

Верба А.Г.
НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 2 група

ЩОДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Сьогодні у світі нараховується біля 82 000 міжнародних корпорацій, які мають 810 000 зарубіжних філіалів. Ці компанії відіграють головну та всезрос-

таючу роль у світовій економіці. Одним із напрямів останніх є інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) в національну економіку певної держави. Для України яка потребує стабілізації своєї економіки досить актуальною є проблема залучення іноземних інвестицій.

Широкий спектр теоретичних і методологічних питань стратегій ТНК в інвестиційній діяльності досліджені в працях таких учених та фахівців, як М.С.Ільїн, Е. Кочетов, В.Н. Савчук, Ю.В. Макогон, А.С. Філіпенко, О. І. Волкова, Т.В.Орєхова, С.О. Якубовський та ін.

ТНК– це велике об'єднання, яке використовує у своїй господарській діяльності міжнародний підхід і передбачає формування та розвиток міжнародного виробничо-збутового, торговельного та фінансового комплексу з єдиним центром ухвалення рішень у країні базування та з філіалами, представництвами і дочірніми компаніями в інших країнах. На ТНК доводиться більше 90% прямих іноземних інвестицій в світі,а частка у світовому виробництві становить близько 60%. Сумарні продажі 200 найбільших ТНК зросли з 1983по 2000рр.. з 25,0% до 27,5% світового ВВП.

С.О. Якубовський зазначає, що вплив закордонних інвестицій на конкурентоспроможність національних економік більшості країн, що розвиваються, в цілому є негативним. У свою чергу зазначимо, що інвестування з боку ТНК у вітчизняне господарство має як позитивні риси так і недоліки. Можна виділити наступні *переваги*: кожен прихід на наш ринок нового міжнародного гравця підвищує привабливість країни; інвестований капітал стає складовою частиною відтворювального процесу України; поширюються міжнародні стандарти підготовки кваліфікованих кадрів і як наслідок – зростає продуктивність праці; ТНК змушують місцевий бізнес замислитися над ефективністю та сприяють розвитку національної науково-дослідної бази; збільшуються надходження у вигляді податків. Що стосується *недоліків*, то це: придушення своєю потугою місцевих фірм та поступове витіснення вітчизняних виробників; вивезення основної частини прибутку від діяльності філій та дочірніх підприємств; установлення монопольних цін, порушення законів, хижацька експлуатація природних і трудових ресурсів, забруднення довкілля тощо.

У І-му півріччі 2013 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 2614900000 $ прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Обсяг внесеного з початку інвестування України акціонерного капіталу на 1 липня 2013 становив 55318200000 $, що на 0,4 % більше обсягу інвестицій на початку 2013 року , та в розрахунку на душу населення становить 1218,1 $. Інвестиції надійшли від 138 країн світу » , – повідомляє Держкомстат. При цьому країнами Європейського союзу в економіку України внесено 42820000 $, країнами СНД – 4,37 млрд $ і іншими країнами – 8130000000 $. Таким чином , прямі інвестиції ЄС складають більше 77 % від іноземних вкладень , СНР – менше 8% , а інших країн – майже 15 %.

На даний час в Україні транснаціональна діяльність представлена американськими, німецькими, англійськими, південнокорейськими та російськими

компаніями В Україні створили свої філії та дочірні підприємства кілька десятків великих ТНК. Це «Coca-Cola Company», «BritishAmericanTobacco», «HenkelBautechnik», «RobertBosch», «KraftFoods», «Procter&Gamble», «PhilipMorris», «Sony», «Daewoo», «Samsung», «LG» таін. На даний момент основними мотивами до інвестування у вітчизняну економіку іноземними ТНК є масштаби українського ринку та потенціал його зростання, доступ до нових ринків (Східна Європа, СНД), а також наявність дешевих факторів виробництва (робоча сила, сировина). Негативними факторами, які не сприяють інвестуванню з боку ТНК є: 1) складність і заплутаність нормативно-правової бази державного регулювання економічними процесами; 2) слабкість і нерозвиненістю системи судової влади, що не дозволяє суб'єктам підприємницької діяльності у випадку порушення їхніх прав одержати захист у судових органах і створює для більшості закордонних інвесторів неприйнятні умови для ведення бізнесу; 3) низькою купівельною спроможністю населення. Цей фактор стримує закордонні інвестиції, метою яких є виробництво продукції для внутрішнього ринку приймаючої країни; 4) дискримінаційним ставленням промислово розвинутих країн до держав СНД.

Дослідженню «Барометр глобальної корупції – 2009» організації Transparency International показало що Україна за рівнем корумпованості набрала 4,3 бали із 5, що дуже негативно впливає на притік інвестицій. Основні канали відпливу капіталу – погашення зовнішніх позик українськими банками і компаніями, великі виплати дивідендів на користь нерезидентів, а також скуповування українцями готівкової іноземної валюти.

Податкова система України є одним із основних факторів, що впливає на інвестиційний клімат у державі. При цьому серед країн СНД найгірша ситуація у податковій сфері о недавнього часу спостерігалася в Україні. Це обумовлено наступними причинами:практично повною безконтрольністю діяльності Державної податкової адміністрації, яка підпорядкована тільки Президенту України;наявністю великої кількості різноманітних податків: на кінець 2001 року в Україні існувало 22 різних національних податки і 16 муніципальних;високим рівнем податків. Ця ситуація певним чином стабілізувалась після прийняття Податкового кодексу України. ПК України містить велику кількість позитивних податкових норм, спрямованих на активізацію інвестиційної активності. Зокрема, запровадження ряду дієвих інструментів, що дають можливість задіяти стимулюючий потенціал податкової системи України, таких як спеціальні податкові режими, прискорена амортизація, податкові канікули, податкові пільги та значний перелік позитивних податкових норм (зниження ставок податків, спрощення обліку й адміністрування тощо), спрямованих на стимулювання інвестиційної активності дасть змогу істотно поліпшити інвестиційний клімат країни в цілому.

Зарубіжний досвід свідчить, що надання пільг іноземним інвесторам обертається лише втратою для державного бюджету. Враховуючи вищенаведене,

Україна повинна стимулювати конкуренцію, забезпечувати рівні умови для всіх виробників і розвивати інфраструктуру.

Отже, вплив інвестиційна діяльність ТНК в Україні має як негативні так і позитивні сторони. Стабілізувати ситуацію має створення українських ТНК (зокрема, багатообіцяючим у цьому аспекті є вітчизняний ринок алкогольних напоїв).

Науковий керівник:

Гайдук Анна Сергіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 3 група

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Завдяки первинному членству України в ООН і подальшій участі в деяких універсальних та регіональних організаціях після здобуття незалежності всі зусилля нашої держави були спрямовані на набуття членства в міжнародних організаціях. Уже тоді українська зовнішньополітична доктрина привертала увагу до того, що проголошенню курсу на набуття членства в міжнародних організаціях має передувати глибинний аналіз наслідків такого кроку й реалістична оцінка здатності України реалізувати цей курс.

7 липня 2010 року ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» однією з основних засад зовнішньої політики було визначено забезпечення інтеграції нашої держави до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в Європейському Союзі. Рівень конституційно закріплених прав і свобод людини і громадян відповідає взятому Україною курсу на побудову демократичної держави та вважається таким, що відповідає всім, прийнятим на сьогодні міжнародно-правовим договорам. Проте, перспектива вступу України до Європейського співтовариства зумовлює доцільність та необхідність дослідження міжнародних договорів в межах ЄС, зокрема, і у сфері правового регулювання та забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Політика країн-учасниць ЄС у затвердженні прав і свобод людини і громадянина визначена в пункті 1 статті 6 Договору про Європейський Союз, в якому зазначено: «Засадничими принципами Союзу є спільні принципи всіх держав-членів – свобода, демократія, шанування прав людини та засадничих свобод,

верховенство права». В свою чергу, пункт 2 даної статті встановлює «Союз шанує засадничі права, що їх гарантовано Європейською Конвенцією про захист прав людини та засадничих свобод, підписаною 4 листопада 1950 року в Римі, та що випливають із конституційних традицій, спільних у державах-членах, і трактує їх як загальні принципи права Спільноти».

В свою чергу, основним документом, що закріплює права і свободи громадян є Хартія основних прав Європейського Союзу, проголошена на саміті Європейського Союзу 2000 року. На відміну від попередніх документів про основні права, які видавалися головним чином з метою захисту людини від свавілля державної влади, союзна Хартія спрямована на захист тих самих прав і свобод від можливих порушень з боку наддержавних органів Європейського Союзу.

Важливо наголосити, що особливістю Хартії є її унікальний спосіб класифікації основних прав і свобод. Підставою класифікації Хартії виступають не предмет права, тобто особисті, політичні, економічні права та інші, а цінності, на захист яких вони спрямовані: людська гідність, свобода, рівність, солідарність.

Хартія закріплює в своїх статтях найповніший перелік основних прав і свобод. Більшість із зазначених прав відтворює відповідні положення міжнародних актів у галузі прав людини, при цьому, права, закріплені в Хартії, змістовно збагачені і сформульовані з урахуванням вимог і рівня сучасного розвитку.

Крім того, Хартія містить деякі новації. Так, вперше визнані основними правами право на цілісність особистості (ст. 3) та право на добросовісне управління (ст. 41). Варто констатувати, що зміст Хартії основних прав ЄС можна вважати ширшим, ніж зміст Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, підписаної у Римі 4 листопада 1950 р. та ратифікованої усіма державами-членами ЄС.

Водночас, необхідно наголосити, що захист прав людини в ЄС здійснюється перш за все національними судовими органами, а наднаціональні інститути допомагають, але не підміняють їх. Крім того, право Європейського Союзу не втручається у сферу внутрішньої компетенції держав-членів, не наполягає на закріпленні загальних стандартів, гармонізації або зближення механізмів їх захисту і забезпечення, не прагне до наднаціонального регулювання. Право Євросоюзу орієнтується на високі традиції, які утвердилися у цій сфері на національному рівні. Отже, прийняття Хартії, є, в першу чергу, намаганням до тіснішого внутрішнього об’єднання в рамках Євросоюзу.

Підсумовуючи аналіз нормативного регулювання забезпечення прав і свобод людини і громадянина на рівні країн-учасниць ЄС, варто наголосити на наступному. По-перше, основоположну роль у сферах демократії, прав людини та верховенства права в Європі відіграють діяльність та міжнародні договори Ради Європи, адже вона, як політична організація, була створена спеціально з метою охорони демократичних принципів у суспільстві, а саме для ефективного захисту прав людини. По-друге, законодавство Європейського Союзу враховує національні особливості правового регулювання забезпечення прав і свобод

людини і громадянина, вимагаючи від країн-учасниць лише загального дотримання демократичних принципів. По-третє, Хартія основних прав ЄС являє собою новий етап в інтеграції Європейського Союзу, основою якого є принцип демократії та правової держави, встановлюючи права, притаманні лише громадянам Євросоюзу та не протиставляючи їх універсальним правам людини

Науковий керівник:, д.ю.н, професор, завідувач кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Гваладзе К.С.,
Белгородский государственный национальный исследовательский университет, студент, Юридический институт, 3 курс, 01001106 группа

ДЕЙСТВИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Моя статья посвящена исследованию вопроса действия международных норм на законодательство Украины. На мой взгляд, актуальным и практически значимым является рассмотрение взаимовлияния международного и национального права. Само по себе международное право может, как и оказывать влияние на нормы национального права путём их становления, формирования, изменения, так и испытать на себе влияние норм внутригосударственного права.

Нормы международного права создают права и обязанности только для субъектов международного права. Органы государственной власти и иные субъекты, находящиеся на территории государства, непосредственно нормам международного права не подчиняются.

Реализация международных обязательств на внутригосударственном уровне осуществляется путем вхождения норм международного права в нормы внутригосударственного права.

Иначе процесс вхождения норм международного права в национальное законодательство, можно назвать, имплементацией. Способы имплементации именуются трансформацией. Трансформация, по мнению исследователя Р.А. Мюллерсона, представляет собой «способ осуществления международного права посредством издания государством внутренних нормативных актов (законов, актов ратификации и публикации международных договоров, административных постановлений, распоряжений) и обеспечение исполнения им своего международного обязательства или в интересах использования им своего международного правомочия».

Трансформация может быть двух типов: общей и индивидуальной.

При общей трансформации – государство устанавливает, что все или только определенные виды принятых им международно-правовых норм являются частью национального права страны.

При индивидуальной трансформации – необходимо в каждом случае вводить международные нормы в национальное право страны специальным актом.

В Украине чаще всего применяется в отношении международных договоров индивидуальная трансформация (Верховной Радой Украины издается специальный закон о ратификации).

Немало важным является создание симбиоза между национальным правом и правом международным. Так в ч. 1 ст. 9 Конституции Украины, говорится о том, что все действующие международные договоры, согласие на обязательность которых для Украины дано Верховной Радой Украины, является частью её национального законодательства. Также в ч. 2 ст. 9 действующим законодательством Украины регламентировано, что заключение международных договоров, противоречащих Конституции Украины, возможно только после внесения в неё соответствующих изменений.

Таким образом, можно сделать вывод, что первая часть данной нормы дает возможность обогатить содержание национального законодательства Украины нормами и принципами, которые унифицированы и закреплены в международных договорах и отражают достижения мировой цивилизации в международном праве. Включение международных норм в национальную правовую систему, позволит оказывать более глубокое влияние внутреннего права на международное, побуждая его к восприятию позитивных новаций национального права.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующийкафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет» *Г. А. Борисов.*

Герасимова Вікторія Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 47 група

ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ДИТИНИ

В умовах здійснення глобалізаційних процесів у світі особливої актуальності набуває проблема соціального захисту прав дітей. Діти є особливою категорією населення в силу того, що можливість захисту їхніх прав досить обмежена.

Виділення дітей в якості специфічних суб'єктів пояснюється їх віком, відсутністю знань про свої права, обов'язки та механізм їх захисту.

Науковий доробок з питань становлення та визначення місця омбудсмена в системі захисту дітей достатньо великий. Особливої уваги заслуговують наукові праці В. Закриницької, Н. Карпачової, О. Марцелян, Ю. Тодики, Р. Опацького, В. Левченко та інших.

З точки зору теорії, омбудсмена з прав дитини розглядають як різновид інституту спеціалізованого омбудсмена, а саме незалежну авторитетну особу, головною ціллю якої є діяти як посередник між певною групою населення та органами влади, проводити моніторинг законодавства й діяльності органів управління виходячи з повноважень, що дають змогу звертатися із запитами та мати доступ до необхідної інформації, подавати рекомендації щодо усунення порушень прав людини. Основними завданнями діяльності уповноваженого з прав дитини є: 1) розгляд скарг і сприяння у відновленні порушених прав, свобод і законних інтересів дитини; 2) аналіз і оцінка стану справ по забезпеченню гарантій прав дитини; 3) здійснення контролю за діяльністю органів і установ системи профілактики бездоглядності і правопорушень дітей; 4) вдосконалення національного законодавства про права і свободи дитини.

Інститут омбудсмена з прав дитини виник нещодавно. Вперше інститут омбудсмена був встановлений в 1809 р. у Швеції, пізніше у Фінляндії (1919 р.), Данії (1955 р.), Норвегії (1962 р.). Цьому, зокрема, сприяли прийняття Декларації прав дитини, Конвенції з прав дитини та інші зусилля ООН. На думку В. Закриницької, все це зумовило більш глибоке і широке розуміння прав дитини, усвідомлення необхідності створення механізмів для здійснення контролю за їх дотриманням. На сьогодні такі структури створені більш ніж у 150-х країнах світу. Характерним для цього інституту є те, що він впроваджується у демократичних країнах та в державах з демократією, яка ще розвивається.

Незважаючи на те, що статус уповноваженого з прав дитини є унікальним в кожній країні, тим не менш їх можна класифікувати залежно від підстав виникнення, розвитку, кола повноважень на тих, які створені:

– спеціальним актом парламенту (Люксембург, Скандинавські країни, Швеція, Норвегія). Зокрема, норвезькому омбудсмену створеному згідно акту «Про Омбудсмена у справах дітей» у 1981 р., було надано широкий спектр повноважень – «захищати інтереси дітей перед суспільством та окремими особами, а також відслідковувати умови, в яких вони живуть». Єдине обмеження в діяльності омбудсмена стосувалося розв'язання конфліктів в сім'ї або справ, що вже подані до суду, що діє на основі норм статутного та цивільного права. Інститут омбудсмена має право доступу до всіх документів у всіх справах, що стосуються дітей і які розглядаються органами державної влади, а також право доступу до державних установ;

– відповідно до законодавства про соціальний захист дітей (Австралія, Нова Зеландія). Щодо останньої, то у 1989 р. згідно з актом «Про дітей, молодь та сім'ю» було створено Бюро Уповноваженого з прав дитини. Відповідно до цього акта Бюро відповідає на скарги дітей, які стосуються дій акта, проводить моніторинг та оцінку його реалізації. Ця структура фінансується виключно за рахунок державних коштів, вона функціонує незалежно від уряду;

– в рамках вже існуючих державних органів (Бельгія, Данія, Канада, Німеччина). Своєрідним є досвід Данії щодо створення організації, діяльність якої спрямована на захист прав дітей. Такою організацією є Національна Рада з прав дитини Данії, яка була створена за резолюцією парламенту, але не на основі окремого закону. Вона почала функціонувати з 1995 р. як незалежний орган, що фінансується державою та підпорядковується Міністерству соціальної політики;

– незалежними урядовими організаціями (Фінляндія, Ізраїль). Так у ФінляндіїМаннерхеймська Ліга соціального захисту дітей запровадила в 1981 р. офіс омбудсмена у справах дітей, щоб забезпечити дітей та молодь прямим інформаційним каналом та іншою необхідною їм допомогою. Його створення було відображенням поглядів Маннерхеймської Ліги на те, що діти не можуть мати прав без засобів їх законної реалізації.

Такі моделі інституту Уповноваженого з прав дитини також висуваються учасниками Європейської мережі Уповноваженого з прав дитини (ENOC), яка створена у червні 1997 р. в якості неприбуткового об'єднання незалежних інституцій з прав дітей. ЇЇ завдання – розвиток і захист прав дітей, визначених у Конвенції ООН про права дитини.

Виходячи з наведеної класифікації виникають певні суперечності щодо розуміння місця уповноваженого з прав дитини в системі правозахисних інституцій. Одна з них полягає у невизначеності найбільш ефективної форми існування інституту омбудсмена. З одного боку, державний уповноважений орган, який передбачає надання доступу до документів, отримання дозволів на проведення розслідувань тощо. З іншого боку, незалежна організація, яка діє на принципах неурядової, що в свою чергу виключає політичний тиск на неї та скорочення бюджетного фінансування. Другим протиріччям є порядок звернення до омбудсмена, а саме, невизначеним є питання про порядок подачі скарги дитиною (немає однозначної думки, чи повинні існувати відмінності між процедурою звернення законних представників та дітей), враховуючи те, що саме дорослі повинні відповідати за дії дітей.

Таким чином, впровадження інституту омбудсмена, без будь-яких сумнівів, є істотним кроком вперед на шляху захисту прав дітей. Введення тієї чи іншої форми діяльності уповноваженого з прав дитини залежить як від економічних, так і соціальних факторів, а тому неможливо створити єдину універсальну модель для всіх держав. На міжнародному рівні Комітет ООН з прав дитини закликає держави запровадити такі інституції, адже, без незалежного доступного для дитячої аудиторії органу, права дитини не можуть бути захищені належним чином і їх забезпечення не може стати пріоритетом для політики держав.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша*

Давидюк Вікторія Олегівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут
4 курс, 3 група

ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Засоби традиційної дипломатії для вирішення сучасних конфліктів, які часто супроводжуються порушенням прав людини і загрожують спокою на планеті, вже недостатні і не справляються з поставленими завданнями, тож виникає необхідність адаптації традиційних методів і засобів до нових реалій та вироблення інших підходів до врегулювання спорів і запобігання конфліктам. З цією метою опрацьовуються нові концепції і заходи, однією з яких є використання превентивної дипломатії як сукупності превентивних дій із запобігання конфліктам.

У вітчизняній науці досить мало уваги приділено дослідженню проблематики превентивної дипломатії. Певні аспекти цього політико-правового явища висвітлювались в працях вчених Бліщенко І.П., Дмітрієва Г.Ф., Жданова Ю.Н., Кліменко Б.Л., Левіна Д.Б., Ігнатенко Г.В., Морозова Р., Петровського. Значно більшу увагу вивченню цього питання приділено в західній літературі. Передусім слід виділити праці таких науковців, теоретиків і практиків міжнародного права, як Галі Б.Б., Гордон Л.П., Беджауі М., Брюс В.Є., Давід Д., Джеймс П., Кевін М.К., О'Нейл Дж., Фішер Р.Дж. та ін. Такий стан дослідження превентивної дипломатії в українській юридичній науці зумовлює необхідність її більш детального аналізу.

Вперше, у сучасному розумінні концепція превентивної дипломатії виникла у рамках діяльності ООН. Так, засновником сучасної концепції превентивної дипломатії слід вважати колишнього Генерального секретаря ООН(1992-1997рр) Б. Бутрос-Галі. У своїй доповіді «Порядок денний миру» він визначив превентивну дипломатію як «дії, спрямовані на попередження виникнення суперечок між сторонами, недопущення переростання існуючих суперечок в конфлікти і обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення».

Превентивна дипломатія передбачає широкий спектр заходів. Зокрема, «превентивне розгортання сил ООН» – розміщення військових контингентів ООН в зоні конфлікту, створення демілітаризованих зон для припинення конфлікту, недопущення його переростання в регіональний; «встановлення довіри» – дипломатичні методи переговорів, посередництва для стримування конфлікту, врегулювання суперечок; «далеке виявлення» – пошук інформації для виявлення конфлікту на початковому етапі для застосування інших елементів превентивної дипломатії.

Ефективність таких дій значно відрізняється, залежно від фази, в якій перебуває конфлікт. Макс ван де Стул, один із провідних європейських дипломатів, пропонував розрізняти превентивну «ранню» і «пізню» дипломатії. «Рання» превентивна дипломатія передбачає вміння надати допомогу шляхом добрих послуг, посередництва задовго до того, як буде очевидним можливий збройний конфлікт. Вона спрямована на заохочення та спрямування зусиль суперників на уникнення такого конфлікту. «Пізня» ж превентивна дипломатія полягає в переконанні сторін утриматися від насильства, коли воно вже очевидне і неминуче.

Заходи превентивної дипломатії можуть здійснюватися Радою Безпеки, Генеральною Асамблеєю, Генеральним Секретаріатом або його вищими посадовими особами, спеціалізованими установами ООН. В рамках ООН можуть утворюватися й регіональні центри з превентивної діяльності як певні платформи для зміцнення зусиль у цій сфері. На сьогодні такі центри працюють у Західній Африці (з 2000 р.), Центральній Азії (з 2007 р.) і Центральній Африці (з 2011 р.). Вони встановлюють безпосередній контакт із учасниками потенційних конфліктів. Так, наприклад, західноафриканський центр відіграв неабияку роль у врегулюванні конфліктів у Гвінеї та Нігерії.

Найбільш розгалужений механізм превентивної дипломатії діє в рамках ОБСЄ, де у 1992р. було створено Центр із попередження конфліктів. На цей орган покладено функції здійснення раннього попередження та врегулювання спорів. Також у рамках ОБСЄ діє Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин, до повноважень якого входить, зокрема, раннє попередження конфліктів у сфері національних меншин.

Не дивлячись на систему заходів, що застосовуються міжнародним товариством, прогнозування та вирішення конфліктів стає дедалі складнішим, оскільки вони еволюціонують та трансформуються, ускладнюються та обтяжуються, окрім політичних, ще й культурно-релігійно-етнічними факторами. Так, більшість сучасних конфліктів мають громадянський характер, є внутрішніми. Це призвело до зменшення ролі ООН, оскільки міжнародній організації стає дедалі важче мати справу з вирішенням цих конфліктів та займатися їх профілактикою. Не можна на сьогодні розробити детальний план дій з тим, щоб припинити конфлікт на ранній його стадії, оскільки держави чинять опір такому втручанню в їх внутрішні справи, відмовляються здійснювати відповідні кроки.

Отже, можна зробити висновок, що сучасний стан справ на міжнародній арені свідчить про зменшення ролі світового співтовариства у попередженні та боротьбі з конфліктами та розвитку регіональних систем. Тому для підвищення результативності застосування засобів превентивної дипломатії необхідним є використання внутрішнього інструментарію держав, розроблення наукового підґрунтя та визначення найбільш продуктивних шляхів запобігання конфліктам.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша*

Дігтяр Марія Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 2 група

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ У КОНТЕСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДОСВІДУ

У XX столітті, в період значного розвитку науки і техніки,людство вийшло на «новий рівень» щодо розуміння невід'ємності людського життя та гідної смерті. У зв'язку з цим актуальності набуло питання правового врегулювання нового суспільного явища – евтаназії. Але оскільки це питання є дуже дискусійним з морально-етичної та релігійної точок зору, воно залишається відкритим і невирішеним досі.

Дослідженням питань, що стосуються проблеми евтаназії займалися такі науковці: Дж. Прадель, Д. Шанкер, Ф. Фут, О. Мінойс та багато інших.

Метою цієї роботи є аналіз міжнародного досвіду нормативного закріплення права на евтаназію в історичному контексті та на сучасному етапі.

Вперше термін «евтаназія» був уведений у науковий обіг у XVI столітті англійським філософом Ф. Беконом у праці «Про гідність і примноження наук», але нормативно закріплений був лише Конгрегацією віровчення у «Декларації про евтаназію» від 5 травня 1980 року, текст якої роз'яснює зміст евтаназії : «Під словом «евтаназія» слід розуміти будь-яку дію чи, навпаки, бездіяльність, яка за своїм змістом або наміром веде до загибелі, що має на меті позбавлення від болю або страждань». На 39-й Всесвітній Медичній Асамблеї, що проходила в Мадриді (Іспанія) у жовтні 1987 року, було прийнято «Декларацію про евтаназію», згідно з якою евтаназію як акт навмисного позбавлення пацієнта життя, навіть на його власне прохання, було визнано неетичною. Проте це не виключає обов'язку лікаря шанобливо ставитися до бажання хворого і не заважати природному перебігу процесу вмирання в термінальній фазі захворювання. Як доречно зазначають з цього приводу науковці Н.М. Грабар та Н. М. Кондрат, згідно з цією Декларацією, неетичним визнається лише здійснення активних дій, спрямованих на позбавлення хворого життя, але відмова від надання медичної допомоги (пасивна евтаназія) з певного моменту перебігу захворювання є припустимою і не порушує вимог лікарської етики.

Доктрина розрізняє два види евтаназії: активну(введення людині, що помирає, лікарських засобів, або інші дії, що спричиняють настання швидкої смерті) і пасивну(умисне припинення лікарями підтримання терапії хворого).

Думки науковців щодо можливості реалізації права на евтаназію є суперечливими. Наприклад, А. Р. Міллер у своїй монографії «Суд Міллера» зазначає, що право на смерть обмежене саме природною смертю і людина не може прискорювати цей процес. На противагу цій точці зору можна зазначити, що американський

філософ Дж. Рейчелс вважає, коли хворий у свідомості і розуміє, що смерть невідворотна, він має право попросити лікаря прискорити настання смерті, а той, своєю чергою, може погодитись, але лише шляхом припинення лікування, на його думку, смертельна ін'єкція була б гуманнішою, оскільки одразу припинить страждання.

Проте не дивлячись на те, що дискусії на доктринальному рівні тривають і досі, перша у світі спроба легалізувати евтаназію була здійснена вже у 1906 році у штаті Огайо (Сполучені штати Америки), але законодавчі збори проголосували проти законопроекту. Лише у 1998 році у штаті Орегон (Сполучені Штати Америки) почав діяти Закон, який має досить красномовну назву та виражає ставлення громадян штату до евтаназії – «Акт про смерть з гідністю». Процедура реалізації евтаназії ускладнена багатьма юридичними формальностями, що дозволяє здійснювати її в правових межах.

У 2001 році першою європейською країною, яка легалізувала як активну, так і пасивну евтаназію були Нідерланди. Варто звернути увагу на те, що відповідно до законодавства евтаназія може бути здійснена лише щодо громадян Нідерландів. Хоча можна сказати, що держава зреагувала зі значним запізненням щодо нормативного закріплення цього права, тому що за неофіційними даними евтаназія фактично здійснювалася у цій країнівже із 1984 року.

Парламент Бельгії затвердив законопроект стосовно легалізації евтаназії у 2002 році. Відповідно до якого вина за здійснення евтаназії не покладається на лікаря, якщо пацієнт невиліковно хворий і сам прийняв таке рішення. Важливим кроком щодо забезпечення реалізації матеріальних норм було створення урядом Бельгії постійного комітету для контролю за евтаназію.

Поступово активну евтаназію запровадили у Люксембурзі (з 2009 року) та швейцарському кантоні Цюріх (з 2011 рокую). Пасивна евтаназія дозволена в таких прогресивних країнах, наприклад, Швеції, Фінляндії, Франції.

Також вимоги легалізувати евтаназію поширюються і в інших країнах, підтвердженням цьому може слугувати значна кількість справ, які розглядалися Європейським судом з прав людини, наприклад, такі: «Претті проти Сполученого Королівства», «Кохх проти Німеччини», «Мануела Санлес Санлес проти Іспанії» та інші. Хоча загалом Європейський суд з прав людини дотримується нейтральної позиції щодо легалізації права на евтаназію.

Отже, можна зазначити, що серед світової спільноти немає єдиної думки щодо можливості реалізації людиною права на евтаназію. Різноманітність поглядів пов'язана з багатьма факторами: менталітетом, морально – етичним вихованням, релігійними переконаннями. При цьому обов'язково необхідно вирішувати це питання в межах правового поля. Адже якщо існує саме явище евтаназії, то необхідно його законодавчо закріплювати кожній державі в межах свого національного законодавства, враховуючи реальний стан речей та позиції громадян щодо необхідності легалізації евтаназії саме в цій країні.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого *А. О. Гаркуша*

Жикуліна Дар'я Станіславівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 41 група

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ – ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄС

Тривалий час в науці міжнародного права проходять дискусії щодо правової природи та місця рішень Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) серед джерел права.

Це питання було досліджене в працях А.С. Беніцького, В.А. Ватраса, В.Г. Буткевича, О.Ю. Водяннікова, В.В. Костицького, П.М. Рабіновича, К.В Андріанова та ін. видатних науковців.

4 листопада 1950 року була підписана Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод громадянина, що стала важливим етапом в інтеграції європейського законодавства та стандартизації прав людини. Цю Конвенцію ще називають – « загальноєвропейський білль про права людини».

За словами Ватраса В.А. Розділ II вищезгаданої Конвенції регулює правовий статус ЄСПЛ і наділив його не тільки правозастосовною функцією, а й надав йому статусу правотворчості. Тобто його рішення мають статус джерел права, що випливає зі ст. 32 Конвенції «Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34 і 47» та ст. 46 «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами».

Але консенсусу щодо правової природи і значення рішень ЄСПЛ серед науковців досі не досягнуто, хоча й серед вчених – юристів загалом існує дві найпоширеніші позиції, щодо розуміння рішення ЄСПЛ, як :

1) інтерпретаційного акту
2) судового прецеденту

Наприклад, О.І. Романюк вважає, що тільки Конвенція є джерелом права, а рішення ЄСПЛ є лише джерелом її тлумачення, що полегшує її безпосереднє застосування.

Ю. Зайцев, І. Ліщина , П. Рабінович та ін. розглядають рішення ЄСПЛ як судову практику в класичному розумінні континентального права і не відносять їх до джерел права ЄС.

В свою чергу В. Паліюк, С.Шевчук та ін., вважають, що рішення ЄСПЛ є по своїй суті прецедентними.

На мою думку, більш обґрунтованою є позиція Ісмайлова К.Ю., що зазначає, що практику ЄСПЛ варто розглядати наближено до поняття «jurisprudence» («судова практика» у розумінні континентальної системи), ніж до поняття «causelaw» (прецедентне право у правовій системі загального права), тому що

Суд у своїй практиці не притримується прецеденту у його звичайному розумінні, а він відповідає на питання, що стосуються справи у процесі тлумачення норм Конвенції. Тобто, не вирішує справи з приводу однакового предмету і змісту за попереднім рішенням, а просто тлумачить правові норми у тому ж «дусі» Конвенції, спираючись на свої попередні рішення.

Також рішення ЄСПЛ не відповідають ознакам нормативності у класичному розумінні прецеденту, тому що рішення обов'язкове лише для сторін. Вже потім ЄСПЛ при вирішенні схожого спору спирається на свою попередню практику, але, також, на відміну від прецедентного права – може тлумачити по-іншому, динамічно, залежно від часу і відносин, що складаються.

Враховуючи вищевказане, я вважаю, що рішення ЄСПЛ все таки можна віднести до системи джерел міжнародного права але невіддільно від Конвенції 1950 року, бо вони так чи інакше доповнюють та тлумачать Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод громадянина, але потрібно визначити їх місце в системі цих джерел.

Що ж до місця рішень ЄСПЛ в системі джерел міжнародного права, то треба звернутися до їх класифікації, щодо яких також існує декілька підходів, через не одностайність думок фахівців у галузі права.

Я хочу звернути увагу на класифікацію джерел права ЄС за ієрархією. Так за цією ознакою джерела класифікують на п'ять рівнів (О.В. Буторіна, О.М. Москаленко) або на два рівні – первинний і вторинний, виділяючи окремо допоміжні джерела (А.І. Дмитрієв, В.І. Муравйов).

Науковці, що поділяють джерела на п'ять рівнів – відносять рішення ЄСПЛ на 4 чи 5 рівень, тим самим фактично визнаючи його офіційним джерелом права ЄС, а вчені, що притримуються другого поділу, відносять ці рішення до допоміжних джерел.

І на мою думку другий підхід є більш доцільним, тому що рішення ЄСПЛ не можна повністю віднести до джерел права для всіх країн ЄС, якщо й звертати увагу – то на мотивувальну частину, що є загальною і містить тлумачення норм Конвенції 1950р. З іншого боку – самим джерелом права є Конвенція, а рішення лише тлумачить її положення, тому не може бути окремим джерелом права, бо фактично дублює її положення .

Тому, підсумовуючи можна сказати, що питання правової природи та місця рішень ЄСПЛ в системі джерел права ЄС, на сьогоднішній день, є досить дискусійними.

На мою думку – це допоміжні джерела права, що не можуть існувати окремо від Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод громадянина, а що стосується їх правової природи – то в нормативній частині рішення – це інтерпретаційні акти, за допомогою яких Європейський суд з прав людини створює свою судову практику і в той час як його індивідуальна частина впорядковує окремі відносини між суб'єктами.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша*

Запорожець Тетяна Юріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 44 група

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

«Основне завдання міжнародного права, звичайно, полягає в тому, що народи повинні в мирний час робити по можливості більше добра, а під час війни по можливості менше зла» Ш. Л. Монтеск'є.

Людська історія складає собою низку війн та конфліктів, адже війна, як форма колективного насилля завжди мала вплив на життя народів та держав. Однак в останні роки конфлікти стали більш частими та довготривалими, інколи створюючи безвихідні ситуації, завдаючи значної шкоди та страждань цивільному населенню. Початок XXI століття ознаменувалося визначними досягненнями науки й техніки, охорони здоров'я та мистецтва. Проте, незважаючи на це, існуюча цивілізація не позбулася певних вад, таких як, наприклад, злочинність, тероризм, локальні збройні конфлікти. У такій ситуації людство покладає великі надії на міжнародні гуманітарні засоби, роль і значення яких постійно зростають. З часом вони стають певним стандартом, який визначає норму міжнародної поведінки в разі збройних конфліктів.

Як відомо, до кінця XIX сторіччя основну роль у регламентації права збройних конфліктів традиційно відігравали міжнародні порядки, які по суті зберегли певне значення для даної галузі міжнародного права і сьогодні. Проте в даний час основний масив норм права збройних конфліктів складають норми міжнародних договорів. Відповідно до положень Статуту ООН і відповідно до основних принципів міжнародного права держави повинні вирішувати міжнародні спори мирними засобами. Війна як засіб вирішення міжнародних конфліктів забороняється. Однак практика міжнародних відносин свідчить про те, що держави порівняно часто використовують свої збройні сили для досягнення політичних, економічних та інших цілей, що призводить до різних воєнних сутичок (Афганістан, Близький Схід, Югославія). Тому сучасне міжнародне право не може ігнорувати реальні можливості виникнення збройних конфліктів і не містити в собі норм, які регулюють ведення воєнних дій. Найважливіша мета цього – максимальна гуманізація застосування воєнних засобів і способів.

У сучасній міжнародно-правовій літературі окремі аспекти регулювання збройних конфліктів міжнародними гуманітарними засобами висвітлювали багато вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких В. Базов, А. Коротков, А. Наумов, А. Мовчан, О. Мережко та ін.

У сучасному міжнародному праві як загальноприйнятий, закріпився принцип мирного вирішення міжнародних спорів. Відповідно до п. 3 ст. 2 Статуту ООН «…усі Члени ООН вирішують свої міжнародні спори мирними засобами в такий спосіб, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку та справедливість». Статут ООН надає сторонам, що є учасниками спору, вільний вибір засобів, які вони вважають найприйнятнішими для вирішення даного спору. Проте, як відомо, міжнародному співтовариству все ще не вдалося уникнути збройних конфліктів, що приносять горе й страждання людям. Дійсно, необхідно пам'ятати і про тісно пов'язаний із попереднім принцип незастосування сили або погрози силою, однак, попри заборону використання військової сили в міжнародних відносинах, держави досить часто звертаються до неї для вирішення суперечок та конфліктних ситуацій, що виникають між ними.

З початку 90-х років минулого століття спостерігається різке зростання кількості внутрішніх та міжнародних конфліктів, які істотно дестабілізують світ і загрожують міжнародній безпеці. Особливість цих конфліктів у тому, що їхніми учасниками є або молоді постколоніальні країни, які зазвичай не мають сильних структур державного управління, або певні сили всередині держав, у яких також відсутні міцні організаційні структури.

Саме за таких складних соціально-політичних та економічних обставин дедалі більше вчених-теоретиків міжнародного права почали замислюватися над правомірністю нових засобів регулювання збройних конфліктів, таких як «гуманітарна інтервенція», «втручання з гуманітарною метою» тощо.

Концепція гуманітарної інтервенції часто пропонується як найоптимальніший шлях подолання міжнародних гуманітарних криз сьогодення. На відміну від гуманітарної інтервенції, головною ознакою операцій ООН із підтримання миру, є принцип незастосування сили й використання зброї тільки з метою самооборони. Остання чверть XX ст. продемонструвала ще один «силовий спосіб» врегулювання стихії внутрішнього та міжнародного насильства – односторонні, короткотермінові військові акції держав-лідерів у царині міжнародних відносин.

Отже, міжнародні гуманітарні засоби регулювання збройних конфліктів складалися протягом тривалої історії. Вони ґрунтуються на антропологічній природі універсального захисту життя і прав людини, незважаючи на політичні, ідеологічні та релігійні чинники. Однак, регулятивні можливості міжнародних гуманітарних засобів регулювання збройних конфліктів прямо залежать від ступеня доступності правових засад миротворчої діяльності з деескалації, тобтозменшення гостроти і руйнівних наслідків конфліктів.Водночас необхідно пам'ятати про те, що знання правових норм збройних конфліктів різними категоріями населення також забезпечує ефективність вирішення зазначеної проблеми. Адже, зрозумілим є те, що неможливо використовувати міжнародні гуманітарні засоби під час збройного конфлікту без усебічного поширення знань про нього в мирний час та формування на цій основі відповідної правосвідомості.

Таким чином, підводячи підсумки вищевикладеного необхідно зазначити, що справді збройні конфлікти, як і війни в цілому – це надзвичайно негативне явище, яке приносить шкоду як окремому громадянину так і суспільству. Очевидно це означає що з кожним збройним конфліктом треба боротися, однак, краще все ж таки попереджувати його. Таке відношення потрібне не тільки для забезпечення стану спокою між ворогуючими, а й для забезпечення миру і гуманності на глобальному рівні, зокрема і для того, щоб більше такого не повторювалося в майбутньому. На жаль, сучасне міжнародне право не має притаманних йому «силових» механізмів і структур примусу, а тому виконання його вимог є особливо проблематичним. Зважаючи на відсутність потужних важелів виконання приписів міжнародного гуманітарного права, ефективність його регулятивної функції залежить від справжньої імплементації та функціонування механізму реалізації. Хоча, у сучасному міжнародному праві все ж таки з'явилася система відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, і це, як відомо, дійсно сприяло запобіганню злочинів та посиленню захисту прав людини. Саме тому, погоджуємося з тим, що імплементація в царині законодавства є заключним етапом процесу гармонізації національних і міжнародних правових систем із питань регулювання збройних конфліктів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша*

Ільюшонок Олена Юріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 4 курс, 2 група

ДОДАТКОВИЙ ЗАХИСТ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАННОСТІ ПСИХІЧНО ХВОРИХ ОСІБ

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод гарантує право кожного на повагу до свого приватного життя (ч.1 ст.8). Це право включає в себе, зокрема, статеву свободу та статеву недоторканість осіб. Ряд цивілізованих країн на виконання цих положень включив до свого національного законодавства норми щодо відповідальності особи при посяганні на статеву свободу та (або) недоторканність іншої особи. Під статевою свободою слід розуміти право психічно і фізично здорової особи, яка досягла шлюбного віку, самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у сфері статевого спілкування будь-якого примусу. Статева недоторканість – це абсолютна заборона вступати у статеві контакти з особою, яка, в силу певних обставин, не є носієм статевої свободи (є психічно хворою, дитиною тощо) і згода якої на такі контакти юридичного значення не має. У своєму дослідженні ми звернемо увагу саме на психічно хворих осіб та поставимо питання про те, чи потрібен додатковий захист статевої недоторканності таких осіб.

Психічно хворі – це хворі з набутим чи вродженим розладом психічної діяльності, для яких характерною є зміна відображення в свідомості реального світу, що пов'язано з порушенням діяльності головного мозку; при цьому виникають психопатологічні розлади, хворобливі відхилення у поведінці, порушується критичне ставлення до свого стану та навколишнього середовища. Профілактика і лікування психічних захворювань включає в себе підтримання стабільного психоемоційного стану хворих, який, безумовно, порушується при посяганні на статеву недоторканність. Також слід зазначити, що ктегорія досліджуваних осіб не має статевої свободи, тобто ці особи не є фізично і морально цілісними, тому і не можуть свідомо робити вибір щодо необхідності вступу у статевий зв'язок. Враховуючи вищенаведене ми не можемо говорити про однакове сприйняття здоровою та психічно хворою людиною одних і тих самих подій навколишнього середовища, оскільки нервова система хворих осіб є більш чуттєвою до подразників, а відтак зґвалтування виключно негативно впливає на і без того уражену психіку хворих осіб, тому вони, як і, наприклад, малолітні особи, потребують додаткового захисту та гарантій дотримання поваги до їх статевої недоторканності.

Такий додатковий захист та гарантії на нашу думку можна отримати у разі введення до національного кримінального законодавства держав положень щодо зґвалтування психічно хворої особи у виді кваліфікуючої ознаки наведеного злочину. Така практика, зокрема, вже застосовується в Австралії, Бельгії, Іспанії і Франції. Наприклад п.3 ст.222-24 Кримінального кодексу Франції регламентує наступне: зґвалтування карається двадцятьма роками кримінального ув'язнення, якщо воно скоєне щодо особи, особлива уразливість якої у силу її віку, хвороби, каліцтва, фізичної чи психічної вади або стану вагітності очевидна чи відома для виконавця. Кваліфікуючою ознакою тут є особлива уразливість, якою безумовно володіють психічно хворі. Тому, на нашу думку, було б доцільним переглянути і внести відповідні зміни та доповнення до діючих кримінальних законів принаймні тих держав, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. Це б слугувало розширенню реалізації положень ст.8 зазначеної Конвенції.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О.Я. Трагнюк.*

Карпова Влада Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 22 група

МІЖНАРОДНО – ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО АБО ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ

Україна зіткнулася з таким явищем, як поява біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, одразу після розпаду Радянського Союзу. Втікачі з Азербайджанської та Вірменської РСР прибували в Україну під час так званого «карабахського» конфлікту в 1988-1989 роках. Другу хвилю втікачів становили турки-месхетинці, які прибули до України після кривавих погромів в Узбецькій РСР влітку 1989 року. Найбільша кількість біженців прибула вже до незалежної України в 1992 році внаслідок збройного конфлікту в Придністров'ї – регіоні сусідньої Республіки Молдова, охопленого сепаратистським збуренням. За деякими оцінками, перші роки незалежності України на її територію прибуло близько 150 тис. біженців.

В ситуації коли збільшується чисельність іноземців та які потребують додаткового або тимчасового захисту, які за різними цілями прибувають в Україну, в тому числі у пошуках притулку, постає запитання, хто з них є біженцем. Адже поняття «біженець» є основоположним для визначення адміністративно-правового статусу цих осіб у правовідносинах з органами виконавчої влади, в тому числі з приводу гарантій їх прав і свобод, а також встановлення певних обмежень.

Універсалізація проблеми біженців потребувала створення механізмів їх захисту й ухвалення відповідних міжнародно-правових документів та національних які б регулювали це питання. Вперше у міжнародно-правових документах поняття «біженець» було сформульоване ще в 1926р. у Женеві на спеціальній конференції Ліги Націй з питань російських та вірменських біженців. Норми, що стосуються біженців, містяться в Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 року та двох додаткових протоколах до них 1977 року; у Конвенції про врегулювання специфічних аспектів проблем біженців в Африці 1969 року; спеціальні питання щодо поводження з переміщеними особами містяться у Протоколі про захист біженців до Європейської конвенції про консульські функції 1967 року та в Європейській угоді про передачу відповідальності щодо біженців 1980 року.

Універсальним міжнародно-правовим актом є Конвенція ООН про статус біженців 1951 року, доповнена спеціальним Протоколом 1967 року. Обидва документи вважаються значним здобутком міжнародного співтовариства та є найбільшмасштабнішою кодифікацією правових норм, що регулюють питання переміщення біженців і подальшого поводження з ними. Їх базовий характер визнано в усьому світі на глобальному та регіональному рівнях.

Згідно з Конвенцією 1951 року, біженцям надаються ті ж самі права, що й іноземцям, якщо для них не передбачені сприятливіші умови перебування.

Досвід, набутий у перші роки незалежності України, переконав у необхідності якнайшвидшого врегулювання питань захисту біженців і шукачів притулку, тому історично склалося так, що Україна вжила відповідних заходів до надання згоди на обов'язковість Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців. Результатом законодавчої роботи за цим напрямом спочатку став прийнятий 24 грудня 1993 р. Закон України «Про біженців», а потім – прийнятий 21 червня 2001 р. новий Закон України «Про біженців», завдяки якому було загалом досягнуто відповідності норм українського національного законодавства міжнародно-правовим стандартам у сфері захисту прав біженців, передусім Конвенції про статус біженців 1951 р. та Протоколу щодо статусу біженців 1967 р. 10 січня 2002 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців». Відповідно до цього Закону Україна зобов'язалася виконувати вимоги зазначених міжнародно-правових актів.

Ці законодавчі акти окреслили національне визначення основ адміністративно-правового статусу біженців, насамперед, тих прав, якими вони можуть користуватися на території України та які б гарантувалися з боку держави.

Прийняття Конституції України також було важливим етапом у розвитку інституту захисту прав біженців в Україні. Особливе значення у цьому питанні мають положення ст. 26, що гарантують іноземцям і особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, а отже і біженцям, рівність прав, свобод і обов'язків із громадянами України, свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, забороняють будь-яке обмеження прав за різними ознаками. При цьому на зазначених осіб також розповсюджуються певні обмеження, як й на інших іноземців, у випадках передбачених Конституцією та Законами України.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні дійшло висновку про те, що Конституція України відкриває широке правове поле для мігрантів, зокрема біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Але вони потребують належної деталізації та конкретизації, з огляду на встановлення чіткого адміністративно-правового статусу вказаних осіб, врегулювання їх відносин з органами державної влади та управління на рівні поточного законодавчого регулювання.

Тому важливим кроком на шляху до вдосконалення системи адміністративно-правових гарантій захисту прав біженців, шукачів притулку в Україні та інших вразливих категорій осіб стало прийняття 8 липня 2011 року Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тим-

часового захисту», який замінив Закон України «Про біженців». Новий Закон, прийнятий з метою наближення до стандартів захисту ЄС, значно розширив коло осіб, яким надається захист в Україні, забезпечивши законодавче врегулювання проблеми додаткового та тимчасового захисту осіб, які не підпадають під ознаки біженця, але також потребують захисту. Крім того, до переваг цього Закону можна віднести поліпшення захисту неповнолітніх дітей біженців, встановлення єдиної довідки про звернення за захистом в Україні та положення про видачу дозволу на проживання одночасно з визнанням статусу біженця.

Також, адміністративно-правовий статус цих осіб регулюється та деталізується положеннями Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» ,а саме в ч. 2 та ч. 3 ст. 4,де зазначається, що іноземці та особи без громадянства, яких визнано біженцями в Україні або яким надано притулок в Україні, вважаються такими, які постійно проживають на території України з моменту визнання біженцем в Україні або надання притулку в Україні. Постійне проживання на території України біженців підтверджується посвідченням біженця.

Іноземці та особи без громадянства, яких визнано особами, що потребують додаткового захисту, або яким надано тимчасовий захист в Україні, вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України. Тимчасове проживання на території України таких іноземців та осіб без громадянства підтверджується посвідченням особи, яка потребує додаткового захисту в Україні, або посвідченням особи, якій надано тимчасовий захист в Україні.

Окремо слід зупинитися на аналізі основних положень Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» 2011 року,так як саме цей закон становить основу національного механізму захисту цих осіб, а також регламентує базові положення щодо особливостей їх адміністративно правового статусу.

Зокрема визнання біженцем або особою, що потребує додаткового захисту відбувається за рішенням Державної міграційної служби, прийнятого за заявою особи, яка бажає набути відповідного статусу. Рішення про відмову в прийнятті такої заяви або про відмову в оформленні документів для вирішення зазначеного питання, протягом п'яти робочих днів з дня отримання повідомлення про відмову можуть бути оскаржені в установленому законом порядку до Державної міграційної служби, а також до суду у порядку, передбаченому КАС України.

Одним із вагомих недоліків нового закону є його невдалі формулювання. Саме некоректні формулювання, є однією з підстав, які заважають процедурі набуття статусу біженця або статусу осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Зокрема те, як сформульовані підстави для надання тимчасового захисту, викликає багато сумнівів. Так поняття «зовнішньої агресії», «громадянської війни» та «зіткнень на етнічній основі» не визначені ані в обов'язкових нормах міжнародного права, ані в українському законодавстві. Отже, вирішення питання про кваліфікацію тієї чи іншої ситуації як підстави для надання тимчасового захисту залишається на розсуд конкретної посадової особи, яка має широке поле для маневру і вимушена при цьому керуватися переважно своїм внутрішнім переконанням.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців також звернуло увагу на відсутність додаткових можливостей для доступу Управління до осіб, якими воно опікується .

Ще однією проблемою регулювання питань захисту біженців і шукачів притулку в Україні є відсутність узгодженості норм українського законодавства, що регулює різні аспекти суспільних відносин із законодавством про біженців.

Таким чином, слід зробити висновок, що біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту мають невід'ємні права, які потребують належного адміністративно-правового забезпечення, гарантування, захисту та охорони. Для того, щоб ці особи могли ефективно та в повному обсязі реалізувати надані їм права, здійснювати розкриття їх потенціалу, з метою самостійного забезпечення свого проживання в Україні, слід провести ряд організаційно-правових заходів. Однак багато що залежить також від розумної практики застосування правових норм посадовими особами уповноважених державних органів, оскільки саме вони зрештою приймають владні рішення, які здатні суттєво вплинути на подальше життя цих осіб.

Науковий керівник:

Клочкова Анна Сергіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 47 група

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ З МОРСЬКИМ ПІРАТСТВОМ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Серед актуальних проблем, що стоять перед світовим співтовариством держав і потребують свого негайного вирішення, важливе місце належить морському піратству. Головним чином, ця пояснюється активізацією діяльності морських піратів у багатьох регіонах світу.

За останні десять років морське піратство стрімко переросло в проблему світового масштабу, яку сьогодні багато держав оцінюють як один із різновидів міжнародного тероризму. Вказана проблема явно та безперечно загрожує не-

ймовірними негативними наслідками, насамперед, серйозними порушеннями системи світового морського судноплавства та вантажно-пасажирських перевезень, які супроводжуються не тільки великими людськими жертвами, а й важкими економічними та екологічними наслідками, політичним напруженням міжнародних відносин між державами тощо.

До розгляду питань, пов'язаних з вирішенням проблем міжнародно-правового регулювання боротьби з піратством, неодноразово зверталися провідні українські та зарубіжні науковці у галузі морського права – Г.А. Анцелевич, А.Л. Колодкін, Ю.С. Ромашев, В.М. Прус, А.Н. Шемякін та інші. Разом з тим ситуація, пов'язана зі стрімким зростанням морського піратства, вимагає відповідного доктринального аналізу в сучасному міжнародному праві, що і зумовлює необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Слід визначити, який зміст вкладає сучасне міжнародне право у поняття морського піратства. Згідно зі статтею 101 Конвенції ООН з морського права 1982 року піратство визначається як будь-який неправомірний акт насильства, затримання чи будь-який грабіж, що здійснюється з приватними цілями екіпажем або пасажирами будь-якого приватновласницького судна чи приватновласницького літального апарату і спрямований: у відкритому морі проти іншого судна чи літального апарату або проти осіб чи майна, що знаходяться на їх борту; проти будь-якого судна чи літального апарату, осіб чи майна в місці поза юрисдикцією будь-якої держави.

До основних чинників, які сприяють піратству слід віднести:

– відсутність загальновизнаної ефективної договірно-правової бази з питань самооборони та захисту суден від озброєних нападів;

– низький рівень науково-технічного співробітництва держав у створенні єдиної системи протидії піратству в регіоні;

– відсутність єдиних підходів у здійсненні заходів боротьби з актами піратства на міжнародному та державному рівнях;

– недостатньо ефективна участь міжнародних організацій у підтриманні правопорядку на морі;

– невизначеність стосовно міжнародних злочинців (під юрисдикцію якої держави вони мають підпадати, як їх судити, де вони мають відбувати покарання).

На сьогодні питання міжнародного співробітництво у боротьбі з морським піратством врегульоване за допомогою відповідних Конвенцій ООН 1958 року та 1982 року, в яких була закладена основа міжнародно-правового співробітництва для боротьби з піратством у відкритому морі. Однак конкретного ефективного механізму реалізації положень цих конвенцій поки ще не створено. Говорячи про значення співробітництва держав, яке здійснюється в рамках міжнародних міжурядових організацій, таких як Міжнародна морська організація – спеціалізована установа ООН, слід відзначити, що в рамках вказаної

організації був прийнятий міжнародно-правовий акт, який регулює окремі питання попередження актів піратства – Міжнародний кодекс з охорони суден та портових споруд. Кодекс встановлює уніфіковані стандарти безпеки, у тому числі щодо несанкціонованого проникнення сторонніх осіб на судно. Міжнародна морська організація неодноразово приймала циркуляри для держав-членів цієї організації з питань піратства. Тієї ж організацією були розроблені декілька рекомендацій з метою боротьби з піратством та грабунками суден. Однак зміст цих рекомендацій мало в чому може на практиці допомогти морякам у боротьбі зі злочинцями.

Аналіз міжнародно-правових проблем боротьби з морським піратством дозволяє визначити такі основні напрямки протидії у даній сфері:

1) усунення протиріч і невідповідностей національних юридичних актів, що стосуються боротьби з піратством (законодавство окремих країн навіть не кодифікує поняття піратства, а розслідування злочинів ведеться по статтях, пов'язаних із крадіжками і грабежем);

2) розширення дво– і багатостороннього співробітництва з організацією спільного патрулювання об'єднаними силами, створення єдиної інформаційної системи спостереження, сприяння в підготовці особового складу сил берегової охорони і військово-морських сил, проведення спільних навчань і маневрів, обмін інформацією і технічним співробітництвом;

3) вірогідне та необхідне поглиблення діяльності в рамках більш широкого спектра міжнародних організацій та інститутів, за провідної ролі на світовому рівні Міжнародної морської організації ООН;

4) укладення нового міжнародного договору, який містив би дієві міжнародні норми щодо попередження та припинення актів піратства проти торговельного судноплавства;

5) поширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду на піратство як на один із найбільш небезпечних міжнародних злочинів.

Таким чином, проблема піратства сьогодні залишається однією з найактуальніших, що суттєво впливає на торгове судноплавство в окремих районах Світового океану і навіть на стан регіональної безпеки в цілому. Ефективна протидія і боротьба з піратством за сучасних умов неможлива без координації зусиль міжнародного співтовариства і розвитку регіонального співробітництва. До того ж, великої актуальності набуває протидія піратству завдяки його потенційно можливому взаємозв'язку з міжнародним тероризмом. Радикальні зміни у міжнародному морському праві та механізмах – це те, що міжнародна спільнота може протиставити вказаній загрозі.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Ковбаса Юлія Володимирівна
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут права, студентка, 2 курс, група

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА З ПРАВ ЛЮДИНИ

Право як система правил поведінки, виступає регулятором усіх суспільних процесів в державі. Право дозволяє і забороняє, охороняє і карає. Іншими словами, право безпосереднім чином впливає на людське життя.

Сьогодні ми маємо широкий перелік прав, які безперервно поповнюються відповідно до розвитку різних сфер життя суспільства. XXI століття відзначається розвитком науково-технічного прогресу, якісними змінами потреб та прагнень у суспільстві, розширенням можливостей вибору поведінки людей.

Сучасна Україна переживає період входження в європейський правовий простір. З огляду на необхідність приведення українського законодавства у відповідність із нормами і принципами міжнародного права, досить значущим і актуальним є вивчення європейського законодавчого досвіду та європейської правової доктрини.

Дослідження, присвячені правам людини, мабуть, ніколи не втратять своєї актуальності. Не зважаючи на той факт, що дане питання є об'єктом досліджень широкого кола науковців, перелік питань, які підлягають вивченню, є невичерпним. Перш за все, це обумовлено тим, що відповідно до трансформацій, які відбуваються у суспільстві в цілому, змінюються й підходи до визначення поняття, обсягу, способів забезпечення та захисту прав людини.

Значний науковий інтерес до цієї теми став предметом наукового аналізу в роботах багатьох вчених, серед яких: Е. Лукьянова, М. Марченко, О. Осинська, О. Смірнова, В. Ватаманюк, В. Мармазов, С. Шевчук та ін.

У юридичній науці існують наступні визначення прав людини як самостійної правової категорії. Права людини – загальнолюдська універсальна цінність, поняття складне і багатогранне. Йому важко дати одне єдине визначення і однозначне тлумачення. Безліч прийнятих міжнародних угод і конвенцій з прав людини спрямовані на встановлення та гарантування прав і свобод людини. Права людини – явище соціально-історичне. Зважаючи на сучасне звучання і вміст уявлень про права людини, варто, мати на увазі і момент історичної спадкоємності цих прав. Історія формування і еволюція уявлень про права людини нерозривно пов'язана з історією виникнення і розвитку теоретичних знань про державу, право, політику, законодавство.Права людини – це соціальна спроможність людини вільно діяти, самостійно обирати вид і міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних матеріальних і духовних потреб людини шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами.

Традиційно для класифікації прав людини використовують теорію поділу прав людини, яку розробив французький правознавець Карел Васак. Основою цієї концепції є генераційний підхід, а саме, поділ прав на три покоління. До першого покоління відносять громадянські і політичні права, до другого – соціально-економічні, а до третього – права колективні або солідарні.

У XXI столітті можна говорити про становлення четвертого покоління прав людини, що відбувається у зв'язку з розвитком сучасних технологій та Інтернету: право на інформаційний простір миру, на надання різноманітних послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях. Також не з'ясованими, але перспективними є права людини, пов'язані з клонуванням, відкриттями у сфері генетики і мікробіології.

Протягом XX століття сталося ряд подій, які надовго, а можливо – і назавжди залишаться в пам'яті людства, в його історії. Однією з таких подій було прийняття 10 грудня 1948 р. в Парижі Загальної декларації прав людини. Вона істотно поповнила скарбницю людської цивілізації, звеличила собою людство і певною мірою захистила його. Дух цієї Декларації, образно кажучи, став ніби ангелом-охоронцем для кожної людини, документом зрілості, мудрості людства.

Відповідно до частини четвертої ст. 55 Конституції України за захистом прав і свобод до Європейського суду може звертатися кожна людина, що використала в Україні всі гарантовані вітчизняним законодавством засоби правового захисту.

Важливою подією у справі утвердження верховенства права та європейських підходів до розуміння прав людини в діяльності вітчизняних судів стало прийняття Верховною Радою України Закону від 23 лютого 2006 р. № 3477-IУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон № 3477-IV), у ст. 17 якого визначено обов'язок судів України при розгляді справ застосовувати Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права.

Зокрема, у правовій системі Європейського Союзу права людини сприймаються як нерозривно пов'язані з іншими стрижневими для суспільства постулатами – верховенства права і плюралістичної демократії. Орієнтація на повагу прав людини закріплена як імператив всіх гілок влади.

Ставлення України до Загальної декларації повністю визначилося і могло визначитися лише після проголошення її незалежності і прийняття нової Конституції 28 червня 1996 року.

Це ставлення знайшло вияв, насамперед, у таких явищах: в імплементації в Конституції України більшості положень Загальної декларації та інших міжнародно-правових актів, прийнятих на її основі і в її розвиток (положень щодо загальних принципів та щодо громадянських і політичних та економічних і соціальних прав). Про це свідчили неодноразові офіційні висновки міжнародних експертів під час підготовки проекту нової Конституції України і після її прийняття. Вони вважали проект Конституції взірцем в імплементації міжнародно-правових актів з прав людини і, звичайно, Загальної декларації прав людини і Пактів про громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права і свободи, – з точки зору повноти системності цих прав, їх пріоритетів, гаранто-

ваності і чіткості, недвозначності; у створенні в Україні організаційно-правових структур, спрямованих на забезпечення і гарантування прав людини – державного і недержавного характеру: інституту Президента України, інституту Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, інституту Конституційного Суду; у приєднанні до міжнародних договорів з прав людини і міжнародних органів та організацій; в істотному покращенні в останні роки (після здобуття незалежності) реалізації в Україні ряду громадянських і політичних прав, які із символічних прав значною мірою перетворились в реальні. Реальними стали, зокрема, право на об'єднання насамперед в політичні партії, яких нині близько 70, право на участь в управлінні державними справами, зокрема, обирати і бути обраним, брати участь у референдумах, право на інформацію тощо.

Враховуючи практичні кроки України на шляху до утвердження верховенства права та останні позитивні тенденції в українському правовому полі, можна сподіватись, що застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Суду з прав людини національними органами та судовими інстанціями дозволять у майбутньому уникати констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції.

Отже, Конвенція є важливим і надзвичайно впливовим чинником залучення у правову систему України європейських правових цінностей, які стосуються захисту прав людини і мають високий гуманітарний потенціал. Застосування Конвенції в Україні дасть можливість змінити унітарні позитивістські погляди на право і ввести в теорію та практику необхідний плюралізм, включаючи рецепцію природного права; застосувати нові та «динамічні» принципи і методи тлумачення норм про права людини; змінити стиль написання судових рішень; розвинути конституційну юриспруденцію основних прав людини.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ *Л. Р. Наливайко.*

Костандян Анна Вачеївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 5 група

РОЛЬ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ

Відповідно до ст. 28 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права створюється Комітет по правах людини. До складу Комітету входять 18 експертів, яких обирають із числа громадян держав – учасниць Пакту. Питання

ролі Комітету ООН по правах людини у сфері захисту прав людини є важливим з огляду на те, що ні в Пакті про громадянські та політичні права, ні в Факультативному протоколі до нього не визначається ціль створення цього органу, що зумовлює певні питання щодо його завдань та ролі у сфері захисту прав людини.

Для з'ясування тієї ролі (як діяльнісної характеристики), що відіграє Комітет ООН по правах людини слід дослідити функції, що покладаються на нього відповідно по чинних міжнародних актів, так як його вплив на стан захисту прав людини може виражатися лише через здійснення цих функцій.

Комітет ООН по правах людини виконує функції, передбачені нижче.

Розгляд доповідей держав, які ратифікували Міжнародний пакт про громадянські та політичні права або приєдналися до нього, про вжиті ними заходи щодо втілення в життя прав, закріплених в Пакті, і про прогрес, досягнутий у використанні цих прав. Доповідь відповідної держави вивчається спочатку спеціальною робочою групою Комітету, потім Комітет у повному складі протягом двох днів вивчає доповідь. Після цього проводиться відкрите засідання за участю представників держави, в ході якого представники держави відповідають на запитання членів Комітету. За підсумками розгляду кожної доповіді Комітет приймає так звані «заключні зауваження», що представляють собою думку Комітету про стан справ зі здійсненням Пакту у відповідній державі-учасниці.

Хоча заключні зауваження Комітету з юридичної точки зору не мають обов'язкової сили, вони відображають думку єдиного експертного органу, правомочного і здатного виносити такі постанови. Ігнорування або недотримання державами заключних зауважень свідчило б про їхнє несумлінне виконання своїх зобов'язань по Пакту.

Відповідно до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Комітет уповноважений отримувати і розглядати повідомлення від окремих осіб, які стверджують, що вони є жертвами порушення тією чи іншою державою – учасницею Пакту якогось із прав, викладених у Пакті. Після цього Комітет приймає рішення, є повідомлення прийнятним чи ні. Якщо повідомлення визнається прийнятним, то Комітет звертається до відповідної держави з проханням надати пояснення або заяви, що роз'яснюють дану проблему, і повідомити про те, чи були вжиті цією державою будь-яких заходів для її врегулювання. Для подання державою відповіді визначений крайній термін у шість місяців. Після цього авторові скарги надається можливість висловити свої зауваження щодо відповіді держави. Потім Комітет формулює свої остаточні міркування і повідомляє їх відповідній державі і авторові скарги.

Рішення Комітету носять рекомендаційний характер, проте сам факт скарги, сама процедура розслідування і розгляду носять компрометуючий характер, тому держави прагнуть не тільки не доводити до розгляду, урегулювавши всі проблеми даної скарги, але нерідко ліквідують причини, котрі призвели до скарги. При цьому важливу роль відіграють виступи членів Комітету та їхній аналіз ситуації в країні. Скарги відіграють важливу роль у регулярних звітах, які надають держа-

ви – члени Комітету. Так, Факультативний Протокол до Пакту про громадянські та політичні права передбачає, що Комітет включає до своєї щорічної доповіді, передбаченої статтею 45 Пакту, короткий звіт про свою діяльність згідно з цим Протоколом (тобто, доповіді про скарги осіб). Порівнюючи значення Комітету ООН по правах людини з іншими подібними міжнародними установами (наприклад, з ЄСПЛ), то слід зазначити два критерії для порівняння: територія охоплення та обов'язковість рішень. Слід зазначити, що Комітет ООН по правах людини поширює свою діяльність на держав-членів ООН, тобто має територіальне поширення на більшу територію, ніж інші подібні органи. Що ж до обов'язковості рішень, то слід зазначити, що хоча в Факультативному протоколі не зазначено про обов'язковість рішень Комітету (на відміну від рішень ЄСПЛ, які є обов'язковими), їх виконання є свідченням цивілізованості та міжнародного статусу держави, тобто на практиці доповіді Комітету виконуються державами так само, як і обов'язкові рішення інших подібних органів. Отже, в цьому контексті Комітет ООН по правах людини є ефективнішим за інші подібні органи.

Отже, дослідивши функції Комітету ООН з прав людини слід зазначити що, функції Комітету передбачають розгляд доповідей держав щодо стану дотримання положень Пакту про громадянські та політичні права та скарг окремих осіб щодо порушення прав, які передбачені Пактом і реагування та них відповідними актами, що носять рекомендаційний характер. Попри те, що в міжнародному праві склалася практика, яка відповідає принципам політичної доцільності та політичної ввічливості, на наш погляд, необхідним було б передбачити таку функцію Комітету з прав людини як тлумачення положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права з метою розсіяти будь-які сумніви щодо охоплення і сенсу його статей.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Гаркуша А.О.*

Лавренко Анастасія Ігорівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 1 група

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА РІВНОГО ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Однією з гарантій нормального функціонування та розвитку держави в постіндустріальному суспільстві є вдалий підбір кадрів на посади державних службовців, що сприяє налагодженню і побудові ефективної системи державної

влади, починаючи з її вищих органів і закінчуючи нижчими ланками останньої. Такий підбір має здійснюватися переважно на конкурсній основі, з урахуванням специфіки роботи, належного рівня освіти та кваліфікації особи, а також усвідомлення відповідальності за неналежне виконання покладених на неї завдань.

У ст. 21 Загальної декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, закріплено, що кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників, а також має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

Ці важливі міжнародно-правові положення знайшли своє відображення у Конституції України, зокрема ст. 38 регламентовано, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Слід особливо підкреслити, що у ч.2 вказаної статті зазначено, що громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Розвиток цих конституційних положень відбувається у Законі України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року, який на теперішній час є діючим базовим законодавчим актом у відповідній сфері правового регулювання. Так у ст. 4 зазначається, що право на державну службу мають громадяни України незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної приналежності, статі, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання, які одержали відповідну освіту і професійну підготовку та пройшли у встановленому порядку конкурсний відбір, або за іншою процедурою, передбаченою Кабінетом Міністрів України.

Таким чином можна зробити висновок, що поточне законодавство України певним чином регламентує питання, пов'язані зі вступом і проходженням державної служби з урахуванням основоположного принципу рівності доступу до останньої.

У науковій літературі, присвяченій дослідженню цього питання немає єдиної точки зору з приводу того, як слід розглядати поняття державної служби та на якому з її аспектів робити акцент, щоб максимально ефективно реалізувати конституційне право громадян на рівний доступ до державної служби на практиці, в процесі здійснення державного управління. Деякі вчені наголошують на створенні спеціальних законів, таких як «Про засади державної служби», «Про адміністративну службу», а також переважної регуляції аналізованого питання саме в цих законах. Існують пропозиції щодо більшого акценту на розвиткові антикорупційного законодавства на базі існуючого базового Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», тобто таким чином розглядати проблему рівного доступу до державної служби через призму підвищення міру персональної відповідальності службовців. Є думки і щодо створення закону «Про дер-

жавне прогнозування та програми розвитку», в якому слід передбачити норми, щодо планування і прогнозування кількості та особливостей набору громадян на державну службу взагалі, а також за окремими її видами з урахуванням нагальних потреб держави. Таким чином, подальше врегулювання цих питань, тобто яким шляхом вирішиться дана проблематика, залежить, насамперед, від волі законодавця та принципів політичної спрямованості України.

В європейській правовій доктрині існує цікава Концепція належної адміністрації (англ. –goodadministration), що сформувалася з метою уніфікованого визначення вимог до діяльності публічних адміністрацій країн – членів Ради Європи, Європейського Союзу. Вона базується на засадах оптимального урядування, необхідного державі, виходить з принципу верховенства права та розкриває його істотні складові. Оскільки у європейській практиці, принципи даної концепції знайшли нормативного закріплення у системах національного законодавства, де закріплено обов'язок державних службовців щодо дотримання цих правил у відносинах з громадянами, то її практичне виконання забезпечується засобами державного примусу. До того ж зміст вказаних принципів постійно оновлюється й удосконалюється, що відбивається і в поточних законах. Останнім часом Радою Європи ведеться робота щодо кодифікації європейських принципів належної адміністрації з метою створення єдиного Модельного кодексу належної адміністрації**.**

У нашій країні жодний документ не закріплює вимог щодо необхідності дотриманняпринципів і стандартів належної адміністрації , а також їх перелік. Між тим подібний законодавчий акт в Україні є невід'ємною умовою досягнення рівня адміністративної здатності органів виконавчої влади, необхідного для функціонування в Європейському адміністративному просторі. Виходячи з наведеного, вважаємо, що в Україні *доцільно розробити проект Кодексу належної адміністрації, який став би своєрідним доктринальним фундаментом правовідносин органів публічної влади з приватними особами*(за винятком адміністративно-деліктних відносин, які планується включити до проекту нового Кодексу України про адміністративні проступки).

Багато вчених-адміністративістів, зокрема В. Б. Авер'янов, А. А. Пухтецька вважають, що запровадження такого Кодексу належної адміністрації допоможе уникнути великого масиву нормативно-правових актів та значним чином гарантувати конституційні права громадян України, зокрема рівного доступу до державної служби.

Слід погодитися з думками стосовно того, що діючий Закон України «Про державну службу» 1993 року застарів та належним чином не регулює багатьох питань у цій сфері.

Необхідно зазначити, що існує новий закон з аналогічною назвою від 17 листопада 2011 року, який набуде чинності від 1 січня 2014 року. Зокрема, новий закон визначає державну службу в більш сучасному розумінні з огляду на завдання і функції держави, що реалізуються державними службовцями в процесі їх діяльності: «Державна служба – професійна діяльність державних службовців з підготовки пропозицій щодо формування державної політики, забезпечення її реалізації та надання адміністративних послуг».

Але, якщо зробити аналіз цього закону, то можна дійти висновку, що у контексті гарантування конституційного права громадян до доступу до державної служби, то цей закон не зробив великого кроку у модернізації зазначеного питання. У ст. 15 цього Закону закріплено, що право на державну службу з урахуванням вимог щодо рівня професійної компетентності, напряму підготовки (спеціальності) та обмежень, установлених цим Законом, мають громадяни України, яким виповнилося 18 років, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які вільно володіють державною мовою.

Таким чином, встановлені критерії, за якими не кожний може бути належний до державної служби (наприклад, особа, яка за рішенням суду визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена, має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку тощо) але це механізм, що лише поліпшує реалізацію прав людини і громадянина, оскільки запобігає узурпації, вдосконалює кадровий склад органів державної влади, сприяє ефективності їх роботи. Разом з тим, законодавець має вдосконалити систему нормативних актів, що стосуються порядку відбору кадрів на державну службу, адже існуюча система часто лише породжує корупційні дії, а не гарантує права рівного доступу громадян до державної служби. Це має місце, оскільки значним чином на систему оцінювання претендентів на посаду впливає людський фактор, не визначено конкретних джерел, де б висвітлювалися вакансії на посади.

Можливо, для вирішення цього питання необхідно переймати досвід зарубіжних країн. Тут у більшості випадків використовується конкурс (Німеччина, Франція, Іспанія, Польща). Існують також інші форми відбору: позаконкурсні процедури (конкурс документів, призначення на посаду урядом), які доцільні тільки в країнах з високим рівнем політико-правової культури та правових традицій, комбінування «відкритого» та «закритого» відбору (США), запровадження конкурсних комісій (Великобританія).

Важливою проблемою стосовно прийому на державну службу є і гендерна нерівність. Нажаль, як показує досвід, перевага надається представникам чоловічої статі. Але тут повинен мати місце принцип рівних можливостей, закріплений в Конвенції Міжнародної організації праці 1958 Про дискримінацію в галузі праці та занять. Багато країн закріпили цей принцип в своїх конституціях та законах.

Вказане вище дозволяє нам дійти висновку про те, що належними гарантіями реалізації конституційного права громадянина на вільний доступ до публічної служби буде вдосконалення системи законодавства в цій сфері, а також по-

силення державного контролю щодо додержання органами публічної влади такого права. Уявляється, що цьому вельми сприятимемо створення та прийняття кодифікованого акту (Кодексу належної адміністрації), положення якого уможливлювали б реальну відповідальність за недотримання відповідних принципів виконання державної служби посадовими особами. При цьому перейняття позитивного досвіду зарубіжних країн в системах конкурсного відбору допоможе досягти успіху в цій сфері та належним чином гарантувати право рівного доступу громадян до держаної служби.

Науковий керівник:

Літвінова Олександра Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 43 група

ЩОДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК

Проблема підвищення ефективності механізму захисту прав людини була і залишається однією з найбільш актуальних як у внутрішньодержавному, так і у міжнародному праві.У багатьох міжнародних правозахисних документах підкреслюється, що права людини є універсальними в тому розумінні, що вони застосовуються до кожної людини.

ЄвропейськаінтеграціявУкраїнівизнана головнимнапрямомдержавноїзовнішньої політики.Стратегічноюметоюнашоїдержавиєдосягненняєвропейськихстандартівусіхсферах життя:політичній,економічній,соціальній, в тому числі, у сфері ґендерної рівності. У Європі питанню забезпечення рівноправності жінок і чоловіків приділено неабияку увагу не в останню чергу внаслідок особливостей інтеграційних процесів. Глобальний процес становлення міжнародних інститутів і договірного закріплення прав людини призвели до того, що право Євросоюзу намагається скорегувати внутрішні механізми захисту і забезпечення прав людини, що склалися у державах-членах.

Суспільні трансформації останніх десятиліть викликають підвищення інтересу до комплексу гендерних проблеми. В сучасному світі рішення, що впливають на життя всіх людей, в більшості своїй все ще приймаються чоловіками, а проблеми жінок майже повсюдно вирішуються в другу чергу. Саме тому світове співтовариство відносить жінок до найбільш соціально вразливих верств населення. Жінки продовжують стикатися з прихованою та явною дискримінацією і маргіналізацією та значно меншою мірою, порівняно з чоловіками, користуються плодами розвитку суспільства, складаючи 70% бідного населення світу, як говорить статистика. Така вразливість є наслідком соціальної дискримінації, яка має системний характер і здійснюється у межах конкретних держав. З огляду на це, жінки потребують створення найбільш ефективного міжнародно-правового механізму забезпечення їх прав, назріла необхідність пошуку шляхів і можливостей розширення їх прав і можливостей для того, щоб вони могли відстоювати власні пріоритети та цінності як рівноправних партнерів чоловіків в процесі ухвалення рішень всіх рівнів.

Сучасні цивілізовані держави засуджують дискримінацію стосовно жінок у всіх її формах і зобов'язуються проводити політику з ліквідації дискримінації. Заходи Європейських співтовариств у галузі боротьби з проявами статевої дискримінації тривалий час не мали системного характеру, були більшою мірою пов'язані з необхідністю забезпечення рівноправності в конкретних аспектах функціонування.

Поступово відбувається гендерне реформування міжнародного права. Правовими засадами гендерної демократії є міжнародне і національне право. У міжнародному праві, як і в національному праві переважної більшості держав, гендерний аспект спочатку був відсутнім. Поява національних правових норм у галузі захисту прав людини традиційно була пов'язана з намаганням захистити, як вважалося, слабших – дітей і жінок – від тяжких умов праці. У сучасному міжнародному праві державами-членами ООН розроблено, укладено й ратифіковано понад 20 міжнародних Конвенцій, спеціально присвячених тим чи іншим питанням захисту прав жінок. В межах або під егідою ООН відбулася низка міжнародних конференцій та інших заходів, присвячених питанням захисту прав жінок. Основними досягненнями міжнародної спільноти, зокрема Організації Об'єднаних Націй у сфері захисту прав жінки є ініціація та заохочення до міжнародної співпраці у цій сфері; визнання рівноправності чоловіків і жінок; заборона торгівлі жінками, в тому числі заборона проституції; заборона насильства щодо жінок, оскільки насильство є порушенням прав жінки, що потребує розвитку механізмів запобігання насильству та допомоги жертвам насильства; закріплення принципів рівності у політичному, економічному та інших сферах життя суспільства.

Основним (базовим) міжнародно-правовим документом, спеціально призначеним для захисту прав жінок, є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Для спостереження за ходом її здійснення було засновано Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, що складався на момент набрання чинності Конвенцією з вісімнадцяти експертів.Держави-учасниці, засуджуючи дискримінацію щодо жінок в усіх її формах, погодилися негайно всіма відповідними заходами здійснювати політику ліквідації дискримінації щодо жінок і з цією метою взяли чимало зобов'язань, які мають методично-рекомедаційне значення не тільки для держав-учасниць, а й для всіх інших країн демократичної орієнтації. Конвенція закріплює позитивні та негативні обов'язки держав.

Також слід приділити увагу міжнародно-правовому захисту прав жінок і дітей, які знаходяться у особливо тяжкому становищі, перебуваючи у статусі нелегальних мігрантів. Жінки знаходять роботу переважно у неофіційному секторі, де майже завжди ігноруються правові норми, які регулюють питання заробітної плати та умов праці. У процесі нелегального переправлення жінки зазнають особливих форм експлуатації, щодо них застосовуються різні форми насилля, особливо сексуального. Окремо в цьому ракурсі постає проблема торгівлі жінками. Як складова частина явища нелегальної міграції, таємне перевезення жінок відрізняється тим, що є водночас експлуатацією жінок, зловживанням і порушенням фундаментальних прав людини. Об'єкти торгівлі з метою їх подальшої експлуатації, можуть, так би мовити, балансувати протягом усього періоду на грані легального та нелегального статусу. Міжнародні договори з питань боротьби з торгівлею жінками можуть стосуватися різних аспектів і напрямів такого співробітництва, є різними за змістом і формою, з неоднаковими практичними значеннями. Окремі питання такого співробітництва регулюються різними видами двосторонніх угод: консульськими конвенціями, угодами про реадмісію (повернення та зворотній прийом), про правову допомогу. Подібні багатосторонні угоди стосовно боротьби з окремими видами міжнародних кримінальних злочинів мають особливе значення.

Незважаючи на те, що тисячолітній «жіночий» досвід з охорони й підтримки життя не має культурних форм репрезентації, він повинен бути затребуваний для запобігання озброєним насильницьким конфліктам. Нав'язувані традиційною культурою моделі «чоловічого» й «жіночого» не тільки заважають самореалізації кожної жінки та кожного чоловіка, а і перешкоджають розвитку суспільства в цілому. Визнаючи, що зміни традиційних ролей чоловіків і жінок у суспільстві є необхідними для досягнення повної рівноправності статей, Конференція в 1981р. прийняла Конвенцію і Рекомендацію стосовно працівників з сімейними обов'язками. Документами передбачено, що працюючі чоловіки і жінки повинні мати можливість користуватись своїм правом одержувати або брати участь в зайнятості, не піддаючись дискримінації через свої сімейні обов'язки і, наскільки це можливо, «без конфлікту між своєю працею і сімейними обов'язками».

У суспільстві повинна відбутися зміна соціокультурної моделі поведінки чоловіка й жінки з метою викорінення звичаїв та практики, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності або меншовартості однієї статі. Держава повинна забезпечити таке сімейне виховання, що включає в себе розуміння материнства як важливої соціальної функції та визначення спільної відповідальності чоловіка та жінки за виховання і розвиток своїх дітей. На міжнародному рівні жінка має можливість без будь-якої дискримінації представляти свою країну та брати участь у роботі міжнародних організацій.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Лобова Альона Юріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 42 група

ІНВЕСТИЦІЙНІ СПОРИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність теми полягає, на наш погляд, в тому, що у сучасних умовах Світової економіки інвестиційна діяльність набула свого поширення, вийшла за національні рамки. В будь-якій діяльності, між сторонами можуть виникати спори, інвестиційна діяльність не є виключенням. Тому об'єктом дослідження цієї роботи є механізми вирішення інвестиційних спорів в міжнародному праві, що виникли між державою та іноземною особою.

Дослідженням цього питання займалося багато вчених, зокрема: Буслаєва Л.М., Нікітін А.В., Фєдулов В.І., Лапшина та інші.

Так Нікітін А. В. зазначає, що проблема створення надійного механізму врегулювання інвестиційних спорів нерозривно пов'язана з питанням затвердження принципів та норм міжнародно-правового захисту капіталів в приймаючих інвестиції державах.

Цю думку підтримує і Фєдулов В.І. та наголошує на тому, що з точки зору теорії і практики міжнародного права вразливість іноземного інвестора, що здійснює свою діяльність у чужій державі, є наслідком його підпорядкованості юрисдикції приймаючої інвестиції держави, де іноземний інвестор здійснює свій проект. Таке специфічне положення іноземного інвестора вимагає встановлення чітких і ясних державних гарантій, які виключали б найменшу можливість прояву свавілля з боку адміністративних органів або прийняття будь-яких дискримінаційних заходів. У цьому зв'язку слід зазначити, що інвестиційне законодавство в рівній мірі спрямоване на регулювання дій іноземних інвесторів і самої держави, що приймає іноземні інвестиції, в тому числі судового механізму врегулювання інвестиційних спорів.

Одним із основних джерел в цій сфері можна виділити Вашингтонську Конвенцію «Про порядок вирішення інвестиційних спорі між державами та іноземними особами» від 18.03.1965 року (далі – Конвенція). Конвенція була розроблена під егідою Міжнародного банку реконструкції і розвитку та покликана організувати вирішення інвестиційних спорів між іноземним інвестором та державою, що приймає інвестиції, шляхом створення Міжнародного центру по врегулюванню інвестиційних спорів (далі – Центр).

В сучасній доктрині не існує єдиної думки щодо юридичної природи Центру та арбітражного вирішення. Так Дмітрієва В.Г. вказує на схожість процедури Міжнародного комерційного арбітража та МЦВІС. Деякі вчені наголошують на

тому, що компетенція Центру носить публічно-правовий характер, інші вчені, зокрема: Дороніна Н.Г. та Симілютіна Н.Г., стверджують, що компетенція має змішаний характер та включає в себе ознаки як публічно-правового, так і приватного характеру. На нашу думку, така позиція є більш точною та повною мірою характеризує юридичну природу Міжнародного центру по врегулюванню інвестиційних спорів.

Компетенція Центру визначена в ст. 25 Конвенції. Так до компетенції МЦВІС належить вирішення правових спорів, що виникають безпосередньо з відносин, пов'язаних з інвестиціями, між Договірною державою (або будь-яким уповноваженим органом Договірної держави, про який повідомлено Договірною державою Центру) та особою іншої Договірної держави, за умови наявності письмової згоди учасників спору про передачу такого спору для вирішення Центру.

Так на розгляд Центру було подано заяву про розгляд спору між громадянином Сполучених Штатів Америки Джозефом Леміром та Україною, справа за номером ICSID # ARB 06/18. Джозеф Лемір вважав, що Україною порушено Угоду між Позивачем (Джозеф Лемір) та Відповідачем (Україна) з врегулювання спору від 20 березня 2000, а також положення двостороннього договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про заохочення та взаємний захист інвестицій від 04.03.1994 (набрання чинності – 16.11.1996) (далі – Договір). Зокрема, ці порушення, за словами пана Леміра, призвели до несправедливого, нерівноправного, упередженого і дискримінаційного прийняття рішень у процесі визначення державою Україна переможців конкурсів на використання радіочастот, що не дозволило йому розвинути ГАЛА Радіо в повноцінну загальнонаціональну радіомережу станом на 1 січня 2001 р., а також створити дві інші загальнонаціональні мережі. Пан Лемір заявив, що ці порушення завдали йому збитків у розмірі 55 мільйонів доларів США. Інші претензії також були висунуті паном Леміром щодо існування радіоперешкод на частоті, що належить ГАЛА Радіо, збитків, які були нанесені введенням нової редакції Закону про телебачення і радіомовлення, а також відшкодування моральної шкоди, відповідні збитки в цілому склали 5 млн. доларів США. Загальна сума позову пана Леміра становила 60 мільйонів доларів США плюс відсотки. Держава Україна оскаржила питання юрисдикції, відповідальності та відшкодування збитків. Щодо юрисдикції суд відхилив заперечення України. Що стосується відповідальності, суд постановив, що Україна порушила норми міжнародного права під час проведення конкурсів на отримання ліцензій на радіомовлення, що й було основною частиною претензій пана Леміра. Трибунал визнав відповідальність України мінімум у чотирьох випадках несправедливого й нерівноправного, а також упередженого та дискримінаційного ставлення до пана Леміра згідно з Договором.

Щодо юридичної сили рішення Арбітражу, можна зазначити, що відповідно до ст. 53, 54 Конвенції Рішення Арбітражу є зобов'язуючим для сторін і не підлягає апеляції або іншому способу оскарження, за винятком тих, які передбачені в цій Конвенції. Кожна з сторін зобов'язана підкоритись та здійснювати дії, що відповідають вимогам рішення Арбітражу, за винятком випадків, коли виконання рішення було призупинено у відповідності з положеннями даної Конвенції. Кожна Договірна держава визнає рішення Арбітражу, яке прийняте у відповідності з цією Конвенцією в якості зобов'язуючого та яке забезпечує виконання грошових зобов'язань, покладених рішенням Арбітражу, в межах своєї території, так, якби це було остаточне рішення судового органу цієї держави. Договірні держави з федеративним устроєм мають право забезпечити виконання рішення Арбітражу в межах суб'єкта федерації або через федеральні судові органи та може передбачити, що такі судові органи будуть розглядати рішення Арбітражу так, якби це було остаточне рішення судового органу держави, який входить до складу держави, яка має федеративний устрій.

На сьогодні без заперечення можна казати про зростаючий авторитет Міжнародного центру з вирішення інвестиційних спорів. Про це говорить кількість справ, які підлягали розгляду Центром, на сьогодні вирішено 279 справ, на розгляді 175 справ. Оскільки в спорах між державою, що приймає інвестиції та інвестором – фізичною особою, остання є менш захищеною, тому, на наш погляд, створення Міжнародного Центру з вирішення інвестиційних спорів, є важливим кроком для захисту прав людини. Визначений порядок звернення, категорії справ, порядок вирішення спорів, юридична сила рішень – все це, гарантує фізичній особі можливість отримати відшкодування у разі порушення її прав – державою.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Локтева Анастасия Сергеевна
НИУ «Белгородский государственный университет», студентка

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Защита прав и свобод человека и гражданина – это неотъемлемый признак развитого демократического государства. Обязанность защиты прав и свобод, в основном, лежит на государстве. Почти во всех демократических государствах в Конституции или в текущем законодательстве закреплена обязанность государства обеспечить реализацию прав и свобод человека и гражданина. Но есть исключение в том случае, если это государство своим внутренним правом не может обеспечить защиту прав и свобод, то эту защиту осуществляют уполномоченные международными нормативно-правовыми актами международные органы.

В международном праве существует огромное количество нормативно-правовых актов, в которых закреплены основные права и свободы человека. Наиболее значимые из них: Устав Организации объединенных наций 1845г., Всеобщая декларация прав человека 1948г., Международный пакт о гражданских и политических правах 1966г., Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах 1966г. и многие другие.

В соответствии с основными положениями международно-правовых договоров сложилась единая система международных органов, обеспечивающих защиту прав и свобод человека. Основной организацией, обеспечивающей контроль за деятельностью других государств по защите прав и свобод, является Организация объединенных наций. В ч. 3 ст. 55 Устава ООН говорится, что основной целью ООН является: «Осуществлять международное сотрудничество в разрешении международных проблем экономического, социального, культурного и гуманитарного характера и в поощрении и развитии уважения к правам человека и основным свободам для всех, без различия расы, пола, языка и религии». Все полномочия ООН возложены на органы, созданные при нем для реализации основных целей и задач (Генеральная Ассамблея, Совет Безопасности, Экономический и Социальный Совет, Совет по Опеке, Международный Суд и Секретариат). Создана также Комиссия по правам человека, в которую входят 43 страны (в том числе Россия и Украина).

Существует большое количество иных специальных органов, уполномоченных защищать права и свободы различных категорий людей вне зависимости от оснований. К ним относятся: Комитет по правам человека, Комитет по ликвидации расовой дискриминации, Комитет против пыток и иные. Все эти комитеты имеют четко определенную структуру. Так каждый комитет состоит из 18 экспертов, в котором эксперты поделены по географическому распределению. Государства, которые входят в комитеты, обязаны представлять доклады о состоянии права в сфере реализации прав и свобод человека. В свою очередь комитеты обязаны принимать и рассматривать сообщения лиц, права которых были нарушены государством-участником Комитета. Далее после рассмотрения дела Комитет принимает решение, по которому государство, нарушившее конвенцию, отвечает перед Комитетом.

Таким образом, все созданные международные органы по защите прав и свобод человека следят за выполнением норм Конвенций, подписанных разными государствами. При несоответствии политики государства предписанным международным нормам применяются политические либо экономические санкции различного рода (реторсия, эмбарго и другие). Это был представлен универсальный уровень международной защиты.

При региональном уровне международной защиты создается организация по защите прав и свобод человека, объединившая в себе несколько стран, как правило, по географическому признаку. В нашем случае это Содружество Независимых государств, в которое вошли 11 постсоветских стран. В соответствии со ст. 33 Устава СНГ была создана Комиссия по правам человека в виде консультативного органа. Она может рассматривать запросы государств по нарушению прав человека, также индивидуальные обращения граждан по поводу нарушенных прав. Рассмотрев все положения дела, Комиссия выносит заключение.

Граждане РФ, Украины и иных стран СНГ вправе обращаться в Комиссию СНГ по правам человека. Эта норма зафиксирована в ч. 3 ст. 46 Конституции Российской Федерации («Каждый вправе в соответствии с международными договорами Российской Федерации обращаться в межгосударственные органы по защите прав и свобод человека, если исчерпаны все имеющиеся внутригосударственные средства правовой защиты»), также в ст. 55 Конституции Украины («Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна»).

Таким образом, проблема прав человека и гражданина имеет не только правовую окраску, но и политическую, даже своего рода этическую. Это одна из основных проблем не только государства, но и всего мира в целом. Так при отсутствии иных внутригосударственных средств можно обратиться в международный орган по защите прав и свобод. Международно-правовой механизм защиты прав человека с каждым годом становится все больше и больше.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующийкафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет» *Г. А. Борисов.*

Ляшенко Ксенія Вікторівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 45 група

СОМАТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНИХ АКТАХ

Актуальність дослідження категорії соматичних прав людини зумовлена тією обставиною, що XXI століття завдяки прогресивному розвитку біологічних та медичних знань започатковує нову групу прав людини. Біологічні права чи поіншому соматичні права стають дедалі частіше об’єктом вивчення юристів-міжнародників, які традиційно відносять їх поряд з політичними, соціально-економічними чи колективними до четвертої групи чи так званого «четвертого поколін-

ня» прав людини, що, в свою чергу, перебуває у процесі становлення. Ця проблема недостатньо досліджена в науці, що зумовлює її актуальність, подальше наукове опрацювання цих питань дозволить сформулювати загальне уявлення про нову категорію прав людини як елемент сучасного етапу розвитку людства.

Першими до проблематики соматичних прав як самостійної теми дослідження звернулися відомі російські дослідники В. Крусс (здійснив загальну постановку питання про концепцію соматичних прав) та А. Ковлер (розглянув соматичні права в рамках юридичної антропології, визначаючи їх як «особистісні»). На рівні монографічних досліджень слід відзначити російських вчених О. Старовойтову (проаналізувала історико-правові та теоретико-правові аспекти юридичного механізму реалізації та захисту соматичних прав) та М. Лаврик (дослідив соматичний аспект гарантій Конституційних прав).

Утвердження самої теорії соматичних прав відбувалося паралельно з розвитком біоетики, головним завданням якої було пізнання людських цінностей, співставлення права та моралі, запровадження певних обмежень для розвитку соматичних прав. При цьому, під соматичними правами розумілася визнана суспільством та державою можливість визначеної поведінки, яка виражається у повноваженнях людини повністю розпоряджатися своїм тілом.

Зміст соматичних прав зводиться до того, що особа має: право на смерть; право людини на розпорядження щодо її органів і тканин; право на одностатеві шлюби; репродуктивні права; право на зміну статі тощо.

Міжнародно-правове регулювання окремих аспектів концепції соматичних прав людини відбувається на міжнародному (в рамках ООН) та європейському регіональному (в рамках Ради Європи та Європейського Союзу) рівнях. Сучасні міжнародні акти, що закріплюють права людини четвертого покоління – Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень у сфері біології та медицини (1997 р.), Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи з генної інженерії (1982 р.), Загальна декларація про геном людини (1997 р.), Загальні медичні правила етичної генетики (1996 р.) та інші.

Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень у сфері біології та медицини закріплює такі права як право на прогностичне генетичне тестування, право на втручання в геном людини, право на селекцію статі дитини, право на трансплантацію.

На сьогодні як на міжнародно-правовому, так і на регіональному рівні, зокрема на європейському – в рамках Ради Європи та Європейського Союзу – існують нормативно-правові обмеження соматичних прав людини. Так, Загальна декларація про геном людини встановлює заборону дискримінації за генетичними ознаками (ст. 6), заборону на клонування людини з метою відтворення (ст. 11).

У рамках Ради Європи питання регулювання соматичних прав людини здійснюється шляхом прийняття Рекомендацій Комітетом Міністрів Ради Європи та Парламентської Асамблеї Ради Європи, шляхом прийняття міжнародних конвенцій, а також шляхом прийняття рішень Європейським судом з прав людини. У рамках Євросоюзу згідно з ст. 3 Хартії основних прав людини ЄС також встановлюється заборона використання тіла людини та його частин у якості наживи, заборона репродуктивного клонування людини, що, по суті, означає, що клонування в терапевтичних цілях є дозволеним. Європейський Парламент прийняв Резолюцію стосовно клонування людини (1998 р.), метою якого було заборона клонування, оскільки це принижує гідність людей, оскільки по суті означає проведення експериментів над людиною.

Підсумовуючи викладене вище слід зазначити, що розвиток і формування нової сфери прав людини безумовно призводить до низки першочергових проблем, зокрема, по-перше, на сьогодні не існує єдиного кодифікованого міжнародно-правового акту, який би визначав соматичні права людини, по-друге, міжнародний нормотворець у питанні щодо закріплення соматичних прав людини є послідовним, так як забороняються лише ті соматичні права, рівень наукових знань про які не є достатнім для їх безризикового застосування (право на клонування, наприклад).

Таким чином, міжнародно-правове врегулювання соматичних прав людини має визначальну роль, оскільки саме від досконалості міжнародно-правового механізму буде залежати як ефективність реалізації системи відповідних прав вцілому, так і перспективи відповідної подальшої гармонізації національного законодавства зокрема.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Мироненко Марина Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка,Полтавський юридичний інститут, 4 курс,44 група

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку прав людини важко вести мову про те, що національна держава або ж міжнародні міжурядові організації здатні забезпечити належний рівень їх захисту з огляду на численні порушення прав людини, що в останні кілька років відбуваються в країнах Північної Африки та інших регіонах світу. Недостатня ефективність міждержавних механізмів та процедур ставить питання про необхідність підвищення ролі міжнародних неурядових організацій, як суб'єктів міжнародного права, оскільки вони є більш орієнтованими на захист прав людини (з огляду на членство в конкретній МНО).

Серед вітчизняних науковців, які в контексті розгляду неурядових організацій, дослідили їхню роль у зовнішньополітичних процесах можна виділити: С. Костюка, А. Матвійчука, О. Тинкован. Окремі питання системи міжнародного співробітництва щодо підвищення рівня захисту прав людини розглядались в наукових працях відомих українських та зарубіжних вчених, зокрема: М.М. Агаркова, С.С. Алексєєва, А.В. Бєлявського, О.М. Бандурки, В.С. Бігун, С.Д. Білоцького, Ю.Ю. Блажевича, Д.В. Боброві, І.Л. Бородіна, М.М. Гуренко, К.Ф. Єгорова, О.С. Іоффе, В.Ф. Кавун, О.О. Красавчикова, Л.С. Криворучко, О.І. Наливайко, М.С. Малєїна, О.А. Михайлюка, О.В. Марцеляка, В.П. Палія, О.А. Підопригори, І.Й. Снігур, С.І. Чорнооченко та ін.

Останнім часом все більше зростає роль міжнародних неурядових організацій. Перші такі організації з'явилися ще в XIX ст. (Британське і Міжнародне товариства боротьби проти рабства, 1823 р.), а наприкінці XX ст. їх налічується вже понад 4 тис. Неурядові організації розрізняються за своїми розмірами, структурою, спрямуванням діяльності та її завданнями.

Міжнародна неурядова організація – це створений на підставі установчих документів, зареєстрованих відповідно до національного законодавства однієї з держав, той чи інший різновид об'єднання представників громадськості двох або більшої кількості країн світу, які поділяють його статутні та програмні цілі, що відповідають духу й принципам Статуту ООН та нормам міжнародного права.

МНО є дієвими учасниками міжнародних правовідносин, оскільки вони:

– залучають до вирішення питань світове громадянське суспільство;

– активізують демократичні процеси у сфері внутрішніх та міжнародних відносин;

– здійснюють поширення світового руху, спрямованого на захист загальнолюдських цінностей та недостатні можливості окремих держав й міжнародних організацій щодо дієвого розв'язання проблем сьогодення;

– посилюють громадський контроль над процесом розробки й прийняття міждержавних рішень стосовно забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини та суспільства у разі появи нових викликів і загроз глобалізації;

– є ближчими за інші інституції до реальних індивідуальних інтересів, де ступінь спільності, особиста значимість і внутрішня мотивація цих інтересів регулярно перевіряється, підтримується і розвивається через безпосереднє особисте спілкування.

Серед основних напрямів їхньої діяльності: моніторинг стану прав людини в окремих державах; моніторинг законодавства про права людини в окремих державах; складання доповідей про стан справ у галузі захисту прав людини; оприлюднення таких доповідей для ознайомлення громадськості та надання їх міжнародним міжурядовим органам із прав людини; участь у розробці міжнародних договорів із прав людини, а також інша діяльність.

У межах консультативних взаємовідносин з міжнародними міжурядовими організаціями міжнародні неурядові організації беруть участь у роботі всіх організацій і органів системи ООН практично на рівних правах з офіційними делегаціями країн: пропонують проекти договорів і конвенцій, беруть участь у їхньому обговоренні, надаючи експертні, науково-технічні та інші висновки; контролюють їхнє дотримання після прийняття і т. п. Важливою є роль міжнародних неурядових організацій у формуванні світової громадської думки і доведенні до відома держав і міжурядових організацій світової громадської позиції стосовно висунутих ними договірних ініціатив. Наприклад, неурядова організація «Міжнародна амністія» проголосила своєю метою провадити дослідження та дії, спрямовані на попередження та припинення серйозних порушень прав, закріплених у Загальній декларації прав людини та інших міжнародних стандартах із прав людини шляхом звернення до урядів, міжурядових організацій, збройних політичних угруповань, компаній та інших недержавних суб'єктів. Крім роботи над конкретними порушеннями прав людини «Міжнародна амністія» закликає усі уряди до дотримання верховенства права і до ратифікації та імплементації стандартів з прав людини, веде широку просвітницьку діяльність у галузі прав людини тощо.

Отже, міжнародна неурядова організація – це специфічний вид об'єднання громадян двох чи більше держав, які поділяють його статутні та програмні цілі. Хоча МНО не мають права видавати акти, які є обов'язковими для інших суб'єктів міжнародного права, ми можемо вести мову про їх опосередкований вплив на міжнародне життя, в тому числі й у сфері захисту прав людини, що здійснюється за допомогою консультативних відносин з ММО та окремими державами, зокрема, шляхом моніторингу ситуації з дотримання прав людини в окремій державі, виявлення порушень прав людини та тиску на національні уряди з метою відновлення порушених прав та кращого їх дотримання.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Могиль Владлена Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 43 група

МОРСЬКЕ ПІРАТСТВО ЯК ФАКТОР, ЩО ПОРУШУЄ СВОБОДУ ВІДКРИТОГО МОРЯ

Ідентифікація дій піратів на морі, є досить складною, а іноді й неможливою. Боротьбу з піратством на морі необхідно розглядати як комплекс заходів на міжнародному та національному рівнях, що спрямовані на попередження, подо-

лання та ліквідацію наслідків, які можуть настати в результаті здійснення піратських нападів.

До розгляду питань, пов'язаних з вирішенням проблеми міжнародно-правового регулювання боротьби з піратством, неодноразово зверталися провідні українські та зарубіжні науковці в галузі морського права – Г.А. Анцелевич, А.Л. Колодкін, Ю.С. Ромашев, В.М. Прус, А.Н. Шемякін та інші. Базові правові основи боротьби з піратством закладені такими міжнародними нормативними документами як Женевська конвенція про відкрите море 1958 року, Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 року, Конвенція ООН з морського права 1982 року, Конвенція ООН про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року.

Проблема ефективної боротьби з піратством різко загострилась у наші дні. Знаходячись на сучасному науково-технічному рівні світова спільнота виявилася беззахисною у боротьбі з морськими розбійниками. Відродження піратства пов'язано з глобальними технологічними, економічними та політичними процесами. Виникнення і розвиток проблеми піратства веде до того, що воно починає загрожувати принципам безпеки і свободи мореплавства, завдає матеріальної шкоди державам та приватним особам, що негативно позначається на розвитку торговельних відносин і веде до підвищення цін на морські перевезення. Також не слід забувати про те, що дане явище заподіює страждання мирним мореплавцям, а нерідко призводить до їх загибелі.

Прикладами захоплення людей, в тому числі і наших співвітчизників, піратами з подальшою вимогою викупу трапляються все частіше. Вже на початку 2013 року можна відзначити випадок захоплення судна «Armada Tuah» біля узбережжя Нігерії. Ще один випадок захоплення морськими бандитами заручників 23 грудня 2012 року благополучно завершився 9 січня 2013 року. Інтернет видання «BBC Україна» відзначало, що в лютому 2013 року вже трапилось шість піратських нападів біля узбережжя Нігерії, які являються найбільшим сплеском піратства з 2010 року.

Отже, на сьогодні проглядається негативна тенденція практики розвитку піратства у водах відкритого моря. Саме тому світовою спільнотою повинні бути прийняті необхідні заходи щодо запобігання подальшого прогресу у сфері морського піратства.

Пріоритетну увагу необхідно приділяти попереджувальним заходам. В той же час самооборона, спрямована на захист судів від актів піратства та інших актів збройних нападів на судна, необхідно вдосконалювати, оскільки досить складно створити обстановку повної безпеки судів у різних районах Світового океану, бо вони часто стають абсолютно незахищеними від збройних нападів. Про це знають злочинці і це являється однією з умов, яка сприяє вчиненню подібних злочинів.

На думку експертів, підготовку до дій на випадок піратських нападів слід вести з урахуванням положень плану щодо запобігання проникнення піратів на

палубу. План має передбачати комплекс заходів з протидії піратам на етапах підготовки до проходження небезпечної ділянки, при виявленні піратів на підступах до судна, а також у разі їх прориву на палубу.

Важливу роль у питанні сповіщення про вчинені нападу на судно зіграв циркуляр IMO, в якому державам було запропоновано використовувати системи зв'язку, передбачені Міжнародною конвенцією про пошук і рятування на морі, для надання допомоги судну, що зазнав нападу. Було також рекомендовано використовувати систему INMARSAT та інші комунікаційні методи, передбачені Глобальною морською системою зв'язку при лиху і для забезпечення безпеки.

Також важливу роль відіграє співробітництво прибережних держав у проблемних регіонах. Наприклад, Малайзійські морські організації вважають, що кращим та найбільш ефективним способом боротьби з піратством буде залучення поліцейських і військово-морських сил прибережних держав для регулярного патрулювання найбільш небезпечних районів моря. Ці плани реалізуються на практиці. На основі угоди Індонезії, Малайзії та Сінгапуру були створені спільні патрульні служби в Малаккській і Сінгапурській протоках для захисту торгових суден від піратів.

Необхідно відзначити , що явище піратства несе в собі серйозну загрозу для повноцінної реалізації принципу свободи відкритого моря. Свобода відкритого моря це основний принцип міжнародного морського права, який має такі складові елементи: свобода судноплавства та свобода рибальства. Свобода судноплавства означає, що кожна держава, незалежно від того, чи є воно прибережною або внутрішньоконтинентальною, має право на використання під своїм прапором суден у відкритому морі. Свобода рибальства – це право всіх держав на те, щоб їх юридичні і фізичні особи займалися рибальством у відритому морі. У зв'язку з удосконаленням знарядь лову у зміст даного принципу поступово увійшов обов'язок держави шукати шляхи до співпраці з охорони живих ресурсів моря.

В кінці XIX ст. Сформувався новий елемент свободи відкритого моря – свобода прокладання підводних кабелів і трубопроводів. У першій чверті XX ст. у міжнародному повітряному праві утвердився принцип повного і виняткового суверенітету держави на повітряний простір над його територією і одночасно з цим принцип свободи польотів літальних апаратів (як цивільних, так і військових) над відкритим морем. До кінця XIX – початку XX ст. відноситься становлення принципу свободи наукових досліджень у відкритому морі. Його дотримання створює реальні можливості для співпраці держави при використанні Світового океану в різних цілях в інтересах кожної з них та всього міжнародного співтовариства в цілому.

Подальший розвиток принципу свободи моря знайшов своє відображення в Конвенції ООН з морського права 1982 року. В ст. 87 даного документа, вказано, що свобода відкритого моря включає в себе, зокрема , як для прибережних держав , так і для держав , що не мають виходу до моря : a) свободу судноплавства ; b) свободу польотів; c) свободу прокладати підводні кабелі і трубопроводи; d) свободу будувати штучні острови та інші установки, що допускаються відповідно до міжнародного права; e) свободу рибальства; f) свободу наукових досліджень.

Отже, слід дійти висновку проте, що проблема піратства підриває основні засади, на яких ґрунтується міжнародний правопорядок і подальший прогрес усього світового співтовариства. Поки існує насильство у водах відкритого моря, неможливо безпечно і повною мірою здійснювати ані судноплавство, ані рибальство, ані інші види діяльності, свободи яких проголошуються у Конвенції з морського права. Можна стверджувати, що в повній мірі піратство перешкоджає здійсненню юридичного принципу свободи відкритого моря, а тому потребує вдосконалення відповідного міжнародно-правового контрольного механізму на універсальному та регіональному рівнях.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»*А. О. Гаркуша.*

Мороховець Марія Михайлівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 13-06 група

ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН

Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., є важливим документом універсального характеру у сфері захисту прав і свобод людини. Декларація ґрунтується на положеннях Статуту ООН і формулює основні права і свободи людини. У ній вперше на світовому рівні був закріплений такий феномен як природнє право.

Ігнорування та пряме порушення прав людини в ряді країн на національному, а потім і світовому рівнях, напередодні та під час Другої світової війни стали причиною створення відповідних міжнародних загальновизнаних стандартів з прав людини шляхом прийняття міжнародно-правових актів, які б визначали і гарантували певне коло найважливіших прав і свобод. Загальна декларація – це акт самозбереження людства, реакція на фашизм, тоталітаризм, диктатури та інші подібні негативні явища, згубні для людини і людства.

Загальна декларація прав людини є результатом повоєнних роздумів, надій і сподівань людства. Саме в цей період проблема створення механізму міжнародного захисту у сфері прав людини була дуже актуальною. Причини прийняття Загальної декларації прав людини були сформульовані в її Преамбулі і звучали наступним чином:

– зневага і презирство до прав людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства;

– прагнення людей створити таке суспільство, де люди матимуть свободу слова і свободу переконань і будуть вільні від страху і нужди;

– права людини повинні мати надійний правовий захист (забезпечуватися законом);

– статут ООН покладає обов'язки на держави сприяти співробітництву з ООН в дотриманні прав і свобод людини.

Підготовка Загальної декларації прав людини відбувалася в умовах складної дипломатичної боротьби, а її ухвалення було результатом розгляду і погодження різних поглядів і точок зору. Прийняттю декларації передували майже трирічні гострі суперечки з приводу узгодження її тексту в Комісії з прав людини ООН. При прийнятті проекту Декларації голосування проводилося понад 1400 разів – практично по кожному положенню та формулюванню. словам. Загальна декларація була прийнята на сесії Генеральної Асамблеї ООН 48 голосами, 8 держав утрималися, при цьому жодна делегація не голосувала проти. Це стало найбільшим досягненням світового співтовариства у сфері прав людини.

Декларація складається з преамбули і 30 статей. Концепція прав і свобод людини, закріплена в Загальній декларації, складається з наступних компонентів:

– основні принципи прав людини;

– класифікація прав і свобод людини;

– права людини і суспільство;

– співвідношення прав особистості і держави.

У статтях 1 – 11 Декларації сформульовані так звані природні права людини. Серед них – рівність усіх людей без будь-якої дискримінації, право на життя, на свободу, особисту недоторканність, право на недоторканність честі, репутації, житла, право кожної людини на захист своїх прав неупередженим судом. Зазначається, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах; вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

У статтях 12 – 21 сформульовані громадянські та політичні права і свободи. Це право громадянства і притулку, право на володіння майном, на вступ у шлюб, свободу думки, совісті, релігії, свободу переконань, мирних зібрань асоціацій, загальне рівне виборче право при таємному голосуванні.

У статтях 22 –28 сформульовані соціально-економічні права людини. Це право на працю і рівну оплату праці за рівну працю, право на створення профспілок і на участь у культурному житті суспільства, право на освіту, право на соціальний і міжнародний порядок, право на відпочинок і соціальне забезпечення.

В останніх статтях Декларації зазначається, що кожний має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток його особистості. Кожний зазнає тільки таких обмежень, які встановлені законом. Здійснення всіх прав і свобод не повинно суперечити цілям і принципам ООН. Відзначається, що ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод.

У Декларації прав людини відображені основні найбільш загальні принципи, за якими почала розвиватися сфера захисту прав людини. До таких принципів належать: принцип відповідальності за злочини проти людства; принцип поважання прав людини; принцип міжнародного захисту прав людини; принцип рівноправності і самовизначення націй; принцип неприпустимості дискримінації за ознаками раси, статі, мови, релігії; принцип обов'язкової зайнятості населення.

Загальну декларацію прав людини 1948 р. називають видатним документом в історії людства, «Хартією вольностей для всього людства». Таких найвищих оцінок не удостоювався жоден міжнародний документ. Положення цієї декларації отримали подальший розвиток у ряді міжнародних і регіональних правових актів. Насамперед її положення набули розвитку в пактах про громадянські, політичні та економічні, соціальні та культурні права і свободи людини і громадянина.

Після прийняття Загальної декларації прав і свобод людини почалося її активне визнання. На національному рівні на Декларацію посилалися конституції більшості нових незалежних держав, що виникли після краху колоніальних систем (Того, Сенегал, Мадагаскар) і розпаду СРСР (Росія, Республіка Білорусь).

Загальне визнання Декларації сприяло кардинальній зміні її статусу: будучи за способом прийняття резолюцією-рекомендацією Генеральної Асамблеї ООН, вона стала загальною звичаєвою нормою міжнародного права. Значимість Загальної декларації полягає не тільки в тому, що вона стала першим міжнародним стандартом у сфері прав людини, але і в тому, що вона створила правову базу для подальшої еволюції концепції прав людини.

Науковий керівник: д.і.н., професор кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. В. Стрілець*

Олишевская Н.В.
Белгородский государственный национальный исследовательский университет,
студентка, Юридический институт,
2 курс, 01001203 группа

РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ В СИСТЕМЕ ОСНОВНЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В УКРАИНСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Статья посвящена развитию Украинского законодательства и соотношению его норм с мировыми стандартами. Сотрудничество Украины со странами СНГ, ОБСЕ, Европейским Союзом, а так же вступление в Совет Европы, обозначило

начало нового этапа в связях Украинского государства с мировым сообществом, отношения в котором строятся на базе общепризнанных международных стандартов и норм международного права.

В условиях глобализации процессы становления и функционирования современного украинского законодательства должны придерживаться нового политико-правовой курса, направленного на создание общества построенного на принципах гуманизма. Данный курс взятый Украиной в 1991 году и закрепленный Конституцией Украины от 28 июня 1996 года, способствовал интеграции государства в мировое сообщество и повышению роли международно-правовых норм в национальном законодательстве Украины.

Конституция Украины от 28 июня 1996 года в значительной степени расширяет перечень прав и свобод человека и гражданина. Подобного рода изменения, прежде всего, связаны с включением в него прав и свобод, закрепленных в международно-правовых актах о правах и свободах человека и гражданина. Появление в Конституции Украины нормы об уважении достоинства человека свидетельствует о том, что оно является правовой обязанностью должностных лиц, а так же всех работников государственных структур. Несомненно, отсутствие уважение к человеческому достоинству непреодолимая преграда на пути утверждения человека как личности, проявления его творческого и интеллектуального потенциала.

Термин «Международные стандарты» охватывает различные нормы, это и правила международных договоров, и резолюции международных организаций, политические договоренности, так же международные обычаи и множество других. Пожалуй, самыми яркими примерами международно-правовых актов в области прав человека являются такие акты как Всеобщая декларация прав человека 1948 г., а так же Европейская конвенция о защите прав и основных свобод человека 1950 г.

В области защиты прав и свобод человека постоянно ведутся научно-практические исследования, их результатом стали множество монографий, статей, а так же сборников статей юристов, историков, социологов и политических деятелей. Научные работы этого направления являют обширную теоретическую базу для осмысления и проработки данной проблематики.

Так же в статье рассматривается проблема формирования гражданского общества и построения государства на правовой основе, которая могла бы обеспечить фактическое использование прав и свобод человека, обусловленных как природой самого права, так и общественными обстоятельствами. Так как самоопределение народа, которое хоть и является предпосылкой его свободы, само по себе недостаточно для того, чтобы права и свободы человека стали реальностью.

Не смотря на то, что комплекс прав и свобод человека в Конституции Украины, в целом отвечает положениям международно-правовых стандартов, Украина, как и любое другое государство, защищая свой суверенитет и независимость и ставя своей целью обеспечения достойных условий жизни, закрепля-

ет некоторые права и свободы и предоставляет гарантии их осуществления только свои гражданам.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующийкафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет» *Г. А. Борисов.*

Оношко Тетяна Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 47 група

ПРАВА ЖІНОК НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Проблема захисту прав жінок вже понад століття не втрачає своєї актуальності. Незважаючи на те, що людство вже перетнуло рубіж XXI ст., світова спільнота й досі визнає недосконалість механізму забезпечення рівності прав жінок та чоловіків в усіх сферах суспільного життя. Рівноправ'я чоловіків і жінок є невід'ємною частиною прогресу людства, елементом демократії і важливою умовою розбудови демократичної, правової держави. Міжнародне співробітництво із захисту прав людини має вирішальний вплив на становлення та розвиток інституту міжнародного захисту прав жінок. Сучасні держави засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх її формах та зобов'язуються проводити політику з ліквідації дискримінації.

Дану проблему заторкували С. Айвазова, Д. Гом'єн, В. А. Карташкін, А. Молкомме, С. В. Полєніна, О. В. Сягровець, Р. Рекха, М. Родрігес, Т. І. Фулей, А. С. Чеботарьова та інші. Основна увага у публікаціях приділялась етапам історії розвитку, змісту і сучасного стану комплексупроблем міжнародно-правового захисту прав жінок та особливостям застосування міжнародно-правовихпроцедур і механізмів з прав людини для захисту прав жінок.

Протягом кількох останніх десятиліть світова і національна правотворча практика поповнилася помітною кількістю нових документів стосовно прав людини. Значна частина цих документів відноситься до регулювання правового статусу жінки. Постійна увага правотворців та зацікавленість держав проблемами прав жінок значно сприяли прийняттю сучасних нормативно-правових та рекомендаційних актів універсального і локального характеру. Поступово і національні системи права починають пристосовуватися до міжнародних стандартів прав жінки.

Основним міжнародно-правовим документом, спеціально призначеним захисту прав жінок, є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо

жінок. Вона була прийнята з метою недопущення дискримінації жінок, оскільки держави-учасниці занепокоєні тим, що, незважаючи на вже прийняті Організацією Об'єднаних Націй та її установами загальні резолюції, декларації та рекомендації, як і раніше мала місце значна дискримінація щодо жінок, що перешкоджало і перешкоджає участі їх нарівні з чоловіками у політичному, соціальному, економічному й культурному житті своєї країни, заважає зростанню добробуту суспільства і сім'ї.

Конвенція визначає поняття «дискримінація щодо жінок» як будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення, чи таке, що зводить нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній або будь-якій іншій галузі.

Проте, нажаль, в наш час існує широка дискримінація жінок, а точніше їх прав. Не зважаючи на те, що хоч і зроблено дуже багато на міжнародній арені з боку різних держав: прийняті різні конвенції, декларації, закони, національні програми та інше, але все ж таки права, що в них закріплені за жінками, часто, все ж таки, порушуються.

Права жінок – це особлива категорія прав людини, яка потребує досконалої та юридично правової бази. Права жінок потребують особливого захисту з боку держави. З огляду на різного виду нормативні акти, здавалось би, не виникає жодного сумніву стосовно нормативного закріплення права жінок і їх безпосереднього виконання і втілення у життя. Ці основоположні права залишаються непорушними та невідчужуваними. Але все ж таки існують факти, які свідчать про зовсім протилежне.

Досліджуючи питання щодо законодавчого закріплення механізму захисту прав жінок на міжнародному рівні, можна дійти висновку, що з часів створення попередника ООН – Ліги Націй, а в подальшому самої Організації Об'єднаних Націй та до сьогодні механізм забезпечення реалізації й захисту прав жінок на міжнародному і внутрішньодержавному рівні все ще потребує удосконалення.

Основними досягненнями міжнародної спільноти, зокрема Організації Об'єднаних Націй у сфері прав жінки, є ініціація та заохочення до міжнародної співпраці у цій сфері; визнання рівноправ'я чоловіків і жінок; заборона торгівлі жінками, в тому числі заборона проституції; заборона насильства щодо жінок, оскільки насильство є порушенням прав жінки, що потребує розвитку механізмів запобігання насильству та допомоги жертвам насильства; закріплення принципів рівності у політичному, економічному та інших сферах життя суспільства.

За такий довгий період, як історія у суспільстві сформувалось специфічне ставлення до прав жінок. І за такий малий час суспільство не могло так швидко змінити своє ставлення до цієї категорії прав людини. Права жінок хоч і є особливою категорією прав людини, але попри все це і наявність відповідної правової бази ці права в наш час порушуються. Про ці порушення свідчать факти та

статистика з різних інформаційних джерел. Тому ще потрібно розвивати, створювати нові механізми здійснення прав жінок, вдосконалювати нормативну базу даного питання, а також шляхи та методи реалізації прав жінок.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Паскевич Юлія Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 41 група

ДО ПИТАННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

Правильна кримінально-правова оцінка злочинного діяння, тобто юридична кваліфікація злочинів, є гарантією справедливого судочинства в будь – якій державі. Особливу складність викликає кваліфікація міжнародних злочинів, до яких відносяться злочини проти миру і безпеки, що включають в себе злочини проти людяності (crimes against humanity). Дослідження останніх має важливе теоретичне значення для подальшого розвитку міжнародного кримінального права. Правильна кваліфікація злочину залежить від співвідношення фактичного складу злочину і тих юридичних ознак, які передбачені нормою права. Точне і повне встановлення елементів складу досліджуваного злочину дозволяє належним чином оцінити вчинене суспільно –небезпечне діяння і надалі реалізувати міжнародну кримінальну відповідальність.

Вперше поняття злочинів проти людяності як злочинів у сфері міжнародного права було сформульовано у статті 6 Статуту Нюрнберського військового Трибуналу: « злочини проти людяності, а саме вбивства, винищення, поневолення, заслання та інші жорстокості, вчинені стосовно цивільного населення до або під час війни, або переслідування за політичними, расовими, релігійними мотивами з метою здійснення або у зв`язку з іншим злочином, що підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були такі дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були вчинені, чи ні».

Як зазначає М. Ш. Бассіоні, термін «злочини проти людства» об'єднує всі звірства, вчинені у значних масштабах. Відповідно до статті 7 Римського Статуту Міжнародного карного суду, злочин проти людяності означає кожне з наступних діянь, коли вони відбуваються в межах широкомасштабного чи систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, і, якщо такий напад відбувається свідомо: a) вбивство; b) винищування; c) поневолення; d) депортація чи насильницьке переміщення населення; e) поміщення в тюрму або інше жорстоке позбавлення фізичної волі щодо порушення основних норм міжнародного права; f) катування; g) зґвалтування, примушування до сексуального рабства, до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь –які інші форми сексуального насильства; h) переслідування за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними и за іншими мотивами; i) насильницьке зникнення людей; j) злочини апартеїду; k) інші нелюдські діяння аналогічного характеру, що полягають в навмисному заподіянні сильних страждань чи серйозних тілесних шкоджень, чи серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю людей.

У випадку злочинів проти людяності об`єктом посягання є мир, безпека та добробут людства. Суспільна небезпечність діяння полягає у широкомасштабному посяганні на права цивільного населення. Таке насильство загрожує людству як такому і людяності як стандарту співіснування в суспільстві, а також посягає на безпеку не лише безпосередніх потерпілих осіб, а й всього світового товариства. Таким чином, на сучасному етапі поняття злочину проти людяності є відображенням у праві теорії, колись запропонованої І. Кантом: «Порушення права в одному місці відчувається в усіх інших».

Об`єктивна сторона злочинів проти людства полягає у «широкомасштабному нападі на цивільне населення». Напад не обов`язково повинен носити збройний характер; він також охоплює будь-яке неналежне поводження з цивільним населенням. Широкомасштабність нападу виводиться з числа жертв або розповсюдження на значний за розмірами географічний район. Акт нападу може бути одиничним або систематичним. Систематичність нападу має якісний характер. Як зазначила апеляційна палата Міжнародного Карного Трибуналу Югославії (далі – МКТЮ) у справі Кунарца, Кувача, Вуковича від 2002 р. такий напад має «організований характер актів насильства та малоймовірність їх випадковості», тобто кожен акт насильства повинен відповідати визначеному заздалегідь плану або політиці. Наразі загальновизнаним є те, що злочини протилюдяностіможуть скоюватися якумирний, такіувоєннийчас, тому час вчинення на кваліфікацію злочину не впливає.

Суб'єктами таких злочинів, поряд з державою, яка несе політичну та матеріальну відповідальність, є також керівники, вищі посадові особи цієї держави, що використовують механізм держави в злочинних цілях, а також будь-які інші виконавці.

Суб`єктивна сторона передбачає наявність умислу або усвідомлення протиправності діяння. Це означає, щодлявстановленняфактузлочину протилюдяностіпотрібнанаявністьзлочинногонаміру. У зв'язку з цим МКТЮ відзначив, що обвинувачений повинен був мати намір зробити дане діяння і він повинен був знати «про те, що відбувається напад саме на цивільне населення і що його дії складають частину цього нападу».

Таким чином, наведене визначення ознак складу злочинів проти людяності надасть змогу правильно кваліфікувати скоєний злочин, тобто встановити точну

відповідність між вчиненим суспільно небезпечним для всієї світової спільноти діянням та закріпленим в нормах права відповідним складом міжнародного правопорушення і тим самим дозволить припинити такі суспільно небезпечні діяння, покарати осіб, які їх вчинили, з метою забезпечення міжнародного правопорядку в цілому.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Рашевський Дмитро Вікторович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 3 група

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Проблема підвищення ефективності механізмів захисту прав людини була і залишається однією з найбільш актуальних як у внутрішньодержавному, так і в міжнародному праві.

Незважаючи на те, що саме словосполучення «міжнародно-правові механізми захисту прав людини» досить часто використовується в науковій літературі, однак питання сутності та змісту цих механізмів практично завжди залишаються невирішеними та потребують допрацювання. У зв'язку з цим постає актуальне завдання – сформулювати визначення міжнародно-правових механізмів захисту прав і свобод людини.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Сьогодні захист прав громадян є однією з ознак сучасної держави, забезпечення реального існування прав і свобод людини та громадянина виступає показником рівня держави. Певна річ, що така позиція є результатом поступового становлення державно-правових поглядів у напрямку визнання людини, її прав, свобод і законних інтересів найвищою соціальною цінністю, головним напрямком діяльності держави й усіх суспільних інститутів.

Питання прав людини займає, безумовно, важливе місце у колі наукових інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Це і питання термінологічні, найзагальніші, як-то визначення поняття прав людини, і більш конкретні, зокрема, щодо вироблення пропозицій з метою підвищення ефективності механізмів захисту прав і свобод людини.

В рамках теми міжнародно-правового захисту прав людини найбільше уваги в літературі відводиться діяльності Європейського суду з прав людини, зокрема, достатньо поширеною є інформація про організацію його діяльності, багато уваги приділяється аналізу його рішень. Така ситуація є зрозумілою, з погляду на те, що Україна лише нещодавно стала членом Ради Європи і її громадяни отримали можливість звертатись за захистом своїх прав у цю міжнародну інституцію.

Історія міжнародних відносин у галузі захисту прав людини почалася з закріпленням прав людини у відповідних конвенціях, деклараціях, угодах, які в першу чергу, містили зобов'язання для держав внести запропонований перелік прав до національного законодавства та створити відповідні механізми захисту цих прав на національному рівні. Далі світова спільнота усвідомила необхідність створення органів та організацій, які були б по можливості відокремлені від держав, володіли власною визначеною компетенцією і в деяких випадках мали змогу застосовувати санкції навіть до держав у випадку, якщо суб'єктом порушення відповідного права виступає саме держава.

Безперечно, найбільш досконалим та ефективним механізмом захисту прав і свобод людини є Європейський конвенційний та інституційний механізми. Європейська система захисту прав людини діє в рамках Ради Європи. Відповідно до ст. 3 Статуту Ради Європи проголошується визнання таких базових принципів права, як верховенство права, здійснення прав та основних свобод людини.

Основними міжнародними документами, що закріплюють міжнародні стандарти прав людини, є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція прав меншостей, Європейська конвенція прав дитини, Європейська конвенція запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Рамкова конвенція про захист національних меншин та ін.

Головним європейським інституційним механізмом захисту прав людини є Європейський суд прав людини, діяльність, повноваження, порядок функціонування якого достатньо широко досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Окрім Європейського суду при Раді Європи діють й позасудові інституційні механізми, які спрямовані на захист прав і свобод людини: Парламентська Асамблея Ради Європи, Кабінет Міністрів та Комісар Ради Європи, Європейський комітет з прав меншин, Комітет незалежних експертів по соціальних і економічних правах, Європейський комітет запобігання катуванням тощо.

Варто визначити міжнародно-правові механізми захисту прав людини як систему міжнародних органів та організацій, а також форм та методів, які вони застосовують з метою вироблення та реалізації міжнародних стандартів прав і свобод людини та їх поновлення в разі порушення з боку держав.

З метою підвищення ефективності діяльності міжнародних органів, варто провести реформування універсальної системи ООН у сфері захисту прав лю-

дини шляхом скорочення кількості органів, підвищення контрольних повноважень та вироблення заходів впливу на орган держави.

Отже, права і свободи людини – це правовий інститут загальнолюдських цінностей, для якого характерне встановлення єдиних міжнародно-правових стандартів. На сьогодні у світі існує багато інститутів і механізмів, спрямованих на захист прав і свобод людини і громадянина, але права особистості часто порушуються, а способи їх захисту не завжди досить ефективні.

Таким чином, потрібно виробити завдання для удосконалення вже наявних методів і засобів, що гарантують і забезпечують дотримання прав людини.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри конституційного права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»*Г. В. Берченко.*

Ромашко Юрій Ігорович
НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 5 група

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО КОМІТЕТІВ ООН В КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ ЇХ РІШЕНЬ

Відповідно до статті 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Стосовно звернення до відповідних органів міжнародних організацій, то громадяни України можуть реалізовувати своє право на звернення до таких організацій, але рішення останніх не мають юридичної сили в Україні. Саме цим зумовлена актуальність даної тематики.

Характерними рисамиміждержавних правозахисних організацій є те, що вони змушують світове співтовариство звертати увагу на порушення правлюдини. Незважаючи на те, що їхні рішення і не є обов'язковими довиконання, вони не можуть бути проігноровані.

Відповідно до міжнародних договорів, ратифікованих Україною, остання взяла на себе міжнародні зобов'язання визнавати компетенцію наступних Комітетів ООН: Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, Комітет ООН з ліквідації дискримінації по відношенню до жінок, Комітет ООН проти катувань, Комітет ООН з прав інвалідів. Україна не є стороною Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, оскільки ще не ратифікувала даний протокол, а лише підписала його. У зв'язку з цим, громадяни України не мають права звертатися до Комітету ООН з економічних, соціальних та культурних прав.

Процесуальне законодавство визначає процесуальні наслідки визнання судового рішення *міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною,* таким, що порушує міжнародні зобов'язання України. Проте питання щодо можливості застосування цих положень процесуального законодавства України стосовно рішень відповідних органів міжнародних організацій, учасником яких є Україна, залишається відкритим. В цьому контексті слід проаналізувати проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гарантування права громадян на звернення до міжнародних органів з захисту прав людини), реєстр. № 2306 від 15.02.2013 року, спрямований на забезпечення дотримання Україною конвенцій ООН, що спрямовані на захист прав людини, й полягає у доповненні Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та процесуальних кодексів (КПК України, ГПК України, КАС України, ЦПК України) повноваженнями Верховного Суду України щодо перегляду рішень судів України у разі встановлення Комітетом ООН з прав людини, Комітетом ООН з економічних, соціальних та культурних прав, Комітетом ООН з ліквідації дискримінації по відношенню до жінок, Комітетом ООН проти катувань, Комітетом ООН з прав інвалідів порушення України міжнародних зобов'язань при вирішення справи судом. Існує також схожий проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення виконання рішень міжнародних організацій з метою захисту прав людини)», реєстр. № 2268 від 11.02.2013року.

З приводу доцільності такого нововведення сформувалось дві точки зору. Так, Інститут законодавства Верховної Ради України зазначає, що міжнародні органи з прав людини, про які йдеться в законопроекті, не є судовими органами і більше того, не є ще однією вищою інстанцією в рамках судової системи України. Таким чином, визнання рішень міжнародних органів у сфері захисту прав людини такими, що мають обов'язковий характер та є підставою для перегляду рішень вищих судів на національному рівні, призведе до обмеження національного суверенітету України й матиме негативний вплив на цілісність судової системи України. А на думку О. П. Подцерковного, доповнення компетенції Верховного Суду України повноваженнями переглядати рішення судів України у разі встановлення Комітетом ООН з прав людини, Комітетом ООН з економічних, соціальних та культурних прав, Комітетом ООН з ліквідації дискримінації по відношенню до жінок, Комітетом ООН проти катувань, Комітетом ООН з прав інвалідів порушення України міжнародних зобов'язань при вирішення справи судом буде, по-перше, забезпечувати виконання вимог відповідних міжнародних договорів, до яких приєдналась України, по-друге, буде сприяти захисту прав та свобод людини й громадянина в України.

Варто погодитися з думкою про те, що за своєю природою рішення Комітетів ООН не є судовими актами, оскільки відповідні міжнародні організації не

є судовими установами, які здійснюють свою діяльність у процесуальному порядку, властивому для судових інстанцій. Тому за своєю природою їх рішення, що можуть мати різну форму, є документами загального характеру, в яких переважно містяться рекомендації державам вжити заходів щодо недопущення порушень відповідних прав і свобод людини і громадянина.

Уявляється, що прийняття такого законопроекту було б доцільним. Введення нової підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України не означає того, що рішення Комітету ООН буде автоматично виконаним, а вказуватиме на необхідність перевірки відповідних національних рішень по справі Верховним Судом України з урахуванням тих положень, на які посилаються у відповідних рішеннях міжнародні організації.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Семено Маргарита Володимирівна
НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут 4 курс,5 група

МЕХАНІЗМ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасним фактором розвитку українського суспільства є забезпечення та гарантування прав і свобод людини як найвищої цінності. Відповідно до ч.3 ст.55 Конституції України закріплено, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Практика Європейської Комісії говорить про те, що заявник повинен вичерпати всі доступні для нього судові установи в державі. В Україні судовими установами, доступними для звернення до них індивіда, є суди загальної юрисдикції, очолювані Верховним Судом України. Юридичні особи для захисту деяких прав можуть звертатися в арбітражні суди.

Україна є членом Ради Європи та учасник Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., прагне реформувати та наблизити власну правову систему до європейської.Україна, ратифікуючи Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод, повністю визнала «юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Європейський суд з прав людини (далі – Суд) є міжнародним органом, який за умов, визначених Конвенцією про захист прав людини і основоположних

свобод (далі – Конвенція) може розглядати заяви, подані особами, які скаржаться на порушення своїх прав, гарантованих Конвенцією. Конвенція є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав зобов'язалися дотримуватися прав та основоположних свобод людини.

Підставою звернення до Суду є порушення гарантованих Конвенціє та протоколами до неї прав (право на життя; право на свободу та особисту недоторканність; право на справедливий судовий розгляд у цивільних і кримінальних справах та ін.).

Основний порядок провадження у справі визначається регламентом Суду, який в більшості випадків буде таким: подання заяви; реєстрація заяви; направлення заяви до Палати; призначення Палатою судді -доповідача; розгляд у комітеті у складі трьох членів Суду; доведення заяви до відома уряду; подання зауважень і встановлення фактів; усне слухання; рішення Палати щодо прийнятності; переговори про можливість дружнього врегулювання; судове рішення Палати.

В червні 2009 року були внесені зміни до регламенту Суду, що стосувалися черговості розгляду справи. Раніше справи вирішувалися переважно в хронологічному порядку. Зараз основним критерієм є важливість і невідкладний характер питань, яких торкається справа, однак , палата і голова палати можуть відступити від цих критеріїв і надати першочерговість окремій справі. Передусім це справи, які стосуються життя та здоров'я заявника, заборони катування, примусової праці, свободу та особисту недоторканність.

Згідно положень правила 47 Регламенту Суду в заяві необхідно зазначити:a) прізвище, дата народження, громадянство, стать, рід занять та адреса заявника; b) прізвище, рід занять та адреса його представника, якщо такий є; c) найменування сторони чи сторін, проти яких подано заяву; d) стислий виклад фактів; e) стислий виклад стверджуваного порушення чи порушень Конвенції, на які посилається заявник, та відповідні аргументи; f) стислий виклад відповідності критеріям прийнятності заяви, викладеним у пункті 1 статті 35 Конвенції (вичерпання національних засобів оскарження та дотримання шестимісячного строку); g) предмет заяви; до заяви додається: h) копії всіх необхідних документів, зокрема судових чи інших рішень, що стосуються предмета заяви.

Сторона по справі можуть бути: позивач – фізичні та юридичні особи, відповідач – одна або декілька держав. Скарга може бути прийнятою до розгляду Судом, якщопройшло не більше ніж шість місяців з дня прийняття останнього рішення національними органами в даній справі (ч.1 ст.35 Конвенції).

Відповідно до статистики станом на 31 грудня 2012 року, що перебувають на розгляді в Європейському суді загалом 128 100 справ проти держав-сторін Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (станом на 31 грудня 2011 року – 152 800). З них 10 450 справ проти України, що складає 8,2% від загальної кількості справ (станом на кінець 2011 року – 7,0%).

В порівнянні з іншими державами Україна перебуває на четвертому місці після Росії,Туреччини та Італії за кількістю справ, які перебувають на розгляді в Суді.У 2012 році Європейським судом було розглянуто 171 справу проти України, 2011 – 210, 2010 – 135.

Основними проблемами, які призводять до констатації Судом порушень Україною положень Конвенції є: невиконання або тривале виконання рішень національних судів;погане поводження щодо особи, яка перебуває під контролем держави (в місяцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань);недоліки законодавства та судової практики, які призводять до тримання особи під вартою без належної законної підстави та такі, які призводять до порушення права особи на справедливий судовий розгляд та ін.

Встановивши факт порушення положень Конвенції – Суд зобов'язує державу-відповідача вжити відповідних заходів на виконання судового рішення, а також спонукає вдосконалити чинне законодавство та правозастосовну практику. Протягом 2012 року відповідно до пункту 2 статті 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» було здійснено юридичну експертизу 3466 нормативно-правових актів (проектів) на їх відповідність положенням Конвенції та протоколів до неї, а також практиці Європейського суду.На виконання рішень Європейського суду з державного бюджету було сплачено 39 002 553, 75 грн.

Таким чином, механізм звернення до Європейського суду чітко зазначений в регламенті Суду. Кожна особа, яка вважає, що її право порушено відповідно до Конвенції може звернутися до Суду, при умові, що заявник використав всі засоби захисту в національній судовій системі та дотримався шестимісячного терміну з дня прийняття останнього рішення національними органами в даній справі. Проте, як свідчить практика, дуже значний відсоток рішень про неприйнятність скарг Суд відхиляє через їх невідповідність елементарним критеріям прийнятності, що свідчить про необхідність активізації діяльності державних органів щодо підвищення обізнаності осіб про особливості відповідного міжнародно-правового засобу захисту порушених прав в межах Ради Європи.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Соловей Аліна Анатоліївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 7 група

МОДЕЛІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМАНІВ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У кожній країні існують різні способи захисту прав громадян, серед яких виділяють: інститут судового захисту (судова система) та інститути несудового захисту (державні органи та неурядові правозахисні організації). Однак, практика свідчить про постійні порушення прав людей через те, що механізми правового захисту не завжди досить ефективні, оскільки вони не акцентовані винятково на захисті прав людини та громадянина. Тому виникає необхідність не тільки вдосконалення вже наявних методів, але і створення нових інструментів, що гарантують та охороняють права особистості. Цим інструментом став інститут омбудсмана, який пройшов тривалий шлях становлення і трансформувався із традиційної шведської моделі в різноманітні схеми.

Особливої уваги заслуговує модель спеціалізованих омбудсманів, яка є відступом від класичної моделі, проте зберігає своє основне призначення – поновлення порушених прав громадян, створення аури довіри між громадянами та органами державної влади. Дослідник інституту омбудсмана В. Гагнон дійшов висновку, що в тих випадках, коли урядова політика є спірною і викликає скарги, коли існує гостра потреба в термінових реформах державного управління, дуже корисно мати «спеціалізованого» омбудсмана з новаторським характером, здатного захищати громадян, гарантувати справедливість і рівність.

Особливість спеціалізованих омбудсманів полягає в певній «спеціалізації», наділенні їх контрольно-наглядовими та правозахисними повноваженнями чи то у певній сфері (охорона здоров'я, мовна політика, торгівля, інвестиції тощо), чи то з метою захисту прав певної соціальної групи (військовослужбовців, засуджених, неповнолітніх, підприємців, інвалідів, людей похилого віку тощо).

Важливу роль виконують омбудсмани по нагляду за виправними установами, які діють у США. Основним інструментом його діяльності є прямий контакт з засудженими та персоналом в'язниці, прямий і невідкладний прийом начальником в'язниці, доступ до всіх документів і прямий доступ до губернатора на той випадок, коли адміністрація в'язниці не побажає виконати його рекомендації по усуненню порушених прав ув'язнених. Плідна праця омбудсманів з нагляду за виправними установами США стала прикладом і для інших країн. Серед них – Велика Британія, у якій з 1994 р. були прийняті «Положення про заснування омбудсмана з питань утримання засуджених у в'язницях».

Серед спеціалізованих обмудсменів слід назвати і омбудсмана у справах споживачів. Цей інститут діє у Швеції та в Норвегії. У Швеції омбудсман у правах споживачів виник у 1971 р. і, основною метою діяльності цього інституту є перетворення «споживача-об'єкта» в «споживача-громадянина». Омбудсман у справах споживачів захищає громадян від неправдивої реклами, іншого небажаного комерційного маркетингу.

Окрім того, інститут військового омбудсмана запровадили у Швеції, де він функціонував з 1919 до 1967 року., військовий омбудсман з'явився й у Фінляндії, де він і досі співіснує з канцлером юстиції, Канаді у 1988 році з метою забезпечення прозорості у збройних силах та гарантування справедливого розв'язання наявних проблем і запобігання порушенням військовій сфері.

Щодо інститут омбудсмана з охорони здоров'я, то він був заснований в 1973 р. у Великій Британії. Його діяльність привела до поліпшення контролю за медич-

ними установами країни, вдосконалила їх роботу та зменшила кількість скарг. Тому сьогодні він успішно діє на території Англії, Уельсу та Шотландії, а також у США.

Посада омбудсмана з прав дитини або прав неповнолітніх була запроваджена у 1981 р. в Норвегії. На сьогодні такий інститут ефективно функціонує у 18 країнах світу, в тому числі і в Україні. Його головним завданням є дотримання законодавчо закріплених прав дітей, розширення обов'язків батьків перед дітьми, вимагання належного ставлення до дітей з боку органів державної влади, допомога дітям у користуванні їх законними правами та ін.

У сучасному світі існує ще одна вразлива соціальна група, яка потребує особливої уваги з боку держави та її органів – це люди похилого віку. Спеціалізовані омбудсмани із захисту прав престарілих існують поки що тільки в США, проте вони користуються великим авторитетом у населення, мають значний вплив у суспільстві, тому надають ефективну допомогу в удосконаленні системи піклування, виявляючи та вирішуючи проблеми, які стосуються значного числа людей похилого віку.

Отже, запровадивши інститут спеціалізованих омбудсманів більшість країн переконалося у тому, що він сприяє посиленню правового захисту конкретних соціальних груп населення та його ефективній співпраці з органами державної влади та об'єднаннями громадян. Тому, враховуючи результативну та апробовану часом практику функціонування цього інституту, позитивною тенденцією може стати запровадження спеціалізованих омбудсманів в Україні.

Науковий керівник : к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Д. А. Селіхов.*

Соловей Альона Анатоліївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут 4 курс, 1 група

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НАРОДІВ ТА НАЦІЙ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ШОТЛАНДІЇ

Однією із найважливіших засад сучасного міжнародного права та міжнародного правопорядку є право народів та націй на самовизначення, яке знайшло законодавче закріплення у Статуті ООН в якості принципу (п.2 ч.1). Проте разом з цим у світлі сучасних подій дослідження його правової природи та практика реалізації становлять проблему для сучасної науки. Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників цього питання можна виділити: В. Аверьянова, А. Дмітрієва, В. Колісника, Д. Левіна, Л. Маджорян, В. Муравйова, А. Расторгуєва, В. Сиренко, Г. Старушенка, Р. Тузмухамедова, В.Цветкова й інших.

Історико-правовою основою виникнення права народів та націй на самовизначення стали американська та французька революції кін.XVIII ст. Саме вони стали початковим імпульсом обгрунтування прав народів. Появу тези «право народу на самовизначення» пов'язують з ім'ям американського президента Вудро Вільсона. Основним у розумінні його ідеї були не етнічні аспекти, а «право на демократію» – право народів самостійно визначати форму й характер правління. Пізніше досліджуване питання набуло актуальності після Другої світової війни, і особливо з активізацією антиколоніальних рухів.

Серед міжнародних документів, які покликані стимулювати розвиток процесів національного самовизначення у світі, можна виділити:

Декларацію про принципи міжнародного права, що стосується дружніх відносин і співробітництва між державами, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 24.10.1970р., де зазначено, що «…в силу принципу самовизначення, закріпленого в Статуті ООН, всі народи мають невід'ємне і непогашуване право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус»;

Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам та народам, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 14.12.1960р., де колоніалізм та всі інші форми іноземного панування та експлуатації кваліфіковано «як порушення права народів на самовизначення і основних громадянських прав»;

Декларація про внутрішні справи держави, захист її незалежності і суверенітету, прийнята Генеральною Асамблеєю ОН від 21.12.1965р., у якій йдеться про те, що «всі держави повинні поважати право народів і націй на самовизначення і незалежність; це право повинно здійснюватись вільно, без будь-якого зовнішнього тиску і за повного дотримання прав людини» і т.д.

Зміст права народів та націй на самовизначення характеризується двома аспектами: зовнішнім – право народу на вільне відокремлення від держави, в межах якої він мешкає, та створення ним незалежної держави або об'єднання з іншою державою чи вільний вибір будь-якого іншого статусу, який визначається народом; внутрішній – вибір різноманітних варіантів, залежно від обсягу реалізації цього права – від зміни форми правління, державного устрою та політичного режиму – до забезпечення політичних, культурних, мовних та інших прав у межах внутрішньої системи самоуправління.

Для розуміння правової природи досліджуваного явища необхідним є визначення понять «народ» та «нація». Виходячи з того, що в англійській мові ці категорії вживаються як синоніми, питання стосовно суб'єктів права на самовизначення не викликає особливої дискусії. Проте в інших країнах цей факт вносить плутанину та протиріччя у розв'язання і без того складного питання. Отже, народ – це населення, яке проживає на певній території, характеризується економічною та соціальною цілісністю, має визначені елементи загальної культури та усвідомлює своє існування. **Нація** – це стійка спільність людей, які

історично склалася за рахунок спільного походження, економічного життя, території, мови, що виявляються в особливостях культури, релігії та побуту.

Не менш важливим питанням є співвідношення з принципом територіальної цілісності. Складність полягає у тому, що усі принципи у міжнародному праві взаємопов'язані та рівноцінні, а отже, не існує однозначної відповіді на питання: чи може принцип самовизначення народів та націй бути реалізованим за рахунок порушення принципу територіальної цілісності.

Сьогодні у світі існує чимало прикладів намагання населення окремих держав створити власну незалежну державу, застосувавши механізм самовизначення. Особливу увагу привертає ситуація, яка склалася у Шотландії.

Шотландію та Великобританію поєднує більш ніж трьохсотрічний союз, оформлений Актом про унію 1707р. У 1998 році Лондон, виконуючи обіцянку надати шотландцям, валлійцям і ірландцям більше можливостей для самоуправління, створив шотландський парламент у Единбурзі, який отримав право вирішувати внутрішні питання, проте зовнішня політика та оборона залишились компетенцією британського уряду. Однак механізм деволюції (передачі повноважень від центу до регіонів) на цьому не зупинився.

Ставши главою уряду лідер Шотландської Національної партії Алекс Салмонд розпочав кампанію за вихід зі складу Великої Британії. У жовтні 2012 року шотландський та британський прем'єри підписали угоду, що дозволяє Шотландії вийти зі складу Великої Британії у березні 2016 року у разі, якщо під час референдуму,що відбудеться 18 вересня 2014 року, шотландці проголосують за незалежність. На референдум буде винесеноодне питання: «Чи повинна Шотландія бути незалежною державою?» і два варіанти відповіді – «так» і «ні». Цікавим є те, що пропонується змінити вік, з якого особи матимуть право участі у голосуванні з 18 на 16.

Результати соціальних опитувань говорять про сьогоднішнє небажання шотландців підтримувати ідею самостійності. «Проти» відділення держави висловлюються близько 47% опитаних, тоді як «за» незалежність виступають 32% респондентів.

Відокремлення як засіб самовизначення, у загальному, далеко не завжди виправдовує сподівання народу та нації, що самовизначається. Також не є він об'єктивно плідним і для держави, від якої відокремлюються. Насамперед, це пояснюється тим, що відбувається розрив сталих економічних і культурних зв'язків, виникають суперечки про територію та кордони, що можуть супроводжуватись міжнаціональними конфліктами.

Що стосується Шотландії, то перш за все, уряд Великобританії продовжує наполягати на тому, що для них немає нічого важливішого за збереження територіальної цілісності Об'єднаного Королівства. Відокремлення Шотландії загрожує Лондону втратою ядерної зброї Британії, що базується на військово-морській базі шотландського острова Клайд, втратою нафтових родовищ у Північному морі та баз для атомних підводних човнів.

Стосовно наслідків, які чекають Шотландію, то їй доведеться, наприклад, заново підтверджувати свій статус в таких міжнародних організаціях як ЄС, МВФ і ООН. Разом з цим за неофіційними даними, уряд Іспанії вже повідомив, що виступає проти вступу Шотландії до ЄС, оскільки вона може послужити поганим прикладом решті маленьких автономій світу. Крім того, враховуючи, що валютний союз Великобританії та Шотландії неможливий, фактично перед останньою стоїть вибір: продовжити користуватися фунтом стерлінгів без офіційної угоди, що не залишить уряду в Единбурзі можливостей впливати на грошово-кредитну політику; ввести на своїй території євро, у разі отримання членства в ЄС; створити нову власну валюта.

Отже, враховуючи вищенаведені аргументи, прихильників незалежності Шотландії менше, ніж її противників. Тому, у Лондона та Единбурга є рік, щоб зберегти Об'єднане Королівство у нинішньому складі, або піти шляхом Радянського Союзу, Чехословаччини чи Югославії. Таким чином, міжнародна спільнота дійсно визнає та закріплює за народами та націями можливість самовизначення, проте стримуючим фактором для його реалізації виступають радикальні зміни у територіальному, політичному, економічному плані, до яких суб'єкти самовизначення не завжди готові, а також те, що відділення від держави – це складний та тривалий процес, який зачіпає її прагматичні геополітичні інтереси.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Тимченко Антон Олександрович
НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 47 група

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВА ТА ІНТЕРЕСИ ПРИВАТНИХ ОСІБ

Інтеграційні процеси сьогодні стають однією з найголовніших складових політико – економічного розвитку, при цьому вони визначають майбутнє окремої країни так і цілого регіону. Консолідація держав охопила майже всі континенти. Переважна частина сучасних інтеграційних об'єднань має не лише економічний характер, а також несе у собі надзвичайно важливу політичну складову.

Саме інтеграція стає найважливішим фактором історичного розвитку сучасного світу. Сьогодні предметом дослідження вчених стають не лише окремі процеси, а й інтеграція країн, яка накладає свій відбиток на подальшу історію людства.

У Південній Америці наразі найбільш розвиненим інтеграційним об'єднанням є Спільний Ринок Південного Конусу (МЕРКОСУР), який почав своє фактичне існування в 1995 р. Членами МЕРКОСУРу є найпотужніші країни регіону (Аргентина, Бразилія), також до нього входять Парагвай, Уругвай та Венесуела, як асоційовані члени – Чилі, Болівія , Перу, Колумбія та Еквадор.

На зустрічі голів держав МЕРКОСУР, 7 грудня 2012 року, президент Болівії Ево Моралес підписав протокол про вступ Болівії до МЕРКОСУР на правах повного членства. Для остаточного вступу Болівії необхідно схвалення всіх національних парламентів країн МЕРКОСУР. Тому в недалекому майбутньому цей союз поповниться новим членом.

Метою цього об'єднання є створення спільноти, яка б змогла гарантувати економічне зростання її учасників на основі інтенсивної взаємної торгівлі та ефективного використання інвестиції, а також підвищення конкурентоспроможності економік субрегіону. З визначення мети МЕРКОСУР постає як виключно економічне об'єднання, хоча його політичну вагу в Південній Америці важко переоцінити.

Саме МЕРКОСУР став тією основою на якій у 2004 р. було створено наднаціональне об'єднання УНАСУР (Союз Південноамериканських Націй), який ставить на меті інтеграцію країн на кшталт формату Європейського Союзу. Фактично, МЕРКОСУР є економічним та політичним ядром новоствореного об'єднання.

МЕРКОСУР має розгалужену систему управління, яка визначена в протоколі Оуру – Прету від 2005 р. Основними є Рада Спільного Ринку до якої входять голови держав та урядів, Група загального ринку з 10-тьма технічними комісіями в якості виконавчого органу, Комісія з торгівлі, і три допоміжні – Спільна парламентська комісія , соціально – економічний форум , Адміністративний секретаріат. Вони складаються з міністрів та інших державних чиновників країн членів , які суміщають роботу в них зі своїми повсякденними обов'язками в національних адміністраціях. Винятком є лише нечисленний штат секретаріату МЕРКОСУР в місті Монтевідео (Уругвай) , який займається тільки справами об'єднання. Проти зайвої бюрократизації виступали Аргентина і Бразилія, Парагвай і Уругвай були і залишаються прихильниками наднаціональних органів за типом ЄС .

Говорячи про економічно сторону, треба зазначити надзвичайну ефективність та силу МЕРКОСУР. Результатом даного об'єднання є зростання торгівлі між його учасниками у 7 разів, водночас торгівля між Аргентиною та Бразилією зросла більш ніж у 9 разів. Тому з економічної точки зору МЕРКОСУР виправдовує своє існування.

Щодо його політичної складової то МЕРКОСУР є рушійною силою Південної Америки на шляху тісної інтеграції в рамках Союзу Південноамериканських націй.

Сьогодні на міжнародній арені саме МЕРКОСУР виступає в якості найвпливовішої сили Південної Америки, що доводить проведення щорічних самітів ЕЄ та МЕРКОСУР. На теренах західної півкулі МЕРКОСУР має можливість

протистояти політиці США. Зокрема було зупинено будь які переговори щодо створення економічного союзу під егідою США. У середині континенту МЕРКОСУР виступив проти державного перевороту в Парагваї, що призвело до зупинення членства цієї країни в організації (22 квітня було заявлено про те, що Парагвай знов може повернутися в МЕРКОСУР).

Іншим важливим проявом політичної сторони є створення у 2007 р. парламенту МЕРКОСУР. Саме парламент покликаний виконувати політичну функцію, слідкувати за станом прав людини в регіоні та дотримання принципів демократії та справедливості. На сьогодні парламент складається з 18 членів від кожної країни та виконує консультативні та дорадчі функції. В майбутньому планується надання йому й нормотворчих повноважень.

Економічними здобутками МЕРКОСУР є ріст ВВП всіх країн – учасниць, незважаючи на світову економічну кризу, зростання рівня товарообігу, ліквідування митних кордонів на більшій частині континенту.

Яскравим прикладом економічних здобутків МЕРКОСУР є те, що Аргентина випередила Китай за рівнем росту ВВП. В великій мірі цьому сприяло її членство в МЕРКОСУР.

Уряди країн МЕРКОСУР проводять соціально орієнтовану політику, спрямовану на боротьбу з бідністю, розвиток освіти , охорони здоров'я , житлового будівництва , заохочення малого і середнього бізнесу , участі дрібних і середніх підприємств в експорті об'єднання. Треба зазначити, що за час існування МЕРКОСУР об'єм іноземних інвестицій склав 75, 8 мілдр. доларів, що в 10 разів перевищує рівень в період до початку існування Спільного Ринку. У рамках МЕРКОСУР був створений Гарантійний фонд для мікромалих і середніх підприємств , який почав функціонувати в 2010 р. За період економічного підйому 2003-2008 р.р. частка населення , що живе за межею бідності , знизилася в країнах союзу з 40 до 26% загальної чисельності населення. Уряди країн членів проводили політику заохочення участі громадянського суспільства в інтеграції , у зв'язку з цим виникла низка організацій , націлених на підвищення ролі громадян у справах МЕРКОСУР , на рішення трудових і соціальних проблем , а також на участь в інтеграції регіональних урядів (муніципій , штатів , департаментів).

МЕРКОСУР представляє одне з найпотужніших інтеграційних об'єднань, що має вплив на окремому континенті. Тому є підстави вважати, що МЕРКОСУР буде використовувати свою економічну та політичну діяльність задля подальшого забезпечення розвитку усіх народів Південної Америки, підвищення рівня життя, освіти та благополучна кожної людини.

Найголовнішу соціальну мету МЕРКОСУР можна навести фразою діючого президента Республіки Аргентина Крістіни Фернандес де Кіршен : «Південна Америка потребує передумови для надання постійного та стабільного курсу розвитку що не підвладний мінливим політичним віянням».

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПІОІ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Фоменко Ілона Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 47 група

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Однією з важливих форм міжнародної співпраці держав у боротьбі зі злочинністю на міжнародному рівні виступає екстрадиція. В той же час однією з функцій екстрадиції є захист прав особи, видача якої запитується. Саме поєднання цих суперечливих тенденцій (боротьби зі злочинністю і необхідність безумовного додержання прав видаваної особи) і зумовлюють актуальність досліджуваної теми.

Вивченню питань екстрадиції присвячено багато наукових праць вітчизняних і закордонних учених, зокрема, С. Вихриста,Н. Зелінської, О. Бичківського, О. Бойцова, Ю. Васильєва, Н. Сафарова, С. Нестеренко, М. Пашковського, І. Лукашука, М. Бассіуні, К. Вінджерт, Г. Джилберта, А. Ширера та ін.

Система норм, за допомогою якої відбувається захист прав особи, видача якої вимагається, складалася протягом всього становлення інституту екстрадиції. Під екстрадицією розуміють форму міжнародно-правової допомоги у кримінальних справах, що полягає в арешті і передачі однією державою іншій за запитом особи, що підозрюється або обвинувачується у скоєнні злочину, або засудженого злочинця.

Видача, як правило, здійснюється на підставі двостороннього договору між відповідними державами або на основі багатосторонньої конвенції, учасниками якої повинні бути як сторона запиту, так і запрошувана держава. У деяких випадках видача може здійснюватися і без договору, якщо це передбачено законодавством сторони, що робить запит, тобто регулюється і нормами національного права.

У сучасному міжнародному праві важливим є те, що видача злочинців – це право держави, а не обов'язок. Обов'язком вона стає лише за наявності двостороннього договору про взаємну правову допомогу у кримінальних справах.

Видача правопорушників як правовий інститут, головним чином, має завдячувати міжнародній діяльності Франції, у ході якої було вироблено фундаментальні принципи сучасного інституту екстрадиції. З юридичним оформленням терміну «екстрадиція» у Декреті 1791 р. та закріплення права на притулок у Конституції Франції 1793 р. видача набувала характеру взаємної правової допомоги держав у боротьбі із загальнокримінальною злочинністю. Договори про видачу стали укладатися у великих кількостях між сусідніми країнами, прикладом чого є Конвенція між Францією і Іспанією 1765 р., Договір між Францією і Швейцарією 1777 р., за якими сторони зобов'язувалися взаємно видавати злочинців, які винні у скоєнні спільних злочинів. Однією з найперших багатосторонніх угод про екстрадицію є Ам'єнський договір 1802 р. У 1833 р. було покладено початок створенню національного законодавства про екстрадицію Бельгією шляхом прийняття першого в світі Закону про екстрадицію. Аналогічні закони приймалися у США (1848 р), Англії (1870 р.), Голландії (1875 р.) та ін. державах. Аналізуючи багатосторонні та двосторонні договори та національні закони, які стосуються видачі, можна зробити висновок, що протягом XIX ст. держави починають безпосередньо закріплювати положення, які захищають права осіб в процесі екстрадиції (так звана подвійна кримінальність, спеціалізація, строки давності, невидача власних громадян, незастосування смертної кари тощо). На початку XXI ст. інститут видачі продовжує розвиватися в сторону гуманізації, підтримуючи баланс між цілями боротьби із злочинністю та інтересами видаваної особи. Держави приймають нові закони про видачу, укладають міжнародні договори, збільшується судова практика.

Найбільшого прогресу у взаємній допомозі щодо спрощення видачі злочинців добилися країни – члени Європейського Союзу, які ввели у відносинах між собою так званий «Європейський ордер на арешт», який покликаний спростити «подвійну кримінальну відповідальність», коли для екстрадиції злочинця скоєний ним злочин повинен бути визнаний як кримінальним судочинством держави, де він був затриманий, так і держави, яка направляє запит про екстрадицію. Угода розповсюджується на 32 види тяжких злочинів, які передбачають позбавлення волі на строк від 3 і більше років.

В аспекті дотриманні прав видаваної особи, варто зазначити про врегулювання питання екстрадиції у випадку можливості застосування до цієї особи смертної кари. Так, положення ст. 11 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. визначає, що у видачі особи, яка вчинила злочин може бути відмовлено, якщо правопорушення, за яке вимагається видача, карається смертною карою за законодавством запитуючої держави, і якщо законодавство запитуваної держави не передбачає смертної кари за таке правопорушення і запитуюча сторона не надає гарантії того, що смертний вирок не буде звернений до виконання. Аналогічні положення містяться в національному законодавстві Португалії, Канади, Швейцарії, в договорах про екстрадицію (Договорі між США та Італією1983 р., між Іспанією та Австрією 1987 р.) тощо.

Отже, розвиток нормативного закріплення інституту екстрадиції свідчить про його гуманізацію, що пов'язано з такою функцією, як дотримання прав і свобод особи, залученої до екстрадиційної процедури. А з іншого боку, інститут видачі обвинувачених і засуджуваних є ефективною формою співробітництва у протидії злочинним проявам. На сучасному етапі держави намагаються спростити процедуру екстрадиції, зменшити роль та кількість державних органів, які провадять цю процедуру, пом'якшити вимоги щодо «подвійної

підсудності» та скоротити кількість підстав відмови у видачі. І саме завдяки нормативному врегулюванню на національному та міжнародному рівні розкривається сутність і призначення інституту екстрадиції, досягається ефективність його застосування.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Цибенко Дар'я Дмитрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 4 група

«ЗАКОН МАГНІТСЬКОГО» У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Активні процеси світової глобалізації зумовлюють необхідність гармонізації національного законодавства і, як наслідок, обов'язок кожної держави здійснювати законодавчі та правозастосовчі процеси з урахуванням міжнародно-правових нормативів.Порушення державою зазначених стандартів, а також зобов'язань, спрямованих на їх забезпечення, зокрема й щодо дотримання і гарантування прав людини,призводить до застосування міжнародної відповідальності.

Пов'язаним із реалізацією таких заходів міжнародної відповідальності є прийнятий у грудні 2012 року Конгресом США «Закон Магнітського» (далі – Закон), який ввів санкції стосовно громадян Росії, які є винними у порушенні принципів верховенства права та основних прав людини. Прийняття цього акту було зумовлено безкарністю російських чиновників, які, порушивши основоположні принципи та норми права, уникли відповідальності і не були притягнуті до відповідальності за здійснювані протягом багатьох років фінансові махінації з бюджетними коштами у надзвичайно великих розмірах. Приховування вказаних діянь було здійснено шляхом фізичного усунення особи, яка викрила вказані злочинні операції – Сергія Магнітського, на честь якого і був названий Закон. Першочергово до проекту Закону були занесені прізвища тільки тих осіб, які своїми зловмисними діями або бездіяльністю мали відношення до смерті Магнітського,тобто Закон мав спрямованість проти конкретно визначеного кола осіб, але згодом список було розширено та включено тих громадян, які є винними у грубому порушенні прав людини у Російській Федерації з можливістю подальшого розширення списку у випадку виникнення аналогічних порушень. Цікавим є той факт, що мотивом для занесення до відповідного списку є інформація про порушення прав людини і громадянина вчинене будь-якою особою, отримана як від державних, так і недержавних структур, тобто будь-якого підприємства або організації. Такий підхід потенційно може призвести до поширення дії Закону й на осіб, які є невинуватими, оскільки у випадку надання відповідної інформації недержавними структурами постає питання про достовірність цих даних та об'єктивну можливість їх перевірки.

Змістом Акту Магнітського є запровадження санкцій проти відповідного списку осіб, причетних до смерті Сергія Магнітського, а також осіб, винних у порушенні прав людини у Російській Федерації, що полягають у відмові у видачі віз та фінансових санкцій у вигляді замороження рахунків та заборони передачі всього майна, якщо воно знаходиться на території США.

Правовою підставою для прийняття «Закону Магнітського» була ратифікація Росією конвенцій та пактів проти катувань та інших жорстких поводжень та участь в ООН, що висувають певні вимоги до її внутрішньої політики, яка повинна здійснюватись з дотриманням міжнародних норм. Відповідно, на думку російських правозахисників Закон вступає у явну суперечність з принципами суверенітету держави, який закріплює неможливість інших суб'єктів втручатись у внутрішні справи держави. Проте,можна не погодитись з такими висновками, оскільки прийняття державою міжнародних зобов'язань, зокрема щодо дотримання основних прав людини, шляхом укладення договорів та їх ратифікації, зумовлює виникнення обов'язків по їх забезпеченню. Порушення відповідних зобов'язань має призводити до настання несприятливих наслідків для держави у вигляді міжнародно-правової відповідальності.

До явних недоліків зазначеного Закону належить неточність використовуваних формулювань, що істотно впливає на тлумачення та правозастосування і може призвести до порушення як норм відповідного акту, так і прав людини. Як наслідок, Закон називають більшою мірою політичним, що явно спрямований на застосування санкцій проти всіх громадян Росії та держави загалом, аніж правовим, спрямованим на встановлення санкцій до конкретно визначених винних осіб та недопущення порушень в майбутньому. Щодо винності осіб, на яких безпосередньо поширюються відповідні несприятливі наслідки, сам акт вказує на те, що ці особи є винним на думку США, тобто офіційної підстави, як то вирок винесений компетентним органом внаслідок проведення спеціальної процедури притягнення до відповідальності немає.

На сьогодні висловлюється думка щодо подальшого розширення дії «Закону Магнітського» не тільки на громадян Російської Федерації, а й на громадян інших країн, зокрема і України, які є винними у порушенні принципів верховенства права та основних прав людини.

Входження країни до міжнародного співтовариства зумовлює поширення на неї міжнародних зобов'язань, порушення яких призводить до настання відповідальності шляхом застосування різноманітних санкцій як міжнародними організаціями, так і окремими державами. Метою санкцій є застосування негатив-

них наслідків до порушника та запобігання подальшим правопорушенням. Таким чином, основною метою такої відповідальності і, зокрема, прийнятого «Закону Магнітського» як акту, спрямованого на притягнення до відповідальності винних, є перш за все забезпечення дотримання і запобігання вчиненням у майбутньому будь-яких порушень прав людини державами як стосовно іноземців, так і щодовласних громадян. Адже у випадку неможливості захисту людини власною державою, єдиною можливістю відновити та захистити свої права є звернення до іноземних держав та організацій та, відповідно, застосування цими суб'єктами санкцій щодо держави, неспроможної належним чином виконувати свої основні зобов'язання перед громадянином. Проте вказані заходи не мають слугувати підставою для зловживань з боку держав, що застосовують відповідні санкції, зокрема автономністю волевиявлення, а відтак мають бути забезпечені міжнародно-правовим контрольним механізмом.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Шумський Ігор Костянтинович
НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 4 курсу, 7 група

ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ ЄДНОСТІ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ В СОЮЗІ ПІВДЕННОАМЕРИКАНСЬКИХ НАЦІЙ (УНАСУР)

Сучасний глобалізований світ зумовлює новий виток регіонального процесу інтеграції. Деякі науковці виділяють нову форму державного утворення – континентальний союз. Цей термін визначається як міжурядовий, наднаціональний, федеративний союз країн-членів, розташованих на одному континенті. На сьогодні у світі існують три таких континентальних союзи: Європейський Союз, Африканський Союз, та Союз Південноамериканських націй (УНАСУР)

Історія Південноамериканського континенту являє собою цікавий приклад з точки зору сучасних процесів інтеграції та створення нових наднаціональних об'єднань. Мова йде про певний феномен, оскільки ніде не було такого історичного, тісного єднання як у країнах Південної Америки. Більшу частину свого існування вона перебувала під колоніальним панування двох європейських держав (Іспанії та Португалії) тобто весь континент існував як величезне колоніальне володіння, під єдиним адмініструванням, без яких би то привілеїв, не кажучи вже про самостійні державні утворення.

У цивілізаційному контексті тенденціям до об'єднання латиноамериканців сприяють: мова (весь континент розмовляє на іспанській, окрім португаломовної Бразилії); релігія (більшість населення є католиками); соціокультурна спільність; спільне колоніальне минуле, тощо.

Важливе значення має політична солідарність, яка склалася на сьогодні у регіоні та пов'язана з приходом до влади у провідних країнах партій лівої ідеології.

Лідери країн регіону демонструють усьому світу свої теплі, товариські відносини, підкреслюючи цим своє спільне бачення ролі і місця Південної Америки у світі.

Сьогодні початкова ідея спільності набула нового розвитку та проявляється у створенні низки регіональних об'єднань, зокрема слід відмітити три найістотніші соціально – економічні об'єднання: Андська співдружність (Болівія, Колумбія, Перу, Еквадор), Боліваріанський альянс народів Америки скорочено АЛБА (Венесуела, Болівія, Еквадор та деякі інші країни Карибського регіону) та МЕРКОСУР (Бразилія, Аргентина, Уругвай, Венесуела як повноправні члени та Чилі, Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу, як асоційовані члени) Таким чином, вся Південна Америка тісно пов'язана наднаціональними об'єднаннями.

Початок XXI століття зумовив потребу Південної Америки створити якісно нову політичну форму інтеграційної організації, організації, яка найймовірніше підходить під визначення континентального союз – Союзу південноамериканських націй (УНАСУР). Союз охоплює територію понад 17,6 млн. кв. км, з населенням понад 397 млн. та сукупним ВВП у розмірі 4.964.361 млн. дол.

Створення УНАСУР відноситься до Третього Південноамериканського саміту, що відбувся у грудні 2004 року в Перу. Його результатом стало прийняття Декларації Куско, якою було заснована Співдружність південноамериканських націй, яка через 3 роки перетворилася в УНАСУР. Фактично Декларацією Куско було започатковано об'єднання найпотужніших регіональних утворень – Андської співдружності, МЕРКОСУР та країн, які не входили в жодні з цих утворень.

Необхідно зазначити, що хоча ці регіональні утворення декларувалися насамперед як економічні союзи, вони завжди мали сильну політичну складову й тому були регіональними блоками з країнами-лідерами в середні кожного з них.

Наступним кроком було підписання Установчого договору від 23 травня 2008 року у бразильській столиці. Саме тоді Співдружність офіційно набуває нової назви УНАСУР. Зазначений договір , який набув чинності через 30 днів після його ратифікації 9 країнами – членами, що відбулося 11 березня 2011 року, містить положення щодо системи органів новоствореного союзу, їх компетенції, порядку вступу й залишення союзу країнами-членами. Саме з цього моменту УНАСУР юридично став суб'єктом міжнародного права. Структура Установчого договору включає преамбулу, 27 статей та перехідні положення.

У преамбулі зазначається факт спільної історії, рішучість будувати єдину Південну Америку, сприяти благополуччю народів. Відповідно до статті 2, за-

значеного договору, метою УНАСУР є створення в консенсусі інтеграції народів в культурній, соціальній, економічній й політичній сферах, визначення пріоритетів політичного діалогу, соціальної політики, освіти, енергетики, інфраструктури, фінансування й навколишнього середовища, з метою досягнення соціальної інтеграції й участь громадянського суспільства, зміцнення демократії та зменшення асиметрії в рамках зміцнення суверенітету й незалежності держав. У статті 4 Договору міститься положення щодо системи органів УНАСУР:1) Рада голів держав і урядів; 2)Рада міністрів закордонних справ; 3)Рада делегатів; 4)Генеральний секретаріат.

Отже, на сьогодні існує офіційний документ згідно з яким буде відбуватися подальша розбудова УНАСУР. Існує ряд скептичних думок із приводу того, що УНАСУР колись стане аналогом Європейського Союзу в Південній Америці. Як причини називають прагнення Бразилії стати країною – лідером регіону та остаточно посісти місце у списку наддержав та ефект «політичного маятника» , який в Південній Америці хитається досить радикально.

На сьогодні УНАСУР дозволив країнам Південної Америки більш дієво виступати на міжнародній арені та краще відстоювати свої регіональні інтереси, покращувати економічні, соціальні зв'язки між народами та сприяти спільному баченню майбутнього на континенті. Доречним на нашу думку у цьому контексті є вислів покійного Президента Венесуели, Уго Чавеса про майбутнє Південної Америки : «Південна Америка приречена бути єдиною!»

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

Щадей Надія Василівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 4 курс, 2 група

ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ХІМІЧНОЇ КАСТРАЦІЇ

Одним з аспектів права на приватне життя є, безумовно, право на статеве життя. Однак, як виявляється, таке право може бути обмежене державою для певних категорій осіб. Такі держави як: Росія, Молдова, Польща, Британія, США (штати Каліфорнія, Флорида, Джорджія, Техас, Луїзіана, Монтана і деякі інші), Південна Корея, Естонія, Канада, Ізраїль, Франція, Німеччина, Данія, Швеція,

Норвегія та ін. згідно з кримінальними кодексами та іншими актами передбачають можливість хімічної кастрації засуджених за статеві злочини (переважно педофілія). В США, Польщі та Молдові кастрація є обов'язковою, а в інших країнах добровільною.

Хімічна кастрація передбачає щомісячне введення педофілам і ґвалтівникам ін'єкції леупрорелина. Цей препарат пригнічує діяльність чоловічих статевих гормонів. Зазвичай його призначають хворим на деякі види раку або людям, у яких є гормональні розлади. Ефект від медикаменту не є необоротним, він діє тільки на момент прийому.

Так, наприклад в Кримінальному кодексі Російської Федерації зазначено, що особі, у віці понад 18 років, яка засуджена за вчинення злочину проти статевої недоторканості та статевої свободи і відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, адміністрація установи зобов'язана запропонувати пройти огляд комісією лікарів-психіатрів для вирішення питання про наявність або про відсутність у неї розладів сексуальної переваги (педофілії) і визначення заходів медичного характеру, спрямованих на покращення її психічного стану, попередження вчинення ним нових злочинів і проведення відповідного лікування. Підставою огляду засудженого комісією лікарів-психіатрів є добровільне звернення такого засудженого до адміністрації установи, яка виконує покарання, або згода такого засудженого. Отже, в будь-якому випадку засудженню до такого виду покарання повинен передувати відповідний висновок лікарів-психіатрів. Згода засудженого до такого виду покарання може бути підставою для умовно-дострокового звільнення або пом'якшення виду покарання.

Вбачається, що при такій ситуації говорити про порушення права на вибір та статеве життя нема сенсу, оскільки кастрація є добровільною і, тим більше, засуджений в будь-який момент може від неї відмовитись, повертаючись при цьому до ув'язнення.

У Кримінальному кодексі Республіки Молдова хімічна кастрація визнається окремим видом покарання, а не видом заходів медичного характеру. Вона обов'язково, незалежно від основного покарання, застосовується при засудженні особи за зґвалтування: а) особи, яка перебувалапід опікою, заступництвом, захистом, навихованніаболікуванніу винного; б) неповнолітньої (неповнолітнього) у віцідо 14років; в) гомосексуалізм або задоволення статевої пристрасті у збочених формах із застосуванням фізичного чи психічного примусу особи або з використанням неможливості захистити себе або висловити свою волю по відношенню до завідомо малолітньої (-го).

Тут цікавим є те, що психіатричний висновок не вимагається, а кастрація є примусовою. У таких випадках якраз і постає питання про порушення прав людини на реалізацію статевого життя та права на честь та гідність особи. І, хоча, порушення такого права може аргументуватися як таке, що необхідне для запобігання злочинам та навіть необхідне в демократичному суспільстві (п. 2 ст. 8 Конвенції захисту прав людини і основоположних свобод), однак постає

питання чи можемо ми все-таки констатувати порушення таких прав. Європейський суд з прав людини (далі – Суд) щодо тлумачення п. 1 ст. 8 Конвенції в рішенні «Перрі проти Сполученого Королівства» зазначив, що поняття «приватного життя» є широким і не піддається вичерпному визначенню. Воно охоплює фізичну та психічну цілісність людини. Іноді воно може включати в себе деякі аспекти її фізичного та соціального «я». Такі аспекти життя людини, як, наприклад, гендерна ідентифікація, ім'я та сексуальна орієнтація, статеве життя, є елементами її особистого життя, право на яке гарантується статтею. Вона також гарантує право на особистий розвиток і право людини налагоджувати й розвивати стосунки з іншими людьми та зовнішнім світом. Межі, в яких держава може застосовувати примусові повноваження або кримінальне право для захисту людей від наслідків обраного ними способу життя, уже тривалий час є предметом моральної і правознавчої дискусії, яка ще більш загострюється з огляду на те, що це втручання часто розглядається як посягання на приватну та особисту сферу життя. Проте навіть у разі, коли дії людини загрожують її життю, у своїй практиці органи Конвенції розглядають застосування державою примусових або кримінальних заходів як посягання на приватне життя заявника, що підпадає під сферу застосування п. 1 ст. 8 і має виправдовуватися у світлі другого пункту. У справі Даджен проти Сполученого Королівства (суд рішення від 22 жовтня 1981р.) Суд зазначив: щоб підпасти під дію п.2 ст. 8 Конвенції дії влади повинні бути «передбачені законом», переслідувати одну чи декілька правомірних цілей і бути «необхідними в демократичному суспільстві», для реалізації вищезазначених цілей. Інтерпретація положення ЄСПЛ, щодо фрази «необхідне в демократичному суспільстві» є надзвичайно цікавою. Суд зайняв наступну позицію: по-перше прикметник «необхідне» в цьому контексті не настільки багатозначне, як значення слів «корисне», «розумне» чи «зручне», воно має на увазі існування «насущної суспільної необхідності» в реалізації вкушання в інтимне життя. Згідно з практикою Суду, щоб признати обмеження необхідними в суспільстві, яке характеризується терпимістю та відкритістю, це обмеження має бути рівнозначним бажаній, правомірній цілі. Введення безальтернативності такого покарання може розглядатися як порушення п.1 ст. 8, однак наявність такого покарання, як вже було зазначено, може бути виправданим.

З іншого боку, ми можемо говорити про те, що при засудженні певної особи до кастрації і її подальшому звільненні, в такої особи можуть виникнути особисті та психологічні проблеми з почуттям гідності. В цьому випадку причиною порушення права виступає не сам факт кастрації, а інформація про неї. При чому порушується і право на приватне життя, і повага до людської честі та гідності. Ми не можемо передбачити поведінку третіх осіб щодо тих, хто зазнав хімічної кастрації. Їхні дії можуть, зокрема, і спровокувати інші злочини на основі неприязні та приниження честі та гідності. Задля запобігання таких ситуацій, державні органи повинні тримати інформацію про факт кастрації в обмеженому доступі.

Отже, досвід зарубіжних країн показує, що подібних змін у вітчизняному законодавстві можна найближчим часом очікувати і нам. Можна зробити висновок, що таке порушення суб'єктивних прав при цьому має бути виправданим в цілях запобіганню вчиненню злочинів, однак інформація пов'язана з ним повинна бути відповідним чином обмеженою в доступі, щоб не спричинити інших негативних наслідків.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Я. Трагнюк.*

Яресько Ліна Олексіївна
НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 5 група

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ УКРАЇНОЮ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність. Вплив практики Європейського суду з прав людини на національну судову систему є визначальним у контексті виконання окремих рішень щодо України та має детермінований прецедентний характер рішень. Дані рішення загального характеру не тільки впливають на зміну позитивістської парадигми праворозуміння у сфері захисту прав людини на природно-правову, а й обов'язково потребують урахування усталеної практики суду у правотворчій та правозастосовній діяльності органів державної влади України. Досить важливим є питання щодо того, чого прагнув законодавець, закріпивши положення про те, що практика ЄСПЛ є джерелом українського права – по-справжньому домогтися виконання цих рішень чи створити чергову проблему для судів та інших правозастосовних органів.

Незабаром буде вже 15 років як Україна стала активною стороною європейського судочинства, тому логічно виникає запитання чому за формальної підтримки концепції про необхідність застосування рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) на практиці відповідні органи більшою мірою схильні обмежуватись національно-правовим матеріалом.

Серед українських науковців та юристів-практиків домінує думка про те, що важливим фактором модифікації української правової системи відповідно до права ЄСПЛ є не стільки зміни до українського законодавства, скільки узгодження практики застосування судами України норм про права

людини з практикою ЄСПЛ. Звичайно, тут йдеться про відповідні конституційні та конвенційні норми. На вказаний процес впливають наступні фактори:

1. В Україні функціонує «подвійний» захист прав людини та основних свобод, перелік яких збігається на конституційному та конвенційному рівнях. В межах національної правової системи тлумачення Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції відповідних конституційних положень, де містяться конституційні права та свободи, матиме пріоритет над відповідним тлумаченням аналогічних прав та свобод ЄСПЛ.

2. Норми Конституції України є нормами прямої дії та застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти.

3. Необхідність визначення змісту фундаментальних прав та свобод у процесі правозастосування та тлумачення відповідних норм про ці права та свободи саме судами України, а не іншими органами державної влади, адже у цьому процесі неможливо покладатися лише на окремі «конкретизуючі» закони України, які регулюють ці питання.

4. Рішення ЄСПЛ приймаються у процесі вирішення конкретних справ та «прив'язані» до їх фактичних обставин. З цієї перспективи суди загальної юрисдикції більш придатні для застосування практики ЄСПЛ, оскільки вони також вирішують конкретні справи.

Необхідність узгодження практики ЄСПЛ та національних судів також зумовлена принципом субсидіарності. Його зміст полягає не тільки у тому, що ЄСПЛ не оцінює правильність застосування норм внутрішнього права держав-учасниць при вирішенні конкретної справи і не виконує функції «найвищої інстанції» щодо національних судових систем, а також й у тому, що завдання захисту та гарантування конвенційних прав і свобод у першу чергу виконують держави, а не ЄСПЛ.

Враховуючи положення Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зокрема ст. 17, Україна мала б активніше приводити своє законодавство у відповідність до рішень суду. При цьому варто мати на увазі три фактори, з якими держава зустрінеться на шляху такої правозастосовної практики та відповідних законодавчих змін:

1. Прецедентна практика Європейського суду не однорідна. Вона складається не тільки з рішень, які констатують наявність чи відсутність порушень Конвенції, а і з постанов про неприйнятність заяви для подальшого розгляду по суті, які можуть бути не менш важливими, ніж рішення.

2. У багатьох сферах прецедентна практика Європейського суду еволюціонувала і постійно розвивається. Іншими словами, визнаючи силу прецедентів, наш Суд застосовує принцип stare decisis («стояти на вирішеному») досить

гнучко; до того ж він у самих своїх перших рішеннях вказав, що Конвенція – це живий організм, і її необхідно тлумачити з урахуванням реалій сьогоднішнього дня.

3. Європейський Суд, зрозуміло, не застрахований від помилок. Деякі постанови і рішення приймаються не одноголосно.

Питання субсидіарності, тобто первинної відповідальності держав за повагу до прав людини, являється пріоритетними. Неодноразово з трибун Ради Європи зазначалося, що незважаючи на роль міжнародних механізмів, ефективний захист прав людини починається та закінчується на національному рівні.

На сьогодні йдеться про так звану «процедуралізацію» фундаментальних прав. Це шлях до децентралізації ролі Суду в захисті прав людини, мається на увазі розподілення тягаря такого захисту із національними судовими органами. Так, не маючи змоги оцінити правильність рішення національних органів та враховуючи, що саме вони займають кращу позицію для прийняття таких рішень, за Судом залишається можливість перевірити досконалість самої процедури прийняття рішень. Розвиток процедурного аспекту виступає таким чином обмежуючою складовою свободи розсуду держави.

У разі, якщо суди вважатимуть себе зобов'язаними за Конвенцією, вони тлумачитимуть норми національного законодавства крізь призму вимог Конвенції. У свою чергу, це вимагає розуміння того, що у багатьох ситуаціях судам при застосуванні норм національного законодавства слід мати на увазі «пропорційність втручання», тобто «зважувати» конфліктні інтереси.

Висновок. З вимог субсидіарності та її втілення у процедуру реалізації випливає все більш прискіпливий підхід Суду до питань судової незалежності. Сьогодні предметом розгляду Суду є питання, що ще декілька років тому виходили за межі його компетенції: розподіл справ у суді, призначення та звільнення суддів, суперечлива судова практика в вищих судах. Посилена увага, котру Суд приділяє процедурі прийняття рішень на національному рівні, є свідченням важливості взаємодії національних судів та ЄСПЛ.

Українські суди повинні кардинально переглянути власну практику з питань захисту фундаментальних прав та свобод, а для її узгодженості з практикою ЄСПЛ, вона з самого початку повинна формуватися відповідно до європейських стандартів. ЄСПЛ, у свою чергу, повинен давати чіткі орієнтири стосовно свого прецедентного права, а Секретаріат ЄСПЛ – видавати посібники, коментарі та в інший спосіб сприяти узагальненню та гармонізації національної та міжнародної прецедентних систем.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *А. О. Гаркуша.*

HacıyevaBəsirə
Bakı DövlətUniversitetiBeynəkxalqmünasib
ətlərfakultəsibakalavr (2009-2013)
Bakı DövlətUniversitetiBeynəkxalq
münasibətlər və diplomatiya magistr I kurs

LOCAL GOVERNMENT IN INTERNATIONAL COOPERATION

The world has different integration processes that contribute to the convergence of different countries overcome political, linguistic and economic boundaries in globalization.

Local government is a state-guaranteed right and the ability of the local community, residents of a village or a voluntary association of rural communities, residents of several villages , towns and cities on their own or under the responsibility of authorities and local government officials to address issues of local importance within the Constitution and laws. It was to provide «local community» right to know their very public interest contained source of origin, formation and implementation of an objective interest in international cooperation of local authorities.

International cooperation of local authorities is a comprehensive institute, which is regulated by national law, public international law and private international law.

It should be noted that during the Soviet period, the activities of local authorities in the field of international cooperation was formal and declarative. Since gaining independence, Ukraine`s local authorities have new opportunities for international cooperation.

Local governments are an important factor in the successful implementation of foreign policy, contribute to functions in the field of international politics. In addition, the participation of local governments in international cooperation promotes qualitatively new social consciousness of communities and their members, based on overcoming stereotypes of Soviet times.

So, the main activities of local governments in international cooperation are:

– Organization of international conferences, seminars;

– Assistance in realization of local governments` projects in economic, social, cultural, political management;

-Sharing experience in the implementation of local governments` activities in collaboration with foreign countries;

– Establishing international affiliate links between local authorities;

– Using the experience of foreign countries in the course of legislative activity during the legislation process of local government;

The main activities of local governments in international cooperation influence the development of each local territory. So it is important to develop effective system of legal regulation of local governments` competention.

Секція 4
РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Аніщук Ніна Володимирівна
НУ «Одеська юридична академія», д. ю. н., професор кафедри історії держави та права

ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНИЙ ТА ГЕНДЕРНО-ЧУЙНИЙ ПІДХОДИ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Гендерний аналіз Конституції України в питаннях регулювання прав людини на сьогодні є важливим. Адже наша держава обрала шлях на побудову паритетної демократії. У гендерному аспекті можна вирізнити два основних підходи до регулювання прав людини: гендерно-нейтральний підхід та підхід гендерної чуйності. Варто підкреслити, що у Конституції України використовуються обидва ці підходи.

Підхід формальної рівності у контексті гендерної теорії права має назву *гендерно-нейтрального*. Його прибічники виходять з того, що на законодавчому рівні має бути формалізована рівність прав кожної особи незалежно від будь-яких дискримінаційних критеріїв, зокрема, як це зазначається у ст. 2 Загальної декларації прав людини, що кожна особа має всі права та свободи без будь-якої відмінності, як-то: раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних і релігійних переконань, національного й соціального походження, майнового, станового чи іншого становища. Вважається, що законодавче закріплення всіх осіб є достатнім, щоб подолати ту фактично існуючу в суспільстві нерівність, що тривала століттями (О.Руднєва).

У сучасній Україні гендерно-нейтральний підхід знайшов своє закріплення, зокрема, у ст. ст. 21 та 24 Конституції України. Згідно з ч. І ст. 21 Конституції України «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах». У даній статті знайшли своє відображення ідеали свободи та людської гідності. Причому вільність і рівність людей розглядаються з позицій природних прав, тобто таких, які притаманні кожній людині з народження і існують незалежно від діяльності держави.

В ч. І. ст. 24 Конституції України наголошується не лише на рівноправності всіх громадян України, а й на їх рівності перед законом, тобто на реальній можливості використовувати увесь спектр прав і свобод громадянина України. Так, згідно з нею «громадяни мають рівні конституційні прав і свободи та є рівними перед законом». Вищезгадане положення виражає ще один аспект принципу рівності: необхідність застосування однакових стандартів прав і обов'язків до всіх осіб без винятку. Це означає, що кожний громадянин України має і може користуватися на рівних підставах з іншими громадянами всім обсягом конституційних прав і свобод без дискримінації з боку держави або інших осіб за будь-якими мотивами.

Всі громадяни також рівні перед законом, тобто обов'язок додержуватися закону, його виконувати, право використовувати закон в своїх інтересах, а також юридична відповідальність перед законом за його порушення є рівною для всіх громадян. Не може бути винятків з цього правила, зважаючи на будь-які особливі заслуги особи, її соціальний статус тощо.

ІІ частина ст. 24 Конституції України містить так зване недискримінаційне положення, характерне для всіх базових документів у сфері прав людини. Так, у ній зазначається: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору, шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Таке розуміння рівності своїм змістом має юридичну рівність громадян щодо використання своїх прав тими категоріями громадян, які за соціальними, політичними, фізіологічними та іншими обставинами не мають рівних з іншими можливостей, притаманних всіх людям. Тому Конституція встановлює систему юридичних і матеріальних гарантій для умов життя, гідних людини.

Принцип відсутності дискримінації не обмежується вимогою того, що рівність має бути досягнута, а передбачає також розуміння того, що саме має бути рівним і відповідно до якого критерію. За таких умов абстрактне поняття рівності замінюється конкретною сферою застосування і такими критеріями, як раса, колір шкіри або походження особи тощо. Додатковим критерієм дискримінації може бути також несправедливість.

Водночас ч. ІІІ ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації щодо жінок. І в даному випадку мова йде вже не про гендерно-нейтральний підхід, а про підхід гендерної чуйності. Отже, на конституційному рівні простежується комбінація двох вищезгаданих підходів при окресленні питання щодо забезпечення принципу гендерної рівності.

Останнім часом простежується розвиток нових тенденцій у теорії загальної рівності та прав людини, а саме: перехід від захисту прав індивіда до закріплення нормами міжнародного права стандартів правового статусу тих чи інших груп населення, які вирізняють за тільки їм притаманними характерними загальними ознаками (люди літнього віку, інваліди, безробітні, біженці, представники національних меншин, діти і, як свідчить практика, жінки). Формується нове покоління прав людини, що охоплює всіх тих категорій людей, які через соціальні, вікові, національні, релігійні, статеві та інші причини не мають рівних з іншими громадянами можливостей здійснення загальних для всіх прав і свобод. Стосовно цих категорій осіб існують особливі форми порушення прав людини, а отже, вони потребують і специфічних форм захисту їх прав, додаткової уваги й підтримки з боку як конкретної держави, так і міжнародного співтовариства в цілому.

Гендерна чутливість – один з критеріїв гендерної оцінки планування змін, проектів, методів дослідження та аналізу. Заплановані зміни, методи, чутливі в гендерному розумінні, якщо вони враховують наявне становище жінок та чоловіків, не погіршують становище чоловіків та жінок, сприяють встановленню гендерному балансу та паритетному становищу в суспільстві.

За останні десятиліття сформувався новий підхід (другий) до правового регулювання гендерними процесами з питань рівності осіб залежно від їх статі, який зветься *підходом істотної (субстанційної) рівності (або гендерної чуйності).* Він базується на визнанні соціальних і біологічних розбіжностей між чоловіком і жінкою, які не можуть бути усунені шляхом закріплення формальної рівності на законодавчому рівні, бо саме підхід формальної рівності фактично призводить до нерівності. Отже, у межах підходу гендерної чуйності для подолання фактичної нерівності мають бути застосовані спеціальні юридичні заходи, які виконуватимуть функцію правової компенсації жінкам з метою найскорішої ліквідації наслідків соціальної нерівності (пільги, пов'язані з материнством, з умовами праці, у сферах зайнятості, політичних відносин та ін.) (О.Руднєва).

Як вже зазначалося, підхід гендерної чуйності знайшов своє застосування у ч. ІІІ ст. 24 Конституції України, де зазначається: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і формальною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям».

Отже, у Конституції України особлива увага приділена рівності прав жінки і чоловіка. Специфіка захисту права жінок на рівність обумовлюється рядом чинників. Справа у тому, що коло груп населення, які потребують певної підтримки з боку суспільства, держави і навіть міжнародного співтовариства, загалом досить велике. Це, зокрема, молодь і пенсіонери, інваліди та безробітні, біженці, представники національних меншин та ін. Особливої уваги потребують жінки, оскільки саме вони порівняно з чоловіками частіше бувають обмежені у використанні своїх конституційних прав.

У відповідності з міжнародною Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., стороною якої є Україна, дискримінація щодо

жінок означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій сфері.

Вкрай загострюється дане питання в умовах переходу до ринкової економіки, коли становище жінок ускладнюється. Зараз вже добре відомі такі визначення, як «фемінізація безробіття», «фемінізація бідності». Можна вказати і на зменшення кількості шлюбів, різке падіння народжуваності, велику дитячу та материнську смертність і т. ін. Саме тому у ч. III ст. 24 Конституції України перелічена досить велика кількість вимог, умов та пільг, які, на думку законодавця, мають допомогти розв'язати вкрай складне становище, в якому опинилася жінка в українському суспільстві.

Таким чином, специфіка гендерно-нейтрального підходу полягає у тому, що конституційне закріплення рівності статей є характерним поряд із такими особливостями, як національна і расова належність, мова, віросповідання, соціальне походження, політичні переконання та ін. Застосування на конституційному рівні гендерно-чуйного підходу є підтвердженням обраного Україною шляху на побудову паритетної демократії, врахування біологічних і соціальних розбіжностей представників обох статей і намагання забезпечити реальну, а не лише юридичну рівність. Підхід гендерної чуйності поступово знаходить своє втілення в усіх галузях національного законодавства. Це передусім стосується забезпечення рівноправної участі чоловіків і жінок у політичному процесі, при вступі на державну службу, в діяльності громадських організацій тощо.

Берченко Григорій Валерійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Початок 90-х років став періодом відродження ідеї громадянського суспільства в Україні. Ще за часів існування СРСР 19 червня 1991 року Верховною Радою України було схвалено Концепцію нової Конституції України. У згаданій Концепції було визнано за доцільне включити до нової Конституції України окремий розділ «Громадянське суспільство і держава», закріпити на конституційному рівні поняття громадянського суспільства, визначити його пріоритет у взаємодії з державою.

У третьому розділі Концепції «Громадянське суспільство і держава» зазначалося, що «Конституція Республіки має закріпити основи формування, розвитку і захисту громадянського суспільства, визначити засади його взаємозв'язків з державою. Вона, зокрема, повинна проголосити пріоритет громадянського суспільства над державою, яка забезпечує умови нормального його функціонування».

Зазначені кроки щодо конституційно-правового забезпечення діяльності громадянського суспільства дістали відображення в тому, як розвивався процес розробки й прийняття Конституції України. Протягом 1992-1993 років окремий розділ та статті, які визначали, що держава підпорядковується служінню громадянському суспільству і спрямовує свою діяльність на їх забезпечення, були включені до трьох конституційних проектів. Проте з останнього проекту Конституції України розділ «Громадянське суспільство і держава» був виключений.

Проте незважаючи на те, що в Конституції України поняття «громадянське суспільство» не згадується, це не означає, що Основний Закон не врегульовує відносини між громадянським суспільством та державою. Те, що вказаного розділу до остаточного тексту Основного Закону включено не було, не означає відмови від ідеї громадянського суспільства. Чимало норм та положень, що стосувалися громадянського суспільства дістало закріплення в остаточному варіанті Конституції України.

На нашу думку, конституційні засади громадянського суспільства можна поділити на загальні і спеціальні. До загальних засад громадянського суспільства варто віднести конституційні норми, присвячені засадам конституційного ладу (принцип правової, демократичної, соціальної держави (ст. 1), політичної, економічної, ідеологічної багатоманітності (плюралізму), свобода політичної діяльності, заборона цензури (ст. 15), нти дискримінаційні принцип діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 19 Конституції України).

До спеціальних конституційних засад громадянського суспільства можна віднести конституційні норми, присвячені діяльності інститутів громадянського суспільства і межам державного втручання в його справи. Це конституційні норми, присвячені праву громадян на об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36, 37 Конституції України).

Проте ідея виокремлення особливого розділу, присвяченого громадянському суспільству або хоча б конституційне закріплення відповідного терміну є й досі присутньою в науковій літературі. Так, на думку, В.А. Моргуна, у Конституцію бажано ввести спеціальний розділ, в якому висвітлити теоретичні засади громадянського суспільства та напрямки його розбудови. Слід зазначити, що у запропонованому В.В. Речицьким модельному проекті Конституції України є ціла глава «Громадянське суспільство», під яким він розуміє самокеровану, структуровану, недержавну частину народу.

На думку вченого, у взаємодії з громадянським суспільством держава повинна гарантувати і юридично забезпечити такі правові норми: 1) свободу

партій та асоціацій; 2) обмеження монополії держави (зокрема, щодо об'єктів природного походження та засобів масової інформації державна власність не визнається взагалі, а щодо окремих видів діяльності державна монополія можлива виключно в межах здійснення безпосередніх функцій держави, але таким чином, щоб державна власність ніколи не перевищувала власності громадянського суспільства); 3) розширення меж правового регулювання допускається лише за умов одночасного розширення свободи індивідів; 4) заборону цензури, з чого випливає те, що оприлюднення достовірної інформації, яка компрометує державу чи її посадових осіб, не може бути підставою для притягнення розповсюджувачів цієї інформації до відповідальності; 5) право петицій, зборів та мітингів, обмеження на які можуть мати виключно процедурний характер.

Спеціальний розділ, присвячений громадянському суспільству присутній і в проекті Конституції, розробленому В.В. Речицьким у 2009 році.Присутність даного розділу в проекті Конституції В.В. Речицький пояснює тим, що Україна – посттоталітарна республіка. Тому розділ про громадянське суспільство в проекті Конституції – це не данина моді, а висновок з історичного досвіду країни. Щоб не захворіти на диктатуру повторно, суспільство має створити відповідні профілактичні механізми.

Періодично лунають пропозиції і про включення в конституційний текст терміну «громадянське суспільство». Так, в проекті Закону України «Про внесення змін до Конституції України», внесеного до Верховної Ради Президентом України В.А. Ющенком від 31.03.2009 № 4290 пропонувалося включити ст. 17, в якій закріпити наступну норму: «Держава сприяє утвердженню та розвитку громадянського суспільства.»

Як зазначалось в пояснювальній записці до цього проекту, «ураховуючи необхідність подальшого становлення і розвитку інститутів громадянського суспільства, у новій редакції Конституції України передбачається інституювати його взаємозв'язки з державою, зазначивши у відповідній статті, зокрема, що держава сприяє утвердженню та розвитку громадянського суспільства».

На сьогоднішній день в Україні працює Конституційна Асамблея, на засіданні якої 21 червня 2013 ухвалено проект «Концепції внесення змін до Конституції України». Новелою для преамбули є лише пропозиція «доповнити перелік політико-правових орієнтирів <…> положеннями, пов'язаними зі зміцненням соборності і єдності України та констатацією Української держави як частини світової європейської спільноти, з прагненням розвивати екологічну державу [і] **громадянське суспільство**».

На думку В.В. Речицького, у концепції преамбули намір «розвивати» громадянське суспільство виглядає патерналістським. Громадянське суспільство, що розвивається за планом, є насправді не громадянським суспільством, а суспільством-асоціацією, для якої підсвідомо існує колективний (державницький) інтерес. Останнє ж становить протиріччя в означенні, оскільки інтегративною рисою

громадянського суспільства є саме прагнення його членів зберегти й відстояти (versus держава) свою політичну, економічну і особисту свободу.

Сьогодні існують різні погляди щодо питання, чи є необхідним в тексті конституції окремо виділяти розділи, глави, спеціально присвячені громадянському суспільству в аспекті його співвідношення з державою. Водночас у переважній більшості конституцій зарубіжних країн такі розділи відсутні. Замість цього в них, як правило, є норми, що закріплюють найбільш важливі інститути громадянського суспільства.

Чи варто при оновленні конституційного тексту пропонувати включити до нього окремий розділ або спеціальну згадку про громадянське суспільство? Для цього слід відповісти спочатку на питання: чи пов'язана нерозвиненість громадянського суспільства в Україні з відсутністю такої спеціальної згадки або розділу в Конституції? На наш погляд, ні. Як зазначає Бруно Леоні проблема нашого часу полягає не в тому, що нам доводиться задовольнитися непідходящими правилами через їх фундаментальну нестачу і «нормативний голод», а в тому, щоб позбутися безлічі шкідливих і непотрібних правил, так би мовити, надлишку правил, які неможливо перетравити.

Тому ми не переоцінюємо проблему включення до Конституції спеціального розділу або згадки про громадянське суспільство. Проблема нерозвиненості громадянського суспільства в Україні є найменшою міою з відсутністю відповідного розділу в Конституції Україні. Більше того, формальне включення такого розділу і насичення його загальними гаслами може лише нашкодити розвитку громадянського суспільства, дискредитувати його ідею.

Навряд чи причини нинішнього становища громадянського суспільства слід шукати виключно в конституційному тексті. Так, на думку Ю.Г. Барабаша, переважну більшість відповідей містять глибинні основи правосвідомості українців, про що ми вже згадували в першому розділі монографії. **Як зазначив Г. Берман: «у право треба вірити, інакше воно не працюватиме; а це включає не тільки розум, але також почуття, інтуїцію та віру».**Водночас недооцінювати значення конституювання прав та свобод громадян і меж державного втручання також не слід, оскільки воно має незаперечне значення для формування громадянського суспільства.

Звернемо увагу на ще одну проблему. Так, окремі вчені наполягають на необхідності ухвалення спеціального Закону «Про громадянське суспільство в Україні». Нагадаємо, що проект закону «Про громадянське суспільство в Україні» був розроблений співробітниками одеського інституту муніципальної демократії і прав людини під керівництвом О.Г. Мучника. На наш погляд, пропозиція про ухвалення спеціального закону про громадянське суспільство є також недоцільною. Адже, як відомо, ні правову та демократичну державу, ні громадянське суспільство не можна створити за наказом, навіть якщо його й буде подано у вигляді закону.

Вовк Дмитро Олександрович
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, науковий співробітник
Вовк Ірина Андріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», доцент кафедри економічної теорії

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЕКОНОМІЧНІ І ПРАВОВІ АСПЕКТИ

1. Основоположні права людини за своєю природою є суб'єктивними правами, тобто юридичними можливостями суб'єктів права вчинювати певні дії або утримуватися від них. Як і будь-які суб'єктивні права, права людини обумовлюють наявність кореспондуючих обов'язків у іншого суб'єкта. Стосовно прав людини, що історично мають вертикальний характер, таким суб'єктом є держава, яка, згідно з міжнародними стандартами прав людини, має низку негативних і позитивних зобов'язань у сфері прав людини. У той же час, реалізація прав людини неможлива без активної ролі громадянського суспільства. Лише шляхом об'єднання окремих осіб у потужні неурядові організації можна досягнути ефекту контрольованості публічної влади, зорієнтувати діяльність державних органів на нти дискрим і домогтися, щоб основоположні права мали реальний, а не ілюзорний зміст.

2. Важливо враховувати, що економічні права (право власності у сучасному розумінні, право на підприємницьку діяльність, право на працю та її справедливу оплату тощо) є правами другого покоління. Вони не є природними у тому сенсі, як розумілися природні права за часів Просвітництва чи під час ухвалення Конституції США. Звичайно, Джон Локк згадує про право на власності як природне право у Другому трактаті про врядування. Однак у англійського філософа мова йде про власність у широкому сенсі, як володіння певними благами (у такому сенсі право на сім'ю теж є аспектом права власності за Локком). Особливості прав другого покоління можна звести до двох найважливіших моментів. По-перше, ці права можуть бути реалізовані тільки за кропіткої роботи держави зі створення умов для цього. Іншими словами головним принципом діяльності носіїв публічної влади має бути не невтручання (як у випадку з громадянськими чи політичними правами), але активна участь, тобто здійснення заходів, спрямованих на створення максимальної можливості реалізації вказаної групи прав. По-друге, зміст і обсяг прав другого покоління не є абсолютно визначеними і може варіюватися залежно від рівня економічного розвитку держав, що передбачено у ст. 2 Пакту про економічні, соціальні і культурні права. Приміром, рівень соціального захисту працюючих не може встановлюватися державою без врахування макро– і мікроекономічних показників, інакше завищені соціальні стандарти можуть спровокувати масштабну економічну кризу (дослідження економічних криз показують, що їх виникнення рідко провокується корпоративними боргами, зазвичай, кризові явища є наслідком проблем з державними фінансами). Ці особливості у повній мірі властиві й економічним правам людини

3. Наведені особливості економічних прав як прав другого покоління дозволяють визначити роль інститутів громадянського суспільства у їх реалізації. На нашу думку, можна говорити про завдання інститутів громадянського суспільства у справі охорони прав людини, що включає завдання щодо забезпечення і захисту основоположних прав. Цей аспект відображає значення інститутів громадянського суспільства у вузькому сенсі. Крім того, доцільно також вести мову про завдання інститутів громадянського суспільства у сфері зміцнення економічного потенціалу держави, формування виваженої економічної політики, забезпечення сталого економічного зростання, що є передумовою реалізації економічних прав. Наведені завдання відображають значення інститутів громадянського суспільства у широкому сенсі.

4. Забезпечення прав людини обумовлює діяльність інститутів громадянського суспільства у ситуації, коли права не порушені. Зокрема, такі інститути як спілки підприємців, професійні спілки працюючих, об'єднання роботодавців є важливими суб'єктами діалогу з державою з приводу напрацювання законодавчих рішень у сфері підприємництва, відносин праці, регулювання різних форм власності. Важливо, щоб ці інститути залучалися до процесу нормотворчості, рецензували законопроекти, які розробляються суб'єктами законодавчої ініціативи або вже подані до парламенту. Залучення вказаних спілок і об'єднань повинно носити змістовний характер, тобто законодавець чи інший суб'єкт нормотворчості має дослухатися до думки вказаних інститутів громадянського суспільства і пояснювати свою позицію щодо наслідків ухвалення того чи іншого рішення. З іншого боку, і самі об'єднання економічно активних суб'єктів повинні докладати зусиль щодо забезпечення кваліфікованої участі у нормотворчому процесі. Зокрема, може йтися про утворення на базі цих інститутів дослідницьких центрів, фінансування програм з вивчення іноземного досвіду тощо. Важливим є також і стимулювання з боку держави інститутів громадянського суспільства, які могли б перейняти на себе виконання певних економічних функцій. Як приклад, можна назвати об'єднання власників багатоквартирних будинків, які беруть на себе управління цими будинками, що включає закупівлю комунальних послуг, забезпечення прибирання нти дискри території, підтримку комунікацій тощо. Звичайно, створення таких об'єднань може відбуватися тільки за ініціативи самих мешканців багатоквартирних будинків, і в умовах інертності українського суспільства це завдання є досить важким, але держава, принаймні, має зробити правове регулювання створенні і діяльності ОСББ достатньо

простим і зрозумілим, що виявлення подібної ініціативи не наштовхувалося на значні адміністративні перепони.

5. Захист прав людини стосується ситуацій, коли вони порушуються. Як вже зазначалося, ми розглядаємо у даному випадку державу як основного потенційного порушника прав людини. Відповідно на інститути громадянського суспільства покладається завдання із відновлення порушених прав і сприяння притягненню винних осіб до відповідальності (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної, а у певних випадках – і цивільної). Напрямками з виконання даного завдання є: 1) правова допомога особам, чиї права порушені (безкоштовне консультування соціально незахищених осіб, представництво їх інтересів у суді); 2) участь у правовому всеобучі населення щодо змісту і обсягу економічних прав людини; 3) виявлення порушень прав людини з боку суб'єктів владних повноважень, оскарження їх рішень, дій або бездіяльності, привернення уваги засобів масової інформації тощо. Вагомою є роль інститутів громадянського суспільства у випадку брутальних порушень прав власності приватних осіб з боку великих корпорацій під час провадження останніми господарської діяльності (незаконна забудова, вирубка зелених насаджень, захват земель тощо). Інститути громадянського суспільства здатні не лише домогтися відповідного реагування з боку правоохоронних органів, які часто потурають правопорушникам, але і консолідувати населення (наприклад, мешканців певної території) на вчинення у правових формах опору наведеним діям.

Доцільно також звернути увагу на досвід низки країн, де існує інститут омбудсмана із захисту прав підприємців. Запровадження подібного органу дозволило б посилити вплив громадянського суспільства на регулювання підприємницької діяльності загалом, зробити захист прав підприємців більш дієвим, сформувати у бізнес-середовища відчуття захищеності і безпеки. З іншого боку, доцільно також приділити увагу розвиткові профспілкового руху. «Секретом Полішенеля» є слабкість сьогоднішніх профспілок, які фактично не здатні захистити права працівників від порушень з боку адміністрації. Зміцнення правового статуту професійних спілок сприяло б гармонізації стосунків між власниками підприємств і робітниками, формувало б відносини соціального партнерства і взаємної довіри.

6. Говорячи про значення інститутів громадянського суспільства у справі забезпечення економічних прав у широкому сенсі, доцільно виокремлювати такі напрямки діяльності: 1) експертна діяльність у сфері економічної політики; 2) участь у консультативних і дорадчих органах; 3) участь у здійсненні державновладних повноважень, якщо це передбачено законодавством (приміром, участь у комісіях із розгляду адміністративних скарг на рішення, дії чи бездіяльність нти дискр органів); 4) виконання освітніх програм з питань економіки, фінансів, менеджменту (у тому числі і щодо держслужбовців); 5) розробка проектів нормативно-правових актів у сфері економіки тощо.

Дахова Ірина Іванівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н.,
доцент кафедри конституційного права України

ПЕТИЦІЯ ЯК ФОРМА УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Загальної декларації прав людини кожна людина має право брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо чи за посередництва вільно обраних представників. Це положення знайшло відображення в Конституції України, згідно з ч. 1 ст. 38 якої громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами.

До числа політичних прав, що є складовою права на участь в управлінні, як зазначалося вище, відноситься право на звернення. Слід зазначити, що громадяни достатньо активно реалізують своє право на звернення. Так, наприклад, за даними відділу звернень громадян Апарату Верховної Ради України за один квартал (січень-березень 2012 року) до Верховної Ради України надійшло 29,7 тис. пропозицій, заяв і скарг громадян, які за своїм характером відображали весь спектр внутрішніх економічних, політичних та соціальних проблем держави.

Стаття 3 Закону України «Про звернення громадян» визначає різні форми таких звернень. Так, звертаючись із заявами (клопотаннями), громадяни просять про сприяння реалізації їх прав та інтересів або повідомляють про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб. Клопотання є проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо. За допомогою скарги громадяни звертаються з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. Як бачимо, всі ці форми звернень мають одну основну мету – захист прав і законних інтересів громадян.

І, на наш погляд, тільки за допомогою *пропозиції*(зауваження) громадяни беруть участь у здійсненні влади, оскільки у цій формі звернення громадяни висловлюють поради, рекомендації щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюють думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

У зв'язку з цим слід згадати таку категорію, як петиція, що не знайшла свого конституційного та законодавчого закріплення в Україні (стаття 40 Осно-

вного Закону та вказує саме право на звернення, так само й згадуваний вище Закон «Про звернення громадян»), але активно вживається в законодавстві зарубіжних країн. В літературі не існує єдиної думки щодо визначення даного поняття.

Так, деякі вчені називають петиціями лише колективні звернення. При цьому особливістю петиції вказується те, що вона стає юридично значущою (тобто зверненням, яке державний орган чи посадова особа зобов'язані розглянути саме таким чином) лише тоді, коли вона підписана певною кількістю громадян. Тобто вважається, що петиція є не актом окремого громадянина, а законодавчо закріпленої кількості громадян. Стверджуючи, що петиції повинні мати переважно колективний характер, інші автори погоджуються з тим, що суб'єктами такої форми звернення можуть бути і окремі громадяни. У словнику з конституційного права вказується, що петиція – це письмова вимога, скарга, пропозиція, адресовані до органів державної влади, що передбачають обов'язкову відповідь у встановленому порядку, і які можуть носити індивідуальний або колективний характер. Стаття 28 Конституції Бельгії встановлює положення про те, що кожен має право звертатися до публічної влади з петиціями, підписаними однією або кількома особами.

В даному випадку, як бачимо, основним критерієм виокремлення петиції від інших звернень громадян, є суб'єктний склад осіб, що звертаються до певних органів або посадових осіб, а точніше кількість таких суб'єктів.

Петиції, на наш погляд, слід відрізняти від категорії «звернення громадян» не тільки за кількістю суб'єктів звернення, а й за таким критерієм, як їх *предмет*, тобто за питаннями, що порушуються в даному зверненні. Ми підтримуємо точку зору, згідно з якою петиціями є звернення з суспільно значущих питань.

Тому, виходячи з вищевказаного, в законодавстві України доцільно розмежувати такі категорії, як «звернення громадян», до яких віднести скарги, клопотання та заяви, спрямовані на захист та реалізацію прав, свобод і законних інтересів громадян, та «петиція», визначивши саме її як одну з форм участі громадян в управлінні державними справами.

Ще одним аргументом на підтвердження вказаної позиції можна назвати наступне. За ст. 40 Конституції України правом направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб наділено не тільки громадян України, а й інших осіб, що забезпечується використанням слова «усі». Якщо ж звернутись до здійснення участі в управлінні державними справами, то таким правом наділяються лише громадяни України, що є абсолютно логічним, оскільки за статтею 5 Основного Закону, саме народ здійснює владу як безпосередньо, так і через своїх представників. А під таким поняттям, як «народ», Основний Закон розглядає *громадян України* всіх національностей (Преамбула Конституції). Тому громадяни України мають бути наділені правом подавати петиції, реалізуючи своє право на участь в управлінні

державою, та правом на звернення для захисту своїх прав та інтересів. Усі ж інші категорії осіб можуть наділятися лише правом на звернення, тобто звертатися до відповідних суб'єктів тільки з заявами, клопотаннями та скаргами.

Єльникова Марія Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», аспірантка кафедри конституційного права України

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ ДИФАМАЦІЇ ЯК ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ

Гарантована Конституцією України свобода масової інформації та недопустимість цензури сприяла утвердженню нової ролі засобів масової інформації в суспільстві. На сучасному етапі ЗМІ розглядаються не тільки як засоби комунікації за допомогою яких відбувається передача і поширення інформації, а й як інститут демократії, який специфічними засобами охороняє інтереси особистості, суспільства і держави. Для демократичної держави свобода масової інформації є основоположною цінністю, тому що саме вона робить можливою боротьбу ідей і думок, забезпечуючи, гарантовану Основним Законом, ідеологічну та політичну багатоманітність, яка представляє собою необхідну конституційну характеристику сучасної держави і громадянського суспільства.

Зворотною стороною цього процесу стало зростання числа зловживань свободами слова та інформації, які впливають на можливість користування конституційними правами людини і громадянина на честь, гідність і ділову репутацію. Вирішення конфліктів такого роду повинно ґрунтуватися на розумінні сутності дифамації і допустимих способів протистояння їй.

Взагалі українське законодавство не вживає терміну дифамація, однак це слово іншомовного походження активно використовується завдяки його більш лаконічній формі. Дифамація – це поширення про особу достовірної або недостовірної інформації, яка принижує її честь, гідність, завдає шкоду діловій репутації. Таким чином, дифамація є синонімом до терміну «приниження честі, гідності та ділової репутації».

Поширення інформації означає, що вона була повідомлена хоча б одній людині за винятком тієї, про яку йдеться, оскільки приниження честі і гідності має бути в очах інших осіб, які дізналися про цю інформацію. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року (справа про поширення відомостей), не буде поширення інформації з точки зору дифамації у випадку звернення громадянина до правоохоронних органів та інших органів з метою повідомити про факти неправомірних дій представників правоохоронних чи інших органів. Навіть, якщо такі факти не підтвердяться, особа щодо якої

було повідомлення не може подавати до суду позов щодо дифамації. Суд мотивував своє рішення тим, що інше тлумачення призвело би до побоювання громадян писати скарги на незаконні дії у випадках, коли вони не володіють переконливими доказами фактів правопорушень.

Чинне законодавство не містить визначення понять честі, гідності, ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами. Разом з тим, дані категорії визначаються Постановою Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», згідно з якою, під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб-підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин.

Відповідальність за дифамацію настає лише тоді, коли твердження про будь-який факт є недостовірним; оперує фактичними даними; шкідливе; завдає збитків репутації конкретної особи; було прочитано, почуто або побачено іншими особами. Таким чином, дифамація являє собою обмеження конституційного права на свободу думки і слова на користь іншого важливого інтересу – захисту репутації.

Недостовірною є інформація, яка не відповідає істині або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності. Правдива інформація теж може завдати шкоди репутації, однак наявність доказів правдивості однозначно звільняє особу від відповідальності за дифамацію.

Приниження честі, гідності та ділової репутації розглядається через призму споживачів інформації. Інформація є принизливою, якщо ті, хто її отримав почали після цього гірше думати про особу. Звичайно ці категорії є достатньою мірою оціночними, однак суд повинен вислуховувати всі аргументи.

Дифамація може здійснюватися різними способами, проте багатоманітність іі проявів зводиться до двох основних форм: як правопорушення і як зловживання правом.

Дифамаційне правопорушення – конституційно недопустиме, винне діяння, пов'язане з порушенням обмежуючих вимог і регулюючих умов користування основними свободами слова і інформації, заборонене під загрозою застосування заходів юридичної (в тому числі конституційно-правової) відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, принижуючи честь, гідність чи завдає шкоду діловій репутації. Скоєння дифамаційного правопорушення тягне застосування з боку держави запобіжних чи нти дискр заходів конституційно-правового примусу.

Дифамаційне зловживання правом являє собою формально законне, винне діяння, прямо чи опосередковано направлене проти справедливого порядку суспільних відносин, заподіюючи шкоду таким конституційним благам як честь, гідність, недоторканність приватного життя, обумовлене неконституційними інтересами і цілями дифаматора і виражене в конкретизованих формах недобросовісного користування свободами слова і інформації.

Таким чином, дифамація є обмеженням права на свободу думки і слова, конституційно недопустимим діянням, яке співвідноситься з користуванням основними свободами слова та інформації та відображається в формах правопорушення і зловживання правом, а її метою – є незаконна та (або) недобросовісна зацікавленість в приниженні гідності людини шляхом опорочення її честі і достоїнства (а в окремих випадках – також шляхом порушення її права на недоторканність особистого або сімейного життя), що спричиняє шкоду відповідним конституційним благам особи, яка стала жертвою дифамації.

Аналізуючи міжнародний досвід, можна прослідкувати, що в низці європейських країн, таких як Німеччина, Франція, Чехія, Польща, Австрія, передбачена кримінальна відповідальність за наклеп. У світі вже давно прогресує тенденція декриміналізації такого порушення, як дифамація. Зокрема, закони про декриміналізацію ухвалили Боснія і Герцеговина, Грузія, Шрі-Ланка. Щодо України то, під час підготовки нового Кримінального кодексу України було ухвалене рішення не включати до нього статтю про наклеп з огляду на те, що наклеп є різновидом поширення неправдивих відомостей, які принижують честь та гідність особи. Потрібно зауважити, що немайнові особисті (приватні) права осіб, якими є честь, гідність, репутація, відносяться до предмету регулювання цивільного права. Статтями 28 і 32 Конституції України, а також статтями 297 та 299 Цивільного кодексу України закріплюється право кожного на повагу до його гідності та честі, а також на недоторканість ділової репутації. Можливість карати ув'язненням за наклеп українців загалом й українських журналістів зокрема поставить під загрозу саму можливість вільно висловлювати власну думку.

Отже, визнання загальноприйнятих принципів і норм міжнародного права, а також міжнародних договорів поставило перед юридичною наукою ряд проблем, серед яких необхідно виокремити використання окремих правових категорій, які відсутні у сучасному українському законодавстві, проте безпосередньо пов'язані зі значущими і важко вирішуваними питаннями правового регулювання в окремих сферах. Однією з таких категорій є вживання в міжнародному праві терміну «дифамація», що постійно використовується в рішеннях Європейського Суду з прав людини у зв'язку з пошуком балансу між такими цінностями як свобода слова і достоїнство людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Т. М. Слінько.*

Кабальський Роман Олександрович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних навчальних дисциплін

СИСТЕМА НОРМАТИВНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Нормативність є основою здійснення соціального регулювання. Проте таке регулювання суспільних відносин має носити організований характер. У зв'язку з цим актуальним є з'ясування сутності та змісту соціальної нормативності, що сприятиме усвідомленню механізму соціального регулювання.

Дослідженню проблеми соціальних норм велику увагу приділяли вітчизняні вчені різних напрямків, серед яких слід виділити соціологів (М.І. Бобнєва, В.Д. Плахов, П.А. Сорокін), теоретиків права (С.С. Алексєєв, В.К. Бабаєв, С.Н. Братусь, П.Є. Недбайло), філософів (М.М. Алексєєв, О.А. Івін, С.І. Максимов). Крім того, дослідженням цієї проблематики займались також іноземні науковці, зокрема, Ж.-Л. Бержель, В. Гьосле, Ж. Карбоньє, Г. Кельзен та багато інших.

На сьогодні у науці існують різні підходи до розуміння проблеми соціальних норм. Проте, очевидно, кожен з поглядів є дещо однобічним та недостатнім, і тому не дає відповіді на головне питання соціальної, а тим більш правової, нормативності: про те, *чому* та *яким чином* соціальна норма є обов'язковою, або, іншими словами, у чому полягає нормативна сила соціальних норм (чому суб'єкт має виконувати норму?). Адже описування соціальних фактів, виявляючи закономірності та намагаючись вивести звідти норму, відводить правознавству роль емпіричної науки. Звичайно, зв'язок норми та належного відзначався багатьма науковцями, але обґрунтування обов'язкової сили (елемент належності) соціальних норм на підставі їх повторюваності, по-перше, змішує повторюваність поведінки з універсальністю норм, по-друге, безпідставно виводить належне з існуючого. По-третє, за такого підходу певна модель поведінки стає нормою через її постійну повторюваність, проте залишається не зрозумілим чому така поведінка постійно повторювалась до того, як набути статусу норми.

Очевидно, що відповідь на ці питання слід шукати у площині зв'язку категорій «належне», «норма», «нормативність». В зв'язку з цим, цікавою, та такою що містить значний евристичний потенціал, видається позиція деяких науковців, які розглядали соціальну норму як логічне судження. Український теоретик права Є.В. Бурлай виділяв окремий напрямок у дослідженні нормативних систем, представники якого (зокрема О.А. Івін, Ю.П. Солодухін, А.А. Старченко) розглядають норму як «авторитетний припис належного» та ототожнюють її з судженням нормативного характеру, тобто з судженням, що містить сформульоване правило поведінки.

Можна зробити висновок, що норма нерозривно пов'язана з належним. Проте, при розгляді норми як судження виникає питання про те, в який спосіб судження є пов'язаним з належним. Як вже відзначалося, деонтичне судження виражає певну цінність, на підставі якої робиться висновок про необхідність визначеної поведінки. Тобто норма (як деонтологічне судження) саме через цінність здійснює зв'язок зі сферою належного. Взаємозв'язок норми та цінності відзначав і український філософ права С.І. Максимов. Так, розглядаючи феноменологічну структуру норм права, він виділяв такі елементи як суб'єкт (той, кому адресована норма), момент цінності (що вона захищає) та об'єкт належного (те, що належить здійснити – права та обов'язки).

Надзадача норм – утримати інваріантність через творення меж варіативності. Інваріантість у нормах – це відсилання до цінності, яка стоїть за нею та в ній виражається, адже лише остання може володіти статусом абсолютності в культурі. Але цінність, так би мовити, інверсує цю абсолютність у нормі, підкріплюючи її своїм авторитетом. Норма ж, у свою чергу, є певним знаковим відображенням цінності, способом її прояву.

У науковій літературі відзначалась близькість категорій «належне» та «нормативне». Так найбільш яскраво цю тезу висловив Н. Неновскі, який відзначав, що належне передбачає і навіть вбирає у себе норму або, більш узагальнено, нормативне. Норма є способом виразу належного, його формою. Деонтологічне об'єктивується через нормативне та набуває статусу незалежної відносно до індивідуальної свідомості об'єктивації. Через норми належне стає реальністю. Або, іншими словами, норми є реальністю належного. Тобто в процесі екстерналізації належного (відчуття цінності, уявлення про те, як належить бути), цінність, як його певний згусток, інституалізуючись та опредмечуючись у соціальній реальності, стає інтегральним елементом соціальної норми. Цінність – це область значень нормативних суджень (соціальних норм).

Належне є специфічним феноменом соціального світу. Його немає у природі, поза людським суспільством. Належне існує у нормативній формі, як правило поведінки, що адресоване суб'єкту та яке необхідно виконати. Воно має інтелектуальний та емоційно-ціннісний склад. Належне завжди є позитивною цінністю, що може сприйматися суб'єктом як автономна (така, що вільно визнається) або гетерономна (зовнішньо зобов'язуюча). В останньому випадку належне існує у свідомості суб'єкта як об'єктивна реальність. Але і в цьому випадку належне (соціальні норми) виникає тільки у результаті діяльності соціальних суб'єктів, які й інтерпретують їх як об'єктивно-соціально-значущі норми. Тому за своїм об'єктивним значенням норма не є певним об'єктом, іс-

нуючим незалежно від суб'єкта, а являє собою суб'єктивну кореляцію, яка виражає належне.

Таким чином, можемо констатувати взаємообумовленість норми та цінності. Так, з однієї сторони, цінність проявляється через норму (деонтологічне судження) і, будучи інтегрованою в останню, інтерналізується суб'єктом. З іншої сторони – саме цінність, несучи у собі елемент належності, надає соціальнім нормам загальнообов'язковість та загальнозначущість, тобто – нормативність.

Нормативність не є виключно правовим явищем як за своїм походженням, так і за роллю у суспільному житті. Нормативність є первинною, вихідною властивістю соціальної матерії, зумовлюваною її внутрішньою потребою в упорядкованості й здатністю до самоорганізації. Нормативність характеризує як окремі соціальні зв'язки, так і весь суспільний розвиток у цілому. Іманентна суспільству потреба в упорядкованості знаходить прояв в нормативності суспільного розвитку. Нормативність як невід'ємна характеристика соціальної матерії може мати різні форми об'єктивації, однією з яких (найважливішою, але не єдиною) є соціальна норма. Соціальне призначення і характеристики соціальних норм є похідними від соціальної нормативності в цілому. Відзначаючи притаманність нормативного лише сфері соціального, російська вчена Л.О. Мурашко справедливо відзначала, що в основі походження, розвитку та існування соціальної норми лежить властива будь-якому суспільству як системі об'єктивна необхідність впорядкувати сукупність зв'язків, відносин та інтересів, що постійно ускладнюється. При цьому нормативне регулювання являє собою іманентний суспільству процес. Нормативне регулювання відносин властиве всьому процесу історичного розвитку суспільства. Більш того, нормативність соціального буття людини – умова функціонування всієї соціальної системи, оскільки базується на природних законах природи та суспільства.

Соціальні норми (в тому числі правові) як прояв соціальної нормативності мають відображати всі характеристики останньої. Однак, при аналізі нормативності виділяють дві сторони проблеми: об'єктивні вимоги соціального життя й усвідомлення (визнання) необхідності нормативності. Люди в ході суспільної практики починають усвідомлювати соціальну значимість цінностей і необхідність нормативності. Її потреба проходить крізь свідомість, ідеологію, й суб'єкти суспільства починають формувати традиції, звичаї, заповіді, норми релігії, моральності, права. Крім того нормам можуть бути притаманні похідні ознаки, зокрема повторюваність, типовість, нормальність.

Таким чином, на підставі викладено вище, можна констатувати, що нормативність – це рефлексивне поєднання загальнообов'язковості та нти дискримінаційн, які задаються елементом належності, закладеним у нормі (чи в іншому носієві) через інтегровану нею цінність.

Коваль Наталія Вікторівна
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, аспірантка відділу конституційного права та місцевого самоврядування

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КООРДИНАЦІЙНИХ, КОНСУЛЬТАТИВНИХ, ДОРАДЧИХ ТА ІНШИХ ДОПОМІЖНИХ ОРГАНІВ І СЛУЖБ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 102 Конституції України Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Реалізація багаточисленних повноважень глави держави зумовила створення координаційних, консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб при Президентові України (далі – допоміжні органи). Допоміжними органами єстворені главою держави у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, і функціонуючі у встановленому порядкудержавні танедержавні, координаційні, дорадчі, та консультативніоргани і служби, міжвідомчі комісії, комітети, наукові ради, науково-дослідні інститути та інші органи на чолі з особами, уповноваженими главою держави, що здійснюютьнаукову, правову, організаційнута іншукваліфікованудопомогу главі держави, що діють у межахвідведениХПрезидентом України повноваженьі немають право видавативід свогоіменінормативно-правові акти. Водночас ці органи не наділені державно-владними повноваженнями і не несуть конституційно-правову відповідальність, на відміну від глави держави.

Розвитокдопоміжних органівпри главідержави суттєвозалежаві залежатимевідзміни співвідношеннясуспільства і держави, атакожповноваженьі завданьдержавнихорганів і, відповідномісця, яке займає середнихглава держави.

На сьогоднішній день функції, повноваження, компетенція, процедура створення та функціонування вищезазначених органів, крім Ради національної безпеки і оборони України і представництва Президента України в Автономній республіці Крим, не отримала свого законодавчого закріплення, а визначаються окремими положеннями, які затверджує Президент України.

Правовий статус допоміжних органів визначається формою держави, а також видом політичного режиму. Осавелюк А.М. виділяє три основні групи допоміжних органів: 1) які мають забезпечувати персональний статус глави держави; 2) які представляють главу держави; 3) які координують діяльність інших державних структур. Однак при цьому питання правового статусу допоміжних органів є недостатньо врегульованим.

Отже, необхідною умовою ефективної діяльності допоміжних органів є юридичне встановлення і закріплення меж компетенції, яка через унормування у відповідних правових актах визначить місце кожного подібного органу для здійснення своїх повноважень у загальній структурі системи суб'єктів державного управління і подальшого належного забезпечення діяльності Президента України.

По-перше, проблемою вдосконалення діяльності допоміжних органів можна визначити відсутність нормативного забезпечення і регламентації діяльності цих органів, а також нормативного механізму нти дискримінаційні взаємодії.

Вирішення зазначеної проблеми можливе з прийняттям спеціального акту (указу), який був би спрямований на реалізацію статей 19, 92 та 106 Конституції України з метою законодавчого врегулювання діяльності допоміжних органів, що забезпечують здійснення повноважень Президентом України. Спеціальний акт (указ), в якому будуть визначені правовий статус, основні завдання, компетенція, питання організації та діяльності, принципи і система формування допоміжних органів, їх види, права і обов'язки, відповідальність за наслідки виконання/невиконання покладених завдань, розмежування компетенції допоміжних органів, стане тим головним механізмом оптимального забезпечення виконання функцій покладених на Президента України.

По-друге, відсутність чіткого розмежування підготовки проектів нормативно-правових актів між відповідними допоміжними органами, а також відсутність системи нормопроектного забезпечення діяльності Президента України породжує ще одну проблему в діяльності відповідних допоміжних органів при главі держави.

По-третє, створення Президентом України допоміжних органів, які безпосередньо не пов'язані із забезпеченням діяльності глави держави, а також численні ліквідації та відновлення діяльності тотожних за своєю компетенцією допоміжних органів, може призвести до певного ускладнення в здійсненні керівництва та управління державою.

По-четверте, на сьогоднішній день Президентом України створено приблизно п'ятдесят допоміжних органів, і незважаючи на деякі суперечності їх правового статусу, вони є невід'ємною частиною державного апарату що наділяється власною правовою організаційною матеріально-фінансовою основою. Разом із тим на сьогодні практика формування допоміжних органів глави держави в Україні здебільшого носить непослідовний ситуативний характер, що може призводити до суперечностей їхнього правового статусу й в результаті неналежного забезпечення діяльності Президента України, і не завжди кількісний показник є підтвердженням ефективної роботи тих чи інших органів.

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, чітке окреслення конституційно-правового статусу допоміжних органів при Президентові України буде сприяти забезпеченню ефективного виконання главою держави своїх повноважень, а в подальшому й удосконалювати.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри *М. О. Пухтинський.*

Ковальчук Віталій Богданович
Національний університет «Острозька академія», д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права

РОЛЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

В сучасній правовій теорії під правосвідомістю зазвичай розуміють систему поглядів, теорій, ідей, уявлень, оцінок, настроїв, почуттів і настанов, що виражають ставлення особи, соціальної групи, суспільства до чинного, минулого і бажаного права, до діяльності пов'язаної з правом, до правових явищ та поведінки людей у сфері права. З точки зору дослідників цього питання правосвідомість характеризують наступні суттєві ознаки: по-перше, правосвідомість є формою суспільної свідомості; по-друге, вона перебуває у взаємозв'язку з іншими формами суспільної свідомості (політичною, етичною, філософською, релігійною та ін.); по-третє, правосвідомість є ставленням людини до правових явищ, вираженням індивідуальних та суспільних оцінок справедливості чи несправедливості законів, діяльності судових та правоохоронних органів, тощо; по-четверте, вона є підставою для розвитку права та праворозуміння; по-п'яте, правосвідомість бере участь у визначенні тих відносин громадського життя, що мають потребу у правовій регламентації.

Право як і правосвідомість тісно пов'язані з політикою. Правові погляди і норми включають уявлення людей про юридичні закони, права та обов'язки громадян, які визначають політичні відносини в суспільстві. Політико-правові установки, орієнтації і норми закріпляються в керівних державних документах, в конституціях та інших законах. Без сумніву, право являється одним з численних засобів вираження політичних рішень, закріплення усталених політичних відносин та політичної системи суспільства і в решті-решт засобом діяльності органів державної влади.

Однак, в правосвідомості відображається не вся сукупність політичних суспільних відносин і не лише вона. Крім політичних право регулює величезний масив суспільних відносин, жодною мірою не пов'язаних з політичними (сімейні, трудові, зобов'язальні, тощо). Тому не варто ототожнювати правову та політичну свідомість, оскільки таке ототожнення може призвести до серйозних помилок, ігнорування відносної самостійності та стабільності права, втрати ним своєї соціальної цінності. А це в свою чергу несе в собі небезпеку знехтування принципу законності заради політичної доцільності.

Правову та політичну свідомості необхідно розглядати як відносно самостійні форми суспільної свідомості, однак взаємозв'язані, взаємозалежні, взаємопроникаючі. Так само, як правосвідомість формується під впливом політики,

яку проводить державна влада, так і політика держави в значній мірі визначається рівнем правової свідомості громадян. В цьому контексті важливо зазначити, що правосвідомість може виступати засобом активного, дієвого та конструктивного регулювання владно-політичних відносин. Вона безпосередньо впливає на характер дій та актів органів державної влади, а відтак визначає легітимність публічної влади загалом.

Отже, правосвідомість безпосередньо стосується політики державної влади, вона проявляється через розуміння цієї політики та ставлення до неї з точки зору принципу правомірності та справедливості. Така правосвідомість нерозривно пов'язана з процесом демократичної легітимації публічної влади, позаяк передбачає визнання чи невизнання її справедливого характеру, і може проявлятися в активний спосіб. Вона притаманна усім членам громадянського суспільства, які не залишаються осторонь політичних процесів, що відбуваються в державі. Така правосвідомість як впливає на політичний процес, так і піддається його впливу. Відтак, можна говорити про особливий вид правосвідомості – громадянську правосвідомість. Використовуючи в подальшому поняття «громадянська правосвідомість», ми будемо вкладати в нього наступний зміст – це вид правосвідомості, який являє собою сукупність правових поглядів і почуттів, що безпосередньо стосуються діяльності публічної влади, її оцінки з точки зору принципу правомірності та справедливості.

Можна виділити наступні ознаки громадянської правосвідомості: по-перше, як ми зазначали, це один з видів правосвідомості, який безпосередньо стосується діяльності публічної влади; по-друге, вона є вираженням суспільної оцінки щодо справедливого чи несправедливого характеру державної влади загалом, прийнятих нею законів, правомірності дій органів влади (включаючи судову владу); по-третє, громадянська правосвідомість охоплює нові правові вимоги до законодавчих органів про прийняття чи зміну законів і до поведінки людини, яка повинна регулюватися цими законами; по-четверте, вона пов'язана з активною громадянською позицією і може знаходити вираження у різноманітних проявах в межах існуючого права та законодавства (від участі громадян у виборах та референдумах до акцій протесту).

Невід'ємною складовою громадянської правосвідомості, яка безпосередньо впливає на її формування, є правова ідеологія. Одразу слід зазначити, що при розгляді ідеологічної складової громадянської правосвідомості мова не йде про певну політичну ідеологію. Йдеться про дещо інше, а саме – про систематизовану сукупність правових ідей, принципів, цінностей, теорій, концепцій, які формуються в суспільстві (самостійно чи завдяки цілеспрямованій державній діяльності), відображають існуючий стан правовідносин, визначають основи суспільного сприйняття правопорядку, встановлюють основні цілі розвитку правової системи й системи законодавства держави. За своїм змістом правова ідеологія може включати в себе різноманітні ідеї, теорії, концепції, цілі, принципи. Однак, процес її появи є органічною стадією розвитку суспільної свідомості, яка надає людині цілісне і ціннісно-орієнтоване розуміння права і правових процесів. При цьому, правова ідеологія як правило відповідає усталеним правовим відносинам та соціально-правовим зв'язкам, а отже вона легітимує й обґрунтовує існуючі суспільні правовідносини, включаючи й відносини щодо організації та реалізації державної влади.

Далеко не будь-яка правова ідеологія здатна створити сприятливі умови для розвитку і функціонування громадянського суспільства. Від вибору правової ідеології залежить те, яка саме модель взаємодії громадянського суспільства та держави реалізується в кожному конкретному випадку. Чи це буде модель «раціонального способу співіснування людей і держави, заснованому на розумі, свободі, праві і демократії», чи модель єдності демократичної держави і громадянського суспільства, при якій жодна з частин ніколи не поглинає іншу, чи це модель абсолютного протистояння держави і громадянського суспільства, в якій нормою є правова дикість, деградація права і закону до звичайних засобів насилля над громадянином.

Правова ідеологія, яка заснована на раціональному способі співіснування громадянського суспільства та держави за своїм змістом є гуманістичною чи «нти дискримінаці», в її основі лежить ідея про те, що держава існує для людини, а не навпаки. Вона знаходить своє вираження в основних принципах сучасної конституційної держави, яка є своєрідним втіленням кращих традицій правової та демократичної держави.

Поряд з правовою ідеологією іншою складовою громадянської правосвідомості, яка безпосередньо впливає на процес взаємодії між суспільством та державою, є правова психологія. В контексті нашого дослідження під правовою психологією розуміється сукупність почуттів та емоцій, що виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до права, правопорядку, нормативних актів та дій органів державної влади. Це більш спонтанне, сформоване на почуттях ставлення до права та держави. Правова психологія є свого роду інтуїтивне відчуття справедливості, в основі якого лежить духовний світ людини. Вона часто формується під впливом конкретних правових ситуацій і тому, як правило має, стихійний, безсистемний характер. Провідним елементом правової психології є емоції, а не понятійні форми відображення правової дійсності. Так, події «помаранчевої революції» в значній мірі були спричинені масовими порушеннями виборчого законодавства, фальсифікацією результатів виборів президента, які здійснювалися публічною владою на користь провладного кандидата. Такі дії з боку влади породили у суспільстві почуття несправедливості, потурання права, особистої образи і як наслідок знайшли свій прояв через масові акції протесту громадян.

Так як право – невід'ємний елемент громадянського суспільства, так довіра та визнання являється необхідними аспектами, сторонами права та правопорядку. Довіра і визнання виступають психологічною основою взаємної комунікації, вони необхідні як в процесі взаємодії нти дискримі стосунків членів громадянського

суспільства, так і між кожною окремою особою та державною владою. При цьому, довіра та визнання – не лише психологічні «доповнення» права, але й іманентно притаманні йому аспекти, які також включають згоду з приводу соціальної (і функціональної) значимості певного варіанту поведінки, його прийняття як на рівні установки, так і поведінки. Правова психологія членів громадянського суспільства безпосередньо впливає на характер діяльності органів державної влади, саме їх суб'єктивне ставлення до чинної влади визначає рівень її легітимності.

Українське суспільство лише на шляху становлення сучасної демократичної, правової держави, яку неможливо уявити без нти дискримін громадян, основного джерела легітимності державної влади. Громадянська правосвідомість нерозривно пов'язана із функціонуванням державної влади: з одного боку, вона формується під впливом правової ідеології, розробленої державою, з іншого боку – громадянська правосвідомість безпосередньо впливає на формування правової ідеології, а також на легітимних характер дій та актів органів державної влади. З іншого боку, правова психологія громадян впливає на ідеологію та легітимний характер публічної влади.

Ковальчук О.І.
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», здобувач кафедри конституційного права України

ВПЛИВ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання взаємодії органів місцевого самоврядування і ЗМІ є особливо актуальним у час виборчих кампаній, адже взаємозалежність між політикою і мас-медіа або політичною роботою з пресою та журналістикою виникає тому що, з одного боку, політики залежать від медіа-громадськості, а з іншої – мас-медіа залежать від політичної інформації. Вплив суспільного телебачення є надзвичайно витонченим, а іноді також дуже сугестивним, завдяки тому, що суспільне телебачення зменшує комплексність і емоційно передає інформацію про політику і може дуже добре сприяти політизації деяких аполітичних глядачів.

Багато людей задовольняють свою потребу в політичний інформації саме завдяки телевізійним випускам новин, перед якими зазвичай розміщується політична реклама. Для них ці передачі останніх новин є «єдиним мостом» у світ політики. Також дуже популярними є телевізійні дебати між конкуруючими кандидатами на виборні органи як засіб передвиборної боротьби. У якості приклада можна навести виборчу компанію США 1980 р., у який телевізійні дебати

дали можливість Р. Рейгану не тільки ліквідувати чотирьохвідсотковий відрив с Дж. Картером, але й на 5 відсотків випередити його. Телевізійні дебати найкращим чином розкривають особисті якості учасників виборчого процесу. Вони концентрують увагу глядачів на політичному портреті кандидатів. Саме цьому такий засіб персоніфікації повністю відповідає як потребам масової аудиторії, так і інтересам політичних груп.

Щодо виборів місцевого рівня, то в даному випадку суспільне телебачення також відіграє дуже важливу роль у виборчій компанії. Так, згідно соціологічних опитувань, суспільному телебаченню у більшому ступеню довіряють:

– респонденти з вищою освітою
– керівники різних рівнів
– підприємці
– мешканці крупних міст.

А такий принцип суспільного телебачення – як незалежність від влади – дає можливість представникам різноманітних політичних партій брати участь у програмах телевізійного ефіру, що великою мірою впливає на формування політичного іміджу кандидатів. Масова аудиторія дізнається про політичного або суспільного діяча з різноманітних програм, телевізійних політичних шоу та ін. Адже тільки незначна частина населення приходить на особисті зустрічі з кандидатами, найбільше – політичний портрет формується завдяки засобам масової комунікації.

Все це є підтвердженням того, що необхідно постійно розширювати та удосконалювати форми співпраці органів місцевого самоврядування та суспільного телебачення щодо питань акредитації телевізійних журналістів на суспільно важливих заходах органів місцевого самоврядування, надання об'єктивної інформації тележурналістам, дотримання європейських стандартів свободи вираження поглядів, підтримувати інтерактивне спілкування представників органів місцевого самоврядування з масовою аудиторією.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конститційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Т. М. Слінько.*

Косінов Станіслав Анатолійович
начальник Державної фінансової інспекції в Харківській області

КОНТРОЛЬ ЯК RAISON D'ÊTRE ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна концепція держави передбачає існування інституту ефективної публічної влади, що здійснює належне управління, яке спрямоване серед іншого на забезпечення реалізації прав людини. Виконання цього завдання неможж-

ливе, зокрема, без здійснення контролю над публічною владою, що породжує запит на розробку відповідних наукових доктрин. У цьому плані певний інтерес представляє концепція Дж. Кіна, в рамках якої запропоновано виділяти три епохи в історичному розвитку демократії: демократія зібрань, представницька демократія і контролююча демократія.

Перша епоха – демократія зібрань – бере свій початок близько 2500 р. до н.е. на землях сучасного Ірану, Іраку і Сирії, що підкреслює хибність відомої тези про народження демократії в Афінах.

Друга епоха – представницька демократія. Вона починається в Середні віки в Західній Європі із введенням інституту парламентських зборів. Цей різновид демократії стає класичним у XVIII ст. і сьогодні офіційно вважається її нормативної моделлю.

Третя епоха – епоха контролюючої демократії. Це поняття запропоновано Дж. Кіном для того, щоб «демократизувати наші уявлення про демократію». На його думку, зазначений вид демократії виникає після Другої світової війни з появою більше 100 різних контролюючих владу механізмів, які до того моменту ніколи не існували (антикорупційні комісії, громадські ради, саміти, об'єднання з захисту прав людини, демократичний аудит, моніторинг виборів тощо). Це посилило можливість громадян здійснювати контроль над державою, заснованої на принципах представницької демократії.

Однією з особливістю контролюючої демократії є те, що повноваження щодо здійснення контролю отримують суб'єкти, які далеко не завжди обрані народом як його представники. Їх завдання – реагувати на вихід владою за межі її повноважень. Тим самим контролююча демократія є засобом, який попереджає тиранію більшості, створюючи додаткові гарантії правам людини. Контроль в демократичному суспільстві передбачає переважання в соціальній системі «гнучких», «непрямих» методів контролю, наявність реальної можливості реалізації «зворотного контрольного зв'язку»; примат самоконтролю над «зовнішнім» соціальним регулюванням; реалізацію принципу відповідальності всіх суб'єктів соціальної взаємодії та наявність високої громадянської активності, пов'язаної з повноцінним функціонуванням інститутів громадянського суспільства.

Важливими чинниками реалізації соціального контролю в демократичній державі виступають такі інститути, як вибори, референдуми, громадські рухи та організації, політичні партії, незалежні ЗМІ, громадська думка, різні форми соціального протесту.

Соціальний контроль у рамках сучасного демократичного суспільства може бути представлений як взаємний контроль, як контроль з боку всіх учасників соціального процесу. Це – контроль з боку як правової демократичної держави, так і громадянського суспільства.

Демократія має сприяти динамічному соціальному розвитку та втіленню важливих соціальних цінностей – свободи, рівності, справедливості та ін. Проте їхня реалізація можлива лише тоді, коли існуватиме надійний механізм контр-

олю над владою. Адже апарат влади, не підконтрольний суспільству, не може бути надійним гарантом правової свободи; навпаки, він є передумовою порушень в сфері прав людини.

Висуваючи вимогу участі громадськості в процесах вирішення суспільних питань та підзвітності органів публічної влади, демократія підвищує ймовірність легітимності таких процесів і самої публічної влади в очах самої громадськості. Тільки беручи участь у процесах вироблення суспільно важливих рішень, окремі особи та їх об'єднання можуть отримати впевненість у тому, що їхні потреби будуть враховані. Тим самим нти дискри підвищує життєздатність владних публічних ініціатив, збільшує шанси на їх успішну реалізацію. Там, де окремі індивіди та їх об'єднання залучені в процеси публічної вироблення рішень, і існує найбільша вірогідність того, що вони будуть сприймати такі процеси як легітимні.

Крім того, підконтрольність публічної влади є критично важливою, оскільки вона надає гарантії того, що суб'єкти, які наділені владними повноваженнями, реалізація яких може мати негативні наслідки для життєво важливих інтересів громадян, будуть нести відповідальність за їх здійснення. Підзвітність означає такі відносини між наділеними владою і тими, хто таку владу їм надав, у рамках яких останні мають право утримувати перших у межах певного набору стандартів, оцінювати, наскільки повно вони виконують свої обов'язки у світлі цих стандартів, застосовувати санкції тощо.

Урешті-решт, механізми підзвітності дозволяють переконатися в тому, що влада здійснюється чесно і справедливо. Саме тому демократія в багатьох аспектах – це насамперед контроль над реалізацією публічною владою в суспільстві.

Куцепал Світлана Вікторівна
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», д. ф. н., професор, завідувач кафедри гуманітарних та соціально-економічних навчальних дисциплін

ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Важливість проблематики прав і свобод людини і громадянина в умовах сучасного соціуму актуалізувала їх дослідження багатьма науковцями в різноманітних галузях знань. Це пояснюється тим, що дана проблематика є міжгалузевою, належить до сфери інтересів безпосередньо конституційного права, інших галузей права, філософії права, соціології, політології. Така прискіплива увага до проблематики прав та свобод людини і громадянина з боку філософії та по-

літології пояснюється значною соціальною роллю основних прав і свобод громадян, адже вони втілюють ідеали демократії, гуманізму і справедливості, сприяють всебічному розвиткові людини, сприяють активній участі громадян в управлінні суспільством і державою, функціонуванні державного й політико-правового механізму. Реалізація цих прав та свобод також забезпечує підвищення рівня загальної та правової культури індивіда, удосконалює демократичний спосіб життя. Важливо також пам'ятати, що при складанні ціннісної піраміди громадянського суспільства вершиною її є людина, а інші цінності – свобода, справедливість, рівність, солідарність, гідність, концентрацією яких є основна цінність «права людини», отримують статус соціально-антропологічних.

Найчастіше критерієм класифікації прав і свобод людини і громадянина постають сфери життєдіяльності індивіда, які виступають своєрідним простором, в межах якого здійснюється їхня охорона. За цим критерієм у Конституції України виділяють такі основні групи прав і свобод як громадські, політичні, економічні, соціальні та культурні.

Велике значення у контексті вирішення проблеми забезпечення прав та свобод людини і громадянина відводиться інституту громадянського суспільства, адже визнання пріоритетності прав людини є фундаментальною основою будь-якої моделі громадянського суспільства. Про це, зокрема, зазначено у положеннях ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії детермінують зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає за неї перед людиною.

Як бачимо, держава і громадянське суспільство тісно взаємопов'язані, тому що змушені вирішувати проблему оптимального поєднання інтересів особи, громадських об'єднань і держави, яка постає передумовою їх розвитку. Особливо актуальною ця проблема стає у контексті глобальних зрушень, характерних для сучасного етапу розвитку людства. Складність, поліваріантність, внутрішня суперечливість глобалізаційних процесів стали причинами суспільних трансформацій, значно посилили рівень взаємозалежності держав та народів. Не оминули ці зміни і громадянське суспільство, оскільки відбулася модернізація інституційних структур, сформувалися нові принципи взаємодії його елементів, можна говорити про появу глобального громадянського суспільства як своєрідної нти дискриміна структури.

У реаліях XXI століття громадянське суспільство починає сприйматися багатьма дослідниками як своєрідна альтернатива національній державі, оскільки може консолідувати людство на шляху прогресивного розвитку, стати механізмом і засобом волевиявлення активності громадян у реалізації їхніх прав та свобод, фактором міждержавної злагоди та порозуміння. Також важливо зазначити, що у сучасних умовах здійснювати розвиток будь-якого суспільства можна лише на ґрунті соціально-політичних реалій громадянського суспільства. Більш того, розвиток людини реально можливий лише за умов громадянського

суспільства, оскільки саме в такому суспільстві людина є не заідеологізованим гаслом, а дійсно вищою цінністю.

Зазначимо, що громадянське суспільство характеризується, з одного боку, наявністю реальних суверенних індивідуальних суб'єктів політичного життя і громадянської самостійності, а з іншого – для нього характерна чітка розгалуженість соціальних зв'язків та інтересів, динамічна структуризація соціального життя, чітке усвідомлення соціально-політичних інтересів, що пов'язане з існуванням корпорацій.

В Україні значна увага приділяється питанням розвитку громадянського суспільства, методологічною настановою у цьому процесі виступає положення Конституції про те, що джерелом влади в Україні є народ. Реформи, які здійснюються в Українській державі, в сучасному українському суспільстві, не вичерпуються лише політичною та правовою сферами. Можна стверджувати, що в Україні відбувається докорінна зміна типу соціально-політичної системи, наслідком чого стають якісні зміни способу життя всіх верств населення. Саме із становленням, формуванням та розвитком громадянського суспільства і пов'язується можливість виходу із кризи, оновлення всіх сфер суспільного життя, перегляду політичних ідеалів, пріоритетів, цінностей.

За час існування Української держави спостерігається значний прогрес у процесі формування вітчизняного громадянського суспільства, що підтверджується комплексом кількісних та якісних показників, оцінками українських та зарубіжних громадських експертів. Так, за даними Єдиного державного реєстру установ та організацій України, на початку 2013 р. було зареєстровано 74500 громадських організацій, 28852 профспілок та їх об'єднань, 14055 благодійних організацій, 15018 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків та 1426 органів самоорганізації населення. Усе це надає підстави сподіватися, що подальший суспільний розвиток стає можливим лише на засадах соціальних цінностей громадянського суспільства, демократичної, правової держави, визнання людини як вищої соціальної цінності.

Погребняк Станіслав Петрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
д. ю. н, професор кафедри теорії держави
і права

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Громадянське суспільство є особливою автономною суспільною сферою, відокремленою від держави, економіки та сім'ї, що передбачає створення й функціонування добровільних і самоврядних інституцій, які *сприяють громадянам*

у їх вільному розвитку та самореалізації, формують уявлення про спільні інтереси та загальне благо, здійснюють громадський контроль над іншими суспільними сферами.

Важливими характеристиками громадянського суспільства є такі:

1. Воно є *особливою автономною суспільною сферою,відокремленою від держави, економіки та сім'ї.* Ця сфера характеризується самостійною системою цінностей, принципів і цілей організації та функціонування.

Для пояснення його природи часто-густо використовується *концепція трьох секторів.* Вона характеризує поділ соціально-економічної активності в сучасних демократичних країнах на три сектори: перший охоплює органи державної влади і місцевого самоврядування (державний сектор); другий – це сфера бізнесу, яка об'єднує всі організації, діяльність яких спрямована на отримання прибутку (приватний сектор); третій сектор являє собою сферу добровільної активності громадян, що не мають на меті отримання політичної влади або одержання прибутку й утворюють недержавні (неурядові) некомерційні (неприбуткові) організації.

2. Воно ґрунтується на *принципах свободи і рівності.* Громадянське суспільство не може існувати без беззаперечного визнання *свободи суспільного життя*, яка охоплює свободу слова, зборів, об'єднань, комунікації та ін. Крім того, воно *проголошує людину найвищою цінністю,* визнає важливість прав і свобод, необхідних для забезпечення *індивідуальної автономії, поваги до приватного життя.* Це пояснюється тим, що громадянське суспільство уособлює вільне об'єднання й вільну дискусію вільних і рівних громадян, що неможливе за відсутності індивідуальної автономії, рівності та свободи суспільного життя.

3. Воно побудовано на *принципі плюралізму.* Громадянське суспільство передбачає *спільне існування, взаємодію і конкурентну боротьбу* різнорідних соціальних сил, що унеможливлює монополію у сферах політики, культури, моралі, в поширенні інформації тощо.

4.В основі громадянського суспільства знаходиться *принцип солідарності.* Він передбачає здатність поставити себе в становище іншого, визнати його вільним і рівним, уявити його інтереси і потреби, з'ясувати і підтвердити спільні моменти і колективну ідентичність. Громадянське суспільство передбачає довіру, взаємодопомогу та здатність до спільних дій.

*Основними функціями*громадянського суспільства є:

а) *сприяння громадянам у їх вільному розвитку та самореалізації, розширення можливостей їх вільного вибору, допомога у реалізації їх прав та свобод, задоволенні їх різноманітних потреб та інтересів.*

Громадянське суспільство сприяє послабленню об'єктивних обмежень особистої незалежності людей, їх творчості і можливостей вибору завдяки зусиллям, які докладаються його інституціями в сфері підвищення рівня освіти та розширення доступу людей до інформації через ЗМІ. Це приводить до *послаблення когнітивних та інформаційних обмежень* свободи вибору, сприяє відчуттю інтелектуальної незалежності. Крім того, громадянське суспільство сприяє диверсифікації взаємодії між людьми, визволяє людей від примусових общинних зв'язків і жорсткості соціальних рамок, спонукає до добровільної взаємодії в більш широкому масштабі. Воно сприяє їх звільненню від заданих соціальних ролей і зв'язків, надає їм самостійність у виборі таких ролей та формуванні таких зв'язків. Усе це означає *послаблення соціальних обмежень* свободи вибору, яке формує в людях відчуття особистої незалежності в межах суспільства*;*

б)досягнення суспільного консенсусу та компромісу щодо спільних інтересів і загального блага, які мають забезпечуватися за допомогою державної політики. Цей консенсус та компроміс є результатом громадської дискусії; сформовані уявлення про спільні інтереси і загальне благо доводяться до відома держави за допомогою різних інструментів (ЗМІ, протести та інші публічні акції, політичні партії).

У цій ситуації громадянське суспільство виступає тим майданчиком, на якому формуються і проходять дискурсивний відбір суспільні уявлення про права людини, відбувається оцінювання тих чи інших суспільних благ як фундаментальних, що має наслідком визнання тих чи інших можливостей як прав людини. Громадська дискусія є необхідною умовою для визначення меж прав людини, надходження справедливого балансу між конкуруючими правами й інтересами окремих індивідів, соціальних груп і суспільства в цілому;

в) *здійсненнягромадського контролю* за державою, економікою та іншими суспільними сферами. Такий контроль здійснюється інституціями громадянського суспільства, спрямований насамперед на унеможливлення узурпації влади, попередження зловживань з боку суб'єктів публічної влади, економічних агентів та ін., що врешті-решт забезпечує важливі гарантії захисту прав людини.

Отже, кожна з цих функцій, поза всяким сумнівом, тісно зв'язана із проблемою визнання, забезпечення та захисту прав людини. Тому допомогу в реалізації прав людини можна розглядати як своєрідний *raison d'être* громадянського суспільства, а його існування та діяльність можна оцінювати як важливу позадержавну гарантію прав людини. На це налаштовані також його принципи і цінності, що утворюють режим найбільшого сприяння для ідеї прав людини. Громадянське суспільство сприяє скороченню розриву між номінальною і реальною демократією, породжує тиск на еліти, що змушує їх до більшої «порядності».

Для виконання своїх функцій громадянське суспільство передбачає створення та діяльність *різноманітних інституцій – організацій та асоціацій*, які об'єднують людей зі спільними інтересами.

Ці інституції *не мають на меті отримання прибутку* і *завоювання політичної влади,* функціонують *на основі принципів добровільності та самоврядування.* Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть в організації, в її утворенні, вступі або припиненні членства (участі) в неї. Самоврядування означає, що члени організації самостійно, на основі власних потреб

та інтересів здійснюють управління діяльністю організації відповідно до її мети, визначають напрями її діяльності, мають право на невтручання органів публічної влади в їх діяльність. Ці інституції також характеризуються *структурною, організаційною та юридичною автономією.*

Серед інституцій громадянського суспільства можна виокремити:

а) *економічні* (професіональні спілки, організації споживачів та платників податків, організації товаровиробників та роботодавців, саморегульовані професійні організації та ін.);

б) *політичні* (організації виборців, політичні партії та мережі та ін.);

в) *правозахисні* організації;

г) *релігійні* громади і організації;

д) *благодійні* (наприклад, благодійні фонди, волонтерські організації);

е) *громадські* (спілки і організації, створені для задоволення соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів).

Крім того, у сучасних умовах набирають популярності *нові неформальні об'єднання громадян* (наприклад, групи в соціальних мережах, флешмоби, волонтери, групи на підтримку певних петицій та ін.).

При цьому інституції громадянського суспільства часто-густо взаємодіють з державою, поділяючи з нею відповідальність за задоволення певних суспільних потреб, здійснюють тиск на неї з метою вирішення тих чи інших соціальних проблем, у тому числі у сфері прав людини. За їх допомогою до відома публічної влади доводяться суспільні цінності, забезпечується зворотний зв'язок між владою та суспільством.

Положенцева Надежда Юрьевна
МГУ имени М.В. Ломоносова, Юридический факультет, аспирантка кафедры конституционного и муниципального права

ИСТОРИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ КАК ОБЪЕКТА ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Хотя история партий в современном понимании насчитывает чуть больше века, тем не менее, возникновение, развитие и становление партийной системы во всем мире имеет немаловажное значение. С появлением различных политических и идеологических объединений, групп своё широкое распространение получили политические режимы, имеющие характерные или внешние признаки демократии, проявляющиеся в соответствующих ее моделях.

Первостепенно создавались парламентские объединения, позже появляются избирательные комитеты, напрямую связанные с изначальными объединениями. Борьба различных «группировок» приводит к тому, что начинают образовываться не стихийные и мало организованные группы, а уже более или менее структурированные общественные объединения, из которых в дальнейшем и появляются политические партии.

Разного рода группировки, фракции, клики всегда составляли интегральную часть политической жизни. Существовали олигархические и демократические партии в древнегреческих городах-государствах, выражавшие интересы плебса популяры, или стоявшие на стороне нобилитета оптиматы и другие. В качестве подобных сообществ выступали пресвитериане и индепенденты в период английской буржуазной революции середины XVII в. И иные религиозно-просветительские группировки. Такие объединения не имели структурированной организации, членства и уж тем более устава.

Под влиянием внешних условий политической борьбы и необходимости оптимизации структуры и функций, партия перестраивает свою внутреннюю организацию для повышения ее действенности. Следствием этого и становится тенденция перехода от демократического ее устройства к иерархическому, выделению особого профессионального слоя – олигархии, которая концентрирует власть и управление в своих руках. Две соперничающие друг с другом партии становятся средствами представительства отдельных социальных групп и интересов в рамках определенной общественно-политической системы.

Политические группировки, соперничающие в борьбе за власть, были предметом внимания еще античных мыслителей. Так, Аристотель в своих работах упоминает о партиях рыбаков и земледельцев, горожан и равнинных жителей. Позднее тема партий рассматривается в работах Н. Макиавелли, Т. Гоббса, Дж. Локка, Т. Джефферсона, Ш. Монтескье, Жан-Жака Руссо. Одной из первых работ, непосредственно посвященных политическим партиям, стал трактат «Рассуждение о партиях» лорда Генри Сен-Джона Болинброка. Значительный вклад в развитие представлений о политических партиях внесли российские ученые-конституционалисты В. М. Гессен, Ю. С. Гамбаров, М. М. Ковалевский, Б. Н. Чичерин, П.И. Новгородцев.

Теоретико-методологические основы изучения политических партий заложены в трудах Дж. Брайса, М. Вебера, Р. Михельса, М. Я. Острогорского, М. Дюверже. Работы этих ученых заложили основы научного понимания политических партий, содержат понятийный аппарат.

Значительный вклад в разработку современных научных представлений о политических партиях внесли видные зарубежные (К. фон Бейме, К. Лоусон, С. Нойманн, А. Панебьянко, Д. Сартори и др.) и российские исследователи (З. М. Зотова, Ю. Г. Коргунюк, М. Н. Марченко, Т. В. Шмачкова, М. Х. Фарукшин, К. и др.).

В юридической науке изучаются вопросы правового статуса политических партий, формы и механизмы правового регулирования их деятельности, участия в выборах и референдумах, в работе органов государственной власти; проводится анализ положений законодательства о политических партиях, его воздействия на

процесс создания и функционирования политических партий и развития партийной системы, вырабатываются рекомендации по его совершенствованию, устранению противоречий, устранению правовых пробелов и избыточных предписаний.

Объект настоящего исследования можно также рассмотреть в ретроспективно-генетическом аспекте возникновения политических партий, их функционирования и поэтапной эволюции к современным формам партийной организации. Изучение исторических обстоятельств, обусловивших необходимость создания политических партий, а также изменений в их организации и политической деятельности позволяет выявить генетические причины современных процессов, происходящих внутри партий и на межпартийном уровне.

Что касается причин, породивших возникновение политических группировок, впоследствии оформившихся в политические партии, то довольно часто определяющим является географический фактор, посредством которого локальные группы, пытаясь защитить свои профессиональные интересы, объединяются в региональные, а затем перерастают в идеологические объединения. Примером таких групп может служить клуб жирондистов или Генеральные Штаты во Франции.

Избирательные технологии, требующие коллективных усилий (в частности, выборы по партийным спискам и система пропорционального представительства), дают толчок к объединению парламентских групп, что приводит к их более организованному функционированию.

М. Острогорский в своей книге «Демократия и политические партии» утверждал, что в развитии парламентских групп определенная роль принадлежит коррупции. Такие инструменты избирательной борьбы, как покупка голосов избирателей, депутатского или министерского места, являлись довольно популярными в британской и иных системах, а также обеспечивали победу на выборах вопреки волеизъявлению избирателей. Требовался высокий ценз для участия в выборах депутатов, занятия депутатского кресла в палате, назначения мировым судьей, участия в качестве жюри, назначения в армии и даже полиции.

М. Вебер писал о том, что группы людей, прежде чем создать партию, объединялись в целевой союз («социальное образование»), т.е. создавали группу единого интереса, которому следовали, несмотря на изменение состава такого союза.В связи с наличием единых целей появляется необходимость в заключении соглашений по поводу общих правил и наличии собственных органов управления.

Еще одной важной причиной, породившей возникновение политических партий, в особенности либеральной направленности, стала борьба против феодальных режимов. Появлению рабочих и аграрных партий способствовала отрицательная реакция на индустриальное развитие. В борьбе против секулярных, антиклериканских движений возникают христианские партии (Например, Христианская историческая партия протестантов, созданная в 1897 году в США). Против капитализма и социал-демократии выступали коммунистические партии.

Политические партии возникли и развивались одновременно с системой выборов и идеей представительства (принципа делегирования полномочий

определенной группой лиц или партий конкретному человеку, организации, органу для отстаивания своих интересов в структурах власти). «В большом обществе общий интерес большинства фрагментируется на большее число более ограниченных интересов, масса раздробляется на относительно более мелкие группы, преследующие более мелкие интересы»,– пишет Гаджиев К.С.

Важным фактором, способствовавшим возникновению партий, были организационные потребности функционирования больших политических систем, формирования определенных государственно-политических структур, призванных отразить разнообразие интересов.

Немаловажным толчком, породившим множество политических партий, было образование профсоюзов, различного рода кооперативов, профессиональных крестьянских объединений, которые сплачивала единая идея, а также общность интересов. Данные организации начинали с не связанных с политикой лозунгов, однако постепенно все требования и цели таких объединений превращались в политические.

Кроме того, на возникновение политических партий существенное влияние оказала церковь, которая, имея свой интерес, пробивалась к участию в политической жизни посредством создания партий. Таким образом, появились, например, политические партии христианской, мусульманской и иной направленности.

Процесс формирования политических партий в России отличался наличием некоторых специфических особенностей: сохранение большого веса и влияния сословно-феодальных институтов, господство самодержавия, запоздалое развитие капитализма, отставание процессов становления гражданского общества и институтов парламентаризма и правового государства и других. Все общество понимало необходимость обновления страны. Оно подталкивало и стимулировало начавшуюся преобразовательную деятельность правительства. Однако реализация реформ первой половины XIX века и их итоги вызвали обострение идейно-политической борьбы, еще большее размежевание общества. В общественном движении второй половины XIX в. еще не сложилось направление, способное осуществить эволюционную модернизацию страны, но были заложены основы для формирования в будущем политических партий.

Резюмируя, можно отметить, что роль политических партий в обеспечении прав человека и гражданина за всю историю их существования имела разное значение. Если в условиях либерально-демократических и отчасти социал-демократических режимов политические партии, хотя и не всегда оптимально, но позволяли обеспечить реализацию прав и свобод широкого круга социальных групп, то в условиях тоталитарных и авторитарных режимов политические партии скорее обслуживали государственный аппарат либо полностью подменяли его.

Научный руководитель: д.ю.н., профессор кафедры конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ имени М.В. Ломоносова *Е.А.Лукьянова.*

Полховська Інна Костянтинівна
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Загальна декларація прав людини проголосила, що всі люди народжуються вільними і рівними в своєй гідності та правах і що кожна людина повинна мати всі права і свободинезалежно від раси, кольору шкіри,

статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Це є непохитним загальновизнаним світовим стандартом ставлення до людини. Адже сучасна цивілізація досягла такого рівня розвитку, коли дискримінація людей за будь-якими зовнішніми ознаками розглядається як порушення високих принципів суспільного розвитку. Тому сучасне міжнародне право засуджує будь-які акценти на расових відмінностях людей, а всі форми расизму та дискримінації віднесено до найтяжчих порушень прав людини. Така вимога втілена і в національному законодавстві демократичних правових держав.

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що толерантність і повага до рівної гідності усіх людей є підвалинами демократичного і плюралістичного суспільства. Тому в окремих демократичних суспільствах можуть бути визнані необхідними заборона або санкції стосовно всіх форм висловлювань, які пропагують, розпалюють, сприяють або виправдовують ненависть, викликану нетерпимістю. Тим самим засуджується дискримінацію в усіх її проявах.

За словами Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, практично в будь-якому порушенні прав і свобод людини присутні ознаки дискримінації за тим чи іншим принципом. А це робить рівноправність тим ключовим критерієм, через призму якого потрібно розглядати проблеми дотримання прав і свобод людини в країні. Як справедливо зазначав Ю.М. Тодика, партнерство повноправних громадян перетворює консенсус у найважливіший метод, спосіб розв'язання протиріч у суспільстві.

Конституційне законодавство України відповідно до міжнародно-правових стандартів закріплює принцип рівності й забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками. Так, згідно з ст. 21 Основного Закону України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Деталізований принцип рівності у ст. 24 Конституції, відповідно до якої він має такі аспекти прояву: 1) рівність прав і свобод (рівноправність) незалежно від будь-яких ознак: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; 2) рівність перед законом; 3) рівноправність жінки і чоловіка (гендерна рівність). Вказівка у ч. 2 ст. 24 Основного Закону України на «інші ознаки» означає, що такий перелік не є вичерпним і має відкритий характер: жодна нерівність в основних правах і обов'язках є недопустимою.

Також у Конституції України закріплено, що держава гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності (ч. 2 ст. 43); діти рівні у своїх правах незалежно від походження (ч. 1 ст. 52); усі учасники судового процесу рівні перед законом і судом (ч. 3 п. 2 ст. 129) тощо. А ч. 1 ст. 37 Конституції України визначає, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Конституційні антидискримінаційні застороги були деталізовані у Законі України «Про засади запобігання і протидії дискримінації в Україні» від 6.09.2012 року, який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. Закон визначає дискримінацію як рішення, дії або бездіяльність, спрямовані на обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (далі – певні ознаки), якщо вони унеможливлюють визнання і реалізацію на рівних підставах прав і свобод людини та громадянина. Слід наголосити, що у законі в порівнянні з Конституцією розширено перелік ознак, за якими забороняється дискримінація. Такими є вік та інвалідність.

Однак, для забезпечення рівних прав і можливостей законодавчого визначення замало. Необхідною є відповідна атмосфера терпимості і взаємоповаги. Вона має формуватися перш за все у сім'ї, в освітніх закладах.

У ст. 26 Загальної декларації прав людини наголошено, що освіта має сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами. У Декларації принципів терпимості продовжено, що у школах і університетах, в рамках неформальної освіти, вдома й на роботі потрібно зміцнювати дух терпимості та формувати ставлення відкритості, уваги один до одного і солідарності.

Керуючись такими засадами освіта молоді в сфері прав людини на принципах толерантності і недискримінації як в Україні, так і в регіоні ОБСЄ проголошено пріоритетним завданням головування України в ОБСЄ у 2013 році. Оскільки нетолерантність і дискримінація зазвичай є результатом упереджень, стерео-

типів та недостатності знань про різноманіття проявів людської індивідуальності, саме освіта має відігравати значну роль у зміні дискримінаційних ставлень та усталенні взаємоповаги та взаєморозуміння.

Глобалізаційні процеси спонукають шукати способи мирного співіснування в межах мультикультурних суспільств. Досягти гармонії в багатоманітності можна тільки завдяки належному рівню толерантності. Це означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатотокультурності світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності.

Постол Катерина Анатоліївна
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, аспірантка кафедри теорії та історії держави і права

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Глобалістичне переосмислення пріоритетного становища людини, її прав, свобод та інтересів, які визначають зміст і спрямованість діяльності держави, передбачає побудову державної політики за соціальними, правовими та демократичними принципам. Особлива роль в такій державі відводиться поняттю громадянського суспільства, його значенню та функціям. Саме сприйняття громадянського суспільства та його інституцій як такого стану суспільства, в якому вільно реалізуються основоположні права і свободи людини і громадянина через різноманітні форми публічної громадської активності та самоорганізації, створює дієвий плацдарм для всебічного захисту прав і свобод громадян шляхом демократичних засобів, адже така форма розуміння цього суспільного явища наділяє інститути громадянського суспільства особливим статусом та передбачає його правозахисну функцію.

Таким чином, інститути громадянського суспільства стають дієвим інструментарієм захисту прав і свобод громадян та їх об'єднань за допомогою демократичних засобів контролю і впливу на державні органи та органи місцевого самоврядування та мають гарантовану законами можливість убезпечувати громадян від невиконання державою та її інститутами Конституції та законів України, порушення конституційних прав і свобод людини, зловживання владою, корупції тощо. Перевага такого захисту громадянами своїх законних прав порівняно з процедурою їх звернення до правоохоронних органів держави забезпечується перш за все принципом незалежності діяльності інститутів громадянського суспільства від органів державної влади та принципом пріоритетності громадських інтересів перед державними, яким вони керуються в процесі виконання своїх функцій.

Безперечно, втілення зазначеної модель захисту прав і свобод людини в практичне застосування передбачає наявність розвинених правових зв'язків діяльності інститутів громадянського суспільства та держави, які повинні надавати суб'єктам значимий правовий статус в питаннях захисту прав і свобод людини, можливі форми взаємодії, її принципи та пріоритети, порядок взаємоконтролю та взаємовідповідальності.

При загальному аналізі можна сказати, що в Україні правовий механізм взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави щодо захисту прав і свобод людини і громадянина реалізується шляхом нормативно-правового регулювання цього питання через надання прав та гарантій представникам незалежних громадських об'єднань та шляхом встановлення певних форм організаційно-правового механізму взаємодії цих двох суб'єктів з метою захисту необхідних громадських прав та інтересів.

Нормативно-правовий механізм взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави в питаннях захисту прав і свобод людини і громадянина включає норми спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус окремих суб'єктів інститутів громадянського суспільства та норми загальних законів і підзаконних актів, які регулюють питання взаємодії двох секторів суспільства – державного і громадського.

До чинних спеціальних нормативно-правових актів, які встановлюють права окремих інститутів громадянського суспільства щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина відносяться: Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»; Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»; Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»; Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; Закон України «Про громадські об'єднання»; Закон України «Про волонтерську діяльність»; Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії діяльності», Закон України «Про органи самоорганізації населення».

Серед чинних законів, норми яких містять положення, що забезпечують реалізацію прав і свобод громадян через діяльність інститутів громадянського суспільства виділяємо – Закон України «Про звернення громадян»; Закон України «Про друковані засоби масової інформації»; Закон України «Про інформацію»; Закон України «Про соціальні послуги»; Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про безоплатну правову допомогу».

Що стосується організаційно-правового механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави в питаннях забезпечення та захисту прав людини і громадянина, на сьогодні його основними формами є: виконання спільних проектів інформаційного, благодійного і соціального спрямування; утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій; діяльність громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; проведення систематичних консультацій з громадськістю у процесі прийняття рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; проведення громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських антикорупційних експертиз проектів нормативно-правових актів та забезпечення врахування їх рекомендацій; прийняття статутів територіальних громад, в яких передбачаються правові механізми здійснення права членів територіальних громад на реалізацію форм місцевої демократії (загальні збори, громадські слухання, місцеві ініціативи, органи самоорганізації населення тощо).

Метою держави на шляху всебічного та повноцінного забезпечення прав людини і громадянина повинно стати максимальна підтримка, розвиток, вдосконалення та захист зазначених правових механізмів взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави, як найдієвішої форми демократичної моделі такого захисту. В стратегічних правових документах, законах та підзаконних актах має закріплюватись чіткий механізм реалізації права та невід'ємність та непорушність прав наданих чинним законодавством та міжнародними документами саме через звернення до незалежних громадських об'єднань, їх розгалужені права в зазначеному питанні та активну відповідальну діяльність.

До позитивного прикладу державної політики, яка має на меті саме такі пріоритетні завдання, беззаперечно відносяться положення Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року, в яких вказано, що розбудова громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, зокрема впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів, у тому числі економічних, екологічних, соціальних, культурних, релігійних, територіальних тощо, і розгалужених форм їх вираження. Таким чином, зазначені положення відповідають актуальним проблемам розвитку суспільства та є стратегічним орієнтиром сучасного етапу розвитку правових механізмів взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави в питанні забезпечення прав людини і громадянина в Україні.

Размєтаєва Юлія Сергіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», асистент кафедри теорії держави і права

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій обумовлює зміни у правовому полі, в тому числі у сфері прав людини. Такі зміни відображаються, як на національному, так і на міжнародному рівні, впливають і на державні інститути, і на інституції громадянського суспільства. Так, з одного боку, розширюється коло можливостей реалізації прав людини, з'являються нові способи їх гарантування й захисту. З іншого – зростає небезпека порушення прав за рахунок нових технологій, ускладнюються деякі проблеми їх здійснення, виникають спірні питання у правозабезпеченні.

Спробуємо викласти й ілюструвати найбільш характерні наслідки існування і розвитку прав людини у цифровому середовищі.

1. Зміни у розумінні сутності деяких прав людини.

Полягають у тлумаченні змісту прав, як у сторону розширення, так і звуження обсягу закладених у них можливостей, а також у встановленні нових правил співвідношення окремих прав.

Перш за все, слід згадати ініціативи, спрямовані на визнання, тлумачення і захист свободи слова в Інтернеті, які останнім часом увінчались прийняттям низки міжнародних правових актів і відповідною правозастосовною практикою. Інтернет небезпідставно вважається одним з найбільш важливих засобів комунікації, який може використовуватися для здійснення права на свободу думки і слова, вільного вираження переконань та сприяти вільному обміну інформацією, незалежно від державних кордонів. Разом з тим, у кіберпросторі складніше зберігати тонку грань між захистом інтересів суспільства і обмеженням свободи слова. Так, Європейський суд з прав людини у справі «Вегржиновськи і Смолчевськи проти Польщі» прийняв рішення про те, що видалення публікації з веб-сторінки засобу масової інформації було б цензурою і переписуванням історії, хоча надрукована в газеті версія публікації була до цього визнана остаточним рішенням суду такою, що ганьбить репутацію особи-заявника. У справі «Редакція газети «Правое дело» і Штекеля проти України» суд постановив, що Інтернет як засіб отримання інформації і спілкування, особливо відмінний від друкованих засобів масової інформації, зокрема щодо здатності зберігати і передавати інформацію, не підлягає і потенційно не може підлягати такому ж регулюванню і контролю. Тож, окрім ідей про історичне значення інформації в Інтернеті як глобальному та загальнодоступному інструменті для зберігання і передачі даних, передбачається різність політики щодо відтворення матеріалів та критеріїв щодо поширення інформації через друковані й електронні видання.

2. Зміни у системі реалізації прав людини.

Виражаються як у появі нових можливостей здійснення прав, так і у появі специфічних перешкод у реалізації останніх.

Завдяки технологічному розвитку, особливо у цифровому середовищі, з'являються такі можливості реалізації прав людини, які складно було навіть уявити деякий час тому. Так, опублікування авторського твору на цифрових носіях сприяє здійсненню права на вільній розвиток особистості, подання документів онлайн до вищого навчального закладу позитивно впливає на доступність права на освіту, а розповсюдження відомостей на відповідних носіях чи розміщення на веб-сторінках полегшує реалізацію права на інформацію. З іншого боку, широкі можливості копіювання і відтворення авторського твору забезпечують вразливість відповідних особистих прав, несправності в системі призводять до втрати електронних версій документів, а простота розповсюдження інформації, яка може завдати шкоди, і складність таке розповсюдження зупинити породжують постійні ризики для всієї системи здійснення прав людини.

3. Зміни у сфері захисту прав людини.

Включають низку проявів, що грунтуються на розширенні переліку способів захисту прав людини за рахунок інформаційно-комунікативних технологій та існування кіберпростору. Наприклад, виборчі права захищені від порушення в тому числі введенням багатоступінчастої системи контролю за підрахунком голосів, оптичним скануванням, шифрованим програмним забезпеченням, вибірковим дублюванням машинного голосування, аудитом для узгодження паперових носіїв і електронних записів.

По-перше, ці прояви полягають у швидкості розповсюдження загальної інформації про порушення прав людини і реагування на конкретні випадки ураження прав. Наслідки такого розповсюдження можуть бути як позитивними, так і негативними. Так, інтерактивні карти подій в разі масового порушення прав людини здатні допомогти зменшенню цих порушень. Водночас, великою швидкістю і охопленням значного кола осіб при розповсюдженні інформації у цифровій сфері можна користуватися і для закликів дискримінаційного характеру, які здатні перерости у громадські заворушення.

По-друге, у появі особливих можливостей щодо захисту прав людини для інститутів держави. Наслідки тут також мають двоїстий характер. Приміром, введення відкритих електронних реєстрів судових рішень, прийняття державними органами скарг онлайн, проведення допиту в режимі відеоконференції сприяє відповідному захисту.І одночасно виникають нові види правопорушень в сфері використання, комп'ютерів, відповідних систем та електронних мереж, а також способи зловживання правом з боку представників державних органів та організацій.

По-третє, у появі додаткових можливостей щодо захисту прав людини для інституцій громадянського суспільства. Це і збір підписів на електронних документах для ініціювання розгляду проблемного питання, і розміщення матеріалів про права людини на цифрових носіях, і налагодження відповідних зв'язків між особами-власниками прав, і багато інших. Нещодавно низка неурядових організацій, при підтримці окремих представників та різноманітних інституцій громадянського суспільства, обговорили і запропонували заходи, спрямовані на захист свободи слова в Інтернеті, насамперед проти цензури. Оскільки третина людей в світі проживає в країнах, де обмежується розповсюдження інформації шляхом блокування веб-сторінок, тимчасового припинення чи обмеження їх функціональності, почали діяти такі онлайн-інструменти і продукти, як «Проект Щит», «Карта цифрових атак», розроблено довірені канали спілкування, захищені від інтернет-фільтрів, відслідковування й зловживань.

У сфері захисту прав людини в цифровому середовищі є два складних питання, які слід розглянути окремо.

Перше стосується проблем конфіденційності і анонімності. З одного боку, збереження конфіденційності джерел інформації про порушення прав людини може бути застосоване для захисту осіб, анонімне висловлювання підвищує шанси не постраждати за вираження думки, створює відчуття безпеки. З іншого боку, уражаються принципи відкритості і гласності публічної інформації, прозорості у діяльності органів державної влади, ускладнюється настання відповідальності для правопорушників, які уміло користуються в своїй діяльності інформаційно-комунікативними технологіями, в кінцевому випадку, зростає почуття безкарності у окремих осіб. В кожному конкретному випадку , коли відкритість, гласність і прозорість стикаються з конфіденційністю ті анонімністю, пріоритет повинен визначатися з урахуванням того, щоб правам людини було забезпечено реалізацію і захист найкраще. Зокрема, у справі «Воскейл проти Нідерландів» Європейський суд з прав людини виходив з міркувань про те, що відсутність захисту джерел інформації журналіста могло б утримувати відповідних осіб від допомоги пресі в інформуванні громадськості про питання, що представляють загальний інтерес і завадило б пресі виконувати найважливішу роль публічного контролера, тому наказ про розкриття джерела інформації міг бути виправданий лише першорядними вимогами, що представляють загальний інтерес. Спори, пов'язані з діяльністю Вікілікс, тільки підтверджують серйозність проблеми анонімності і те, що хоча суспільство має право бути поінформованим про використання публічною владою неналежних методів, заходи, застосовувані державою у відповідь, зменшують готовність осіб ділитися з представниками преси достовірною і точною інформацією про правопорушення.

Друге, на чому слід зупинитися, стосується питання приватності. Де пролягає межа приватності? І як проконтролювати її дотримання в умовах стрімкого розвитку відповідних технологій? Розростання цифрового середовища ускладнює питання забезпечення приватності і її співвідношення з свободою слова, з міркуваннями громадської безпеки і т. П. Наприклад, правове регулювання такого елементу забезпечення приватності, як захист персональних даних, зазнало значних змін за останні роки, як в частині міжнародних документів, так

і в правових актах окремих держав. Так, застосування положень суперечливого національного законодавства, зокрема Закону України «Про захист персональних даних», допускає, що розпорядником даних, володільцем яких є орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, може бути підприємство державної або комунальної форми власності, що належить до сфери управління цього органу. При цьому позиція міжнародних судових установ передбачає, що навіть просте зберігання органом публічної влади інформації про приватне життя особи є втручанням до права на повагу приватного життя.

Таким чином, наслідки розвитку інформаційно-комунікативних технологій і розростання цифрового середовища для прав людини, їх розуміння, реалізації і, особливо, захисту можуть мати як позитивний, так і негативний зміст. При цьому спостерігається відставання правової доктрини та нормативного регулювання в сфері прав людини від мінливої дійсності, яке частково вирівнюється за рахунок правозастосовної та інтерпретаційної практики.

Шевченко Тарас Сергійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», здобувач кафедри конституційного права України, директор ГО «Інститут Медіа Права»

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПУ ЗМІ ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО КАНДИДАТІВ В УМОВАХ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

В умовах виборчого процесу ЗМІ відіграють особливу роль щодо забезпечення виборців інформацією про кандидатів, а також про перебіг виборчого процесу та про правила, за якими відбувається голосування. Однак саме проблематика щодо збору та поширенні інформації про кандидатів займає особливе місце. Це пов'язано із зіткненням прав ЗМІ на доступ і поширення інформації та прав самих кандидатів на захист приватного життя та репутації. При чому особливістю є те, що в умовах виборчого процесу співвідношення цих прав змінюється в сторону більшої відкритості кандидатів та їх більшої терпимості до критики, що викликано необхідністю повноцінного задоволення прав виборців на поінформований вибір.

Конституція України у статті 34 гарантує кожному право вільно збирати, зберігати і поширювати інформацію. Однак, разом з конституційною гарантією свободи інформації, слід враховувати і конституційну гарантію права на невтручання у приватне життя, що зафіксована у статті 32 такими словами: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

Таким чином, щоб визначити, в яких рамках діяльність ЗМІ щодо збору та поширення інформації про кандидатів буде знаходитися під конституційним захистом, слід визначити як співвідносяться право ЗМІ на доступ до інформації та право кандидатів на невтручання в особисте та сімейне життя, а також на захист конфіденційної інформації про особу.

Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції № 1165 «Право на приватність» відзначила, що право людини на приватність і право на свободу вираження поглядів є основою демократичного суспільства. Рада Європи вважає, що ці права не є абсолютними і не мають ієрархічного характеру, оскільки мають однакову цінність.

Конституційний Суд України у Рішенні у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року зазначив, що перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. На думку суду, публічний характер як самих органів – суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві. Хоча Конституційний Суд України висловлював свою думку про посадових осіб, очевидно, що вказані висновки будуть не менш справедливими і до кандидатів на виборні посади в органи влади та місцевого самоврядування.

Слід враховувати, що не лише ЗМІ мають право поширювати інформацію, але й виборці мають право на її отримання. ЗМІ виконують особливу функцію, оскільки поширюють інформацію саме в інтересах своїх читачів, слухачів та глядачів.

Правову ситуацію, коли право ЗМІ поширювати інформацію переважає право кандидата на захист приватного життя, у науковій літературі називають принципом «переважаючого інтересу громадськості». Цей принцип означає, що інтерес суспільства до поширення інформації переважає, тобто при балансуванні прав кількох груп пріоритетним визначається право суспільства на отримання інформації і, як наслідок, право засобів масової інформації на поширення такої інформації.

Як відзначив Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) у справі Фон Ганновер проти Німеччини, при визначенні суспільного інтересу слід враховувати, що під інтересом громадськості мається на увазі щось більше, ніж просте бажання членів суспільства знати, володіти інформацією. Громадяни

можуть мати бажання знати про особисте життя і підглядати у шпаринку чиєїсь домівки, однак суспільний інтерес у контексті стандартів демократії надає право отримувати лише ту інформація, яка дає можливість членам суспільства брати участь в управлінні державою. Інформація, необхідна для здійснення поінформованого вибору під час виборів є особливо важливою з точки зору інтересів демократичного суспільства.

Для реалізації конституційного права збирати та поширювати інформацію під час виборів, ЗМІ повинні володіти достатніми гарантіями, закріпленими в законах про вибори, а також в міжнародних договорах. Такі гарантії мають включати можливості доступу до інформації, якою володіють органи державної влади та місцевого самоврядування, можливості доступу до засідань виборчих комісій, у тому числі у день виборів та під час підрахунку голосів, отримання інформації від виборчих комісій та їх посадових осіб, юридичні можливості ефективного судового захисту від позовів з боку кандидатів та політичних партій за розголошення суспільно значимої інформації.

Законодавство про вибори містить недостатньо деталізовані положення про те, яку інформацію поширювати про кандидатів дозволено, а яку заборонено. Тому висновки доцільно робити, базуючись не лише на законах, але й на загальних принципах свободи слова, закладених у Конституції України та міжнародних договорах, ратифікованих Україною. Визначну роль у формуванні юридичних принципів відкритості інформації про політиків відіграє Європейський суд.

У своєму рішенні у справі «Лінгенс проти Австрії» Європейський суд зазначив, що принципи свободи слова передбачають, що політик, до яких відноситься і будь-який кандидат на виборну посаду, «неминуче та свідомо відкриває себе для найретельнішого аналізу кожного свого слова і вчинку як журналістами, так і громадськістю взагалі і він має виявляти до цього більше терпимості, особливо, коли самостійно оприлюднює заяви, які піддаються критиці».

Це означає, що кандидати на виборні посади, так само як і обрані особи, є більш відкритими до критики, вони мають менше права на таємницю приватного життя, оскільки свідомо роблять себе відкритими перед громадськістю взагалі і пресою зокрема. У рішенні «Українська Прес Група проти України» Європейський суд, оцінюючи поширену у газеті «День» інформацію про кандидатів у Президенти України Петра Симоненка та Наталію Вітренко, зазначив, що обираючи свою професію, вони залишили себе відкритими для суворої критики і пильного нагляду; це той тягар, який політики мають прийняти в демократичному суспільстві.

Проблематика співвідношення права на приватність та права на доступ до інформації детально розкрита Європейським судом у рішенні по справі *«Угорська спілка громадянських свобод проти Угорщини»*. Розглядаючи приклад, коли політики намагаються приховати суспільно-значиму інформацію, прикриваючись інтересами особистого життя, суд робить висновок, що надати публічним діячам

можливість цензурувати пресу та суспільну дискусію, прикриваючись захистом своїх особистих прав, було б фатальним для свободи вираження поглядів у царині політики.

Рекомендації щодо висвітлення виборів засобами масової інформації та захисту права на приватне життя, розроблені українськими експертами спільно експертами Ради Європи та ухвалені 4 липня 2012 року під час круглого столу в Києві, передбачають, що під час виборчих кампаній перевага суспільного інтересу виправдовує прискіпливу увагу ЗМІ до такої інформації про кандидатів: 1) незаконні дії чи бездіяльність, зокрема, порушення у сфері належного державного управління, наприклад, корупція, привласнення коштів; 2) обман, махінації та будь-які інші порушення під час виборчого процесу; 3) професійна некомпетентність або недбалість; 4) суперечності між політичними заявами і діяльністю та поведінкою у приватній обстановці.

Незважаючи на те, що кандидати мають бути більш відкритими, це зовсім не означає, що вони не мають жодного права на приватне життя. Навпаки, кандидат має право на збереження в таємниці інформації, яка стосується лише його приватного життя і прямо не впливає на його здатність виконувати представницькі функції. Разом з цим, щоб встановити конкретну межу приватності у кожному конкретному випадку необхідно здійснювати балансування прав та інтересів кандидатів, ЗМІ та суспільства.

Таким чином, в умовах виборчого процесу кандидати користуються обмеженим захистом особистого і сімейного життя. ЗМІ мають ширші можливості розповсюджувати інформацію про кандидатів, однак також не повинні виходити за певні рамки, утримуючись від поширення інформації, яка має виключно особистий характер і не стосується публічної діяльності кандидатів.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. П. Колісник.*

Бабич Євгенія Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 26 група

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

На початку XXI століття проблема толерантності набула особливої актуальності у зв'язку із процесом глобалізації, що призводить до тісної взаємодії релігійних, національних, етнічних, культурних вимірів різних націй та народів. Формування громадянського суспільства в Україні неможливе без усвідомлення цінності толерантності, як такої, що забезпечує стабільність суспільних відносин всередині держави. Проблема забезпечення толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного правопорядку.

Окрім регулювання загальновизнаними міжнародними актами з прав людини, питанню толерантності присвячено такий міжнародно-правовий документ як Декларація принципів толерантності, прийнята Генеральною конференцією ЮНЕСКО 16.11.1995 р. Декларація визначає толерантність як повагу, прийняття і правильне розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовиразу і проявів людської індивідуальності; поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і утверджує норми, встановлені в міжнародно-правових актах в галузі прав людини; не поступку, поблажливість чи ігнорування, а передусім активне відношення, яке формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини.

Слід наголосити на положенні ст. 2 цього документу, яким рекомендовано ратифікувати існуючі міжнародні конвенції про права людини і, якщо необхідно – розробити нову нормативно-правову базу на національному рівні з метою забезпечення в суспільстві рівності усіх соціальних груп та окремих людей.

Конституція України, як основоположний нормативно-правовий акт нашої держави, безпосередньо не застосовує дефініцію «толерантність», проте містить значну кількість положень, що опосередковано вказують на її присутність в Основному Законі. До таких положень слід віднести положення ст. 21 Конституції України, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, ст. 24 Конституції України, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками та ін.

Проте, системно аналізуючи норми раніше зазначеної Декларації та Конституції, можна дійти висновку, що для ефективного правового забезпечення толерантності положень, які містяться в Основному Законі недостатньо, оскільки зазначені положення жодним чином не можуть забезпечити толерантність як повагу, прийняття і правильне розуміння культур, форм самовиразу і проявів людської індивідуальності; відмову від догматизму, від абсолютизації істини і утвердження норм, встановлених у міжнародно-правових актах в галузі прав людини.

Іншим питанням в цьому аспекті є питання про наявність толерантності, яка, як проголошує ст. 4 Декларації принципів толерантності досягається за рахунок виховання. Окремо слід виділити таке положення цієї статті як: те, що виховання в дусі терпимості «…слід розглядати як імператив…». Це є вкрай важливим в контексті утвердження України як демократичної і правової держави, яка є багатонаціональною за своїм складом.

Необхідно також пам'ятати про те, що толерантність має стимулюватися у будь-яких своїх проявах органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами, організаціями, інститутами громадянського суспільства тощо. Зокрема необхідно заохочувати проведення просвітницької роботи за даним напрямком.

Отже, можна зробити висновок, що Україна відповідно до міжнародних стандартів на конституційному рівні проголосила антидискримінаційні принципи основ правового статусу людини і громадянина. Втілення принципу рівності та панування атмосфери толерантності є запорукою стабільності в державі.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Бондаренко Дар'я Юріївна
Національний авіаційний університет, студентка, Юридичний інститут, 3 курс, група ПР-302

ПОГЛИБЛЕННЯ ПРИВАТНОПРАВОВОЇ СКЛАДОВОЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: КРОК ДО ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА?

Невід'ємною характеристикою певного соціального утворення, що позиціонує свій статус як «правова держава» чи «громадянське суспільство», є високий рівень правоосвіченості та правосвідомості його громадян. Саме цей показник реально відображає стан розвитку взаємовідносин держави та індивіда. Насам-

перед, це виражається у ступені довіри до органів влади, поваги до законів та інших правил співжиття, відповідальності за свою поведінку, обізнаності в питаннях можливостей захисту своїх законних прав, свобод та інтересів. Чим вищим є такий ступінь, тим обґрунтованішим насправді стає декларування зазначених вище статусів.

Прагнення нашої держави до побудови громадянського суспільства, безперечно, є підтвердженням її бажання розвиватися у відповідності з демократичними та гуманістичними ідеалами. Але, реальний стан речей сьогодні, на жаль, свідчить про те, що Україна стоїть лише на початку довгого шляху формування основоположних інститутів правової держави. Часом здається, що наші законодавці хочуть «оминути» певні перепони на такому шляху; вважаючи при цьому, що пройшовши повз них одного разу, вони не з'являться знову у майбутньому. Можливо, така алегорія є гіперболізованою… Ми маємо на увазі те, що запровадження будь-яких реформ у правовій сфері в гонитві за дотриманням вимог, «продиктованих» міжнародною демократичною спільнотою, без урахування наразі існуючої у суспільстві соціально-економічної ситуації, майже стовідсотково приречене на невдачу. Не дивно, адже таким чином порушуються важливі засади право– і нормотворення – принципи об'єктивності та соціальної обумовленості, що негативно впливає на дієвість нововпроваджених норм.

На нашу думку, проблема недотримання зазначених принципів особливо яскраво прослідковується в процесі здійснення реформи галузі кримінальної юстиції в Україні. Аналізуючи зміст нового Кримінального процесуального кодексу, що набрав чинності вже майже рік тому, як вітчизняні, так і зарубіжні науковці визнають його положення такими, що відповідають загальносвітовим тенденціям гуманізації кримінального права та процесу. Разом з тим, не має, мабуть, жодного професійного українського юриста, котрий би вважав прийняття нового КПК реально дієвим елементом процесу удосконалення усталеної кримінально-правової системи країни.

Через намагання уніфікувати найкращі світові механізми ефективного функціонування системи кримінальної юстиції в єдиному нормативному акті – новому КПК України, законодавець значно менше приділив уваги дослідженню необхідності введення нових кримінальних процесуальних норм, виходячи із особливостей та історії національного правотворення у відповідній галузі.

В цьому аспекті хочеться звернути увагу на підвищення ролі приватноправової складової у кримінальному процесі України, про що свідчить розширення в новому КПК кола кримінальних проваджень, ведення яких передбачається в особливому порядку – у формі приватного обвинувачення.

Кількість (статистика) кримінальних проваджень, що ведуться у зазначеній формі в певній країні є, на наш погляд, показником рівня правосвідомості та правоосвіченості її громадян. Чим вона більша – тим вищий рівень обізнаності населення в питаннях можливостей захисту своїх порушених прав і свобод. Адже державне реагування на скоєне протиправне діяння виникатиме лише в тому

разі, якщо особа, на права якої було здійснено посягання, сама звернеться з відповідним повідомленням до уповноважених органів. Складність такої процедури прямо впливає на рівень реалізації гарантованої законом можливості захисту потерпілим своїх порушених прав та інтересів.

Сьогодні дефініція «кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення» передбачена у ст. 477 нового Кримінального процесуального кодексу (вона по суті уособлює зміст ст. 27 КПК 1960 р.): таким визнається провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених відповідними статтями Кримінального Кодексу України.

Одразу хотілося б зауважити відмінність законодавчих норм щодо встановлення виду процесуального документа, який, у разі подання його потерпілим, є підставою для відкриття кримінального провадження. За кримінально-процесуальним законодавством 1960 р. таким документом була скарга (з проханням порушити справу), яку потерпілий мав подавати безпосередньо судді. Складна процедура її оформлення у відповідності з вимогами закону (прирівняними до вимог щодо складання обвинувального висновку) часом просто унеможливлювала реалізацію права особи на захист у суді її законних прав та інтересів.

Згідно з новим КПК України, процесуальним документом, що є підставою відкриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (аналогічним скарзі у Кодексі 1960 р.) є заява потерпілого. Аналіз відповідних положень чинного кримінального процесуального законодавства дає підстави вважати, що процедура оформлення такої заяви значно спростилася.

Все ж найістотнішою новелою щодо законодавчого регулювання інституту приватного обвинувачення за новим КПК варто назвати значне розширення кола кримінально караних діянь, провадження стосовно яких здійснюється у такій формі. До набрання чинності новим КПК, згідно зі ст. 27 КПК 1960 р., притягнення до кримінальної відповідальності не інакше як за скаргою потерпілого здійснювалося лише за злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, ст.203-[1], ч. 1 ст. 206, ст. 219, 229, 231 – 232-[2], 356 Кримінального кодексу України (щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян). Справи про злочин, передбачений ч.1 ст. 152 ККУ порушувалися не інакше як за скаргою потерпілого, але закривати їх за примиренням потерпілого з обвинуваченим, підсудним, на відміну від інших, не можна було. Через свою особливість на доктринальному рівні характер таких справ визначався як приватно-публічний.

Якщо справа про будь-який із зазначених злочинів мала особливе громадське значення, а також у виняткових випадках, коли потерпілий через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не міг захистити свої законні інтереси, прокурор мав право порушити справу і при відсутності скарги потерпілого. Така справа направлялася для провадження дізнання чи досудового слідства, а після закінчення розслідування розглядалася судом в загальному порядку, а, отже, у разі примирення потерпілого з обвинуваченим (під-

судним) вона не підлягала закриттю. Зараз же таке «перейняття обвинувачення» прокурором законодавчо не закріплено.

В КПК 2012 р. спектр кримінально караних діянь, провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення збільшився майже в 6 разів: до таких діянь, передбачених у Кримінальному Кодексі України, було віднесено злочини, передбачені у понад 45-х його статтях.

Ми вважаємо, що підвищення значення приватноправових засад у кримінальному процесі є важливии аспектом процесу побудови громадянського суспільства. Але перш ніж розширювати перелік кримінальних правопорушень, провадження за якими здійснюватиметься у формі приватного обвинувачення, необхідно було б підвищити рівень правової освіченості наших громадян з метою подолання явищ правового нігілізму в питаннях можливостей захисту порушених прав. Населення України повинно бути поінформоване про те, що з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу держава зменшила ступінь свого втручання у відносини правопорушника з потерпілим.

Відтепер можливість застосування до порушника заходів державного примусу у багатьох випадках прямо залежить від «правової активності» особи, права чи інтереси якої було порушено внаслідок його протиправних дій. З одного боку, це зменшує навантаження на правоохоронні органи, які внаслідок цього звільняться від обов'язку здійснювати в повному обсязі кримінальне провадження по «дріб'язкових» справах; можливо, це допоможе реалізувати принцип процесуальної економії. Але, з іншого боку, віднесення певних кримінальних правопорушень до тих, провадження по яких здійснюється виключно за заявою відповідної особи, наразі не є доречним (наприклад, щодо ст. 132 (розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби), ч. 1 ст. 139 (ненадання допомоги хворому медичним працівником без обтяжуючих обставин), ч. 1 ст. 142 (незаконне проведення дослідів над людиною без обтяжуючих обставин), ст. 145 (незаконне розголошення лікарської таємниці), ч. 1 ст. 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань без обтяжуючих обставин), ч. 1 ст. 162 (порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин), ч. 1 ст. 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин), ст. 180 (перешкоджання здійсненню релігійного обряду) тощо). В цьому ми вбачаємо звуження значення охоронювальної функції держави, що явно протирічить прагненню побудови громадянського суспільства та правової держави.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри повітряного і космічного права Юридичного інституту Національного авіаційного університету *Н. В. Малярчук.*

Вовк Анна Юріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 2 група

ЗМІСТОВНА ХАРАКТИРИСТИКА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО ЇЇ ГІДНОСТІ

Сучасний етап розвитку України в умовах євроінтеграції вимагає від країни належного рівня забезпечення основоположних природних прав людини, одним з яких і є право людини на повагу до її гідності. Закріплення цього права на конституційному рівні, а також проголошення гідності людини найвищою соціальною цінністю можна розглядати як прояв правової, демократичної та соціальної держави. Проте правова наука досі не досягла одностайності щодо соціально-правової природи людської гідності. Дослідженням цієї теми займалися провідні вчені-практики: С. Кампо, А.Колодій, П. Рабінович, А. Олійник, Н. Оніщенко, С. Шевчук, В. Буткевич та багато інших.

Конституція України в ст. 28 закріплює право людини на повагу до її гідності, а також заборону катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує його гідність, поводження чи покарання, заборону медичних, наукових,чи інших досліджень без її згоди. Це положення є майже дослівним відтворенням статей Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакті про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенції ООН проти катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує його гідність, поводження чи покарання 1984 р., Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) та інших міжнародних актах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Конвенція говорить про принцип поваги до людської гідності, проте не дає ніяких пояснення змісту і тлумачення його. Тлумачення цього питання надавав Європейський суд з прав людини (далі – Суд). Так, у справі Данія, Франція, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції (1969 р.) визначені такі ступені забороненого поводження з людиною: нелюдське поводження або покарання – таке поводження, яке навмисно спричинює тяжке розумове чи фізичне страждання, що за даних обставин є невиправданим; таке, що принижує гідність, поводження або покарання – поводження, яке грубо принижує особу перед іншими або примушує її діяти всупереч власній волі чи власним переконанням.

У справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (1978 р.) Суд вніс деякі корективи до цих визначень: катування – нелюдське поводження, що здійснюється навмисно і призводить до дуже серйозних і тяжких страждань; нелюдське поводження чи покарання – спричинення сильних фізичних та душевних страждань; таке, що принижує гідність, поводження або покарання – поводження, яке

грубо принижує особу перед іншими або примушує її діяти всупереч власній волі чи власним переконанням, знущання, які мають викликати у жертви почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності, а також принизити її гідність. У рішенні у справі Курт проти Туреччини(1998 р.) Суд зазначив, що спалення будинків і майна, яке належало заявникам, турецькими силами безпеки, зроблено за попереднім задумом з презирством і зневагою до їх почуттів, оскільки вони змушені були спостерігати як горять їхні оселі і були позбавлені засобів до існування, тому є очевидним, що вони зазнали достатньо тяжких страждань, щоб такі дії було визнано порушенням ст. 3 ЄКПЛ.

Питання впровадження рішень ЄСПЛ в Україні регулюється на основі Конвенції та протоколів до неї Україна взяла на себе зобов'язання захисту прав людини, в тому числі і право на повагу до гідності особи. З цією метою Верховною Радою було прийнято Закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006, де у ст. 17 наголошується, що суди при розгляді справ застосовують Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Отже, у своїх рішеннях щодо застосування як ст. 3 Конвенції, піднімаючи питання про повагу до людської гідності, Суд не ставить за мету розкрити її сутність. Тим не менш в кожному рішенні щодо застосування цієї статті, а також її співвідношення з іншими статтями ЄКПЛ можна простежити підходи Суду до розуміння суті людської гідності як найвищої цінності людини, яке він здійснює через тлумачення положень Конвенції у світлі конкретних обставин справи. Суди України повинні враховувати практику Суду, щодо офіційного тлумачення ст. 3 Конвенції в матеріальному та процесуальному аспектах у кримінальному судочинстві у якості джерела права.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Гольцов Ілля Сергійович
Київський університет права НАН України, студент, 3 курс, група ПБ-34

ҐЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА: ВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДО СОЦІАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ

Якщо брати до уваги сучасне положення ґендерного питання на Україні, то слід зазначити, що наша держава значно відстає від всесвітньої течії формування ґендерної свідомості, впровадження ґендерної політики та розробки концепту інтегрування ґендеру в національне законодавство. Такий висновок напрошується, виходячи з того, що в Україні перший спеціалізований нормативний акт, який би декларував ґендерну рівність, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», був прийнятий лише в 2005 році, в той час, як найрозвиненіші країни Європи почали формування коректного ґендерного простору ще у середині 70-их років XX століття.

Основу юридичного визнання та закріплення принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в нашій державі становить Конституція України, яка визначає ідеологію і політику держави щодо статусу жінок та чоловіків, можливостей їх впливу на економічні та політичні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Крім конституційно закріпленої рівності всіх громадян України незалежно від статі, наша законодавча база вміщує в себе також і спеціальні нормативні акти щодо ґендерної рівності та підтримки прав жінок. Серед них слід відмітити вищезазначений, ухвалений Верховною Радою, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Саме це законодавство регламентує основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, передбачає необхідність проведення ґендерно-правової експертизи законодавства України, відображення органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, встановлює заборону дискримінації за ознакою статі. Цим законодавством визначаються повноваження Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; визначаються повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

Однак, навіть такий рівень правового забезпечення ґендерного питання не задовольняє суспільні потреби до кінця. При чому, це стосується не тільки України, а й найрозвиненіших країн Європи. Як вже було зазначено вище, у європейських парламентах і до сьогодні більшість депутатів – чоловіки, чоловіки переважають у політичних партіях в усьому світі. Крім того, існує доволі широкий спектр соціальних викривлень, які не мають політичного характеру, але сформовані історично – виплата чоловікам більшої заробітної плати, ніж жінкам на одній і тій самій посаді, або надання чоловікам певних неофіційних пільг на тому ж самому робочому місці, розподіл праці між жінками та чоловіками – неоплачувана і оплачувана відповідно тощо.

Виникає доволі слушне питання про те, чому, при такому рівні державно-правового регулювання, ґендерний аспект життя суспільства і досі знаходиться на впевнено низькому рівні, якщо взяти до увагу всесвітню практику. А відповідь на це питання криється в загальновідомій юридичній проблемі щодо реалізації правових норм та тих ідей, які вони закріплюють. Тобто, зафіксовані у нормах положення мають певну силу де-юре, але де-факто вони залишаються виключно на папері, так і не знаходячи відтворення у реальному житті. Виявляється, недостатньо тільки закріпити юридично рівність між протилежними статями, а треба ще і впровадити цю рівність в життя суспільства, так би мовити, інтегрувати її у свідомість пересічного громадянина, позбавляючи його стереотипних уявлень про можливу соціальну нерівність жінок і чоловіків. Впровадження в життя суспільства ідеї ґендерної рівності включає в себе сукупність методів та засобів, а саме:

– необхідність формування ґендерної культури як компонента сучасної цивілізації; включення ґендерного компонента в політичну культуру, наповнення ґендерним змістом діяльності політичних партій і громадських об'єднань;

– забезпечення однакових для жінок і чоловіків суспільних статусів, умов реалізації прав людини, можливостей використання соціальних і економічних ресурсів, можливостей особистої участі в збагаченні національного, політичного, соціального, економічного розвитку;

– у сучасних умовах варто використовувати аналіз соціально-економічного становища жінок і чоловіків щодо їхнього місця та ролі в структурі населення, професійній підготовці, економічній активності, зайнятості у сфері оплати праці, ведення домашнього господарства, підприємницької діяльності, політичної активності;

– велике значення потрібно надавати правовому вихованню в контексті подолання ґендерних стереотипів, ґендерній освіті, використовувати всі наявні наукові засоби та способи для подолання дискримінаційних ознак в умовах сьогодення.

– активізація діяльності громадських організацій, рухів із спонукання державних органів до проведення біль активної політики з питань забезпечення рівності прав чоловіків та жінок.

– подолання на рівні суспільної та індивідуальної свідомості ідеології протиставлення: жіночі права, обов'язки, роль не повинні протиставлятися чоловічим, соціальні можливості обох статей мають взаємозумовлений характер та єдиний правовий орієнтир – свободу особистості.

Так, виходить, що декларативний характер ґендерних положень у законодавстві країн нівелює будь-яку активність щодо впровадження цього ж законодавства на практиці і, в першу чергу, через відсутність ґендерно-коректного виховання і ґендерної освіти в світі. Більше того, відсутні також і методології впровадження й самі концепти ґендерно-коректних програм формування здорової свідомості особи.

Таким чином виходить, що, оскільки основна проблема статевої нерівності криється в соціальних стереотипах, держави, через формування грамотних покрокових програм переходу від базової, історично сформованої свідомості до здорової, ґендерної свідомості, повинні впровадити в життя всі зазначені у офіційних документах приписи щодо соціальної рівності статей.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач відділу Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАПрН України *Н. М. Оніщенко*.

Грицева Олеся Олегівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 2 група

СУЧАСНІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ОБ'ЄДНАННЯ

Питання законодавчого регулювання права громадян на об'єднання та гарантій його реалізаціє є актуальною проблемою, що активно вирішується зараз за допомогою норм багатьох галузей права – міжнародного, конституційного, і особливо адміністративного. Слід відмітити, що останнє містить найбільший обсяг норм, що безпосередньо закріплюють засоби реалізації зазначеного права у сфері державного управління. На сьогодні до системи актів, що регулюють право громадян на об'єднання в Україні входять: Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конституція України. Закон України «Про громадські об'єднання» та інші законодавчі та підзаконні акти, що регулюють окремі аспекти зазначеного права.

Загальний зміст всіх згаданих актів зводиться до того, що усі громадяни рівні перед законом та мають однаковий обсяг невід'ємних прав у всіх сферах спільного людського існування, що відображається в загальнодержавній політиці країни. Держава сприяє розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян. Вона гарантує невід'ємне право на свободу об'єднань громадян, заборона діяльності яких здійснюється лише в судовому порядку. Адже, об'єднавшись, громадяни можуть ефективніше захищати та задовольняти свої законні соціальні, економічні, творчі, науково-культурні та інші спільні інтереси.

Питанню реалізації і захисту права на об'єднання у політичні партії та громадські організації як українські так і російські вчені конституціоналісти приділяють певну увагу. Зокрема А.М. Колодій, А.Ю. Олійник, П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк,

О.І. Козлова, В.Є. Чиркін досліджуючи права людини і громадянина в Україні надають визначення та аналізують правомочності що складають зміст права на об'єднання. Т.В.Шаповал аналізує межі втручання держави в реалізацію громадянами цього політичного права. Т.М. Заворотченко досліджує гарантії його реалізації.

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, це глобальне завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Відповідно до ст.. 18 Декларації, кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії (це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособове, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів).

Ст. 19 встановлено, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

І нарешті, що є дуже важливим, в ст.. 20 Декларації зазначено, що (а) кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій, (б) ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 року, було підписано від імені України 9 листопада 1995 року та ратифіковано Верховною Радою України 17 липня 1997 року (№475/97-ВР).

Свобода думки, совісті і релігії регулюється ст. 9 Конвенції, відповідно до якої: (а) кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно; (б) свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Свобода вираження поглядів встановлена ст. 10 Конвенції. В ній зокрема зазначено, що кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Свобода зібрань та об'єднання гарантуються ст. 11 Конвенції, в якій зокрема зазначено, що кожна людина має право на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Отже, визнання гідності, що властива всім членам людської родини, і рівних та невід'ємних їхніх прав є основою свободи, справедливості та загального миру. Ця формула є короткою за формулюванням і всеосяжною та глибокою за змістом.

Відповідно до ст. 36 Конституції України, Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для спільного здійснення або захисту своїх прав та свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних, та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я, населення або захисту прав та свобод інших людей.

Таким чином, об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Останнє може бути визнане таким лише за наявності певних умов: воно є виключно добровільним утворенням, що створюється на основі спільних інтересів, і лише громадянами для реалізації своїх прав і свобод.

Відповідно до ч. 4 ст. 36 Конституції України, ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Відповідно до статті 19 Конституції України, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України.

Втручання державних органів та службових осіб у діяльність об'єднань громадян, так само як і втручання об'єднань громадян у діяльність державних

органів, службових осіб та у діяльність інших об'єднань громадян, не допускається, крім випадків, передбачених законодавством.

Регулювання діяльності громадських об'єднань зазнало істотного вдосконалення з прийняттям Закону України «Про громадські об'єднання», який був прийнятий 22 березня 2012 року на зміну Закону України «Про об'єднання громадян» від 1992 року і вступив у силу з 1 січня 2013 року. З прийняттям нового закону були значно розширені можливості громадських об'єднань, а також спрощена процедура їх реєстрації, крім того тепер засновувати громадські об'єднання можуть і юридичні особи. Також введено новий Державний реєстр громадських об'єднань. Проте положення нового Закону вимагають ще практичного опрацювання у практиці державного управління, потребують подальшого удосконалення.

Окрім цього діяльність громадських об'єднань регулюються Законами України «Про політичні партії», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «про органи самоорганізації населення» тощо. Вони встановлюють особливості правового статусу і порядку легалізації різних видів об'єднань громадян.

Таким чином, слід зробити висновок, що будь яка громадська організація – це рушійна сила, спосіб змін у суспільстві, ефективний інструмент реалізації та захисту спільних інтересів, які охороняються та гарантуються Конституцією України. Безперечно, що взаємовідносини держави і об'єднань громадян значною мірою регулюються нормами адміністративного права, які визначають адміністративно-правовий статус об'єднань громадян, а саме: сукупність прав та обов'язків, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, що виникають між різноманітними громадськими об'єднаннями і державними органами, органами місцевого самоврядування.

Науковий керівник:

Громова Діана Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 25 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

З часом інформаційні відносини набувають все більшої актуальності. Конституція України відповідно до міжнародно-правових стандартів закріплює право на інформацію. Так, згідно ч. 2 ст. 34 Основного Закону України кожен

має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Конституційні вимоги деталізуються у законодавстві. Одним з таких є прийнятий Верховною Радою України 13 січня 2011 року Закон України «Про доступ до публічної інформації», у якому вперше в історії незалежної України сформовано правовий механізм доступу до публічної інформації. Зазначений Закон покликаний забезпечити доступ громадян до публічної інформації, а саме інформації, яка знаходиться у віданні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації.

Відповідно до ст. 1 даного Закону публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації.

Проте, на жаль, при зверненні з запитом на отримання доступу до публічної інформації, запитувачі можуть зіткнутися із низкою проблем, пов'язаних з отриманням відповіді на запит. До них можна віднести наступні: 1) ненадання відповіді на запит; 2) ненадання інформації на запит; 3) безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію; 4) не оприлюднення інформації відповідно до статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації»; 5) надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації; 6) несвоєчасне надання інформації; 7) необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом; 8) нездійснення реєстрації документів; 9) навмисне приховування або знищення інформації чи документів. Усі вищевказані проблеми виникають через умисні неправомірні дії розпорядників інформації. Крім того, при аналізі положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» вбачається низка недоліків, які навіть при добросовісному виконанні його положень розпорядниками публічної інформації можуть істотно ускладнити на практиці його реалізацію. Зокрема, у якості прикладу можна розглянути проблемні питання реалізації ч. 2 ст. 21 цього Закону.

За загальним правилом, передбаченим даним Законом, надання запитувачам публічної інформації є безкоштовним. Частина 2 ст. 21 Закону встановлює винятки з даного правила. Зокрема, зазначається, що у разі якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. Тобто, якщо надання запитуваної інформації потребує виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, надання інформації є платним. При цьому виникає запитання, з якої сторінки починається оплата виготовлення копій з 1 чи з 11. Наведена норма Закону чіткої відповіді на це запитання не дає. На рівні підзаконних нормативно-правових актів, суб'єкти владних повноважень та інші розпорядники публічної інформації врегулювали це питання по-різному.

Так, в п. 3.4. Інструкції про порядок прийому, реєстрації, розгляду запитів на публічну інформацію та відшкодування запитувачами фактичних витрат на копіювання та друк документів у системі МВС України, затвердженої наказом МВС України від 27.03.2012 № 245 зазначено, що якщо запит на публічну інформацію підлягає задоволенню і для його виконання необхідно виготовлення копій або друк документів обсягом більше ніж 10 сторінок, особами, які відповідають за забезпечення доступу до публічної інформації, проводяться такі заходи: починаючи з одинадцятої сторінки, підраховується кількість аркушів кожного виду послуги. За перші 10 сторінок плата не стягується.

Разом з тим, у п. 4 Порядку відшкодування фактичних витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію органами прокуратури України, затвердженого розпорядженням Генеральної прокуратури України від 03.10.2011 № 127 зазначається, що відшкодування фактичних витрат запитувачами інформації здійснюється у разі виготовлення більш як 10 сторінок копій документів, починаючи з першої сторінки, відповідно до наданого рахунку. Тобто у даному випадку закладається діаметрально протилежний підхід до тлумачення ч. 2 ст. 21 Закону.

Як висновок, наразі понад 90 країн світу закріплюють на законодавчому рівні право громадян на доступ до публічної інформації. Прийняття Верховною Радою України Закону України «Про доступ до публічної інформації» стало вагомим кроком на шляху демократизації функціонування органів публічної влади в Україні. Однак механізм реалізації права на доступ до публічної інформації потребує вдосконалення.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Дашковська Ніна Костянтинівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України, 5 курс, 1 группа

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН ЯК ВАЖЛИВА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Існування та функціонування громадських об'єднань та організацій слід розглядати як один з вагомих та дієвих факторів забезпечення реалізації принципів відкритості та прозорості діяльності державних органів. Громадські

об'єднання та організації є важливою складовою демократичного устрою держави і відіграють вагому роль у здійсненні контролю за діяльністю органів державного управління, забезпеченні виконання ними суспільних функцій організації та розвитку держави, захисту законних інтересів її суб'єктів.

Увага керівництва держави та органів державного управління до формалізації роботи з громадськими об'єднаннями та організаціями, зокрема щодо регламентації взаємовідносин у частині висвітлення своєї діяльності, забезпечення відкритості та прозорості державного управління перед ними, в умовах відсутності зобов'язальних норм законодавства пояснюється тим місцем, що займають громадські об'єднання та організації в сучасному державному устрої та ролі, яку вони відіграють у його розбудові та демократизації.

Вже за своїм характером об'єднання громадян є проміжною і одночасно об'єднуючою ланкою між індивідом як суб'єктом держави з його інтересами і прагненнями та її органами, що виконують владні функції з реалізації цих інтересів. Сутнісну динаміку функціонування громадських об'єднань можна визначити як спрямованість виразу певних інтересів окремих громадян від неформального групування за спільними професійними, майновими, культурними та іншими економічними й соціальними напрямами до формалізованих стосунків як всередині угрупування, так і з іншими суб'єктами держави і, врешті-решт, до їх реалізації через державні інструменти. І хоч, як зазначають Л.Кормич і Д. Шелест, інформація, яка надається громадськими групами інтересів органам, що ухвалюють політичні й адміністративні рішення, частіше за все буває односторонньою, орієнтованою відповідно до інтересів даних груп, діяльність багатьох таких груп дозволяє владним структурам ознайомитися з усім спектром громадської думки стосовно тієї або іншої проблеми. І це, без сумніву, сприяє підвищенню ефективності діяльності влади, яка, ознайомившись з громадською думкою, може провести політичний курс, який буде відповідати реальним потребам громадян.

Необхідно зважити на те, що в сучасних принципах демократичного державного устрою, яке будується на засадах змагальності та конкуренції громадських об'єднань, в першу чергу політичних партій, у їх прагненні до влади, вже закладена періодичність змін та коливань у тандемі влада – опозиція. Це обумовлює потребу громадських об'єднань, що беруть участь у політичному процесі, в об'єктивній та достовірній інформації щодо дій органів державного управління, оскільки конструктивна критика відповідних управлінських рішень, або ж їх схвалення та підтримка є передумовою створення власного позитивного політичного іміджу.

Водночас першочерговою метою створення громадських організацій є захист інтересів своїх членів за певними напрямами суспільного буття, їх участь у функціонуванні суспільства через вираження цих інтересів за допомогою організаційних громадських механізмів. Досягнення ж цієї мети є можливим лише за умови належного рівня відкритості та прозорості державної влади, тобто до-

статнього ступеня інформованості щодо їх діяльності, розуміння причин та процедур прийняття управлінських рішень, а також доступу до участі в управлінні державними справами.

Науковий керівник : к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. В.Яковюк.*

Дейнека Віолета Сергіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 25 група

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ УКРАЇНИ

З моменту прийняття Конституції України конституційний процес в Україні не завершився, а продовжує розвиватися. Підтвердженням цього є діяльність Конституційної Асамблеї України – спеціального допоміжного органу при Президентові України, утвореного з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України, який був створений відповідно до Указу Президента України «Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї» від 21.02.2011 року. Метою Конституційної Асамблеї України є напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України на основі узагальнення практики реалізації Основного Закону України та з урахуванням досягнень та тенденцій розвитку сучасного конституціоналізму.

Рекомендації з питань щодо вдосконалення Конституції України неодноразово висловлювались Парламентською Асамблеєю Ради Європи та Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). Нині необхідність оновлення Конституції України здебільшого сприймається політичними силами та суспільством в Україні. Водночас важливим є, щоб таке оновлення було системним і враховувало практичний досвід реалізації положень Основного Закону України та досягнення і тенденції сучасного європейського конституціоналізму.

Основні завдання, принципи, мета діяльності Конституційної Асамблеї визначені Положенням про Конституційну Асамблею, затвердженим Указом Президента України від 17 травня 2012 року (чинна редакція зі змінами від 26 червня 2013 року).

У своїй діяльності Конституційна Асамблея спирається на Конституцію і закони України, акти Президента України, інші нормативно-правові акти, чинні міжнародні договори України, на Положення про Конституційну Асамблею,

а також на ухвалений відповідно до нього Регламент Конституційної Асамблеї (від 20.06.2012 року) (пункт 2 Положення про Конституційну Асамблею від 26.06.2013 року).

Завдання Конституційної Асамблеї визначені пунктом 4 Положення про Конституційну Асамблею, а саме:

1) узагальнення практики реалізації Конституції України, пропозицій і рекомендацій щодо її вдосконалення з урахуванням досягнень і тенденцій сучасного конституціоналізму;

2) підготовка та схвалення Концепції внесення змін до Конституції України, подання її Президентові України;

3) підготовка на основі Концепції внесення змін до Конституції України законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України та попереднє його (їх) схвалення;

4) організація громадського, а також фахового, в тому числі за участю міжнародних експертів, зокрема експертів Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), обговорення законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України;

5) доопрацювання за результатами громадського і фахового обговорення законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України;

6) схвалення законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України та подання Президентові України для внесення на розгляд Верховної Ради України відповідно до розділу XIII Конституції України.

Важливу роль в роботі Конституційної Асамблеї відіграє співпраця з європейськими інституціями. Ідеться, зокрема, про підтримку Конституційної Асамблеї з боку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Вже досягнуто домовленості про визначення експертів Венеціанської комісії, які матимуть можливість аналізувати напрацювання Конституційної асамблеї.

За результатами роботи Конституційної Асамблеї Верховна Рада України розширила зміст статті 98 Конституції України щодо повноважень Рахункової палати. А також варто говорити про проект внесення змін до Конституції щодо посилення гарантій незалежності суддів, схвалений постановою Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів » від 10 жовтня 2013 року.

Отже, питання про діяльність Конституційної Асамблеї України на сьогодні є досить актуальними. Члени Конституційної Асамблеї мають плідно працювати, щоб напрацювати виважені зміни до Конституції України, з урахуванням принципів верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, та інших цінностей світового конституціоналізму.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Кишінько В'ячеслав Леонтійович
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, студент спеціальності «Правознавство», 5 курс, група

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕПРИБУТКОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Проголошення незалежності Української держави, конституційне закріплення її статусу як суверенної, демократичної, соціальної, правової (ст. 1 Конституції України) дали поштовх процесам розвитку громадянського суспільства, становлення його ключових інститутів, зокрема громадських організацій.

Аналіз світової практики функціонування громадських організацій дає підстави стверджувати щодо тенденції до постійного зростання ролі і значення громадських організацій у суспільних і державних процесах, що відбуваються у демократичному світі, розширення сфери діяльності цих організацій.

Вітчизняний «третій сектор», під яким у зарубіжних країнах традиційно розуміють сукупність недержавних (громадських) організацій, що становлять основу громадянського суспільства, поки що не є настільки розвиненим і не реалізує повною мірою своє призначення, не має широкої соціальної підтримки. Це зумовлено як пасивністю самих громадян, їх зневірою у можливостях соціального руху позитивно вплинути на процеси у державі, так і відсутністю належної правової бази функціонування громадських організацій, яка потребує суттєвого оновлення, а також іншими чинниками об'єктивного та суб'єктивного характеру. Проте саме від розвитку громадянського суспільства залежить становлення правової держави, діяльність якої не фіктивно, а фактично буде спрямована на утвердження і забезпечення прав і свобод людини, як проголошено у ч. 2 ст. 3 Конституції України.

Протягом останніх десятиліть організації некомерційного сектору в багатьох країнах зазнають значного впливу зовнішніх факторів. Це і підвищений контроль за роботою організацій з боку фінансуючої сторони (держави або донорів/грантодавців) та громадськості, і скорочення державного фінансування соціального сектору, і необхідність конкурувати з іншими організаціями задля отримання ресурсів, необхідних для виживання організації. Це змушує неприбуткові організації приділяти значну увагу питанням ефективності власної діяльності. Та організація, яка зможе довести свою суспільну користь, має більше шансів на виживання, особливо в умовах глобальної економічної кризи. Важливо, щоб організація могла зробити це аргументовано, спираючись на чіткі та зрозумілі критерії ефективності.

Неприбуткові установи та організації мають різні назви та свої особливості, проте, вони функціонують в усіх демократичних країнах світу. Такий суб'єкт права існує в різного виду правових системах.

Поняття «неприбуткові установи, організації» застосовується різними галузями законодавства України: адміністративного, господарського, цивільного, фінансового.

Необхідно зазначити, що різні аспекти правової регламентації організації та діяльності громадських організацій стали предметом наукових досліджень багатьох учених у галузі теорії держави і права, адміністративного та конституційного права, зокрема: В. Авер'янова, С. Авак'яна, М. Баглая, О. Ващук, Є. Додіної, Л.Коваля, В. Копейчикова.

Проблеми теоретико-методологічних й практичних аспектів функціонування неприбуткових організацій посідають чільне місце у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Найповніше вони представлені у роботах таких науковців і практиків, як: В. Андрущенко, О. Вінников, Ю. Галустян, В. Головенько, Н. Боржелі, К. Ньюмана, М. Кляйнберга, С. Фішера, Н. Хананашвілі, Л. Чистякової, В. Якимця.

Відповідно до статті 14 Податкового кодексу України неприбуткові підприємства, установи та організації – це підприємства, установи та організації, основною метою діяльності яких є не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності та меценатства і іншої діяльності, передбаченої законодавством.

Відповідно до Податкового кодексу України до неприбуткових організацій застосовується особливий режим сплати податку на прибуток підприємств, що розповсюджується на зазначені установи, які зареєстровані згідно з вимогами законодавства та внесених органами державної податкової служби в установленому порядку до Реєстру неприбуткових організацій.

За порядком фінансування, що є визначальним критерієм з позиції фінансового права, всі неприбуткові установи та організації поділяються на дві великих групи: бюджетні установи та всі інші неприбуткові організації.

Важливим елементом у формуванні соціально-економічної політики на регіональному та місцевому рівнях є партнерство між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими неприбутковими організаціями. Це обумовлюється й тим, що у певних випадках неприбуткові організації здатні діяти більш успішно та економічно, ніж державні установи.

Окрім цього, економія коштів у таких організаціях досягається також шляхом безоплатної роботи волонтерів, що обумовлює доцільність розвитку партнерських відносин. Неприбуткові організації надають низку послуг, що прямо та опосередковано здійснюють позитивний вплив на соціально-економічний розвиток регіону, міста, населеного пункту.

Однак, перебираючи на себе деякі функції органів державної влади, органів місцевого самоврядування, вони мають отримувати від них додаткові заохочення та преференції в обмін на більшу прозорість та контроль за своєю діяльністю з боку органів влади і населення.

Як свідчить зарубіжний досвід, неприбутковим громадським організаціям дозволено здійснювати організацію та надання послуг населенню, а також проводити економічну діяльність, і саме за рахунок власних доходів від продажу товарів та послуг клієнтам фінансувати свою соціальну діяльність.

Оскільки чинне законодавство України не передбачає обов'язкового планування коштів для надання соціальних послуг громадськими та благодійними організаціями, органи виконавчої влади віддають перевагу утриманню бюджетних установ системи соціального захисту, які діють без урахування потреб населення у соціальних послугах.

Основною перешкодою діяльності неприбуткових громадських організацій є обмеженість та недосконалість законодавства.

Сучасні дослідники зазначають, що понад шість років в Україні активно обговорюється питання реформування законодавства, необхідність розробки та прийняття Закону України «Про громадські організації», який би забезпечував умови для створення та діяльності, розвитку організацій на рівні інших європейських держав. При цьому слід зауважити, що для громадських організацій обмежене право здійснювати господарську діяльність. На сьогодні в Україні більшість неприбуткових організацій фінансується практично виключно за рахунок міжнародних донорських фондів та організацій, тоді як у європейських країнах джерелом фінансування цих організацій є внески вітчизняних фізичних та юридичних осіб.

Так і сталось з 01.01.2013 року набрав чинності Закон України «Про громадські об'єднання», проте більшість положень перекочували туди без змін. Хоча закон і вніс деякі важливі уточнення, а саме: щодо кола засновників, процедури реєстрації, та зробив реєстрацією громадських організацій безкоштовною, на думку автора революційних або навіть визначних змін цей закон не вніс. Він потребує подальшого суттєвого вдосконалення, урахування пропозицій широкої громадськості. Треба зміщувати акценти в ньому від «реєстраційних процедур» до покращення механізмів безпосередньої діяльності громадського сектора. Законодавчі норми мали б містити невичерпний і максимально широкий перелік прав громадських організацій, а також закріплювати можливість громадських організацій самостійновизначати сферу своєї діяльності та обсяг правоздатності в статутних документах, положення яких не будуть суперечити законодавству.

Таким чином, впровадження ефективного механізму податкових стимулів для бізнесових структур та підприємців надасть можливість забезпечити внески до неприбуткових організацій, що потребує врахування відповідних норм у Податковому кодексі України.

Аналіз діяльності третього сектору в Україні протягом останніх десяти років засвідчив, що основними проблемами, які стримують розвиток українських недержавних організацій, є недостатнє фінансування й розуміння концептуальних основ стратегічного управління.

Отже, нормативно-правові акти, які регламентують діяльність неприбуткових організацій повинні забезпечити можливість для відкритої незалежної професійної діяльності громадського сектору. Невід'ємною складовою успішного соціально-економічного розвитку на регіональному та місцевому рівні є створення «ринку» послуг неприбуткових організацій у різних сферах суспільних потреб.

Науковий керівник к. п. н., доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького *І. Л. Георгізова.*

Кочеткова Катерина Ігорівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 21 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ СЛОВА

Питання конституційно-правової регламентації прав і свобод людини та їх захист не втрачають своєї актуальності. Конституція України проголосила нашу державу демократичною. Серед ознак демократичної держави чільне місце посідає забезпечення основоположних прав і свобод людини.

Однією з основних свобод людини є свобода слова. Це право означає можливість людини вільно висловлювати свою точку зору з будь-яких питань. Свобода слова визнається невід'ємним правом людини і громадянина, та закріплена у міжнародних нормативно-правових актах. Найавторитетнішим джерелом міжнародних норм щодо прав людини є Загальна декларація прав людини 1948 року. У ній сформульовані еталонні стандарти щодо прав і свобод. Ст. 19 гарантує кожному право на свободу переконань і на вільне їх виявлення. Це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у ст. 10 закріплює право на свободу вираження поглядів, що включає свободу дотримуватися своєї точки зору, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади.

Реалізація права на свободу слова, думки тісно пов'язана з відповідальністю й обов'язками, може підлягати обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві. Існує потреба встановити чіткі межі реалізації права на свободу слова з метою запобігання зловживань ним. У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права закріплено, що кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та вільно

їх виражати. Але користування даними правами тягне за собою певні обмеження: вони не повинні утісняти чи порушувати права і репутацію інших осіб, суперечити моральним засадам суспільства, порушувати громадський порядок (ст. 19). Ст. 29 Загальної декларації прав людини закріплює, що кожна особа, при здійсненні своїх прав і свобод, повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту.

Свобода слова – одна з демократичних свобод, визначених і Конституцією України. У ст. 34 кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно або письмово. Важливим аспектом у реалізації свободи слова є закріплена у ст. 15 заборона цензури. Окрім Конституції питання, пов'язані з реалізацією зазначеного права, регулюються Законами України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»,«Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» тощо. Засоби масової інформації відіграють особливу роль у нашому житті. Вони містять широкий спектр новин різного змістового спрямування, що дає можливість кожному володіти певною інформацією. Тому важливо, щоб ЗМІ мали неупереджений характер. Так, відповідно до Закону України «Про інформацію» забороняється цензура та втручання у професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації (ст. 24). Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» гарантує вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань (ст. 2). А ст. 5 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» забороняє цензуру інформаційної діяльності телерадіоорганізації.

Законодавство України також визначає певні обмеження реалізації свободи слова. Згідно з Конституцією України можуть обмежуватися права на свободу слова і думки в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ст. 34). Закон України «Про інформацію» зазначає, що реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян (ст. 5).

Свобода слова – це охоронюване законом благо, посягання на яке може призвести до юридичної відповідальності. Так, ст. 55 Конституції України гарантує судовий захист прав і свобод людини і громадянина, надає право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а вразі використання всіх національних засобів правового захисту звертатися до

відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Однією з таких інстанцій є Європейський суд з прав людини.

Отже, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань забезпечується і охороняється державою. Конституція, закони України, а також міжнародні нормативно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України гарантують реалізацію основних прав і свобод людини і громадянина.

Науковий керівник: к. ю. н, доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Крамар Анастасія Павлівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 11 група

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Свобода є фундаментальною характеристикою людського існування, оскільки свобода не те, чим володіють люди, а те, чим вони є за своєю суттю. Як універсальна характеристика людського буття, свобода стосується здатності людини обирати своє буття та керувати ним і безпосередньо пов'язана з відчуттям залежності, відчуження та відповідальності.

Сучасне суспільство ставить перед собою мету, яка полягає у затвердженні прав людини, забезпечення гідних умов її життя, честі та гідності. Ідеї Гуманізму, а також пріоритети загальнолюдських цінностей знаходять своє відображення в діяльності сучасних найбільш розвинутих держав, що характеризуються як демократичні, соціально орієнтовані та правові.

Людина і громадянин України мають всю повноту громадянських, політичних, соціально-економічних, екологічних, культурних, сімейних, особистих та інших прав і свобод, які тісно між собою пов`язані, базуються на громадських та особистих інтересах і в кінцевому результаті визначаються реальними суспільними відносинами. Серед вище згаданих прав і свобод, які закріплює за людиною і громадянином Конституція України, важливе місце належить правам, що характеризують фізичну і психічну недоторканість (життя, честь і гідність, особистість, житло, особисте і сімейне життя) та інші індивідуальні свободи. Хотілося б сказати, що свобода особистості і особиста свобода співвідносяться між собою як ціле і частина цілого. Це означає, що користування особистими конституційними можливостями є одним з особливо цінних благ людини. Забез-

печення особистих прав і свобод, їх ефективна реалізація – одне з головних завдань держави.

Широке розуміння конституційного права на свободу і особисту недоторканість охоплює такі конституційні можливості, як особисту свободу і безпеку, недоторканість житла, недоторканість таємниць листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, особистого і сімейного життя, честь і гідність, життя і здоров`я, свобода пересування, думки і слова, захисту в суді та інше.

А ось до вузько розуміння конституційного права на свободу та особисту недоторканість слід віднести лише можливості свободи від незаконних та необґрунтованих арештів, особистих обшуків, оглядів та інших примусових заходів з боку державних органів і посадових осіб та свободу від протиправних посягань з боку окремих осіб.

Як відомо, право на свобод чи особисту недоторканість є одним із найважливіших прав людини. Воно неодноразово проголошувалося та закріплювалося міжнародними співтовариством у різних міжнародно-правових документах. Зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 (ст.3), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 (ст.9), Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 (ст.5).

Недоторканість – це якість, невід`ємна від особи. Це суб`єктивне право громадянина, яке складається з багатьох правомочностей, що забезпечують фізичну та моральну недоторканість людини, свободу її самовизначення.

Отже, людина є найвищою цінністю сучасного цивілізаційного процесу, а тому її право на свободу і особисту недоторканість є дуже актуальним питанням, яке завжди потребує пояснення і вдосконалення. Держава повинна не тільки надавати людини такі гарантії, а й слідкувати за їхнім дотриманням.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Курип'ятник Тетяна Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мурого» студентка, господарсько-правовий факультет, 5 курс, 7 група

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Право на громадські об'єднання як невід'ємне право людини й громадянина проголошене Загальною декларацією прав людини та Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. В Україні згідно з Конституцією громадяни мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом.

Реалізація, тобто здійснення, перетворення у життя, громадянами права на об'єднання слугує гарантією двох різних по змісту можливостей громадян. З одного боку, маються на увазі власно права на об'єднання з іншими людьми на основі спільності інтересів для досягнення спільних цілей, з іншого – правомочність громадянина по захисту (відновленню) його порушених прав, свобод та законних інтересів через об'єднання зусиль з іншими особами.

Закон України «Про об'єднання громадян» визначає їх як добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) відповідно до цього Закону визнається політичною партією або громадською організацією.

Закон України «Про об'єднання громадян» встановлює права, якими користуються громадські організації. Цей перелік включає в себе права громадських організацій: виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права; представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах; брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо); ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні; створювати установи та організації; одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань; вносити пропозиції до органів влади і управління; розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі; засновувати засоби масової інформації; брати участь у розробленні проектів рішень з питань ґендерної рівності, що приймаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що утворюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Важливо зазначити, що перелік прав в законі є закритим, і іншими правами, не перерахованими в законі, організації можуть користуватися тільки якщо ці права передбачені іншими законами.

Відповідно до даного Закону, можна виділити наступні ознаки об'єднань громадян: 1) добровільність; 2) самоуправління; 3) некомерційний характер; 4) створення по ініціативі громадян (органи державної влади та місцевого самоврядування не можуть бути засновниками та учасниками об'єднань громадян); 5) єдність інтересів і цілей учасників об'єднань громадян.

Діяльність об'єднань громадян ґрунтується на принципі самоуправління. Згідно ст. 6 Закону України «Про об'єднання громадян» члени (учасники) об'єднань громадян вільні у виборі напрямів своєї діяльності. Вони вільні у визначенні внутрішньої структури об'єднання, цілей, форм і методів своєї діяльності. Ц.А. Ямпольська відокремлювала в якості основних рис громадських організацій «участь членів в управлінні справами організації, у виробленні основних напрямків роботи, у виборі керівних органів організації, контроль з боку членів за діяльністю керівних органів організації». Вважаємо, що дана ознака розкриває і положення Закону. А саме, основні питання діяльності об'єднань громадян повинні вирішуватись на зборах всіх членів або представників членів об'єднання. Крім того, обмеження діяльності об'єднань громадян може встановлюватись тільки Конституцієюта законами України.

Але ж добровільність та самоуправління не означають вседозволеності. Не випадково у ст. 4 Закону України «Про об'єднання громадян» вказуються підстави, що обмежують створення і діяльність об'єднань громадян. Отже, відповідно до положень Закону, не підлягають легалізації, а діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється у судовому порядку, коли їх метою є: зміна шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави; підрив безпеки держави у формі ведення діяльності на користь іноземних держав; пропаганда війни, насильства чи жорстокості, фашизму та неофашизму; розпалювання національної та релігійної ворожнечі; створення незаконних воєнізованих формувань; обмеження загальновизнаних прав людини.

Громадські організації відзначаються багатоваріантністю їх функціональної спрямованості. Умовно їх функції можна визначити як 1) забезпечення захисту прав та інтересів своїх членів; 2) функції, пов'язані із системою влади в державі, розвитком суспільства в цілому. Якщо їх диференціювати, то можна виділити групу функцій громадських організацій у політичній системі суспільства. А саме це політична соціалізація й мобілізація; агрегування й артикуляція політичних інтересів; соціальна інтеграція; представництво соціальних інтересів і зв'язок між іншими політичними інститутами та громадськістю; створення додаткових каналів політичної участі, котрі компенсують їхні недоліки на формально-інституціональному рівні; моделювання нових політичних структур, пошук і випробування нових, нетрадиційних форм соціальних зв'язків.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Лазоренко Олександр Володимирович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 1 група

ПРАВО НА СВОБОДУ ПРЕСИ: ПОНЯТТЯ, РИСИ, СТРУКТУРА

Свобода преси найчастіше визначається як право поширювати ідеї, думки, інформацію через друковане слово без обмежень з боку влади; право, що гарантує захист і «лежить в основі усіх інших політичних свобод» та прав людини. Свобода преси є не просто гарантом, а «головним гарантом конституційності демократичного ладу».

Основна мета свободи преси – це створення передумов для формування освіченого й поінформованого електорату, здатного самостійно оцінювати стан громадських справ. Свобода преси означає, що мас-медіа можуть зайняти будь-яку позицію щодо влади – лояльну чи непримиренну, бути її рупором чи контролювати дії влади, критикувати її політику, вади та зловживання. Свобода преси – це, по суті, і є свобода ставлення громадян до влади, свобода робити надбанням гласності всі владні дії, свобода їх критики або підтримки.

У такому розумінні свобода преси є однією із форм безпосередньої участі громадян у політиці, яке Іван Франко, розумів саме як «свобідний обсуд ділань і розпоряджень уряду, свобідну критику державного устрою та публічного життя». Свобода означає для індивіда можливість свідомо робити свій вибір, а свідомий вибір можна зробити тільки тоді, коли йому передує достатній обсяг різноманітної оперативної й об'єктивної інформації.

Свобода преси та шляхи її досягнення – це давня тема, яка активно обговорюється у багатьох країнах світу. Питання про свободу преси є найбільш фундаментальним у будь-якій системі ЗМІ: Свобода – це політичний кисень преси, без якого вона не може нормально існувати й належно виконувати свою громадську функцію. Щоправда, у теорії журналістики проблема повної свободи преси ще й досі є одним з найбільш дискусійних питань. Проте більшість авторів висловлюються за повну свободу преси, переконливо стверджуючи, що цензурні обмеження є більш небезпечні, ніж найбільша воля вислову.

Свобода преси як одна з політичних свобод здійснюється у площині громадян – держава через інститут вільних ЗМІ і включає в себе: 1) свободу доступу до інформації; 2) свободу поширення інформації; 3) свободу дотримування своєї думки, не зазнаючи зовнішнього втручання. Федеральний суддя Ірвінг Кауфман (США) констатував, що свобода преси залежить від захисту трьох аспектів комунікаційного процесу: 1) збору інформації; 2) обробки інформації; 3) поширення інформації.

Питання про структуру права на свободу преси є надзвичайно важливим, бо, за словами видатного філософа Олексія Лосєва, структура – це найголовніше, адже без структури немає ніякої роздільності. А якщо в предметі немає ніякої роздільності, то це означає тільки те, що ми не можемо приписати йому ніяких властивостей, бо кожна властивість предмета вже вносить у нього якусь роздільність. Називаючи свободу синонімом незалежності та аналізуючи структуру поняття «свобода преси», один із теоретиків вітчизняної преси В. Владимиров виділяє такі основні компоненти цієї свободи: 1) економічна самостійність ЗМІ; 2) правовий захист свободи журналістської діяльності; 3) політична незаангажованість редакцій, їх орієнтація на загальнолюдські цінності; 4) творча свобода журналістів.

Структуруючи поняття права на свободу преси, дослідники журналістики зазначають, що воно включає такі основні положення: 1) ЗМІ та правові умови їх існування; 2) ЗМІ та економічні умови їх існування; 3) ЗМІ та становище журналіста; 4) відносини між ЗМІ та політикою, напруженість цих відносин; 5) ЗМІ та підготовка і підвищення кваліфікації журналістів.

Доктор історичних наук Спартак Бєглов стверджує, що, наприклад, у Великобританії існує реальний вимір свободи преси, незважаючи на те, що у цій країні немає ні конституції, де була б зафіксована свобода преси, ні законів про пресу, а судова влада функціонує на засадах наявності прецедентів (аналогій у минулому). Але там уже протягом кількох десятиліть, точніше, «з п'ятдесятих років існує Кодекс журналістської практики. В основі цього Кодексу не заборонені заходи, а принципи високої відповідальності журналіста перед суспільством і читачами.»

Аналізуючи британський досвід С. Бєглов дійшов таких висновків:

1) Теоретично свобода преси утвердилась у Великобританії як норма, що є невід'ємною частиною всіх інших прав і свобод людини.

2) Юридично – це свобода в межах загального законодавства та окремих обмежень щодо преси для запобігання зловживанням цією свободою на шкоду суспільству чи окремим людям.

3) У матеріальному плані переважну можливість у використанні цієї свободи мають великі підприємства газетної індустрії та утворені ними монополістичні об'єднання.

Під час семінару «Перешкоди свободи слова в Україні та шляхи їх подолання», який відбувся у Києві в 1996 році, зазначалося, що взагалі є дві свободи слова: 1) свобода слова як абсолютна цінність; 2) свобода слова як політичний аргумент, а під час парламентських слухань з проблем свободи слова у 1997 році екс – спікер Верховної Ради України О. Мороз виділив два аспекти свободи слова: 1) свобода слова як правова категорія; 2) свобода слова як моральна категорія.

Загалом проблема свободи преси має, такі аспекти: правовий (юридичний), економічний, історичний, філософський, політичний, моральний, психологічний,

технічний. Проте стверджувати однозначно, який з них є найважливішим досить важко. Тому їх розташування у цьому списку досить умовне.

Отже, оскільки право на свободу преси необхідне для забезпечення демократичного суспільства, формування освіченого електорату і є однією з форм безпосередньої участі народу в політичному житті країни воно не має обмежуватись, а ми повинні відстоювати і слідкувати за його дотриманням тому, що тільки за таких умов ми досягнемо високого рівня розвитку.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Маковицька Ірина Сергіївна
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут права, студентка, 4 курс,

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Останнім часом все більше спостерігається інтерес до наукового вивчення та дослідження питання громадянського суспільства. Українська держава має безперечний зв'язок з діяльністю суб'єктів громадянського суспільства, що обумовлює необхідність визначення його місця і ролі серед інших чинників.

Актуальність цієї проблематики пов'язана з тим, що в Україні простежується тенденція взаємодії громадянського суспільства і владних структур, що супроводжується прагненням України вступити до європейського співтовариства та розбудувати країну із справжніми та відповідними демократичними цінностями.

Громадянське суспільство, незважаючи на відповідну автономність, має тісний зв'язок з державою, що характеризується взаємодією одне з одним. Оптимальним варіантом взаємовідносин громадянського суспільства і держави є: виконання державою волі суспільства та діяльність в рамках права, що характерне для правової держави. За таких умов виникає й діє демократичний режим, де в суспільстві управлінські функції виходять з основного принципу – народ є основним джерелом влади. В умовах демократичного режиму чітко визначені функції законодавчої, виконавчої, судової влади, функціонує багатопартійна система, офіційна опозиція. Тільки при демократичних умовах держава визнає громадянське суспільство.

Досліджуючи роль громадянського суспільства, потрібно акцентувати увагу на тому, що в Україні діє вагомий арсенал нормативно-правової бази, який регулює механізм недержавних інститутів, прикладом можна зазначити Закони України: «Про громадські об'єднання», «Про політичні партії в Україні», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про телебачення та радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про соціальні послуги», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про Кабінет Міністрів України», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про доступ до публічної інформації». Укази Президента України: «Про першочергові заходи щодо забезпечення доступу до публічної інформації в допоміжних органах, створених Президентом України», «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації». Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження зразків свідоцтв про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації чи громадської спілки та про акредитацію відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації», «Про затвердження нового складу Координаційної ради з питань реалізації в Україні Ініціативи «Партнерство» Відкритий Уряд», «Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів». Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про проведення публічного громадського обговорення системних соціально-економічних реформ», «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», «Про затвердження плану заходів з впровадження Ініціативи «Партнерство» Відкритий Уряд». Накази Міністерства юстиції України: «Про затвердження форм документів, надання (надсилання) яких встановлено Законом України «Про громадські об'єднання», «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України щодо реєстрації громадських об'єднань», «Про порядок підготовки та оформлення рішень щодо громадських об'єднань». А **також міжнародні документи:** Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська соціальна хартія, Конвенція «Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля».

Висвітлити поняття громадянського суспільства, можна завдяки вивчення наукової літератури, де цю категорію визначають як спільність вільних рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою й надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті. Громадянське суспільство тлумачиться як людська спільнота, що включає в себе добровільно сформовані первинні недержавні структури в економічній, політичній, соціальній і духовній сферах життєдіяльності суспільства: це сукупність недержавних відносин та сфера прояву вільних індивідів, організацій і асоціацій громадян.

На сучасному етапі в Україні відбувається активний процес формування основних структур громадянського суспільства. Про ступінь розвиненості громадянського суспільства свідчить наявність належно сформованих та ефективно функціонуючих недержавних об'єднань (інститутів), що спроможні активізувати державу в напрямі захисту прав та інтересів людини й громадянина, що сприятиме становленню держави як правової.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що громадянське суспільство як система незалежних від влади інститутів, функціонує на демократичних засадах та вступає в економічні, соціальні, культурні, духовні, політичні та правові відносини, що проявляється у процесах підготовки та наглядом за виконанням рішень органів державної влади. Існує нормативне врегулювання, що супроводжується наявністю протидії хаотичності виникнення та діяльності недержавних інститутів, які створюються у громадському суспільстві.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ *Л. Р. Наливайко.*

Мурейко Еліна Ігорівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 4 курс, 41 група

САМОЗАХИСТ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Захист прав суб'єктів господарювання може здійснюватися за допомогою юрисдикційних та позаюрисдикційних форм. Юрисдикційний захист здійснюється відповідними державними та іншими органами. Позаюрисдикційні форми захисту полягають у застосуванні самими суб'єктами господарювання передбачених законодавством способів захисту своїх прав. Йдеться, зокрема, про самозахист, спрямований на самостійне примусове усунення правочинною особою порушень його прав.

Питання самозахисту розглядались у роботах таких правознавців, як Т. Є. Абова, О. І. Антонюк, Ю. Г. Басін, М. І. Брагінський, І. В. Дзера, О. СІоффе, Н. І. Клейн,

Н. С. Малєїн, І. Б. Новицький, В. А. Рясенцев, Р. О. Стефанчук, Г.А. Свердлик, Е. Л. Страунінг, Є. А. Суханов, Ю. К.Толстой.

Інститут самозахисту є відносно новим для українського цивільного і господарського права, що породило значну розбіжність у позиціях щодо багатьох аспекті в самозахисту, а також труднощі у застосуванні відповідних норм. Залишаються дискусійними питання, що стосуються правової природи права на самозахист, суб'єктів, об'єкті в самозахисту, підстав виникнення та умов правомірності застосування способів самозахисту.

Правову основу застосування самозахисту суб'єктами господарської діяльності становлять положення ст.55 Конституції України, згідно з якими кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань.

Можливість суб'єкті в господарювання самостійно усувати порушення своїх прав випливає зі ст.20 ГК України, відповідно до якої кожен суб'єкт господарювання має право на захист своїх прав і законних інтересів способами, передбаченими законом. З урахуванням того, що в ГК України самозахист прав суб'єктів господарювання не передбачено, таким законом у цьому випадку виступа є ЦК України, ст.19 якого передбачає можливість самозахисту особою свого права від порушень і протиправних посягань. Згідно з цією статтею, самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства.

Аналіз ст.19 ЦК України вказує на наявність часткового правового регулювання питань самозахисту прав господарюючих суб'єктів, зокрема відсутні вказівки на деякі ознаки й способи самозахисту, не регламентовані умови його правомірності та ін. Це стримує практику застосування самозахисту, обмежує можливості суб'єктів господарювання самостійно боротися з порушеннями закону, призводить до того, що будь-які дії, хоча вони й були спрямовані на захист права, можуть бути кваліфіковані як правопорушення.

Характерними ознаками права на самозахист є такі:

1) воно надає особі можливість самостійно здійснювати захист, не звертаючись до юрисдикційного органу (що не виключає можливість товариської допомоги та сприяння органів, як і не вирішують справу по суті);

2) це право виникає в разі порушення чи створення реальної загрози порушення прав або інтересів;

3) це право може реалізуватися за допомогою заходів, які відповідають загальним або спеціальним критеріям правомірності, що відрізняє самозахист від самоуправства, дії під час якого вчиняються з порушенням встановленого порядку;

4) воно є цільовим правом і здійснюється з метою попередження, припинення порушення права або ліквідації наслідків порушення, що відрізняє самозахист від самосуду, спрямованого на покарання.

Питання про ознаки самозахисту прав має як теоретичне, так і практичне значення.

Означені ознаки самозахисту прав суб'єктів господарювання при порушенні таких прав з боку органів державної влади дають змогу уточнити суть зазначеного захисту та зробити його більш реальним для застосування.

Перша ознака випливає із етимології слова «самозахист», за якої самозахист – це захист, здійснюваний самостійно, тобто без звернення в судові або інші юрисдикційні органи. При цьому така форма захисту може бути реалізована особою, яка застосовує самозахист у разі неможливості зробити це самостійно потерпілою стороною та на її користь.

Друга ознака випливає зі ст.19 ЦК України, згідно з якою особа має право на самозахист від порушень і проти правних посягань. Слід зазначити, що об'єктом цивільно-правового самозахисту може бути й інтерес, а не лише право, як це зазначено у ст.19 ЦК. Під інтересом як самостійним об'єктом цивільно-правового захисту пропонується розуміти неопосередковану «регулятивним» правом соціальну потребу особи у певних благах, взяту під правову охорону шляхом надання її носію права на захист.

Третя ознака самозахист у прав суб'єктів господарювання дає змогу виокремити аналіз правової основи вибору способів для такого захисту. Відповідно до ст.19 ЦК України самозахистом визнається застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним основам суспільства. Тобто способи самозахист у прав суб'єктів господарювання повинні прямо випливати із закону або бути передбачені в ньому. З цією нормою кореспондує положення ст.20 ГК України, згідно з якою кожне н суб'єкт господарювання має право на захист своїх прав і законних інтересів способами, передбаченими законом.

Четверта ознака вказує на мету самозахисту, яка насамперед полягає у при пиненні порушення прав і законних інтересі в суб'єкта господарювання.

Також виділяють дві групи способів самозахисту, спрямованих на забезпечення недоторканності суб'єктивного права та припинення правопорушення органу державної влади (його посадової особи).

До першої групи можна, зокрема, віднести вимоги припинити дії, якими порушується право або створюється загроза його порушення (наприклад, вимога припинити незаконну спробу посадових осіб вилучити документи або устаткування). Такий спосіб самозахисту являє собою активні дії правочинної особи, що спрямовані на недопущення порушенн я прав, якщо має місце реальна загроза такого порушення. Ці дії можуть бути спрямовані на захист права власності та інших прав (наприклад, шляхом створення перешкод при спробі незаконного вилучення майна, обмеження доступу до приміщень і земельних ділянок, інформації, що містить комерційну таємницю суб'єкта господарювання).

До другої групи способів самозахисту в розглядуваних відносинах можна віднести невиконання незаконних вимог органів державної влади (посадових осіб). Можливість застосування такого способу була закріплена в Законі України «Про підприємства в Україні» (втратив чинність) й успішно використовува-

лася на практиці. Сьогодні норма, яка надає суб'єктам господарювання право не виконувати вимоги органів державної влади, якщо такі виходять за межі їх повноважень, не знайшла свого відбиття ні в ГК, ні в ЦК України, на що вже вказувалось у літературі. Водночас на можливість невиконання незаконних вимог органів державної влади як способу самозахисту побічно вказує низка діючих норм. Серед них: ст.19 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством; ч.5 ст.19 ГК України, згідно з якою незаконне втручання й перешкоджання господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їхніх посадових осіб забороняється.

Таким чином, для підвищення ефективності самозахисту прав суб'єктів господарювання при порушенні їх прав органами державної влади ч.2 ст.20 ГК України доцільно доповнити такими способами захисту, як вимога припинити дії, якими порушується право або створюється загроза його порушення, а також невиконання незаконних вимог органів державної влади,їх посадових і службових осіб.

Науковий керівник: асистент кафедри приватного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Г. Г. Гриценко.*

Оніщенко Вероніка Вікторівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 22 група

ПРАВО НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Важливою складовою історичного розвитку людства є релігійно-світоглядні позиції. У сучасному світі свобода світогляду та віросповідання є невід'ємним природним правом людини, яке знаходить закріплення у законодавстві демократичних країн. На міжнародному рівні це право відображене у Загальній декларації прав людини 1948 р. (статті 18, 19), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (статті 19, 27). Конституція України відповідає міжнародним стандартам й у статті 35 передбачає, що кожен має право на свободу світогляду та віросповідання. Окрім конституційних положень дане право більш детально регулюється нормами Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р.

Право на свободу світогляду та віросповідання означає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Дана норма безпосередньо пов'язана зі ст. 34 Конституції України, котра кожному гарантує вільне вираження своїх поглядів та переконань. Таким чином, держава не має права нав'язувати особі або суспільству в цілому певний тип світогляду, адже ст. 15 Конституції встановлює неможливість визнання жодної ідеології як обов'язкової та пануючої, що усуває дискримінацію осіб, котрі не підтримують загальноприйнятого вчення.

Україна – багатонаціональна держава, тож принцип свободи совісті має не лише формальне визначення, а й фактичне втілення. Так, за даними Міністерства культури України, станом на 1 січня 2013 року релігійна мережа складається з 55 віросповідних напрямів, що надає можливість особам обрати певну систему поглядів та уявлень, які засновані на окремих релігійних доктринах. Слід зазначити, що з цих релігійних напрямів можна виокремити як традиційні, так і нетрадиційні віровчення. Але усі напрями віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом.

Релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління й центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства, духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з релігійних організацій. Зазначені установи наділені статусом юридичної особи, яка має відповідну правоздатність.

Попри те, що державою надається досить широкі можливості вибору певного релігійного напряму, передбачаються певні обмеження, котрі стосуються охорони громадського порядку, здоров'я та моральності населення або захисту прав та свобод інших людей. Наприклад, заборонено здійснення проповідницької діяльності, пов'язаної з посяганням на життя, честь та гідність особи.

Україна – світська держава, яка згідно ч. 3 ст. 35 Конституції, відокремлена від церкви. Але це не означає, що між релігійними організаціями і органами публічної влади зовсім відсутній зв'язок, бо останні зобов'язані захищати та регулювати конфесійні відносини, які є невід'ємним елементом громадянського суспільства.

Окрім цього школа також відділена від церкви. Поняття «школа» не обмежується закладом середньої освіти, у цьому контексті цей термін використовується як будь-який навчальний заклад, але релігійна організація має право створювати свої учбові заклади та групи, згідно потреб сповідуючих. Зазначені норми більш докладно висвітлені у ст. 5 та ст. 6 Закону України «Про свободу совісті ті релігійні організації» відповідно.

Ніхто не може бути звільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань, адже держава не надає церкві та її віруючим додаткових привілеїв. Усі громадяни рівні не лише у своїх правах, а й обов'язках. Однак, згідно положень ч. 4 ст. 35

Конституції України, якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою. Але державою встановлено межі використання подібної пільги, шляхом створення вичерпного переліку конфесій, на які поширюється положення про альтернативну службу, що закріплено у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу»» від 10 листопада 1999 р.

Релігійні організації є одним із інститутів громадянського суспільства, вони виконують комунікативну, ідейно-виховну, культурну та регулятивну функції в соціумі.Держава визначає напрям основних тенденцій розвитку церкви та слідкує за їх діяльністю, щоб не допустити порушення її прав.

Отже, свобода совісті виступає однією з загальнолюдських соціальних та духовних цінностей, яка окрім цього є важливим правовим принципом. Юридична характеристика даного положення висвітлена у Конституції та законах України. Національне законодавство продовжує міжнародні традиції демократизму та гуманізму при регулюванні відносин, які стосуються свободи совісті, дбаючи про неможливість незаконного обмеження цього права.

Науковий керівник : к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Перепелиця Юлія Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, група 13-07

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі політичного розвитку України формування інститутів громадянського суспільства відбувається у рамках процесу модернізації, тобто комплексу соціальних, економічних, політичних, культурних, інтелектуальних перетворень. Дана проблема є не тільки актуальною, а ще й складною і багатогранною одночасно, тому що державний механізм повноцінно і ефективно функціонує лише за умов участі громадян у всіх сферах життя держави. Інститут громадянського суспільства є основою держави і його становлення відбувається одночасно із розвитком правової, соціальної держави.

Оскільки становлення громадянського суспільства є проблемою нагальною і масштабною, у цьому напрямку працювали такі науковці як В. Біблер, В. Смольков, М. Михальченко, Т. Разова, Г. Щедрова, В. Селіванов, Ф. Рудич та інші.

Сучасна наука в Україні визначає громадянське суспільство як суспільство громадян із високим рівнем досягнень в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради суспільного блага. Сенс ідеї громадянського суспільства полягає у обмеження свавілля держави і підпорядкуванні її суспільству. Прийнято вважати, що повноцінно громадянське суспільство розвивається за умови активної діяльності інститутів громадянського суспільства.

Громадянське суспільство як інститут в Україні формується за особливих умов. По-перше, в той час, коли в Україні лише розвивається даний інститут, передові європейські країни з високим розвитком державної демократії ,намагаються вийти за його межі у сфері соціального розвитку країни. По-друге, становлення громадянського суспільства відбувається за умов творення національної державності, що означає зростання ролі держави у житті суспільства. По-третє, радикальна зміна соціального розвитку, обумовлена протилежністю напрямків розвитку держави: один із яких спирається на утвердження стереотипів соціально-політичного устрою, а інший на наближення до загальновизнаних стандартів правової демократичної державності.

Конституція України ч.1 ст.15 закріплює вихідний принцип громадянського суспільства, згідно з яким суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Розвиток політичної сфери громадянського суспільства проявляється насамперед у формуванні його політичних інститутів. Розвиток цих інститутів вимагає їх демократизації, але народ України не маючи достатнього досвіду у цьому питанні, часто звертається до стереотипів тоталітарної свідомості та культури підданості.

Важливою особливістю розвитку інститутів громадянського суспільства, зокрема партійної системи, в Україні є те, що партії виникають не як представники певних соціальних груп, а на основі загальних світоглядних концепцій. Виходячи з цього, політичні партії шукають партнерів для блокування не на підставі ідеології чи схожості поглядів, а виходячи з суб'єктивного розуміння народу і держави. Абсолютна більшість партій не є виразником соціальних інтересів у відносинах громадянського суспільства з державою. Вони здебільшого представляють не суспільні, а вузькогрупові, персональні інтереси. Їх недоліками є майже однакова ідейно-політична орієнтація, невідповідність між декларованою та фактичною орієнтацією партії, розколи та конфлікти у керівництві, що характерно і для парламентських партій. На політичній арені мають залишитися декілька потужних політичних партій, які стануть виразником інтересів всього народу і будуть сприяти економічному розвитку, консолідації суспільства і стабілізації політичної ситуації.

Громадські організації поряд з партіями є важливою складовою громадянського суспільства. Серед громадських організацій можна виділити громадські об'єднання, профспілки, спілки споживачів, підприємців, благодійні організації, їх політична діяльність є лише засобом досягнення певних цілей, а не метою. У процесі розвитку нашої держави можливою є ситуація коли певні сфери життя суспільства з різних причин залишаються поза увагою або недостатньо регулюються, і тоді свою роль відіграють громадські організації, які беруть на себе роль оптимізації функціонування соціальних інститутів.

Отже, підсумовуючи вище сказане варто зазначити, що формування і розвиток громадянського суспільства є не лише намірами, а й гострою потребою для нашої держави. Певна відсталість його розвитку, в порівнянні з іншими європейськими демократичними країнами, спричинена відсутністю досвіду та неналежній підтримці держави, оскільки Україна, в свою чергу, теж лише знаходиться на шляху розвитку і становлення правової і соціальної держави. Громадянське суспільство не можна побудувати лише за бажанням владної верхівки, воно повинно формуватися у наслідок волевиявлення народу, що матиме власний грунт і буде пройняте духом свободи. Політичні партії та об'єднання як інститути громадянського суспільства в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, саме тому ефективна співпраця держави і суспільства має бути на порядку денному в нашій країні і тоді Україна процвітатиме як правова демократична держава.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Д. А. Селіхов.*

Письменна Ірина Анатоліївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 23 група

СТАНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

З огляду на факт історичної та цивілізаційної належності України до європейського світу, вкрай важливо при розвитку форм місцевого самоврядування зважати саме на європейський досвід. Базовим елементом системи місцевого самоврядування як в України так і в інших європейських державах є територіальна громада. Вона відіграє важливу роль у вирішенні питань місцевого розвитку, що у підсумку суттєво впливає на соціально-економічний розвиток регіону і усієї країни.

Територіальна громада в Україні так і не отримала належного юридичного статусу. Основний Закон визначає місцеве самоврядування як право територіальних громад сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Вирішення питань місцевого значення сьогодні значно обмежене та нормативно не врегульоване, що спричиняє значні фінансово-економічні, організаційні, кадрові проблеми щодо реалізації права громади на місцеве самоврядування.

Право громадян на контроль за органами місцевого самоврядування фактично зводяться лише до виборчих функцій. А проведення загальних зборів, місцевого референдуму, утворення органу самоорганізації населення, що є передбаченими відповідним законодавством, фактично не використовуються на практиці.

Ефективність функціонування територіальних громад унеможливлена відсутністю належного фінансування як за рахунок держави, так і завдяки відсутності власних надходжень до місцевих бюджетів. Особливості бюджетної системи України не сприяють фінансовій незалежності територіальних громад.

Але найгострішою залишається проблема розподілу повноважень між органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Власних виконкомів обласні та районні ради не мають. Дану функцію виконують місцеві державні адміністрації відповідних рівнів. Більшість повноважень базового рівня залишаються недофінансованими вертикаллю влади, яка не несе відповідальності за їх виконання.

Для України певним орієнтиром є потужне місцеве самоврядування у Польщі, а саме три ланковий територіальний поділ на гміни, повіти та воєводства, що забезпечує політичний та економічний розвиток цієї країни.

Гміна – первинний суб'єкт, основний носій повноважень місцевого самоврядування, здатний реалізувати його основні функції. Саме на цьому рівні повинна бути зосереджена базова інфраструктура, призначення якої є забезпечення першочергових потреб населення. Гміна виконує суспільні завдання від свого імені й під свою власну відповідальність, а її устрій визначається уставом. Громадами керують ради, обрані на загальних виборах на чотири роки. Кількість членів ради залежить від кількості населення, хоча жодна з них не може мати більше ніж сто членів. Виконавчим органом ради є колегія, що складається з мера, заступника мера і не більше як п'ять інших членів, обраних радою.

Важливим є розподіл публічних доходів відповідно до обсягу завдань і повноважень гмін і наявність розроблених державних соціальних стандартів, відповідно до яких на потреби жителів країни за основними соціальними напрямами виділяються певні кошти.

Створення територіальних громад повинно відбуватися навколо населених пунктів, що є традиційними центрами для навколишніх поселень, де розташо-

вані робочі місця, ринки, медичні та освітні заклади. Оптимальною територіальною основою місцевого самоврядування базового рівня є територія, на якій забезпечується 15-20 хвилинна доступність будь-якого мешканця до послуг швидкої допомоги, пожежної допомоги, міліції, а також до школи.

Єдиний голова, єдина рада, єдиний виконавчий комітет ради формується територіальною громадою незалежно від кількості і статусу населених пунктів, що входять до її складу. Надання визначених законодавством публічних послуг громадянам, управління комунальною власністю, прийняття та виконання місцевого бюджету здійснюється органами місцевого самоврядування.

Територіальні громади повинні отримати повноваження з надання публічних послуг які б забезпечували економічний розвиток, забудову територіальної громади, середню, дошкільну та позашкільну освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальні послуги, організацію пасажирських перевезень на території громади, соціальну допомогу через територіальні центри, культурний розвиток, громадську безпеку, розвиток місцевої інфраструктури.

Територія є ресурсною основою громади в її адміністративних межах з об'єктами нерухомого майна, об'єктами інфраструктури, які належать до комунальної власності громади. Місцевий податок на землю, нерухому майно, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір є основними джерелами наповнення місцевого бюджету.

Зважаючи на досвід європейських країн необхідно брати до уваги і місцеві соціально-економічні особливості та усталену практику останніх десятиліть. Адже сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні обумовлене не лише побудовою ефективної моделі місцевої публічної влади, а й становленням громад.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ«ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Д. А. Селіхов.*

Предибайло Алла Ігорівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 22 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

На даному етапі становлення та розвитку незалежної України здійснюються якісні зміни та демократичні перетворення, які спрямовуються на забезпечення прав і свобод людини. Одним із найбільш важливих завдань, що постають на цьому шляху, є створення ефективної системи захисту основних прав і свобод особи.

У Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що держава повинна гарантувати кожному, чиї права і свободи порушено, ефективний засіб правового захисту. Згідно з ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави, а ствердження і забезпечення цих прав і свобод є головним обов'язком держави.

У ст. 59 Основного Закону України закріплено право на правову допомогу, що надається кожному, а у випадках передбачених законом – безоплатно. Прийнятий 2 червня 2011 р. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» передбачає у нормі ст. 3, що право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених цим Законом. Тобто даний нормативно-правовий акт надав можливість значній кількості осіб отримувати безоплатну або частково оплатну правову допомогу, гарантовану державою. Значним досягненням Закону є визначення змісту права на безоплатну правову допомогу та порядок його реалізації, підстави надання цієї допомоги. Безоплатна правова допомога згідно із Законом складається з первинної і вторинної, що розділяє її не тільки за змістом, а й за суб'єктами надання. Серед інших нормативно-правових актів, що здійснюють важливу роль у забезпеченні захисту прав і свобод людини і громадянина виокремлюються закони України, Рішення Конституційного Суду України та ін.

Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2009р. (справа про право на правову допомогу) було здійснено офіційне тлумачення положень ст. 59 Конституції України. Єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні розтлумачив, що право на правову допомогу – гарантована державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує.

Конституційний Суд України зазначає, що гарантування кожному права на правову допомогу в контексті ч. 2 ст. 59 КонституціїУкраїнипокладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги.

Рішенням Конституційного Суду України від 16 листопада 2000р. (справа про право вільного вибору захисника) було визначено, що право фізичної особи на правову допомогу є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право

вільного вибору захисника з метою захисту їх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин, а не тільки з кримінальних.

Отже, право на правову допомогу має розглядатися як невідчужуване право, що за змістом належить до громадянських прав. Воно є багатоаспектним і означає надання безоплатної первинної правової допомоги досить широким колом фахівців: це адвокати, інші фахівці у відповідній галузі права, юридичні особи приватного права, на яких покладається обов'язок надання високоякісної правової допомоги. Щодо безоплатної вторинної правової допомоги, то суб'єкти її надання – адвокати, котрі здійснюють захист від обвинувачення, представництво інтересів осіб у судах та інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складають документи процесуального характеру.Отримати безоплатну первинну правову допомогу може будь-яка особа, яка перебуває під юрисдикцією України, а також передбачається можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу.

Науковий керівник: к. ю. н, доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Телик Катерина Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 6 група

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДОМ КОНТРОЛЮ ЗА ВЛАДОЮ

Конституція України закріплює безпосередню та представницьку форми демократії. Громадяни безпосередньо можуть брати участь у здійсненні державної влади. Так, відповідно до ст. 5 народ є єдиним джерелом влади. Народ здійснює владу безпосередньо та через орган державної влади та органи місцевого самоврядування. А згідно з ч. 1 ст. 17, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Народовладдя є одним з важливих принципів конституціоналізму. Серед найбільш гострих проблем на сучасному етапі державотворення є питання про можливість впливу народу на владу в міжвиборчий період. Народ, передаючи свою владу сформованим представницьким органам, фактично втрачає можливість контролювати і вносити корективи в їх діяльність. Як зазначав О. Петришин, правління народу лише розпочинається з визнання народу як джерела влади, надалі влада народу має здійснюватись відносно цього ж народу. Проведення вільних виборів, власне, не може бути надійним критерієм справжньої демократії, на шляху її практичної реалізації постає наступна важлива проблема – якими способами і засобами потрібно збільшувати вплив народу на здійснення влади.

Одним з таких засобів є законодавче закріплення імперативного мандату. Його суть полягає у тому, що депутат відповідальний перед виборцями, і протягом строку своїх повноважень може бути достроково відкликаний у разі невиконання або неналежного виконання обов'язків. Подібна практика вже існувала на теренах України за часів СРСР. У ст. 96 Конституції УРСР 1978 зазначалося, що депутат зобов'язаний звітувати про свою роботу і роботу Ради перед виборцями, а також перед колективами та громадськими організаціями, які висунули його кандидатом у депутати. Депутат, який не виправдав довіри виборців, може бути в будь-який час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку. Імперативний мандат мав місце в країнах соціалістичного табору, і зберігся до сьогодні в таких країнах як В'єтнам, КНДР, КНР, Куба та ін. У ряді розвинених країн імперативний мандат визнано за членами органів місцевого самоврядування.

На сьогодні існує пропозиція громадських активістів прийняти закон «Про владу в Україні», в якому будуть передбачені відкликання депутатів усіх рівнів, а також міських, селищних і сільських голів. Слід зазначити, що дана ідея не є новою, оскільки в законодавстві зарубіжних країн, зокрема Польщі, давно закріплено механізми впливу народу на осіб, що мають владні повноваження. В законопроекті передбачається застосування вотуму недовіри до таких посадовців як начальника районного (міського) відділу МВС, міського (районного) прокурорів, начальників відділів юстиції, місцевих суддів, начальників відділів освіти, голів райдержадміністрацій. Проте остаточний перелік посад, які піддаватимуться громадський оцінці, повинен бути визначений під час обговорення законопроекту. Законопроектом передбачено механізм започаткування ініціативи відкликання чи висловлення недовіри конкретному посадовцеві, збір підписів громадян та механізм реалізації волі громади.

Число підписів, які необхідні для відкликання політика чи застосування вотуму недовіри до посадовця, повинно бути затверджено після обговорення населенням. До того ж у проекті закону закріплено заборону втручання чи перешкоджання процесові ініціювання і здійснення процедур з ініціювання та збору підписів відносно відкликання або висловлення вотуму недовіри певному посадовцеві. Якщо упродовж місяця після висловлення народом вотуму недовіри, посадовець залишається на посаді, це трактується як узурпація влади, що є порушенням норм Конституції.

У законопроекті пропонується ввести положення, які б гарантували чиновнику незалежність від зміни влад. Оскільки, як показує практика, досить часто зі зміною влади, відбувається необґрунтована зміна посадових осіб усіх структур, незалежно від професійних якостей.

В контексті даного питання актуальною проблемою залишається відсутність закону «Про місцеві референдуми». Адже без прийняття цього закону неможливим стане застосування механізму відкликання депутатів, передбаченого проектом ЗУ «Про владу в Україні».

Отже, для забезпечення можливості народу контролювати владу, потрібно на законодавчому рівні закріпити можливість відкликання виборних осіб та вотуму недовіри посадовцям. Проект Закону України «Про владу в Україні», що має закріпити положення про відповідальність влади перед народом, перебуває в стадії розробки. Набрання чинності законом «Про владу в Україні» надасть право громадянам законним шляхом реагувати на свавілля й бездіяльність чиновників, невиконання передвиборчих обіцянок політиків, не чекаючи чергових виборів. Поряд з цим, для реалізації даного закону має діяти закон «Про місцевий референдум». Проте, поки що, питання щодо механізму контролю і важелів впливу народу над органами публічної влади, а разом з тим і щодо місцевих референдумів залишається не врегульоване, що породжує безліч конфліктів у суспільстві та колізії в законодавстві.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Тоноян Ліліт Гагіковна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 1 курс,2 група

ПРАВО НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ

Зміст права на свободу віросповідання визначається безпосередньо у ст. 35 Конституції України, де зазначено, що це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Свободу віросповідання можна (у найбільш широкому розумінні цього поняття) інтерпретувати як можливість самостійного вільного вибору об'єкта вірувань та їх відповідного змісту. У більш вузькому розумінні, свобода віросповідання – це свобода одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, вільно приймати і змінювати релігію за своїм вибором, входити до релігійних громад чи виходити із них, брати чи не брати участь у богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчанні релігії, нести альтернативну службу замість військової, вести релігійну діяльність, тобто створювати нові релігійні течії та напрями, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання тощо.

Досить поширеним різновидом організації свободи віросповідання є сповідування віри у того чи того Бога або в інше трансцендентне начало, тобто сповідування певної релігії. Іншим же виявом цієї свободи є, навпаки, атеїзм.

Здійснюючи своє право на свободу світогляду і віросповідання, громадяни мають право: добувати, володіти і використовувати релігійну літературу мовою на свій вибір, а також інші предмети та матеріали релігійного призначення; встановлювати і підтримувати міжнародні прямі особисті контакти, включаючи виїзд за кордон для паломництва, участь у зборах та релігійних заходах; вивозити за кордон релігійну літературу та інші інформаційні матеріали релігійного змісту.

Із проголошеного у Конституції України загального принципу відносин церкви і держави – відокремленості випливають такі практичні висновки:

а) Україна є світською державою – держава є нейтральною, безсторонньою щодо будь-яких різновидів віри – як релігійних, так і нерелігійних;

б) держава мусить чітко окреслити у законодавстві межі свого втручання (впливу, сприяння, протидії тощо) у сповідання будь-якої віри, у діяльність релігійних та атеїстичних організацій, виходячи при цьому виключно із загальнолюдських цінностей і прав людини. Вона не повинна надавати матеріальної підтримки або в іншій формі активно виявляти свою прихильність до будь-яких релігійних організацій, а також до організацій атеїстичного спрямування;

в) держава має законодавче визначити межі діяльності, фізичної поведінки, поза які не можуть виходити прихильники будь-якої релігії або іншої, у тому числі атеїстичної, віри відповідно до міжнародних стандартів цих меж (ст. 29 Загальної декларації прав людини).

Згідно із Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» (статті 21-23), релігійні організації мають право: засновувати й утримувати вільно доступні місця богослужінь або релігійних зібрань, місця паломництва; проводити богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії; придбавати і використовувати релігійну літературу мовою на свій вибір, а також інші предмети й матеріали релігійного призначення, виготовляти, експортувати, імпортувати і розповсюджувати такі предмети і літературу; утворювати товариства, братства, асоціації, інші об'єднання громадян для здійснення добродійництва, вивчення та розповсюдження релігійної літератури та іншої культурно-освітницької діяльності; встановлювати і підтримувати міжнародні зв'язки тощо.

Відповідно до ч. 4 ст. 35 Конституції України,»...ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою».

Остання ситуація врегульована нині Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» та прийнятими для організації його виконання постановами Кабінету Міністрів України. Зокрема, однією з цих постанов затверджено перелік конфесій, представникам яких дійсна військова служба може бути замінена невійськовою службою.

Як зазначено у ч. 2 ст. 35 Конституції України, здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Одне з таких обмежень встановлене, наприклад, ст. 181 КК України, відповідно до якої тягнуть кримінальну відповідальність організація або керівництво групою, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою.

Право на свободу світогляду і віросповідання відповідно до ст. 64 Конституції України може бути обмежено також в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Діяльність релігійної організації може бути припинена у судовому порядку лише у випадках, прямо визначених у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Однією з правових гарантій права на свободу віросповідання є передбачена КК України кримінальна відповідальність за: пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь, перешкоджання здійсненню релігійного обряду (статті 178-180).

Отже, згідно задекларованої в Конституції України, нормі, кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежено законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Тучіна Олена Михайлівна
Київський університет права НАН України, студентка, юридичний факультет, 4 курс, 14 група

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Сумуючи визначення провідних правників сучасності, громадянським суспільством вважається історичний тип у розвитку людського суспільства, його

конкретна якісна характеристика; сфера спілкування та солідарності, самовиявлення і реалізації потреб та інтересів, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій громадян через систему відносин (економічних, соціальних,2 релігійних, національних, духовних, культурних) яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави та є своєрідним регулятором свободи людини.

Г.В.Ф. Гегель зазначав, що «розвиток інститутів громадянського суспільства відбувається вже після розвитку держави», разом з тим вважається що громадянське суспільство є найважливішою складовою демократичної держави а ступінь розвиткугромадянського суспільствавідображає рівень розвиткудемократії. Відтак, можна презюмувати наявність певного типу зв'язків, механізму взаємодії держави та громадянського суспільство. Серед основних положень цих понять та іхньої «взаємозалежності», сформульованих такими мислителями як Локк, Фергюссон, Монтеск'є, Геґель, Алексіс де Токвіль, необхідно зосередити увагу на концепції Канта щодо т.з. суспільного договору. Кантівськетлумаченняприроди цьогодоговорутіснопов'язанез ідеямипро автономіюволі, про індивідів, якморальних суб'єктіві т.п., в його працях прослідковується багаторазовепідкреслюваннянасущноїнеобхідності длядержависпиратися на інтереси суспільства, орієнтуватися всвоїй діяльності на них, погоджувати всісвої дії.Держава, яка ухиляєтьсявід дотримання праві свобод спільноти, не забезпечуєохоронипозитивних законів, ризикуєвтратитидовіру іповагу своїхгромадян та унеможливлювати найбільш повний розвиток громадянського суспільства, що цілком можливий лише в умовах демократичних політичних режимів. У такому разі суспільство будесвідомоперебуватив опозиціїдо держави.

Щоб уникнути хибного тлумачення суспільного договору та унеможливити «антагоністичний» зв'язок держави та громадянського суспільства, у реалізації державної влади та законотворення необхідно виходити з ідеї справедливості, сформованої вищезазначеним «філософом свободи» та відродженої у книзіТеорія справедливості(A Theory of Justice, 1971) Д. Ролза, в який видатний американський філософ трактує кантівськепоняття суспільногодоговору як право на справедливість, щоєапріорнимправом кожногоіндивідуумане залежновідтого, які йогобажання й інтереси. Розглядаючи роль принципів справедливості, слід зазначити що суспільство – це сукупність людей, які у своїх взаємовідносинах усвідомлюють певні зобов'язуючі їх правила поведінки і які, здебільшого, керуються цими правилами. Такі правила встановлюють систему кооперації, призначену забезпечити блага тим, хто дотримується правил. Але, хоча суспільство і представляє громадське підприємство в ім'я взаємної вигоди, для нього характерні конфлікти інтересів – потребується певна безліч принципів для того щоб дійти згоди щодо розподілу благ, отриманих від такої співпраці. Ці принципи є принципами соціальної справедливості: вони забезпечують спосіб дотримання прав і обов'язків основними інститутами суспільства, вони ж визначають

відповідний розподіл вигод і тягот соціальної кооперації. Визначену громадськуконцепціюсправедливості можна вважати фундаментальноюособливістюцілком упорядкованогогромадянського суспільства.

Мета подання концепції справедливості полягає в узагальненні до більш високого рівня абстракції теорію суспільного договору Канта. Основна ідея тут в тому, що принципи справедливості для базисної структури суспільства є об'єктами вихідної угоди. Це такі принципи, які вільні і раціональні індивіди, що переслідують свої інтереси, візьмуть в якості фундаментальних угод з приводу свого об'єднання. Ці принципи мають регулювати всі інші угоди; вони специфікують види соціальної кооперації та форми правління. Така концепція запобігаєвикористаннявипадковостейприроднихобдарувань ісоціальних обставинякчинниківв пошукуполітичних іекономічних переваг, вона виражаєрезультатвідмовивіддовільнихз моральноїточкизоруаспектівсоціального оточення. Слід зауважити, що характерноюрисоюдоговірнихтеорій іважливою умовоюфункціонування громадянськогосуспільства єпублічнийхарактерполітичних принципів, можливістьв результатіініціативигромадянбачитисоціальніпотребиі справедливозадовольнятиїх повною мірою.

Повертаючись до питання взаємодії громадянського суспільства та держави, слід зазначити що соціальна кооперація потребує певної державної підтримки а держава, в свою чергу, у високому ступенізацікавленеу взаємодіїз громадянським суспільством. Громадянське суспільствоє однимз важливих іпотужнихважелів усистемі»стримувань» і «противаг» прагненнюполітичної владидо абсолютного панування.

Беручи до уваги те, що основоположнимумовоюуспішного функціонуваннягромадянського суспільствaєнаявність відповідногосправедливогозаконодавстваі конституційнихгарантіййогоправана існування, важливим є вплив громадянського суспільства на процеси законотворчості. Такий вплив повинен бути побудован таким чином, щоб люди, веденісвоїмипереважаючимиінтересами, надходилив руслісприяннясоціальнобажанимцілям.Поведінкадержавиі суспільства, керованих раціональнимипланами, має бутискоординованою, наскількице можливо, з результатаминайкращимиз точкизору соціальноїсправедливості, як формальної (рівність застосування законів та інститутів) так і реальної (справедливість принципів, на яких побудовані закони).

Неминучарозпливчастістьзаконіві широкасферадозволеноїїх інтерпретаціїзаохочуєсвавіллюв рішеннях, яке можебути зменшенелишеприхильністю досправедливості.Бажанняслідуватипринципамсправедливостінеупередженоі послідовнотіснопов'язане з бажанням, або, принаймні, з наміромвизнати праваі свободи інших, розділятисправедливовигоди ітяготисоціальної кооперації. ВідповіднодоТеоріїсправедливості, всі соціальніцінностііможливості– свободаволевиявлення, доходиі багатство, соціальні основисамоповаги– все цемає рівнорозподілятися, крімтих випадків, колинерівний розподілбудь-якого, або всіхз цихцінностейдає перевагукожному.

Отже, вільний громадянин– основагромадянського суспільства.Соціальнасвободаствoрюєможливість длясамореалізаціїлюдини в суспільстві, цепевна структурасоціальних форм, в яких справедливі правила, що визначають основні свободи, застосовуютьсярівнимчиномдо всіх, і дозволяютьнайбільшимсвободампоєднуватисяз подібнимисвободами для всіх.

Як висновок, повторюючи Канта: «Найбільша проблема для людського роду, вирішити яку його змушує природа, – досягнення загального правового громадянського суспільства. Тільки в суспільстві, і саме в такому, в якому членам його надається найбільша свобода, а стало бути, існує повний антагонізм і проте саме точне визначення та забезпечення свободи заради сумісності її зі свободою інших, – тільки в такому суспільстві може бути досягнута вища мета природи : розвиток всіх її задатків , закладених в людстві. У такому обмеженому просторі, як громадянський союз, людські схильності виробляють згодом найкраще дію подібно деревам у лісі, які саме тому що кожне з них намагається відняти в іншого частина повітря і сонця, змушують одне одного шукати цих благ все вище і завдяки цьому зростають красивими і прямими; між тим як дерева, що ростуть на волі, проте відокремлено один від одного, випускають свої гілки абияк і ростуть потворними , кострубатими і кривими».

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри господарського права юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка *Н. Б. Пацурія.*

Челебій-Кравченко Юлія Костянтинівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 2 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ

У сучасному суспільстві, в якому найвищою цінністю визнається життя, добробут і свобода людини, право на приватність не може нехтуватися ні державою, ні її громадянами. Як демократична держава, Україна на конституційному рівні закріпила, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ч. 1 ст. 32).

Під особистим життям слід розуміти сферу приватних інтересів людини, яку складають передусім немайнові права, що і характеризують її як особистість. Однією зі складових цієї сфери є інформація про особу (персональні дані), яку становить сукупність відомостей про особу, що ідентифікована або може бути ідентифікованою (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про інформацію»). Конституційний

Суд України у своєму Рішенні від 2 січня 2012 року розтлумачив, що такою інформацією є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Відповідно до Рішення, такі відомості мають статус конфіденційної інформації. А Рішенням від 30 жовтня 1997 року (справа громадянина Устименка) Конституційний Суд України відніс до такої інформації, зокрема, дані про дату і місце народження, національність, адресу, сімейний стан, освіту, майновий стан, релігійні переконання, стан здоров'я.

Конституція України, а також законодавство у цій сфері встановлюють механізми правового захисту персональних даних. Так, ч. 2 ст.32 Основного Закону України закріплює, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. На основі цього положення ст. 21 Закону України «Про інформацію» визначає порядок правомірного поширення такої інформації: лише за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку і відповідно до передбачених нею умов, крім випадків, встановлених законом.

Відтак, законодавець відносить персональні дані до інформації з обмеженим доступом і, дотримуючись принципу захисту особи від втручання в її особисте та сімейне життя, обмежує доступ третіх осіб до персональних даних фізичної особи, адже реалізація права на інформацію не повинна порушувати права, свободи та інтереси інших громадян (ст. 5 Закону України «Про інформацію»).

Окрему увагу в законодавстві приділено питанню захисту конфіденційної інформації про особу під час обробки персональних даних. Так, Закон України «Про захист персональних даних» регулює діяльність з обробки відповідних даних – будь-якої дії чи сукупності дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем (ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних») – з метою захисту права на невтручання в особисте життя. Закон, формулюючи загальні й особливі вимоги до процесу обробки (ст. 6-7), зазначає, що обробка здійснюється виключно для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, та у порядку, встановленому законодавством. Без згоди особи обробка може здійснюватися лише у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, а також у випадку, коли є необхідною для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних і тільки до часу, коли отримання згоди стане можливим. Важливим є принцип, закріплений в ст. 10, згідно з яким використання персональних даних володільцем здійснюється у разі створення ним умов для захисту цих даних. Відтак, на особу, що займається обробкою персональних даних, покладається обов'язок їх захисту від неправомірного доступу й розголошення, за невиконання якого передбачена юридична відповідальність (ст. 28).

Забезпечуючи реальний механізм захисту інформації про особу, закон передбачає повноваження державного органу, на який покладено завдання контролю за додержанням законодавства в цій сфері. Ці функції виконує Державна служба України з питань захисту персональних даних. До того ж останніми змінами до законодавства у цій сфері було поширено парламентський контроль за додержанням прав людини на захист персональних даних, який здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Отже, Основний Закон України та ряд нормативно-правових актів, що деталізують конституційну норму з досліджуваного питання, не лише закріплюють, а й гарантують право особи на недоторканність особистого життя, зокрема інформації про особу.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Шумейко Денис Сергійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, група 13-02

КУЛЬТУРНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДВОМОВНОСТІ В УКРАЇНІ

Мова-це спосіб самоідентифікації в історичному просторі,мета соціальна площина,що відображає стан генетичної інформації в людини й на рівні нації(соціальний філогенез).Феномен мови у третьому тисячолітті вийшов за межі суто лінгвістичних знань. Вона виконує націєтворчу функцію:соціалізація людини відбувається в атмосфері національної мови.З цієї причини у визначеннях нації більшість дослідників подають мовний компонент, а в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце-поряд із національною самосвідомістю, елементом і виявом якої є ставлення до мови.

Мова соціалізує біологічну істоту,тобто робить її людиною, вкладаючи в неї надбання всіх попередніх поколінь. Поширена позитивістська практика зведення мови до знаряддя спілкування нехтує її багатий функціональний спектр задля однієї комунікативної, безперечно важливої, але невичерпної функції, ображаючи людський Дух однозначним утилітаризмом, коли один засіб можна легко

поміняти на інший, «гірший» на «престижний», особливо у ситуації неприродної двомовності.

Двомовність– використання двох мов, які належать до певних етнічних груп і спільнот, мови яких не є загальнопоширені у даній державі чи на певній території. У сучасній Україні терміном «двомовність» позначають використання двох мов(української та російської) частиною українських громадян, так і територій. Українсько-російська двомовність-питома ознака мовної ситуації в Україні протягом не одного десятиліття. Складні державотворчі процеси в нашій країні, проголошення української мови як державної-ці та інші чинники диктують настійну проблему національно-культурної та мовної само ідентифікації українського етносу, формування таких лінгвістичних умінь і навичок, які б дали змогу повноцінно існувати в українському мовному світі.

В сучасній Україні простежується явище не індивідуального(використання двох мов окремими індивідами одномовної спільноти), а масового білінгвізму. Масовий білінгвізм– явище, принципово відмінне від індивідуальної двомовності, його спричиняє, як правило колоніальна залежність країни. У підневільних умовах залежна мовна спільнота змушена вивчити, крім рідної, ще одну мову і використовувати її для спілкування у визначених обставинах. У такому разі одна мова має стати підлеглою, а інша домінуючою. Якщо друга мова поступово переймає всі функції рідної, виникає реальна загроза знищення рідної мови та перетворення двомовців на одномовців. Це дає підстави розцінювати двомовність як перехідний етап в асиміляційному процесі. Асимілювати народ– це примусити його зректися рідної мови, звичаїв, традиційної культури, тобто змусити його перестати бути собою, уподібнитися до народу-колонізатора й врешті-решт злитися з цим народом. Отже, мета асиміляції – стерти народ з етнічної карти світу й таким чином забезпечити собі постійне панування.

В умовах українсько-російського білінгвізму, фактично російськомовності існуючої культури та російськомовності міського побуту, плекання українського мовного світу-справа дуже складна і для того хто викладає українську мову, і для того, хто хоче її вивчити або вдосконалити. За умов горезвісного тоталітаризму панувала тенденція нівелювання мовної діяльності білінгвів. Це досягалося, зокрема, настійними рекомендаціями вивчати та описувати тільки загальне в обох мовах, щоб не протиставляти українську мову російській. Ця тенденція призвела до забуття і стирання національної специфіки української специфіки української мови, до формування збідненого міжмовного стандарту, коли слова з глибин української мови сприймаються як екзотизми. Із проголошенням та визначенням державної незалежності України проблема мови опинилася в центрі гострих політичних дискусій, причиною яких є ставлення до наслідків русифікації. Усіх громадян сучасної України за особливостями їхньої мовної поведінки можна поділити на три категорії осіб. Перша група-особи, які розмовляють українською мовою навіть у російськомовному середовищі в Україні. У цій групі можна виокремити дві підгрупи: тих хто володіють також російською

мовою, але свідомо використовують українську в розмові з російськомовними та тих, які користуються українською мовою за звичкою і можуть не володіти або погано володіти російською мовою. До другої категорії можна віднести осіб, які розмовляють однією з двох мов залежно від того, якою мовою користується співрозмовник. В останній групі можна виділити дві підгрупи: особи, які переходять з однієї мови на другу, бо вважають, що це ознака культурності чи ввічливості; особи, які це роблять не з принципу, а тому, що вибір мови спілкування не вважають важливим. До третьої категорії можна віднести осіб, які розмовляють тільки російською навіть з україномовними співрозмовниками. Українсько-російська взаємодія згубно позначається на культурі обох мов-української і російської – насамперед через фактично недостатнє володіння кожною мовою: її лексико-фразеологічним складом, синтаксисом, словотвірним механізмом.

Інтерферентний вплив російської мови в сучасній україномовній комунікації дуже відчутний і навряд чи буде подоланий найближчим часом. Хоча б тому, що лексикографічний, лінгводидактичний матеріал, на якому вчилося не одне покоління, акцентував не окремішність української мови, а спільні з російською мовою ознаки. Як наслідок утворився суржик. Суржик– це хвороба, що зачіпає не тільки порушення мовної норми. Це проблема психічна, психологічна, гуманітарна. Культурне невігластво-результат опору, природної редукції естетичних клітин людини. У всіх народів мова-це засіб спілкування, у нас-це фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм. Мова– це національна свобода у філософському вимірі. Але водночас «ціла мовознавча школа» стверджує, що «український лінгвоцит»-це просто таки «психічна хвороба українських мовознавців-шовіністів». Отже, ситуація двомовності є неприродна, нестабільна, навіть загрозлива та руйнівна, вона визначається не гармонійною взаємодією мов, а конфліктом і боротьбою, яка триватиме доти, доки на території держави не переможе одна мова.

Враховуючи негативні тенденції українська мова може зникнути, а зі зникненням мови наша держава повернеться в своїй історії на три-чотири десятиліття тому, тобто знову стане колонією російської держави, асимілює українську націю. Адже мова-це найголовніший символ будь-якого народу, який має свою писемність, вона вказує на належність людини до того чи іншого етносу. Введення двомовності може посилити такі негативні явища, як «відтік умів» та працездатного населення з України до Росії, що значно посилить і до того ж складну ситуацію у державі. Не можна відродити Україну без відродження української мови. А це є справою честі кожного свідомого громадянина нашої держави. Тобто майбутнє нашої держави(буде вільною чи колонією) залежить від нас. Мова є ознакою духовності нації. Ми маємо її-дивовижну, мелодійну, неповторну. Тисячоліття знадобилися, аби вона постала перед нами такою довершеною. Свого часу «батьки» конституції України, готуючи, за їх словами, у нічні часи Основний закон, у напівдрімотному стані не збагнули величі рідної

мови, її значення для українського народу. Тож варто, нарешті, виправити цю давню і прикру помилку, прописавши в Конституції для української мови її цільне місце.

Науковий керівник: д. ю. н., професор завідувач кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Ярмак Владислав Юрійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України, 3 курс, група

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФУНКЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні суспільствознавці наголошують на необхідності розмежування сфери громадянського суспільства з політичною (передусім державною) та економічною (зокрема господарською) суспільними сферами. Цей підхід вони обґрунтовують так званою «концепцією трьох секторів», виокремлюючи в сучасних демократичних країнах три сектори соціально-економічної активності: 1) державний сектор (органи державної влади і муніципальні органи; 2) приватний сектор (підприємства та інші підприємницькі об'єднання); 3) сектор добровільної активності громадян, до якого належать недержавні (неурядові) та некомерційні (неприбуткові) організації, тобто ті, що не мають на меті отримання політичної влади або одержання прибутку.

Власне цей третій сектор і є громадянським суспільством, тобто особливою автономною суспільною сферою, відокремленою від держави, економіки і сім'ї, що передбачає створення та функціонування добровільних і самоврядних інституцій, які *сприяють громадянам в їх вільному розвитку і самореалізації, забезпеченні та самозахисті своїх прав і свобод, передусім основних,* формують уявлення про спільні інтереси та загальний (національний) інтерес, здійснюють громадський контроль над іншими суспільними сферами.

Серед основних функцій громадянського суспільства науковці виокремлюють такі, як: *сприяння громадянам в їх вільному розвитку і самореалізації, розширення можливостей їх вільного вибору, допомога у реалізації їх прав і свобод, задоволенні їх різноманітних потреб та інтересів;* досягнення суспільного консенсусу і компромісу щодо спільних інтересів.

З наведеного вбачається, що громадянське суспільство є важливою складовою єдиного соціального механізму забезпечення прав людини, тобто її основних

правових можливостей, які є необхідними для задоволення потреб її повноцінного існування,об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку цивілізації і мають забезпечуватися державою на рівні міжнародних стандартів. Ці права є суспільними можливостями людини, тобто окреслюють певну сферу її автономного існування, баланс її можливостей і потреб у відносинах з іншими людьми, державою і суспільством, є невід'ємною складовою її життєдіяльності як члена суспільства. Права людини є фундаментальними (основними) – це певний перелік загальновизнаних найважливіших стандартів, які є відбиттям рівня сучасної людської цивілізації та закріплені в низці джерел міжнародного публічного права («каталог прав людини»).

У філософсько-правовому сенсі права людини є природними, оскільки виходять від самої природи людини, а не від свавільного розсуду держави. Як зазначається в ст. 1 Загальної декларації прав людини 1948 р., «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах». Ці права є невід'ємними, тобто розглядаються як невід'ємна складова особистості, без якої вона не тільки є юридично безправною, а й не може існувати і розвиватися нормально у соціальному сенсі, зокрема не може бути членом громадянського суспільства, адже не має можливостей для задоволення своїх потреб та інтересів. Як наслідок, без цих прав та їх належного забезпечення не можуть нормально розвиватися ні громадянське суспільство, ні держава.

Крім іншого, права людини є категоричними (безумовними) – їх визнання і забезпечення є категоричною вимогою до держави і водночас умовою існування громадянського суспільства як добровільної спільності вільних людей.

Функцію забезпечення прав людини організації громадянського суспільства виконують як безпосередньо, так і опосередковано. До організацій громадянського суспільства, що беруть участь у забезпеченні прав людини, відносяться громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, професійні спілки та ін.

Громадське об'єднання є добровільним об'єднанням осіб, створеним для здійснення і захисту (самозахисту) економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших прав та інтересів. Наприклад, професійні спілки створюються з метою здійснення представництва і захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів їх членів. Релігійні організації (релігійні громади, релігійні братства, місії та ін.) утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян, забезпечення невід'ємної свободи віросповідання кожної людини. Головною метою благодійних організацій є сприяння правам та інтересам членів суспільства у сферах благодійної діяльності (освіта, охорона здоров'я, екологія, соціальний захист, культура, права людини та ін.), а також розвиток і підтримка цих сфер.

Надзвичайно важливою складовою єдиної системи забезпечення і захисту прав людини є діяльність такого інституту громадянського суспільства, як правозахисні організації (наприклад, Харківська правозахисна група, Українська Гельсінська група) – громадські об'єднання, для яких моніторинг і безпо-

середній захист прав людини є метою створення і предметом безперервної діяльності.

Категоричність прав людини накладає додаткові зобов'язання держави й до громадянського суспільства. Відомо, що правам людини відповідають зобов'язання держави щодо невтручання у сферу індивідуальної свободи, поваги до прав людини, їх забезпечення, захисту і сприяння реалізації (див. передусім: Статут ООН, ст. 1 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, ст. 3 Конституції України). Категоричність прав людини опосередковано накладає додаткові зобов'язання держави й до громадянського суспільства, зокрема зобов'язання забезпечувати його функціонування, вживати активних дій (заходів) з метою сприяння забезпеченню громадянським суспільством прав людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *В. С. Смородинський.*

Kaliuzhnyi Kostiantyn Volodymyrovych
The National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine», Poltava Law Institute, 2nd– year student, group 21

LIMITATION OF RIGHT TO INFORMATION IN UKRAINE

Relevance of this topic is undeniable because gradual development of the information society in Ukraine has led to the emergence of a number of problems that need to be solved at the constitutional level. One of them is limitation of the right to information. Elimination of contradictions between the right to freedom of information and the right to privacy, information security and guaranteeing the right of fre2e access constitute by far not a complete list of problems faced by modern law.

Let us start with the definition that the term «information»: it means any data that may be stored on physical carriers or displayed electronically. That is the definition given by the Law of Ukraine «On Information». In addition, information is divided into open and restricted information depending on the order of access (Article 20 of the Law). Restricted information is divided into confidential, secret and service information (Article 21). In the Law of Ukraine «On Information» the legislator also has identified kinds of restricted information. This information includes state secrets (regulated by the Law of Ukraine «On State Secrets»), confidential information owned by the State (regulated by the Law of Ukraine «On Information»), confidential personal information, confidential information owned by individuals or legal entities (regulated by the Law of Ukraine «On Information»), a trade secret (regulated by the Civil Code), and other secrets (banking, medical, counsel, notary, confession, adoption, investigation secrets, etc.). It should be added to the above stated that Article 34 of the Constitution of Ukraine clearly defines the grounds for restricting access to specific information: it can be done in the interest of national security, territorial integrity, civil procedure to prevent disorder or crime, to protect other people's health, reputation or rights, to prevent disclosure of information received in confidence or to maintain authority and impartiality of the judiciary. Restriction of access to information requires two more components: its disclosure would cause substantial harm to the above stated interests and if the harm from its disclosure outweighs public interest in receiving it.

Article 29 of the Law «On Information» provides that restricted information might be disseminated if it is a matter of public interest and the public's right to know the information outweighs the potential harm from its distribution. Information as a subject of public interest is the data indicating a threat to national sovereignty and territorial integrity of Ukraine, providing implementation of constitutional rights, freedoms and duties, indicating possibility of human rights violations, deception of the public, adverse environmental and other negative effects of activity (or omission) of individuals or legal entities etc.

Furthermore, according to Art. 6 of the Law «On Access to Public Information» and Art. 21 of the Law «On Information», the following data cannot be assigned to the restricted information: about management of budget funds, possession, use or disposal of state or municipal property including copies of relevant documents, about conditions of getting state or municipal funds or property, names of individuals as well as legal entities that received the money or property, income declarations of individuals applying for jobs or holding elected office in government or of the first or second category municipal officials' as well as members' of their families, about environment, quality of food and household items, accidents, disasters, natural hazards and other emergencies that have occurred or may occur and threaten safety of people, about health of the population, their standard of living, including food, clothing, housing, medical care and social security as well as about socio-demographic indicators, law and order, education and culture of the population, about facts of violation of the rights and freedoms of a man and citizen, illegal actions of state agencies, local governments and their officials and public servants.

Thus, proclaiming the right to information, the Constitution and laws of Ukraine clearly regulate cases of its limitation. The types of restricted information are strictly established. Specifying the content of restricted information and information that cannot be classified as restricted information does not provide any basis for abuse.

Scientific supervisors: assistant of Theory of Law and Constitutional Law Department of Poltava Law Institute M. I. Lyubchenko, lecturer of Humanities, Social and Economic Subjects Department of Poltava Law Institute Y.V. Perebyinis.

Секція 5
ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Бабіюк Іван Вячеславович
начальник сектору соціально-виховної та психологічної роботи Управління Державної пенітенціарної служби України в Полтавській області, майор внутрішньої служби

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

На сьогоднішній день державою та суспільством звертається велика увага на дотримання прав людини в пенітенціарних установах. Наприклад, одним із таких кроків було прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо національного превентивного механізму. Цим Законом значно розширено перелік місць несвободи, які Омбудсмен України може відвідувати без попередження (в тому числі й слідчі ізолятори, арештні доми, кримінально-виконавчі установи).

На території Полтавської області розташовано 6 виправних колоній різних рівнів безпеки, 1 виховна колонія для неповнолітніх, 1 виправний центр та 1 слідчий ізолятор. Всього утримується 5040 чоловік. Окрім цього, управлінню ДПтС України в області підпорядковується 31 районний підрозділ кримінально-виконавчої інспекції, на обліку яких перебуває 4463 громадян, покарання яких не пов'язане з позбавленням волі.

З метою дотримання прав неповнолітніх та жінок з дітьми у Полтавському слідчому ізоляторі відкрито переобладнану кімнату матері і дитини, де можуть утримуватися вагітні жінки та жінки з малолітніми дітьми. Кімната облаштована всім необхідним, за сприяння та матеріальної допомоги БА «Світло надії». Протягом останніх трьох років такі жінки в Полтавському слідчому ізоляторі не утримувалися.

Співпраця пенітенціарної служби області з органами Державної влади та громадськості знаходить завжди на високому рівні. Так на посту, де утримуються неповнолітні Полтавського слідчого ізолятора за рахунок «Програми сприяння соціально-виховній роботі із засудженими на 2011-2012 роки в установах управління Державної пенітенціарної служби України в Полтавській області» проведено ремонт всіх приміщень, посту, де утримуютьсь неповнолітні. На даний час в Полтавському слідчому ізоляторі проводиться ремонт камер посту, де утримуються засуджені жінки за рахунок Комплексної програми профілактики правопорушень на 2011-2015 роки.

З метою забезпечення участі громадськості в процесі виправлення і ресоціалізації засуджених управлінням та установами ДПтСУ в Полтавській області з метою налагоджено співпрацю з 21 громадською організацією, 3 з яких мають статус міжнародних організацій, 2 – всеукраїнських організації та 16 – місцевих організацій.

На даний час в установах області за участю громадських та благодійних організацій реалізується 15 проектів, які спрямовані на формування навичок відновлення та налагодження суспільних зв'язків засуджених із зовнішнім світом, сприяння психологічній та соціальній адаптації до життя після звільнення, розвиток соціальних навичок, корекцію життєвих установок, що раніше йшли в розріз з інтересами суспільства.

Обласною громадською організацією «Фонд братів Павліченко» з метою фізичного самовдосконалення та розвитку неповнолітніх в Кременчуцькій виховній колонії на сучасно обладнаному спортивному комплексі проводяться двічі на рік спільні спартакіади з різних видів спорту.

З метою покращення якості проведення соціально-виховної роботи із засудженими в період з 07.08.2013 року по 09.08.2013 року за ініціативи голови Громадської ради при управлінні та управління ДПтСУ в Полтавській області в Кременчуцькій виховній колонії реалізовано проект «Вільний удар» з профілактики ВІЛ/СНІДу з використанням інноваційних технологій, а саме гри в футбол, за участю представників Корпусу Миру США в Україні та Благодійної організації «Фонд Олени Пінчук АНТИСНІД». За результатами проведення заходу засудженим видано відповідні сертифікати та установі надано гуманітарну допомогу у вигляді канцелярського приладді та продуктів харчування.

На даний час службою соціального супроводу «Альтаїр» Полтавського обласного благодійного фонду «Громадське здоров'я» у Кременчуцькій виховній колонії проводиться робота з надання консультаційних послуг психологічного та правового характеру, а також групи підтримки для засуджених, які до засудження були схильними до вживання наркотичних речовин.

Для забезпечення права засуджених на свободу віросповідання на даний час управлінням та установами області налагоджено співпрацю з 21 релігійною організацією.

Для забезпечення духовних потреб засуджених та за сприянням священнослужителів в Машівській виправній колонії (№9) побудовано Храм Української Православної Церкви ікони «Взыскания погибших», в Полтавській виправній колонії (№64) Храм Української Православної Церкви «Святителя Миколая»,

в Кременчуцькій виправній колонії (№69) побудовано Храм Української Православної Церкви «Святого Пантелеймона», , в Кременчуцькій виховній колонії – Храм «Святого пророка Іоанна Хрестителя», а також функціонує 14 молитовних кімнат.

18 травня 2013 року у Комсомольському виправному центрі (№136) відкрито Храм Української Православної Церкви на честь ікони Божої Матері «Неупеваємая Чаша», 07 листопада 2013 року у Крюковській виправній колонії (№29) освячено оновлену молитовну кімнату з дзвіницею на честь преподобного Сергія Радонежського.

За сприяння Державної пенітенціарної служби України та релігійних організацій в установах пенітенціарної служби полтавської області проведено концерти Народного артиста України Олега Гаврилюка, фіналіста проекту «Голос країни» Дмитра Бабака та вокально-інструментальної групи Міжнародного Благодійного Фонду «Калеб-Дінсте»

За сприяння Обласного об'єднання церков Християн віри євангельської п'ятидесятників Полтавської області білоруському, представниками Релігійної громади Християн Віри Євангельської «Скинія» в семи установах області проведено концерт Білоруського співака Геннадія Нікутьєва.

З метою забезпечення доступу засуджених до здобуття загальної середньої освіти відповідно до положень законодавства про освіту та Кримінально-виконавчого кодексу України у 2013/2014 навчальному році в установах кримінально-виконавчої служби Полтавської області здійснюється загальноосвітнє навчання засуджених. Загальноосвітні навчальні заклади функціонували при чотирьох виправних колоніях (БВК №16, ПВК №64, КВК №69, НВК №65), Кременчуцькій виховній колонії та Полтавському слідчому ізоляторі. На початок навчального року до загальноосвітнього навчання в установах області залучено 863 засуджених, або 99% від загальної кількості осіб, які не мають освіти.

В Кременчуцькій виховній колонії 15 учнів у 2013 році прийняло участь в зовнішньому незалежному оцінюванні якості навчальних досягнень.

З метою здобуття робітничих спеціальностей в установах Державної пенітенціарної служби Полтавської області організовано і проводиться професійно технічне навчання засуджених в Божковському навчальному центрі №16 при Божковській виправній колонії (№16), Полтавському навчальному центрі №64 при Полтавській виправній колонії (№64), Надержинщинському навчальному центрі №65 при Надержинщинській виправній колонії (№65), Кременчуцькому навчальному центрі (№69) при Кременчуцькій виправній колонії (№69), Кременчуцькому професійно-технічному училищі при Кременчуцькій виховній колонії.

Станом на 01.10.2013 року професійно-технічне навчання засуджених проводиться за 33 ліцензованими професіями. (основні з яких швачка, кухар, слюсар, електрозварник, столяр, муляр).Протягом 9 місяців 2013 року в установах області отримали робітничі професії у навчальних центрах при установах 1018 засуджених. На даний час продовжують навчання 547 засуджених.

Також актуальним є питання надання належної медичної допомоги засудженим та ув'язненим.

Діяльність закладів охорони здоров'я управління Державної пенітенціарної служби України та установ кримінально-виконавчої служби Полтавської області базується на основі нормативних актів Держави, Державної пенітенціарної служби України, Міністерства охорони здоров'я України та інших регламентуючих документів.

Первинною ланкою системи лікувально-профілактичних закладів установ Державної кримінально-виконавчої служби України є медичні частини. В склад мережі лікувально-профілактичних закладів управління ДДУПВП в Полтавській області входять: спеціалізована туберкульозна лікарня при Кременчуцькій ВК (№69) на 215 ліжок; медичні частини Полтавського слідчого ізолятора, Божковської ВК (№16), Полтавської ВК (№64), Надержинщинської ВК (№65) та Кременчуцької виховної колонії.

З метою покращення матеріально-технічного стану закладів охорони здоров'я та оновлення наявного медичного обладнання установами області отримано централізовано та введено в експлуатацію сучасне медичне обладнання, в тому числі рентгенодіагностичний комплекс, 2 флюорографічні установки, 5 стоматологічних установок та 8 повітряних стерилізаторів на всі заклади охорони здоров'я, бінокулярні мікроскопи, електрокардіографи, фотоелектроколориметри , дезкамери, бронхоскоп, кольпоскоп та інше.

У поточному році за рахунок благодійних громадських організацій з метою якісного зберігання лікарняних препаратів встановлено кондиціонери та холодильники в аптеках медичних частин установ.

Також з метою покращення якості вирішення звернень засуджених в установах області проводяться виїзні прийоми представниками Громадської ради при управлінні в області, Обласної спостережної комісії, Головного управління юстиції в Полтавській області, служби зайнятості.

Засудженим гарантується право на правову допомогу, для одержання якої можна користуватись послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання юридичної допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Така форма особистісного спілкування як листування засуджених з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Європейським судом з прав людини, а також іншими відповідними органами міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженими особами таких міжнародних організацій та прокурором переглядові не підлягає і не пізніше як у добовий строк надсилається за належністю або вручається засудженим у запечатаному вигляді, тобто повністю забезпечується конфіденційність.

Засуджені іноземці мають право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх держав. Гарантується також право засудженого на особисту безпеку і встановлюється обов'язок адміністрації установи виконання покарань щодо забезпечення такої безпеки.

Серед засуджених постійно проводиться роз'яснювальна робота щодо положень Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України. У відділеннях соціально-психологічної служби, кімнатах очікування громадян та прийому передач обладнано стенди з відповідною наочною інформацією. Створені умови для самостійного ознайомлення з юридичною літературою, реалізації програми диференційованого виховного впливу на засуджених «Правова просвіта».

В бібліотеках установ за сприяння правозахисної організації «Донецький меморіал» створено фонд правової літератури, в якій відображено Європейські стандарти поводження з засудженими та питання, необхідні для допомоги засудженим у написанні звернень, пошуку роботи після звільнення питання. Всі засуджені мають вільний доступ до цієї літератури.

Для надання доступу до освіти, інформаційних та правових консультацій для осіб, звільнених з місць позбавлення волі, з метою їх соціальної адаптації у суспільстві та соціального захисту управлінням Державної пенітенціарної служби України в Полтавській області налагоджено співпрацю з Департаментом праці та соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації, Полтавським обласним центром зайнятості, Обласним молодіжним центром праці, Департаментом освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації і Головним управлінням юстиції Полтавської обласної державної адміністрації, з спостережними комісіями.

В кожній установі розроблені графіки, відповідно до яких працівники Департаменту праці та соціального захисту населення, Полтавського обласного центру зайнятості та Полтавського обласного молодіжного центру праці систематично проводять із засудженими інформаційні та правові консультації, надають інформаційний матеріал про потреби ринку праці у кваліфікованих робітниках та спеціалістах.

Відповідно до укладеної угоди про співробітництво між управлінням, установами виконання покарань Полтавської області та центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, фахівцями центрів постійно надається психолого-педагогічна, правова та інформаційно-консультативна допомога засудженим.

За сприяння громадських організацій: Благодійної асоціації «Світло надії» та Благодійного фонду «Громадське здоров'я» засудженим надаються регулярні консультації кваліфікованих юристів.

Також в установах області створюються належні умови для забезпечення комунально-побутових умов відбування покарання для засуджених.

Забезпеченість продовольством установ Полтавської області з урахуванням замін складає 100%. Всі їдальні установ області обладнані лініями самообслуговування. Середньодобова вартість харчування на одну особу станом на 01.10.2013 року складає 7,45 гривні.

Також в установах області засуджені та особи, взяті під варту, забезпечені речовим майном та постільними приналежностями.

Забезпеченість милом та пральним порошком складає 100%. Створено необхідний перехідний місячний запас житніх злаків.

Батрин Олеся Василівна
суддя Печерського районного суду м. Києва, ФПМК ХНУВС, аспірант кафедри цивільного права та процесу

ЗМАГАЛЬНІСТЬ СТОРІН ПРИ АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПЕРЕГЛЯДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Сторони в цивільному процесі наділяються рівними процесуальними правами та можливостями щодо відстоювання своїх законних інтересів при розгляді справ в апеляційній інстанції. Важливого значення при цьому набуває нормативне закріплення і реальне забезпечення дії міжгалузевих принципів, що визначають характер цивільного судочинства в Україні.

Змагальність сторін є однією із основоположних засад цивільного процесу. Вона визначає можливості та обов'язки сторін щодо доказування заявлених вимог і заперечень при відстоюванні своїх правових позицій. Засада змагальності сторін заснована на протилежних матеріально-правових інтересах осіб у процесі, аз її реалізацією створюються найбільш сприятливі умови для з'ясування всіх обставин, що мають істотне значеннядля справиі для ухвалення обґрунтованого судового рішення. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають рівні права щодо подання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості (ч. 2 ст. 10 ЦПК України).

Змагання двох сторін може відбуватися лише за їх рівноправності, при якій саме сторони є активними у дослідженні доказів. Активність сторін може бути реалізована лише при певних умовах, а саме: гласність, усність, безпосередність дослідження доказів і доведення правових позицій сторонами у справі перед об'єктивним судом. Утім, як показує судова практика ініціативність сторін у цивільному процесі є не дуже високою.У зв'язкуз цимзмагальність сторінне завжди реалізуєтьсяв повномуобсязі в цивільному процесі.Сучасним вченимВ. В. Самсоновимбуловпершепроведено математичне моделюваннязмагальності сторін та запропонованоформулу її визначення у цивільномусудочинстві:

К =(Ро –Сп–Д–С –Зп): Ро– 100%, де: К –коефіцієнтзмагальностісудочинства; Ро– загальна кількістьрішень, ухвалениху цивільних справах, в томучислізаочнихрішень; Сп– числопроцесів, дене брали участьобидві сторони; Д– число процесів,десторони непредставлялидоказівабо суд виявляв активність при зборі доказів; С – число процесів, девідсутній спірпро право; Зп– числопроцесів, в яких діяльністьсторін недозволяє стверджувати про знанняними

своїх праві обов'язківза поданимидоказами. На жаль, зазначена формула не знайшла практичного застосування, хоча вона цілком може використовуватися на практиці.

Засада змагальності сторін встановлює не тільки можливість, але й обов'язок сторін та інших учасників процесу по доведенню своєї позиції. Це невипадково, оскільки ця засада цивільного судочинства повністю відповідає такій аксіомі: «доводить той, хто зацікавлений». Звертаючись до суду, особи повинні враховувати, що суд апеляційної інстанції не збирає за своєю ініціативою необхідні докази. Саме позивачі, відповідачі та треті особи повинні надавати суду всі необхідні докази, мають право і зобов'язанівказатиюридич ніфакти, що обґрунтовують їхвимоги і заперечення, представити докази, що їх підтверджують, атакожклопотати про їх витребуваннявід інших осібчи організацій. Учасникиспорумають право знатиаргументи івимоги іншої сторони, спростовуватиїх, активнобрати участьв обговореннізібраних у справідоказів, їх перевірці, заявляти клопотання, ставити запитання, знайомитисяз матеріаламисправи, висловлюватисвоїдумкиі міркування з усіхпитань, що виникаютьв ході розглядусправи. Такими жправамикористуються івсі особи, які беруть участьу справі.

Перегляд судового рішення в апеляційному порядку на засадах змагальності сторін означає те, що на осіб, які беруть участь у справі, покладається обов'язок з доказування обставин, на котрі вони посилаються при обґрунтуванні своїх правових позицій, вимог, що зазначені в апеляційній скарзі або спростування певних фактів, даних, які вказані в запереченні на апеляційну скаргу. Так, особа, яка оскаржує рішення суду першої інстанції зобов'язана в апеляційній скарзі зазначити, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість оскаржуваного рішення та доводи на підтвердження такої позиції. Особа, яка подає апеляційну скаргу, також повинна вказати, які існують підстави для скасування або зміни судового рішення. Поряд з цим усі суб'єкти права на апеляційне оскарження мають право подати свої заперечення на апеляційну скаргу та викласти свої зауваження в ній. Водночас апеляційний суд лише сприяє особам, які беруть участь у справі, за їх клопотаннями, у зборі доказів.

Здійснення цивільного судочинства на засадах змагальності сторін характерно для всіх стадій позовного провадження й розгляду певних категорій справ окремого провадження.

Сучасна вітчизняна теорія процесуального права розглядає змагальність сторін практично завжди як принцип процесу. Утім, для розуміння змагальності сторін необхідним є застосування більш комплексного підходу, а саме змагальність повинна розглядатися як одна із характеристик цивільного процесу, що визначає його розвиток з точки зору матеріальної (змістової) сторони.

Бейкун АндрійЛеонардович
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, к.ю.н., доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії правового забезпечення військ (сил)

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ РЕФОРМОВАНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЛЕЖНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ І ЗЕМЛЕКОРИСТУВАЧІВ

Необхідність розкриття та правового аналізу прогалин у чинному земельному законодавстві та проектах нормативно-правових актів з питань реалізації зацікавленими суб'єктами права земельної власності на землі сільськогосподарського призначення, а також міркування щодо шляхів їх подолання є об'єктивними «прелімінарними» наслідками певної спрямованості проведення земельної реформи, акцентованої на розвитку ринку земель. У зв'язку з цим гостро постало питання необхідності дослідження запропонованих матеріальних і процесуальних аспектів введення у цивільно-правовий обіг земель сільськогосподарського призначення. На даний час дискусії щодо формату реалізації права розпорядження на землі вказаної категорії перейшли вже у площину обговорення відповідних законопроектів, насамперед, проекту Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», котрий має багато проблемних та спірних положень. Беззаперечно, що вказаний законопроект у будь-якій остаточній редакції автоматично «потягне» взаємопов'язаний комплекс питань, що стосуватимуться похідних відносин, зокрема, конституційних, трудових, соціальних, відносин структуризації органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері земельних відносин, місцевих органів управління та самоврядування. Супутнє важливе питання полягає у створенні (паралельно існуючої) структури органів та установ, що забезпечує функціонування механізму відчуження земель вказаної категорії та «перерозподіл» права власності за суб'єктним складом. Мова йде, насамперед, про Державний земельний банк та запропонований новий обсяг компетенції Державного агентства земельних ресурсів України. Отже, багато питань потребують відповідного правового аналізу та подальшого взаємоузгодження з метою недопущення здійснення не виважених кроків. Серед них: процесуальні механізми відчуження земельних ділянок землевласниками, додаткові функції та повноваження Держземагентства; законопроектні положення щодо переважного права набуття відчужуваних земельних ділянок тими чи іншими суб'єктами та інші положення потенційно дискримінаційного характеру.

Правову проблематику впровадження процесуальних схем (або окремих їх елементів) введення у цивільно-правовий обіг земель сільськогосподарського

призначення, а також питання правового забезпечення переходу права розпорядження на землі зазначеної категорії відобразили у своїх наукових працях такі відомі вчені-правознавці: Д.В.Бусуйок, В.М. Гайворонський, А. П. Гетьман, В. М. Єрмоленко, В.П. Жушман, Ю.М. Крупка, П. Ф. Кулинич, Н.Р. Малишева, О. О. Погрібний, В. І. Семчик, М. В. Шульга та інші.

Найбільше дискусійні питання викликає проект Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», який «прийшов на зміну» законопроекту «Про ринок земель». Варто зазначити, що практично всі суттєві положення останнього проекту, що не пройшов друге читання у Верховній Раді України, були прийняті (переважно у липні – жовтні 2012 року) окремими нормами інших актів законодавства. Від законопроекту як логічно цілісного документу залишилась лише глава III «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», яка на даний час «трансформувалась» у самостійний однойменний проект Закону, запропонований на розгляд автором – Державним агентством земельних ресурсів України. Як «відкинута» III глава проекту Закону «Про ринок земель», так і його сучасна «реінкарнація» у вигляді самостійного законопроекту залишаються найбільш проблемними, оскільки в них містяться гострі дискусійні положення: а) обмеження та привілейовані позиції щодо придбання за колом суб'єктів, які матимуть право на набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення; б) гранично допустимі розміри земельних ділянок (у тому числі консолідованих), якими можна володіти на праві власності або тих чи інших форм землекористування, насамперед, оренди.

При аналізі законопроекту «Про обіг земель…» відразу окреслюються дві проблемні складові:

перша – проектні положення, якщо не в першу чергу, то значною мірою захищають інтереси агрохолдингів як потужних орендарів – потенційних покупців орендованих земель шляхом встановлення черговості права привілейованої купівлі відчужуваних земель;

друга – громадяни України у переважній своїй більшості не зможуть реалізувати право потенційного покупця земельних ділянок вказаної категорії: як через згадувану «черговість переважного права», так і запропоновану у законопроекті дозвільну процесуальну схему.

Деталізація попередніх висновків розкриває нам таку картину. Насамперед, питання полягає у дискримінаційних положеннях п. 1 ст. 11 законопроекту (та, певною мірою, п. 3 ст. 5 (за фактичним змістом)) в частині реалізації переважного права на придбання земельної ділянки сільськогосподарського призначення, що перебуває у приватній власності: вводяться привілейовані категорії покупців, що матимуть переважне право на купівлю запропонованих до відчуження земель с/г призначення, більш того, в зазначеній категорії присутня власна ієрархічна структура (перша ланка – держава, територіальна громада, Держзембанк, друга ланка – власники суміжних земельних ділянок, орендарі). І хоча мова йде про переважність такого права «у перший період експозиції», не має сумніву, що вказана процесуальна модель фактично позбавляє громадян України фактичних можливостей

набуття зазначених земель у власність. Вказане положення законопроекту можна прочитати і іншим чином з збереженням автентичності змісту: «громадянин, який має на меті придбання земельної ділянки для сільськогосподарських потреб, буде неспроможний реалізувати своє право потенційного покупця у випадку, якщо відповідну земельну ділянку має на меті придбати і Державний земельний банк».

Нажаль, вказаний законопроект передбачає і можливості встановлення «системної корупційної схеми» розпорядження відчужуваною земельною власністю. Визначається процедура продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, яка має відбуватися із залученням органів Держземагентства, до яких власники ділянок подають клопотання про їх продаж та до яких покупці звертаються за дозволом на купівлю. Тобто, оформити продаж земельних ділянок вказаної категорії на договірній основі без органів Держземагентства буде неможливо. І хоча за замістом ст. 14 законопроекту «центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин» відводиться роль арбітра між покупцем і продавцем, фактично (враховуючи реальний обсяг процедурної компетенції) він може не допустити здійснення купівлі-продажу певного об'єкта земельної власності. Положенням зазначеної статті «кореспондує» і п. 2 ст. 13 у частині певного обсягу компетенції районних державних адміністрацій, які наділяються правами встановлення відповідності покупця вказаним у законопроекті вимогам. Пропонуючи зазначені законопроектні положення, Держземагентство виходить за межі власної чинної компетенції.

Разом з тим, існують погляди серед певної кількості науковців, які спеціалізуються на економічній складовій аграрної науки, відносно передчасності «панічних висновків» дієвості правових схоластичних положень, що запроваджують механізм сільськогосподарського землеобігу у запропонованому форматі. Основних аргументів три:

Перший. Зацікавлені суб'єкти, насамперед, орендарі – агрохолдинги і без законопроектних новацій вже давно «обходять мораторій». Правових схем цього чимало: і переведення земель у «зручну» категорію; і укладення договорів емфітевзису (можливості оренди з необмеженим терміном); і використання філій та відокремлених структурних підрозділів з особливим статусом основних (насамперед, земельних) фондів тощо.

Другий. Для подальшої консолідації земель агрохолдингам потрібні будуть чималі кошти, які можливо залучити переважно шляхом отримання іноземних інвестицій (навіть з врахуванням порівняно низької чинної розрахункової вартості 1 га ріллі в Україні). Крім того, постійних капіталовкладень потребує об'єктивна необхідність постійного покращення виробничої інфраструктури на вже «освоєних», тобто, орендованих землях. У зв'язку з цим, найбільш оптимальним варіантом вважається все ж довгострокова оренда. Як свідчать статистичні дані, сільгосппідприємства з «земельним банком» понад 50 тис. га володіють на правах оренди майже 15% ріллі в Україні.

Третій. Дуже низька ймовірність масового продажу земельних ділянок землевласниками після запровадження вільного цивільно-правового землеобігу.

Певні соціальні опитування свідчать про те, що відносна більшість власників паїв (43%) планують і у майбутньому надавати належні їм ділянки тільки в оренду. 29% власників планують використовувати паї для потреб власного забезпечення. І тільки 7 % власників земель сільгосппризначення бажають у подальшому здійснити відчуження ділянки.

Проте, на наш погляд, зазначені вище перераховані міркування є дещо штучними і надуманими, насамперед, в частині очікуємих від скасування мораторію наслідків.

Отже, як окремі змістові положення проекту Закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», так і сам проект в цілому викликають спірні питання, насамперед, з таких аспектів: хибність загальних задекларованих концептуальних засад; неузгодженість з цивілістичною природою реалізації права власності юридичними та фізичними особами – землевласниками; слабкість мотиваційної частини необхідності розвитку ринкових земельних відносин; спірність щодо функціональності та законності запропонованих процесуальних механізмів втручання уповноважених державних органів і посадових осіб у процедуру відчуження земельних ділянок, зокрема сільськогосподарських угідь; наявність дискримінаційних положень щодо черговості реалізації права набуття у власність земельних ділянок тощо. Як вбачається, вдалий перебіг земельної реформи, насамперед, в частині введення у цивільно– та господарсько-правовий обіг сільськогосподарських земель, потребуватиме виважених кроків при здійсненні подальшої законопроектної діяльності, при намаганні належним чином врегулювати земельні та суміжні відносини, не створивши соціальної напруги.

Бєлікова Інна Володимирівна
ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія», доцент кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з біостатистикою та медичним правознавством
Ляхова Наталія Олександрівна
ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія», викладач кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорониздоров'я з біостатистикою та медичним правознавством

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Інформатизація системи охорони здоров'я відноситься до числа ключових загальнодержавних завдань, від успішного і ефективного вирішення яких залежить перспектива України в майбутньому зайняти гідне місце серед розвинених країн з високим рівнем соціальної захищеності населення.

Сучасний стан здоров'я населення й реформи, що відбуваються сьогодні в галузі охороні здоров'я України висувають у число невідкладних завдань перехід на новий рівень медичної допомоги з використанням новітніх управлінських технологій, що швидко розвиваються в теперішній час.

В системі надання медичної допомоги населенню медичнаінформаціявзаймаєособливемісце.

Класичний варіант інформатизації галузі охорони здоров'я передбачає створення єдиної структурованої інформаційної системи обліку стану здоров'я громадян на основі автоматизованої реєстрації пацієнтів у лікувальних закладах, збору інформації про лікувально-діагностичний процес та медичну профілактику з метою подальшого використання в статистичних, аналітичних та експертних системах; створення системи дистанційного консультування та діагностики на основі комп'ютерних мереж, що об'єднують лікувальні заклади.

Підґрунтямдлярозвиткунормативно-правового забезпечення інформаційногопроцесувуправлінні охороною здоров'я є Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 7.08.2011.

Законом «Про інформацію» від 2.10.1992 (остання редакція 10.08.2012) визначено основні засади статистичної інформації та особливості відкритої інформації та інформації з обмеженим доступом, що дає змогу вирішити найважливішу соціальнузадачу – забезпечитиправаізаконні інтереси громадян країни у сфері охорониздоров'я.

Основною проблемою інформатизації є збереження персоніфікованої інформації та запобігання правопорушень.

На сьогодні немає жодної демократичної країни, де не визначалась би важливість захисту прав людини у всіх галузях суспільного життя, в тому числі, в медицині.

На одному рівні з іншими країнами Україна опікується проблемою захисту прав пацієнта на таємницю про стан свого здоров'я при побудові єдиного інформаційного простору.

Згідно Постанови Кабміну України №546 від 6.06.12 затверджено процедуру створення та функціонування електронного реєстру пацієнтів, як одного з головних етапів створення єдиного медичного інформаційного простору.

Так як пацієнт є першою ланкою у інформаційному ланцюгу сучасне законодавство охороняє його права.

Побудова єдиного простору шляхом розмежування інформації на «відкритий» (інформація про стан здоров'я населення, існуючи методи діагностики, лікування, профілактики, графік роботи лікарів в лікувальних установах тощо) та «закритий» блоки дозволить уникнути правопорушень з боку користувачів інформацією.

На користь правомірності такого структурування говорять і ст. 32 Конституції України («Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини»), Законом України «Про захист персональних даних» ст.8 («Особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними»). Також ст. 11 вищезазначеного закону регламентується необхідність отримання згоди суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних.

Для отримання закритої інформації передбачено отримання добровільної згоди пацієнта на обробку його персональних даних затверджений Наказом МОЗ України (№110 від 14.02.2012).

Таким чином, впровадження інформатизації в охороні здоров'я є актуальним та нагальним. Слід зазначити, щонезважаючинавеликий обсягпроведеної роботищодо створення універсальноїінформаційноїсистемище залишається велика кількість не вирішених правових та організаційних питань, що ставить дане питання у ранг найважливіших.

Білецька Ганна Андріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
к. м. н., доцент кафедри організаціїї судових та правоохоронних органів
Білецький Андрій Володимирович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
Інститут підготовки слідчих кадрів для МВС України студент, 4 курс,

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СУДОВО-МЕДИЧНОГО ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВОЇ ЛЮДИНИ

У Кримінальному кодексі в ст. 1 вказано, що цей документ має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. У розділі другому «Злочини проти життя та здоров'я особи» перераховані ці злочини: вбивство та дітовбивство; умисне та ненавмисне нанесення шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості; побої, мордування та катування; зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною та венеричною хворобою; порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини; незаконне проведення аборту; ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Розслідування вказаних злочинів та розгляд їх у суді пов'язане з обов'язковим проведенням судово-медичної експертизи, яка містить питання медичного та загальнобіологічного характеру стосовно правової практики. Лікар, що залучається в якості судово-медичного експерта, частіше за все стикається зі злочинами проти життя та здоров'я, свободи та гідності живої особи.

При досідженні живих осіб,судово-медичному експертуслід мати на увазі можливість введення його в оману з боку потерпілого. При цьому приводи можуть бути різними: спроба приховати обставини, пов'язані з подією і отриманням ушкоджень, зміною стану здоров'я, з терміном давності ушкоджень, «прикрашення» заключення в бік більшої тяжкості та ін. У той же час експерт не повинен сприймати потерпілого як людину, яка завідомо повідомляє неправдиві відомості і намагається ввести його в оману. Але вгадати чи припустити про оману підекспертного неможливо – її треба встановити та довести за допомогою об'єктивних даних. У кожному конкретному випадку судово-медичний експерт має найбільш повно розібратися, застосовуючи різні методи дослідження, суворо зіставляючи одержані дані з поясненнями підекспертного. На підставі даних, що встановлюються за допомогою медичних знань, експерт встановлює дійсній діагноз, визначає характер і походження ушкодження чи захворювання, з'ясовує обставини, що цікавлять слідство.

Наприклад, судово-медичному експерту доводиться проводити дослідження з приводу підозри на штучну або удавану хворобу в тих випадках, коли такі хвороби є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності. Такі стани давно і добре відомі в медичній практиці. Одним з приводів, які найбільш часто зустрічаються для проведення такої експертизи є самоушкодження. В одних випадках самоушкодження наносяться для того, щоб змінити обставини пригоди (згвалтування, пограбування, самогубства, нещасного випадку), отримати вигоду, виявити себе постраждалим чи хворим, а також – з метою шантажу. Юристу і судово-медичному експерту потрібно мати про них ясне і правильне уявлення, вміти їх діагностувати та проводити диференційний діагноз між дійсним і штучним захворюванням.

Експертиза симуляції вимагає уважного, терплячого і тактовного підходу до обстежуваного. Її слід починати з докладного опитування хворого про початок, перебіг, особливості хвороби та скарги. Критично вивчити оригінали медичних документів з урахуванням того, що діагноз може бути помилковим, а документи – підробленими.

На основі скарг (часто знаних серед пересічних громадян та широко поширених), симптомів, які посилюються симулянтом, обов'язково має бути проведено обстеження з використанням об'єктивних методів (електрокардіографія, енцефалографія, ехографія, рентгенографія, ультразвукове та лабо-

раторне дослідження). Обстеження, як правило, повинно проводитися в стаціонарі і бути повним, тобто не обмежуватися системою органів, які представляються хворими. Обов'язкові правильна організація та постійне спостереження, включаючи неробочий час, коли симулянт розслабляється і може поводитися інакше. Лікування не слід призначати і проводити тільки на підставі скарг – це слід зробити після встановлення остаточного діагнозу. Є ознаки медичного та немедичного характеру, за якими можна запідозрити симуляцію: незвичайність початку та перебігу захворювання, відсутність повної картини хвороби, при випинанні окремих функціональних симптомів, відсутність позитивної динаміки, яка має бути у справжнього хворого на тлі адекватної терапії. Симулюють ту хворобу та ті її симптоми, які дають можливість добитися бажаної вигоди (звільнитися від служби в армії, від виконання примусових робіт, отримання пільг та ін.). Іноді однотипна симуляція буває у людей, пов'язаних між собою, у випадку, якщо деякі з них пройшли вдало обстеження з подібним удаванням.

Також важливі при розслідуванні симуляцій пригод і різних злочинів симуляція нанесення побоїв, наїзду автомобілем з метою шантажу, помсти чи отримання хабара, симуляція пограбування із завданням ушкоджень з метою приховування розтрати, симуляція нещасного випадку для отримання страхової суми та ін. У всіх випадках слід встановити, яким предметом, знаряддям або зброєю нанесено пошкодження, яка давність нанесення, механізм отримання травми. При цьому потерпілий повинен відтворити обставини, взаєморозташування в момент і після нанесення ушкодження, відзначити, чи звертався він за медичною допомогою. При можливості слід запросити медичні документи, а краще слідчому в присутності експерта допитати лікаря, що надавав першу допомогу.

Засвідчуваний не повинен запідозрити упереджений підхід експерта, неповагу до нього, а тим більше – висловлювання лікаря про його симуляцію. Такі дії порушують конституційні права обстежуванного. Наприклад: ст.28 Конституціїї України вказує, що кожна особа має право на повагу її честі та гідності. І дійсно, якщо експерт прямо скаже підозрюваному, що останній симулює – це може бути визнано як наклеп, коли експерт не доведе свою точку зору. У ст.62 Конституціїї України міститься положення про те, що обвинувачення не може грунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також на припущеннях; усі сумніви щодо доведенності вини особи тлумачаться на її користь. Отже, справа судово-медичного експерта – чітко і ясно дослідити стан здоров'я підозрюванного чи потерпілого, зробити з цього висновки та предати їх слідчому або прокурору. Взагалі, не тільки до закінчення обстеження, але і після, говорити про симуляцію лікарю не можна. Це компетенція слідчого. Саме йому слід визначати коли і як слід сказати засвідчуваному про результати експертизи доказаної симуляції.

Диссимуляция – поняття протилежне поняттю симуляції, коли у людини є захворювання або пошкодження, яке він навмисно з корисливою метою приховує. Хвора людина прикидається здоровою за різними мотивами: при страхуванні життя, при вступі до ВНЗ, коли хвороба є протипоказанням для вступу, при бажанні вступити або продовжити роботу за професією, пов'язаною з підвищеною небезпекою, яка виключає ту чи іншу хворобу.

Діссімуляцпя часто спостерігається у осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. Підозрюваний у згвалтуванні приховує пошкодження, отримані ним при опорі жертви; підозрюваний у вбивстві ріжучим знаряддям приховує різану рану поверхні долоні; підозрюваний в алкогольному сп'янінні водій приймає різні засоби, щоб замаскувати вживання алкоголю. Принципи обстеження та деонтології у випадках підозри на диссимуляции такі ж само, як і при експертизі симуляції.

Іноді при проведені судово-медичної експертизі зустрічаються випадки аггравации – обважнення дійсно наявного захворювання або травми. На відміну від симулянта – аггравант – хвора людина, але хворий легко, а симулює більш важкий стан. Наприклад, він має дефект зору, але не в такій мірі, як висловлює це у скаргах та поведінці. Аггравация, як і симуляція, може мати різні приводи. Також розрізняють умисну аггравацию і неусвідомлену у хворої людини, що не переслідує корисливих цілей. Ненавмисна аггравация може бути спровокована неправильною поведінкою або висказуванням лікаря – це є ятрогенне захворювання.

У судово-медичній практиці зустрічаються штучно викликані хвороби, тобто не удавання, а навмисне викликане справжнє захворювання. Про їх різноманітність свідчить існуюча класифікація штучних хвороб. Експертиза штучних хвороб, як і самоушкоджень, має свої особливості. При цьому експерт не показує своїх підозр і не намагається викрити засвідчуваних. Його завдання – на підставі своїх знань і досвіду встановити наявність хвороби, довести його штучне походження. У практиці зустрічаються шкірні захворювання, що не є небезпечними для життя, які можна викликати з використанням хімічних, термічних, механічних, інфекційних чинників. Наприклад, дерматит з утворенням гіперемії та міхурів викликається шляхом прикладання квіток жовтцю. Абсцес, флегмона, виразка утворюються при введенні під шкіру бензину, скипидару, слини, калу, гною, дрібно нарізаного волосся та ін. Такі пошкодження частіше локалізуються в доступних місцях людського тіла. При обстеженні застосовують хімічне, мікроскопічне дослідження вмісту цих ушкоджень.

Нерідко висновки судово-медичного експерта, побудовані на науковій основі, є основним доказом скоєного злочину та служать основою при винесенні судового вироку.

Богачова Людмила Леонідівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права

ПРАВОВАЕКСПЕРТИЗА ПРОЕКТІВ НОРМАТИВНИХ АКТІВ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією з причин порушення прав людини є недосконалість законодавства. Запобігти таким порушенням і забезпечити ефективність правового регулювання покликана правова експертиза проектів нормативно-правових актів, складовимиякої є експертиза на предмет узгодженняїх з Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами і чинними міжнародними договорами України; експертиза на предмет відповідності acquiscommunautaire; гендерно-правова експертиза;експертиза щодо відповідності положенням Конвенції про захистправ людини іосновоположних свобод та практиці Європейськогосуду з прав людини; антикорупційна експертиза. Об'єктами правової експертизи виступають проекти: законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, постанов Національного банку України, наказів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Так, ст.103 Регламенту Верховної Ради України встановлює, щоза дорученням Голови Верховної Ради України або за рішенням головного комітету законопроект направляється на наукову, юридичну чи іншу експертизу, предмет і мета якої повинні бути чітко визначені. Регламент Кабінету Міністрів України передбачає, що Міністерство юстиції під час проведення правової експертизи перевіряє проект акта Кабінету Міністрів на відповідність Конституції України, актам законодавства та чинним міжнародним договорам України, стандартам Ради Європи у сфері демократії, верховенства права та прав людини, зокрема положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерно-правова експертиза), а в разі, коли проект акта належить до пріоритетних сфер адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, – на його відповідність acquis communautaire (§ 45).

Загальний порядок проведення правової експертизи регулюється «Методичними рекомендаціями щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів», схваленими постановою колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 р. № 41. Експертиза на предмет відповідності acquiscommunautaire здійснюється на підставі «Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу», наказу Міністерства юстиції України від 28.04.2005 р. № 42/5 «Про впорядкування процесу здійснення експертизи проектів законів України та інших нормативно-

правових актів на предмет їх відповідності acquiscommunautaire». Процедура проведення гендерно-правової експертизи передбачена постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2006 р. «Про проведення гендерно-правової експертизи» та «Інструкцією з проведення гендерно-правової експертизи», затвердженої наказом Міністерства юстиції від 12.05.2006 р. № 42/5. Законом України «Прозасади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. запроваджено антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів (ст.15). Методологію її проведення та порядок оприлюднення результатів визначає«Методологія проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів», затверджена наказом Міністерства юстиції Українивід 23.06.2010 р.(зі змінами від 02.04.2012 р.). Правова експертиза проектів нормативно-правових актів на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людинистала обов'язковою для суб'єктів нормотворчості з прийняттям 23 лютого 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». На виконання вказаного закону, а також відповідних актів Кабінету Міністрів України, Міністерство юстиції України видало наказ від 20.08.2008 р. «Про здійснення експертизи проектів законів, проектів актів Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правових актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, щодо відповідності положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини».Отже, в Україні немає єдиного нормативного акта, який би закріплював уніфіковану процедуру проведення правової експертизи. Існуюча правова база не забезпечує безпрогального регулювання цього питання і складається переважно з підзаконних нормативних актів, які часто містять суперечливі, неузгоджені між собою приписи.

Оскільки експертиза проектів нормативно-правових актів на відповідність Конвенції має особливе значення для гарантування прав людини , доцільно звернути увагу на специфіку її проведення і негативні наслідки, які можуть бути запроваджені до України Європейським Судом з прав людини П.3 ст. 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» встановлює,що орган представництва (Урядовий уповноважений в справах Європейського судузправлюдини)здійснює постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Європейського суду, передусім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи. Законодавець не вказує конкретної періодичності, з якою повинна здійснюватися вищезазначена експертиза нормативно-правових актів, і не передбачає відповідальність за її не проведення. П. 5 ст. 19 Закону тільки зобов'язуєміністерства та інші центральні органи виконавчої влади забезпечувати систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці Суду.

Експертиза здійснюється у два етапи: 1) перевірка на предмет регулювання, тобто, чи стосується проект прав і свобод, гарантованих Конвенцією; 2) перевірка на відповідність положенням Конвенції та практиці Європейського Суду, яка здійснюється шляхом встановлення того, чи вміщує проект нормативного акту положення, які можуть призвести до порушення норм Конвенції. Слід зазначити, що у суб'єктів нормотворчості труднощі виникають переважно на першому етапі проведення експертизи, оскільки перед поданням проекту акта на правову експертизу чи відомчого акта на державну реєстрацію суб'єкт нормотворчості має самостійно визначити, чи підлягає проект акта експертизі чи ні, та отримати, у разі необхідності, відповідний висновок. Для полегшення цієї роботи Міністерством юстиції було розроблено Тематичний покажчик до Конвенції, який є результатом опрацювання великої кількості базових рішень Європейського суду. Тематичний покажчик містить ключові поняття, за якими можнаідентифікуватиналежність акта до сфери правового регулювання Конвенції і покликаний сприяти кращому розумінню розробниками проектів нормативно-правових актів природи і сутності Конвенції та практики Європейського суду.

За результатами експертизи може бути прийняте одне з таких рішень: а) проект нормативно-правового акта відповідає Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини; б) проект нормативно-правового акта не відповідає Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини; в) проект нормативно-правового акта за предметом правового регулювання не стосуєтьсяКонвенції та практикиЄвропейського суду з прав людини. Статистика свідчить, що більшість проектів нормативних актів відповідають положенням Конвенції. Так, протягом 2012 р. було здійснено експертизу 3466 проектів нормативно-правових актів. Щодо законів, Указів Президента і постанов Кабінету Міністрів було отримано 647 позитивних і 82 негативних висновків, 542 проекти визнані такими, що за предметом правового регулювання не стосуються Конвенції; 1555 позитивних і всього 14 негативних висновків прийняті стосовно проектів відомчих актів, 559 з них -не стосуються Конвенції, 62 – доопрацьовано в робочому порядку, 87 актів і 5 проектів повернуто розробникам з причини недотримання порядку подання на експертизу.

Наслідком непроведення експертизи щодо відповідності проекту акта Конвенції та практиці Європейського суду може стати констатація Європейським судом порушення Україною прав, гарантованих Конвенцією. На сьогоднішній день Європейським судом у декількох рішеннях, винесених щодо України, прямо визначено, що порушення прав, гарантованих Конвенцією, спричинені саме недоліками у чинному законодавстві («Полторацький проти України», «Іванов проти України», «Балицький проти України», «Харченко проти України» та інші). Європейський суд не встановлює конкретних строків для зміни національного законодавства, але держава якнайшвидше має виправити існуючі порушення, оскільки процес виконання Україною рішень Європейського суду знаходиться на постійному контролі у Комітеті Міністрів Ради Європи.

Отже, інститут правової експертизи проектів нормативно-правових актів, безперечно, сприяє покращенню якості системи законодавства, прискоренню її адаптації до законодавства ЄС, реалізації основних прав і свобод людини і громадянина. Для забезпечення дієвості правової експертизи необхідно запровадити ряд заходів, а саме: на законодавчому рівні (наприклад, у Законі «Про правову експертизу») закріпити однакову для всіх суб'єктів нормотворчості процедуру проведення правової експертизи з чітким визначенням її періодичності; доповнити перелік об'єктів правової експертизи нормативними актами органів місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і локальними нормативними актами; встановити юридичну відповідальність за неподання проекту нормативного акта на правову експертизу або неврахування розробниками проекту її висновків.

Бражник Андрій Анотолійович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», асистент кафедри публічного права

ОБСТАВИНИ, ШО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ РОЗГОЛОШЕННЯ «СЛІДЧОЇ ТАЄМНИЦІ»

З усіх видів обставин, що виключають злочинність діяння, які передбачені у розділі VIII КК України, зупинимося на крайній необхідності та примусі, як тих обставинах, які з більшою вірогідністю можуть супроводжувати розголошення даних досудового розслідування.

Про крайню необхідність при розголошенні даних досудового розслідування можливо вести мову у випадках, коли воно здійснене задля досягнення певної суспільно корисної мети. Разом із тим, вести мову про те, що особа діє у стані крайньої необхідності можливо лише тоді, коли будуть встановлені для цього відповідні підстави та умови. Так, можлива ситуація, коли особа розголошує дані досудового розслідування з метою убезпечити інших осіб від протиправних дій суб'єктів, які пов'язані з протидією інтересам розслідування (зокрема, потерпілий попереджує свідка про погрозу розправи з ним, яку висловив обвинувачений під час очної ставки). У цьому разі, в якості підстави крайньої необхідності слід розглядати небезпеку, що загрожувала життю свідка та відсутність у розголошувача можливості усунути цю небезпеку в інший спосіб, аніж шляхом розголошення відомостей, які слідчий заборонив розголошувати (у випадках, коли особа помилково вважала, що безпосередня загроза правоохоронюваним благам існує, або ж особа фактично не усвідомлювала, що наявні альтернативні способи усунення такої небезпеки, дії винної особи мають оцінюватися за пра-

вилами уявної крайньої необхідності). Але ж розглянемо випадок, коли, приклад, немає другого елемента підстави, такого як відсутність у особи реальної можливості усунути небезпеку іншими засобами, аніж шляхом заподіяння шкоди (розголошувач, знаючи, що застосування заходів безпеки за наявності до того підстав, буде здійснено правоохоронним органом, передає відомості, що становлять засекречені дані досудового розслідування, особі, задля вжиття нею заходів із самозахисту). В подібних випадках, навіть за відсутності самої підстави крайньої необхідності, вести мову про притягнення особи до кримінальної відповідальності за розголошення даних досудового розслідування не доцільно. Мета запобігання заподіяння шкоди, яку переслідує розголошувач, діючи всупереч забороні, суттєво зменшує ступінь суспільної небезпечності вчиненого. З огляду ж на те, що цей злочин є злочином невеликої тяжкості, подібна обставина свідчить про те, що правозастосовному органу варто ставити питання про визнання такого діяння малозначним за ч.2 ст.11 КК України.

Вважаємо, що наведені аргументи можливо використовувати і у випадках розголошення слідчої таємниці, коли до особи застосовується насильство або погроза його застосування чи погроза завдання шкоди правоохоронюваним інтересам з метою страхання, за умови, що особа зберігає можливість керувати своїми діями (фізичний або психічний примус за ст. 40 КК). При цьому слід зазначити, що наявність погрози не завжди має свідчити про відсутність кримінально караного розголошення. Правозастосовчий орган, здійснюючи кваліфікацію відповідного діяння і визначаючись із питанням кримінально-правового значення певної погрози, має встановити такі її ознаки як залякування, дійсність погрози та її реальність, на обов'язковий характер яких вказується у науці. При цьому під реальністю потрібно розуміти здатність погрози, яка свідчить про її придатність впливати на погрожуваного, викликати обґрунтовані побоювання у нього. Виходячи із такого розуміння цієї ознаки погрози, можливо стверджувати, що погроза заподіяння неістотної шкоди не буди носити реального характеру, оскільки її спонукаючий вплив настільки мізерний, що не може розглядатися як обставина, яка свідчить про істотне зниження суспільної небезпечності розголошення. Також відсутня ця обставина, що виключає злочинність діяння у випадках примушування особи розголосити дані досудового розслідування, що супроводжується погрозою заподіяння шкоди самому собі з боку погрожувача.

Як спеціальний вид обставин, що виключає злочинність діяння самого цього посягання можливо розглядати випадки розголошення слідчої таємниці за наявності дозволу на це особи, яка визнала їх слідчою таємницею, або іншої уповноваженої особи. Так, у ч. 1 ст. 222 КПК передбачається можливість правомірного оголошення слідчої інформації, яке здійснюється з дозволу слідчого або прокурора. Фактично, наявність відповідного дозволу свідчить про те, що відпала сама необхідність в існуванні режиму секретності щодо певного масиву даних досудового розслідування. Щодо форми подібного дозволу, то вона має

бути письмовою. Разом із тим, оформлювати такий дозвіл варто окремою постановою відповідно до вимог ст. 130 КПК України, у зв'язку з тим, що такого процесуального акту як дозвіл у КПК України не передбачається.

Необхідно звернути увагу на те, що у випадках, коли дозвіл оголошувати дані досудового розслідування дається лише одному з учасників певної процесуальної дії, потрібно говорити про те, що автоматично заборона розголошувати дані досудового розслідування втрачає силу і щодо всіх інших осіб, які приймали в ній участь, і які були попереджені про відповідальність за розголошення. Подібний висновок логічно випливає із розуміння заборони розголошувати таємницю слідства як об'єктивно існуючої потреби убезпечити певний обсяг кримінально-значущої інформації від розповсюдження будь-ким. Отже, даючи дозвіл окремому суб'єкту оголошувати певну інформацію, слідчий, по-перше, визнає недоцільним подальше збереження певної інформації у таємниці, а, по-друге, втрачає контроль за подальшим процесом її розповсюдження.

До спеціальних видів обставин, що виключають злочинність розголошення слідчої таємниці, слід віднести вчинення розголошення даних досудового розслідування особами, які є членами сім'ї або близькими родичами особи, за для приховування злочину вчиненого якою здійснюється саме таке розголошення. Річ у тому, що приховування злочину розглядається як один із різновидів протидії інтересам правосуддя. В низці ж випадків приховування може здійснюватися після того, як особа, яка зацікавлена у протидії інтересам розслідування, поінформована про його хід, тобто приховання буде слідувати за розголошенням, метою якого і є саме приховання злочину. У ст. 396 КК України передбачається відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого та особливо тяжкого злочину. Разом із тим, у ч. 2 вказаної статті зазначається, що не підлягають кримінальній відповідальності за вчинення цього злочину члени сім'ї та близькі родичі особи, що вчинила злочин. О.М. Лемешко, визначаючи імунітет вказаних осіб від кримінальної відповідальності як родинний, вказує на те, що близькі родичі та члени сім'ї за ст. 396 КК взагалі кримінальній відповідальності не підлягають і пропонує вести мову, у цьому випадку, про самостійну спеціальну обставину, яка виключає суспільну небезпечність і протиправність (злочинність) діяння. Вважаємо недоречним розглядати ч. 2 ст. 396 КК як спеціальний різновид звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнити від кримінальної відповідальності можливо лише особу, яка вчинила злочин. Тобто, лише за наявності відповідної підстави (конкретного складу злочину), суд може вирішувати питання про звільнення від кримінальної відповідальності. Крім того, на відміну від статей, у яких формулюються спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 111, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307 КК тощо), у ч. 2 ст. 396 КК замість словникового звороту «звільняється від кримінальної відповідальності» використовується словосполучення «не підлягають кримінальній відповідальності». Тому, якщо за приховування злочину, що вчинюється близьким родичем або членом сім'ї особи, що вчинила злочин, не передбача-

ється кримінальної відповідальності, то чи логічно буде її притягати до відповідальності за вчинення розголошення, яке здійснюється з метою приховування злочину. De jure відповідальність вказаних осіб у разі вчинення розголошення з метою здійснення протидії у вигляді приховання злочину не виключається. Однак, розглядаючи такі випадки, необхідно зважати у сукупності на те, що, по-перше, фактично виключаючи наявність кримінально караного посягання, яке відповідно до ст. 12 КК відноситься до злочинів середньої тяжкості, ставиться питання про притягнення особи до відповідальності за злочин невеликої тяжкості, а по-друге, саме це розголошення спрямоване на вчинення діяння, яке не є злочином. З огляду на це, у разі здійснення подібного діяння суб'єктами, які перелічені у ч. 2 ст. 396 КК, вони не підлягають кримінальній відповідальності за розголошення даних досудового розслідування.

Гультай Павло Михайлович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», здобувач кафедри організації судових та правоохоронних органів

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ЗАКОННІСТЮ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ НА ПІДСТАВІ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення питань забезпечення законності затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду в кримінальному провадженні засобами прокурорського нагляду, які в умовах дії КПК України від 13.04.2012 досі не були предметом самостійного наукового дослідження.

Можливість затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду надається слідчому та прокурору для забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Відповідно до ст. 188 КПК України, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Це клопотання може бути подане: 1) одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою; 2) після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику; 3) після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі

в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю.

Таким чином, прокурор повинен оцінити ступінь ймовірності неприбуття підозрюваного, обвинуваченого для участі у розгляді відповідного клопотання, і, виходячи із цього, ініціювати отримання дозволу на затримання з метою приводу одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, або, за наявності підстав, зробити це на більш пізній стадії провадження. При цьому передумовами такого ініціювання є: неприбуття підозрюваного на виклики слідчого; оголошення підозрюваного у розшук.

Відповідно до ч. 4 ст. 189 КПК України, на прокурора покладається обов'язок довести, що зазначені у клопотанні про застосування запобіжного заходу обставини вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого, а також є достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений переховується від органів досудового розслідування, або одержавши відомості про звернення слідчого, прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний, обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу і зазначені у ст. 177 КПК України. При цьому, згідно із ч. 3 ст. 188 КПК України, прокурор повинен додати до клопотання документи, які підтверджують ці обставини (копії рапортів про неявку підозрюваного до слідчого, прокурора; копію постанови про оголошення розшуку підозрюваного тощо).

Особливостями розгляду клопотання прокурора про дозвіл на затримання з метою приводу згідно із ст. 189 КПК України є те, що:

1) слідчий суддя, суд не має права відмовити в розгляді клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого, навіть якщо існують підстави для затримання без ухвали суду. Це означає, що у кожному випадку подання прокурором такого клопотання слідчий суддя, суд зобов'язані розглянути його і прийняти відповідне рішення;

2) клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після одержання цього клопотання. За рахунок додержання цієї вимоги забезпечується оперативність у вирішенні питання про дозвіл на затримання з метою приводу. Практика показує, що, як правило, клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу оформлюються одним документом. При цьому, навіть у разі, коли клопотання про тримання особи під вартою і затримання з метою приводу подаються одночасно, розгляд клопотання про затримання з метою приводу завжди передує вирішенню клопотання про тримання особи під вартою;

3) розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора. Це означає, що прокурор є обов'язковим учасником вирішення питання про дозвіл на затримання з метою приводу, і повинен довести перед судом необхідність останнього. В той же час, цей розгляд проводиться в умовах, вільних від змагальності, що дозволяє забезпечити оперативність прийняття рішення і додержання щодо нього режиму таємності;

4) ухвала про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути оскаржена. Ухвала про дозвіл на затримання оскарженню не підлягає. Ці положення надають прокурору можливість добитися затримання особи у разі, коли воно є необхідним, а з іншого боку – убезпечують його від оскарження таких ухвал з боку сторони захисту, що здійснюється з метою досягнення ефективності кримінального провадження.

5) слідчий суддя, суд за клопотанням прокурора має право вирішити питання про повторне затримання з метою приводу. Повторне звернення з клопотанням про дозвіл на затримання однієї і тієї ж особи по тому самому кримінальному провадженню після винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні такого клопотання можливе лише при виникненні нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою.

Здійснюючи нагляд за додержанням законів при затриманні особи на підставі судового рішення про дозвіл на затримання з метою приводу, прокурор повинен мати на увазі, що останнє оформлюється у вигляді ухвали, вимоги до якої і особливості юридичної сили визначаються ст. 190 КПК України. При затриманні особи на підставі ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу перевірці з боку прокурора підлягає законність дій уповноважених посадових осіб після такого затримання, що включає у себе додержання вимог закону щодо підстав, строків і місця затримання, додержання прав затриманого тощо.

Так, оцінюючи правомірність затримання особи, прокурор повинен враховувати, що відповідна ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу має визначений законом строк дії. Додаткову перевірку законності затримання особи має провести прокурор у разі встановлення якоїсь із наступних обставин, визначених у ч. 3 ст. 190 КПК України, відповідно до якої ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту: 1) приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду; 2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії; 3) відкликання ухвали прокурором. Таким чином, закон надає прокуророві право самостійно, без звернення до слідчого судді, суду, визначати підстави, коли необхідність затримання особи відпала, і відкликати відповідну ухвалу. В останньому випадку, якщо після затримання підозрюваного, обвинуваченого з'ясується, що він був затриманий на підставі ухвали про дозвіл на затримання, яка відкликана прокурором, підозрюваний, обвинувачений має бути негайно звільнений уповноваженою службовою особою, під вартою

якої він тримається, якщо немає інших законних підстав для його подальшого затримання (ч. 7 ст. 191 КПК України).

У певних випадках можуть виникати спірні моменти щодо встановлення місця затримання особи, особливо якщо це мало місце на транспорті. За загальним правилом, сформульованим у ч. 2 ст. 191 КПК України, у разі затримання на транспорті місцем затримання вважається територія району, на якій особа затримана. У разі затримання особи на громадському транспорті, незапланована зупинка якого неможлива без зайвих труднощів, місцем затримання вважається територія району, на якій розташована найближча попутна зупинка громадського транспорту (ч. 3 ст. 191 КПК України). У разі затримання особи на авіаційному або морському транспорті під час здійснення рейсу за межі державного кордону України місцем затримання вважається порт у межах державного кордону України, в якому почався цей рейс (ч. 4 ст. 191 КПК України).

Важливим аспектом прокурорської перевірки законності затримання є встановлення того, чи були додержані уповноваженими службовими особами вимоги ч. 1 ст. 191 КПК України, відповідно до яких затримана на підставі ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше 36 годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу. Крім того, прокурор має з'ясувати, чи було ними виконано обов'язок негайно вручити затриманому копію ухвали про дозвіл на затримання (ч. 5 ст. 191 КПК України). У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків, прокурор має встановити, чи були додержані службовою особою особливі вимоги такого затримання і пов'язаних з цим особистого обшуку та огляду його речей, які, згідно із ч. 8 ст. 191 КПК України здійснюються тільки в присутності офіційних представників цього розвідувального органу.

Передумови для своєчасного встановлення цих та інших обставин, що у сукупності дають прокуророві змогу оцінити законність затримання, створює виконання уповноваженою службовою особою, яка затримала особу, підозрювану у вчиненні злочину, на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання або у якої під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на затримання, обов'язку, закріпленого у ч. 6 ст. 191 КПК України, щодо негайного повідомлення про це слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі. Закон не розкриває зміст поняття «негайне повідомлення», як і того, в якій формі воно має бути зроблено. Але головне, щоб таке повідомлення було зроблено у максимально стислі строки після затримання, які облічуються годинами, а також у формі, що дозволяє це зафіксувати (рапорт, телефонограма тощо).

Науковий керівник: к. ю. н., професор кафедри організації судових і правоохорнних органів НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *П. М. Каркач.*

Деменко Олександр Євгенович
ФПМК ХНУВС, здобувач кафедри загально-правових дисциплін

СУТНІСНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Одним із механізмів підвищення ефективності податкової системи держави, запорукою якісних змін податкових відносин є злагоджена, впорядкована управлінсько-розпорядча діяльність, яка здійснюється у сфері адміністрування податків.

Адміністрування податків є складною категорією, що охоплює сукупність організаційних дій державних органів з формування такого податкового середовища, яке б забезпечувало задоволення потреб держави зі сталого наповнення бюджету податковими платежами та створення сприятливих податкових умов для платників податків. Водночас адміністрування податків виступає не лише як організуюча основа оподаткування, воно є особливим різновидом суспільних відносин, що виникають між платниками податків і державними органами, уповноваженими здійснювати адміністрування податків.

Порядок адміністрування податків на законодавчому рівні регламентується у розділі II «Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)» Податкового кодексу України, аналіз положень якого дозволяє зробити висновок, що підходи законодавця до його побудови містять значну кількість помилок і прогалин. Положення кодексу не містять легального визначення поняття «адміністрування податків», не закріплюють принципів, на яких має ґрунтуватися така діяльність, форм і методів її здійснення.

Така побудова правових норм свідчить про порушення правил законодавчої техніки, зокрема тих, які стосуються формулювання і закріплення понятійно-категоріального апарату та конструкції правових норм. Порушення основних вимог законодавчої техніки зумовлює складнощі в процесі правозастосування, що негативно впливають на регулювання податкових відносин і, як наслідок, дискредитує органи державної влади.

Адміністрування податків є однією з центральних категорій податкового права, що відображає його своєрідність і місце в правовій системі держави. Втім поняття «адміністрування податків» не тотожне поняттю «адміністративна діяльність», для якого характерним є примусовий характер, можливість самостійно здійснювати організаційні, фізичні та інші заходи примусу, спирання на силу. Під час здійснення адміністративної діяльності перевага надається наказовим формам і методам, а також вертикальному підпорядкуванню. Що стосується адміністрування податків, то в його основі закладено принцип добровільного виконання податкового обов'язку платником податку.

Не слід ототожнювати й поняття «адміністрування податків» і «податковий контроль», адже за змістом адміністрування податків є ширшим, ніж податковий контроль. Адміністрування податків являє собою складну систему, структурними елементами якої є планування, керівництво, облік, контроль, включно з механізмом притягнення до податкової відповідальності. При цьому в науковій літературі більшість авторів виділяє податковий контроль як відокремлений елемент у структурі адміністрування податків. Дійсно, податковий контроль є найважливішою умовою ефективного адміністрування податків, адже його здійснення спрямоване на забезпечення правильності обчислення, своєчасності та повноти надходжень податків і зборів до бюджетів та державних цільових фондів.

Для адміністрування податків як владно-розпорядчої діяльності притаманні такі риси: 1) публічно-правова діяльність, що здійснюється від імені держави спеціальними органами в межах визначеної законом компетенції; 2) виконавчо-розпорядча діяльність, яка спрямована на реалізацію правових норм; 3) підзаконний характер – здійснюється на підставі, в межах та у спосіб, передбачені законом; 4) наявність адміністративно-владних повноважень у суб'єктів, що здійснюють адміністрування та їх юридична нерівність з іншими суб'єктами; 5) можливість податкових органів застосовувати заходи адміністративного примусу та міри відповідальності в адміністративному порядку до порушників податкового законодавства.

На сьогодні неефективність адміністрування податків обумовлюється переважно незадовільним правовим регулюванням у цій сфері. Це й недосконалість юридичної техніки, існуючі неузгодженості та суперечності деяких правових норм, відсутність або нечіткість деяких визначень, що перешкоджають розкрити суть конкретних правових явищ, подій і дій. На жаль, указані недоліки властиві Податковому кодексу України, оскільки його швидка підготовка та поспішне прийняття призвели до недосконалості деяких норм, існування прогалин і суперечностей.

Удосконалення податкового адміністрування не може вичерпуватися лише постійними поправками до Податкового кодексу України. Саме тому актуальним залишається питання формування чітких організаційних структур, процедур і системи відносин, які б забезпечили простоту, ефективність та оперативність виконання обов'язків зі сплати податків і зборів з одночасним гарантуванням та суворим дотриманням прав і законних інтересів платників податків.

З метою вдосконалення процесу адміністрування податків особливу увагу необхідно приділяти найбільш широкому впровадженню новітніх інформаційних технологій. Інформатизація та комп'ютеризація адміністрування податків піднесе на якісно новий рівень організаційну складову цього процесу, сприятиме його уніфікації й спрощенню та підвищить його ефективність.

Принцип співпраці та довіри має стати підґрунтям для побудови продуктивних відносин між платниками податків і податковими органами, запорукою

підвищення ефективності адміністрування податків. Однак така співпраця є можливою лише за умови чіткого визначення та захисту прав платників податків, закріплення їх гарантій, що і сприятиме створенню атмосфери взаємної довіри, адже для ефективного функціонування податкової системи потрібен високий ступінь співпраці з платниками податків, досягнути якого можна лише тоді, коли платники податків вважатимуть систему справедливою, їх основні права будуть не лише закріплені законом, а і гарантуватиметься суворе дотримання цих прав.

Таким чином, адміністрування податків є складним міжгалузевим публічно-правовим інститутом, що являє собою систему правових норм, спрямованих на регулювання суспільних відносин, які виникають між податковими органами та платниками податків стосовно нарахування та сплати податків, здійснення податкового контролю, примусового стягнення податкового боргу та притягнення до відповідальності за вчинення податкових правопорушень.

Ірха Юрій Богданович
науковий консультант судді Конституційного Суду України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Права і свободи є фундаментальними цінностями людини, які дають їй можливість розвиватися та самостверджуватися. У XXI столітті ефективна реалізація індивідом своїх прав і свобод забезпечує демократичний прогрес суспільства і держави, а тому остання має створити відповідні національні механізми їх захисту від неправомірних посягань. Загальновизнано, що суд є дієвим державним інститутом, уповноваженим захищати і відновлювати порушені, невизнані або оспорювані права, свободи та законні інтереси.

Згідно зі статтею 124 Конституції України та статтею 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» правосуддя в нашій державі здійснюється виключно Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції, які спеціалізуються на розгляді адміністративних, господарських, кримінальних, цивільних справ і справ про адміністративні правопорушення. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Відповідно до статті 55 Основного Закону України кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді,

якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене.

Системне дослідження законодавства України і правозастосовної практики дає підстави стверджувати, що в нашій державі наявні достатні умови для забезпечення здійснення правосуддя у різних його процесуальних формах. Безперечно, існують певні проблеми, пов'язані, зокрема, з недостатнім фінансуванням функціонування судів та діяльності суддів, відсутністю інституту конституційної скарги, ускладненою процедурою допуску справ до розгляду у Верховному Суді України, несвоєчасним виконанням судових рішень. Проте вони не належать до критичних загроз, що нівелюють саму сутність судового захисту, оскільки їх наявність лише у деяких випадках перешкоджає справедливому і вчасному розгляду судових справ.

На нашу думку, в межах чинного правового поля, суди України спроможні ефективно працювати виключно за умови нормальної, розміреної життєдіяльності населення. У випадку ж настання подій, які порушують повсякденний устрій, загрожуючи безпечному існуванню людини, суспільства і держави, суди не здатні повноцінно здійснювати свої конституційні функції.

Так, у разі введення в Україні режиму воєнного або надзвичайного стану діяльність органів публічної влади, фізичних та юридичних осіб змінюється з метою усунення внутрішніх чи зовнішніх загроз. При цьому в державі встановлюються спеціальні адміністративно-правові режими, які запроваджують особливе регулювання діяльності усіх суб'єктів права. За таких обставин суди, як невід'ємні складові національної правової системи, також мали б отримати спеціальний порядок функціонування.

Разом з тим, відповідно до статті 64 Основного Закону України окремі конституційні права і свободи, як-от право на судовий захист, передбачене статтею 55, не може бути обмежене за жодних обставин. Згідно із законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану» у разі запровадження воєнного чи надзвичайного стану забороняється введення будь-яких скорочених або прискорених форм судочинства. Отже, суди України зобов'язані забезпечувати стандартну реалізацію права на судовий захист незалежно від існуючої обстановки в межах держави чи окремої її території. Вважаємо, що таке нормативне регулювання діяльності судів не відповідає реаліям, які виникають у випадку встановлення в державі воєнного чи надзвичайного стану.

Аналіз змісту законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану» вказує на те, що введення воєнного чи надзвичайного стану є винятковою мірою вищого керівництва країни з метою

захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб, забезпечення національної безпеки держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності від зовнішніх і внутрішніх загроз різної ґенези.

На території дії цих режимів мають встановлюватися обмеження окремих прав і свобод через запровадження: трудової повинності; комендантської години; особливого режиму в'їзду і виїзду, пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів; нормованого забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами, ліками; контролю за засобами зв'язку та інформацією, яка передається через комп'ютерні мережі; примусового відчуження або вилучення майна, яке належить фізичним та юридичним особам тощо. Дія цих обмежень обумовлена моментом скасування Президентом України своїх указів щодо введення відповідного стану, про що негайно оголошується через засоби масової інформації або в інший спосіб.

На нашу думку, обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану є виправданим заходом, спрямованим на захист інтересів Українського народу. Це також відповідає вимогам Основного Закону України і зобов'язанням нашої держави відповідно до положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. При цьому вважаємо, що тимчасова відсутність у суб'єктів права легальної можливості у повній мірі реалізувати свої окремі права і свободи одночасно звужує їхню здатність захищати ці права у судовому порядку. Очевидно, що під час існування вказаних правових режимів, нормальне функціонування судової системи України буде порушено, а тому є необхідність перегляду чинного законодавства України з метою встановлення особливостей здійснення правосуддя під час дії воєнного або надзвичайного стану. Це зумовлено наявністю наступних правових проблем.

По-перше, нормативно неврегульованим є питання визначення територіальної підсудності справ. З об'єктивних причин суди різних інстанцій і спеціалізацій через ведення воєнних дій, виникнення епідемій, катастроф або стихійного лиха, не здатні діяти апріорі, а тому їхні функції мають бути передані іншим судам, які знаходяться у місцевостях, де наявні сприятливі умови роботи. Повноваження з передачі підсудності варто надати Верховному Суду України або вищим спеціалізованим судам.

По-друге, під час дії воєнного або надзвичайного стану фінансово-матеріальні ресурси держави спрямовуються на ліквідацію загроз, що виникли. У зв'язку з цим забезпечення бюджетних виплат у розмірах, які існували раніше до моменту їх введення, є достатньо проблематичним. Загальновідомо, що гарантією незалежності суддів є, зокрема, висока суддівська винагорода, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання, які не можуть бути знижені. Разом з тим, вважаємо, що під час дії вказаних режимів допустимо тимчасово зменшувати фінансування цих виплат, але за умови, що це також здійснюється стосовно інших соціальних груп, а втрати будуть компенсовані фізичним особам після припинення воєнного або надзвичайного стану.

По-третє, у випадку продовження функціонування судів на територіях, де встановлено правовий режим воєнного або надзвичайного стану, суддям буде важко дотримуватися процесуальних строків розгляду справ, а також забезпечувати повну реалізацію сторонами та іншими учасниками судових процесів прав, передбачених відповідними процесуальними кодексами. За таких умов потрібно виробити процесуальні особливості розгляду справ різної категорії в цей період часу.

По-четверте, незважаючи на те, що виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і належить до завершальної стадії судового провадження, його здійснення під час дії воєнного або надзвичайного стану є ускладненим, а інколи й неможливим. Насамперед це пов'язано із загрозами, які існують на певній території. Їх характер і масштаб можуть безпосередньо перешкоджати здійсненню виконавчого провадження, тому в законодавстві України бажано передбачити спеціальний порядок дій державних виконавців у таких умовах.

Воєнний стан, у порівнянні із надзвичайним станом, є більш складним правовим режимом, оскільки він вводиться, як правило, у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу на нашу державу. По-суті, в межах дії цього режиму здійснюються заходи, спрямовані на оборону України, які охоплюють, зокрема, можливість ведення Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями безпосередніх воєнних (бойових) дій.

У воєнний час правове регулювання діяльності різних суб'єктів права здійснюється по-особливому, тому в державі потрібно виробити відповідні механізми відправлення правосуддя, адже у цей час існування різних форм судочинства в обсягах мирного часу є цілковито недоцільним. Наприклад, збереження права оскаржувати в судовому порядку всіх рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади, у тому числі військових командувань та органів військового управління, може бути використане для завдання істотної шкоди обороноздатності України. Безумовно судовий контроль необхідно зберегти, проте він міг би здійснюватися Вищим адміністративним судом України або Верховним Судом України у визначених законом межах. Схожі проблеми виникатимуть і в інших формах судочинства, що вимагає вироблення допустимих критеріїв обмеження права особи на судовий захист.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що належне функціонування судів є беззаперечною гарантією прав і свобод людини і громадянина. Разом з тим, у разі введення воєнного або надзвичайного стану, з об'єктивних причин неможливо застосувати норми, які регулюють процес здійснення правосуддя у мирний час. Для цього доцільно створити спеціальне законодавство, яке враховувало б особливості цих режимів і забезпечувало розумний баланс інтересів особи, суспільства і держави. На наше переконання, першочергово варто переглянути окремі норми Основного Закону України у цій сфері, які в подальшому підлягали б ефективному розкриттю у процесі законотворення.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України *Скулиш Євген Деонізійович.*

Калмикова Яна Сергіївна
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України,
молодший науковий співробітник лабораторії проблем правового регулювання відносин у сфері публічних фінансів

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ДОКАЗОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

На шляхуінтеграційних процесів України до європейського простору все більшої актуальності набуває проблема реформування адміністративного судочинства із врахуванням європейських стандартів. Неабияку роль у цьому аспекті відіграє удосконалення доказової діяльності в адміністративному судочинстві України. Відправним пунктом у цьому питанні є положення Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року та практика їх застосування Європейським судом із прав людини, яка суттєво впливає на формування єдиних європейських стандартів розгляду справ. Ефективність застосування європейських стандартів у вітчизняному адміністративному судочинстві неможлива без виокремлення стандартів доказової діяльності, завдяки якій суд повно, всебічно та об'єктивно досліджує всі обставини справи та встановлює у ній істину. Враховуючи принципи розгляду справ в Уставі Ради Європи, пропонуємо наступні стандарти доказової діяльності в адміністративному судочинстві.

1. Обов'язковість проведення підготовчого провадження та попереднього судового засідання. Судочинство повинно складатися не менше, ніж із двох судових засідань: перше засідання повинно бути попереднім слуханням підготовчого характеру, а під час перебігу другого засідання можуть представлятися докази, заслуховуватися пояснення сторін, а також прийматися рішення. Суд може застосовувати заходи для того, щоб всі дії, які необхідні для другого засідання, приймалися своєчасно та не допускалось затримок. Вважаємо, що безпосередньою метою цієї стадії є забезпечення у встановлені строки у першому судовому засіданні всебічного, повного і об'єктивного вирішення судом правового питання, переданого на його розгляд, вираженого у конкретній адміністративній справі. Разом з тим, маючи за мету забезпечення своєчасного і правильного вирішення адміністративної справи, підготовка тим самим сприяє найбільш повному і реальному захисту прав, охоронюваних законом інтересів громадян і організацій, з найменшою витратою коштів, а також часу, тобто забезпечує реалізацію принципів законності і об'єктивної істини при послідовному впровадженні у життя принципу економії процесуальних засобів. Втім, у першу чергу на підготовчій стадії провадження активна діяльність суду повинна сприяти примиренню сторін з метою економії часу та можливості взагалі не розглядати справу.

Якщо звернутися до Європейського досвіду, можемо спостерігати такі альтернативні варіанти не доведення справи до судового розгляду, як внутрішній контроль, посередництво та переговорне примирення. Для того, щоб сторони могли повною мірою використати такі можливості і, таким чином, сприяти зменшенню навантаження на суди, звернення до таких процедур може передбачатися як обов'язкова попередня умова порушення судового провадження. Проте навіть тоді, коли спір вже розглядається в суді, має залишатися можливість звернення до таких альтернативних засобів, оскільки вони можуть допомогти вирішити спір швидше, ніж це дозволяє традиційний судовий процес.

Попереднє судове засідання є важливою стадією судового розгляду справи, за наслідком якого суд постановляє відповідну ухвалу (ч. 1 ст. 121 Кодексу адміністративного судочинства України). На прикладі Німеччини можемо простежити, що суддя під час попереднього розгляду справи у порядку адміністративного судочинства, повинен надати всі вказівки з метою вирішення справи у межах одного процесу. Також головною метою попереднього судового засідання є обговорення судді із учасниками судового процесу всіх фактичних та юридичних обставин справи.

2. Застосування санкцій до учасників провадження. Суд повинен застосовувати санкції до осіб, які беруть участь у справі у вигляді накладення штрафу, відшкодування шкоди, позбавлення права на процесуальні дії за наступне: 1) якщо під час розгляду справи сторона поводить себе недобросовісно та явно порушує процедуру з метою затягнути розгляд справи; 2) по відношенню до буд-якої із сторін, якщо вона отримавши судове повідомлення, не вчиняє необхідні процесуальні дії у строки, які встановлені законом; 3) суд повинен мати можливість викликати свідків, а у разі їх не з'явлення без поважної причини; 4) якщо спеціаліст, який залучається судом для надання консультацій та свого висновку із спеціальних знать, не належним чином виконає свої обов'язки; 5)якщо експерт, який викликається судом, не представить свій висновок (санкції по відношенню до експерта, окрім вищезазначених, можуть полягати у зменшені розміру оплати, а також застосування дисциплінарних заходів).

3. Проведення відеоконференції. Науково-технічний розвиток спричинив таку новацію як відеотрансляція судового процесу шляхом інтерактивного спілкування учасників судового розгляду за допомогою використання технічних засобів. Шляхом проведення відеоконференції можуть досліджуватися докази, які неможливо дослідити безпосередньо у залі судового засідання, а також з метою економії часу розгляду справи (наприклад, оглянути речові докази (відеоогляд). Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції шляхом трансляції передачі з іншого приміщення, у тому числі й такого, що знаходиться поза межами суду (дистанційне судове провадження), у разі: 1) неможливості безпосередньої участі учасника провадження в судовому засіданні

за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у справі; 3) необхідності забезпечення оперативності судового провадження; 4) наявності інших підстав, визначених судом достатніми (наприклад, огляд речових доказів).

4. Розгляд справи в порядку скороченого провадження. За результатами розгляду справи у скороченому провадженні суддя, оцінивши повідомлення позивачем, відповідачем обставини, за наявності достатніх підстав приймає законне судове рішення. У разі недостатності повідомлених позивачем обставин або якщо за результатами розгляду поданого відповідачем заперечення суд прийде до висновку про неможливість ухвалення законного судового рішення без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, суд розглядає справу за загальними правилами (ч. 4 ст. 183-2 КАСУ). Введення такої обов'язкової процедури у вітчизняному законодавстві сприятиме значному розвантаженню судів та надасть їм смогу зосередитися на більш складних справах. Втім, законодавство розвинутих країн залишає обов'язковий досудовий розгляд спорів, що виникають в сфері державного управління (наприклад, справи за позовами до митних органів, до органів місцевого самоврядування та ін.). Повинні бути передбачені правила, які будуть пришвидшувати розгляд спору випадках: а) нетерплячих зволікань, б) пов'язаних правом, яке не оспорюється.

5. Суд повинен володіти повноваженнями «propriomotu» (з лат. «з власної ініціативи») для того, щоб мати можливість витребовувати необхідні пояснення сторін, показання свідків, контролювати допит свідків, виключити із справи такі показання свідків, які не мають відношення до предмету справи, обмежити кількість свідків. Суд, виходячи з принципу публічності, має право на активні дії як компенсацію пасивності сторін, що потребує вжиття заходів для одержання нових та перевірки наданих сторонами доказів з власної ініціативи з метою уникнення стану правової невизначеності або так званої «доказової рівноваги». Саме принцип офіційності підтверджує активну позицію суду під час розгляду справи у порядку адміністративного судочинства, покладаючи на нього обов'язок з'ясувативсі обставини у справі.Суд несе відповідальність за повне вивчення обставин справи. Під час з'ясування обставин справи суд може залучати до цього учасників процесу, яким необхідно брати участь у дослідженні доказів. Суд має діяти таким чином, що, учасникипроцесу надали всі необхідні докази з метою встановлення обставин справи. У межах своїх обов'язків щодо встановлення обставин справи суд самостійно встановлює обсяг необхідних доказів. Згідно Європейською Конвенцією, елементом належної судової процедури є група вимог: належне сповіщення та слухання, прийняття до уваги доказів, отриманих лише законним шляхом, обґрунтованість рішення. Європейський суд встановив, що прийнятність доказів є питанням, яке регулюється національним законодавством і за загальним правилом саме національні суди повинні оцінювати надані їм докази. Завдання Суду, відповідно до Конвенції, полягає не в тому, щоб оцінювати показання свідків, а в тому, щоб встановити, чи був судовий

розгляд в цілому справедливим, включаючи й те, яким чином були отримані докази.

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що удосконалення правового поля України напряму залежить від здійснення державою певних кроків у напрямі приведення національного законодавства у відповідність із нормами законодавства країн Європейського співтовариства. Подальша адаптація вітчизняного законодавства у цій сфері потребує імплементації зазначених європейських стандартів у доказову діяльність в адміністративному судочинстві України.

Клочко Іван Олексійович
начальник Територіального управління
Державної судової адміністрації України в
Полтавській області

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Конституція незалежної України як Основний Закон держави закріпила принципове положення щодо пріоритету прав та інтересів особи над державними, визнавши, що права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави.

Свій головний обов'язок щодо гарантування прав людини держава зобов'язалася виконувати шляхом забезпечення правового регулювання, однією з особливостей якого є конституційне закріплення прав та застосування заходів державно-владного впливу у випадку невиконання чи порушення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків будь-ким із суб'єктів права.

Права і свободи людини і громадянина є найважливішою складовою Конституції України. Конституційні права і свободи об'єктивно визначаються досягнутим рівнем економічного, політичного, культурного і духовного розвитку суспільства і є загальними.

Одна з найважливіших рис державно-правового інституту прав і свобод полягає в тому, що громадяни України є вільними і рівними перед законом і у користуванні конституційними правами і свободами. Ніякі соціальні верстви і групи населення не можуть бути обмежені в своїх правах, так само як і неприпустиме користування привілеями і перевагами, що не встановлені законом і суперечать принципам соціальної справедливості. Чинна Конституція України розглядає вільність і рівність із позиції природних прав, тобто таких, які властиві кожній людині від народження. Цією ж нормою закріплюється принцип невід'ємності від людини прав і свобод.

Закріплені Конституцією України права і свободи людини і громадянина не можуть бути вичерпними, що означає, що в подальшому система прав і свобод може бути розширена й удосконалена. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Запорукою будь-якого демократичного та економічно розвиненого суспільства є справедлива та незалежна судова система.

Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними судами. З метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначені правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні.

Організаційне забезпечення діяльності органів судової влади здійснюється Державної судовою адміністрацією України та її територіальними управліннями. Указом Президента України від 29 серпня 2002 року була створена Державна судова адміністрація України. У грудні 2002 року розпочало свою діяльність територіальне управління Державної судової адміністрації України в Полтавській області.

За період діяльності управлінням зроблено вагомий внесок у здійснення судово-правової реформи, створення належних умов для організації діяльності судової влади та здійснення правосуддя, у справу становлення Державної судової адміністрації, забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина.

Як позитив, слід відмітити той факт, що управлінням упродовж останніх років було ініційовано і розроблено обласні Програми організаційного забезпечення, які передбачали виділення коштів для потреб судів і реально виконувалися на 90 %. Безумовно це дало нам суттєвий позитив у плані покращення умов для роботи місцевих судів загальної юрисдикції і обслуговування жителів області – учасників судових процесів.

З метою реалізації Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забезпечення належної організації діяльності місцевих судів загальної юрисдикції Полтавської області упродовж неповних одинадцяти місяців поточного року, відповідно до Указів Президента України, зараховано вперше на посади суддів місцевих судів загальної юрисдикції Полтавської області п'ятнадцять осіб *(Автозаводський районний суд м. Кременчука, Чутівський районний суд, Київський районний суд м. Полтави, Оржицький районний суд, Семенівський районний суд, Решетилівський районний суд, Гадяцький районний суд, Гребінківський районний суд, Чорнухинський районний суд, Шишацький районний суд, Великобагачанський районний суд, Новосанжарський районний суд, Комсомольський міський суд, Лубенський міськрайонний суд, Октябрський районний суд м. Полтави)*. Проте, ще 8 посад суддів являються вакантними.

Крім того, відповідно до Указу Президента України переведено два судді (до Київського районного суду м. Полтави, до Крюківського районного суду м. Кременчука).

Завдяки спільним зусиллям територіального управління та Національної школи суддів України з метою забезпечення належного кваліфікованого рівня суддів за неповних одинадцять місяців поточного року підвищили кваліфікацію двадцять дев'ять суддів та двадцять дев'ять працівників місцевих судів загальної юрисдикції, які взяли участь в семінарах-навчаннях, тренінгах, що проводилися Національною школою суддів України.

У сучасних умовах до числа найважливіших, пріоритетних напрямків діяльності держави слід віднести забезпечення й охорону прав і свобод людини, відпрацювання й втілення в життя відповідних форм і механізмів. Одне з найважливіших, фундаментальних прав людини є право на звернення до державних органів, їх посадових осіб, а у відповідних випадках – і в міждержавні організації. Реалізація цього права відображається не тільки на рівні конституційного регулювання, а також у міжнародно-правових актах.

Питання практичної реалізації громадянами права на звернення сьогодні регулюються Законом України «Про звернення громадян». На виконання вимог Закону та реалізації громадянами права на звернення як в управлінні так і у всіх судах області організовані громадські приймальні де ведеться особистий прийом громадян.Відповіді на письмові звернення надаються у встановлені законодавством терміни. (Управлінням у 2013 році розглянуто більш 60 а загальними судами області понад 300 звернень громадян).

Загальний огляд показників за 11 місяців поточного року, свідчить про продовження зменшення кількості розглянутих справ місцевими судами області на – 9%. В основному, зменшення відбулося за рахунок справ адміністративного та цивільного судочинства, а саме : про перерахунок пенсій дітям війни.

Так, якщо у минулому році за 11 місяців розглянуто судами близько 47 тисяч справ, то за аналогічний період поточного року – 43 тисячі справ.

Спад справ виник за рахунок спорів з приводу призначення, обчислення, перерахунку, здійснення надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та інших соціальних виплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг, речового майна, пайків або грошової компенсації замість них. Відповідно до змін до окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов»язаних із соціальними виплатами», зазначена категорія справ у зазначеному періоді розглядалася у адміністративному провадженні.

Загальна кількість справ цивільного судочинства, провадженням в яких закінчено, на 4 % менше в порівнянні з минулим періодом та становить 75 % від усієї кількості, що знаходились на розгляді. Одночасно слід брати до уваги, що велика кількість справ щодо соціальних виплат, була вилучена із цивільного провадження.

Серед розглянутих найбільшу кількість становлять справи, що виникають із сімейних відносин, договорів (купівлі-продажу, найму, дарування, надання послуг та страхування), спори про право власності – та інші.

На рівні минулого року залишився показник розгляду справ окремого провадження, що становить близько 2,5 тисяч справ. З яких найбільшу кількість становлять справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення .

Відповідно до ст.96 ЦПК України, судам надано право видавати судовий наказ , який ґрунтується на підставі правочину, вчиненому у письмовій формі, чи заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої заробітної плати та інше.

З огляду на показники минулого року, можна зробити висновок, що з кожним роком кількість справ наказного провадження, що перебували на розгляді у судах області, зменшується. Так, якщо за 11 місяців 2011 року розглянуто близько 16 тисяч заяв, у 2012 році – близько 10 тисяч заяв, то за 11 місяців поточного року – близько 7 тисяч.

За 11 місяців 2013 р. місцевими судами області, в порядку **адміністративного судочинства,** розглянуто близько 4 тисяч справ, що на 78% менше минулого року (близько 13 тисяч), в яких вирішувались спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень щодо оскарження його дій або бездіяльності, рішень, спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, спори щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом чи процесом референдуму. Найбільша кількість справ, що надійшла до судів на розгляд, становлять позови про стягнення недоплаченої щомісячної державної соціальної допомоги дітям війни та стягнення недоплаченої щомісячної допомоги матерям, що знаходяться у відпустці для догляду за дитиною, що складає 98,9% від числа всіх справ, що знаходилися у провадженні судів.

Як відомо, в зв'язку з внесенням змін до Кодексу України про **адміністративні правопорушення**, значна кількість протоколів залишилась на розгляді безпосередньо у правоохоронних органах, особливо тих, що стосується порушення Правил дорожнього руху. Так, якщо у 2008 р. місцевими судами області розглянуто близько 90 тис. справ, то 2010 р. та 2011 р. їх кількість знизилась до 40 тисяч. Також зменшилась їх кількість у 2012 році – близько 25 тисяч матеріал. В той час, за 11 місяців поточного року, місцевими судами області розглянуто близько 30 тисяч справ, що порівнянні з минули роком, більше на 10 %.

За результатами розгляду протоколів про **адміністративні правопорушення**, судами з різних причин повернуто майже півтори тисячі справ, що на 1,2% більше в порівнянні з минулим роком. Відносно 3,5 тисяч осіб справи закрито в зв'язку з передачею матеріалів на розгляд громадським організаціям або трудовим колективам, малозначимістю правопорушень, відсутністю події і складу адміністративного правопорушення, передачею справи прокурору для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності та закінченням строків передбачених ст.38 КУпАП України, що на 1% більше минулого року.

Переважною більшістю справ про адміністративні правопорушення, що розглядалися в порядку адміністративного судочинства були справи про порушення діючих Правил дорожнього руху та дрібне хуліганство.

Основним завданням діяльності судів є охорона прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, швидке та повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Кількість **кримінальних справ** та **проваджень**, розглянутих місцевими судами області за 11 місяців поточного року, залишилась на рівні минулого року та становить близько 27 тисяч справ.

У структурі розглянутих кримінальних справ продовжують переважати злочини проти власності, злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів , злочини проти життя та здоров»я особи, злочини проти громадської безпеки.

Від злочинів скоєних протягом 11 місяців 2013 року потерпіло близько

4 тисяч осіб, що на 5% менше минулого року, з яких, в основному потерпають жінки від злочинів проти власності. Близько тисячі осіб загинуло від рук злочинців, що на 1019% більше ніж у минулому аналогічному періоді. Також, фізичні особи потерпали від злочинів, якими завдавалась шкода здоров»ю, матеріальної та моральної шкоди на суму близько 20 мільйонів грн.

Також за поданнями органів, що відповідальні за виконання судових рішень, винесено близько 200 постанов про звільнення осіб від відбування покарання у зв'язку із закінченням іспитового строку, Також, суди розглядаючи подання правоохоронних органів про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

Що стосується відшкодування матеріальних збитків установлених судом (за вироками що набрали законної сили), найбільшої шкоди завдано приватній власності на загальну суму близько 8 мільйонів грн, що майже на 4 мільйони менше минулого року.

Шкода злочинами завдана у різних галузях господарства : сільському, рибному, будівництві, промисловості, оптовій та роздрібній торгівлі, транспорті, фінансовій діяльності, державному управлінню, освіті, охороні здоров»я та соціальної допомоги, колективним, громадським та особистим послугам.

Найбільше матеріальної шкоди завдано сільському господарству – близько 2 мільйонів грн., фінансовій, оптовій та роздрібній торгівлі.

Разом з тим, на стадії досудового слідства чи дізнання, а також на стадії судового розгляду до постановлення судового рішення, відшкодовано потерпілим за шкоду завдану злочинами – більше 1 мільйона грн.

Під час проведення вивчення (за 2013 рік проведено 7) стану організації роботи суду перевіряється стан роботи зі зверненнями громадян, дотримання строків надання відповідей, виконання вимог Законом України «Про звернення громадян», тощо.

З метою удосконалення цього напрямку роботи надається методична допомога працівникам суду, відповідальних за відповідну ділянку роботи. Працівни-

ками управління з апаратами судів проводяться наради, на яких звертається увага керівництва суду на організацію роботи по зверненню громадян, об'єктивність надання відповідей та дотримання працівниками судів правил поведінки державного службовця при виконанні службових обов'язків. Також, звертається увага керівників апарату суду на дотримання правил внутрішнього розпорядку суду, забезпечення оптимальних умов для реалізації громадянами своїх законних прав та інтересів.

Наразі загальна штатна чисельність місцевих судів області становить 934 особи.

Штатна чисельність суддів місцевих судів Полтавської області становить 177 одиниць. Станом на 01.12.2013 року фактично працюють 167суддів, вакантними залишаються 10 посад.

Штатна чисельність державних службовців апаратів місцевих судів Полтавської області становить 757 одиниць. Станом на 01.12.2013 року фактично працюють 712 працівника, вакантними залишаються 45 посад.

Викликає занепокоєння велика плинність кадрів серед державних службовців у місцевих судах області, обумовлена, в першу чергу, низьким рівнем заробітної плати та великими об'ємами роботи. Так, в деяких районних судах області конкурси на заміщення вакантних посад оголошувалися неодноразово протягом року, проте посади так і залишалися вільними, що зумовлено високими вимогами, які висуваються перед претендентами на зайняття цих посад, зокрема щодо освіти, з одного боку, та великими об'ємами роботи і незадовільною заробітною платою з іншого. Велике навантаження на працівників апаратів судів та обсяги роботи негативно впливають на якість та своєчасність виконання ними завдань.

За ініціативи голови Державної судової адміністрації України Р.І. Кирилюка зроблені серйозні кроки в напрямку поліпшення фінансових гарантій діяльності судової системи. Розмір суддівської винагороди встановлено на рівні закону. Всі кошти судового збору спрямовуються на фінансування судової системи. Завдяки цьому виникає менше проблем при формуванні бюджету в частині оплати праці суддів, забезпеченні комунальних та інших поточних видатків. З'явилися ресурси для видатків розвитку.

Водночас критично низьким залишається рівень оплати роботи працівників апарату суду. На сьогодні, на мою думку, ця проблема є найгострішою та створює найбільшу загрозу для функціонування судової системи.

Видатки на заробітну плату працівників апарату є ахіллесовою п'ятою судового бюджету. Оскільки законодавчі гарантії рівня їх оплати праці відсутні й істотну частину окладів становлять стимулюючі виплати, які можуть коливатися залежно від загального розміру видатків, саме в цій частині найважче відстоювати бюджетний запит. Розмір цих видатків залежить не від певних правил, а від економічної доцільності, яка визначається органами виконавчої влади.

Підсумовуючи можу сказати, що на виконання головної мети, захисту прав і свобод людини, судовій системі України потрібно посилити вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної системи судів, якісне поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб; підвищення доступності, зростання довіри до органів правосуддя; формування позитивного іміджу судової системи; підвищення правового рівня інформованості населення.

Ковтуненко Лариса Петрівна
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., доцент кафедри правосуддя

ЩОДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ АЛГОРИТМІВ В СИТУАЦІЯХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

Як специфічний процес пізнання розслідування злочину являє собою особливий різновид інтелектуальної діяльності. Найбільш складними її елементами є аналіз і оцінка слідчої ситуації, що склалася, яка передує вчиненню практично всіх без винятку процесуальних дій. Незважаючи на багатоманітність слідчих ситуацій, їх можна об'єднати в декілька найбільш характерних груп, тобто типізувати. Це дає підстави вважати можливим застосування упорядкованого й послідовного виконання дій за визначеними приписами, що становлять алгоритм.

Вагомий внесок у розробку проблем застосування алгоритмів у практиці розслідування зробили такі вчені-криміналісти, як Р.С. Бєлкін, Л.Г. Відонов, І.О. Возгрін, Г.А. Густов, О.В. Дулов, Є.П. Іщенко, І.М. Лузгін, В.П. Лавров, В.А. Образцов, М.С. Полєвой, М.О. Селіванов, М.П. Яблоков та ін. Водночас, наявність наукових розробок щодо створення та впровадження алгоритмів діяльності слідчого вимагають більш поглибленого дослідження даної категорії. При цьому, побудова алгоритму діяльності слідчого повинна охоплювати не тільки визначення загальних положень даної категорії, а й вимагає нагальної потреби у створенні більш деталізованих алгоритмів дій слідчого в різноманітних ситуаціях, що виникають у ході проведення окремих слідчих дій.

Істотним моментом впровадження алгоритмів в практичну діяльність є сама процедура їх розробки. На сьогодні в криміналістиці існує декілька підходів до процесу розробки криміналістичних алгоритмів. Так, О. М. Асташкіна та М. О. Марочкін, узагальнюючи запропоновані в літературі підходи, виділяють наступні етапи: 1) аналіз інформації про злочини одного виду, на підставі яких будуть будуватися алгоритми їх розслідування; 2) виділення типових слідчих ситуацій, що виникають на різноманітних етапах розслідування (початкового,

наступного, заключного); 3) визначення завдань розслідування, що характерні для кожної типової слідчої ситуації; 4) визначення засобів вирішення типових завдань розслідування відповідно до виду алгоритму; 5) визначення методу побудови алгоритму; 6) побудова алгоритму; 7) експериментальна перевірка та оперативна корекція побудови типових алгоритмів відповідно до умов типової слідчої ситуації; 8) впровадження створених криміналістичних алгоритмів та програм в практику розслідування злочинів як на паперовому носії, так і в електронному варіанті з використанням ЕОМ.

В свою чергу, Є. П. Іщенко та К. О. Слівінський зазначають, що «в цілому, стосовно не тільки до алгоритмізації проведення окремих слідчих дій, але і до всієї криміналістичної алгоритмізації, є два варіанти створення криміналістичних алгоритмів. Перший: коли до уваги береться окрема дія (тактичний прийом) – вона визначається в чистому вигляді, виділяється із загальної системи – і для неї формуються всі варіанти ситуацій, в яких вона застосовується, а потім ці ситуації представляються як набір критеріальних чинників. Другий варіант: до уваги береться окрема ситуація, що вичленується в чистому вигляді зі слідчої, а потім підбираються дії для її оптимального вирішення».

На нашу думку, при розробці алгоритмів діяльності слідчого при розв'язанні ситуацій, що виникають у ході здійснення окремих слідчих дій, до уваги повинен братися другій варіант. При цьому, процес розробки алгоритмів діяльності слідчого буде складатися з таких *етапів*:1) аналіз слідчої дії; 2) виділення ситуації у ході проведення слідчої дії; 3) визначення завдань слідчої дії, що характерні для кожної типової ситуації; 4)визначення засобів вирішення типових завдань (тактичних прийомів чи їх комплексів), направлених на розв'язання ситуації, що виникла; 5)побудова алгоритму діяльності слідчого; 6) перевірка відповідності побудованого алгоритму діяльності слідчого в певній ситуації слідчої дії; 7) впровадження алгоритму в практичну діяльність слідчого.

При розробці алгоритму дій слідчого в ситуаціях, що виникають у ході проведення окремої слідчої дії, слід враховувати ознаки, що повинні бути йому притаманні. До цих ознак можна віднести:

1) алгоритм повинен бути *критеріально залежним,* тобто діяльність слідчого повинна залежати від певної ситуації, оскільки застосування того або іншого тактичного прийому або їх комплексів в рамках проведення слідчої дії визначається ситуацією;

2) алгоритм повинен бути *поетапним,* тобтоскладатися з декількох етапів, що передбачають послідовне виконання дій слідчим до вирішення поставленого завдання;

3)алгоритм повинен бути *оптимальним,* тобто передбачати найбільш оптимальні моделі поведінки слідчого в ситуації, що склалася на момент проведення слідчої дії;

4) алгоритм повинен бути *чітким та лаконічним*, тобто мати опис процедури застосування комплексів тактичних прийомів у відповідній ситуації у вигляді певної навчальної програми;

5) алгоритм повинен бути *простим у застосуванні,* тобто зрозумілим для виконавця незалежно від рівня його професійної підготовки.

Алгоритмізація діяльності слідчого можлива саме тому, що оптимальна послідовність здійснення слідчих дій залежить не від випадкових чинників, а від різноманітних, але все ж прогнозованих варіантів розвитку слідчих ситуацій. Ось чому ці залежності можуть бути виявлені й викладені в алгоритмах діяльності слідчого. При цьому треба враховувати, що здійснення кожної конкретної слідчої дії залежить не від усієї сукупності елементів слідчої ситуації, а від тих, що мають значення саме для цієї дії, тобто від обмеженої групи обставин. Саме вони зумовлюють послідовність, черговість дій слідчого.

Отже, розробка алгоритмів діяльності слідчого щодо певних ситуацій слідчих дій здатна підвищити ефективність їх провадження та сприятиме вирішенню складних завдань, що пов'язані з процесом доказування по кримінальному провадженню.

Кущ Олексій Євгенович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., асистент кафедри публічного права

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

На сьогоднішній день важливого значення набуває належна процедурна регламентація взаємовідносин громадян з органами ЖКГ. Зокрема процедуру зі встановлення автономного опалення, оскільки саме ця процедура найбільшою мірою сприяє створенню комфортних умов проживання особи та можливості заощаджувати кошти при отриманні належних комунальних послуг. При цьому, як свідчить практика, саме ця важлива процедура викликає невдоволення громадян через надмірну бюрократизацію та досить часто порушуються.

Зокрема, можливість відключення від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води багатоквартирних будинків з ініціативи споживачів передбачено низкою нормативних актів. Так, у пп. 24-28 «Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення», затверджені постановою КМУ від 21.07.2005 р. передбачається можли-

вість споживачів відмовитися від отримання послуг з централізованого опалення та постачання гарячої води з дотриманням відповідного порядку. Самовільне ж відключення від цих мереж забороняється.

Процедура відключення від мереж централізованого опалення та гарячого водопостачання (ЦО і ГВП) передбачена Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22.11.2005 р. «Про затвердження Порядку відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання». Так, згідно з п. 1.2 для реалізації права споживачів на відмову від отримання послуг ЦО і ГВП орган місцевого самоврядування або місцевий орган виконавчої влади створює своїм рішенням постійно діючу міжвідомчу комісію для розгляду питань щодо відключення споживачів від мереж ЦО і ГВП, призначає голову та затверджує її склад, затверджує положення про роботу комісії. Засідання такої комісії відбуваються у міру потреби, але не рідше одного разу на місяць.

Для вирішення питання відключення житлового будинку (будинків) від мереж централізованого опалення його власник (власники) повинен (повинні) звернутися до комісії з письмовою заявою про відключення від мереж ЦО і ГВП, де зазначаються причина відключення. До заяви додається копія протоколу загальних зборів мешканців будинку щодо створення ініціативної групи з вирішення питання відключення від мереж ЦО і ГВП та прийняття рішення про влаштування у будинку системи індивідуального або автономного опалення, підтримане всіма власниками приміщень у будинку.

Комісія розглядає надані документи лише за наявності затвердженої органом місцевого самоврядування в установленому порядку оптимізованої схеми перспективного розвитку систем теплопостачання населеного пункту та у відповідності до неї. Після вивчення наданих документів, у місячний строк комісія приймає рішення щодо відключення від мереж ЦО і ГВП, улаштування індивідуальної системи теплопостачання та збір вихідних даних і технічних умов для виготовлення проектної документації з урахуванням технічних можливостей такого відключення. Рішення оформляється протоколом, витяг з якого у десятиденний строк надається заявникові.

При позитивному рішенні комісії заявнику надається перелік організацій, до яких слід звернутися для отримання технічних умов для розробки проекту індивідуального теплопостачання і відокремлення від мереж ЦО і ГВП. Проект узгоджується з усіма організаціями, які видалитехнічні умови на підключення будинку до зовнішніх мереж.

Відключення приміщень від внутрішньобудинкових мереж ЦО іГВП виконуєтьсямонтажною організацією, яка реалізує проект, заучастю представника власникажитлового будинку або уповноваженоїним особи, представника виконавця послуг з ЦО і ГВП та власника,наймача квартири абоуповноваженої ними

особи.Роботи з відключення будинку від мереж ЦО і ГВПвиконуються у міжопалювальний період.

По закінченні робіт складається акт про відключення будинку від мереж ЦО і ГВПі в десятиденний термін подається заявником до комісіїна затвердження.

Як ми бачимо, описана вище процедура потребує значних матеріальних та особливо часових затрат. Тому невипадково на практиці складається досить парадоксальна ситуація, коли громадяни, які бажають встановити автономне опалення досить рідко звертаються до відповідних органів за дозволом, віддаючи перевагу іншому шляху – зробити це самовільно, а вже потім (у випадку виявлення цього факту) сплатити штраф і порушити питання про отримання дозволу про можливість збереження самочинно встановленого опалення. На наш погляд, це зумовлено певними чинниками: по-перше, низьким рівнем правової культури громадян, точніше, їх правовим нігілізмом і свідомим нехтуванням вимогами правових норм; по-друге, досить складним порядком отримання дозволу на такі дії, пов'язаного, у тому числі, з бюрократичними зволіканнями й досить тривалими часовими витратами; по-третє, фактичною відсутністю для правопорушників настання реальних правових наслідків у вигляді необхідності приведення жилого приміщення у первісний стан.

Тому, крім роз'яснювальної роботи, попередженню зазначених вище самовільних дій будуть сприяти суттєві вдосконалення процедури отримання відповідних дозволів.Акцент при цьому слід робити на розширенні можливостей громадян щодо реалізації відповідних прав, пов'язаних з ініціюванням питань встановлення автономного опалення та оформлення відповідних дозволів.

На наш погляд, подальше вдосконалення цих процедур пов'язане зі створенням при відповідних підрозділах житлово-комунального господарства органів місцевого самоврядування окремого підрозділу, до повноважень якого належало надання дозвільної документацій на здійснення відповідних операцій в житлово-комунальній сфері. Це може бути, наприклад, Відділ дозвільної роботи управління житлово-комунального господарства виконавчого комітету місцевої ради. Видача цим органом відповідного дозволу повинна бути обмежена встановленим обґрунтованим терміном часу, повинна бути і встановлена економічно обґрунтована плата за відповідні дії. Таким чином, у разі створення такого єдиного дозвільного органу суттєво б зменшились часові та трудові затрати осіб, які бажають поліпшити свої житлові умови. Крім того, це б також дозволило впровадити у сферу ЖКГ один з принципів демократичної держави, а саме, – принцип координації процедур. Цей принцип передбачає, що якщо громадянин звертається до органів влади за отриманням спеціального дозволу, він вправі звернутись тільки до одного органу. Якщо при цьому у вирішенні цього питання потрібні бути залучені й інші органи, це відноситься до обов'язків того органу, який прийняв заяву громадянина.

Лемешко Олександр Миколайович
Полтавський юридичний інститут, НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к.ю.н., доцент, завідувач кафедри публічного права

УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ТА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим передбачено статтею 46 Кримінального Кодексу України і полягає в тому, що особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Угода ж про примирення, згідно статті 471 Кримінального процесуального кодексу України, є своєрідним правовим договором між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим, для ефективного та правильного використання якого слід чітко визначитися з усіма істотними умовами. Даний інститут почав активно розвиваєтся в Україні, але серед науковців, правників, практиків немає й досі спільної чіткої правової позиції з приводу істотних умов та змісту угоди про примирення.

Проведемо співставлення вказаних положень КК та КПК. Встановивши сукупність вказаних у законі умов, суд зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності. Звільнення особи за примиренням з потерпілим відноситься до імперативного виду звільнення від кримінальної відповідальності. У цьому випадку поведінка потерпілого в сукупності з іншими умовами, передбаченими в ст. 46 КК, зобов'язує суд звільнити винну особу від відповідальності. Слід звернути увагу на те, що у випадках, коли у кримінальному провадженні одночасно вбачаються підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, передбачені ст. 46 КК, та для призначення обвинуваченій особі покарання на підставі угоди між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим (надійшла укладена між сторонами угода про примирення), суд, враховуючи, що стаття кримінального закону, яка передбачає таке звільнення від кримінальної відповідальності, має імперативний характер, а також беручи до уваги встановлені обставини, повинен:

– за наявності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим (вчинення першим злочину невеликої тяжкості чи з необережності – злочину середньої тяжкості вперше, відшкодування обвинуваченим потерпілому завданих збитків чи усунення заподіяної шкоди, а також дійсного примирення з останнім, про що свідчить, крім іншого, згода потерпілого на звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності на цій підставі) та згоди обвинуваченого на таке звільнення і закриття провадження з таких підстав – відмовити згідно з п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК у затвердженні угоди про примирення та звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК;

– за наявності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим, у разі якщо потерпілий заперечує проти такого звільнення, оскільки результатом його примирення з обвинуваченим є укладена між ними угода, в якій визначено конкретне покарання або зазначено про звільнення від його відбування з випробуванням, перевіривши угоду на відповідність вимогам КПК, за відсутності підстав для відмови в її затвердженні – ухвалити вирок, яким затвердити угоду і призначити узгоджену сторонами міру покарання.

Таким чином, угода (домовленість) про примирення між учасниками кримінального провадження за кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством, має як спільні риси, так і відмінності. *По-перше,* за КК відбувається повне звільнення винної особи від кримінальної відповідальності, а за КПК може бути призначено конкретне покарання або звільнено від відбування покарання з випробуванням. *По-друге,* умови примирення за КК та за КПК відрізняються. Так, спільним є те, що для звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності за примиренням з потерпілим чи укладання угоди про примирення: злочин повинно бути вчинено вперше; особа винного відшкодувала збитки, усунула шкоди та примирилася з потерпілим. Відмінним між цими двома інститутами є те, що: звільнення від кримінальної відповідальності за примиренням з потерпілим можливо у разі, коли особа вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості; а укладання угоди про примирення з потерпілим у разі, коли особою вчинено кримінальний проступок, злочин невеликої чи середньої тяжкості, у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; а також, для застосування угоди про примирення потрібна відсутність заперечень з боку особи яка вчинила злочин. *По-третє,* застосування норми матеріального права є імперативним і має більш пріоритетне значення. Тому, якщо у кримінальній справі можливе застосування і звільнення від кримінальної відповідальності, і укладання угоди про примирення з потерпілим, то застосуванню підлягає саме звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо цього не буде вчинено з певних причин, то цими діями суттєво порушуються права підозрюваного чи обвинуваченого.

Таким чином,завдяки останнім нововведенням у національне кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство, було значною мірою вдосконалено інститут примирення потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого). Не зважаючи на те, що зараз на практиці все ж таки виникає безліч питань з приводу

укладання угод про примирення, у потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) з'явилося більше можливостей впливати на процедуру здійснення кримінального провадження та визначати вид і характер правових наслідків кримінального правопорушення.

Летнянчин Любомир Іванович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Гарантоване Конституцією України право кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55) в реальному житті матеріалізується діяльністю системи адміністративних судів, завданням яких при здійсненні адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ (ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України)).

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового оскарження (ч. 2 ст. 2 КАС України).

Одним із засадничих принципів побудови системи національного судочинства є принцип спеціалізації. Розвиток і поглиблення спеціалізації судів, зокрема конкретизація предметних повноважень адміністративного суду, упродовж усього періоду функціонування адміністративного судочинства визнається одним із пріоритетних напрямів. Неважко помітити, наприклад, що адміністративна юрисдикція тісно межує з конституційною. Так, за приписами п. 1 ч. 2 ст. 17 КАС України компетенція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові спори, що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України. За відсутності у громадян України права безпосереднього захисту своїх конституційних прав і свобод внаслідок їх порушення неконституційними актами, істотно зростає роль саме адміністративного судочинства.

Проблема розмежування адміністративної і конституційної юрисдикції, адміністративної й цивільної та господарської є не лише теоретичною, а й практичною. Так, з метою забезпечення правильного й однакового визначення юрисдикції адміністративних судів Пленум Вищого адміністративного Суду України Постановою від 20 травня 2013 року № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» надав адміністративним судам відповідні керівні роз'яснення. Вони, з огляду на їх доктринально-правовий характер, становлять певний науковий інтерес, і є цінним для практики правозастосування.

Вирішуючи питання про визначення юрисдикції адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ, суди повинні враховувати, що КАС України встановлює такі правила відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів юрисдикції:

понятійно-функціональне, тобто визначення адміністративної справи, що наведене у пункті 1 частини першої статті 3 КАС України;

визначення видів публічних правовідносин (управлінські правовідносини та правовідносини, пов'язані з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень), зазначених у частині першій статті 17 КАС України;

встановлення переліку публічно-правових спорів, що підпадають під юрисдикцію адміністративних судів (частина друга статті 17 КАС України);

встановлення переліку публічно-правових справ, що не належать до предмета адміністративної юрисдикції (частина третя статті 17 КАС України).

Суди повинні враховувати, що юрисдикція адміністративних судів може бути встановлена законом, зокрема статтею 23 Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», статтями 28, 30 Закону України від 22 березня 2012 року № 4572-VI «Про громадські об'єднання», частинами четвертою, п'ятою статті 82 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV «Про виконавче провадження» (частини 1, 2 п. 4 Постанови .

На думку Пленуму, публічно-правові спори щодо конституційності законів, міжнародних договорів, підзаконних актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України. Згідно зі статтею 14 Закону України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР «Про Конституційний Суд України» до повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Відповідно до пункту 1 частини другої статті 17, частини першої статті 171 та частини першої статті 171 КАС України до юрисдикції адміністративних судів належить вирішення питання щодо законності (крім конституційності) підзаконних правових актів Верховної Ради України, Президента України, Ка-

бінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також законності та відповідності правовим актам вищої юридичної сили правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень.

Адміністративні суди повинні враховувати те, що в порядку адміністративного судочинства не можуть бути оскаржені і переглянуті правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо їх конституційності. Проте у справах щодо оскарження підзаконних правових актів інших суб'єктів владних повноважень адміністративний суд може перевіряти їх відповідність Конституції України, міжнародним договорам, ратифікованим в Україні, законам України та іншим правовим актам вищої юридичної сили (частини 1, 2, 4 п. 5).

Така правова позиція Пленуму щодо розмежування адміністративної і конституційної юрисдикції є розгорнутою правовою позицією Конституційного Суду України, яка побачила світ у рішеннях єдиного органу конституційної юрисдикції від 27 березня 2002 р. № 7-рп/2002 (справа щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад) та від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002 (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб). Крім цього, Конституційний Суд відніс до компетенції адміністративних судів земельні спори фізичних і юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень, пов'язані з оскарженням його рішень, дій чи бездіяльності (Рішення від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010), а Постановою Пленуму від 20 травня 2013 року № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» юрисдикція адміністративних судів поширена і на земельні спори за участю місцевих державних адміністрацій (абз. 5 п. 12).

Важливо зазначити, що до прав і свобод людини і громадянина, які можуть бути об'єктом захисту засобами адміністративного судочинства, належать головним чином *основні політичні права і свободи*. Стосовно інших груп прав і свобод – основних громадянських, економічних, соціальних та культурних – вони стають об'єктом захисту у випадку, коли реалізувати зазначені права і свободи без звернення до уповноважених органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб.

В умовах правової невизначеності та законодавчого вакууму у питанні реалізації свободи мирних зібрань (ст. 39 Конституції України) винятково важливого значення набуває *діяльність адміністративних судів***.** Проте їх робота отримує з боку громадянського суспільства та експертного середовища частіше негативну оцінку, ніж позитивну. Так, лише протягом 2012-го року судами України було розглянуто 414 справ про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання, 349 позовів було задоволено, що становить 84,3 %. За цей самий період, розглянувши 124 міліцейські протоколи за ст.185-1 КУпАП («Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій»), суди винесли 70 рішень про притягнення до адміністративної відповідальності, що становить 56,45% Однак, ця стаття взагалі не мала б застосовуватися внаслідок відсутності в України визначеного законом *«порядку організації і проведення»* мирних зібрань.

До безперечно позитивних чинників забезпечення свободи мирних зібрань в Україні слід віднести появу Довідки щодо вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами законодавства під час розгляду та вирішення впродовж 2010 – 2011 років справ стосовно реалізації права на мирні зібрання, схваленої постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України № 6 від 21.05.12

Якщо в системі політичних прав і свобод *виборчим правам* належить пріоритетне місце, то адміністративному судочинству відведено провідну роль в системі їх захисту. В Постанові Пленуму ВАС України від 1 листопада 2013 року № 15 «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» надано роз'яснення щодо цілої низки проблемних питань, які виникають під час виборчого процесу. Зокрема, щодо визначення позивача та відповідача у виборчому спорі; щодо предмету виборчих спорів; предметної і територіальної підсудності адміністративних справ; щодо процесуальних строків; щодо особливостей оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів виборчого процесу тощо.

Любченко Олексій Олександрович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», асистент кафедри теорії права та конституційного права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УРЯДУ ПЕРЕД ПАРЛАМЕНТОМ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ

Як доводить теорія поділу влад, абсолютної незалежності гілок влади не буває. Існує їхня відносна самостійність, адже багато питань, про що свідчить практика, вони мають вирішувати разом. У найтіснішому зв'язку мають перебувати законодавча і виконавча гілки влади, оскільки відповідно до їхніх конституційних компетенцій представницька гілка влади (Верховна Рада України) має право втручатися у сферу діяльності виконавчої гілки влади (Кабінету Міністрів України), а виконавча влада може впливати на роботу законодавчої гілки

влади. Однією з ключових форм взаємодії парламенту і Уряду є парламентська відповідальність вищого виконавчого органу.

Окремі аспекти зазначеної проблематики знайшли свої відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених як Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, Г.М. Малкіна, В.В. Марченко, П.А. Рудик, С.Г. Серьогіна, С.В. Сорока, О.І. Сушинський, Р.М. Павленко, В.М. Шаповал та інших.

Феномен парламентської відповідальності уряду на практиці конкретизується як відповідальність вищого органу в системі виконавчої влади – кабінету міністрів – перед парламентом, як відмова в довіри до кабінету або його членів з боку більшості депутатів парламенту , що має наслідком відставку всього кабінету або його окремих членів. Механізм парламентської відповідальності уряду полягає в голосуванні за довіру чи недовіру урядові.

В Україні така форма взаємодії Уряду з парламентом реалізується шляхом постановки та розгляду питання про недовіру Кабінету Міністрів України. При цьому такий вотум недовіри варто відрізняти від поширеного інституту парламентської відповідальності уряду в зарубіжних країнах – вотуму довіри уряду, який відрізняється суб'єктом ініціювання – в першому випадки ініціатива про розгляд питання щодо недовіри питання про недовіру зароджується в парламенті, а в другому – це питання ставить сам уряд.

Відповідно до статті 87 Конституції України Верховна Рада може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів більшістю від конституційного складу Верховної Ради за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. При цьому питання про відповідальність Кабінету Міністрів не може розглядатися Верховною Радою більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення програми діяльності Кабінету Міністрів або протягом останньої сесії Верховної Ради.

Навіщо потрібен інститут парламентської відповідальності уряду? В. О. Чіркін, висуваючи концепцію контрольної влади, говорить про наявність як спеціалізованих, так і неспеціалізованих контрольних органів. Парламент , чия зовнішня діяльність є елементом контрольної влади, який може самостійно і безпосередньо застосовувати санкції. На думку вченого, парламент – це передусім орган законодавчої влади, і жодні конструкції контрольної влади не зможуть змінити це становище. Але парламент – це представницька установа народу, що виражає його суверенітет. Тому він і має і не може не мати владні контрольні повноваження, що поширюються на інші вищі і центральні органи влади, зокрема на уряд. Адже контроль над урядом – класична функція парламенту поряд з ухваленням законів і затвердженням бюджету.

Вважається, що процедура парламентської відповідальності уряду сприяє оптимізації взаємодії між законодавчою і виконавчою гілками влади, що спонукає його до чіткого виконання ухваленої парламентом урядової програми,

прийнятих законів та підзаконних актів. Притягнення до політичної відповідальності уряду є різновидом санкції за незадовільне виконання обов'язків, на які йому надано мандат виборцями. Відповідальність уряду перед парламентом – це механізм, який відповідає принципу поділу влади, що вимагає узгодженої співпраці законодавчої та виконавчої влади. Така узгодженість, серед іншого, має ґрунтуватися на підтвердженні законодавчою владою правильності дій виконавчої влади.

Таким чином, слід погодитися, що інститут парламентської відповідальності уряду, є елементом стримування і противаг, стимулом для виконавчої влади дотримуватися курсу, підтримуваного парламентом. Проте часте використання цього інституту, особливо на догоду кон'юнктурним інтересам, може стати джерелом нестабільності уряду. Тому потрібно говорити про інститут взаємної відповідальності уряду й парламенту, оскільки дієвість парламентської відповідальності уряду можлива за умов, коли й парламент буде відповідальним у своїх рішеннях стосовно уряду та його діяльності.

Михайліченко Тетяна Олександрівна
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к.ю.н., асистент кафедри публічного права

ВИДИ ПОКАРАНЬ ЗА СТ. 197 КК УКРАЇНИ ТА ЇХ ПРИЗНАЧЕННЯ

Покарання є одним із найбільш суворих заходів державного примусу. Для того щоб досягти своїх цілей, передбачених ч. 2 ст. 50 КК України, воно має бути законним, справедливим, обґрунтованим та індивідуалізованим. Водночас проблема призначення належних кримінальних покарань залишається однією із складних і неповною мірою розроблених питань теорії кримінального права. Не є винятком і проблеми призначення покарання за порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна, бо комплексних робіт, які б були присвячені даному складу злочину немає. При цьому аналіз судової практики (2010-2013 рр.) свідчить, що суди доволі часто припускаються певних помилок при призначенні покарання за ст. 197 КК.

Відповідно до ст. 65 КК України, суд призначає покарання: 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК; 2) відповідно до положень Загальної частини КК; 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Санкцією ст. 197 КК передбачаються такі види та розміри покарань як: 1) штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.); 2) громадські роботи на строк від 120 до 240 годин; 3) виправні роботи на строк до 2 років; 4) обмеження волі на строк до 2 років.

На наш погляд, такі санкції загалом (в цілому) дозволяють досягти мети покарання стосовно осіб, які засуджені за ст. 197 КК України, так як досліджуваний злочин є злочином невеликої тяжкості.

Детальніше розглянемо кожен вид покарання та помилки його призначення, які найчастіше зустрічаються в судовій практиці.

Штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і в межах, встановлених в Особливій частині КК України. Як правильно пише Е.А.Саркісова, штраф є перспективним заходом кримінального покарання, що застосовується за ненасильницькі злочини. Саме тому мабуть і найбільш поширеним, як свідчать матеріали судової практики, видом покарання за злочин, передбачений ст. 197 КК України, є штраф – 59,46 %. При цьому мінімально можливий розмір призначеного штрафу, згідно із ч. 2 ст. 53 КК, є 30 н.м.д.г., що дорівнює 510 грн., а максимум (відповідно до санкції ст. 197 КК) – 50 н.м.д.г., тобто 850 грн.

Однак досить часто суди припускаються поширеної помилки при призначенні даного виду покарання – зазначають лише грошову суму без вказівки на кількість н.м.д.г. Наприклад, Косівським районним судом Івано-Франківської області призначене покарання у вигляді штрафу – 510 грн. (справа № 1-98/10), Перевальський районний суд Луганської області призначив штраф у розмірі 850 грн. (справа № 422/3359/2013-к) та ін.

Крім того, як зазначають деякі вчені, у зв'язку із неправильним обрахуванням н.м.д.г. частину вироків можна вважати помилково обрахованими, оскільки призначене покарання у вигляді штрафу в розмірах 580, 600, 640 та 800 грн. не діляться на 17 без залишку. Приміром, вироком Шевченківського районного суду м. Чернівці громадянину Ф. призначено покарання у вигляді штрафу в сумі 580 грн. (справа № 1-148/11), Путильським районним судом Чернівецької області громадянину було призначений штраф у розмірі 640 грн. (справа № 1-38/2012) та ін.

Є й інші помилки. Зокрема, інколи суди визначають розмір штрафу через вказівку на розмір н.м.д.г., але без перерахунку його у гривні. Гадаємо подібне упущення створює певні труднощі для засудженого.

Та все ж більшість судів правильно призначають даний вид покарання.

Громадські роботи – це вид покарання, який полягає у виконанні засудженим протягом строку, встановленого вироком суду,у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид та характер яких визначають органи місцевого самоврядування. Дане покарання суди призначали у 16,22 % випадків. При цьому найбільш часто це 120 годин громадських робіт. Видається, даний вид покарання є явно недооцінений як захід спрямований на виправлення засудженого та запобігання вчиненню ним нових злочинних діянь, особливо при призначенні покарання за злочин, передбачений ст. 197 КК України.

Виправні роботи – покарання, згідно з яким на засудженого протягом строку, встановленого вироком суду, покладається обов'язок працювати за місцем його роботи певний строк, упродовж якого із заробітку засудженої особи відраховуються певні суми в дохід держави, і, таким чином, змінюють у несприятливий бік правовий стан засудженого. До осіб, які порушили обов'язки щодо зберігання чи охорони чужого майна, виправні роботи майже не застосовуються. За аналізований період його призначили лише один раз!

Обмеження волі – вид покарання, який полягає в триманні засудженого в кримінально-виконавчій установі відкритого типу (виправному центрі) без ізоляції від суспільства, але в умовах здійснення за ним нагляду та обов'язкового залучення до праці. Воно призначалося за аналізований злочин у 21,62 % випадків. Однак судова практика застосування ст. 197 КК наочно свідчить, що в більшості особам призначається покарання без реального його відбування (ст. 49, 75, 76 КК тощо) і лише в 1 випадку особа реально відбувала призначений їй даний вид покарання. Таким чином, подібне покарання є в певній мірі навіть більш м'яким, ніж штраф. А це, як видається, є невиправдано та несправедливо стосовно інших засуджених за аналогічні діяння.

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що проблема призначення покарання за ст. 197 КК України потребує більш глибокого осмислення та подальшого дослідження з метою надання обґрунтованих рекомендацій з приводу правильного застосування законодавства, усунення недоліків та помилок у діяльності судів при розгляді кримінальних проваджень стосовно порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна.

Наливайко Лариса Романівна
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, д.ю.н, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ВЛАДИ ТА ПРАВО ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сучасна демократична правова державність передбачає децентралізацію владних повноважень, поділ влади, політичний плюралізм, доступ громадян до участі в державних і суспільних справах, верховенство закону та рівність усіх перед ним. Визнання владою громадян як рівноправних партнерів, а не тільки як об'єкт політичного маніпулювання, вимагає відкритості й прозорості у відносинах інститутів влади та громадянського суспільства. Процеси розвитку громадянського суспільства та демократії, поза якими неможливе ефективне

державне управління в сучасних умовах, ґрунтуються на досягненні суспільної згоди (солідаризації) та громадянського консенсусу, завдяки яким зміцнюється легітимність влади. Транспарентність – це інструмент, який налаштовує двосторонній політичний зв'язок між державою та громадянським суспільством.

Вирішення актуальних завдань державотворення і правотворення неможливо без постійного діалогу органів влади з громадянами. Відкритість, прозорість порядку формування органів влади, їх діяльності – основа ефективного функціонування демократичної політичної системи, стабільності держави і суспільства. Однак Україна ще тільки стає на шлях забезпечення повної інформаційної відкритості функціонування владних інститутів. Є прогалини в законодавчому регулюванні права громадян на доступ до інформації про діяльність органів публічної влади, у забезпеченні цього права інформаційними та іншими ресурсами, у визначенні критеріїв і меж відкритості органів влади. Деякі з вищезазначених проблем знаходяться у стадії реалізації, вирішення інших тільки починається. Тим не менш, обговорення даних питань, спроби їхнього правового осмислення повинні бути предметом вивчення правової та політичної наук.

Головним і незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України є європейська інтеграція. Євроінтеграційні прагнення України обумовили необхідність реформування системи влади та її адаптації до загальноприйнятих в економічно розвинених країнах засад, що посилило потребу впровадження в діяльність органів державної влади принципів демократизму, серед яких принцип транспарентності (прозорості та відкритості) влади.

Поняття «транспарентність» має іноземне походження. Англійське слово «transparent» перекладається як прозорий, зрозумілий, явний, з французької «transparent» – прозорий. Етимологічно воно утворилось від латинських «trans» – прозорий, наскрізь та «pareo» – бути очевидним. Категорія транспарентності як ознака адміністративної та політичної комунікації між публічною владою та населенням була розроблена в англо-американській соціальній науці, де прозорість перед об'єктом державного управління визначалась поняттям «transparency», а відкритість влади для участі в державному управлінні з боку членів суспільства – поняттям «openness». У сучасній вітчизняній літературі поняття «транспарентність» змістовно поєднало у собі як «прозорість», так і «відкритість», часто ці терміни застосовуються як рівнозначні та вживаються поряд із поняттями «гласність» та «публічність». Найчастіше значення поняття транспарентності пов'язується з інформаційною відкритістю соціальних, економічних та політичних процесів.

Створення демократичної правової держави можливе за наявності ефективної системи інформаційної взаємодії між державою, суспільством і людиною. До того часу, прозорість влади і механізми реалізації відкритості інформації про її діяльність не стануть реальністю, боротьба з корупцією та бюрократизмом

залишиться лише декларацією. Тому практичну значимість має звернення до дослідження різних аспектів реалізації та захисту права громадян на доступ до інформації про діяльність органів влади через аналіз правових основ, а також практики використання цього права громадянами та його забезпечення органами влади. Доступ фізичних та юридичних осіб до інформації про діяльність органів влади є основою здійснення громадського контролю за діяльністю державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських, політичних та інших організацій, а також за станом економіки, екології та інших сфер суспільного інтересу.

Однією з основних функцій громадянського суспільства є створення організаційно-правового механізму постійної участі народу, громадських об'єднань та інших колективів громадян в управлінні справами держави і суспільства, вплив на організацію і формування державного апарату, контроль за його діяльністю. В результаті, взаємодія громадянського суспільства і державної влади, здійснювана шляхом політичної участі, забезпечує здійснення такої важливої функції, як виявлення, формування та реалізація суспільного інтересу.

Основними проблемами в цій сфері є наступні: у відносинах влади і суспільства переважає тип діалогу формальних і неформальних інститутів, при якому домінує нав'язування рішень «згори». Крім того, до сфери державного управління втручаються кримінальні та інші структури; з іншого боку, відсутня зацікавленість органів влади підтримувати постійний діалог з інститутами громадянського суспільства; спостерігається прагнення державних службовців вести такий діалог у режимі «ручного управління», або, того гірше, його ігнорування. У цьому відношенні одним з ефективних методів є розширення сфери відповідальності органів влади за розвиток діалогу з громадянським суспільством і посилення заходів відповідальності державних службовців за інституційну взаємодію влади і суспільства; загострене сприйняття модернізаційних процесів у суспільстві соціальним прошарком середнього класу тощо.

Така постановка питання дозволяє говорити про актуалізацію концепції відкритої держави, заснованої на механізмах демократичної взаємодії держави і суспільства, де контрагентом держави має бути ефективне плюралістичне суспільство.

Відкритість влади – це крок до відкритого суспільства, як найбільш ефективного з усіх точок зору, мінімізація ризиків, пов'язаних з підготовкою та реалізацією владних управлінських рішень великого соціального масштабу, можливість спрогнозувати ймовірні наслідки їх прийняття; надання громадянам можливості успішно підготуватися до очікуваних змін, не надзвичайна, а ініціативна мобілізація суспільних сил на вирішення проблем самого суспільства, синхронізація процесів, що протікають в центрі і на місцях.

Виходячи з вищезазначеного, транспарентність (прозорість) влади можна розглядати як один їх найважливіших механізмів розвитку суспільства. При її досягненні громадянське суспільство може контролювати владу, впливати на політичну ситуацію в країні і виступати в ролі організованої політичної сили суспільства. Лише тоді стане можливою раціональна взаємодія громадянського суспільства і держави на благо суспільства. Водночас існують побоювання, що надмірна відкритість соціальної системи збільшує можливості соціального конструювання контролю в різних сферах та соціальної деконструкції, унаслідок імплозії – взаємопроникнення та змішування структур, категорій та цінностей.

Необхідно усвідомити цінність і роль транспарентності органів державної влади в її конституційно-правовому значенні. На сучасному етапі розвитку Української держави необхідно обґрунтувати власну позицію з низки проблем, пов'язаних з існуванням і розвитком цього політико-правового феномена.

Основними завданнями досліджень в цій сфері є: оцінка стану поточного законодавства про доступ до інформації щодо діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні, аналіз практики застосування цього законодавства, також вироблення підходів щодо удосконалення зазначеного законодавства і правозастосовчої практики.

Виникнення нових потреб у нових типах політичної участі громадян в управлінні державою обумовлює актуальність інституціоналізації діалогу влади і суспільства, розвитку громадянських та політичних інститутів, формування нових ціннісних орієнтацій та очікувань громадян.

Отже, прозорість у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування дає змогу громадянам та їх об'єднанням більш усвідомлено та організовано обстоювати власні інтереси, а рішення влади в такому випадку формуються з урахуванням більш широкого спектра позицій, що існують у суспільстві. Це, у свою чергу, зумовлює суспільну підтримку діяльності влади. Адже перевага відкритої влади, прозорого процесу схвалення рішень полягає в тому, що громадяни так чи інакше стають учасниками вироблення управлінського рішення, а отже, з більшою вірогідністю підтримують його виконання. Коли ж громадяни не розуміють, яким чином з'явилося політичне рішення, наслідки якого вони не вважають сприятливими для себе, вони схильні підозрювати владу у корупції та неефективній роботі.

Всі ці чинники в сукупності зумовили виникнення наукового інтересу до проблеми доступу до інформації про діяльність органів влади та їх транспарентності як надзвичайно актуальної і практично значущої. Право на доступ до інформації є одним із фундаментальних прав в будь-якій правовій демократичній державі. Право на доступ до інформації про діяльність органів влади спрямовано на забезпечення інтересів особистості, пов'язаних з можливістю реалізувати свої права і свободи та участю в справах суспільства і держави.

Новак Роман Васильович
суддя Печерського районного суду м. Києва ФПМК ХНУВС
здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Теремецький Владислав Іванович
ФПМК ХНУВС
к. ю. н.,доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ УГОД

Вагомим кроком на шляху до формування України як демократичної та правової держави є прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), який закріпив чимало прогресивних нововведень, спрямованих на забезпечення реальної правової захищеності особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, зміцнення та розширення процесуальних гарантій прав і свобод особи, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду кримінальних справ.

КПК України вносить суттєві зміни до існуючого порядку кримінального провадження та запроваджує низку нових для вітчизняного законодавства інститутів. Значний інтерес в плані наукового дослідження становлять особливі порядки кримінального провадження, зокрема кримінальне провадження на підставі угод. Запровадження інституту угод у кримінальному судочинстві є проявом диференціації кримінально-процесуальної форми, оптимізація правового регулювання якої назріла вже давно. Проте, у процесі реформування слід враховувати, що спрощення кримінального судочинства може спричинити порушення законності та обмеження прав і свобод особи. Саме тому законодавець зобов'язаний передбачити певні компенсаційні механізми, зокрема у вигляді додаткових процесуальних гарантій.

Відповідно до ст. 468 КПК України у кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод: 1) про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим. Суб'єктний склад угод, можливість ініціювання та порядок переговорів на законодавчому рівні чітко визначений, а тому необхідно враховувати відмінність між поняттями «учасники угод про визнання винуватості або про примирення» та «учасники кримінального провадження», останнє з яких є більш ширшим.

Особливу увагу необхідно звернути на процесуальні наслідки укладення та затвердження таких угод. Зокрема, щодо потерпілого вони полягають в обме-

женні права на оскарження вироку, позбавленні права вимагати в подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення, змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди, а для підозрюваного чи обвинуваченого – в обмеженні права оскарження вироку, відмовівід права на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують. Таким чином, зважаючи на процесуальні наслідки укладення таких угод та необхідність гарантування дотримання прав і свобод особи в процесі узгодження їх умов, потребує дослідження роль суду в кримінальному провадженні на підставі угод.

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Судді при здійсненні правосуддя незалежні та підкоряються лише закону. Незалежність та недоторканість суддів гарантується Конституцією і законами України. Суд – єдиний орган, який здійснює в державі судову владу і тільки йому належить право визнати особу винною у вчиненні злочину і піддати її кримінальному покаранню. Системний аналіз положень КПК України, які регламентують кримінальне провадження на підставі угод, дозволяє зробити висновок щодо повноважень суду. Відповідно до ст. ст. 474–475 КПК України суд перевіряє угоду на відповідність вимогам КПК України і якщо він переконається, що вона може бути затверджена, ухвалюється вирок, яким затверджується угода і призначається узгоджена сторонами міра покарання. Відтак, прийняття додаткових процесуальних рішень, зокрема у формі ухвали, закон не передбачає, а тому єдиним процесуальним інструментом для затвердження угод є вирок.

Згода щодо укладення угоди може бути досягнута як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження, однак у будь-якому випадку повноваження щодо затвердження угод належать виключно суду. Важливою процесуальною гарантією дотримання прав та свобод особи у кримінальному провадженні є закріплений на законодавчому рівні щодо кожного виду угод перелік обставин, які суд зобов'язаний встановити. Зокрема, перед прийняттям рішення про затвердження угоди про примирення суд під час судового засідання повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи цілком він розуміє, що він має такі права:

1) на справедливий судовий розгляд; 2)мовчати, і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення; 3)мати захисника, у тому числі на отримання правової допомоги безоплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно; 4)допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і подати докази, що свідчать на його користь. Важливо також роз'яснити обвинуваченому наслідки укладення та затвердження угод, характер кожного обвинувачення, вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди судом.

Важливою умовою затвердження угоди є її добровільність − угода має відповідати дійсному волевиявленню особи. У такій ситуації визначальна роль

в гарантуванні добровільності та законності угоди покладається на суд, який має ставитися до затвердження угоди не формально, а неупереджено та виконувати всі вимоги кримінально-процесуального законодавства. Саме він зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що її укладення не було добровільним або сторони не примирилися.

Таким чином, роль суду у кримінальному провадженні обмежується його діяльністю щодо перевірки угоди на відповідність вимогам КПК України. Така діяльність суду ґрунтується на засадах верховенства права, законності, неупередженості та змагальності сторін. Норми КПК України не передбачають для суду можливості брати участь в процесі переговорів щодо укладання угод, в тому числі й ініціювати проведення таких переговорів чи впливати будь-яким чином на зміст таких угод. Подібна участь суду може призвести до порушення засад «рівності сторін» або своєрідного балансу рівних можливостей у вирішенні кримінальної справи, що в свою чергу ставить під сумнів його неупередженість та незалежність. Саме тому суд не повинен ні в якому разі брати участь у попередньому обговоренні умов угоди, більш того, він не повинен навіть будь-яким чином натякати сторонам про те, що доцільно було б вирішити справу на підставі укладення угоди.

Осінська Ольга Миколаївна
ФПМК ХНУВС, аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

ПОТЕРПІЛИЙ ЯК УЧАСНИК ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

19 листопада 2012 року набув чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК). Відповідно до його положень у кримінальне процесуальне законодавство України вводиться ряд нових інститутів, покликаних забезпечити надійний захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Правові норми КПК кардинально реформують стадію досудового розслідування, вдосконалюють процедуру судового контролю, суттєво спрощують процедуру оскарження судових рішень, а також передбачають нові процесуальні повноваження потерпілого в кримінальному провадженні.

Зважаючи на такі докорінні зміни, доцільно провести змістовний аналіз норм КПК, які регламентують процесуальне становище потерпілого, в тому числі і під час досудового провадження.

По-перше, КПК визнає потерпілим не тільки фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної та майнової шкоди, а також і юридичну особу, якій завдано майнової шкоди (ст. 55). До введення цієї норми в КПК у науковій літературі вже неодноразово висловлювалася думка щодо необхідності визнання потерпілою як фізичну, так і юридичну особу. Кримінальне процесуальне законодавство Російської Федерації також визначає, що потерпілим від кримінального правопорушення може бути юридична особа, якщо злочином було завдано шкоду її майну і діловій репутації.

По-новому вирішене питання щодо набуття статусу потерпілого близькими родичами чи членами сім'ї, в разі смерті особи, або якщо особа перебуває у стані, який унеможливлює подання нею відповідної заяви внаслідок кримінального правопорушення. КПК передбачає, що в такому випадку потерпілим визнається тільки одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. І лише за відповідним клопотанням на розсуд слідчого, потерпілими можуть бути визнані декілька осіб. Така деталізація цієї норми є позитивною тому, що раніше, в період дії Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року, іноді набути статусу потерпілого з різних причин хотіли всі родичі померлого.

Найбільш суттєвих змін зазнав інститут досудового розслідування. У КПК відсутня стадія порушення кримінальної справи. Цю стадію коректно порівняти з нинішнім внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, оскільки саме з цього і починається кримінальне провадження, а особи набувають певного статусу. Особливо важливим є те, що слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення, про що потерпілому видається документ, що підтверджує прийняття та реєстрацію такої заяви. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. Така норма, по-перше, поставила перепону спробам приховування заяв і повідомлень про злочини. А по-друге, суттєво прискорила процедуру визнання особи потерпілою. З моменту внесення відомостей в реєстр потерпілий уже наділений достатньо широкими можливостями збирати докази й фактично формувати доказову базу. Відтак потерпілий практично відразу має суттєвий арсенал прав для обстоювання своїх інтересів.

Новою у кримінальному процесуальному законодавстві (ч. 7 ст. 55 КПК) є норма про те, що якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена до кримінального провадження як свідок.

Заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення можуть бути як усними, так і письмовими. Значно полегшує подання заяв те, що їх форма не

визначена, а отже особа має можливість подати заяву в будь-якій формі і жодна посадова особа правоохоронного органу не може відмовити в її прийнятті.

Не менш важливим є суттєве розширення прав потерпілого, за рахунок чого його правовий статус набуває подальшого зміцнення. Ст. 56 КПК детально регламентує права потерпілого, розподіливши їх на три групи: права під час кримінального провадження; права під час досудового провадження; права під час судового провадження в будь-якій інстанції. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Так, потерпілий отримав право збирати докази та подавати їх слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК потерпілий має право застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Однак щодо цього права у нього є певні обмеження. Так слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити йому застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини.

Згідно з п. 10 ст. 56 КПК потерпілий також має право на відшкодування завданої кримінальним правопорушення шкоди. Новелою є те, що така шкода може компенсуватися потерпілому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом (ч. 3 ст. 127 КПК). Така норма створює реальні умови для того, щоб правовий механізм відшкодування шкоди потерпілому державою став дієвим та ефективним. Ч. 4 ст. 56 КПК передбачає також право потерпілого на всіх стадіях кримінального провадження примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення.

Таким чином, надання потерпілому такого широкого кола прав створить додаткові умови захисту ним своїх прав та законних інтересів.

Погребняк Наталія Сергіївна
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, молодший науковий співробітник лабораторії європейського права та порівняльного правознавства

РОЛЬ АПАРАТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПАРЛАМЕНТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ

Для забезпечення прав людини міжнародною спільнотою введено в обіг категорію «принцип верховенство права», яка є фундаментальною основою прав

людини, універсальним правовим принципом у подоланні розбіжностей, імперативом поведінки кожного. Останнім часом підвищився інтерес науковців і практиків в силу багатогранності та невичерпності цього поняття. Зміст вказаного керівного начала проголошено преамбулою Загальної декларації прав людини: «Права людини мають охоронятися силою верховенства права, аби людина не була змушена вдаватися, як до останнього засобу, до повстання проти тиранії та гноблення».

Обрана тематика є актуальною з огляду на події «Арабської весни» 2011 р., які активізували: вплив парламентів на політичне життя країн світу та демократичне середовище їх існування; виникнення нових форм партисипативної демократії (демократії прямої участі), громадський тиск на легіслатури в напрямку реалізації спільної законотворчості, посилення контрольної функції парламенту, ефективнішій підзвітності законодавців та урядовців. Ці виклики мають наслідком реформування і апарату парламенту, підвищення його ролі у процесі реформування парламенту в умовах адаптації правових систем до потреб збалансованого цивілізаційного розвитку.

У забезпеченні парламентом реалізації принципу верховенства права Апарат Верховної Ради України (далі – Апарат) має виходити з розуміння рівності кожного перед законом; обмеження влади держави джерелом захисту кожного – законом; мінімальних стандартів для кожної правової системи тощо. Аналізуючи зв'язок між людиною і принципом верховенства права, професор Піренбум з Оксфорду відмічає, що «права без верховенства права є більш позбавленими життя обіцянками на папері, аніж дійсністю». Експерт з міжнародних прав людини Палати Громад парламенту Великобританії Анжела Патрік доповнює, що права людини співвідносяться з принципом верховенства права також через баланс відповідності національним і міжнародним стандартам прав людини, кореляцію з принципом «розподілу влад».

Роль апарату парламенту у забезпеченні парламентом реалізації основоположного принципу верховенства права проявляється, зокрема, у належній реалізації експертної, аналітичної функцій, функції правового забезпечення. У цьому аспекті важлива злагоджена безперебійна робота структурних підрозділів допоміжної інституції на основі вертикальної та горизонтальної координації між функціонально і організаційно підпорядкованими та компетенційно рівноправними структурними утвореннями допоміжної інституції. Так, спеціалісти Головного юридичного управління Апарату надають висновки на законопроекти на відповідність їх національному законодавству та міжнародному праву, стандартам верховенства права. Оціночна діяльність має включати критерії: загальності і публічності, об'єктивності і незалежності, точності і послідовності, стабільності і реалістичності, відсутності зворотної дії та можливості звернення до суду тощо. У цьому аспекті важливо організувати роботу конкретного управління як на основі підпорядкування підрозділів, які входять до складу самостійного структурного утворення, так і на основі погодження і взаємодії з іншими паралельними структурами у складі Апарату. Крім того, важлива взаємодія допоміжної інституції легіслатури із секретаріатом уряду. Адже неупереджена об'єктивна інформація є основою врегулювання суспільних відносин та стабільної дії майбутнього виконуваного закону, який перш ніж буде ухвалений у сесійній залі колегіального органу, має пройти «фільтрацію» через Апарат. Тому принцип верховенства права є важливим інструментом реординаційного зв'язку у системі «легіслатура – апарат» для відсіювання парламентарями за рекомендаціями Апарату недосконалих законів.

Роль парламенту в утвердженні прав людини надзвичайно важлива. Адже основоположним суб'єктом у вирішенні проблеми забезпечення механізму реалізації прав людини є законодавчий орган країни. Так, для реалізації і забезпечення права на життя необхідне відповідне законодавство, створення парламентських чи підзвітних їм структур, до функцій яких входить і забезпечення прав людини (комітети, спеціальні слідчі комісії, омбудсман). Парламенти різних країн мають комітети з прав людини, але кожен член законодавчого органу, працівник його апарату має пам'ятати про права людини. На жаль, проблема законотворчого процесу заключається у низькому рівні врахування висновків комітетів у роботі парламенту. Комітет Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України постійно проводить роботу з удосконалення організації Апарату. Зокрема, пропонується у пояснювальній записці до законопроекту вказувати відповідність його міжнародним стандартам прав людини. Проводяться семінари, тренінги зі службовцями Апарату, помічниками народних депутатів України, у тому числі за участі іноземних фахівців. Вестмінстерськимконсорціумомпідготовленокнигу «Human Rights and Parliaments: Handbook for members and staff».

Досить вагома роль міжнародних організацій у забезпеченні Верховною Радою України дотримання прав людини, яка виражається у реалізації спільних проектів та співпраці з Апаратом. Серед них: Програма «Зміцнення підготовки кадрів в Апараті Верховної Ради України» (діяла до 31.03.2013 р.), Громадська організація «Центр європейської інтеграції» (створена і зареєстрована в 2006 р.), ГО «Центр Політичних Студій та Аналітики» (заснована у 2005 р.), Громадянський рух «Чесно» (термін закінчення дії проекту – 2017 р.), Створення першої в Україні серії підручників та навчальних посібників з питань теорії парламентаризму та парламентської діяльності (дата закінчення проекту – 31 грудня 2014 р.), Координатор проектів ОБСЄ в Україні (діє у новій формі з 1999 р., до цього – у формі Місії з 1994 р.), Проект USAID «Програма сприяння парламенту України: Програма розвитку законотворчої політики» (ПСП – II) – заснована та підтримувалася Агентством США з міжнародного розвитку з 1994 р. до 31 липня 2013 р.)

Необхідність забезпечення прав людини обумовлена потребами стрімкого розвитку глобалізаційних процесів та збереження цілісності цивілізаційної системи. Країни світу, розуміючи відповідальність за безпеку кожного у людському просторі, продовжують йти транзитивним шляхом реалістичного гаранту-

вання прав і свобод людини і громадянина. З цією метою при представницьких органах утворюються спеціальні органи. Зовсім свіжим прикладом є законодавчий орган Уганди. В результаті співпраці парламенту цієї країни з Вестмінстерським консорціумом (TWC), партнерами Міжнародної асоціації юристів (IBA) та Фондом правозахисних ініціатив (FHRI) значно підвищилася роль парламенту у реалізації принципу верховенства права, дотриманні міжнародних стандартів прав людини і громадянина: у складі колегіального органу утворено спеціальний комітет з прав людини. Відповідно його діяльність обслуговує апарат, до складу якого мають входити спеціалісти у сфері забезпечення прав людини. Як бачимо, емерджентна система (парламент та її апарат) набуває нових властивостей в умовах адаптації правової системи до потреб міжнародного розвитку, зберігаючи свою цілісність в загальній системі буття людської цивілізації. Очевидно, одним із елементів збалансованості національних правових систем в аспекті реалізації принципу верховенства права є інституціональний розвиток загальнодержавної представницької законодавчої структури в цілому та її апарату зокрема.

Сьогодні актуальним є питання економічного забезпечення реалізації прав людини, їх захисту. У зв'язку з цим надзвичайно важливо реалізувати судову реформу. У цьому напрямку ефективними є комітетські слухання. Заслуговує на увагу позиція Анжели Патрік про те, що захист прав людини не є чимось ефемерним. І роль Апарату – допомогти парламентарям краще розібратися у розмаїтті думок і позицій. Комітети парламентів – це корисні майданчики для обговорення, які допомагають розглянути питання предметно, сфокусовано, проаналізувати діяльність уряду, інших органів публічної влади з метою дотримання прав людини. Слід нормативно врегулювати фінансово-економічні питання, ніж витрачати бюджетні кошти на конкретні відшкодування. Важливе значення в аспекті забезпечення прав людини має відкритість членів парламентів до сприйняття інформації у формі брифінгів, семінарів за участі академіків, професорів; інформативних зустрічей.

Україна має забезпечити приведення національного законодавства до міжнародних стандартів з прав людини. Проблема у тому, що окремий підрозділ не в стані забезпечити перевірку на відповідність законопроекту міжнародним стандартам прав людини. Тому це є обов'язком і суб'єктів законодавчої ініціативи. Заслуговує на увагу і світовий досвід дії механізму альтернативних звітів (вносяться громадськими організаціями), при цьому комітети перевіряють достовірність цієї інформації. Проте громадськість не визначає кінцеву думку комітету. В Україні така практика тільки розвивається. У цьому аспекті пріоритетною є аполітичність працівників (керівників) Апарату, мінімізація політичного впливу при розробці законопроекту. Позитивним прикладом у напрямку забезпечення виконання законів по захисту прав людини, зокрема, є робота квазісудового органу у складі адміністративної юстиції Болгарії. Заслуговує на увагу робота Спільного комітету з прав людини Великобританії у напрямку ефективності виконання закону (так звана робота на неупередженість).

Саннікова М.В.
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, науковий співробітник, к. ю. н.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ

Минулого 2012 року було відзначено п'ятнадцяту річницю ратифікації Європейської Хартії місцевого самоврядування (далі – Хартія) – одного з найважливіших документів, реалізація положень якого є обов'язковою для усіх держав-членів Ради Європи. Варто зазначити, що відповідно до пункту 1 статті 12 частини II Хартії держава, котра її ратифікує, повинна взяти на себе зобов'язання щодо виконання щонайменше її 20 пунктів. Більше того, Україною Хартія була ратифікована у повному обсязі, не обмежуючись дозволеним мінімумом.

Не зважаючи на значимість цього документу, його офіційний переклад з'явився лише декількома роками пізніше і, як неодноразово підкреслюється у юридичній літературі, не є належним чином опрацьованим і точним, що тягне за собою значні складності у застосуванні на практиці. Досить шокуючим є той факт, що на сьогодні ані фахівці, які працюють у органах місцевого самоврядування, ані пересічні громадяни належним чином не проінформовані щодо основних положень Хартії та наслідків її ратифікації.

Одним із факторів, що стримує поступ місцевого самоврядування до світових процесів глобалізації і становлення європейського правового простору зокрема, виступає відсутність належного законодавчого закріплення процесу зближення систем джерел права. Така ситуація видається незрозумілою, оскільки місцеве самоврядування виступає одним із центральних елементів механізму правової системи суспільства, відкриває значні перспективи розвитку активної громадянської позиції учасників суспільних відносин.

В сучасній юридичній науці для позначення процесів входження України до Європейського правового простору, що врегульовані зазначеними документами, досить часто вживаються такі терміни, як «гармонізація», «апроксимація», «наближення». Що ж стосується чинного законодавства, то в ньому йдеться виключно про адаптацію (зближення) законодавства, під якою розуміється процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з актами законодавства ЄС. Терміном «гармонізація (приведення у відповідність)» називається процес приведення національних стандартів у відповідність із стандартами ЄС.

Однією із причин зазначеного вище плюралізму думок щодо визначення процесу зближення законодавства України та ЄС уявляється розуміння правової

системи України в контексті входження до Європейського правового простору з точки зору і вузького, підходів одночасно. Крім того, ряд вчених досліджує зазначену проблематику, виходячи з термінів, які вживаються законодавцем. Також варто зазначити, що процес зближення охоплює не лише системи законодавства, як це визначено відповідними правовстановлюючими актами. В Україні і ЄС функціонують різні системи джерел права, а тому, відповідно і різні форми їх зовнішнього виразу. В процесі європейської правової інтеграції вітчизняна правова система має сприймати нормотворчі традиції ЄС, де до джерел права поряд з іншими належать регламенти, директиви тощо. В зв'язку з цим уявляється за доцільне говорити не лише про зближення законодавства, а розглядати зближення саме систем джерел права, оскільки джерела права є більш фундаментальною ґрунтовною категорією юридичної науки і концепції правової системи зокрема.

Аналіз зазначених правових явищ у процесі взаємодії з іншими елементами правової системи дає змогу стверджувати, що застосування юридичною наукою терміну «гармонізація» для позначення процесу зближення законодавства України та ЄС є не досить виправданим, оскільки гармонізація як процес передбачає взаємні активні дії на шляху до спільної мети. У нашому ж випадку активні дії у формі розробок та внесення змін до чинного законодавства є більшою мірою завданням нашої держави як одного з аспектів процесу європейської правової інтеграції. Застосування терміну «гармонізація» уявляється виправданим, якщо йдеться про його розуміння як синоніму, одного з варіантів перекладу терміну «зближення», який використовується чинним законодавством у двосторонніх відносинах між Україною та ЄС. Доцільність і наукова обґрунтованість застосування законодавцем саме цього терміну також викликає ряд запитань, проте, в силу набрання чинності відповідними правовстановлюючими актами постає проблема уже не формулювання понять, а інтерпретації використаних законодавцем термінів.

Найбільш доцільним уявляється термін «апроксимація» як характеристика юридичної сутності процесів приведення у відповідність норм чинного законодавства до положень міжнародних актів згідно з зобов'язаннями, які взяла на себе Україна відповідно до зазначених міжнародних документів. Він найбільш повно відбиває юридичну сутність як власне самого процесу розвитку правової системи України в умовах становлення Європейського правового простору з точки зору вузького розуміння правової системи.

Таким чином, розвиток місцевого самоврядування в умовах реалізації конституційної реформи України потребує якісних методологічних засад, серед яких центральною має стати апроксимація національного законодавства відповідно до міжнародно-правових зобов'язань, одним з яких і виступає Європейська Хартія місцевого самоврядування.

Слінько Тетяна Миколаївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н.,
доцент кафедри конституційного права України

ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Проблема інформаційної відкритості у діяльності органів публічної влади активізувалась у зв'язку з проведенням конституційної реформи в Україні. Сучасні дослідники конституціоналізму (Ю.Тодика, О. Скрипнюк, Ю. Барабаш, В. Колісник, В. Федоренко, В. Речицький С. Серьогіна, В. Серьогін, А. Селіванов, та ін.) визнають, що найголовнішим призначенням конституції є обмеження державної влади, що передбачає встановлення прозорих і зрозумілих принципів будь-якої владної діяльності. При цьому свобода думки, слова, вільного одержання і поширення інформації логічно потрапляє в правовий простір, звільнений від політичного чи адміністративного контролю. Сучасні реалії диктують необхідність подальшого поліпшення інформування громадськості, висвітлення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій і рухів. Це досить істотне питання яке має важливе значення для політичного виховання громадян, підвищення їх політичної культури, а також залучення їх не до мітингової і вулично-плакатної, а до свідомої політичної творчості. А також сприяє правовій орієнтації громадян шляхом розповсюдження правової інформації, яка впливає на поведінку суб'єктів правовідносин, формує їх правосвідомість, мобілізує на активну участь у державному і суспільному житті.

Відкритість та гласність є невід'ємною рисою демократії, індикатором її рівня у суспільстві, необхідною умовою забезпечення передбачених Конституцією України прав громадян на інформацію, участь в управлінні державними справами. Відкритість та прозорість у діяльності органів державної владита органів місцевого самоврядування, як би не відрізнялися в різних країнах законодавчі та інструментальні аспекти підходу до цієї проблеми, всюди базується на об'єднуючому, цивілізаційному фундаменті соціальної потреби суспільства у повноцінному інформаційному обміні і на соціальній відповідальності тих, хто беруть участь у процесі за його результат. Результатом є доступ громадянина до інформації та доступ інформації до громадянина. Насамперед, соціально значущої інформації, що допомагає жити, орієнтуватися в новому середовищі, максимально можливою мірою реалізовувати свої інтереси, права і свободи.

Доступ громадян до правової інформації органів публічної влади, особливо у сфері діяльності органів державної виконавчої влади, є важливою гарантією правової держави, оскільки ця влада наділена особливими, владними повноважен-

нями та несе відповідальність перед суспільством щодо вирішення життєво важливих питань, яка дозволяє громадянам отримувати адекватне уявлення та формувати критичні судження про стан українського суспільства, про позицію і дії органів публічної влади, підвищувати дієвість та ефективність громадського контролю за їх діяльністю. Відкритість правової інформації в цій сфері складає основу громадського контролю за прийнятими рішеннями органів публічної влади, у тому числі у таких сферах як: економіка, соціальні гарантії, екологія та інші.

Аналіз сучасного стану забезпечення доступу громадян до публічної інформації свідчить про те, що сьогодні все ще існує багато труднощів у сфері дотримання цього права, а також про відсутність будь-яких зрушень у бік більшої інформаційної відкритості української влади. Подією, яка продемонструвала неготовність щодо прийняття парадигми відкритості стало Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частини першої, другої статті 32, частини другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012. Зокрема, у своєму рішенні Конституційний Суд зазначає: «Системний аналіз частини першої, другої статті 24, частини першої статті 32 Конституції України дає підстави … вважати, що реалізація права на недоторканість особистого і сімейного життя гарантується кожній особі незалежно від статі, політичних, майнових, соціальних, мовних та інших ознак, а також статусу публічної особи, зокрема державного службовця, державного чи громадського діяча, який відіграє певну роль у політичній, економічній, соціальній, культурній або іншій сфері державного та суспільного життя». При тлумаченні вищевказаних конституційних статей Конституційний Суд України вдався до неприпустимого розширеного тлумачення принципу заборони дискримінації, який добре відомий європейському законодавству.

Одним із факторів, що ускладнює доступ до публічної інформації є неправомірне віднесення інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування до службової інформації. Так, ознайомлення з переліком службової інформації, затвердженим центральними органами виконавчої влади, а також Конституційним Судом України дозволяє стверджувати, що цей перелік не відповідає вимогам ч. 2 ст. 6 та ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації». Для прикладу, Конституційний Суд України до переліку службової інформації відніс: конституційні подання та звернення, науково-експертні висновки. Такий підхід не відповідає ст. 9 Закону, оскільки подання та звернення, науково-експертні висновки взагалі не можуть належати до категорії службової інформації, а також є порушенням ч. 7 ст. 6 цього Закону та міжнародних стандартів, оскільки доступ повинен обмежуватися щодо інформації, а не до документу в цілому. На думку фахівців у сфері доступу до інформації, віднесення цієї інформації до службової суперечить парадигмі відкритості та додатково є сигналом для інших органів влади щодо необов'язковості виконання положень Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Крім того, віднесення подань та звернень до службової інформації не узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, зокрема, з рішенням у справі «Tarsasag A Szabadsagjogokert» проти Угорщини, в якій мова йшла про відмову Конституційним Судом Угорщини у наданні конституційного подання на інформаційний запит.

Разом з тим, дослідження щодо впровадження закону про доступ, проведені низькою громадських організацій, та висновки експертів, свідчать про відсутність суттєвих зрушень в бік більшої відкритості української влади. Так, за даними Українського незалежного центру політичних досліджень закон про доступ до публічної інформації виконується центральними органами виконавчої влади тільки на 50 %. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування не повністю виконують вимогу щодо оприлюднення інформації про свою діяльність (в тому числі через мережу Інтернет). Громадяни переважно можуть отримати інформацію через інформаційний запит, але не можуть повноцінно це зробити через офіційний сайт органу або реєстр публічної інформації.

Підсумовуючи викладене необхідно зазначити, що Українська держава є посттоталітарною державою, а тому, на думку фахівців, підвищено вразливою до рецидивів будь-яких квазіцензурних обмежень стосовно свободи інформації, думки і слова. Не можна не відзначити, що в Україні робляться спроби знайти законодавче й практичне вирішення проблем, пов'язаних із гарантуванням права громадянина на вільне вираження своїх думок і переконань, свободи слова, свободи інформації, права на доступ до інформації. Процес реформування інформаційної сфери в Україні набув організований характер під загальною назвою «медіареформи».Говорячи про радикальні зміни, які відбулися в сфері свободи слова, свободи інформації, доступу до інформації, масс-медій можна стверджувати, що український контекст має як певні особливості, так і загальні риси, характерні для всіх посттоталітарних держав. Право на свободу слова є базовою цінністю конституціоналізму, яка може бути реалізована тільки в умовах демократичного режиму, зацікавленого в прояві різноманіття думок і при якому неприйнятні необґрунтовані її обмеження. Ефективна реалізація зазначених громадянських прав можлива за умови створення сприятливого правового середовища для їхнього розвитку, встановлення верховенства права, поряд із формуванням сприятливої, прозорої й передбачуваної політичної бази й системи регулювання, що враховує національні особливості, необхідно для створення орієнтованого на інтереси людей інформаційного суспільства.

Таким чином, хоча Україна й докладає певних зусиль щодо удосконалення власного законодавства у сфері інформаційних відносин, але суттєвої модернізації і втілення європейських стандартів потребують більшість нормативно – правових актів в сфері інформаційного законодавства. Основними напрямками забезпечення відкритості та прозорості у діяльності органів публічної влади має стати: впровадження новітніх інформаційних технологій; моніторинг процесів та оцінка результатів; підвищення відкритості, «прозорості» системи державної

служби, її «чутливості» щодо потреб громадян, тобто додати діяльності органів виконавчої влади максимально публічного характеру. Діяльність державних органів, організацій і підприємств, громадських об'єднань і посадових осіб повинна здійснюватися на принципах інформаційної відкритості, що виражається у доступності для громадян інформації, що представляє суспільний інтерес або зачіпає особисті інтереси громадян. Без доступу громадян до державної інформації їх право на свободу в державі не може бути здійснено – а тоді громадянська свобода стає фікцією, держава відчужується, стає чужою для своїх громадян – нація автомізується. Відповідно, підтримання інформаційної відкритості державних органів та забезпечення права на доступ до державної інформації складає конституційний обов'язок кожної посадової та службової особи у державі. Невиконання цього обов'язку може дорівнюватися посяганню на засади держави, що може призвести до негативних наслідків.

Соловей Галина Василівна
ФПМК ХНУВС, аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін

ЩОДО ДЕЯКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) ввів у кримінальне судочинство України такого суб'єкта процесу, як слідчий суддя, повноваження якого охоплюють забезпечення додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина в досудовому провадженні.

Інститут слідчого судді відомий як романо-германській, так і англо-саксонській системам права. Для правової сім'ї загального права характерно те, що слідчий суддя не втручається в досудове розслідування кримінального провадження, а здійснює свої функції лише на стадії її «віддання до суду» (наприклад США, Великобританія). Водночас у континентальній системі права слідчий суддя наділений досить широкими повноваження щодо вирішення різних процесуальних питань у досудовому провадженні (наприклад, Франція, Бельгія, Німеччина).

Слідчий суддя повинен здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 4, ч. 5 ст. 10ч. 6 ст. 100, ч. 2 ст. 144 ч. 2 ст. 148, ч. 2 ст. 154, ч. 2 ст. 159, ч. 2 ст. 170, ч. 4 ст. 176, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237 чинного КПК України.

Водночас у ст. 308 чинного КПК України вказано, що підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржувати прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування. Прокурор вищого рівня в свою чергу зобов'язаний розглянути скаргу протягом трьох днів після її подання і у випадку наявності підстав для її задоволення надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій. Утім, вищевказана стаття є своєрідним винятком із встановленого ст. 306 чинного КПК України загального правила оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого та прокурора на досудовому розслідуванні, зокрема, у частині визначення уповноваженого на розгляд таких скарг суб'єкта. Так, у ст. 306 чинного КПК України зазначено, що скарги на всі рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора повинен розглядати слідчий суддя місцевого суду.

Аналізуючи статті 303 та 306 чинного КПК України, вбачаться певна неузгодженість між ними. Так, предмет оскарження згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 є бездіяльність слідчого, прокурора у формі нездійснення процесуальних дій, які вони зобов'язані були вчинити у визначені законом строки. Однак законодавець не врахував те, що не вчинення процесуальних дій у встановлений строк перебуває у прямій залежності від питання недотримання розумних строків. Разом з цим, під поняттям розумності строків досудового провадження слід розуміти те, що саме ці строки не можуть перевищувати передбачені законом строки виконання певних процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень (ст. 28 чинного КПК України).

Таким чином, у статтях 303, 306 і 308 чинного КПК України встановлено різну процедуру оскарження відносно одного й того ж предмета, також визначено різні суб'єкти оскарження та розгляду скарг. Тому доцільно внести зміни в ст. 308 чинного КПК України, вказавши, що тільки слідчий суддя має право розглядати заяви щодо недотримання розумних строків у досудовому провадженні. Так, як чинний КПК України ввів інститут слідчого судді, який, по-перше, здійснює судові функції в досудовому розслідуванні, по-друге, забезпечує процесуальну рівноправність між сторонами обвинувачення та захисту, по-третє, сприяє реалізації засади змагальності сторін у досудовому розслідуванні, то потрібно, щоб саме слідчий суддя мав право розглядати питання щодо порушення розумних строків на цій стадії кримінального провадження.

Обмеження права людини на розслідування справи в межах розумних строків є досить суттєвим нехтуванням основних прав і свобод особи. Відповідно до Конвенції, кожна особа має право на розгляд справи стосовно неї в розумні строки (ч. 1 ст. 6). Дотримання строків досудового розслідування є невід'ємною частиною гарантування прав та законних інтересів людини та громадянина. Так, як слідчий суддя повинен здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 чинного КПК України), то і він має бути наділений правом розглядати скарги від потерпілого, підозрюваного та обвинуваченого щодо порушення їхніх законних прав щодо недотримання розумних строків у досудовому розслідуванні.

За результатами розгляду таких скарг слідчий суддя повинен прийняти одне із таких рішень:

1) про задоволення скарги та надання відповідному слідчому, прокурору обов'язкових для виконання вказівок щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень;

2) про відмову в задоволенні скарги, якщо слідчий суддя встановить, що розумні строки не було порушено.

Таким чином, таке нововведення в чинний КПК України розширить дію засади змагальності сторін у досудовому розслідуванні, надасть можливість тільки слідчому судді вирішувати питання про недотримання розумних строків у досудовому провадженні, збереже баланс інтересів учасників кримінального процесу та процесуальну рівноправність між сторонами обвинувачення та захисту.

Сьоміна Валентина Анатоліївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к. ю. н., доцент кафедри адміністративного права

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Проблема прав людини і громадянина в цілому, а в сфері публічно-правових відносин, зокрема, має місце не лише на національному рівні, свідченням тому Декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року тощо.

Запровадження в Україні адміністративного судочинства, окремого процесуального механізму захисту прав, свобод та інтересів осіб у спорі із суб'єктом наділеним владними повноваженнями, свідчить про те, що в суспільстві відбуваються кардинальні зміни вбік розбудови нашої держави як правової, як держави, в котрій інтереси особи передують інтересам держави.

Порядок здійснення адміністративного судочинства врегульовано Кодексом адміністративного судочинства України (далі КАС).

Необхідною умовою реалізації права на захист, гарантією доступу до правосуддя та забезпечення справедливого розгляду справи є закріплення в КАС принципів адміністративного судочинства. До принципів в науці висувається ряд вимог. Основною серед них А.Т. Боннер називає повноту, а С.І. Котюргін високий ступінь узагальненості. Це означає, що всі вимоги, які складають зміст принципу, виражаються в більшості процесуальних дій. З цим важко не погодитись, оскільки саме втілення принципів у судочинство надає йому якості правосуддя.

Особливим принципом, властивим лише адміністративному судочинству, є принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Його запровадження пов'язано із природою відносин з яких виникає спір, що вирішується за правилами КАС. Такі відносини є нерівними, оскільки одна із сторін є суб'єкт наділений владними повноваженнями. Уникнути такої нерівності під час судового розгляду адміністративної справи і дозволяє впроваджений законодавцем принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі.

При розгляді справи адміністративної юрисдикції на суд через принцип офіційності покладено обов'язок ужити всіх передбачених законом заходів, необхідних для з'ясування обставин у справі, в тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи (частини 4 та 5 ст. 11 КАС). Реалізація цього обов'язку гарантується наданням суду права тимчасово вилучати докази, витребувані судом і не подані без поважних причин, для їх дослідження (ст. 271 КАС).

Суд самостійно приймає рішення щодо звільнення обставини, яка визнається сторонами, від доказування. Визнання стороною в суді обставин, якими друга сторона обґрунтовує свої вимоги чи заперечення, не є для суду обов'язковим. (ч. 3 ст. 72, ч. 2 ст. 76 КАС).

Суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб (частина 2 ст. 11 КАС)

За ініціативою суду особі може бути призначено перекладача, за умов, що суд дійде висновку про неспроможність оплати такої послуги самою особою (ст. 68 КАС).

За згодою позивача, суд може допустити заміну первинного позивача або відповідача належним, у разі, що це не потягне зміну підсудності адміністративної справи (ст. 52 КАС).

Специфічною ознакою адміністративного судочинства є те, що у справах про протиправність рішень, дій, бездіяльності суб'єкта владних повноважень тягар доказування покладається на відповідача, який згідно з ч. 2 ст. 71 КАС повинен надати суду матеріали, що свідчать про правомірність його діяльності. Таким чином, вимоги позивача вважаються правомірними, доки протилежна сторона не доведе інше.

Однак зауважимо, що запровадження презумпції вини суб'єкта владних повноважень не звільняє позивача від обов'язку надати суду на підтвердження своїх вимог наявні докази.

Враховуючи викладене можемо стверджувати, що адміністративний суд не є пасивним спостерігачем за тим, що подають особи, які беруть участь у справі, на обґрунтування своїх вимог. Тягар збору доказів лежить не лише на сторонах.

Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі, який властивий лише адміністративному судочинству, полягає в активній ролі суду під час розгляду і вирішення справи. Активна позиція адміністративного суду пронизує усі стадії судового процесу.

Терела Галина Василівна
ВНЗ Укоопспілки«Полтавський університет економіки і торгівлі», доцент кафедри правознавства

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСПЕКЦІЙ ПРАЦІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ

Правове забезпечення реформування органів нагляду і контролю за додержанням трудового законодавства загалом та Державної інспекції України з питань праці як її центральної ланки, зокрема, потребує постійного оновлення та вдосконалення з метою побудови оптимальної системи захисту прав найманих працівників.

Міжнародна практика свідчить, що важлива роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері зайнятості належить національним інспекціям праці, які виступають одним із головних елементів системи забезпечення дотримання трудового законодавства. При цьому особливо слід підкреслити важливість функцій інспекторів праці як агентів з контролю і правозастосування та, одночасно, як дослідників і координаторів тих процесів, які відбуваються у сфері найманої праці.

За основу виділення чотирьох систем інспекцій праці, які функціонують у різних країнах світу беруть два найістотніші критерії: по-перше, обсяг повноважень, по-друге, метод управління їх діяльністю (централізований чи децентралізований).

Так звана загальна модель поширена у Франції, Іспанії, Португалії, Японії. Свою назву вона отримала завдяки наділенню інспекцій широким колом повноважень, які включають поряд із наглядом за безпекою та гігієною праці контроль за додержанням трудового законодавства, а саме: умов праці мігрантів, правильністю нарахування зарплати та соціальних виплат, сприяння у вирішенні трудових конфліктів тощо.Інспекції праці в країнах загальної моделі підзвітні безпосередньо державним міністерствам, водночас мають регіональну і муніципальну структури. Результативність та ефективність наданих такими інспекціями послуг є досить високою.

Спектр повноважень, якими наділені інспекції англо-скандинавської моделі (Великобританія, Ісландія, Нова Зеландія, Бельгія, Італія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія) є дещо вужчим. Інспекції здійснюють нагляд за дотриманням законодавства щодо безпеки та гігієни праці, а також приймають участь у регулюванні лише загальних умов роботи. Зокрема,коло питань, з якими можна звернутися до Інспекції праці Служби з трудових відносин Нової Зеландії, є досить обмеженим, – оскаржити можливо тільки недодержання вимог законодавства про неробочі та святкові дні, лікарняні, відпустки, відрахування із заробітної плати або мінімальної оплати праці. Інспекції англо-скандинавської моделі підзвітні двостороннім або тристороннім радам чи комісіям, або ж через такі органи, –міністерствам. Відтак, соціальне партнерство інспекцій із представниками роботодавців та профспілок є їх істотною ознакою.

Федеральна модель традиційно виокремлюється за ознакою розподілу повноважень між регіонами і центром. Характерною рисою такої моделі є належність до компетенції інспекцій, як правило, не лише здійснення контролю за безпекою праці, але й за додержанням законодавства про робочий час та про охорону праці. Інспекції делегують функції центральних органів влади регіональним. Така модель з урахуванням місцевих традицій поширена в Австрії, Бразилії, Канаді, Німеччині, Індії, Швейцарії, США, Росії. Так, до компетенції Національного управління з трудових відносин США, створеного у 1935 р., входить розгляд скарг профспілок і робітників на дії підприємців та прийняття законів у сфері праці.

Модель спеціальних і об’єднаних інспекцій характерна для багатьох країн, у яких поряд з основними функціонують спеціалізовані інспекції або інші служби, які мають галузеве або технічне спрямування. Зокрема, в Україні створена ціла сітка державних органів нагляду та контролю за додержанням законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, а саме: Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України, Державна інспекція ядерного регулювання України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна санітарно-епідеміологічна служба України. Основна роль у здійсненні нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю належить Державній інспекції України з питань праці, яка входить до системи органів виконавчої влади і здійснює свою діяльність відповідно до Положення, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 386/2011. Держпраці стала правонаступником Державного департаменту нагляду за додержанням законодавства про працю, що мав статус урядового органу державного управління. Якщо департамент здійснював державний нагляд за додержанням законодавства про працю (крім питань охорони праці), то Держпраці, що набула статусу центрального органу виконавчої влади, стала мати більш широкі повноваження, включаючи і здійснення державного нагляду та контролю за охороною праці.

Слід відзначити, що такі зміни правового статусу Державної інспекції з питань праці були здійснені законодавцем, у тому числі, із урахуванням іноземного досвіду та міжнародних стандартів. Із чотирьох вищезгаданих моделей систем інспекцій праці найкраще зарекомендували себе інспекції загальної моделі, наділені широкими повноваженнями як у сфері нагляду за законодавством про працю, так і про охорону праці. Після багатьох років експериментувань у сфері

пошуку дієвих механізмів контролю за додержанням трудового законодавства міжнародною спільнотою були вироблені спільні принципи, з яких двома найважливішими стали запобігання та інтеграція. Міжнародна конференція, присвячена органам контролю за додержанням трудового законодавства, яка проходила у Люксембурзі 9-11 березня 2005 року, ухвалила Остаточні висновки «Єднання понад розбіжності: про необхідність створення інтегрованої системи інспекції праці», у яких рекомендувала державам-членам МОП розробити національні плани дій зі створення відповідних інспекцій, до відання яких має відноситися не лише контроль у сфері охорони праці, але й таких питань, як забезпечення рівноправності працівників, захист прав трудящих-мігрантів, неповнолітніх, жінок, осіб похилого віку тощо.

Принагідно варто зазначити, що сам термін «інспекція праці» закріпився у світовій практиці з прийняттям у 1947 р. Конвенції Міжнародної організації праці № 81 «Про інспекцію праці в промисловості і торгівлі», яку ратифікували понад 130 держав-членів МОП і яку Міжнародна конференція праці включила до десяти найважливіших конвенцій. 8 вересня 2004 р.Законом № 1985-IV Україна ратифікувала Конвенцію № 81, а Законом № 1986-IV– Конвенцію № 129 «Про інспекцію праці в сільському господарстві» і тим самим зобов'язалась мати систему інспекцій праці, до повноважень яких належить не лише забезпечення дотримання трудового законодавства, але й охорони праці.

Не зважаючи на отримання ширших повноважень, ефективність діяльності Державної інспекції України з питань праці залишається недостатньою. Як зазначається у звіті Рахункової палати України, за рік наглядом за додержанням трудового законодавства охоплюється лише близько 5 % із понад 1 млн. роботодавців. Причина такого стану речей, насамперед, полягає у тому, що гранична чисельність працівників не дозволяє забезпечити ефективне виконання поставлених завдань. Так, на регіональному рівні на одного інспектора праці припадає в середньому 14 427 суб'єктів господарювання при річному нормативі – 60, що у 240 разів перевищує встановлені норми. Наразі у Держпраці працюють 916 інспекторів при потребі у понад 4 тисячі. Для порівняння, у Естонії в середньому один інспектор працює з розрахунку на 4,5 тис. населення, в Румунії – на 7 тисяч, Словаччині – на понад 12 тисяч, Польщі – на 14 тисяч. В Україні один інспектор праці припадає на понад 49 тисяч населення. Тому проведення тільки адміністративної інтеграції без наділення інспекцій відповідними ресурсами не призведе до очікуваних результатів.

Крім того, на сучасному ринку праці, що характеризується, на жаль, непоодинокими порушеннями роботодавцями трудового законодавства, актуальним видається необхідність зміщення акценту діяльності інспекцій на запобіжну, а точніше профілактичну функцію. Необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності інспекцій праці зумовлюється також недосконалістю взаємодії між різними уповноваженими органами державного нагляду й контролю у сфері праці з метою більш чіткого розмежування їх повноважень.

Таким чином, в Україні створена Державна інспекція України з питань праці зі значним колом повноважень щодо здійснення нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю. Водночас, актуальним залишається завдання щодо подальшого розширення її компетенції з метою набуття того дійсно інтегрованого характеру, який передбачений конвенціями МОП № 81 та № 129 і найкраще зарекомендував себе у зарубіжній практиці. Це в свою чергу стане належним підґрунтям для наступного офіційного приєднання України до інших міжнародних угод з питань праці.

Тітко Іван Андрійович
Полтавський юридичний інститут НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», к. ю. н., асистент кафедри правосуддя

УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ З МНОЖИННІСТЮ УЧАСНИКІВ НА СТОРОНІ ПОТЕРПІЛОГО

Відповідно до ч. 8 ст. 469 КПК передбачено, що у разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими. При цьому, як вказує Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ, укладається одна угода, у якій може бути зазначено різні вимоги потерпілих до підозрюваного, обвинуваченого щодо розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строку її відшкодування чи переліку дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний вчинити щодо потерпілого (потерпілих), але обов'язково має бути зазначено про узгоджене між сторонами (усіма потерпілими та підозрюваним, обвинуваченим) покарання, їх згоду на призначення такого покарання або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням.

Тобто, іншими словами, у випадку множинності потерпілих між ними і підозрюваним укладається угода про примирення, де стороною спільно виступають усі потерпілі. Дана законодавча конструкція на перший погляд є цілком логічною і послідовною. Проте, факт множинності суб'єктів на одній стороні, а також позиція ВССУ згідно з якою угодою стосовно різних потерпілих можуть бути закріплені різні умови щодо розміру, шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строку та форм її відшкодування, дає можливість змоделювати ситуацію в якій за результатами виконання засудженим угоди будуть задоволені інтереси не всіх потерпілих, якими вона була підписана. При цьому, відповідно до ч. 1 ст. 476 КПК у разі невиконання угоди про примирення потерпілий вправі звер-

нутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. У зв'язку із цим виникає низка логічних запитань:

– чи може один з потерпілих, який підписав угоду разом з іншими, проте положення угоди щодо якого не були виконані, звернутися з вимогою про скасування такої угоди?

– як в даній ситуації бути з інтересами інших потерпілих, умови угоди щодо яких на цей момент ще також не виконані, проте які не бажають її скасування?

– чи не порушуються фактом скасування угоди за зверненням потерпілого щодо якого положення угоди не виконані, інтереси потерпілих, яким шкода вже відшкодована?

– як бути із зобов'язаннями, які обвинувачений вже виконав щодо окремих потерпілих (зокрема й у тому випадку, коли після скасування угоди, та проведення судового розгляду за загальною процедурою обвинувачений буде виправданий)?

– чи може факт часткового виконання угоди (виконання її щодо окремих потерпілих) розцінюватися як визнання особою вини?

На наш погляд, доволі складно (а швидше за все неможливо) надати на поставлені запитання логічні та взаємоузгоджені відповіді, у рамках передбаченої чинним законодавством конструкції укладення угоди про примирення з множинністю суб'єктного складу на потерпілій стороні. Розв'язання даного випадку, власне як і будь-якої проблемної ситуації, передбачає принаймні два виходи: (а) цілком відмовитися від укладення угод про примирення у разі якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення; (б) здійснити нормативне коригування даного інституту, спрямоване на згладжування гострих кутів та усунення наявних невідповідностей.

Вбачається, що перший напрямок є деструктивним, оскільки виключить можливість застосовувати угоду про примирення в значній частині кримінальних провадження. Тож, більш доцільно спробувати розробити та законодавчо закріпити таку конструкцію укладення даного типу угод, яка або (1) виключатиме (чи принаймні мінімізуватиме) виникнення конфлікту приватних інтересів на стадії виконання угоди, що характеризується множинністю суб'єктів на одній зі сторін, або (2) передбачатиме регламентацію діяльності державних органів по розв'язанню питань, що виникають при частковому виконанні підозрюваним (обвинуваченим) положень угоди про примирення, укладеної з кількома потерпілими.

Спробуємо проаналізувати можливі варіанти, вказавши на їх переваги та недоліки, та, шляхом виключення, знайти найбільш оптимальне рішення.

Безумовно, можна запропонувати, щоб як укладення так і скасування угоди здійснювалось лише за умови спільності позиції усіх потерпілих. Проте у даному випадку, якщо одні потерпілі вже отримали компенсацію і задоволені результатом, а інші – ні, шанси досягнення згоди між такими потерпілими у питанні ініціації скасування вироку на підставі угоди рівні нулю.

Також не вбачається можливості реалізувати інтереси потерпілих, щодо яких не виконано умови угоди, через механізм державного примусу. Річ у тім, що відмінною є правова природа вироку винесеного за класичною процедурою, та вироку, яким затверджена угода. Якщо йдеться про вирок суду, ухвалений у загальному порядку, то він є актом правосуддя в якому виражений публічний інтерес – воля держави, і реалізація такого вироку забезпечується через відповідні державно-владні механізми примусу, зокрема через примусове виконання судового рішення у частині майнових зобов'язань органами Державної виконавчої служби. Що ж стосується вироку, винесеного на підставі угоди, то такий вирок носить лише посвідчувальний характер щодо позицій, досягнутих сторонами в укладеній угоді. Правова природа такого вироку у певному розумінні є тотожною правовій природі нотаріального посвідчення цивільно-правового договору: держава засвідчує факт договірних відносин між приватними особами, але при цьому не бере на себе обов'язку змушувати учасників такого договору до його виконання (увімкнення державно-владних механізмів можливе лише після розгляду спору з приводу невиконання договірних відносин у судовому порядку).

Ще одним можливим (проте сумнівним с позиції оптимальності) може бути варіант закріплення законодавчого положення, яке дозволятиме укладати угоду про примирення між підозрюваним (обвинуваченим) і кількома потерпілими лише за умови, що на момент укладення такої угоди підозрюваний (обвинувачений) вже виконав усі зобов'язання щодо кожного з потерпілих. Даний підхід, з одного боку, усуне можливість постановки у майбутньому питання про скасування вироку, яким затверджена угоди, у зв'язку з невиконанням такої угоди (не повним виконанням), проте з іншого – позбавить багатьох підозрюваних (обвинувачених) можливості укладення угоди про примирення, зважаючи на неможливість швидкого та одночасного задоволення вимог усіх потерпілих.

Вбачається, що з урахуванням значної кількості та різноманіття питань, які виникають у ситуації часткового виконання засудженим угоди про примирення, укладеної з кількома потерпілими, знайти єдиний знаменник для запобігання усім можливим проявам конфлікту приватних інтересів не видається можливим. Тож, на наш погляд, доцільніше зосередитися на пошуку підходів до законодавчої регламентації алгоритму діяльності державних органів по розв'язанню питань, що виникають при частковому виконанні засудженим положень угоди про примирення, укладеної з кількома потерпілими. При цьому, вважаємо за потрібне, взяти в якості відправних, наступні положення, що відображають правову природу угод у кримінальному процесі та цивільному праві[1]:

(1) концепція угод у кримінальному процесі не передбачає можливості часткового її виконання, а відтак незадоволення передбачених угодою про примирення вимог окремих потерпілих має розцінюватися як невиконання угоди в цілому;

(2) скасування угоди відповідно до підходів цивільного права призводить до двосторонньої реституції – повернення сторін до початкового стану.

[1] Оскільки природа угод у кримінальному процесі бере свій початок з цивільно правових засад договірного права.

Зважаючи на вказане, на перший погляд, логічним видається запропонувати наступний шлях: разом зі скасуванням вироку, яким була затверджена угода, суд має вирішувати питання про реституцію сторін, зокрема повернення потерпілими, щодо яких умови угоди були виконані, усього отриманого за даної угодою. Проте, з іншого боку, слід пам'ятати, що в ході загального розгляду провадження після скасування вироку, яким була затверджена угода, потерпілими може бути поданий цивільний позов, у разі задоволення якого знову виникне питання про передання засудженим грошових коштів на користь потерпілих. Описану ситуацію складно назвати такою, що сприяє стабільності у правовідносинах, відтак, на наш погляд, вирішення питання про взаєморозрахунки потерпілих і обвинуваченого доцільніше перенести на етап прийняття остаточного судового рішення у даному провадженні. Тож, пропонуємо закріпити на рівні закону, що у разі скасування вироку укладеного на підставі угоди про примирення, суд у вироку ухваленому за результатами подальшого судового розгляду має вирішити питання щодо майна або грошових коштів, які бути передані одному чи кільком потерпілим в межах виконання скасованої угоди про примирення, наступним чином:

(а) зарахувати повністю або частково як виконання майнових зобов'язань засудженого перед потерпілим, встановлених результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні;

(б) зобов'язати потерпілого повернути майно або грошові кошти, що бути йому передані в межах виконання скасованої угоди про примирення у випадку відмови у задоволенні цивільного позову або ухвалення виправдувального вироку за відсутністю події кримінального правопорушення;

(в) зобов'язати потерпілого частково повернути майно або грошові кошти, що бути йому передані в межах виконання скасованої угоди про примирення, у разі якщо сума задоволеного за результатами розгляду цивільного позову є меншою ніж вартість матеріальних благ, що були передані на виконання угоди.

Уварова Олена Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к. ю. н., асистент кафедри теорії держави і права

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ПРАВА В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Вважається, що наукові положення, які здобувають загальне визнання з боку юридичної спільноти, формують собою правову доктрину. Втім, більш обґрунтованим видається підхід, який називає критерієм «доктринальності» не тільки таку визнаність, але й «націленість на безпосереднє використання на практиці». Більше того, як вказує С. І. Максимов, «універсальні вчення набувають доктринального характеру лише тоді, коли вони застосовуються для вирішення того чи іншого правового питання».

З цієї точки зору представляє не тільки практичний, але й науковий інтерес аналіз судової практики України з метою встановлення сприйнятих нею положень юридичної науки як критерію їх доктринального характеру.

Так, зокрема, звернення до актів вищих судових інстанцій України дозволив виявити такі тенденції звернення до категорії «верховенство права» при вирішенні конкретних юридичних спорів:

1. Переважно формальне посилання судових інстанцій на принцип верховенства права. Досить часто звернення суду до принципу верховенства права відбувається суто із метою навести додаткову аргументацію своєї правової позиції за умов достатності норми права і створює враження штучності подібних посилань. Такий стан речей, на перший погляд, не завдає шкоди. І навіть більше: можна було б говорити про те, що самим фактом згадування такого принципу в тексті свого рішення суд формує позитивне ставлення до системи здійснення правосуддя, виказує свою повагу до принципу верховенства права. Але вказана мета не досягається, якщо принцип верховенства права кожного разу постає перед очима учасників судового розгляду тільки як формула, яка не впливає на вирішення справи по суті і згадування якої стає лише певним звичним ритуалом, даниною моді.

2. У тих випадках, коли судові інстанції не тільки включають посилання на принцип верховенства права до тексту судового рішення, але й розкривають його зміст (як правило, через звернення до однієї з вимог принципу верховенства права: передбачуваності і визначеності правового регулювання, якості закону, обов'язковості виконання судового рішення, заборона піддавати сумніву остаточне судове рішення, доступу особи до незалежного, неупередженого суду, провадження в якому відповідає вимогам справедливого судового розгляду, орган державної влади не має права посилатися на брак коштів на виправдання неспроможності виконати судове рішення про виплату боргу тощо), вони уникають необхідності викладення власних міркувань щодо розуміння принципу верховенства права. В переважній більшості випадків суди обмежуються цитуванням рішень Європейського Суду з прав людини.

3.Найбільшу небезпеку становлять випадки, коли через звернення до принципу верховенства права суди намагаються обґрунтувати можливість відмови органами виконавчої влади або державними органами із спеціальним статусом в окремих ситуаціях від дотримання принципу законності;

4. Можна відзначити лише декілька правових позицій, що сформовані судами України на підставі принципу верховенства права і дійсно свідчать про його сприймання судами України як такого, що відіграє регулятивну роль. Так, зокрема, посиланням на принцип верховенства права Верховним Судом України було обґрунтовано можливість оскарження рішень третейських судів особами, які не є сторонами третейської угоди і учасниками третейського розгляду. Ще одним прикладом стало обґрунтування можливості безпосереднього звернення до суду

з метою захисту своїх прав в умовах недостатньої визначеності законодавства. Так, в одній зі справ Верховний Суд України дійшов висновку, що «оскільки законом не визначено форму пред'явлення відповідної вимоги покупця, останній може здійснити своє право будь-яким шляхом: як шляхом звернення до боржника з претензією, листом, телеграмою тощо, так і шляхом пред'явлення через суд вимоги у визначеній законом процесуальній формі формі позову. Обмеження заявників у праві на судовий захист шляхом відмови у задоволенні позову за відсутності доказів попереднього їх звернення до продавця з вимогами, оформленими в інший спосіб, ніж позов (відмінними від нього), фактично буде призводити до порушення принципів верховенства права, доступності судового захисту, суперечити положенням ч. 2 ст. 124 Конституції України тапозиції Конституційного Суду України в рішенні від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002(справа про досудове врегулювання спорів), згідно з якою вирішення правових спорів у межах досудових процедур є правом, а не обов'язком особи, яка потребує такого захисту».

Отже, аналіз судової практики України свідчить, що суди, навіть на рівні вищих судових інстанцій, переважно обмежуються тільки формальним посиланням на принцип верховенства права, коли звернення до нього не впливає на вирішення справи по суті. В окремих справах суди звертаються до практики Європейського Суду з прав людини, в якій розкриваються ті чи інші вимоги, що виводяться із змісту принципу верховенства права, проте на самостійне формулювання відповідних вимог, які б доповнили характеристику змісту верховенства права не наважуються. Справи, в яких звернення до принципу верховенства права мало вирішальне значення, є поодинокими прикладами. Більш представленими в судовій практиці України є рішення судів, в яких принцип верховенства права всупереч своїй суті використовується для обґрунтування можливості відступу від принципу законності в діяльності органів публічної влади. Такий стан речей призводить до недовіри суспільства до системи здійснення правосуддя, що, в свою чергу, робить неможливим утвердження принципу верховенства права в державі.

Шутова Ольга Сергіївна
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України,
Сектор муніципального права та місцевого самоврядування, молодший науковий співробітник

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО НАДАННЯ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Повноцінний розвиток міста, його соціальна та економічна цілісність, залежать в першу чергу від наявності певних ресурсів, включаючи усю сукупність

фінансових, матеріальних та нематеріальних можливостей територіальної громади, розпорядження якими віднесене до компетенції місцевих органів влади. Завдяки податковим надходженням і складається основна частина доходів бюджету, чим забезпечує можливість фінансового впливу на економіку через його видаткову частину.

Задля повноцінного функціонування держава гарантує органам місцевого самоврядування необхідну дохідну базу, достатню для забезпечення відповідної територіальної громади певним обсягом послуг на рівні мінімальних соціальних потреб. У Податковому кодексі передбачені повноваження місцевих органів влади щодо впливу на формування дохідної бази місцевих бюджетів, можливість визначати ставки місцевих податків, надавати пільги, що у свою чергу може виступати, як один із видів інструментів регіональної політики.

В цьому аспекті, наділення органів місцевого самоврядування повноваженнями щодо застосування податкових звільнень є цілком обґрунтованим і логічним кроком на шляху демократизації суспільства та підвищення значущості регіонів. Податковий кодекс України, в п. 30.5 ст. 30 зазначає, що податкові пільги, порядок та підстави їх надання встановлюються з урахуванням вимог законодавства України про захист економічної конкуренції виключно Податковим кодексом України, рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, прийнятими відповідно до цього кодексу.

Слід однак зауважити, що як і у такому випадку застосування даної практики призводило і призводить до проблем у розмежуванні компетенції суб'єктів владних повноважень при встановленні податкових пільг з місцевих та загальнодержавних податків і зборів. Так, ст. 9 Податкового кодексу України визначає, що до загальнодержавних податків та зборів віднесено лише ті, які встановлено Верховною Радою України та справляння яких є обов'язковим на всій території України, визначаючи при цьому їх вичерпний перелік. Однак, часто до загальнодержавних податків та зборів відносять податки та збори, які надходять виключно до Державного бюджету. Але п. 9.3 вже згадуваної ст. 9 ПК України наголошує на тому, що цей аспект не є предметом регулювання Податкового кодексу. Досить слушним у цьому випадку є посилання на те, що зарахування (надходження) коштів від сплати загальнодержавних податків та зборів здійснюється відповідно до бюджетного законодавства.

Що ж стосується місцевих податків та зборів, то слід навести позицію розробників ПК України, яка полягає в тому, що залежно від компетенції органу, який вводить відповідний податок чи збір на території певної територіальної громади, податки та збори складають підсистему загальнодержавних та підсистему місцевих. До останніх відносяться податки й збори, перелік яких встановлюється Верховною Радою України та які вводяться в дію місцевими радами й діють на території відповідних територіальних громад. Місцеві податки та збори і встановлюються місцевими радами, і зараховуються до місцевих бюджетів. Водночас загальнодержавні податки та збори, які встановлюються Верхо-

вною Радою України, не мають такої однозначної бюджетної спрямованості. П. 10.3 та 10.4 статті 10 ПК України закріплює чіткий владний припис стосовно того, що місцевими радами обов'язково повинні бути введені податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності. Інші ж два збори можуть бути введені чи ні – вирішуватиме відповідна рада.

Далі, аналізуючи компетенцію органів місцевого самоврядування щодо застосування податкових звільнень слід звернутися до змісту ст. 12 ПК України яка визначає співвідношення та обсяг повноважень Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільських, селищних та міських рад щодо податків та зборів. Зокрема, п. 12.2 зазначеної статті встановлює, що до повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим з-поміж іншого належить визначення розміру і надання додаткових податкових пільг у межах сум, що надходять до бюджету Автономної Республіки Крим відповідно до статті 69 Бюджетного кодексу України.

При цьому не дозволяється сільським, селищним, міським радам встановлювати індивідуальні пільгові ставки місцевих податків та зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків та зборів. Як бачимо, зазначена норма також не вирішує проблему розмежування компетенції суб'єктів владних повноважень при встановленні податкових пільг з місцевих та загальнодержавних податків і зборів. Певної ясності додає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», відповідно до п. 28 ст. 26 якого прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку відноситься до виключної компетенція сільських, селищних, міських рад.

Таким чином, виходячи із логіки законодавства на перший погляд може здатися, що нібито і не має жодних суперечностей стосовно розподілу повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування щодо встановлення податкових пільг. Тобто, в сукупності ПК України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» дає розуміння того, що встановлювати податкові звільнення стосовно місцевих податків та зборів може виключно орган місцевого самоврядування. При цьому, однозначно не виключається можливість встановлення податкових звільнень органами місцевого самоврядування щодо тих загальнодержавних податків та зборів, які стягуються до місцевих бюджетів частково. Детальна регламентація процедурі надання податкових пільг вкрай необхідна, по-перше, через відсутність прогалин у законодавстві може скластися така ситуація, яка дозволить лобіювати інтереси одних платників податків всупереч іншим. А по-друге, територіальні податкові пільги та компетенцію місцевих органів щодо їх застосування є дуже потужним засобом регіональної політики, що на даний час є актуальним та вкрай необхідним способом регіонального розвитку.

Deshko Lyudmyla Nikolaevna
Donetsk National University,
Associate Professor of the Constitutional and
International Law Department

CONSTITUTIONAL CLAIM AS THE NATIONAL REMEDY

According to Art. 55 of the Constitution of Ukraine the human and citizens rights and freedoms are protected by the court. The judicial system of Ukraine consists of General Jurisdiction Courts and the Constitutional Jurisdiction Court. Guarantee of the right for fair trial is the right to an effective remedy. Everyone has the right to apply for protection of the rights and freedoms to the relevant international judicial institutions or to the relevant international organizations, member or which Ukraine is, after exhausting of all domestic remedies.

At the same time, in its pilot judgment against Ukraine the European Court of Human Rights stated that the legal system of Ukraine has no effective remedies despite of the fact that there exist court decisions with a clear call to the Government to take the necessary action to resolve this issue.

In national legal literature the issue of appellation to the Constitutional Court as the necessary condition of exhaustion of all domestic remedies has controversial nature. To resolve this question is necessary from the practical point of view: it determines the beginning of the six-month period since the date of the final decision that was taken on national level, provided by the European Convention for the appeal to the European Court of Human Rights.

The foregoing shows the relevance and appropriateness of the chosen research topic.

European Court of Human Rights in the case «Remly vs France» pointed out that the Rule of Prior Exhaustion of Local Remedies was introduced specifically to protect domestic law. The purpose of this provision is to allow the contracting parties the opportunity to prevent or correct the violation, in which they may be guilty, before prosecution for these violations will be subject to review by the Court. The Rule of Prior Exhaustion of Local Remedies cannot be applied automatically and is not absolute: checking its compliance, it is necessary to take into account all the circumstances of the case.

The decision on the admissibility of individual applications in the «Grishankova and Grishankov vs. Latvia», the Court stated that in cases where the national legislation contested in general, and when the national legal system allows rules contestationin the Constitutional Court, the constitutional claim is an effective remedy of protection.

Annals of the European Court of Human Rights practice, relevant international organizations, in which Ukraine participates, the experience of foreign countries, scientists' viewpoints can reach the following conclusions:

1. If subject of the complaint is a violation of constitutional rights and freedoms of everyone as a whole (national legislation contested), the powers of the Constitutional Court of Ukraine should be given to protect them as well as incorporate them into the subject of consideration by the Constitutional Court of Ukraine. Accordingly, this appeal should be recognized domestic remedy which must be exhausted.

2. Asking for the protection of the rights and freedoms of human and citizen in a General Jurisdiction Courts should happen if the applicant contested the specific actions that violate the Convention.

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Арабчук Анна Ігорівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 5 група

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФУНКЦІЯХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇН

Створення належних умов для реалізації прав і свобод людини і громадянина можливе лише в умовах демократичної правової держави, коли кожному гарантується дотримання його прав і законних інтересів. Ключову роль в цьому процесі відіграють органи державної влади, метою існування яких є забезпечення законності, верховенства права та захист прав людини.

Роль органів державної влади в забезпеченні дотримання та захисту прав людини досліджували такі науковці, як М. І. Козюбра, А. М. Колодій, Т. В. Маляренко, А. Ю. Олійник, В. Ф. Погорілко, М. В. Руденко, М. Д. Савенко, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, Ю. С. Шемшученко та інші.

Конституція України містить положення, відповідно до яких права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України).

Серед органів державної влади центральне місце в забезпеченні прав людини посідає Верховна Рада України.

Згідно зі ст. 75 Конституції України, Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні, який через реалізацію своїх функцій визначає зміст, спрямованість, межі забезпечення прав людини іншими органами державної влади. На сьогоднішній день до основних функцій парламенту відносять законодавчу, представницьку, контрольну, бюджетну, фінансову, зовнішньополітичну та установчу функції, серед яких пріоритетними в контексті забезпечення прав людини є законодавча та установча.

Законодавча функція парламенту полягає у закріпленні на рівні закону прав людини, оскільки ст. 92 Основного закону встановлює, що виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина.

Згідно зі статтею 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Імплементуючи в національне законодавство норми міжнародного права, Верховна Рада не лише визнає та впроваджує в Україні

міжнародні стандарти в сфері захисту прав людини, а й вдосконалює діючий в Україні механізм їх реалізації.

Не менш важливою функцією Верховної Ради є установча, яка полягає у тому, що парламент бере участь у формуванні інших органів державної влади, власних внутрішньопарламентських структур, які здійснюють забезпечення прав людини (тобто, опосередковано впливає на їх захист).

Одним із таких проявів забезпечення прав людини в контексті установчої функції парламенту є створення в Україні конституційного інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Останній наділений *значними повноваженнями щодо проваджень та перевірок, у тому числі з власної ініціативи для виявлення випадків порушень прав людини та здійснення постійного моніторингу за станом дотримання прав і свобод людини та правом ініціювати обов'язкові для розгляду подання з викладенням рекомендацій щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємств, установ організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами*

Отже, забезпеченню прав людини у функціях Верховної Ради України приділяється значна увага. Забезпечення прав людини відбувається шляхом реалізації законодавчої та установчої функцій парламенту. Шляхом реалізації законодавчої функції відбувається встановлення та імплементація відповідних норм, які визначають окремі права та механізм їх захисту. Шляхом реалізації установчої функції відбувається формування суб'єктів, які реалізують механізм забезпечення прав людини.

Науковий керівник:к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Буженінов Євген Едуардович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 3 група

МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Конституція України офіційно проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Держава зобов'язана проявляти активність у забезпеченні прав людини, у створенні матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для найповнішого використання людиною своїх прав і свобод.

Реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності.

У Конституції України знайшла своє відображення і система органів, що покликана забезпечувати реалізацію прав людини.

Розглянемо роль місцевих державних адміністрацій у механізмі реалізації прав и свобод людини в Україні, а також можливі шляхи вирішення проблем, які пов'язані з діяльністю останніх у забезпеченні прав і свобод громадян.

Діяльність місцевих державних адміністрацій щодо забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина закріплюється на конституційному рівні та поточним законодавством. Відповідно до Конституції України місцеві державні адміністрації зобов'язані забезпечувати на відповідній території додержання прав і свобод громадян (ст. 119). Закон України від 9 квітня 1999 року «Про місцеві державні адміністрації» закріплює їх повноваження у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Місцеві державні адміністрації є найнижчою ланкою органів виконавчої влади, що найбільш наближені до народу. Від ефективності їхньої роботи залежить реальний стан забезпечення прав і свобод людини. Але їх діяльність далека від бажаного про що свідчить недовіра громадян до влади, відсутність діалогу та партнерства між ними.

Україною за роки незалежності зроблені певні кроки дозабезпечення прав і свобод людини. Основні напрями державної політики в галузі прав людини затвердженні Постановою Верховної Ради Україні від 17 червня 1999 року №57-XIV «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» які є основою законотворчої діяльності в сфері прав і основних свобод людини.

Чималу роль в утвердженні і забезпеченні прав людини і громадянина відіграє впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні, згідно з якою метою реформування місцевих органів виконавчої влади у тому числі є: спрямування їх діяльності на забезпечення реалізації прав і свобод громадян, розширення видів державних (управлінських) послуг та підвищення їх якості; принципи ефективності, відкритості та доброчесності в роботі органів виконавчої влади; відповідальність органів виконавчої влади, їх посадових осіб за свої рішення, дії чи бездіяльність перед громадянами, права яких були порушені; запровадження механізму контролю за функціонуванням виконавчої влади з боку суспільства.

Якщо припустити, що відповідальність за ефективність забезпечення прав та свобод людини місцевими державними адміністраціями несуть не тільки вони але і самі громадяни, то в таких умовах необхідно вимагати забезпечення тісного зв'язку між ними. Забезпечити ефективність такої взаємодії вимагає наявність механізму, який передбачає прозорість функціонування місцевих державних адміністрацій та їх зв'язок з громадянами.

На мою думку, для цілковитого й ефективного забезпечення прав та свобод людини необхідно вибудовування діалогу та ефективної взаємодії органів виконавчої влади, у тому числі місцевих державних адміністрацій, з інститутами

громадянського суспільства на принципах співпраці, партнерства та взаємної відповідальності.

Інститути громадянського суспільства повинні визнаватися органами місцевої влади як основні канали участі, через які можуть бути представлені інтереси громадян. У свою чергу останні повинні забезпечити прозорість та підзвітність своїх дій, надаючи інформацію про свою діяльність як органам владі, так і громадянам.

Інструментами співпраці влади та громадськості на місцевому рівні є: громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади; консультації з громадськістю; громадські ради та інш. Однак законодавство не передбачає обов'язковості врахування результатів громадської експертизи та рекомендації громадської раді безпосередньо при прийнятті владних рішень.

Велике значення у питаннях забезпечення на відповідній території виконання Конституції і законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади, забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян має дієва взаємодія місцевих державних адміністрацій з органами прокуратури, іншими правоохоронними органами, яка допоможе окреслити найбільш важливі питання спільної роботи щодо захисту громадян від злочинних посягань, збереження їх життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки.

Крім того посилення державного контролю, покладеного на місцеві державні адміністрації у тому числі за охороною праці та своєчасною і не нижче визначеного державою мінімального розміру оплатою праці, використанням та охороною земель, інших природних ресурсів, охороною пам'яток історії та культури, діяльністю забудовників та інш. дієво забезпечить на відповідній території додержання прав і свобод громадян.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри конституційного права України імені Ярослава Мудрого» *Г. В. Берченко.*

Васько Владислав Андрійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 1 курс, 4 група

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Прокуратура України у межах конституційно визначених функцій здійснює нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами у всіх без винятку сферах життєдіяльності суспільства. Українські науковці відзначають пріоритетність охорони прав і свобод у галузі прокурорського нагляду за дотриманням і застосуванням законів, та зауважують, що згадана функція є найбільш результативною і правомірною формою контролю з боку держави у сфері забезпечення законності охорони прав і свобод громадян.

Розкриваючи зміст прокурорського нагляду, слід мати на увазі, що в Україні на перше місце в діяльності органів державної влади виступає охорона прав та свобод громадян. У нашій державі діє колосальна кількість державно– владних суб'єктів, уповноважених реалізовувати захист особистих прав та свобод громадян, серед яких важливе місце займають органи прокуратури. Відповідно до статті 4 Закону України «Про прокуратуру» *«діяльність органів прокуратури спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань: гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина...»* Таким чином даний закон закріпив, за прокуратурою України здійснення нагляду за дотриманням визначених чинним законодавством особистих прав і свобод громадян. При цьому, одним з головних положень діяльності прокуратури встановлено захист у межах своєї компетенції прав і свобод громадян на засадах їх рівності перед законом, незалежно від національного чи соціального походження, мови, освіти, ставлення до релігії, політичних переконань, службового чи майнового стану та інших ознак.

Насамперед перед тим як з'ясовувати особливості прокурорського нагляду за дотриманням громадянських прав та свобод, варто встановити, які ж саме права громадян до них відносяться. Конституція України визначає такі особисті права: на вільний розвиток особистості; на життя; на повагу людської гідності; на свободу і особисту недоторканність; на недоторканність житла; на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції; на невтручання в особисте і сімейне життя; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право на вільний в'їзд в Україну і виїзд з України; на свободу думки і слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання.

Визначені права є непорушними та вимагають особливого захисту з боку органів державної влади. Для того щоб уповноважені органи своєчасно та в повній мірі виконували покладені на них завдання з охорони громадянських прав, необхідно забезпечити належний контроль та нагляд за їх діяльністю, а також можливість застосування до них певних заходів примусового характеру.

Як ми вже зазначили одним з таких органів, метою якого є нагляд за дотриманням органами державної влади та їх посадовими особами, іншими фізичними та юридичними особами особистих прав громадян, є прокуратура України. На неї покладене завдання з охорони гарантованих Конституцією, іншими за-

конами України та міжнародними правовими актами особистих прав і свобод людини та громадянина, вона реалізує шляхом здійснення нагляду за діяльністю всіх суб'єктів, які можуть порушити такі права. Отже, прокурорський нагляд – це специфічна діяльність державних органів прокуратури, яка здійснюється від імені України та полягає в перевірці точності додержання Конституції України і виконання законів, які діють на її території. Тобто органи прокуратури повинні здійснювати постійне спостереження за тим, щоб органи державної влади їх посадові особи приймали нормативно-правові акти в чіткій відповідності до Конституції та Законів України, а також не обмежуючи і громадянські права. Крім того, органи державної влади повинні здійснювати свою повсякденну діяльність не порушуючи вказаних прав.

Таким чином, прокурорський нагляд охоплює весь комплекс прав і свобод громадян, установлених Конституцією України. Відповідно до повноважень прокуратури відносяться покладені на неї завдання з охорони гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами особистих прав і свобод людини та громадянина. Реалізуючи дані повноваження прокуратура України зможе досягти неухильного додержання громадянських прав і свобод громадян як суб'єктами владних повноважень, так іншими суб'єктами, а також своєчасного скасування незаконних правових актів та притягнення винних осіб до відповідальності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Р. Дашковська.*

Волощук Ігор Володимирович
Міжнародний гуманітарний університет, здобувач кафедри теорії та історії держави і права

УПОВНОВАЖЕНИЙ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬНИЙ ОРГАН ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ДИТИНИ

Одним із найважливіших завдань сучасної України, як соціальної правової та демократичної держави, є захист прав дитини. Ставлення до дітей, повага до їхньої людської гідності, рівень захищеності прав та інтересів дитини, повно відображають рівень гуманності й толерантності суспільства.

Конституція України визначає, що діти в нашій країні мають ті самі конституційні права, що й усі громадяни, зокрема право на життя, достатній життєвий

рівень, охорону здоров'я, освіту, житло, медичну допомогу та медичне страхування, безпечне і здорове довкілля тощо. Забезпечення прав дітей є пріоритетом держави, за порушення прав дитини встановлена більш посилена відповідальність, за будь-яке насильство над дитиною, її експлуатацію передбачено відповідальність за законом. Стаття 52 Основного Закону проголошує: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним». Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на державу. Крім матеріального закріплення прав і свобод, у Конституції України закладено правові засади конституційної системи захисту прав і свобод людини, яка включає систему судів України як центральну ланку в системі захисту прав людини, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародні судові та інші органи, членом або учасницею яких є Україна.

Відповідно до ст.101 Конституції України,Уповноважений з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. При цьому йдеться про весь спектр прав та свобод людини (особисті, громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні) і про всі категорії носіїв цих прав та свобод, зокрема дітей. Створення в Україні конституційної інституції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини стало новацією в державно-правовій системі захисту прав і свобод людини, включаючи права дитини.

Згідно зі ст.21 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», кожен може без обмежень і перешкод звернутися до Уповноваженого у порядку, передбаченому чинним законодавством. При зверненні до Уповноваженого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Це право повною мірою стосується і дітей.

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. При цьому «втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб у діяльність Уповноваженого забороняється».

Для здійснення повноважень щодо захисту прав дитини Уповноважений наділений широким спектром повноважень, зокрема: невідкладного прийому посадовими особами, безперешкодного відвідання органів влади, присутності на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Колегії прокуратури, інших колегіальних органів; направляти у відповідні органи влади акти реагування Уповноваженого. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, посадові та службові особи, до яких звертається Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним.

Уповноважений з прав людини є незалежним конституційним контрольним субсидіарним органом позасудового захисту прав дитини відповідно до Конвенції ООН про права дитини. Повноваження Уповноваженого з прав людини щодо здійснення контролю за станом дотримання та захисту прав людини, у тому числі дітей, ґрунтуються на вимогах міжнародних документів, що ратифіковані Україною, визначені й низкою інших законів України. Захист прав дитини є предметом особливої турботи Уповноваженого з прав людини.

На виконання рекомендації Комітету ООН з прав дитини в Секретаріаті Уповноваженого створено спеціальний підрозділ – відділ захисту прав дитини та ґендерної рівності, який здійснює системний моніторинг дотримання вимог Конвенції про права дитини та розглядає скарги, з якими звертаються безпосередньо діти або дорослі в інтересах дітей. До того ж у кожному підрозділі Секретаріату Уповноваженого один з фахівців спеціалізується на розгляді звернень стосовно прав дітей. Наприклад, у департаменті кримінального, цивільного, адміністративного права та пенітенціарних установ розгляд звернень неповнолітніх правопорушників, моніторинг проблем ювенальної юстиції, забезпечення прав дітей, які перебувають у конфлікті з законом, покладено на працівника, який має відповідну фахову підготовку.

У 2010 році відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Омбудсманом України було призначено спеціального представника Уповноваженого з прав людини з питань захисту прав дитини, рівноправ'я та недискримінації. Діяльність представника спрямована на координацію роботи з метою підвищення ефективності моніторингу дотримання прав дитини в Україні, співпраці з дитячими та іншими громадськими і міжнародними організаціями. Представник здійснює правову оцінку та експертизу законодавства, представляє позицію Омбудсмана з цих питань на відповідних засіданнях комітетів Верховної Ради України. Представник Уповноваженого з прав людини з питань захисту прав дитини, рівноправ'я та недискримінації є членом Міжвідомчої ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми, Експертної ради з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі, бере безпосередню участь у роботі Комітету з найкращих інтересів дитини в УВКБ ООН тощо.

Діяльність Уповноваженого з прав людини, його представників і радників, Секретаріату Уповноваженого спрямована на якнайкраще забезпечення прав та законних інтересів дитини. Індивідуальні та колективні скарги від дітей або осіб, які представляють їх інтереси, завжди перебувають на особистому контролі Омбудсмана, який за необхідністю ініціює забезпечення їм юридичної підтримки або представляє інтереси дітей у судах. Омбудсман вправі звертатися до суду із заявою про захист прав і свобод людини, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно, а також особисто або через свого представника брати участь у судовому процесі у випадках та порядку, встановлених законом. На підставі цього положення, у разі необхідності,

Уповноважений з прав людини особисто або через своїх представників представляє інтереси дітей у суді.

Уповноважений забезпечує сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини відповідно до Конституції України, міжнародних стандартів у цій галузі.

Законом України «Про охорону дитинства» визначено, що завданням законодавства про охорону дитинства є насамперед розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні. Омбудсман не наділений правом законодавчої ініціативи, а тому уповноважений тільки проводити моніторинг проектів законодавчих і нормативних актів з питань прав дитини і вносити відповідні законодавчі пропозиції до комітетів Верховної Ради України, міністерств і відомств з метою якнайкращого забезпечення інтересів дитини та захисту її прав.

Науковий керівник: д.ю.н., професор *Н. М. Крестовська.*

Воронянська Олександра Романівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 3 курс, 1 група

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Розвиток будь-якої галузі права бере свій початок із задоволення певних потреб суспільства. Це ж саме можна сказати і про фінансове право, яке виділилося лише в XIX столітті в Західній Європі з таких галузей як державне право та поліцейське право. Наріжним каменем розвитку вказаної галузі права є засади, на яких вона формувалася, оскільки правове регулювання усіх відносин, в тому числі і фінансових, конкретизується у його принципах.

Перш за все, вважаю за необхідне розкрити питання щодо етимологічного значення слова «принцип». Принцип (лат. *principium* – начало, основа) – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності. Правове регулювання фінансових

правовідносин конкретизується у його принципах. Принципи відіграють досить важливу роль, що проявляється у наступному: 1) дають можливість студентам, практикам якнайглибше уяснити зміст фінансових норм і визначити особливості та визначальні риси розвитку фінансового права порівняно з іншими галузями; 2) допомагають визначити напрямки розвитку фінансового права України; 3) визначають пріоритети у правовому регулюванні, що сприяє прийняттю інших нормативно-правових актів; 4) допомагають правильно тлумачити фінансово правові-норми теоретиками права та практиками; 5) відображають характерні риси предмету та методу фінансово-правового регулювання; 6) слугують у порівняльному аспекті, оскільки допомагають порівнювати особливості фінансово-правового регулювання в Україні та інших країнах.

Серед пріоритетних принципів фінансового права необхідно виділити наступні.

Принцип верховенства права. Ця засада закріплена на рівні Основного закону держави. Згідно зі статтею 8 Конституції України, в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст.69 Кримінального Кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року, верховенство права є пануванням права у суспільстві.

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. А це прямо пов'язано з фінансовим правом, оскільки на основі вказаного принципу повинно будуватися створення нормативно-правових актів, що регулюють фінансові питання, а також здійснення уповноважених на те органів функцій фінансового регулювання.

Принцип законності – один з найпроблемніших принципів фінансового права. Принцип законності означає такий режим правового регулювання, при якому органи державної влади, посадові особи та інші органи повинні здійснювати свою діяльність на основі Конституції, нормативно-правових актів, чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Тобто, будь-яка дія представників влади чи інших осередків повинна бути регламентована законом. Проблема полягає в тому, що в Україні немає єдиного нормативно-правового акту, який би регулював питання фінансового права. Безсумнівно, існують закони, а також кодифіковані акти, що передбачають питання фінансового права в конкретних галузях, як то бюджетного права чи податкового. Так, на рівні вказаних актів закріплені основні питання регулювання відповідно бюджетного чи податкового права. Проте, доцільним було б прийняття єдиного кодифікованого акта, який би охоплював загальні питання фінансового регулювання.

Принцип пріоритетності публічних інтересів над приватними. Як відомо, методом фінансово-правового регулювання є імперативний. Тобто в ньому переважають інтереси держави, яка забезпечує здійснення регулювання у сфері фінансів і безпосередньо здійснює. Також проявом вказаного принципу є те, що фінансово-правові норми закріплюють механізм впливу держави на фінансові відносини.

Принцип розподілу функцій у сфері фінансової діяльності між представницькими органами та органами виконавчої влади. Тлумачення вказаного принципу відображене у нормах Конституції України, а також спеціальних законів, які регулюють зокрема повноваження Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, як вищих органів відповідно законодавчої та виконавчої влади, органів галузевої компетенції, які створені задля здійснення контролюючої діяльності у сфері фінансово-правового регулювання.

Принцип плановості. Він обумовлюється: плановим характером фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування з формування, розподілу і використання фінансових ресурсів; існуванням фінансових планів держави, її територіальних утворень, підприємств, установ, організацій.

Принцип гласності фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування. Він випливає з конституційних вимог доведення до відома населення змісту законів та інших нормативно-правових актів (ст. 57), їх офіційного оприлюднення (ст. 94), офіційного оприлюднення звіту про виконання Державного бюджету України (ст. 97), регулярних звітів про доходи і видатки Державного бюджету України (ст. 95) та ін.

Отже, можна зробити висновок, що дане питання є досить актуальним в сучасному процесі розвитку фінансового права в Україні, оскільки саме принципи визначають його пріоритети, і тому при прийнятті єдиного нормативно-правового акту положення щодо принципів фінансового права є обов'язковим для закріплення.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри публічного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Є. Кущ.*

Галтуренко Ольга Геннадіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 1 група

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день важко переоцінити роль інформації у нашому житті, адже інформаційні відносини набувають дедалі більшої значимості і є об'єктом постійної уваги законодавців, учених, які порівнюють дані відносини за силою

впливу на свідомість суспільства. Саме вони активно впливають формування громадської думки, створюють той чи інший політико-правовий фон і обумовлюють наше уявлення про моральне і аморальне, доступне і заборонене і тощо.

Крім того, розширюється доступ людей до інформації, що сприяє здійсненню права на свободу інформації. У той же час збільшується обсяг інформації, що містить певні дані про фізичних осіб, яка є важливою для ведення підприємницької діяльності, для політичної, соціальної сфери тощо. Саме використання даних персонального характеру сприятиме розвитку багатьох сфер життєдіяльності. Проте при цьому може відбуватися й втручання в життя людини, у результаті чого ми стикаємося з проблемою гармонічного поєднання права на інформацію й права на недоторканність і повагу до особистого життя.

У зв'язку з цим уявляється, що для підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства і для запобігання виникненню відповідних суперечок стосовно поєднання інформації і особистої сфери життя, необхідно створити в державі цілісну систему законодавства, яка б гармонізувала з міжнародними нормами.

Дослідженню вищезазначеної теми присвячені праці багатьох вчених, зокрема Л. Коваленко, І. Бойко, Д. Біленської, О. Яременко, Л. Красавчикова та інших, які розглядають цю проблему в аспекті науки адміністративного права.

Україна є правовою державою, а тому при створенні інформаційного законодавства слід керуватися в основному загальними положеннями її Конституції, спиратися на такі принципи, як: об'єктивність, достовірність, повнота і точність інформації; свобода створення, отримання, використання і розповсюдження інформації; гармонізація інтересів людини, суспільства, держави в інформаційній діяльності; обов'язковість публікації інформації, яка має важливе суспільне значення; обмеження доступу до неї на підставі закону; гармонізація інформаційного законодавства й усієї системи національного законодавства; недопущення незаконного розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації. Це закріплено в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 № 537 – V. Існують і деяк інші закони, що регулюють дане питання, але переважно всі вони стосуються суспільної сфери життя людини.

Стосовно особистої сфери, то вона займає важливе місце у системі інформаційного регулювання. Право на недоторканність особистого життя проголошено Загальною декларацією прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., у ст. 12 якої зазначено, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте і сімейне життя, довільного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань». Недоторканність приватного життя особи означає заборону державі, її органам (посадовим особам), а також іншим особам незаконно втручатися в особисте життя громадян.

Саме із зазначеного міжнародно-визнаного права особи на повагу до її приватного життя випливає право на захист персональних даних. Відповідно до цього ст. 32 Конституції України закріплює, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених законодавством.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Відповідно до рішення Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012 в аспекті конституційного подання положення ч. ч. 1, 2 ст. 32, ч. ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України слід розуміти так: (а) інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною; (б) збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Базовим актом національного законодавства, що регулює аналізоване питання є Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297 – VI, що набув чинності з 1 січня 2011 року. До того ж, керуючись положеннями ст. 9 Конституції України, щодо чинності міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, які стають частиною національного законодавства, останньою також ратифіковано Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних і Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних.

Законодавство визначає персональні дані як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Достатньо широке визначення персональних даних дає змогу до таких віднести інформацію про будь-які сфери життя людини. Первинними джерелами відомостей про фізичну особу є видані на її ім'я документи; підписані нею документи; відомості, які особа надає про себе.

Стосовно усіх дій з персональними даними, то законодавець охоплює їх терміном «обробка персональних даних» і визначає її як будь-яку дію або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем, зазначивши, що мета даної обробки має бути сформульована в законах, інших нормативно-правових актах, положеннях, установчих чи інших документах, які регулюють діяльність володільця персональних даних, та відповідати законодавству про захист персональних даних.

Органи державної влади (перш за все виконавчої влади) за характером своєї діяльності не тільки вправі, а й часто зобов'язані збирати, зберігати, передавати, використовувати тощо відомості, що становлять персональні дані про фізичну особу (наприклад, органи реєстрації місця проживання громадян, органи реєстрації актів цивільного стану, податкові органи тощо). Це зумовлено тим, що відносинах саме із цими органами громадяни реалізовують свої різноманітні права та виконують обов'язки.

Загальний порядок доступу до персональних даних третіх осіб визначається умовами згоди суб'єкта персональних даних, наданої володільцю персональних даних на обробку цих даних, або відповідно до вимог закону.

Права суб'єктів персональних даних зумовлюють необхідність у їх контролі та охороні.

Контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних (в Україні це Державна служба України з питань захисту персональних даних) та інші органи державної влади. Парламентський контроль за додержанням прав людини на захист персональних даних здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відповідно до закону. Держава гарантує захист персональних даних. Суб'єкти відносин, пов'язаних із персональними даними, зобов'язані забезпечити захист цих даних від незаконної обробки, у тому числі від втрати, незаконного або випадкового знищення, а також від незаконного доступу до них.

Таким чином, ми бачимо, що в Україні діє законодавство, що має на меті правовими засобами забезпечувати охорону і захист прав громадян у сфері персональних даних, але в дійсності це питання занадто дискусійне, оскільки деякі правознавці стверджують, що насправді в Україні часті випадки з посяганням на персональні дані українців свідчать про системні проблеми з їхнім захистом, і, взагалі, захищеність персональних даних у країні дуже низька. Остаточної відповіді на це питання немає, але більш доцільним є те, що в нашій країні законодавець дійсно сприяє реалізації і захисту прав громадян, у тому числі у сфері персональних даних.

Науковий керівник:

Гранько Марина Геннадіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 5 група

ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Визначальним напрямком розбудови правової, демократичної держави є забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Права людини є основою правового статусу особи, тому необхідно створити надійний механізм їх захисту. Відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Згідно із статтею 11 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Регіональні представництва створюються для забезпечення ефективної діяльності Уповноваженого та доступності здійснення особистого прийому громадян у віддалених від м. Києва адміністративно-територіальних одиницях. Регіональні представництва у своїй діяльності повинні керуватися Конституцією України, Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,Положенням про регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, іншими нормативно-правовими актами України. Також, омбудсмен з метою реалізації співпраці з органами громадянського суспільства може визначати регіональних координаторів взаємодії з громадськістю за їх згодою,які діють в межах обов'язків, визначених пунктом 8Положення про регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, та на підставі письмового доручення Уповноваженого, яке визначає їх права.

Варто зазначити, що саме координацію діяльності регіональних представництв здійснює керівник Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або інша особа, що визначається наказом Уповноваженого чи керівника Секретаріату.

На сьогодні, регіональні представництва омбудсмена знаходяться в Автономній Республіці Крим, Львівській та Дніпропетровській областях. Вважаємо, що розширення мережі регіональних представництв дозволить ще більше наблизити діяльність Уповноваженого до пересічного громадянина.

Регіональне представництво наділене обсягом завдань, що чітко окреслюють сферу його діяльності. Зокрема: здійснює моніторинг додержання конституцій-

них прав і свобод людини і громадянина, надає пропозиції Уповноваженому щодо забезпечення прав і свобод людини; бере за дорученням Уповноваженого участь у підготовці проектів конституційних подань Уповноваженого до Конституційного Суду України, подань до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, їх посадових і службових осіб для вжиття відповідних заходів з метою усунення виявлених порушень прав і свобод людини та здійснювати контроль за їх реалізацією; готує пропозиції щодо розробки законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, необхідних для запобігання порушенням прав і свобод людини або сприяння їх поновленню; готує пропозиції щодо відкриття провадження у справах про порушення прав і свобод людини та здійснює реалізацію відкритих проваджень та ін.

Працівники регіонального представництва відповідно до покладених на них завдань за узгодженням своїх дій з керівництвом Секретаріату мають певний обсяг прав та обов'язків. Серед прав працівників регіонального представництва можемо виділити наступні: запитувати й одержувати в установленому порядку інформацію (документи), отримувати право невідкладного прийому від територіальних органів (підрозділів) центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, у тому числі Служби безпеки України та органів прокуратури України, місцевих та апеляційних судів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, їх посадових та службових осіб; готувати проекти подань та листів до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, народних депутатів України, Генерального прокурора України, керівників центральних органів виконавчої влади, які подаються на розгляд Уповноваженому, керівництву Секретаріату та його самостійних структурних підрозділів; за дорученням Уповноваженого відповідно до норм адміністративного законодавства та з передбачених законодавством підстав складати протоколи про адміністративні правопорушення;за дорученням Уповноваженого діяти від імені Уповноваженого та представляти його інтереси з усіма правами, що надані чинним законодавством України та ін. Працівники регіонального представництва зобов'язані: дотримуватися прав та охоронюваних законом інтересів людини і громадянина, забезпечувати виконання покладених на них функцій та повною мірою використовувати надані їм права;зберігати конфіденційну інформацію та не розголошувати персональні дані, які їм стали відомі при виконанні обов`язків та завдань. Це зобов'язання діє і після припинення їх повноважень; не розголошувати отримані відомості про особисте життя заявників та інших причетних; щокварталу надавати Уповноваженому деталізований звіт про свою діяльність.

Беручи до уваги вищенаведені права, обов'язки та завдання, можемо зазначити, що працівники регіональних представництв мають досить широкий спектр можливостей у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина.

За даними Державної служби статистики, з кожним роком кількість звернень до омбудсмена зростає, а тому обсяг прав, якими наділені працівники регіональних представництв відіграє важливу роль на сучасному етапі розвитку України.

Втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також їх посадових і службових осіб у діяльність працівників регіонального представництва забороняється.Відмова територіальних органів (підрозділів) центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, у тому числі Служби безпеки України та органів прокуратури України, місцевих та апеляційних судів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, їх посадових та службових осіб від співробітництва з працівниками регіонального представництва, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльність працівників регіонального представництва тягнуть відповідальність відповідно до чинного законодавства. Вважаємо, що ці положення є невід'ємною складовою ефективної діяльності працівників регіональних представництв в Україні, адже протизаконні втручання можуть істотно порушити надійний механізм захисту прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є невід'ємним елементом механізму захисту прав і свобод людини і громадянина. Норми чинного законодавства України закріплюють цілком демократичні принципи їх діяльності, тим самим сприяють ефективній роботі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Дегтяр Ярина Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 3 група

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Проблема фінансової забезпеченості органів місцевого самоврядування набуває надзвичайно важливого значення. Це пов'язано насамперед із вступом України до Ради Європи та ратифікацією Європейської хартії про місцеве самоврядування, що накладає на державу зобов'язання будувати місцеві фінанси відповідно до міжнародних стандартів.

В Україні органи місцевого самоврядування поки що не мають достатньо самостійного бюджету, а отже не можуть максимально ефективно здійснювати свої повноваження. Фінансова основа життєдіяльності на місцях формується поки ще не у повній відповідності Конституції України, тобто по старому – «зверху». Для того, щоб виправити цю ситуацію необхідно опрацювати та ввести в дію новий механізм бюджетних взаємовідносин, на який би спиралася цілісна в масштабах країни система.

До найбільш гострих проблем у сфері формування бюджетів органів місцевого самоврядування, у першу чергу, треба віднести неефективну систему вилучення надлишків загальнодержавних податків, нестійкість доходної бази, недостатнє фінансування з держбюджету.

Серйозною проблемою є нестабільність нормативів у системі вилучення надлишків загальнодержавних податків із бюджетів органів місцевого самоврядування у державний. Згідно з чинним законодавством, нормативи відрахувань від загальнодержавних податків щорічно визначає вищий орган місцевого самоврядування. При цьому щорічно змінюються види податків, які належать зарахуванню в місцеві бюджети, що порушує стабільність доходної бази останніх.

Формування місцевих бюджетів ускладнюється високою централізацією фінансів на державному рівні, що ставить реалізацію органами місцевого самоврядування покладених на них функцій у повну залежність від Державного бюджету. Позиція Міністерства фінансів у цьому питанні обумовлена адміністративно-територіальним режимом України як унітарної, а не федеральної держави, а також недостатнім кваліфікаційним рівнем місцевих органів влади для фінансування бюджетних програм. Разом з цим, як відомо, Франція, яка має аналогічний адміністративно-територіальний устрій, фінансує з державного бюджету близько 40% витрат консолідованого бюджету.

При цьому необхідно відзначити існуючий суб'єктивізм у розподілі бюджетних ресурсів, коли, по-перше, тому або іншому регіону віддається перевага у виділенні коштів, а по-друге, – бюджетні кошти виділяються непропорційно і нерівномірно.

Ще однією проблемою є невідповідність делегованих повноважень місцевих органів влади і надходженню коштів на ці цілі. Ситуацію ускладнюють органи державної влади, які при складанні бюджету і визначенні розмірів трансфертів «забувають» забезпечити фінансуванням усі передані на місця повноваження. Крім того, регіони України дуже різняться за рівнем життя, промислового виробництва, розвитку підприємництва. А українська бюджетна система передбачає вирівнювання бюджетних витрат.

В економічно розвинених країнах фінансові проблеми регіонів розв'язуються через надання місцевим органам влади стабільно закріплених доходних джерел, розширення сфери місцевого оподаткування та реформування всієї системи міжбюджетних взаємовідносин. Однак, практика України вже виявила численні конфлікти між державою і керівниками органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері. Така ситуація є наслідком того, що більшість проблем місцевих фінансів, як і місцевого самоврядування загалом, залишаються неврегульованими в праві.

Для вирішення проблем, що виникають при формуванні місцевих бюджетів в Україні можна запропонувати такі шляхи їх вирішення:

1. Провести поступовий перехід до децентралізації управляння місцевими бюджетами, що надасть можливість місцевим фінансам стати більш самостійним інститутом;
2. Здійснити переведення деяких загальнодержавних податків в місцеві, щоб збільшити надходження до місцевих бюджетів, встановити більш справедливий міжрегіональний розподіл частки податків;
3. Вдосконалити механізм розподілу міжбюджетних трансфертів у розрахунку обсягів видатків по окремих галузях для вирівнювання диспропорцій між місцевими бюджетами;
4. Створити багатоканальну систему формування бюджету, на основі якої кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні доходи. Обсяг цих доходів має бути достатнім для забезпечення функцій і обов'язків, які покладаються на той чи інший рівень влади.

Таким чином, успішний розвиток процесу становлення місцевих фінансів в Україні можливий лише за умови проведення в державі широкомасштабної адміністративної реформи, результатом якої має стати формування нової, сучасної організації як державної влади, так і місцевого самоврядування, перебудова неефективних фінансово-бюджетної та податкової систем країни.

Науковий керівник : к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Д. А. Селіхов.*

Дігтяр Дар'я Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, 5 курс

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТА

Взаємовідносини лікаря й пацієнта є предметом регулювання законодавства в галузі медицини . Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість та безпека є найвищими соціальними цінностями.

Основи законодавства України про охорону здоров'я зазначають, що одним із професійних обов'язків медичних працівників є надання своєчасної та кваліфікованої медичної допомоги. Водночас, встановлено, що особи винні в порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть кримінальну, або іншу юридичну відповідальність відповідно законодавства.

Можна виділити такі групи злочинів, за які медичні працівники можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності:

1) професійні злочини :

– неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби;

– розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби;

– незаконне проведення аборту;

– неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей;

– незаконна лікувальна діяльність;

– ненадання допомоги хворому медичним працівником;

– неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником;

– порушення прав пацієнта;

– незаконне проведення дослідів над людиною.

2) службові злочини в сфері медичної діяльності:

– порушення права на безоплатну медичну допомогу;

– службова недбалість;

– одержання хабара.

3) інші злочини у сфері медичної діяльності:

– лікарська помилка є специфічним видом фактичної помилки лікаря. У кримінальному праві, виходячи з розуміння лікарської помилки виділяють два її види: релевантна – така помилка призводить до кримінальної відповідальності за здійснення «професійного» злочину через необережність, не релевантна – така помилка виключає кримінальну відповідальність внаслідок ненавмисного нанесення шкоди.

Як бачимо, за всі ці злочини перелічені вище, передбачена кримінальна відповідальність, але в законодавстві існують обставини, які виключають злочинне діяння (хвороба самого медичного працівника, непереборна сила, відсутність для надання конкретного виду допомоги кваліфікації, стан крайньої необхідності, відсутність необхідних ліків, специфічних знань інструментів для надання медичної допомоги.)

Родовим об'єктом злочинів у сфері медичної діяльності є життя та здоров'я людини. Основний безпосередній об'єкт цих злочинів, зазвичай, здоров'я людини.

Об'єктивна сторона характеризується двома діяннями. Перше – невиконання професійних обов'язків (тобто, коли не відбувається вчинення тих дій, котрі в силу виконуваної роботи мали бути здійснені) – вираження у формі бездіяльності. А друге – неналежне виконання професійних обов'язків (тобто, якщо обов'язки виконуються не в повному обсязі, недбало, поверхово, не так, як вимагають інтереси професійної діяльності) – у формі активних дій. Це зокрема такі діяння: несвоєчасний або неправильний діагноз захворювання, переливання крові іншої групи, залишення сторонніх предметів в організації хворого під час хірургічної операції, застосування неправильного лікування, недостатній контроль за медичною технікою, порушення правил виготовлення, зберігання або застосування лікарських засобів, не встановлення належного лікувально-охоронювального режиму для хворих, які страждають на психічні розлади, невиконання медичними працівниками вказівки лікаря щодо застосування неправильного лікування тощо.

Суб'єкт злочину – спеціальний, ним може бути службова, або неслужбова особа, керівник клінічних випробувань, працівник спеціалізованого лікувального закладу, інша особа, що виконує професійні обов'язки у медичній сфері.

Суб'єктивна сторона визначається ставленням до наслідків і характеризується, переважно необережністю.

Отже, можемо зробити висновок, в наш час, кількість злочинів вчинених медичними працівниками, пов'язаних з їх професійною діяльністю, невпинно збільшується. До медичних працівників, що здійснили професійні злочини, можуть застосовуватися види покарань – від штрафу до позбавлення волі. У якості основного чи додаткового покарання медичні працівники можуть бути позбавлені права займатися професійною діяльністю. Каральна властивість цього виду покарання полягає в тому, що вона позбавляє засудженого його суб'єктивного права на вільний вибір визначених занять протягом часу, зазначеного у вироку. У кримінальному кодексі України досить широко представлені статті, що передбачають відповідальність за конкретні злочини, суб'єктами яких є медичні працівники. Це злочини, пов'язані з позбавленням життя людини, заподіянням шкоди здоров'ю. Правові питання медичної галузі не виходять з поля зору правознавців. XXI століття ретельно вимагає максимальної компетенції медичного персоналу не лише суто у професійній сфері. Правові знання, а саме, стосовно правового статусу лікаря та пацієнта, правові підстави проведення дослідів над людиною, трансплантації, донорства та ін. стають необхідною умовою підготовки лікарів та інших категорій медичного персоналу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри публічного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. М. Лемешко.*

Звонков Євген Євгенович
Київський університет права НАН України,
студент, юридичний факультет, 3 курс,
ПБ-34 група

ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Відповідно до Конституції України кожен громадянин має право користуватися основоположними свободами у рівній мірі з іншими громадянами. Взаємовідносини, що складаються між громадянами України та іноземцями по-

требують суворого нормативного регулювання. Так, іноземці та особи без громадянства за спеціальним порядком мають право на притулок, трудову діяльність тощо. На підставі Законів України «Про імміграцію», «Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною імміграцією», «Про громадянство» МВС було затверджено Наказ №833 згідно з яким був утворений Департамент громадянства, паспортної та міграційної служби МВС України (або спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань імміграції).

Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України.

Державну міграційну службу України очолює Голова, який має двох заступників, у тому числі одного першого. Центральний апарат ДМС України складається з 12 самостійних структурних підрозділів.

ДМС України здійснює свої повноваження безпосередньо та через територіальні органи: головні управління (управління) міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, та територіальні підрозділи: управління, відділи (сектори) міграційної служби в районах, районах у містах, містах обласного, республіканського (Автономної Республіки Крим) значення.

До речі, в Законі України «Про основу національної безпеки» міститься норма, що визначає нелегальну міграцію як загрозу національним інтересам і інтересам безпеки України (ст. 7).

Важливу увагу варто приділити питанню участі інших органів у питаннях міграції. Відтак ЦОВВ з питань охорони здоров'я затверджує перелік хвороб, що є підставою для відмовлення у наданні дозволу на міграцію. ЦОВВ з питань праці та соціальної політики встановлює вимоги до спеціальностей та кваліфікації, потреба яких задовольняється за рахунок імміграції.

Після владнання процесуальних моментів, із моментом прибуття іммігрант має звернутися протягом п'яти днів до ЦОВВ з питань імміграції стосовно наміру видати йому посвідку про постійне проживання (у паспорті проставляється віза, копія дозволу на імміграцію). Відповідь надходить у тижневий строк.

Іноземець може іммігрувати в Україну, якщо має: законне джерело існування у ній, близьких родичів, утримується українським громадянином, утримує українського громадянина, якщо інше не передбачене законом.

Кожен іноземець має ряд основоположних прав, зокрема це право на підприємницьку діяльність, трудову діяльність (але не посадові функції, що вимагає громадянства України), соціальний захист (пенсії), відпочинок, зміну місця проживання (попереджуючи ОВС), користування культурними досягненнями, свободу совісті, власність, освіту, та інші майнові і особисті немайнові права. Крім того кожен іноземець відповідно до законодавства обкладається податками та має процесуальні права і обов'язки.

Враховуючи те, благоустрій держави залежить перш за все від правопорядку, то на підставі Закону України «Про правовий статус іноземців» встановлюється юридична відповідальність (Розділ 4 закону). Таким чином, іноземця може бути

видворено за межі України якщо: його дії суперечать інтересам безпеки, громадського порядку; це є необхідним для охорони здоров'я; спостерігається грубе порушення законодавства. Допускається вилучення паспортних документів.

Рішення про видворення приймається ОВС, а саме за нелегальне прибуття – Прикордонною службою; у зв'язку із перебуванням у приватних справах – підрозділи паспортної служби; якщо відмовляються виїхати не маючи законних підстав – юридичними особами. Посадова особа може у паспорті іноземця проставити штамп «Небажана особа» (нон-грата). Рішення підлягають судовому оскарженню. Усі державні витрати пов'язані з видворенням іноземця підлягають компенсації за рахунок іноземця або державного бюджету України.

Також особливу увагу слід приділити бездомним громадянам і безпритульним дітям. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» визначає загальні засади соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, які спрямовані на реалізацію бездомними особами і безпритульними дітьми прав і свобод, передбачених Конституцією та законодавством України, створює умови для діяльності громадських та благодійних організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення.

Отже, на базі вищевикладеного можемо сказати, що небезпека нелегальної міграції матиме наслідками:

– несплату податків;
– низькій рівень забезпечення трудових прав;
– порушення санітарно-епідеміологічних норм;
– суттєві порушення прав громадян, іноземців, осіб без громадянства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного та адміністративного права КУП НАН України *Д. О. Беззубов.*

Зоря Анна Іванівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 3 курс, 31 група

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Бюджет є важливим інструментом регулювання соціально-економічних процесів у державі, то його стан наочною мірою визначає рівень суспільного добробуту в цілому. Проблеми дефіциту державного бюджету належать до досить гострих та дискусійних.

Науковим дослідженням питань бюджету та подоланням його дефіциту присвячені праці О. Д. Василика, А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, А. І. Даниленка, А. О. Єпіфанова, О. Д. Заруби, В. І. Кравченка, І. І. Лукінова,А. М. Мороза, В. П. Москаленка, Г. О. П'ятаченка, М. І. Савлука, І. В. Сало, В. М. Суторміної, Ю. В. Тимошенко та інших.

Під бюджетним дефіцитом розуміють перевищення видатків бюджету над його доходами, він є показником негативних явищ в економіці, що зумовлюють інфляцію грошової одиниці.

Причинами виникнення бюджетного дефіциту є:кризові явища в економіці, неефективність фінансово-кредитних зв'язків; надзвичайні події, що потребують використання великих коштів, а звичайних ресурсів для цього не вистачає; нездатність влади тримати під контролем фінансові ситуації; нецільове та неефективне використання бюджетних коштів; застосування тіньових схем в економіці; структурна розбалансованість економіки та несвоєчасне й неефективне проведення структурних перетворень; збереження значної кількості нерентабельних державних підприємств, що одержують дотації; неефективний механізм оподаткування суб'єктів господарювання; невідповідна наявним фінансовим можливостям держави структура бюджетних витрат; втрати, розбазарювання виробленої продукції, крадіжки тощо, що не стало об'єктом ефективного державного фінансового контролю.

Ці причини сприяють зниженню доходів бюджету і значному збільшенню дефіциту, що, в свою чергу, призводить до інфляційних процесів.

Існують глибинні та загальні причини бюджетного дефіциту, властиві будь-якій державі, в якій видатки бюджету перевищують доходи, і конкретні, особливі причини, що мають місце в окремій країні. Глибинними причинами бюджетного дефіциту в Україні є спад виробництва, зниження ефективності функціонування галузей економіки та підприємств, невиважена соціально-економічна політика держави.

Бюджетний дефіцит негативно впливає на економіку, зокрема стимулює інфляційні процеси. Він стримує економічне зростання держави, а також має негативні соціальні наслідки.

Бюджетний дефіцит потребує застосування термінових заходів держави щодо його ліквідації, вимагає постійного пошуку шляхів його подолання, тобто збалансування доходів і витрат бюджету. Конкретні заходи держави в цьому напрямі можуть бути різними, але в результаті зводяться до створення можливостей зростання доходів та скорочення видатків бюджету. З цією метою необхідно:

1) вдосконалити податкову систему, забезпечити оптимальний рівень податкових вилучень для формування бюджетів усіх рівнів і створення сприятливих умов для підприємницької діяльності;

2) посилити відповідальність суб'єктів господарювання та їх керівників, зокрема особисту майнову і кримінальну відповідальність, за дотриманням вимог законодавства, своєчасність і повноту розрахунків з бюджетом та державними позабюджетними фондами;

3) залучити до інвестиційної сфери особисті заощадження населення;

4) забезпечити фінансову підтримку малого та середнього бізнесу шляхом розробки і виконання цільових програм розвитку малого і середнього підприємництва;

5) запровадити жорсткий режим економії бюджетних коштів;

6) перейти від бюджетного фінансування до системи надання субсидій, субвенцій, інвестиційних позик суб'єктам господарювання;

7) запровадити науково обґрунтовану систему прогнозування значень показників, що беруться за основу формування доходів і видатків бюджету, використовувати при бюджетному плануванні нормативи бюджетної забезпеченості.

Отже, дефіцит бюджету – це сума, на яку рівень видатків бюджетуперевищує рівень надходжень. Його покривають шляхом утворення державного боргу, а також за допомогою доходів. Державний борг складається з коштів, позичених урядом для покриття бюджетного дефіциту, за винятком тих, що використовуються на повернення боргу. Якщо сума надходжень більша за суму видатків, то різниця між ними називається позитивним сальдо або надлишком бюджету. Кошти, що утворюють позитивне сальдо, використовують для зменшення боргу або для задоволення деяких інших потреб. Бюджетний дефіцит є показником негативних явищ в економіці, що зумовлюють інфляцію грошової одиниці .

Значний рівень дефіциту державного бюджету та невиважена політика надання державних гарантій суб'єктам господарювання за зовнішнімизапозиченнями стали основними чинниками нагромадження і зростання боргових зобов'язань держави та видатків на обслуговування боргу. Цічинники мали наслідком виникнення боргової проблеми у бюджетно-фінансовій системі України, а звідси зобов'язання держави щодо погашення основної суми державного боргу та його обслуговування є й залишатимутьсяключовою проблемою бюджетної політики на наступні кілька років.

Науковий керівник: к.ю.н.,асистент кафедри публічного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Є. Куц.*

Ищенко Дарья
Белгородский государственный национальный исследовательский университет,
студентка, Юридический інститут,
2 курс, 01001202 группа

ПОРЯДОК НАДЕЛЕНИЯ СУДЕЙ ПОЛНОМОЧИЯМИ И ПУТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭТОЙ СИСТЕМЫ

Порядок наделения судей полномочиями регламентируется ст. 128 Конституции Российской Федерации, принятой на референдуме 12 декабря 1993 года.

Отбор кандидатов на должность мировых судей и их представление на рассмотрение законодательного органа осуществляется в порядке, установленном Законом Российской Федерации «О статусе судей в Российской Федерации». В соответствии с ч. 6 ст. 6 Закона РФ «О статусе судей в Российской Федерации» от 26 июня 1992 года № 3132-1 (в ред. ФЗ от 29.12.2010 № 433-ФЗ), назначение кандидатов на должности судей всех уровней производится только при наличии положительного заключения соответствующей квалификационной коллегии судей.

Одной из самых инертных сфер является отбор и назначение судей. Эта сфера очень жестко регулируется нормативными правовыми актами. Также имеет огромное количество неформальных фильтров. Но и это не ограничивает эту сферу от всевозможных изменений и необходимости её реформирования. Для этого можно взять три пути. Во-первых, для реформирования можно предложить пересмотр Конституции, а также коррекции ее по типу многих федеративных государств. Должна измениться пропорция судей назначаемых как на федеральном, так и на региональном уровне. Значительная часть назначения судей переносится на уровень субъекта (а это около 60-80%). В связи с этим можно использовать слегка упрощенную модель по типу мировой юстиции. Можно сказать, что определяющая роль неформальных механизмов существенно сократится, что сделает систему более прозрачной. Такая практика уже существовала в недалеких 1990-х. Но, к сожалению, вызвала массу недовольств и претензий, в связи, с чем была отменена. Если взять в оборот такой путь, то нужно тщательно изучить прошлое.

Второй способ имеет некую другую концепцию. Ее сущность заключается в переносе основной тяжести назначения судей на судейское сообщество. Такой способ наиболее реален, чем первый. При таком раскладе, Президент все также назначает судей, но не может не согласиться с органами судейского сообщества, только налагая вето на конкретную кандидатуру.

Таким образом, можно сказать, что Президент становится неким символом, которым освещает позицию судей. Третий путь предполагает повышение прозрачности и легализацию существующих механизмов. Этот способ практически не несет идею коррекции законодательства. То есть, прописать всю процедуру назначения судей в Федеральном законе со всеми существующими фильтрами, сделать работу этим фильтров публичной и формальной. Это позволит сделать систему эффективнее, устранить большое количество перекосов, связанных с назначением судей, причем, не меняя формальных правил.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующийкафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет»
Г. А. Борисов.

Івах Галина Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 3 курс, 4 група

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Забезпечення права громадян на здобуття вищої освіти є одним з основних обов'язків нашої держави. Актуальність обумовленої теми, зумовлена тим, що освіта на сучасному етапі розвитку нашої держави є вирішальним чинником суспільного прогресу, сприяє росту правової культури та освіченості суспільства. Аналіз Рішення Конституційного Суду України у справі про доступність і безоплатність освіти дає підстави стверджувати про його важливість для гарантування права на освіту в Україні.

Проблематикою цієї теми займалися такі науковці: І. В. Хохлова, С. С. Алексєєв, Є. В. Додін, С. В. Ківалов, Н. С. Лазарєва та інші.

В Україні право на освіту гарантовано досить на високому рівні,хоча адміністративна відповідальність за порушення права громадян на здобуття вищої освіти не закріплена у КУпАП на рівні окремої статті особливої частини, проте регулюється низкою норм як цього Кодексу, так і інших нормативно-правових актів. Так, відповідальність за порушення законодавства про вищу освіту закріплено в ЗУ «Про вищу освіту», відповідно до ст. 69 особи, винні у порушенні законодавства про вищу освіту, несуть відповідальність відповідно до закону. Шкода, заподіяна учасниками навчально-виховного процесу вищому навчальному закладу, а також шкода, заподіяна вищим навчальним закладом учасникам навчально-виховного процесу, відшкодовуються відповідно до законодавства. Невиконання вищим навчальним закладом головних завдань діяльності, вимог стандартів вищої освіти є підставою для позбавлення його ліцензій.

Порушення права на освіту регулюється також Кримінальним Кодексом України, стаття 183, передбачає незаконну відмову у прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності – карається штрафом до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Незаконна вимога оплати за навчання у державних чи комунальних навчальних закладах – карається штрафом до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Варто зазначити, що Конституційний Суд України, поряд з іншими правами і свободами, захищає й право людини та громадянина на освіту. Цей захист стосується не окремих осіб, а всіх суб'єктів, які мають це право. Шляхом здійснення конституційного контролю та надання офіційного тлумачення Конституції та законів України з питань освіти Суд забезпечує захист права на освіту.

І. Хохлова вважає, що норми, які передбачають відповідальність посадових осіб і представників вищого навчального закладу за порушення встановлених законом правил та обов'язків, містяться передусім у КУпАП. Стаття 165-2 КУпАП передбачає відповідальність за порушення порядку формування та застосування цін і тарифів, що стосується як і приватних, так і державних вищих учбових закладів. Стаття 156-1 забезпечує захист прав осіб, які отримують вищу освіту, виступають споживачами на ринку надання освітніх послуг.

Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення права громадян на здобуття вищої освіти, може бути особа, яка наділена відповідними повноваження щодо прийому на навчання та визначення його умов. До таких осіб належать: 1) члени приймальних комісій; 2) інші особи, уповноважені здійснювати прийом на навчання та визначати його умови (керівники навчальних закладів, службові особи кадрових служб).

Отже, виходячи з вище викладеного, на нашу думку, найкращим буде визначання адміністративної відповідальності за порушення права громадян на здобуття вищої освіти, запропоноване І. Хохловою, – це засіб захисту суспільних відносин у сфері забезпечення права громадян на освіту через накладення уповноваженими на те органами на громадян чи посадових осіб за порушення права на освіту адміністративних стягнень на підставі та у порядку передбачених законом.

При цьому, на наш погляд, відсутність у КУпАП окремої статті, яка б встановлювала адміністративну відповідальність за порушення права громадян на здобуття вищої освіти та застосування у випадках таких порушень загальних норм статей 165-2 та 156-1 спричинює поширенню корупції у сфері здобуття права громадян вищої освіти, гальмує розвиток суспільного прогресу та утвердження України як демократичної правової соціальної держави. Враховуючи це, варто запропонувати шляхи вирішення даної проблеми, а саме встановлення у КУпАП окрему статю, які б встановлювала адміністративну відповідальність за порушення прав громадян на здобуття вищої освіти.

Науковий керівник. к. ю.н., асистент кафедри публічного праваПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Є. Куц.*

Кисличенко Інна Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 25 група

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Важливим напрямом становлення та розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави є визначення ролі та місця Президента України у механізмі здійснення державної влади. Зважаючи, що інститут Президента України перебуває у стані конституційно-правового розвитку й еволюції, виникають суперечності та розмаїття поглядів як науковців, так і практиків з приводу, зокрема, його ролі як гаранта конституційних прав і свобод людини і громадянина, що й доводить актуальність вивчення цього питання.

Дослідженню питання конституційно-правового статусу Президента України приділяється значна увага, зокрема, у працях таких науковців як Веніславського Ф., Головатенка В., Кушніренка О., Полякова Л., Козлова С., Балакірєва Р., монографічних дослідженнях Тодики Ю., Яворського В., Серьогіної С. та ін.

Президенту України належить особливе місце в державному механізмі, оскільки він забезпечує його узгоджене функціонування, уособлює державу та виступає від її імені. Це обумовлюється тим, що Президент структурно не належить до жодної з гілок влади, проте, причетний до функціонування кожної. Відповідно до ст. 102 КУ, Президент України є главою держави і виступає від її імені. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Конституція України не містить чіткого та вичерпного переліку функційПрезидента України, зокрема, щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.Тому визначення науково обґрунтованої системи цих функцій можливе лише шляхом аналізу комплексу конституційних норм таузагальнення наявних у нього повноважень.

Забезпечуючи реалізацію прав і свобод людини і громадянина Президент України нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки; приймає рішення про прийняття до громадянства та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні; здійснює помилування (пп. 25 – 27 ст. 106 КУ). Прикметною ознакою зазначених повноважень є чітка індивідуальна спрямованість. Також, на забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина у підсумку спрямовані й інші повноваження Президента, оскільки забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки, конституційної законності та міжнародної співпраці передбачає кінцевою метою саме благополуччя громадян та всебічну реалізацію їх прав і свобод. З огляду на це, можна виділити наступ-

ні повноваження Президента України, які сприяють реалізації прав і свобод людини і громадянина: Президент України звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України (п.2 ст. 106 КУ); представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльність держави, веде переговори та укладає міжнародні договори (п. 3 ст. 106 КУ); призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою (Рішення Конституційного Суду № 23-рп/2008 від 15.10.2008).

Вищеназвані повноваження глави держави пов'язані, також з тим, що він відповідальний перед народом за державу загалом і за результати внутрішньої та зовнішньої політики.

Як гарант прав і свобод людини і громадянина Президент реалізує конституційну функцію шляхом здійснення свого права законодавчої ініціативи, він може вносити проекти законів про зміни і доповнення до Конституції України та законів України, а відповідно до ст. 92 КУ права і свободи визначаються виключно ЗУ.

В окремих випадках Президент реалізує установчу функцію з органами державної влади. Так, відповідно до Конституції України з метою забезпечення громадської безпеки Президент України має право вводити на території України або в окремій її місцевості режим воєнного стану, надзвичайного стану та зони надзвичайної екологічної ситуації. Ці рішення в обов'язковому порядку мають бути затверджені рішеннями Верховної Ради України. Під час дії подібних рішень в межах міжнародного та національного законодавства відбувається вимушене тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина. Проте, подібні обмеження прав і свобод не мають перевищувати допустиму законодавством міру.

Як гарант дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина Президент може скасовувати незаконні акти Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Він має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд (п. 80, ст. 106 КУ). Президент може припинити повноваження парламенту узазначених Конституцією випадках, якщо останній неспроможний протягом однієї чергової сесії зібратися на своє пленарне засідання і виконати покладені на нього функції. Як гарант державного суверенітету, прав і свобод людини та громадянина, Президент України забезпечує державну незалежність і національну безпеку України. Він має конкретні повноваження і є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Конституція України закріпила багато положень, які стосуються поста Президента України, його повноважень, взаємовідносин з різними органами влади та посадовими особами. Серед них значне місце посідають ті, завдяки яким окремі гілки влади мають можливість

співпрацювати з Президентом України, а також впливати на його діяльність з метою запобігання будь-якому свідомому чи несвідомому зловживанню владою, що власне і створює умови для здійснення та реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Тож, Президент України є гарантом прав і свобод людини і громадянина, проте вказана функція покладається не лише на нього, а й на державу в цілому, тобто для реалізації задекларованих в Конституції прав і свобод залучаються, також, органи законодавчої, виконавчої, судової влади. Діяльність глави держави в цьому контексті спрямовується на забезпечення та утримання громадського миру, політичної стабільності, формування і вдосконалення політико-правових, соціально-економічних, духовно-культурних засад та етнонаціональної стабільності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Леженко Маргарита Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 4група

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Конституція України проголосила нашу державу як демократичну, соціальну і правову. Основоположною ознакою функціонування такої держави є незалежність судової гілки влади. У ст. 55 Конституції України визначено, що кожен має право на справедливий і гласний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом, утвореним законом.

Приєднання до Європейського Союзу проголошено стратегічною метою України. Однією з умов такого приєднання є посилення гарантій незалежності суддів та підвищення довіри громадян до судів. За основу вдосконалення були взяті рекомендації Ради Європи, висновки Венеціанської комісії і рішення Європейського суду з прав людини.

Першочерговим завданням на цьому шляху є боротьба з корупцією. По-друге, це формування більш високопрофесійного суддівського корпусу. Це сприятиме скороченню випадків зловживання владою та підвищенню відповідальності, а також сприятиме належному захисту прав і свобод громадян.

Наразі рівень довіри громадян України до суду є вкрай низьким. Про це свідчать і численні звернення громадян до Європейського суду з прав людини.

А подекуди суди подекуди є інструментом політики, а не незалежною гілкою влади.

Конституційна Асамблея, як орган, що займається вдосконаленням Основного Закону України, зокрема і в частині здійснення правосуддя, ухвалила рішення підтримати розроблені Комісією з питань правосуддя загальні підходи та напрями щодо системних концептуальних засад конституційно-правової модернізації правосуддя в Україні та необхідності створення механізмів посилення гарантій незалежності суддів з метою забезпечення та гарантування ефективного захисту прав і свобод людини в Україні.

У свою чергу Президент України вніс до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів», відповідно до якого пропонується вдосконалити порядок призначення і звільнення суддів. За конституційною процедурою Верховна Рада України звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати Висновок щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів. 19 вересня 2013 року Конституційний Суд України дав позитивний Висновок.

Серед основних пропозицій є призначення на посаду судді суду загальної юрисдикції безстроково Президентом України на підставі та згідно з поданням Вищої ради юстиції. Таким чином, питання формування суддівського корпусу, переведення та просування по службі суддів фактично вирішуватимуться судовою гілкою влади, що гарантуватиме її незалежність від інших державних органів.

Посилюються вимоги до кандидатів на посаду судді, а також відповідальність судді. Так, на посаду судді може бути рекомендований громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менше як п'ять років. На думку єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років, передбачене чинною редакцією Основного Закону України, має характер випробування, у процесі якого суддя, здійснюючи свої повноваження, може бути залежним від органів, уповноважених призначати суддів на посади безстроково. Відтак незалежність судді під час здійснення ним правосуддя може бути забезпечена, зокрема, у разі призначення його на посаду безстроково.

Законопроект передбачає таку підставу для звільнення судді, як притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за вчинення передбаченого законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням його на посаді, що створить додаткові гарантії незалежності суддів.

Таким чином, українське законодавство наближається до міжнародних стандартів гарантій права на судовий захист та доступ до правосуддя, реалізація якого має бути забезпечена передусім на національному рівні.

Науковий керівник:

Лукшин Дмитро Вікторович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 3 курс, 1 група

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ

Вища освіта є запорукою прогресу та розвитку світу і суспільства. Якісна вища освіта разом із постійною самоосвітою особи формує інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал держави, являє собою стратегічний ресурс без якого прогрес держави є неможливим. Актуальним наразі є забезпечення доступності здобуття вищої освіти для всіх громадян. Україна чітко визначила орієнтир на євроінтеграцію, й тому поступово здійснюється модернізація освітньої діяльності у контексті європейських вимог.

Питання, пов'язані із фінансуванням освіти, є важливим предметом обговорення у різних країнах. Велика кількість вчених зі всього світу пропонують різні методи, способи і прийоми підвищення ефективності фінансування освіти. Щодо вітчизняних науковців, то проблемами фінансування і розвитку вищої освіти займаються такі наукові установи як Національна академія наук України, Академія педагогічних наук, галузеві науково-дослідні інститути і вищі навчальні заклади. Можно виділити таких вчених як В. Андрущенко, В. Боброва, Є. Бойко, О. Василик, Д. Грішнова, Б. Данилишин, В. Євтушевський, І. Каленюк, К. Корсак, В. Кремень, В. Куценко, О. Навроцький, К. Пав люк, В. Юхименко ті інших. Але все ж таки багато питань щодо освіти ще зашилаються не вивченими.

Основним джерелом фінансування освіти в Україні є Державний бюджет. Починаючи з 2001 р. У ньому суттєво збільшено видатки на освіту. Державна політика в галузі вищої освіти і науки спрямована на суттєве покращення оплати праці педагогічних і науково-педагогічних працівників. З 1 січня 2003 р. запроваджено надбавки за вислугу років педагогічним та науково-педагогічним працівникам, допомоги по оздоровленню при наданні щорічної відпустки. Варто також зазначити, що політика країни в галузі вищої освіти передбачає реальні кроки щодо розширення автономії університетів. Орієнтиром є досвід європейських університетів, у яких автономія й самоуправління вже давно є усталеною традицією.

Ухвалення в 2002 р. Закону України «Про вищу освіту» стало серйозним кроком у розвитку національної системи вищої освіти. Передусім в історії незалежної України вперше законодавчо визнано платну вищу освіту, визначено, що навчання студента може фінансуватися щонайменше з трьох джерел: державним бюджетом, юридичними особами недержавної форми власності, фізич-

ними особами. Важливо, що було підкреслено необхідність збільшення видатків на навчання громадян України у вищих навчальних закладах. У Законі відпрацьоване питання щодо оплати навчання. Оплата за весь термін навчання встановлюється щорічно з урахуванням інфляції за весь попередній календарний рік і, що важливо, оголошується у пресі. Тобто кожному студенту на момент його вступу відома необхідна кількість коштів на весь період його навчання.

У 2004 р. було внесено ряд змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», що суттєво змінює підходи до проблем правого регулювання системи фінансування. Зокрема введено в дію Постанову Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2004 р. № 494 «Про затвердження Порядку виплати надбавки за стаж наукової роботи». Згідно з цією Постановою науковим працівникам, які мають право на виплату надбавок за стаж наукової роботи і за стаж науково-педагогічної роботи, виплачується одна надбавка. Проте дія постанови № 494 не поширюється на викладачів вищих навчальних закладів освіти недержавної форми власності. Законодавці мають відрегулювати дану проблему, можливо, за рахунок соціального страхування, яке широко застосовується на заході.

Згідно зі ст. 64 Закону України «Про вищу освіту» основними джерелами фінансування закладів вищої освіти державної форми власності є кошти загальнодержавного та місцевих бюджетів, кошти галузей економіки, державних підприємств і додаткові надходження. Додатковими джерелами фінансування є: кошти, одержані з інших джерел за надання освітніх послуг відповідно до основної діяльності; плата за додаткові освітні послуги; плата за наукові дослідження та інші роботи, виконані на замовлення; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, оренди приміщень; дотації з місцевих бюджетів; кредити і позики банків, доходи від депозитних вкладів тимчасово вільних коштів; валютні надходження; добровільні внески фізичних та юридичних осіб; інші надходження.

Слід зазначити, що більше 60 % видатків на освіту фінансується місцевими бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Київ та Севастополь. При цьому за рахунок державного бюджету практично повністю фінансується професійно-технічна освіта, навчальні заклади вищої освіти, післядипломна освіта, більшість програм матеріального забезпечення навчальних закладів і 100 % досліджень і розробок у сфері освіти.

Відповідно до Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») основними шляхами реформування фінансового та матеріально-технічного забезпечення освіти є: збереження за державою пріоритету у фінансуванні системи освіти та підвищення ролі регіонів у фінансуванні освітніх потреб; звільнення навчально-виховних закладів від податків на прибуток і додану вартість; створення при Міністерстві освіти централізованих фондів для реалізації загальнодержавних освітніх програм; запровадження додаткового фінансування навчально-виховних закладів для обдарованих дітей, що мають відповідну ліцензію, зі спеціального фонду Міністерства освіти; заснування державного фонду сприяння громадянам у здобутті освіти в зарубіжних країнах тощо. Більшість із цих напрямків уже впроваджується в практичну діяльність системи освіти.

Діяльність університетів нині регулюється більше ніж 200 законами. Так, згідно зі ст. 51 Бюджетного кодексу України, відповідно до затвердженого бюджетного розпису розпорядники коштів Державного бюджету України одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. Затвердження, а також коригування протягом бюджетного року кошторисів бюджетних установ здійснюється розпорядниками коштів відповідно до затвердженого бюджетного розпису Державного бюджету України. Затвердження змін до кошторисів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації державної і комунальної форм власності у зв'язку зі зміною обсягів доходів і видатків відповідно до затвердженого бюджетного розпису здійснюється керівниками цих закладів. Зазначена норма дає змогу вищим навчальним закладам заощадити від 1,5 до 2,5 млн грн щорічно. Статті 89 та 90 Бюджетного кодексу України дають можливість здійснювати фінансування вищих навчальних закладів державної і комунальної форм власності з різних бюджетних джерел. Тобто, з бюджетів міст, областей, районів відповідні ради при перевиконанні своїх бюджетів зможуть надати допомогу ВНЗ. Така допомога може надаватися на усунення техногенних ситуацій, соціальну допомогу студентам, викладачам, ремонт гуртожитків.

Отже, питання щодо фінансування освіти є і буде надзвичайно актуальним в усіх державах і особливо в нашій, тому потребує детального розгляду і подальших вдосконалень, бо завжди є куди прагнути.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри публічного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Є. Кущ.*

Маліченко Максим Анатолійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 7 група

ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ

Сучасний етап державотворення характеризується становленням України як демократичної, соціальної, правової держави. Цей процес неможливий без приведення національного законодавства до міжнародних стандартів, особливо тієї частини, що стосується прав і свобод людини. Відповідно до ст. 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради з прав

людини. Більш детально його статус врегульовано Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

У п. 4 ст. 3 Закону зазначається, що метою діяльності омбудсмана є сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі. Наразі інститут Уповноваженого стає все більш впливовим у вирішенні питань, що стосуються захисту прав людини, проте існують певні проблеми, які перешкоджають його ефективній роботі.

Дослідженням даної тематики займалися такі вчені як: Е. Афоніна, О. Марцеляк, В. Кравченко, А. Ткачук, Н. Карпачова та інші науковці. Хоча слід зазначити, що тема потребує більш широкого наукового висвітлення.

Вищезгаданий Закон наділяє Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини **досить значними повноваження. Однак, висловлюється думка про доцільність розширення його правового статусу. Приміром, В. Тертишник пропонує зміцнити правовий статус** Уповноваженого Верховної Ради з прав людини шляхом надання йому прав органу дізнання чи досудового слідства для боротьби з порушенням та ігноруванням прав і свобод людини з боку органів публічної влади та посадових осіб. Така практика вже застосовується в Швеції.

Варто зазначити, що у законодавстві не існує механізму, який би надавав Уповноваженому з прав людини можливості вживати заходів для поновлення порушених чи втрачених прав і свобод людини. Для вирішення цього питання він повинен звертатися до відповідних органів, до яких може звернутися і звичайний громадянин, що свідчить про субсидіарний характер посади Уповноваженого з прав людини. Згідно п. 11 ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» омбудсман має право направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів.

За словами колишнього Уповноваженого Н. Карпачової, боротьба із застосуванням недозволених методів ведення слідства, зокрема тортур, є одним із пріоритетів діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Дана позиція є обґрунтованою з огляду на те, що більшість позовів, які подаються до Європейського Суду з прав людини, стосуються саме застосування неправомірних методів ведення слідства. За результатами проваджень Уповноваженого, катування мають місце у всіх регіонах України. Щороку Європейський суд з прав людини виносить рішення на користь громадян України, що стосуються порушення статті про заборону катувань Конвенції **про захист прав людини і основоположних свобод.**

З метою подолання такого негативного явища, як тортури, Президентом України за поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини були ініційовані підписання і ратифікація Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти тортур. А згідно з ст. 19-1 Закону «Про Уповноваженого

Верховної Ради України з прав людини», на омбудсмана покладаються функції національного превентивного механізму відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Під час виконання цих функцій Уповноважений співпрацює з міжнародними організаціями і відповідними органами іноземних держав, діяльність яких пов'язана з цією сферою.

Також, слід звернути увагу на те, що зараз посада Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має політичний характер. Законодавством не визначено, скільки разів поспіль особа може обіймати цю посаду. Це призводить до намагань омбудсмана залучитися підтримкою у Верховній Раді для його обрання на наступний строк. Чинний омбудсман Валерія Лутковська визнала політичне забарвлення посади Уповноваженого і висловила бажання зробити інститут відокремленим від політики. Посада Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має бути дійсно незалежною та дієвою в процесі захисту прав і свобод людини й громадянина.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Мельченко Николай Геннадьевич
БГУ, факультет международных отношений студент, 3 курс

ВОПРОСЫ СОЗДАНИЯ ИНСТИТУТА ОМБУДСМЕНА В БЕЛАРУСИ

Проблема защиты прав человека остается нужным и востребованным направлением развития юридической науки. Степень зрелости того или иного общества можно определять по уровню защиты прав человека в нем. И несмотря на объединение усилий мирового сообщества в целом, необходимо обеспечить регулирование данного вопроса на локальных, государственных уровнях. Это связано в первую очередь с частыми нарушениями прав человека представителями органов государственной власти и силовыми структурами. Именно поэтому мы считаем, что существует необходимость появления в Республике Беларусь уполномоченного по правам человека – омбудсмена.

История самого института омбудсмена начинается еще в девятнадцатом веке, в Швеции, однако широкое распространение он получил лишь после второй мировой войны по причине осознания необходимости регулирования и защиты вопросов прав человека. Сейчас же институт омбудсмена существует в основном в западных странах. По общему правилу, омбудсмен представляет собой долж-

ностное лицо с обслуживающим его аппаратом, деятельность которого направлена на защиту интересов граждан в сфере прав человека и отстаивание этих интересов в отношениях с государственными органами.

Требования к должности омбудсмена в каждом государстве разнятся в силу особенностей правовой системы, традиции или национальных особенностей. Разным является и срок избрания. Так, в Дании, Швеции, Финляндии, Португалии, Польше, Югославии такой срок составляет 4 года, в Испании, ФРГ, России – 5 лет, в Австрии, Голландии, Франции – 6 лет, в Хорватии – 8 лет. Обычно омбудсменом становится лицо, имеющее юридическое образование либо имеющее опыт работы в государственных органах.

Омбудсмены, как правило, не имеют распорядительных полномочий, но в их обязанности обычно входит ежегодный доклад для Парламента, в котором указана информация о состоянии защиты прав человека, о законности, о недостатках в этой сфере. Однако несмотря на отсутствие обязанности законодательной ветви исполнять рекомендации омбудсмена, парламент все же стремится выполнять рекомендации омбудсмена, так как в противном случае они будут подвержены критике, что вызовет подрыв их репутации.

Для Беларуси одним из самых сложных и политических, и правовых вопросов является вопрос соблюдения прав человека. Именно поэтому сейчас как никогда важно ввести данный институт и обеспечить его эффективное функционирование. В первую очередь, мы считаем, что важно принятие закона об омбудсмене (о чем также заявлял Конституционный суд РБ), который будет наделять его специальными полномочиями (к примеру, право на прямое обращение в Конституционный суд по вопросам соответствия конституционности определенных НПА). На наш взгляд, важно координация действий омбудсмена и правозащитных организаций в силу общего объекта и негосударственного характера данных субъектов. Очень важно предусмотреть защиту омбудсмена от давления или контроля за его решениями и действиями со стороны легитимной власти: одной из важных черт реализации данного положения является прозрачность и открытость действий омбудсмена, постоянное предоставление информации общественности о деятельности и законодательное закрепление независимости омбудсмена. Введение института омбудсмена для Беларуси будет новым и прогрессивным решением, которое необходимо для любого государства. Однако необходимо обеспечить независимость и эффективность в рамках государства, так как фиктивное должностное лицо лишь ухудшит ситуацию с защитой прав человека.

Важно также понимать, что необходимо создание данного отдельного и независимого органа для того, чтобы представлять интересы граждан перед публичной властью в силу своей персонифицированности. Отсутствие императивности решений омбудсмена, на мой взгляд, требует анализа и исследования, насколько эффективна будет в данном случае работа. На наш взгляд, необходимо введение определенного рода санкций в случае неисполнения или некорректного исполнения решений или рекомендаций омбудсмена.

Институт омбудсмена в Беларуси – это важный шаг на пути к демократизации и принятию общеевропейских ценностей в сфере уважения прав и свобод человека. Этот шаг будет показателем формирования гражданского общества. Деятельность уполномоченного по правам человека будет способствовать установлению взаимной ответственности государства и личности, показывая таким образом гармонизацию данных отношений.

Научный руководитель:

Москвичова Анна Віталіївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 10 група

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ

Розбудова демократичної, соціальної, правової держави потребує гідного забезпечення в Україні юридичного механізму реалізації прав і свобод людини і громадянина. Тому, провівши ґрунтовну роботу з підготовки відповідного законопроекту, Верховна Рада України запровадила посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі Уповноважений) для здійснення парламентського контролю за дотриманням прав і свобод людини і громадянина. З часу запровадження в Україні інституції Уповноваженого моніторинг стану дотримання прав дитини завжди був предметом особливої уваги і турботи Уповноваженого. «Права людини починаються з прав дитини» – ця філософія є правилом роботи інституції українського Омбудсмана. Кожна Щорічна доповідь Омбудсмана містить аналіз дотримання прав і свобод дитини. Незважаючи на те, що Україна є учасницею Конвенції ООН про права дитини та у статтях 24, 51, 52 Конституції України передбачається державна охорона й гарантуються права дітей в нашій державі продовж ує існувати проблема захисту прав дитини. Така ситуація зумовлена декларативністю норм національного законодавства, ігноруванням прогресивних міжнародних норм, неефективною роботою державних установ, відсутністю ґрунтовних наукових розробок.

Частковому дослідженню особливостей правового становища дітей в умовах сучасності приділяли такі вчені Абрамов В.І., Борисова Н.Е., Нечаєва А.М., Микитова Є.М., Несинова С.В., Коталейчук С.П., Марцеляк О. В., Закоморна К. О.,

Нєдов І. М. та інші, але нажаль, теоретична розробка проблем захисту прав та законних інтересів залишається недостатньо вивченою.

На думку Шульц О. А., вітчизняна наука конституційного права фактично не приділяє уваги вивченню проблем прав дитини, що сприяє безсистемному нормативно-правовому регулюванню правового статусу дитини в Україні, виникненню правових колізій та прогалин у вітчизняній правовій системі.

Крім того, проблема посилюється через те, що законодавство України, яке забезпечує додержання прав дитини, має декларативний характер, і, крім того, відсутній національний механізм забезпечення реалізації та контролю за додержанням норм законодавства про права дитини. Внаслідок цього, значна частина норм, які відповідають Конвенції про права дитини, не реалізується, а то й просто порушується. Відсутнє також законодавче врегулювання низки прав дитини, закріплених у міжнародних стандартах: право дітей і їхніх батьків жити в будь-якій країні і повертатися до своєї з метою возз'єднання сімей і підтримання стосунків між батьками та дітьми; право на захист дітей-біженців; право на захист від вживання наркотиків і психотропних речовин, від залучення до їх виробництва та розповсюдження; не встановлено відповідальність дорослих членів сім'ї за порушення прав дитини на недоторканність її особи, посягання на її честь і гідність.

Конституцією України Гарантовано такі права дітей: рівність прав дітей (статті 24, 52), охорона дитинства (ст. 51), заборона насильства над дитиною та її експлуатації (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист і допомога держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53). Забезпечення прав дітей є пріоритетом держави, за порушення прав дитини встановлена більш посилена відповідальність, за будь-яке насильство над дитиною, її експлуатацію передбачено відповідальність за законом. Стаття 52 Основного Закону проголошує: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним». Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на державу.

Крім матеріального закріплення прав і свобод, у Конституції України (ст. 55) закладено правові засади конституційної системи захисту прав і свобод людини, яка включає систему судів України як центральну ланку в системі захисту прав людини, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародні судові та інші органи, членом або учасницею яких є Україна.

Так, відповідно до ст. 101 Конституції України Уповноважений з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. При цьому йдеться про весь спектр прав та свобод людини (особисті, громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні) і про всі категорії носіїв цих прав та свобод, зокрема дітей.

Створення в Україні конституційної інституції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини стало новацією в державно-правовій системі захисту прав і свобод людини, включаючи права дитини. Згідно зі ст. 21 Закону

України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» де зазначено, що: «кожен може без обмежень і перешкод звернутися до Уповноваженого у порядку, передбаченому чинним законодавством. При зверненні до Уповноваженого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками». Це право повною мірою стосується і дітей.

Для здійснення повноважень щодо захисту прав дитини Уповноважений наділений широким спектром повноважень, встановлених ст. 13 Закону, зокрема: невідкладного прийому посадовими особами, безперешкодного відвідання органів влади, присутності на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Колегії прокуратури, інших колегіальних органів; направляти у відповідні органи влади акти реагування Уповноваженого. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, посадові та службові особи, до яких звертається Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним.

Повноваження Уповноваженого щодо здійснення контролю за станом дотримання та захисту прав людини, у тому числі дітей, ґрунтуються на вимогах міжнародних документів, що ратифіковані Україною. Саме тому, важливого значення набувають також норми українського законодавства щодо додержання Україною зобов'язань стосовно виконання програм ООН з питань захисту прав і свобод дітей. Зазначені вище положення надають можливість наблизити стан забезпечення прав українських дітей до міжнародних стандартів.

Наразі, світові стандарти у галузі дотримання прав дитини, що формувалися протягом десятиліть, закріплені у кількох важливих міжнародних документах: Женевській декларації прав дитини 1924 р., Загальній декларації прав людини, прийнятій ООН у 1948 р., Міжнародних пактах 1966 р., Декларації прав дитини 1959 р., Конвенції про права дитини 1989 р.

Сприяння імплементації світових і європейських стандартів захисту прав і свобод дитини у національне законодавство є одним із основних напрямів діяльності Уповноваженого з прав людини. Для цього Омбудсманом України здійснюється системний аналіз міжнародних документів з прав дитини, виконання Україною двосторонніх та багатосторонніх угод, практики судових установ, зокрема національних та Європейського суду з прав людини.

На нашу думку, особлива увага має бути приділена втіленню у законодавстві України заключних зауважень та рекомендацій Комітету ООН з прав дитини, який здійснює функції контрольного органу за дотриманням Конвенції про права дитини 1989 р. країнами – учасницями ООН. Крім того, потрібно посилити заходи щодо безумовного виконання взятих Україною зобов'язань з прав дітей, активніше залучати громадянське суспільство до процесу підготовки та представлення доповідей України з прав дитини в органах ООН та Ради Європи,

посилювати громадський контроль за виконанням державою зауважень та рекомендацій Комітету ООН з прав дитини, інших міжнародних та регіональних конвенційних органів.

На нашу думку, забезпечення прав дітей відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини потребує консолідації зусиль органів державної влади і місцевого самоврядування, громадськості, а також підвищення рівня освіченості дітей та дорослих про існуючі механізми і можливості захисту конституційних прав та свобод дитини; запровадження єдиної загальнодержавної програми виховання підростаючого покоління; розробки та впровадження системи організації дозвілля дітей, доступної для кожної дитини; забезпечення державної підтримки діяльності дитячих організацій; запровадження дієвого механізму запобігання та боротьби з найгіршими формами використання дитячої праці; посилення відповідальності за порушення прав дитини.

Слід зауважити, що в сфері захисту прав і свобод дитини Уповноважений виконує такі функції: 1) спостереження за здійсненням законодавства, що стосується захисту інтересів дітей; 2) внесення рекомендацій до державних органів про зміни законодавства у сфері охорони прав дітей; 3) сприяння підвищенню інформованості про права дитини як самих дітей, так і дорослих; 4) діяльність як посередника у випадках виникнення конфліктів між дітьми і батьками; 5) представлення доповідей про виконану роботу і про положення справ з питань дотримання прав дітей.

На нашу думку, слід додати до його функцій також захист прав конкретної дитини і представництво її інтересів та розслідування справ за індивідуальними скаргами дітей. Виходячи з цього, постає питання про доцільність запровадження в Україні окремого інституту омбудсмана, а саме Уповноваженого з прав дитини.

Треба зазначити, що Комітет з прав дитини під час розгляду первинно доповіді України про виконання зобов'язань за Конвенцією про права дитини на своїй десятій сесії наприкінці 1995 р. проаналізував стан українського законодавства та існуючий механізм реалізації прав дитини і дійшов висновку про необхідність створення такої інституції в Україні. Комітет порекомендував Україні розглянути питання про створення інституту омбудсмана для дітей чи будь-якого іншого постійного і незалежного механізму для розгляду скарг про порушення прав дитини і нагляду за додержанням прав дитини в державі. При створенні такої інституції слід запозичити зарубіжний досвід, але виходити з особливостей соціально-економічного розвитку України.

Беручи до уваги вищезазначене, слід нагадати, що на сьогоднішній день, в Україні діє Уповноважений Президента України з прав дитини. Дану посаду було запроваджено указом Президента України №811/2011 від 11 серпня 2011 року. На Уповноваженого Президента України з прав дитини покладені обов'язки забезпечувати здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері.

В дослідженні «Інститут уповноважених з прав дитини» Міжнародного центру розвитку дитини ЮНІСЕФ, який знаходиться у Флоренції (Італія), проаналізовано основні моделі інституту омбудсмана, які діють у світі. Серед них є і модель згідно з якою діє Уповноважений Президента України з прав дитини. Але, ми вважаємо, що відповідного органу замало для того, щоб в повній мірі забезпечити дотримання прав і свобод дитини в нашій країні на сучасному етапі. Крім того, проблема постає в правових гарантіях статусу Уповноваженого Президента, адже він закріплений лише указом, на відміну від Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, статус якого визначений законом, а відповідні інститути закріплюються на конституційному рівні шляхом прийняття відповідного закону. Більше того, повноваження Уповноваженого з прав дитини значно вужчі. У сфері законодавчого дотримання прав дитини, він не має впливу на Верховну Раду, а є, по-суті, лише дорадчим органом при Президентові України.

Саме тому, ми наполягаємо, на законодавчому закріпленні правового статусу Уповноваженого з прав дитини. Він має здійснювати парламентський контроль за додержанням прав дитини (тобто особа, яка виконує ці обов'язки, має обиратися парламентом і бути йому підзвітна), а його компетенція регулюватись спеціальним законом. Лише за умов, коли на законодавчому рівні визначено функції і повноваження, статус і фінансування омбудсмана, ним може ефективно виконуватись завдання, щодо забезпечення прав дитини, адже він буде незалежний від уряду і зможе вільно критикувати чи оскаржувати постанови і рішення уряду про забезпечення прав дитини. Відомство омбудсмана зможе провадити розслідування, надавати доповіді парламенту та виступати консультантом при розробці нового законодавства.

Отже, такі заходи є вкрай важливими для Української держави, яка активно докладає зусиль щодо євроінтеграції, та для якої забезпечення високих міжнародних і європейських стандартів у дотриманні прав і свобод дітей має бути одним із найважливіших обов'язків.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *Л. І.Летнянчин.*

Нога Петро Петрович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 1 група

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Однією з необхідних передумов ефективного реформування правової і політичної системи сучасної України виступає забезпечення покращення функці-

онування демократичних інститутів. Одним із таких є інститут Президента України, актуальність повного та всебічного дослідження якого не викликає сумнівів.

Аналіз публікацій стосовно інституту президента в Україні свідчить, що зазначена проблема на сьогодні залишається недостатньо дослідженою. Одним із перших авторів, які провели дослідження даного правового інституту були В. Шаповал та І. Марков, серед спеціальних видань слід виділити праці Р. Павленка, В. Погорілка, С. Серьогіної та інші.

Інститут Президента України як глави держави є порівняно новим явищем у політичному житті і державному будівництві України. Конституційно-правовий статус Президента України виник і дістав своє нормативно-правове закріплення після проголошення незалежності України.Наразі нормативно-правовим підгрунтям функціонування цього інституту є: Конституція України, Закон України «Про вибори президента України», практика Конституційного Суду України, тощо. Чинним залишається і Закон України «Про Президента УРСР», хоча він не здатен регулювати відносини в цій сфері за нових умов і реалій.

Конституційно-правовий статус глави держави – це встановлена нормами конституції сукупність його функцій, повноважень і форм відповідальності. Слід зазначити, що з часу впровадження в Україні поста Президента його правовий статус зазнавав змін наступним чином: спочатку Президент України був визначений як найвища посадова особа Української держави і глава виконавчої влади. Пізнішими змінами до Конституції України він визначався за статусом як глава держави та глава виконавчої влади. Цей статус було підтверджено Конституційним Договором 1995 року.

Конституційно-правовий статус Президента безпосередньо залежить від форми правління. Україна є президентсько-парламентською республікою, у якій формально Президент не належить до жодної з гілок влади. При з'ясуванні місця і ролі будь-якого органу держави і посадової особи, які визначаються Конституцією, принциповим є: визначення його функціонального призначення і місця, яке орган або посадова особа посідає у системі державних органів. Згідно з Конституцією України Президент України є главою держави. Проте місце і роль глави держави в системі органів саме державної влади у Конституції чітко не визначені. На думку С. Серьогіної у даному разі слід звернутися до теорії «упокорюючої (врівноважуючої) влади», розвинутої французьким державознавцем Б. Констаном, інтерпретованої німецькими мислителями Г. Гегелем та Л. фон Штейном і підтриманої дореволюційними російськими конституціоналістами Ф. Кокошкіним і Н. Захаровим. Влада, здатна впорядкувати дії різних влад, повинна бути дійсно незалежною, авторитетною і нейтральною щодо всіх їх, і цим вимогам найповніше має відповідати глава держави.

Крім того, надання Президентові статусу глави держави пояснюється перш за все необхідністю підвищити рівень представництва держави. Виходячи з цього, слід визнати, що здійснення ним представницької функції і функції гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина дає можливість Президентові України посідати особливе місце в системі органів державної влади і не входити до жодної з її гілок.

До прикладу, Французьку Республіку називають класичною «моделлю» змішаної форми правління. За французькою системою президент має повноваження, що не залежать від парламенту, має важелі впливу на нього у разі необхідності. Також, окремими є посади глави держави і глави уряду: президент є главою держави, а прем'єр-міністр – главою уряду, це положення закріплено на рівні Основного Закону. Зберігається принцип контрасигнатури. Це дозволяє, президенту Французької Республіки забезпечувати своїм арбітражем нормальне функціонування органів публічної влади (оскільки на практиці жорсткий розподіл влад, по суті, спричиняє конкуренцію вищих органів держави, насамперед органів законодавчої і виконавчої влади) при цьому не входить до жодної гілки влади.

1) Проблеми функцій Президента України досліджувало чимало авторів,але у відриві від функцій держави. Цей недолік вдалося подолати В. Шатілу, який закономірно дійшов висновку, щоПрезидент України здійснює систему функцій, зокрема:оптимізувати територіальну основу діяльності місцевого самоврядування (територія не більше 20 км від адміністративного центру для забезпечення доступності до основних організацій), орієнтовне скорочення територіальних громад у 8 разів, забезпечити можливість об'єднання дрібних територіальних громад;

2) чітке законодавчо обґрунтоване розширення повноважень та розподіл сфер компетенції між органами місцевого самоврядування різного рівня, між ними та органами державної влади для усунення їх дублювання: 90-95 % питань місцевого рівня мають вирішувати територіальні громади, а за місцевими державними адміністраціями треба залишити лише функцію контролю за діяльністю органами місцевого самоврядування та перерозподілом бюджетних коштів;

3) вдосконалення бюджетної системи та міжбюджетних відносин з метою забезпечення реальної самостійності місцевих бюджетів, формування системи перерозподілу коштів між різними за рівнем фінансового розвитку органами місцевого самоврядування.

Науковий керівник: к. ю. н. доцент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Смиковська Юлія Анатолівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студентка,Полтавський юридичний інститут, *3курс, 1група*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Фінансова система держави є відображенням форм і методів, які використовуються при здійсненні фінансової діяльності. Сучасна фінансова система України має низку проблем, що гальмують її розвиток. Виникнення цих проблем спричинене неякісним функціонуванням органів управління фінансами.

Загальнотеоретичні і методологічні положення стосовно фінансів, фінансової системи висвітлені в працях учених В.Андрійчука, В. Василенка, П. Гайдуцько, В.Геєця, В. Корнєєва, Б. Луціва, В. Лагутіна, В. Міщена, А. Мороза, А.Пересади, М. Савлука, С. Шумської, В. Федоренко та ін.

Проблема нестабільності фінансової системи України має досить специфічні характеристики. З одного боку, кризові явища пов'язані з моделлю економічного розвитку держави, з іншого – нестабільність характеризується проблемами внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни.

За всі роки існування фінансова система України зазнала значних змін і не завжди вони були позитивними. На разі в Україні діють чимало фінансових установ і інститутів, поступово розвивається валютний ринок та ринок цінних паперів. Крім того, зростає роль банківських структур в ході підприємницької діяльності тощо.

Однією із основних проблем, які існують в Україні це не ефективність фінансової політики в державі, яка викликана нестабільним становищем у середині держави.

Важливою складовою фінансової системи України є державні фінанси,які включають – бюджетну систему; позабюджетні централізовані цільові фонди; фінанси господарюючих суб'єктів, галузей і відомств; кредитні ресурси (міністерства фінансів, державних банків); емісійні ресурси.

В Україні існує ряд органів, яків ходять до фінансової системи України, перш за все це Міністерство фінансів України. У межах своїх повноважень

Міністерство здійснює систематичний контроль за виконанням вимог законодавства України у фінансовій сфері. Воно узагальнює практику застосування законодавчих актів із питань, що належать до його компетенції.

Даний орган займає провідне місце у структурі фінансової системи України і при здійсненні повноважень якого здійснюється певний внесок у розвиток даної системи.

Наступними органами, які входять до фінансової системи України є Національний банк України, Рахункова палата, Державна казначейська служба, Державна фінансова інспекція та інші.

За останній період у фінансовій системі України відбулися значні зміни,які стосуються реорганізації органів, які здійснюють фінансову діяльність в Україні та які підконтрольні Міністерству фінансів. Ці зміни стосуються нового органу, який був створений Указом Президента України № 141/2013 **«** Про Міністерство доходів і зборів України**».** Утворення міністерства доходів і зборів України, здійснювалося шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України, а також на Міністерство, що утворюється були покладенні функцію з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Дані зміни поклали початок фінансовій реформі, яку в України потрібна проводити, спираючись на європейський досвід, та аналізувавши помилки минулих років, так як на даному етапі розвитку нашої держави фінансова система не є досконало сформованою. Органи, які здійснюють фінансову діяльність та входять до фінансової системи України, постійно ґрунтуються на певних політичних намірах правлячої партії, що є великою помилкою з боку керівництва держави.

Отже, підсумовуючи усе вище викладене можна зробити висновок, що ефективність функціонування фінансової системи істотно залежить від оптимальності розподілу та перерозподілу, що має базуватися на відповідності отриманих кожним суб'єктом доходів його вкладу у виробництво ВВП. Над реалізацією цього завдання повинні працювати усі сфери та ланки фінансової системи.

Одним із основних завдань органів, які здійснюють фінансову діяльність, є злагодженість і функціонування окремих ланок фінансової системи. Також не менш важливим є чітке розмежування компетенції усіх органів фінансової системи, для ефективного здійснення фінансової діяльності.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри публічного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *О. Є. Кущ.*

Чальцев Дмитро Вадимович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент,Полтавський юридичний інститут, 2 курс, 5 група

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Становлення парламентаризму в Україні безпосередньо пов'язане з діяльністю народного депутата України. Адже від сумлінного виконання ним повноважень залежить робота парламенту в цілому. Метою роботи є загальна характеристика конституційно – правового статусу парламентаря в України .

Дослідженню цього питання приділили увагу такі науковці: М.О.Баймуратов, О.О.Безуглов, Т.А.Васильєва, Н.Г.Григорук, Н.І.Грушанська, С.Д.Дубенко та ін.

«Статус» у перекладі означає положення, становище когось або чогось. У сучасній юридичній науці статус розглядається як сукупність елементів, які мають стійкі зв'язки між собою, що забезпечує його цілісність.

На сьогодні в існує декілька підходів до визначання поняття правового статусу народного депутата. При першому підході статус розглядається виключно через призму його прав і обов'язків. Прихильники другого підходу розглядають статус ширше і окрім прав та обов'язків парламентаря включають відповідальність, а також основні правові і соціальні гарантії. Саме так визначено статус народного депутата України й у Законі України «Про статус народного депутата України».

Відповідно до Закону народний депутат України є представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатської повноважень здійснювати повноваження передбачені Конституцією України та законами України (ст. 1.)

Закон передбачає широкий перелік прав народного депутата України, його обов'язки та відповідальність. Окреме місце серед елементів конституційно – правового статусу належить гарантіям. Однією з таких є депутатська недоторканність, яка означає, що народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані (ч. 2 ст. 80 Конституції).

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 26.06.03р. (справа про гарантії депутатської недоторканості) депутатська недоторканність як елемент статусу народного депутата України є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод.

Згідно іншого Рішення єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні від 27.10.99 р. справа про депутатську недоторканність) депутатська недоторканність поширюється на народного депутата України з моменту визнання його обраним за рішенням відповідної виборчої комісії і до моменту припинення повноважень народного депутата України. У разі пред'явлення громадянину України обвинувачення у вчиненні злочину та/або його арешту до обрання народним депутатом України подальше провадження у кримінальній справі стосовно такого депутата може бути продовжено за наявності згоди Верховної Ради України на його притягнення до кримінальної відповідальності та/або перебування під вартою.

У конституційно-правовому статусі депутата певною мірою знаходить своє правове опосередкування ідея представницького народовладдя, яка визначає

роль і місце народного представника в системі представницької демократії. Кожен парламентарій представляє насамперед інтереси всього народу України, який його і уповноважив здійснювати законодавчу та інші функції, передбачені Конституцією України та чинним законодавством у представницькому органі – парламенті.

С.Д.Дубенко підсумовує, що народний депутат є повноважним представником народу в загальнодержавному представницькому органі країни – Верховній Раді України та відповідальний перед ним, а також наділений державою повноваженнями різного характеру та значення для реалізації державної влади, представляє державу в її багатоманітних взаємозв'язках як усередині, так і зовні (у відносинах з іншими державами тощо) .

Таким чином, конституційно-правовий статус народного депутата України є відображенням рівня розвитку України як демократичної , соціальної , правової держави. Конституція та законодавство України передбачають значний обсяг прав, а також соціальних і правових гарантій його діяльності. З огляду на соціально-економічну ситуацію в державі доцільно дещо звузити статус парламентаря в Україні, тим самим привести його у відповідність до європейських стандартів.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» *І. К. Полховська.*

Ченцов Сергей Д.
Белгородский государственный национальный исследовательский университет, студент, Юридический інститут, 2 курс, 01001204 группа

ОСОБЕННОСТИ ПОЛНОМОЧИЙ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

К полномочиям Конституционного Суда Украины в сфере защиты прав и свобод человека и гражданина относится, в первую очередь, разрешение вопросов о соответствии Конституции Украины законов и другим правовых актов. Как отмечают ученые-правоведы, реализуя эти права, Конституционный Суд Украины, в отдельных случаях, практически совершенствует систему законодательства. В соответствии с Конституцией Украины правовые акты, признанные Конституционным Судом неконституционными, теряют силу в день принятия такого решения. Таким образом, прекращается деятельность правовых норм,

использование которых могло послужить причиной или привело к нарушению конституционных предписаний. Так, за 17 лет своей деятельности Конституционный Суд рассмотрел вопрос о конституционности более чем ста законов и других правовых актов, из которых приблизительно 90 было признано такими, что не соответствуют Конституции Украины. Типично, что в подавляющем большинстве случаев такие решения обосновывались на несоответствии этих правовых актов положениям Основного Закона, которыми определяются права и свободы человека и гражданина. Следующим важным направлением деятельности Суда в сфере защиты прав и свобод граждан является официальное толкование Конституции и законов Украины.

Разъясняя спорные правовые нормы, Суд не только осуществляет обязанности интерпретатора, а исходя из обязательности своих решений, создает условия для надлежащего применения этих норм органами государственной власти. За всё время своей деятельности Конституционный Суд Украины дал интерпретацию более чем двухсот положений и норм Конституции и законов Украины. В этом аспекте нельзя не обратить внимание одно из решений Суда по делу о принятии Конституции на всенародном референдуме (решение № 6-рп/2008 от 16 апреля 2008 года). По этому делу Конституционный Суд дал толкование положений ряда статей Конституции, которыми регулируются вопросы, связанные с реализацией права народа Украины на учредительную власть в государстве. При этом Суд в свою очередь обратил внимание субъектов права законодательной инициативы, в частности, Верховной Рады Украины, народных депутатов Украины, Президента Украины, на необходимость приведения действующего законодательства Украины по вопросам референдумов в согласие с конституционными нормами. Практика Конституционного Суда Украины систематически формулирует институциональный подход в сфере защиты социальных прав. Сущность этого подхода состоит в том, чтобы выработать минимальные гарантии социальных прав и не дать возможность их ликвидации. Конституционный Суд Украины в сфере социальных прав сформулировал некоторые критерии их понимания: а) государство связано обязанностью осуществления социальной защиты, обеспечение каждого на достаточный жизненный уровень для себя и своей семьи; б) неприемлемость сужения или приостановления издержек из бюджетов всех уровней на пенсии, социальные услуги и помощь, которые являются основным доходом для существования малоимущих граждан, не ниже прожиточного минимума, установленного законом; в) неконституционность практики сужения социальных льгот, компенсаций и гарантий.

Научный руководитель: д.ю.н, профессор, заведующийкафедры теории и истории государства и права НИУ «Белгородский государственный университет» *Г. А. Борисов.*

Штокало Тарас Володимирович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 2 група

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Адміністративно-правовий статус громадянина України складає найважливішу й органічну частину загального правового статусу. Права й обов'язки громадян, врегульовані нормами адміністративного права, є похідними від конституційних і визначаються в багатьох законах і підзаконних актах. Важливою складовою адміністративно-правового статусу у його розширеному розумінні є гарантії реалізації цих прав і обов'язків, а також механізм їх охорони державою.

Як і конституційне право, адміністративне право опосередковує функціонування публічної влади в державі. Адміністративно-правове регулювання є своєрідним продовженням конституційно-правових норм і багато в чому конкретизує їх дію. На цій підставі можна стверджувати, що існування адміністративно-правового статусу громадянина є необхідною умовою і засобом реалізації Конституції.

Права, що є складовим елементом адміністративно-правового статусу громадянина, є різновидом суб'єктивних прав громадян. Умовно назвемо їх «адміністративними». До галузі адміністративного права належать всі ті права і свободи громадянина, які він використовує в сфері державного управління і не може реалізувати без вступу у відносини з органами виконавчої влади. Гарантії забезпечення адміністративних прав громадян України встановлюються насамперед Конституцією та законами України.

Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється передусім у конституційному визначенні обов'язків держави (ст. 3, 16, 22). Така відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної влади перед суспільством, а має певні ознаки застосування заходів публічно-правового характеру до держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права.(ч.1 ст.8)

В країнах розвиненої демократії та в країнах, які прагнуть до неї, зокрема в Україні, норми конституції є нормами прямої дії й гарантують право звернення до суду для захисту адміністративних прав і свобод громадянина безпосередньо на підставі Конституції (ч.3 ст. 8). Це означає, що суди не можуть відмовити

у здійсненні правосуддя, посилаючись на відсутність конкретного законодавства або прогалини в ньому.

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55).

Певними гарантіями прав і свобод громадян є: а) відповідальність посадових осіб державних органів; б) відшкодування матеріальних та моральних збитків, заподіяних незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державного управління та їх посадовими особами під час виконання ними своїх повноважень (ст.56).

Наголошуючи на важливості гарантій захисту прав і свобод людини й громадянина, Конституція України встановила, що склад правопорушення як підстава притягнення особи до юридичної відповідальності та заходи державно-примусового впливу за його скоєння визначаються виключно законом, а не будь-яким нормативно-правовим актом (ст. 58, 61).

Конституційні засоби забезпечення «адміністративних» прав громадян конкретизовані в нормах законодавчих актів, одним із найважливіших серед яких є Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. за № 393/96-ВР. У ст. 1 цього Закону було деталізоване положення ст. 40 Конституції України в частині реалізації громадянами права звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Виходячи з контексту ст.3 зазначеного Закону звернення громадян відбувається у трьох формах:

1) пропозиція (зауваження) – звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства;

2) заява (клопотання) – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Клопотання – письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

3) скарга – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю),рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

У ст. 4 зазначено що до рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать такі у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких: (а) порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); (б) створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; (в) незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

Адміністративному законодавству притаманна така риса як плюралізм. Це обумовлено тим, що значна частина актів органів державної виконавчої влади у тій чи іншій галузі пов'язана із забезпеченням і дотриманням прав і інтересів людини та громадянина в Україні. Серед таких актів, окрім Закону України «Про звернення громадян», слід назвати Указ Президента України від 13.08.2002 р. за № 700 «Про додаткові заходи щодо забезпечення громадянами України конституційного права на звернення», Постанову Кабінету Міністрів України від24.09.2008 р. за № 858 «Про затвердження Класифікатора звернень громадян» (що набрала чинності з 01.01.2009 р.); розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.06.2011 р. за № 589-р «Про схвалення Концепції створення Національної системи опрацювання звернень до органів виконавчої влади»; Постанову Кабінету Міністрів України від 18.01.2012 р. за № 21«Про затвердження Положення про Національну систему опрацювання звернень до органів виконавчої влади та Типового положення про контактний центр Автономної Республіки Крим, області, м. Києва і Севастополя» тощо.

Серед відомчих нормативно-правових актів можна назвати наказ МВС України від 10.10.2004 р. за № 1177 «Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України». Водночас, практично всіма міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, виходячи зі специфіки сфери їх діяльності, встановлюються відповідні вимоги до організації роботи зі зверненнями громадян та їх особистого прийому керівництвом тих чи інших органів, підрозділів або служб. Шляхом видання нормативно-правових актів відповідні органи держави закріплюють, у межах своєї компетенції, гаран-

тії дотримання широкого кола прав і свобод, наданих громадянам Конституцією України. Цей обов'язок однаковою мірою поширюється як на вищі та центральні органи виконавчої влади, так і на ті, що діють на рівні областей, а також міст Києва і Севастополя – місцеві державні адміністрації. У п.3 ст. 25 Закону України від 09.04.1999 р. «Про місцеві державні адміністрації» цим органам було вказано на необхідність забезпечувати розгляд звернень громадян та їх об'єднань, контролювати стан цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в організаціях і установах, розташованих на відповідній території .

У зв'язку з необхідністю удосконалення механізму використання прав громадянами, а також для повнішої регламентації провадження в індивідуальних адміністративних справах розроблено проект «Кодексу загальних адміністративних процедур». Цим проектом передбачена регламентація законодавчого забезпечення позасудового захисту прав та свобод фізичних і юридичних осіб. Розгляд скарг громадян вищими за підпорядкуванням органами виконавчої влади або посадовими особами дає змогу оперативно виправити допущену нижчими органами помилку без судового провадження.

Таким чином, первинним і універсальним гарантом реалізації та захистом прав громадян є закон. Він може виконувати дану функцію при дотриманні наступних умов: (а) положення, що містяться в законі, повинні відповідати економічній і політичній ситуації в країні, мати юридичну стабільність; (б) відповідати високому рівню юридичної техніки; (в) містити конкретні норми і механізми їх реалізації; (г) визначати державні органи, які зобов'язані створювати умови для реалізації прав і свобод; (д) передбачати відповідальність органів і посадовців за порушення прав і обов'язків громадян.

Науковий керівник:

Яровий В.О.
Студент 2 курс, 15 група
Ярова Тетяна
Университет дю Ман, Франція, Менеджмент международних відносин

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Європа кінця XX століття зазнала значних політичних, економічних та соціальних зрушень. Час невпинно нарощує потенціал змін, відчутних перетворень. Нині дедалі переконливіше і привабливіше постають позитивні результати інтеграції країн Західної Європи.

Сьогодні демократія та захист прав людини є не тільки загальнолюдськими цінностями, але й важливою підвалиною сучасного міжнародного права. Принцип транспарентності влади в багатьох випадках виступає важливим індикатором рівня демократичності країни, який суттєво впливає на її імідж на міжнародній арені. Неухильне дотримання Україною принципів демократії перетворюється на вагомий чинник успіху зовнішньополітичних ініціатив, слугує ефективним засобом підвищення міжнародної довіри до неї як з боку окремих країн, так і світового співтовариства загалом.

Вибраний Україною шлях європейської інтеграції буде складним і стосуватиметься передусім внутрішніх трансформацій в економічній, соціально-політичній, правовій та гуманітарній сферах. Серед пріоритетів у політичній сфері головна роль належить розвитку демократичних інститутів для забезпечення верховенства права, прав людини, свободи слова.

Комплексний характер реформ, які сьогодні відбуваються в правовому і політичному житті України, зумовлює необхідність проведення науково-теоретичних досліджень пов'язаних з формуванням правових та політичних інститутів, удосконаленням окремих галузей вітчизняного законодавства. Одним із таких питань є стан конституційного механізму забезпечення прав людини в Україні в контексті реалізації таких конституційно визначених орієнтирів державного і суспільного розвитку, як правова, демократична та соціальна держава.

Одним з важливих елементів взаємозв'язку держави і суспільства є місцеве самоврядування -громадсько-політичний і правовий інститут, який набуває все більшого значення як демократична форма організації публічної недержавної влади на місцях. Подальший розвиток та реформування місцевої та регіональної демократії дасть більш активний поштовх розвитку курсу інтеграції України у євроатлантичні структури.

Серед усіх країн Західної Європи, саме Франція може стати для України найбільш вдалим прикладом для наслідування. Обидві країни мають певну економічну, соціальну, культурну та історичну схожість, а також вони мають майже рівну за розмірами територію і кількість населення. Більш того, ці країни являються складними унітарними державами з демократичними політичними режимами, з однаковою формою правління та з романо-германською системою права. Процес формування системи місцевого самоврядування у Франції і в Україні був обумовлений необхідністю проведення децентралізації влади через постійне зростання впливу держави на всі сфери життя суспільства.

І навіть час становлення сучасної системи місцевого самоврядування у Франції фактично співпадає з Україною. У Франції лише початок 80-х років був відзначений як перехід від політики централізації до поступової децентралізації державної влади та створення умов для швидкого розвитку місцевого самоврядування. Незважаючи на те, що в Україні зародження самоврядування сягає часів Київської Русі, фактичне відродження місцевого самоврядування в Україні, у широкому розумінні цього слова, почалося після обрання депута-

тів Верховної Ради Української РСР та місцевих Рад народних депутатів у березні 1990 р.

Отже, серед усіх адміністративно-територіальних одиниць у Франції територіальними колективами є тільки регіони, департаменти і комуни, в яких існують органи місцевого самоврядування (регіональні, генеральні і муніципальні ради). Французька Республіка є відносно децентралізованою країною, в якій вищі ланки адміністративно-територіального поділу (регіони та департаменти) мають дві інституції : призначений президентом або урядом чиновник загальної компетенції (префект департаменту або регіону) і обрана населенням рада місцевого самоврядування. У районах і округах самоврядування немає, в той час як у комунах місцеве самоврядування здійснюється радою комуни і обирається їм муніципалітетом (мера і його заступники). У Франції місцеве самоврядування не здійснюється « окремими особами», такими як мер. Також у Франції немає органів самоорганізації населення (квартальних, вуличних комітетів), і крім того, майже не використовуються загальні збори громадян або місцевий референдум. Економічною основою місцевого самоврядування Франції є, насамперед, власність, місцеві податки і збори, державні дотації, кредити і субсидії, а також участь органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах.

Франція – одна з країн, де регіональні політичні процеси значною мірою автономні і самодостатні по відношенню до загальнодержавних, в силу чого вони впливають на хід подій на рівні держави в цілому. Особливістю регіонального та місцевого управління в цій країні є поєднання функцій державного управління на місцях і функцій місцевого самоврядування в органах влади. Незважаючи на це, в цілому система територіального управління у Франції залишається досить централізованою, де контроль за органами місцевого самоврядування відбувається з боку органів виконавчої влади. При цьому слід зазначити , то чим вище рівень органу місцевого самоврядування, тим жорсткіше контроль за місцевим самоврядування з боку держави.

Що стосується місцевого самоврядування в Україні то згідно ст..2, З.У «Про місцеве самоврядування», це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах, встановлених Конституцією та законами України. И права людини, і місцеве самоврядування стосуються надання прав на отримання певних благ, в тому числі на участь в політичних процесах на місцевому рівні і на доступ до базових послуг. Місцеві органи влади несуть все більшу відповідальність за розробку і надання таких послуг, а громадян зближує з державою.

Єдиним суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада, яка представлена жителями, що об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста. Вона є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, або добровільним об'єднанням жителів кількох сіл, що мають один адміністративний центр.

Існує кілька форм реалізації права кожного громадянина України брати участь у місцевому самоврядуванні. Першою формою є безпосередня демократія, яка представлена через місцевий референдум, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, участь у місцевих виборах. Другою формою є участь у місцевому самоврядуванні через місцеві ради, їх виконавчі органи, місцевих голів, районні та обласні ради, а також органи самоорганізації населення.

Місцеве самоврядування України базується на таких законодавчо встановлених принципах: народовладдя, законність, гласність, колегіальність, з'єднання місцевих і державних інтересів, виборність, правова, організаційна та фінансова автономія, підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб, державна підтримка та гарантія місцевого самоврядування, судового захисту прав місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування України включає: територіальну громаду; сільська, селищна міська рада; сільського, селищного міського голову; виконавчі органи сільської, селищної міської ради; районні та обласні ради; органи самоорганізації населення. Провідна роль у цій системі належить територіальній громаді.

Основними ресурсами матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування України є комунальна власність і місцеві податки і збори .

Отже, реальне здійснення багатьох економічних, соціальних і культурних прав людини визначається на рівні місцевої адміністрації. Таким чином процес розвитку місцевого самоврядування досить тісно пов'язаний з процесом розвитку прав людини.

З метою підвищення ефективності місцевого самоврядування України, ґрунтуючись на досвіді Франції, можна запропонувати деякі практичні рекомендації:

Необхідно створити міцну законодавчу базу місцевого самоврядування. При цьому, закони повинні відповідати існуючим європейським стандартам місцевого самоврядування та внутрішнім законам країни.

Необхідно утвердити Верховною Радою України Концепцію державної регіональної політики України, яка б визначила напрями підвищення ефективності функціонування системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування. Для вирішення проблеми взаємовідносин органів місцевого самоврядування з місцевими органами державної влади треба скористатися французьким досвідом.

Необхідно докорінно змінити податкову політику України, істотно розширивши податкову базу місцевих бюджетів. Основу місцевого оподаткування повинні складати майнові податки.

Органи місцевого самоврядування в процесі своєї діяльності в процесі своєї діяльності повинні постійно використовувати різні механізми взаємодії з громадянами громади, всіляко залучати їх до участі у місцевому самоврядуванні: встановлювати зворотний зв'язок з населенням громади, різні «гарячі » лінії, інтер-

активні опитування, інформувати населення про всі прийнятих рішеннях і давати повний кваліфікований коментар цих рішень, організовувати обговорення проектів рішень, використовувати інші механізми взаємодії з громадою.

Необхідно створити єдину авторитетну організацію, що об'єднує всіх регіональних і місцевих лідерів України. Основна мета такої організації це відстоювання інтересів місцевого самоврядування на всіх рівнях державної влади, активну участь у проведенні муніципальних реформ, спрямованих на підвищення ефективності місцевого самоврядування України. Необхідно прийняття окремого закону, який би чітко визначив правовий статус такої організації в державі.

Встановлення державного нагляду органами прокуратури за діяльністю органів місцевого самоврядування України, замість існуючого адміністративного контролю.

Стимулювати, активізувати органами місцевого самоврядування здійснення міжрегіонального та міжнародного співробітництва з органами місцевого самоврядування , а також із суб'єктами підприємницької діяльності зарубіжних держав.

Необхідно здійснювати цілеспрямовану педагогічну роботу з підвищення правової культури населення територіальних громад, депутатів місцевих рад, муніципальних службовців. Мета цієї роботи сприяння розвитку місцевого самоврядування знизу вгору, а не навпаки.

І головне, треба враховувати, що всі ці реформи в цілому направлені на покращення діяльності держави, на її співпрацю з населення, та на захист прав і свобод громадян України.

Таким чином, місцеве самоврядування це один з найважливіших факторів могутності України та захисту її громадян, тому ефективність його діяльності є важливою складовою майбутніх реформ .

Підводячи підсумки, треба зазначити, що курс України на децентралізацію та розвиток ефективного місцевого самоврядування є досить актуальним. Однак слід враховувати всі можливі наслідки цього процесу. Так у 2002 році Міжнародна Рада опублікувала тези доповіді «Управління на місцях: децентралізація і права людини», в якому вказала деякі можливі форми впливу реформ децентралізації на права людини. Ці зв'язки виявилися складними і багатосторонніми. З одного боку, реформи можуть підвищити ступінь участі громадян у політичному житті, місцеву автономію, самостійність і соціально незахищених груп і привести до формування більш підзвітних органів влади. Наближаючи надання послуг до тих, хто ними користується, децентралізація може призвести до появи більш ефективного і економічного управління і, таким чином, забезпечити захист соціальних та економічних прав людини. З іншого боку, вона може зміцнити владу місцевих еліт, послабити національні інститути, посилити соціальний розкол в суспільстві і спровокувати насильство, поглибити нерівність і стати причиною відмови від соціальних та економічних прав внаслідок корупції, дефіциту ресурсів або дискримінації і втрати економії.

Не менш вагомий вплив на процес децентралізації мають політичні процеси в країні. Права людини визнають можливість зловживання владою тими, у кого вона в руках. Тому застосовуються захисні механізми, щоб гарантувати людську гідність, обмежити зловживання владою і запобігти перетворенню боротьби за владу у конфлікт із застосуванням сили. Ці захисні механізми мають значення для здійснення владних повноважень і на місцевому, і на загальнонаціональному рівні. В Україні на сьогодні політична нестабільність та її вплив на права і свободи людини є однією з перепон для інтеграції України в європейську спільноту.

Отже, слід відзначити, що досвід Французької Республіки в організації публічної влади на місцях переконує в необхідності децентралізації державної влади в демократичній і правовій державі, в той же час зберігаючи контроль держави над діяльністю органів місцевого самоврядування. Актуальність реформування системи місцевого самоврядування в його тісному зв'язку цих органів з розвитком прав людини. Через наявність проблем у сфері місцевого самоврядування в контексті захисту прав людини, буде досить доречно врахувати досвід Франції щодо створення матеріально-технічної та фінансової основи місцевого самоврядування, а також його зв'язку з органами державної влади для максимального захисту прав і свобод громадян України.

Науковий керівник:

Marija Dombrovskaja,
Vicepresident for Seminars&Confereces at ELSA VDU
Eglė Balionytė,
Vicepresident for Academic Activities at ELSA VDU
Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania.

HUMAN RIGHTS IN VARIOUS REGIONS

As one of the most famous politicians (The Nobel Peace Prize winner) said, "to deny people their human rights is to challenge their very humanity". Human Rights plays a role in everyone's life, but not everyone realizes it. This is the same with countries. The Human Rights are realised in different countries differently. So in this thesis we will try to touch the history of The Human Rights, its' guaranteeing differences and problems.

Firstly, for all various regions there is the one same document which protects human rights and guarantees them. It is called The European Convention on Human

Rights. This document is an international treaty to protect human rights and fundamental freedoms in Europe. It was drafted in 1950 by the then newly formed Council of Europe. The Convention established the European Court of Human Rights as the most important institution. Any person who feels his or her rights have been violated under the Convention can take a case to the Court. Judgments finding violations are setting boundaries on the States concerned and they are obliged to execute them. The establishment of a Court to protect individuals from human rights violations is an innovative feature for an international convention on human rights, as it gives the person an active role on the international arena. The European Convention is still the only international human rights agreement providing such a high degree of individual protection. In this article we would like to compare how human rights are regulated and how they are legitimated in different regions of the world, starting from USA to Russia. We also would like to represent the actual situation in nowadays and back in time when there was Soviet Union and capitalism in power.

It is known that human rights in the United Kingdom are set out in common law, all the strongest roots are in the English Bill of Rights 1689, also in the European legislation. The Human Rights Act was established in the years of 1998. The purpose of the Act is to give direct effect to the European Convention on Human Rights in domestic law. In principle, the Act operates only vis-à-vis public bodies and not private parties. There are however certain situations in which the Act can be indirectly invoked against a private person.

The act also allows UK Parliament to take remedial action without being obliged to do so. As the history tells after Learco Chindamo, the Italian national convicted of the murder of headteacher Philip Lawrence in 1996, could not be deported to Italy after his release from prison, Conservative opposition leader David Cameron called for the repeal of the Act and its replacement by a «British Bill of Rights».

In comparison with other countries, for example, Argentina continues to make significant progress in prosecuting military and police personnel for enforced disappearances, killings, and torture during the country's "Dirty War" between 1976 and 1983, although trials have been subject to delays. In recent years, the Supreme Court has defended the right of pre-trial detainees to be held in specific conditions, the right of critical print media not to face discrimination in allocating official advertising because of their editorial position, and, in 2012, the right to legal abortions. Significant ongoing and disappointing human rights concerns include poor prison conditions, torture, and arbitrary restrictions on reproductive rights.

Therefore, we would like to sign Poland. The second chapter of the Constitution of Poland guarantee Human rights there. Poland is a party to all important international agreements relevant to

human rights, including the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Universal Declaration of Human Rights, the Helsinki Accords, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the Convention on the Rights

of the Child. Death Penalty is abolished for all crimes and Poland has ratified the International Criminal Court agreement.

According to the Freedom House the human rights in general have vastly improved after the fall of communism in 1989 and changed the old repressive regime with the modern, democratic government witch is guaranteeing first class civil and political rights. But not all the countries are improving in taking responsibility of promoting human rights among theyre countries for example human rights conditions in Iraq still remain the same: poor, particularly for detainees, journalists, activists, and women and girls. No effective actions are taken. Security forces continued to arbitrarily detain and torture detainees, holding some of the activists in horrible condition secret jails. Iraq security forces respond to peaceful protest with intimidation, threats, violence, and arrests, there is no other way. All the journalists and media organizations has a critical view of the government face harassment. A new law criminalizing human trafficking has yet to be effectively implemented, and the Kurdistan Regional Government has not taken any working steps to implement a 2011 law banning female genital mutilation.

And ironically as the USA are said to be the best country to live in, they have the enormous US prison population, the world's largest, partly reflects harsh sentencing practices contrary to international law, such as disproportionately long prison terms and mandatory sentencing without parole. Those behind bars include a growing number of elderly people, whom prisons are ill-equipped to handle, and youth under age 18 held in adult prisons. So this system doesn't seem to work quite well at all. Unauthorized immigrants and their families in the United States are vulnerable to abuses stemming from an outdated, ineffective immigration system that deprives them of basic rights, and increasing numbers are held in detention facilities. A number of abusive counterterrorism policies have continued under President Barack Obama, including detentions without charge at Guantanamo Bay.

The French government failed to pursue necessary reforms to counter abusive identity checks, also including ethnic profiling. Unfortunately migrant Roma living in informal camps continue to be targeted for eviction and removal from France. Modifications to the Criminal Code lets prosecution of French citizens and legal residents for participating in terrorism training abroad. A new, improved sexual harassment law protects against harassment on the grounds of gender identity. The French parliament passed a law that legalizes same-sex marriage as in the other countries this question is hardly to reach at all. This shows the magnitude of human rights.

The human rights in the Democratic People's Republic of Korea (North Korea) are banned from the country. This country has the most oppressive regime on Earth. The government of North Korea is a dictatorship operated by elected presidents. This information was uncovered by some journalists and human rights monitors although talking about any human right is an offence and people can be punished for it. The statement that the government of North Korea has ratified four key international human

rights treaties and includes rights protections in its constitution, but practically secretive government's policy does not allow organized political opposition, free media, functioning civil society, or religious freedom. The government regulates speech, opinion, thought, press, information, employment, movement, location of residence, food rations, assembly, association, religion, and even the right to life. It is demonstrated by the topics at the newspapers we read about the human rights violations at the North Korea: arbitrary arrest, detention, lack of due process, torture and ill-treatment of detainees remain serious and pervasive problems. North Korea also practices collective punishment for various anti-state offenses, for which it enslaves hundreds of thousands of citizens in prison camps, including children. The anti-state or anti-social offences could be considered as stealing state property or hoarding food. The worst thing is that North Korea's Criminal code stipulates that the death penalty can be applied only for a small set of crimes. Moreover these include offenses such as "crimes against the state" and "crimes against the people" that can be, and are, applied broadly. Also in 2007 North Korea adopted an amendment which ecxtended to the death penalty more crimes as fraud or smuggling. So a death penalty can be applied for stealing metal wire from a factory and it is based on this amendment which was adopted in 2007 to Penal code. Therefore, the government practices collective punishment, sending to forced labor camps not only the offender but also their parents, spouse, children, and even grandchildren. These camps have horrofic living conditions and abuse, including severe food shortages, no medical care, lack of proper housing and clothes, continuous torture by guards, and executions. This information provided by escapees who have fled North Korea in the past two years has again shown that persons accused of political offenses are usually sent to brutal forced labor camps, known as gwalliso, operated by the National Security Agency. In April, the International Coalition to Stop Crimes against Humanity in North Korea, filed a comprehensive submission to 11 United Nations special procedures and called for the creation of a UN commission of inquiry to investigate crimes against humanity in North Korea. But in fact this submition did not have any significance because any suggestions or statements are ignoring by North Korea government.

When we are talking about human rights guaranteeing in North Korea, we can remember the situation during Soviet times in the second half of the twentieth century. Surely, it can have been viewed differently, one view by the communist ideology adopted by the Soviet Union and another by its critics. There were no civil and political rights, such as the right to life and liberty, freedom of expression, and equality before the law, social, cultural and economic rights, including the right to participate in culture, the right to food, the right to work, and the right to education. The activists of human rights in the Soviet Union were regularly arrested. If we talk about Lithuania and Ukraine, this countries were also silenced because of Helski final act. The Ukrainian Helsinki Group (founded in November 1976) was active until 1981, when all members were jailed and the Lithuanian Helsinki Group (founded in November 1976) to monitor human rights in the Lithuanian Soviet Socialist Republic, ceased to

exist in 1982 as a result of arrests, deaths, and emigration. So this shows that every attempt to restore human rights in the Soviet Union was reduced to silence.

As we can see there are many differences on The Human rights regulation in different countries. Mostly it depends on politic regym. We think that if North Korea would be democratic republic the value of punishment would not be so harsh. For example the citizens would not be punished for small crimes with death penalty. The Human Rights would take most determinative place in government policy. Also with our made comparison with various region counties we could sign that the value of The Human Rights is treated differently. Also as very important fact in The Human Rights different developement in all the countries determine their history. We think that The United Nations should participate more in promoting the idea and importance of The Human Rights and also they shoud find new solutions for solving the problems we can see in this changing world.

OsypchukMariiaGennadiivna
Poltava Law Institute, The National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine» 2nd-year student, group 7

FEATURES OF UKRAINIAN MODEL OF OMBUDSMAN

The twentieth century left a great impression in the history of each state of the world since there were two world wars which shook the entire world community. With the global crisis in the postwar years, when there was a process of gradual reconstruction and reform of almost every existing political and legal system of the world, the ombudsman institute, established to ensure observance and implementation of fundamental rights and freedoms of a man and citizen, acquired priority significance.

Nowadays, we can observe a tendency to formation of states as democratic, legal and social ones, i.e., in the first place recognizing a man to be the highest social value. Presence of the ombudsman institute is a legal guarantee of the rights and freedoms of a man and citizen. This institution ought to be a kind of relation between a state and a civil society.

Examination of ombudsman's models features in different states is especially urgent nowadays that is affirmed by a large number of scientific papers on the subject. Thus, the ombudsman is considered in terms of guarantees and freedoms of a man and citizen in the scientific papers of M. Abdulaeva, V. Lazareva, A. Mordovtsya. Besides local scientists' papers, at the moment there is a number of researches made by foreign theorists (in particular, A. Kariola, H. Shtainberher) who consider features of the interaction between the ombudsman institute and other institutions of state power.

The ombudsman institute was established at 1809 in Sweden where such a position as a parliamentary ombudsman was consolidated by the Constitution which was in force at the moment. For a long time, the mentioned institute functioned only in Sweden, but at the beginning of XX century, the idea of creating such institute was supported in Finland (1919) and after a while in Norway (1952), Denmark (1953) and other countries. In the modern world, the ombudsman institution functions at both national and supranational levels (the Ombudsman of the European Union).

According to the Main Law of Ukraine, the ombudsman institute was established as a position of the commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine on human rights. According to Article 101 of the Constitution of Ukraine, the ombudsman is authorized to carry out parliamentary control after observance of a man and citizen's constitutional rights and freedoms. Among the basic legal acts regulating activity of the ombudsman, there is the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On Ombudsman of Verkhovna Rada of Ukraine» (hereinafter – Law).

Features of the introduction of the ombudsman institute in Ukraine are primarily as follows: at the moment Ukraine is on its way to becoming a democratic, legal and social state that is reflected in the relevant reforms in the field of legislation, in the system of public and local self-government authorities. In developing the Ukrainian model of the Ombudsman of the Verkhovna Rada of Ukraine, first of all, features of political, legal and social systems of the state were taken into consideration. An auspicious factor was the possibility to use experience of other states where the ombudsman institute functions at the high level.

Part 2 of Article 4 of the Law determines a legal status of the ombudsman: it particularly states that s/he carries out his/her activity independently of other public institutions and officials. Thus, the state ensures independence of the ombudsman from influence of other state institutions. The indicated position is also duplicated and complemented in Article 20 of the Law devoted to general safeguards of the ombudsman's activity.

One of the features of the Ukrainian model of the ombudsman is introduction of the single national model of the ombudsman at the nationwide level. In this regard, it is expedient to take into account the experience of the leading countries of the world according to the Index of Democracy of the World (*Economist Intelligence Unit*, December, 2012), particularly in Norway and Sweden. There are three positions of the ombudsman institute in Norway: Military Ombudsman, Civil Ombudsman and Consumers' Ombudsman. As for Sweden, nowadays it has four positions of the ombudsman institute: Parliamentary Ombudsman, Consumers' Ombudsman, Ombudsman for Economic Freedom and Ombudsman for Press (appointed by representatives of mass-media).

So, the Ukrainian ombudsman model possesses such general features of this institute as a special, constitutional status, existence of legislated safeguards of his/her independence, wide jurisdiction, considerable authority in the sphere of proceedings and control. However, given the experience of leading countries of the world, it is

reasonable to reform the ombudsman institute in Ukraine by expanding its powers, especially in the economic sphere because it is possible to provide high level and reliable guarantees of a man and citizen's rights and freedoms only if a state has an institution which is able to provide their comprehensive and complete protection.

Scientific supervisors: assistant of the department of Theory of Law and Constitutional Law PLI NU «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine»O. O. Lyubchenko, lecturer of Humanities, Social and Economic Subjects Department of Poltava Law Institute Y.V.Perebyinis.

ЗМІСТ

Вступне слово ... 3

Секція 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Абухін Руслан Дмитрович
ДО ПИТАННЯ ПРО УЧАСТЬ ВИДАТНОГО ЦИВІЛІСТА С. В. ПАХМАНА У ЗАКОНОПРОЕКТУВАННІ ... 4
Байрачная Лариса Кимовна
КОНСТИТУЦИОННАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ В ТРАДИЦИИ ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ НАУКИ ... 6
Возгрін Святослав Юрійович
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ТРИСКЛАДОВОГО ТЕСТУ НА НЕПОРУШНІСТЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ... 8
Вусатий Дмитро Юрійович
ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ УКЛАДЕНОГО В МЕРЕЖІ INTERNET ... 10
Георгієва Ірина Павлівна
ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ... 13
Гетьман Анатолій Павлович
ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ ... 15
Гетьман Ірина Володимирівна
ДЕТЕРМІНІЗМ КАТЕГОРІЙ «НЕВІДДІЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ» І «КОМУНІКАТИВНЕ ПРАВО» ... 19
Греков Євгеній Анатолійович, Грекова Марина Миколаївна
ПРАВО ОСОБИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В АСПЕКТІ ДОСТУПНОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ... 22
Гринько Павло Олександрович
ДО ПИТАННЯ ПРО СЕКУНДАРНІ ПРАВА В СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ ... 25
Гриценко Галина Григоріївна
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ПАСИВНОЮ СОЛІДАРНІСТЮ ... 27
Данильян Олег Геннадійович
ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ... 29
Дашковська Олена Ростиславівна
ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА І ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ... 32
Ковалко Наталія Миколаївна
ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В ДОКТРИНІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ... 34

Колісник Віктор Павлович
СПОТВОРЕННЯ ТА МІФОЛОГІЗАЦІЯ СВІДОМОСТІ НА ШЛЯХУ ДО УТВЕДЖЕННЯ ІДЕЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ... 37
Крисань Тетяна Євгенівна
ОСОБЛИВІСТЬ ГАРАНТІЙ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ... 41
Курцев О. Ю.
ПРИНЦИПИ УНІТАРИЗМУ ТА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ... 44
Кутько Виктория Васильевна, Бузун Елена Владимировна
КОНСТИТУЦИОННО-ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ: ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ... 46
Кушніренко Олександр Георгійович
ЛЮДИНА ЯК НАЙВИЩА СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ДІЄВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ... 49
Матвєєва Тетяна Олексіївна
ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В АСПЕКТІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІАНАЛІЗМУ ... 52
Мороз Сергій Петрович
ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ УСВІДОМЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ ... 55
Пасічник Андрій Володимирович
ХАРАКТЕР АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ... 59
Пашков Віталій Михайлович
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ... 62
Сидоренко Анна Сергіївна
ПРАВО НА ПРАЦЮ ТА МЕХАНІЗМ ЙОГО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ... 65
Смородинський Віктор Семенович
ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК НАРІЖНА ВИМОГА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ... 67
Хажинський Руслан Михайлович
СОМАТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ... 70
Цвірюк Денис Васильович
ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИДІВ БАЗ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ... 73

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Абраменя Євгенія Іванівна
ПРАВА ЛЮДИНИ В ОСНОВНОМУ ЗАКОНІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ... 76
Алісова Евеліна Євгеніївна
ЕВТАНАЗІЯ: НЕОБХІДНІСТЬ ВРАХУВАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ... 77

Бутко Валерія Володимирівна
ПРАВО ДИТИНИ НА ЗАХИСТ ВІД УСІХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА 82
Гахович Денис Олександрович
ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ 85
Герман Денис Олександрович
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ 86
Глушко Владислав Володимирович
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЦІННІСТЬ СВІТОВОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ 88
Дзюбенко Вікторія Олегівна
ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ 91
Драгой Екатерина
ИДЕЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА КАК ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЦЕННОСТИ 94
Епифанова Юлия
ПРАВОВАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ 95
Жаботинський Арсен Олександрович
ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА 97
Зубрицька Кристина Олексіївна
ПІДХОДИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА РОМАНОГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ 99
Казанцева Альона Олександрівна
СУБ'ЄКТИВНІ ПРАВА ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ 101
Карташова Валерия Александровна
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВА НА ДВОЙНОЕ ГРАЖДАНСТВО 104
Каунова Таміла Віталіївна
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 106
Кобзарева Д. А.
ПРАВОВАЯ СИСТЕМА УКРАИНЫ: ВЫБОР ОРИЕНТАЦИИ РАЗВИТИЯ 108
Лизун Анжеліка Володимирівна
ГРОМАДЯНСТВО ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК 109
Малюта Ярослав Вікторович
КОНТИТУЦІЙНИЙ КОНФЛІКТ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 111
Матат Андрій Володимирович
ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНО-ПОНЯТЬ 114
Міщенко Оксана Анатоліївна
ПРАВО НА ДОНОРСТВО ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ (ПРИНЦИП БЕЗОПЛАТНОСТІ) 117

Мохончук Богдан Сергійович
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ 119
Мухіна Крістіна Володимирівна
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ 122
Островерхій Юрій Олександрович
ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВА І СВОБОДИ ДИТИНИ ТА ЇХ ГАРАНТІЇ 124
Пахомова Маргарита Вікторівна
ВІДПУСТКИ ПО ВАГІТНОСТІ І ПОЛОГАХ: УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВТВО ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД 128
Петренко Аліна Олександрівна
ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ 131
Погорєлкіна Анастасія Сергіївна
ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЇ США 133
Подать Антон В'ячеславович
ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕДОТОРКАНІСТЬ ТВОРУ» 134
Поліщук Андрій Юрійович
РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ 137
Придатко Е. А.
НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ 138
Прудіус Олександра Русланівна
ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ: ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ 139
Санченко Дмитро Євгенович
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В ОБ'ЄКТИВІ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ 142
Сейфалпаша Алиев
ПРАВА ЧЕЛОВЕКА – НЕОТЬЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ КАЖДОГО ИЗ НАС 145
Сидоренко Марина Олегівна
ПРАВО НА ЖИТТЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНЕ І НЕВІД'ЄМНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ 148
Сисенко Аліна Юріївна
ГАРАНТІЇ ЩОДО ВІДПУСТОК ЖІНОК У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ, ПОЛОГАМИ І ДОГЛЯДОМ ЗА ДИТИНОЮ 150
Стеценко Аліна Миколаївна
ГРОМАДЯНСТВО ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ 153
Тарєлко Станіслав Вікторович
ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПОНЯТТЯ «РЕПРОДУКТИВНЕ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ» КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН 155
Терела Максим Анатолійович
ПОГЛЯД НА ЕВТАНАЗІЮ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВА НА ЖИТТЯ 157
Тертична Анна Анатоліївна
ДО ПИТАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї 161
Турченко Катерина Олександрівна
ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ 162
Харченко Ярослава Євгеніївна
МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ 164

Шишко Ігор Миколайович
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЯК ІНСТИТУТ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ 167
Эмин Аширов 170
Юрченко Юлія Вікторіна
КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ 171
Якушкін Владислав Георгійович
ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ В УКРАЇНІ 174
Melnichuk Anna Yuriivna
DOUBLE CITIZENSHIP INSTITUTION: ADVANAGES AND DISADVANTAGES OF INTRODUCTION IN UKRAINE 175
Məmmədyarova Dilnavaz
THE FORMS OF DIRECT DEMOCRACY IN TERRITORIAL COMMUNITIES 177

Секція 2
ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Гончаренко Володимир Дмитрович
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА ЗАКОНОДАВЧИМИ АКТАМИ ХХ СТ. 179
Киян Марина Шарифівна, Окладна Марина Георгіївна
ПОГЛЯДИ НА ПРАВА ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИКО – ПРАВОВОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ ХІХ СТОЛІТТЯ 181
Козаченко Анатолій Іванович
ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛТАВСЬКОГО ЗЕМСТВА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ НАСЕЛЕННЯ ГУБЕРНІЇ 184
Селіхов Дмитро Анатолійович
СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ КЛІЄНТІВ ПОЛТАВСЬКОГО АКЦІОНЕРНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ В ПРОЦЕСІ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ УКРАЇНИ (1872 – 1918 рр.) 187
Стрілець Василь Васильович
ІДЕЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ 189

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Андрієнко Олена Сергіївна
ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН УРСР ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УРСР 1978 РОКУ 193
Білоусов Микола Сергійович
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ УРСР 1937 ТА 1978 РОКІВ 194

Гавриш Богдан Вадимович
СПАДКОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ XVI ст. 196
Долга Юлія Іванівна
ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН ЗА ВЕЙМАРСЬКОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ 1919 РОКУ 198
Єремчук Денис Сергійович
ЗНАЧЕННЯ HABEAS CORPUS ACT ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ 200
Колос Людмила Віталіївна
МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО РЕФОРМУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ РОСІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ 202
Курлєєва Юлія Сергіївна
ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА НОВОГО ЧАСУ 203
Лебединська Марина Андріївна
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ КОНСТИТУЦІЇ УРСР 1937 РОКУ І КОНСТИТУЦІЇ УРСР 1978 РОКУ 206
Любенна Тетяна Костянтинівна
ВПЛИВ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 1789 Р. НА РОЗБУДОВУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ФРАНЦІЇ 208
Мамедова Лейла Яшарівна
ВИБОРЧІ ПРАВА ГРОМАДЯН ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1929 ТА 1937 РОКІВ 210
Павліченко Владислав Олександрович
ЩОДО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА ОСОБИСТОЇ НЕДОТОРКАННОСТІ В НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ АНГЛІЇ XVII ст. 211
Панченко Маргарита Віталіївна
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ 1529 ТА 1566 РОКІВ 213
Плющова Аліна Ігорівна
ПРИРОДНЄ ПРАВО В АНТИЧНОМУ СВІТІ 215
Савенко Яна Сергіївна
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА СВОБОДУ ЗБОРІВ І СПІЛОК ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1919 ТА 1929 РОКІВ 217
Сіврюк Дарія Валеріївна
ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ «НОВОГО КУРСУ» ПРЕЗИДЕНТА США Ф. РУЗВЕЛЬТА 218

Секція 3
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Гарасимів Оксана Юріївна
РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИВ УДОСКОНАЛЕННІ ЗАКОНОДАВЧИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ 221

Гаркуша Андрій Олександрович
ОСОБЛИВОСТІ КОНТРЗАХОДІВ У СИСТЕМІ СОТ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВА ПРИВАТНИХ СУБ'ЄКТІВ 224
Зінченко Олена Володимирівна
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПІКУНСТВА ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ АФРИКИ 228
Ігнатченко Ірина Георгіївна
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОСВІТУ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ У МЕЖАХ СНД ТА УКРАЇНСЬКІ ЗАКОНОДАВЧІ РЕАЛІЇ 232
Іщук Сергій Іванович
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО МИРНІ ЗІБРАННЯ 235
Лук'янов Дмитро Васильович
ІСЛАМ І СТАНДАРТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ 239
Ляхова Наталія Олександрівна, Бєлікова Інна Володимирівна, Голованова Ірина Анатоліївна
РОЛЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ В ФОРМУВАННІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СВІТЛІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ... 242
Сіваш Олена Михайлівна
АФРИКАНСЬКА ХАРТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ПРАВ НАРОДІВ ТА ЇЇ КОНТРОЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ 245
Суходубова І. В.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИНАМІЧНОГО ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 248
Христова Ганна Олександрівна
ТИПОЛОГІЯ ПОЗИТИВНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРАВ ЛЮДИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР 251

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Авраменко-Хомич Альона Вадимівна
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 256
Борута Ярослав Валерійович
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОСМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АСПЕКТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 257
Верба А.Г.
ЩОДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ 259
Гайдук Анна Сергіївна
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ 262
Гваладзе К.С.
ДЕЙСТВИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ 264

Герасимова Вікторія Володимирівна
ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ДИТИНИ 265
Давидюк Вікторія Олегівна
ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА 268
Дігтяр Марія Олександрівна
ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ У КОНТЕСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДОСВІДУ 270
Жикуліна Дар'я Станіславівна
РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ – ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄС 272
Запорожець Тетяна Юріївна
ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ 274
Ільюшонок Олена Юріївна
ДОДАТКОВИЙ ЗАХИСТ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАННОСТІ ПСИХІЧНО ХВОРИХ ОСІБ 276
Карпова Влада Володимирівна
МІЖНАРОДНО – ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО АБО ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ 278
Клочкова Анна Сергіївна
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ З МОРСЬКИМ ПІРАТСТВОМ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ 281
Ковбаса Юлія Володимирівна
ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА З ПРАВ ЛЮДИНИ 284
Костандян Анна Вачеївна
РОЛЬ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ 286
Лавренко Анастасія Ігорівна
ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА РІВНОГО ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ 288
Літвінова Олександра Олександрівна
ЩОДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК 292
Лобова Альона Юріївна
ІНВЕСТИЦІЙНІ СПОРИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ В АСПЕКТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ 295
Локтева Анастасия Сергеевна
МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА 297
Ляшенко Ксенія Вікторівна
СОМАТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНИХ АКТАХ 299
Мироненко Марина Володимирівна
РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ 301

Могиль Владлена Олександрівна
МОРСЬКЕ ПІРАТСТВО ЯК ФАКТОР, ЩО ПОРУШУЄ СВОБОДУ ВІДКРИТОГО МОРЯ 303
Мороховець Марія Михайлівна
ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН 306
Олишевская Н.В.
РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ В СИСТЕМЕ ОСНОВНЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В УКРАИНСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ 308
Оношко Тетяна Володимирівна
ПРАВА ЖІНОК НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ 310
Паскевич Юлія Олександрівна
ДО ПИТАННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ 312
Рашевський Дмитро Вікторович
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ 314
Ромашко Юрій Ігорович
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО КОМІТЕТІВ ООН В КОНТЕКСТІ ВИКОНАННЯ ЇХ РІШЕНЬ 316
Семено Маргарита Володимирівна
МЕХАНІЗМ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 318
Соловей Аліна Анатоліївна
МОДЕЛІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМАНІВ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ 320
Соловей Альона Анатоліївна
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НАРОДІВ ТА НАЦІЙ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ШОТЛАНДІЇ 322
Тимченко Антон Олександрович
ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВА ТА ІНТЕРЕСИ ПРИВАТНИХ ОСІБ 325
Фоменко Ілона Олександрівна
НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ 328
Цибенко Дар'я Дмитрівна
«ЗАКОН МАГНІТСЬКОГО» У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 330
Шумський Ігор Костянтинович
ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ ЄДНОСТІ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ В СОЮЗІ ПІВДЕННОАМЕРИКАНСЬКИХ НАЦІЙ (УНАСУР) 332
Щадей Надія Василівна
ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ХІМІЧНОЇ КАСТРАЦІЇ 334
Яресько Ліна Олексіївна
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ УКРАЇНОЮ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 337

HacıyevaBəsirə
LOCAL GOVERNMENT IN INTERNATIONAL COOPERATION 340

Секція 4
РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Аніщук Ніна Володимирівна
ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНИЙ ТА ГЕНДЕРНО-ЧУЙНИЙ ПІДХОДИ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 341
Берченко Григорій Валерійович
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 344
Вовк Дмитро Олександрович, Вовк Ірина Андріївна
РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЕКОНОМІЧНІ І ПРАВОВІ АСПЕКТИ 348
Дахова Ірина Іванівна
ПЕТИЦІЯ ЯК ФОРМА УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ 351
Єльникова Марія Олександрівна
СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ ДИФАМАЦІЇ ЯК ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ 353
Кабальський Роман Олександрович
СИСТЕМА НОРМАТИВНОСТІ СУСПІЛЬСТВА 356
Коваль Наталія Вікторівна
ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КООРДИНАЦІЙНИХ, КОНСУЛЬТАТИВНИХ, ДОРАДЧИХ ТА ІНШИХ ДОПОМІЖНИХ ОРГАНІВ І СЛУЖБ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ 359
Ковальчук Віталій Богданович
РОЛЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 361
Ковальчук О.І
ВПЛИВ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 364
Косінов Станіслав Анатолійович
КОНТРОЛЬ ЯК RAISON D'ÊTRE ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ 365
Куцепал Світлана Вікторівна
ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 367
Погребняк Станіслав Петрович
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 369
Положенцева Надежда Юрьевна
ИСТОРИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ КАК ОБЪЕКТА ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ 372

Полховська Інна Костянтинівна
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА 376
Постол Катерина Анатоліївна
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 378
Размєтаєва Юлія Сергіївна
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ 381
Шевченко Тарас Сергійович
КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПУ ЗМІ ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО КАНДИДАТІВ В УМОВАХ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ 384

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Бабич Євгенія Олександрівна
ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР 388
Бондаренко Дар'я Юріївна
ПОГЛИБЛЕННЯ ПРИВАТНОПРАВОВОЇ СКЛАДОВОЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: КРОК ДО ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА? 389
Вовк Анна Юріївна
ЗМІСТОВНА ХАРАКТИРИСТИКА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО ЇЇ ГІДНОСТІ 393
Гольцов Ілля Сергійович
ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА: ВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДО СОЦІАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ 394
Грицева Олеся Олегівна
СУЧАСНІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ОБ'ЄДНАННЯ 397
Громова Діана Олександрівна
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 400
Дашковська Ніна Костянтинівна
ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН ЯК ВАЖЛИВА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 402
Дейнека Віолета Сергіївна
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ УКРАЇНИ 404
Кишінько В'ячеслав Леонтійович
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕПРИБУТКОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 406
Кочеткова Катерина Ігорівна
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ СЛОВА 409
Крамар Анастасія Павлівна
ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ 411

Курип'ятник Тетяна Олександрівна
ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ 412
Лазоренко Олександр Володимирович
ПРАВО НА СВОБОДУ ПРЕСИ: ПОНЯТТЯ, РИСИ, СТРУКТУРА 415
Маковицька Ірина Сергіївна
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ 417
Мурейко Еліна Ігорівна
САМОЗАХИСТ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ 419
Оніщенко Вероніка Вікторівна
ПРАВО НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 422
Перепелиця Юлія Володимирівна
ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 424
Письменна Ірина Анатоліївна
СТАНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ 426
Предибайло Алла Ігорівна
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ 428
Телик Катерина Володимирівна
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДОМ КОНТРОЛЮ ЗА ВЛАДОЮ 430
Тоноян Ліліт Гагіковна
ПРАВО НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ 432
Тучіна Олена Михайлівна
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР 434
Челебій-Кравченко Юлія Костянтинівна
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ 437
Шумейко Денис Сергійович
КУЛЬТУРНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДВОМОВНОСТІ В УКРАЇНІ 439
Ярмак Владислав Юрійович
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФУНКЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 442
Kaliuzhnyi Kostiantyn Volodymyrovych
LIMITATION OF RIGHT TO INFORMATION IN UKRAINE 444

Секція 5
ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Бабіюк Іван Вячеславович
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 446

Батрин Олеся Василівна
ЗМАГАЛЬНІСТЬ СТОРІН ПРИ АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПЕРЕГЛЯДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 451
Бейкун АндрійЛеонардович
КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ РЕФОРМОВАНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЛЕЖНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ І ЗЕМЛЕКОРИСТУВАЧІВ 453
Бєлікова Інна Володимирівна, Ляхова Наталія Олександрівна
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 456
Білецька Ганна Андріївна, Білецький Андрій Володимирович
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СУДОВО-МЕДИЧНОГО ЕКСПЕРТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВОЇ ЛЮДИНИ 458
Богачова Людмила Леонідівна
ПРАВОВАЕКСПЕРТИЗА ПРОЕКТІВ НОРМАТИВНИХ АКТІВ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 462
Бражник Андрій Анотолійович
ОБСТАВИНИ, ШО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ РОЗГОЛОШЕННЯ «СЛІДЧОЇ ТАЄМНИЦІ» 465
Гультай Павло Михайлович
ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ЗАКОННІСТЮ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ НА ПІДСТАВІ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 468
Деменко Олександр Євгенович
СУТНІСНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ 472
Ірха Юрій Богданович
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ 474
Калмикова Яна Сергіївна
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ДОКАЗОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 478
Клочко Іван Олексійович
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 481
Ковтуненко Лариса Петрівна
ЩОДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ АЛГОРИТМІВ В СИТУАЦІЯХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ 487
Кущ Олексій Євгенович
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН 489
Лемешко Олександр Миколайович
УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ТА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ 492

Летнянчин Любомир Іванович
АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 494
Любченко Олексій Олександрович
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УРЯДУ ПЕРЕД ПАРЛАМЕНТОМ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ 497
Михайліченко Тетяна Олександрівна
ВИДИ ПОКАРАНЬ ЗА СТ. 197 КК УКРАЇНИ ТА ЇХ ПРИЗНАЧЕННЯ 499
Наливайко Лариса Романівна
ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ВЛАДИ ТА ПРАВО ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 501
Новак Роман Васильович, Теремецький Владислав Іванович
ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА ПІДСТАВІ УГОД 505
Осінська Ольга Миколаївна
ПОТЕРПІЛИЙ ЯК УЧАСНИК ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ 507
Погребняк Наталія Сергіївна
РОЛЬ АПАРАТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПАРЛАМЕНТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ 509
Саннікова М.В.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ 513
Слінько Тетяна Миколаївна
ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ 515
Соловей Галина Василівна
ЩОДО ДЕЯКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ України 518
Сьоміна Валентина Анатоліївна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ 520
Терела Галина Василівна
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСПЕКЦІЙ ПРАЦІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ 522
Тітко Іван Андрійович
УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ З МНОЖИННІСТЮ УЧАСНИКІВ НА СТОРОНІ ПОТЕРПІЛОГО 525
Уварова Олена Олександрівна
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ПРАВА В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ 528
Шутова Ольга Сергіївна
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО НАДАННЯ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 530
Deshko Lyudmyla Nikolaevna
CONSTITUTIONAL CLAIM AS THE NATIONAL REMEDY 533

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Арабчук Анна Ігорівна
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФУНКЦІЯХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇН 535
Буженінов Євген Едуардович
МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ 536
Васько Владислав Андрійович
ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 538
Волощук Ігор Володимирович
УПОВНОВАЖЕНИЙ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬНИЙ ОРГАН ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ДИТИНИ 540
Воронянська Олександра Романівна
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 543
Галтуренко Ольга Геннадіївна
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ 545
Гранько Марина Геннадіївна
ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ 549
Дегтяр Ярина Володимирівна
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ 551
Дігтяр Дар'я Володимирівна
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТА 553
Звонков Євген Євгенович
ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ 555
Зоря Анна Іванівна
ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ 557
Ищенко Дарья
ПОРЯДОК НАДЕЛЕНИЯ СУДЕЙ ПОЛНОМОЧИЯМИ И ПУТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭТОЙ СИСТЕМЫ 559
Івах Галина Володимирівна
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ 561
Кисличенко Інна Володимирівна
ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 563
Леженко Маргарита Володимирівна
ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ 565

Лукшин Дмитро Вікторович
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ 567
Маліченко Максим Анатолійович
ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ 569
Мельченко Николай Геннадьевич
ВОПРОСЫ СОЗДАНИЯ ИНСТИТУТА ОМБУДСМЕНА В БЕЛАРУСИ 571
Москвичова Анна Віталіївна
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ 573
Нога Петро Петрович
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 577
Смиковська Юлія Анатолівна
ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 580
Чальцев Дмитро Вадимович
ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ 581
Ченцов Сергей Д.
ОСОБЕННОСТИ ПОЛНОМОЧИЙ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА 583
Штокало Тарас Володимирович
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ 585
Яровий В.О., Ярова Тетяна
РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС 588
Marija Dombrovskaja, Eglė Balionytė
HUMAN RIGHTS IN VARIOUS REGIONS 593
Osypchuk Mariia Gennadiivna
FEATURES OF UKRAINIAN MODEL OF OMBUDSMAN 597

Наукове видання

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
II Міжнародної науково-практичної конференції

6 грудня 2013 року
м. Полтава

Відповідальні за випуск: *О. Р. Дашковська, О. О. Любченко*

Комп'ютерна верстка: *А. О. Гаркуша*

Підписано до друку з оригінал-макета 04.12.2013.
Формат 60×84 $^{1}/_{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. ___. Ум. друк. арк. ____. Вид. № 973.
Тираж 300 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Кудлай В. В.